

अथर्ववेद संहिता

(मन्त्रानुक्रमण्या सहितं)

अथर्ववेद संहिता

(मन्त्रानुक्रमण्या सहितं)

नाग प्रकाशक

११ ए./यू.ए. जवाहर नगर, दिल्ली-११० ००७

(भारत)

© नाग प्रकाशक

१. ११ ए/यू.ए. (पोस्ट ऑफिस बिल्डिंग),

जवाहर नगर, दिल्ली-११०००७

२. संस्कृत भवन १२, १५ संस्कृत नगर,

सेक्टर १४ रोहिणी, नई दिल्ली-११००८५

३. जलालपुर माफ़ी (चुनार-मिर्जापुर) यू. पी.

ISBN : 81-7081-293-3 (Set)

संस्करण-१९९४

मूल्य ५१.००

चारों वेदों का मूल्य २०१.०० रुपये मात्र

श्री सुरेन्द्र प्रताप द्वारा नाग प्रकाशक, जवाहर नगर, दिल्ली के लिए प्रकाशित
तथा जी. प्रिन्ट प्रासेस ३०८/२, शहजादाबाग, दयाबस्ती, दिल्ली-११००३५
द्वारा मुद्रित ।

संस्थापक—नाग प्रकाशक

स्वर्गीय श्री नागशरण सिंह जी

चारों वेद (मूल तथा मन्त्रानुक्रमण्या सहित) हम लोग
नाग प्रकाशक के संस्थापक स्वर्गीय श्री नागशरण सिंह जी
की स्मृति में सिर्फ लागत मूल्य में छापकर आप लोगों की
सेवा में अर्पित कर रहे हैं।

काण्डं १, प्रपाठकः १, अनुवाकः १]

[काण्डं १, सूक्तं १, मंत्रः १]

अथर्ववेद-संहिता ।

प्रथमं काण्डम् ।

(१) मेधाजननम् ।

१-४ अथर्वा । वाचस्पतिः । अनुष्टुप्, ४ चतुष्पदा विराडुरोच्यहती ।

[अथ प्रथमः प्रपाठकः ॥१॥]

अनुवाकाङ्कः [१] ॐ ये त्रिषप्ताः परियन्ति विश्वां रूपाणि विभ्रतः ।

वाचस्पतिर्विला तेषां तन्वो अद्य दधातु मे १

पुनरोहिं वाचस्पते कुवेन मनसा सह ।

वसोष्पते नि रमय मय्येवास्तु मयि श्रुतम् २

इहैवाभि वि तनूभे आर्त्ति इव ज्यया ।

वाचस्पतिर्नि रच्छतु मय्येवास्तु मयि श्रुतम् ३

उपहूतो वाचस्पतिरुपास्मान् वाचस्पतिर्ह्वयताम् ।

सं श्रुतेन गमेमहि मा श्रुतेन वि राधिषि ४

(६)

(२) रोगोपशमनम् ।

१-४ अथर्वा । पर्जन्यः (१, ४ पृथिवी, ३ इन्द्रः, [चन्द्रमाश्च]) । अनुष्टुप्, ३ त्रिपदा विराण्नाम गायत्री ।

विद्वा शरस्य पितरं पर्जन्यं भूरिधायसम् ।

विद्वा प्वस्य मातरं पृथिवीं भूरिवर्षसम् १

ज्याकिं परि णो नमाश्मानं तन्वं कृधि ।

वीडुर्वरीयोऽरातीरण द्वेषास्या कृधि २

वृक्षं यद्वावः परिष्वजाना अनुस्फुरं शरमर्चन्त्युभुम् ।

शरुमस्मद्यावय विद्युमिन्द्र ३

यथा द्यां च पृथिवीं चान्तस्तिष्ठति तेजन्म ।

एवा रोगं चास्त्राव चान्तस्तिष्ठतु मुञ्च इत् ४

(८)

अथर्व. १

अथर्ववेदः । कां० १, प्र० १, अनु० १]

[कां० १, सू० १, मं० १]

(३) मूत्रमोचनम् ।

१-९ अथर्वा । १ पर्जन्यः, २ मेघः, ३ वरुणः, ४ चन्द्रः, ५ सूर्यः, (१-९ मूत्रमोचनम्) ।

अनुष्टुप्, १-५ पद्यापङ्क्तिः ।

विद्वा शरस्य पितरं पर्जन्यं शतवृण्यम् ।	
तेनां ते तन्वेष्टुं शं करं पृथिव्यां तं निषेचनं ब्रह्मिष्ठे अस्तु बालिति	१
विद्वा शरस्य पितरं मित्रं शतवृण्यम् ।	
तेनां ते तन्वेष्टुं शं करं पृथिव्यां तं निषेचनं ब्रह्मिष्ठे अस्तु बालिति	२
विद्वा शरस्य पितरं वरुणं शतवृण्यम् ।	
तेनां ते तन्वेष्टुं शं करं पृथिव्यां तं निषेचनं ब्रह्मिष्ठे अस्तु बालिति	३
विद्वा शरस्य पितरं चन्द्रं शतवृण्यम् ।	
तेनां ते तन्वेष्टुं शं करं पृथिव्यां तं निषेचनं ब्रह्मिष्ठे अस्तु बालिति	४
विद्वा शरस्य पितरं सूर्यं शतवृण्यम् ।	
तेनां ते तन्वेष्टुं शं करं पृथिव्यां तं निषेचनं ब्रह्मिष्ठे अस्तु बालिति	५
यदुन्त्रेषु गवीन्योर्धद्वस्तावधि संभृतम् ।	
एवा ते मूत्रं मुच्यतां ब्रह्मिर्बालिति सर्वकम्	६
प्र ते भिनन्नि मेहनं वस्त्रं वेशन्त्या इव ।	
एवा ते मूत्रं मुच्यतां ब्रह्मिर्बालिति सर्वकम्	७
विषितं ते वस्तित्रिलं समुद्रस्योद्धरेत्त्रि ।	
एवा ते मूत्रं मुच्यतां ब्रह्मिर्बालिति सर्वकम्	८
यथैपुका पुरापतद्वंसृष्टाधि धन्वनः ।	
एवा ते मूत्रं मुच्यतां ब्रह्मिर्बालिति सर्वकम्	९ (१७)

(४) अपां भेषजम् ।

१-४ सिन्धुद्वीपः । (अपानपात्, सोमः,) आपः । गायत्री, ४ पुरस्ताद्ब्रह्मती ।

अम्बयो यन्त्वध्वमिर्जामयो अध्वरीयताम् । पृश्नीर्मधुना पर्यः	१
अमूर्या उप सूर्यं याभिर्वा सूर्यः सह । ता नो हिन्वन्त्वध्वरम्	२
अपो देवीरुप ह्ये यत्र गावः पिबन्ति नः । सिन्धुभ्यः कर्त्तुं हविः	३
अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषजम् ।	
अपामृत प्रशस्तिभिरश्वा भवथ वाजिनो गावो भवथ वाजिनीः	४ (१९)

कां० १, प्र० १, अ० १]

३

[अथर्ववेदः । कां० १, सू० ५, मं० १]

(५) अपां भेषजम् ।

१-४ सिन्धुद्वीपः । (अपांनपात्, सोमः,) आपः । गायत्री, ४ वर्धमाना ।

आपो हि षा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणां चक्षसे	१
यो वः शिवर्तमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मातरः	२
तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च नः	३
ईशाना वार्याणां क्षयन्तीश्चर्षणीनाम् । अपो यांचामि भेषजम्	४ (२५)

(६) अपां भेषजम् ।

१-४ सिन्धुद्वीपः । (अथर्वा कृतिर्वा) । (अपांनपात्,) आपः, २ आपः सोमोऽग्निश्च । गायत्री, ४ पथ्यापकृतिः ।

शं नो वेवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योतुभि स्रवन्तु नः	१
अप्सु मे सोमो अबवीकृन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वशंभुवम्	२
आपः पूणीत भेषजं वरुथ तन्वेष्ट मम । ज्योक् च सूर्यं हृशे	३
शं न आपो धन्वन्त्याः शमु सन्वनूष्याः ।	
शं नः खनित्रिमा आपः शमु याः कुम्भ आभृताः शिवा नः सन्तु वार्षिकीः	४ (२९)
॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥ १ ॥	

(७) यातुधाननाशनम् ।

१-७ चातनः । अग्निः (जातवेदाः), ३ अग्निन्द्रो । अनुष्टुप्, ५ त्रिष्टुप् ।

[२]	स्तुवानमग्न आ वह यातुधानं किमीदिनम् ।	
	यं हि देव वन्दितो हन्ता दस्योर्वभूविथ	१
	आज्यस्य परमेष्ठिन् जातवेदस्तनूवशिन् ।	
	अग्ने तौलस्य प्राशान यातुधानान् वि लापय	२
	वि लपन्तु यातुधानां अत्रिणो ये किमीदिनः ।	
	अथेदमग्ने नो हविरिन्द्रश्च प्रति हर्यतम्	३
	अग्निः पूर्वं आ रभतां प्रेन्द्रो नुदतु बाहुमान् ।	
	बर्वातु सर्वो यातुमानयमस्मीत्येत्यं	४
	पश्याम ते वीर्यं जातवेदः प्र णो ब्रूहि यातुधानान् नृचक्षः ।	
	त्वया सर्वे परितप्ताः पुरस्तात् आ यन्तु प्रब्रुवाणा उपेदम्	५ (३४)

मयवेवेदः । कां० १, प्र० १, अनु० २]

४

[कां० १, सू० ७, मं० ६]

आ रभस्व जातवेदोऽस्माकार्थीय जज्ञिषे ।

वृतो नो अग्ने भूत्वा यातुधानान् वि लापय

६

त्वमग्ने यातुधानानुपवद्धौ इहा बृह ।

अथैषामिन्द्रो वज्रेणापि शीर्षाणि वृश्चतु

७

(३६)

(८) यातुधाननाशनम् ।

१-४ चातनः । १-२ बृहस्पतिः, अग्नीषोमौ च; ३-४ अग्निः (जातवेदाः) ।

१-३ अनुष्टुप्, ४ वार्हतगर्भा त्रिष्टुप् ।

इदं हविर्यातुधानान् नदी फेनमिवा बृहत् ।

य इदं स्त्री पुमानकरिह स स्तुवतां जनः

१

अयं स्तुवान आगमद्रिमं स्म प्रति हर्यत ।

बृहस्पते वशे लब्ध्वाग्नीषोमा वि विध्यतम्

२

यातुधानस्य सोमप जुहि प्रजां नयस्व च ।

नि स्तुवानस्य पातय परमक्ष्युतावरम्

३

यत्रैषामग्ने जनिमानि वेत्थ गुहां सतामन्निषां जातवेदः ।

तास्त्वं ब्रह्मणा वावृधानो जह्येषां शततर्हमग्ने

४

(४०)

(९) विजयाय प्रार्थना ।

१-४ अथर्वा । १ वसवः, इन्द्रः, पूषा, वरुणः, मित्रः, अग्निः, आदित्याः, विश्वे देवाः;
२ देवाः, सूर्यः, अग्निः, हिरण्यं, ३-४ अग्निः (जातवेदाः) । त्रिष्टुप् ।

अस्मिन् वसु वसवो धारयन्विन्द्रः पूषा वरुणो मित्रो अग्निः ।

इगमादित्या उत विश्वे च देवा उत्तरस्मिन् ज्योतिषि धारयन्तु १

अस्य देवाः प्रदिशि ज्योतिरस्तु सूर्यो अग्निरुत वा हिरण्यम् ।

सपत्नो अस्मदधरे भवन्तूत्तमं नाकमधि रोहयेमम्

२

येनेन्द्राय समभरः पर्यास्पुत्तमेन ब्रह्मणा जातवेदः ।

तेन त्वमग्ने इह वधयेम सजातानां श्रेष्ठ्य आ धेह्येनम्

३

ऐषां यज्ञमुत वचां दधेऽहं रायस्पोर्यमुत चित्तान्यग्ने ।

सपत्नो अस्मदधरे भवन्तूत्तमं नाकमधि रोहयेमम्

४

(४४)

कां० १, प्र० १, अनु० २]

५

[अथर्ववेदः । कां० १, सू० १०, मं० १]

(१०) पाश-विमोचनम् ।

१-४ अथर्वा । १ असुरः, २-४ वरुणः । त्रिष्टुप्, ३ ककुम्भती अनुष्टुप्, ४ अनुष्टुप् ।

अयं देवानामसुरो वि राजति वशा हि सत्या वरुणस्य राज्ञः ।

तत्स्परि ब्रह्मणा शाश्वतान उग्रस्य मन्योरुद्रिमं नयामि १

नमस्ते राजन् वरुणास्तु मन्यवे विश्वं ह्यग्नि निचिकेपि दुग्धम् ।

सहस्रमन्यान् प्र सुवामि साकं शतं जीवाति शरदस्तवायम् २

यदुवकथानृतं जिह्या वृजिनं बहु ।

राज्ञस्त्वा सत्यधर्मणो मुञ्चामि वरुणादुहम् ३

मुञ्चामि त्वा वैश्वानरादर्णवान्महतस्परि ।

सजातानुग्रेहा वदु ब्रह्म चापं चिकीहि नः । ४ (४८)

(११) नारी-सुखप्रसूतिः ।

१-६ अथर्वा । पूषा, अर्यमा, वेधाः, दिशः, देवाः । पङ्क्तिः, २ अनुष्टुप्, ३ चतुष्पदोष्णिग्गर्भा ककुम्भत्यनुष्टुप्, ४-६ पथ्यापङ्क्तिः ।

वषट् ते पूषन्नास्मिन्सूतावयुमा होता कृणोतु वेधाः ।

सिस्त्रतां नार्धृतप्रजाता वि पर्वाणि जिहतां सूतवा उ १

चतस्रो दिवः प्रदिशश्चतस्रो भूम्या उत ।

देवा गर्भं समैरयन् तं व्यूर्णुवन्तु सूतवे २

सूषा व्यूर्णोतु वि योनिं हापयामसि ।

अथया सूपणे त्वमव त्वं बिष्कले सृज ३

नेवं माये न पीवसि नेवं मज्जस्वाहृतम् ।

अवैतु पृथ्वि शेवलं शुने जराध्वत्तवेऽव जरायुं पद्यताम् ४

वि ते भिनञ्चि मेहन्तं वि योनिं वि गृवीनि के ।

वि मातरं च पुत्रं च वि कुमारं जरायुणाव जरायुं पद्यताम् ५

यथा वातो यथा मनो यथा पतन्ति पक्षिणः ।

एवा त्वं दशमास्य साकं जरायुणा पताव जरायुं पद्यताम् ६ (५४)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

अथर्ववेदः । कां० १, प्र० १, अनु० ३]

६

[कां० १, सू० १२, मं० १]

(१२) यक्ष्मनाशनम् ।

१-४ भृग्वह्निराः । यक्ष्मनाशनम् । जगती (त्रिष्टुप् ?), ४ अत्रष्टुप् ।

- [३] जरायुजः प्रथम उन्मियो वृषा वातभ्रजा स्तनयन्नेति वृष्ट्या ।
 स नो मृडाति तन्व कजुगो रुजन् य एकमोज्ज्वला विचक्रमे १
 अङ्गेऽङ्गे शोचिषा शिश्रियाणं नमस्यन्तस्त्वा हविषा विधेम ।
 अङ्कान्तमङ्कान् हविषा विधेम यो अग्रभीत पर्वस्या ग्रभीता २
 मुञ्च शीर्षिक्या उत कास एनं परुष्परुराविवेशा यो अस्य ।
 यो अभ्रजा वातजा यश्च शुष्मो वनस्पतीन्त्सचतां पर्वतांश्च ३
 शं मे परस्मै गात्राय शमस्त्ववराय मे ।
 शं मे चतुर्भ्यो अङ्गेभ्यः शमस्तु तन्वेऽ मम ४ (१८)

(१३) विद्युत् ।

१-४ भृग्वह्निराः । विद्युत् । अनुष्टुप्, ३ चतुष्पादिराद् जगती, ४ त्रिष्टुप्परा बृहतीगर्भा पङ्क्तिः ।

- नमस्ते अस्तु विद्युते नमस्ते स्तनयित्वे ।
 नमस्ते अस्त्वश्मनि येना दूडाशे अस्यासि १
 नमस्ते प्रवतो नपाद्यतस्तपः समूहसि ।
 मृडया नस्तनूभ्यो मयस्तोकेभ्यस्कृधि २
 प्रवतो नपाद्यम एवास्तु तुभ्यं नमस्ते हेतये तपुये च कृष्णः ।
 विद्य ते धाम परमं गुहा यत् समुद्रे अन्तर्निहितासि नार्भिः ३
 यां त्वां देवा असृजन्त विश्व इधुं कृण्वाना असनाय धृष्णुम् ।
 सा नो मृड विदधे गृणाना तस्ये ते नमो अस्तु देवि ४ (६९)

(१४) कुलपा कन्या ।

१-४ भृग्वह्निराः । (वरुणो), यमो (वा) । अनुष्टुप्, १ ककुम्भती अनुष्टुप्, ३ चतुष्पादिराद् ।

- मर्गमस्या बर्च आद्रिण्याधे वृक्षादिव स्रजम् ।
 महापुंश्च इव पर्वतो ज्योक् पितृष्वास्ताम् १
 एषा ते राजन् कन्या विधूनि धूयतां यम ।
 सा मातुर्बध्यतां गृहेऽथो भ्रातुरथो पितुः २ (६४)

कां० १, प्र० १, अनु० ३]

७

[अथर्ववेदः । कां० १, सू० १४, मं० ३]

एषा ते कुलपा राजन् तामुं ते परिं दक्षसि ।
 ज्योक् पितृष्वासाता आ शीर्ष्णाः समोप्यात ३
 असितस्य ते ब्रह्मणा कश्यपस्य गर्गस्य च ।
 अन्तःक्रोशमिव जामयोऽपि नह्यामि ते भगम् ४ (६६)

(१५) पुष्टिकर्म ।

१-४ अधर्वा । सिन्धवः, (वाताः, पतत्रिणः) । अनुष्टुप्, १-२ भुरिक्पध्यापकृष्टिः ।

सं सं स्रवन्तु सिन्धवः सं वाताः सं पतत्रिणः ।
 इमं यज्ञं प्रदिवो मे जुपन्तां संस्राव्येणि हविषा जुहोमि १
 इहैव हवना यात म इह संस्रावणा उतेमं वर्धयता गिरः ।
 इहेतु सर्वो यः पशुरस्मिन् तिष्ठतु या रयिः २
 ये नदीनां संस्रवन्त्युत्सांसः सद्रुमक्षिताः ।
 तेभिर्मे सर्वैः संस्रावैधनं सं स्रावयामसि ३
 ये सर्पिषः संस्रवन्ति क्षीरस्य चोदुकस्य च ।
 तेभिर्मे सर्वैः संस्रावैधनं सं स्रावयामसि ४ (७०)

(१६) शत्रुवाधनम् ।

१-४ चातनः । १ अग्निः, २ इन्द्रः, वरुणः, (२-४ दधत्यं सीसम्) । अनुष्टुप्, ४ ककुम्मती अनुष्टुप् ।

येमावास्यां रात्रिमुदस्थुर्ब्राजमत्रिणः ।
 अग्निस्तुरीयो यातुहा सो अस्मभ्यमार्धिं ब्रवत् १
 सीसायाध्याह्न वरुणः सीसायाग्निरुपावति ।
 सीसं म इन्द्रः प्रार्यच्छत् तदुङ्ग यातुचातनम् २
 इदं विष्कन्धं सहत इदं बाधते अत्रिणः ।
 अनेन विश्वा ससहे या जातानि पिशाच्याः ३
 यदि नो गां हंसि यद्यश्वं यद्वि पूरुषम् ।
 तं त्वा सीसेन विध्यामो यथा नोऽसो अवीरहा ४ (७४).

[इति प्रथमः प्रपाठकः ॥१॥]

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

(१७) रुधिरस्त्रावनिवृत्तये धमनीबन्धनम् ।

[अथ द्वितीयः प्रपाठकः ॥२॥] १-४ ब्रह्मा । योपितः धमन्यश्च । अनुष्टुप्, १ भुरिगनुष्टुप्, ४ त्रिपदार्थी गायत्री ।

[४]

अमूर्या यन्ति योषितो हिरा लोहितवाससः ।
 अन्ध्रातर इव जामयस्तिष्ठन्तु हतवर्चसः १ (७५)

४ यथेवेदः । कां० १, प्र० २, अनु० ४]

८

[कां० १, सू० १७, मं० ३]

तिष्ठति तिष्ठं पर उत त्वं तिष्ठ मध्यमे ।

कनिष्ठिका च तिष्ठति तिष्ठादिभूमिर्निर्मही

२

शतस्य धमनीनां सहस्रस्य हिराणाम् ।

अस्थुरिन्मध्यमा इमाः साकमन्ता अरंसत

३

परि वः सिकतावती धनुर्वृद्धत्युक्तीति । तिष्ठतेत्युक्ता सु कम्

४

(७८)

(१८) अलक्ष्मीनाशनम् ।

१-४ द्रविणोदाः । विनायकः (२ सविता, वरुणः, मित्रः, अर्यमा, देवाः ; ३ सविता) ।

१ विराडुपरिष्ठादवृहती, २ निचृजगती, ३ विराडास्तारपङ्क्तिस्त्रिष्टुप्, ४ अनुष्टुप् ।

निलक्ष्म्यं ललाम्यं निरराति सुवामसि ।

अथ या भद्रा नानि नः प्रजाया अरातिं नयामसि

१

निरराणि सविता साविपक् पदोर्निर्हस्तयोर्वरुणो मित्रो अर्यमा ।

निरस्मभ्यमनुमती रराणा प्रमा देवा असाविपुः सौभगाय

२

यत् त आत्मनि तन्वां घोरमस्ति यद्वा केशेषु प्रतिचक्षणे वा ।

सर्वं तद्वाचापं हन्मो व्यं देवस्त्वां सविता सूदयतु

३

रिश्यपदीं वृषदतीं गोपेधां विभ्रमामुत ।

विलीक्यं ललाम्यं ता अस्मन्नाशयामसि

४

(८१)

(१९) शत्रुनिवारणम् ।

१-४ ब्रह्मा । ईश्वरः, (१ इन्द्रः, २ देवीः मनुष्येपवः ; ३ रुद्रः, ४ देवाः) ।

अनुष्टुप्, २ पुरस्तादवृहती, ३ पथ्यापङ्क्तिः ।

मा नो विदन् विव्याधिनो मो अभिव्याधिनां विदन् ।

आराच्छरव्या अस्मद्विधूचीरिन्द्र पातय

१

विष्वश्चो अस्मच्छरवः पतन्तु ये अस्ता ये चास्याः ।

दैवीर्मनुष्येपवो ममामित्रान् वि विध्यत

२

यो नः स्वो यो अरुणः सजात उत निष्ठयो यो अस्माँ अभिदासति ।

रुद्रः शरव्ययितान् ममामित्रान् वि विध्यतु

३

यः सपत्नो योऽसपत्नो यश्च द्विपन् छपाति नः ।

देवास्तं सर्वं धूर्वन्तु ब्रह्म वर्म ममान्तरम्

४

(८६)

कां० १, सू० २, अनु० ४]

९

[अथर्ववेदः। कां० १, सू० २०, मं० १]

(२०) शत्रुनिवारणम् ।

१-४ अथर्वा । १ सोमः, मरुतः; २ मित्रावरुणौ, ३ वरुणः, ४ इन्द्रः । अनुष्टुप्, १ चिष्टुप् ।

अदोरसृद् भवतु देव सोमास्मिन् युजे मरुतो मूडता नः ।

मा नो विददमिमा मो अशस्तिमा नो विदद् वृजिना द्वेष्ट्या या १

यो अद्य सेन्यो वधोऽघायुर्नामुदीरते ।

युवं तं मित्रावरुणावस्मद्यावयतं परि २

इतश्च यदमुतश्च यद् वधं वरुण यावय ।

वि महच्छर्मं यच्छ वरीयो यावया वधम् ३

शास इत्था महाँ अस्यमित्रसाहो अस्तुतः ।

न यस्य हन्यते सखा न जीयते कदा चन ४ (१०)

(२१) शत्रुनिवारणम् ।

१-४ अथर्वा । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

स्वस्तिदा विशां पतिर्वृत्रहा विंमूधो वशी ।

वृषेन्द्रः पुर एतु नः सोमपा अभयंकरः १

वि न इन्द्र मूधो जहि नीचा यच्छ पूतन्यतः ।

अधमं गमया तमो यो अस्माँ अभिदासति २

वि रक्षो वि मूधो जहि वि वृत्रस्य हनू रुज ।

वि मन्युर्मिन्द्र वृत्रहन्मित्रस्याभिदासतः ३

अपेन्द्र द्विषतो मनोऽपु जिज्यासतो वधम् ।

वि महच्छर्मं यच्छ वरीयो यावया वधम् ४ (१४)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(२२) हृद्रोग-कामिला-नाशनम् ।

१-४ ब्रह्मा । सूर्यो, हरिमा हृद्रोगश्च । अनुष्टुप् ।

[५]

अनु सूर्यमुदयतां हृदयोतो हरिमा च ते ।

गो रोहितस्य वर्णेन तेन त्वा परि दध्मसि १

परि त्वा रोहितैर्वर्णैर्दीर्घायुत्वाय दध्मसि

यथायमरूपा असदथो अहरितो भुवत् २

या रोहिणीर्देवत्याऽ गावो या उत रोहिणीः ।

रूपैरूपं वयोवयस्ताभिन्ना परि दध्मसि ३ (१७)

अथर्व० १

मयर्वचदः । कां० १, प्र० २, अनु० ५]

१०

[कां० १, प्र० २२, मं० ४

शुकैषु ते हरिमाणं रोपणाकासु दध्मसि ।

अथो हारिद्वेषु ते हरिमाणं नि दध्मसि

४

(९८)

(२३) श्वेतकुष्ठनाशनम् ।

१-४ अथर्वा । वनस्पतिः (असक्तिः) । अनुष्टुप् ।

नक्तंजातास्योपधे रामे कृष्णे असिक्नि च ।

इदं रजनि रजय किलासं पलितं च यत्

१

किलासं च पलितं च निरितो नाश्या पृषत् ।

आ त्वा स्वं विंशतां वर्णः परां शुक्लानि पातय

२

असितं ते प्रलयनमास्थानमसितं तव ।

असिक्न्यस्थोपधे निरितो नाश्या पृषत्

३

अस्थिजस्य किलासस्य तनूजस्य च यत् त्वचि ।

दूष्या कुतस्य ब्रह्मणा लक्ष्मं श्वेतमनीनशम्

४

(१०९)

(२४) श्वेतकुष्ठनाशनम् ।

१-४ ब्रह्मा । आसुरी वनस्पतिः । अनुष्टुप्, २ निचुत्पथ्यापङ्क्तिः ;

सुपर्णो जातः प्रथमस्तस्य त्वं पित्तमासिथि ।

तदासुरी युधा जिता रूपं चक्रे वनस्पतीन्

१

आसुरी चक्रे प्रथमेदं किलासभेषजमिदं किलासनाशनम् ।

अनीनशत् किलासं सरूपामकरत् त्वचम्

२

सरूपा नाम ते माता सरूपा नाम ते पिता ।

सरूपकृत् त्वमोपधे सा सरूपमिदं कृधि

३

श्यामा सरूपंकरणी पृथिव्या अध्युद्धता ।

इदम् पु प्र साधय पुनां रूपाणि कल्पय

४

(१०६)

(२५) ज्वर-नाशनम् ।

१-४ भृगुहिराः । यक्षमनाशनोऽग्निः । त्रिष्टुप्, १-२ विराड्गर्भा, ४ पुरोऽनुष्टुप् ।

यदग्निरापो अर्दहत प्रविश्य यत्राकृण्वन् धर्मधृतो नमांसि ।

तत्र त आहुः परमं जनित्रं स नः संविद्वान् परि वृद्धि तक्मन् १

यद्यर्चिर्वि वासि शोचिः शकल्येषि यदि वा ते जनित्रम्

हृदुनामांसि हरितस्य देव स नः संविद्वान् परि वृद्धि तक्मन् २

(१०८)

कां० १, प्र० २, अनु० ५.]

११

[अथर्ववेदः । कां० १, सू० २५, मं० ३]

यदि शोको यदि वाभिः शोको यदि वा राज्ञो वरुणस्यासि पुत्रः ।
 ह्युर्नामासि हरितस्य देव स नः संविद्वान् परि वृद्धिः तक्मन् ३
 नमः शीतार्य तक्मने नमो रुराय शोचिषे कृणोमि ।
 यो अन्येद्युरुभयद्युरभ्येति तृतीयकाय नगो अस्तु तक्मने ४ (११०)

(१६) शर्मप्राप्तिः ।

१-४ ब्रह्मा । १ देवाः, २ इन्द्रः, भगः, सविता, ३-४ मरुतः । गायत्री, १ त्रिपदा एकावसाना
 साक्षी शिष्टद्वय, ४ एकावसाना पादनिचृत् ।

आरेऽसावस्मदस्तु हेतिर्देवासो असत् । आरे अश्मा यमस्यथ १
 सखासावस्मभ्यमस्तु रातिः सखेन्द्रो भगः सविता चित्रराधाः २
 यूयं नः प्रवतो नपान्मरुतः सूर्यत्वचसः । शर्म यच्छाथ सप्रथाः ३
 सुषुदतं मृडतं मृडया नस्तनूभ्यो मयस्तोकेभ्यस्काधि ४ (११४)

(२७) स्वस्त्ययनम् ।

१-४ अथर्वा (स्वस्त्ययनकामः) । (चन्द्रमाः,) इन्द्राणी (च) । अनुष्टुप्, १ पथ्यापङ्क्तिः ।

अमूः पारे पृङ्गाकुक्षिपसा निर्जरायवः ।
 तासां जरायुभिर्वयमश्याऽवर्षि व्ययामस्यद्यायो परिपन्थिनः १
 विपूच्येतु कृन्तती पिनाकमिव बिभ्रती ।
 विष्वक् पुनर्भुवा मनोऽसमृद्धा अघायवः २
 न बहवः समशकन् नार्भका अभि दाधृषुः ।
 वेणोरद्गा इवाभितोऽसमृद्धा अघायवः ३
 प्रेतं पादौ प्र स्फुरतं वहतं पूणतो गृहान् ।
 इन्द्राण्येतु प्रथमाज्जीतामुपिता पुरः ४ (११८)

(१८) रक्षोघ्नम् ।

१-४ चातनः । १-२ अग्निः, ३-४ यातुधानीः । अनुष्टुप्, ३ विराट्पथ्यावृहती, ४ पथ्यापङ्क्तिः ।

उप प्रागाद् देवो अग्नी रक्षोहार्मीवचातनः ।
 दहन्नपं द्याविनो यातुधानान् किमीदिनः १
 प्रति दह यातुधानान् प्रति देव किमीदिनः ।
 प्रतीचीः कृष्णवर्तने सं दह यातुधान्यः २ (१२०)

अथर्ववेदः। कां० १, प्र० २, अनु० ५]

१२

[कां० १, सू० २८, मं० ३

या शशाप शर्पणेन याघं मूर्ध्मावृधे ।
 या रसस्य हरणाय जातमारभे लोकमन्तु सा ३
 पुत्रमन्तु यातुधानीः स्वसारमुत नृप्यम् ।
 अथा मिथो विकेश्योऽं वि व्रतां यातुधान्योऽं वि तृह्यन्तामराप्यः ४ (१२२)
 ॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

(२९) राष्ट्राभिवर्धनम् सपत्नक्षयणं च ।

१-६ वसिष्ठः । ब्रह्मणस्पतिः, अभीयर्तमणिः । अनुष्टुप् ।

[६]

अभीवर्तेन मणिना येनेन्द्रोऽं अभिवावृधे ।
 तेनास्मान् ब्रह्मणस्पतेऽभि राष्ट्राय वर्धय १
 अभिवृत्य सपत्नानभि या नो अरांतयः ।
 अभि पृतन्यन्तं तिष्ठाभि यो नो दुरस्यति २
 अभि त्वा देवः सविताभि सोमोऽं अवीवृधत् ।
 अभि त्वा विश्वा भूतान्यभीवर्तो यथाससि ३
 अभीवर्तो अभिभवः सपत्नक्षयणो मणिः ।
 राष्ट्राय मह्यं बध्यतां सपत्नेभ्यः पराभुवे ४
 उवृसी सूर्यो अगादुविदं मासकं वचः ।
 यथाहं शत्रुहोऽसान्यसपत्नः सपत्नहा ५
 सपत्नक्षयणो वृषाभिराष्ट्रो विषासहिः ।
 यथाहमेपां वीराणां विराजानि जनस्य च ६ (१२८)

(३०) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-४ अथर्वा (आयुष्कामः) । विश्वे देवाः (१ वसवः, आदित्याः, १-४ देवाः) ।

त्रिष्टुप्, ३ शाकरगर्भा विराजजगती ।

विश्वे देवा वसवो रक्षतेममुतादित्या जागृत यूयमस्मिन् ।
 मेमं सतामिरुत वान्यनाभिर्मेमं प्रापत् पौरुषेयो वधो यः १
 ये वो देवाः पितरो ये च पुत्राः सचेतसो मे शृणुतेवमुक्तम् ।
 सर्वेभ्यो वः परि ददाम्येतं स्वस्त्येनि जरसे वहाथ २
 ये देवा विवि ४ ये पृथिव्यां ये अन्तरिक्ष ओषधीषु पशुष्वस्वः १न्तः ।
 ते कृणुत जरसमायुरस्मै शतमन्यान् परि वृणक्तु मृत्यून् ३ (१३१)

कां० १, प्र० २, अनु० ६]

१३

[अथर्ववेदः । कां० १, सू० ३०, मं० ४]

येषां प्रयाजा उत वानुयाजा हुतभागा अहुतादश्च देवाः ।

येषां वः पञ्च प्रदिशो विभक्तान्तान् वो अस्मै सन्नसदः कृणोमि ४ (११२)

(३१) पाशमेचनम् ।

१-४ ब्रह्मा । आशापालाः, (वास्तोष्पतिः) । अनुष्टुप्, ३ विराट् त्रिष्टुप्, ४ परानुष्टुप् त्रिष्टुप् ।

आशानामाशापालेभ्यश्चतुर्भ्यो अमृतैभ्यः ।

इदं भूतस्याध्यक्षेभ्यो विधेम हविषा वयम् १

य आशानामाशापालाश्चत्वारः स्थनं देवाः

ते नो निर्कृत्याः पाशेभ्यो मुञ्चतांहंसोऽंहसः २

अस्मामस्त्वा हविषा यजाम्यश्लोणस्त्वा घृतेन जुहोमि ।

य आशानामाशापालस्तुरीयो देवः स नः सुभूतमेह वक्षत ३

स्वस्ति मात्र उत पित्रे नो अस्तु स्वस्ति गोभ्यो जगते पुरुषेभ्यः ।

विश्वं सुभूतं सुविद्वन्नो नो अस्तु ज्योगेव हंसो सूर्यम् ४ (१३६)

(३२) महद्ब्रह्म ।

१-४ ब्रह्मा । द्यावापृथिवी । अनुष्टुप्, २ ककुस्मत्यनुष्टुप् ।

इदं जनासो विदथ महद् ब्रह्म वदिष्यति ।

न तत् पृथिव्यां नो क्वि येन प्राणन्ति वीरुधः । १

अन्तरिक्ष आसां स्थाम आन्तसदांमिव ।

आस्थानमस्य भूतस्य विदुष्टद् वेधसो न वा २

यद् रोदसी रेजमाने भूमिश्च निरतक्षतम् ।

आर्द्रं तद्वद्य सर्वदा समुद्रस्येव स्रोत्याः ३

विश्वमन्यामभीवार तद्वन्यस्यामधिश्चितम् ।

क्वि च विश्ववेदसे पृथिव्यै चाकरं तमः ४ (१४०)

(३३) आपः ।

१-४ शन्तातिः । (चन्द्रमाः) आपः (च) । त्रिष्टुप् ।

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासु जातः सविता यास्वग्निः ।

या अग्निं गर्भं दधिर सुवर्णास्ता न आपः शं स्योना भवन्तु १

यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यान्ते अवपश्यन् जनानाम् ।

या अग्निं गर्भं दधिर सुवर्णास्ता न आपः शं स्योना भवन्तु २ (१४१)

अथर्ववेदः । कां० १, प्र० २, अनु० ६]

१४

[कां० १, सू० ३३, मं० ३]

यासां देवा विवि कृण्वन्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति ।
 या अग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णास्ता न आपः शं स्योना भवन्तु ३
 शिवेन सा चक्षुषा पश्यतापः शिवया तन्वोर्प स्पृशत त्वचं मे ।
 घृतश्रुतः शुचयो याः पावकास्ता न आपः शं स्योना भवन्तु ४ (१४४)

(३४) मधुविद्या ।

१-५ अथर्वा । मधुवनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

इयं वीरुन्मधुजाता मधुना त्वा खनामसि ।
 मधोरधि प्रजातासि सा नो मधुमतस्कृधि १
 जिह्वाया अग्रे मधु मे जिह्वामूले मधूलोकम् ।
 ममेदह कतावसो मम चित्तमुपायसि २
 मधुमन्मे निक्रमणं मधुगन्मे परायणम् ।
 वाचा वंदामि मधुमद् भूयासं मधुसंहशः ३
 मधोरस्मि मधुतरो मदुयान्मधुमत्तरः ।
 मामित् किल त्वं वनाः शाखां मधुमतीमिव ४
 परि त्वा परितल्लुनेक्षुणागामविद्विषे ।
 यथा मां कामिन्यसो यथा मन्त्रापगा असः ५ (१४५)

(३५) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-४ अथर्वा (आयुष्कामः) । हिरण्यम्, इन्द्राग्नी, विश्वे देवाः ।

जगती, ४ अनुष्टुप्गर्भा चतुष्पदा त्रिष्टुप् ।

यदावधन् दाक्षायणा हिरण्यं शतानीकाय सुमनस्यमानाः ।
 तत ते बध्नाभ्यायुषे वर्चसे बलाय दीर्घायुत्वाय शतशोरदाय १
 नैनं रक्षांसि न पिशाचाः संहन्ते देवानामोजः प्रथमजं ह्येदतत् ।
 यो विभर्ति दाक्षायणं हिरण्यं स जीवेयुं कृणुते वीर्यमायुः २
 अपां तेजो ज्योतिरोजो बलं च वनस्पतीनामुत वीर्याणि ।
 इन्द्र इवेन्द्रियाण्यधि धारयामो अस्मिन् तद् दक्षमाणो विभरद्विरण्यम् ३
 समानां मासामृतुभिर्द्धा वयं संवत्सरस्य पर्यसा पिपसिं ।
 इन्द्राग्नी विश्वे देवास्तेऽनु मन्यन्तामर्हणीयमानाः ४ (१५३)

[इति द्वितीयः प्रपाठकः ॥२॥]

॥ इति पष्ठोऽनुवाकः ॥१॥

॥ इति प्रथमं काण्डं समाप्तम् ॥

[प्रथमकाण्डस्य मन्त्र-संख्या १५३]

कां० २, प्र० ३, अनु० १]

३५

[अथर्ववेदः । कां० २, सू० १, मं० १]

द्वितीयं काण्डम् ।

(१) परमं धाम ।

[अथ तृतीयः प्रपाठकः ॥३॥] १-५ वेनः । ब्रह्म, आत्मा । त्रिष्टुप्, ३ जगती ।

- [१] वेनस्तत् पश्यत् परमं गुहा यद् यत्र विश्वं भवत्येकरूपम् ।
 इदं पृथिवीदुहज्जायमानाः स्वर्विदो अभ्यनूपत वाः १
 प्र तद् वोचिदुमृतस्य विद्वान् गन्धर्वो धाम परमं गुहा यत् ।
 त्रीणि पदानि निहिता गुहास्य यस्तानि वेद स पिबुष्णितासत् २
 स नः पिता जनिता स उत वन्धुर्धामानि वेद भुवनानि विश्वा ।
 यो देवानां नामध एक एव तं संमृशं भुवना यन्ति सर्वा ३
 परि द्यावापृथिवी सद्य आयमुपातिष्ठे प्रथमजामृतस्य ।
 वार्चमिव वृक्तरि भुवनेष्ठा धास्युरेप नन्वेदो अग्निः ४
 परि विश्वा भुवनान्यायमृतस्य तन्तुं विततं हृशे क्रम् ।
 यत्र देवा अमृतमानशानाः समाने योनावधैरयन्त ५ (५)

(२) भुवनपतिस्त्वतम् ।

१-५ मातृनामा । गन्धर्वाप्सरसः । त्रिष्टुप्, १ विराड्जगती, ४ त्रिपाद्विराणनाम
गायत्री, ५ भुरिगनुष्टुप् ।

- द्विव्यो गन्धर्वो भुवनस्य यस्पतिरेक एव नमस्यो विश्वीद्व्यः ।
 तं त्वा यौमि ब्रह्मणा दिव्य देव नमस्ते अस्तु द्विवि तै सधस्थम् १
 द्विवि स्पृष्टो यजतः सूर्यवगवयाता हरसो देवस्य ।
 मूढाद् गन्धर्वो भुवनस्य यस्पतिरेक एव नमस्योः सुशेवाः २
 अनवद्याभिः समु जग्म आभिरप्सरास्वपि गन्धर्व आसीत् ।
 समुद्र आसां सदनं म आहुर्यतः सद्य आ च परा च यन्ति ३
 अभ्रिषे दिद्युन्नक्षत्रिये या विश्वावसुं गन्धर्व सचध्वे ।
 ताभ्यो वो देवीर्नम इत् कृणोमि ४
 याः क्लृन्दास्तमिषीचयोऽक्षकामा मनोमुहः ।
 ताभ्यो गन्धर्वपत्नीभ्योऽप्सराभ्योऽकरं नमः ५ (१०)

भयवर्षेदः । कां० २, पं० ३, अनु० १]

२३

[कां० २, सू० ३, मं० १]

(३) आस्त्रावस्य भेषजम् ।

१-६ अक्षिराः । भेषज्यं, आगुः, धन्वन्तरिः । अनुष्टुप्, ६ त्रिपदा स्वराडुपरिधानमहाबृहती ।

अदो यद्वधावत्यवत्कमधि पर्वतात् ।

तत् ते कृणोमि भेषजं सुभेषजं यथासंसि १

आदुङ्गा कुविदुङ्गा शतं या भेषजानि ते ।

तेषामसि त्वमुत्तममनास्त्रावमरोगणम् २

नीचैः खनन्त्यसुरा अरुस्त्राणमिदं महत् ।

तदास्त्रावस्य भेषजं तदु रोगमनीनशत् ३

उपजीका उद् भ्रान्ति समुद्रादधि भेषजम् ।

तदास्त्रावस्य भेषजं तदु रोगमशीशमत् ४

अरुस्त्राणमिदं महत् पृथिव्या अध्युद्धृतम् ।

तदास्त्रावस्य भेषजं तदु रोगमनीनशत् ५

शं नो भवन्त्वप ओषधयः शिवाः ।

इन्द्रस्य वज्रो अप हन्तु रक्षसं आराद् विसृष्टा इषवः पतन्तु रक्षसाम् ६ (१६)

(४) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-६ अथर्वा । (चन्द्रमाः,) जङ्घिडः । अनुष्टुप्, १ विराट् प्रस्तरपङ्क्तिः ।

दीर्घायुत्वाय बृहते रणायारिष्यन्तो दक्षमाणाः सवैव ।

मणिं विष्कन्धदूर्पणं जङ्घिडं विभूमो वयम् १

जङ्घिडो जम्भाद् विश्राद् विष्कन्धादभिशोचनात् ।

मणिः सहस्रवीर्यः परि णः पातु विश्वतः २

अयं विष्कन्धं सहतेऽयं बाधते अत्रिणिः ।

अयं नो विश्वभेषजो जङ्घिडः पात्वहंसः ३

द्वैवैर्दत्तेन मणिना जङ्घिडेन मयोभुवा ।

विष्कन्धं सर्वा रक्षांसि व्यायामे संहामहे ४

शणश्च मा जङ्घिडश्च विष्कन्धादुभि रक्षताम् ।

अरण्यादुन्य आभृतः कृप्या अन्यो रसेभ्यः ५

कृत्यादूर्पिरयं मणिरथो अरातिदूर्पिः ।

अथो सहस्वान् जङ्घिडः प्र ण आयूषि तारिषत् ६ (१७)

का० २, प्र० ३, अ० १]

१७

[अथर्ववेदः । का० २, सू० ५, मं० १]

(५) इन्द्रस्य वीर्याणि ।

१-७ भृगुराथर्वणः । इन्द्रः । त्रिण्डुप्, १ उपरिष्टास्त्रिचतुर्वृहती, २ उपरिष्टाद्विराड्वृहती,
३ विरादपथ्या वृहती, ४ जगती पुराविराद ।

इन्द्रं जुषस्व प्र वहा याहि शूर हरिभ्याम् ।	
पिबां सुतस्य मतेरिह मधोश्चकानश्चारुमदाय	१
इन्द्रं जठरं नव्यो न पूणस्व मधोर्विवो न ।	
अस्य सुतस्य स्वर्णोप त्वा मदाः सुवाचो अगुः	२
इन्द्रस्तुरापाणिमत्रो वृत्रं यो जवानं यतीनं ।	
बिभेदं वलं भृगुर्न संसहे शत्रून् मदे सोमस्य	३
आ त्वां विशन्तु सुतासं इन्द्र पूणस्व कुक्षी विद्धि शक्र धियेहा नः ।	
श्रुधी हवं गिरो मे जुषस्वेन्द्र स्वयुग्भिर्मत्स्वेह महे रणाय	४
इन्द्रस्य नु प्रा वौचं वीर्याणि यानि चकारं प्रथमानि वृज्री ।	
अहन्नहिमन्वपस्तंतुं प्र वक्षणा अभिनत पर्वतानाम्	५
अहन्नहि पर्वते शिब्रियाणं त्वष्टास्मै वज्रं स्वयं ततक्ष ।	
वाश्वा इव धेनवः स्यन्दमाना अश्वः समुद्रमव जग्मुरापः	६
वृषायमाणो अवृणीत सोमं त्रिकंदुकेष्वपिबत् सुतस्य ।	
आ सायकं मघवा दत्त वज्रमहन्नेनं प्रथमजामर्हीनाम्	७ (२९)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(६) सप्तहोऽग्निः ।

१-५ शौनकः (सम्पत्कामः) । अग्निः । त्रिण्डुप्, ४ चतुष्पदार्थी पङ्क्तिः, ५ विराट् प्रस्तरपङ्क्तिः ।

[१] सप्तस्त्वाम् कृतवो वर्धयन्तु संवत्सरा कर्षणो यानि सत्या ।	
सं विव्येन दीदिहि रोचनेन विश्वा आ भाहि प्रदिशश्चतस्रः	१
सं वेध्यस्वाग्निं प्र च वर्धयेममुच्चं तिष्ठ महते सौभगाय ।	
मा ते रिषन्नुपसत्तारो अग्ने ब्रह्माणस्ते युशसः सन्तु मान्ये	२
त्वामग्ने वृणते ब्राह्मणा इमे शिवो अग्ने संवरणे भवा नः ।	
सप्तहोऽग्ने अभिमातिजिद् भवं स्वे गर्धे जागृह्यप्रयुच्छन्	३
क्षत्रेणाग्निं स्वेन सं रभस्व मित्रेणाग्निं मित्रधा यंतस्व ।	
सजातानां मध्यमेष्टा राज्ञामग्ने विहव्यो दीदिहीह	४
अति निहो अति सृधोऽत्यचिंतीरति द्विषः ।	
विश्वा ह्यग्निं कुरिता तं त्वमथास्मभ्यं सहवीरं रयिं दाः	५ (३४)

अथर्व० ३

अथर्ववेदः । कां० १, प्र० ३, अनु० २]

१८

[कां० १, सू० ७, मं० १]

(७) शापमोचनम् ।

१-५ अथर्वा । भैरव्यं, आयुः वनस्पतिः । अनुष्टुप्, १ भुरिक्, ४ विराडुपरिष्टाद्वृहती ।

अवाद्दिष्टा देवजाता वीरुच्छपथोपनी ।

आपो मलमिव प्राणैक्षीत् सर्वान् मच्छपथौ अधि १

यश्च सापन्नः शपथो जाभ्याः शपथश्च यः ।

ब्रह्मा यन्मन्युतः शपात् सर्वं तन्नो अधस्पदम् २

त्रिवो मूलमवततं पृथिव्या अध्युत्ततम् ।

तेन सहस्रकाण्डेन परि णः पाहि विश्वतः ३

परि मां परि मे प्रजां परि णः पाहि यद्वनम् ।

अरातिनो मा तारीन्मां नस्तारिषुरभिमातयः ४

शतारमेतु शपथो यः सुहार्त तेन नः सह ।

चक्षुर्मन्त्रस्य दुर्हर्दः पृथीरपि शृणीमासि ५ (१९)

(८) क्षेत्रियरोगनाशनम् ।

१-५ भृग्वह्निराः । वनस्पतिः यक्षमनाशनम् । अनुष्टुप्, ३ पथ्यापङ्क्तिः,

४ विराट्, ५ निचुरपथ्यापङ्क्तिः ।

उदंगातां भगवती विचृतौ नाम तारके ।

वि क्षेत्रियस्य मुञ्चतामधुमं पाशमुत्तमम् १

अपेयं रात्र्युच्छ्रवणोच्छ्रवणमिक्त्वरीः ।

वीरुत् क्षेत्रियनाशन्यप क्षेत्रियमुच्छतु २

बभ्रोर्जुनकाण्डस्य यवस्य ते पलालया तिलस्य तिलपिञ्जया ।

वीरुत् क्षेत्रियनाशन्यप क्षेत्रियमुच्छतु ३

नमस्ते लाङ्गलेभ्यो नम ईषायुगेभ्यः ।

वीरुत् क्षेत्रियनाशन्यप क्षेत्रियमुच्छतु ४

नमः सनिस्त्रसाक्षेभ्यो नमः संदेइयेभ्यः ।

नमः क्षेत्रस्य पतये वीरुत् क्षेत्रियनाशन्यप क्षेत्रियमुच्छतु ५ (४४)

(९) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-५ भृग्वह्निराः । वनस्पतिः, यक्षमनाशनम् । अनुष्टुप्, १ विराट् प्रस्तारपङ्क्तिः ।

दर्शवृक्ष मुञ्चेमं रक्षसो ग्राह्या अधि येनं जग्राह पर्वसु ।

अथो एनं वनस्पते जीवानां लोकमुन्नय १ (४५)

कां० १, प्र० ३, अनु० २]

१९

[अथर्ववेदः । कां० १, सू० ९, मं० २

आगाहुदगावयं जीवानां घातमप्यगात् ।	
अग्रं दु पुत्राणां पिता नृणां च भगवत्तमः	२
अर्धातीरर्धयगावयमधि जीवपुरा अंगन् ।	
शतं ह्यस्य भिषजः सहस्रमुत वीरुधः	३
वेवास्ते चीतिमविदन् ब्रह्माण उत वीरुधः ।	
चीतिं ते विश्वे वेवा अविदन् भूम्यामधि	४
यश्चकार स निष्करत् स एव सुभिषक्तमः ।	
स एव तुभ्यं भेषजानि कृण्वद् भिषजा शुचिः	५ (४९)

(१०) पाशमोचनम् ।

१-८ भृग्वक्त्रिः । १-८ द्यावापृथिवी, ब्रह्म; २ अग्निः, आपः, ओषधयः, सोमः, ३ वातः, विशः;
४-८ वातपत्नीः, सूर्यः, यक्षः, निष्कृतिः । १ त्रिष्टुप्, २ सप्तपदाष्टिः, ३-५, ७-८ सप्तपदा
धृतिः, ६ सप्तपदात्यष्टिः, ८ (२, ३) द्वौ पादौ उणिहौ ।

क्षेत्रियात् त्वा निष्कृत्या जामिंसाद् द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।	
अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्ताम्	१
शं ते अग्निः सहाङ्गिस्तु शं सोमः सहोपधीभिः ।	
एवाहं त्वां क्षेत्रियान्निष्कृत्या जामिंसाद् द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।	
अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्ताम्	२
शं ते वातो अन्तरिक्षे वर्यो धाच्छं ते भवन्तु प्रदिशश्चतस्रः ।	
एवाहं त्वां क्षेत्रियान्निष्कृत्या जामिंसाद् द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।	
अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्ताम्	३
इमा या वेवीः प्रदिशश्चतस्रो वातपत्नीरभि सूर्यो विचष्टे ।	
एवाहं त्वां क्षेत्रियान्निष्कृत्या जामिंसाद् द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।	
अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्ताम्	४
तासु त्वान्तर्जरस्या दधामि प्र यक्षं एतु निष्कृतिः पराचैः ।	
एवाहं त्वां क्षेत्रियान्निष्कृत्या जामिंसाद् द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।	
अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्ताम्	५
अमुक्था यक्ष्माद् दुरिताद्वद्याद् द्रुहः पाशाद् ग्राह्याश्चोदमुक्थाः ।	
एवाहं त्वां क्षेत्रियान्निष्कृत्या जामिंसाद् द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।	
अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्ताम्	६ (५५)

अथर्ववेदः । कां० १, प्र० ३, अनु० २]

२०

[कां० १, सू० १०, मं० ७]

अहा अरंतिमर्विदः स्यान्नमप्यभूर्भद्रे सुकृतस्य लोके ।

एवाहं त्वां क्षेत्रियान्निक्रैत्या जामिशसाद् द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।

अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्ताम् ७

सूर्यमृतं तमसो ग्राह्या अधि देवा मुञ्चन्तो असृजन्निरेणसः ।

एवाहं त्वां क्षेत्रियान्निक्रैत्या जामिशसाद् द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।

अनागसं ब्रह्मणा त्वा कृणोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्ताम् । ८ (५७)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(११) श्रेयःप्राप्तिः ।

१-५ शुक्रः । कृत्यादूषणम् । १ चतुष्पदा विराट् गायत्री, २-५ त्रिपदा परोष्णिक्,

४ पिपीलिकमध्या निचृत् ।

- [३] द्रष्ट्या दूर्षिरसि हेत्या हेतिरसि मेन्या मेनिरसि । आप्नुहि श्रेयांसमतिं समं क्राम १
 स्रक्त्योऽसि प्रतिसरोऽसि प्रत्यभिचरणोऽसि । आप्नुहि श्रेयांसमतिं समं क्राम २
 प्रति तमभि चरं योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः । आप्नुहि श्रेयांसमतिं समं क्राम ३
 सूरिरसि वर्चोधा असि तनूपा नोऽसि । आप्नुहि श्रेयांसमतिं समं क्राम ४
 शुक्रोऽसि भ्राजोऽसि स्वरसि ज्योतिरसि । आप्नुहि श्रेयांसमतिं समं क्राम ५ (६१)

(१२) शत्रूनाशनम् ।

१-८ भरद्वाजः । १ द्यावापृथिवी, अन्तरिक्षम्, २ देवाः, ३ इन्द्रः, ४ आदित्या वसवोऽङ्गिरसः पितरः,
 ५ सोम्यासः पितरः, ६ मरुतः, ७ यमसादनम्, ब्रह्म, ८ अग्निः । त्रिष्टुप्, १ जगती, ७-८ अनुष्टुप् ।

द्यावापृथिवी उर्वरान्तरिक्षं क्षेत्रस्य पत्न्युरुगायोऽनुतः ।

उतान्तरिक्षमुरु वातगोपं त इह तप्यन्तां मयि तप्यमाने १

इदं देवाः शृणुत ये यज्ञिया स्थ भरद्वाजो मह्यमुक्थानिं शंसति ।

पाशे स बद्धो दुरिते नि युज्यतां यो अस्माकं मन इदं हिनस्ति २

इदमिन्द्र शृणुहि सोमप यत् त्वा हृदा शोचता जोहवीमि ।

वृश्चामि तं कुलिशेनेव वृक्षं यो अस्माकं मन इदं हिनस्ति ३

अशीतिभिस्तिसृभिः सामगेभिरावृत्येभिर्वसुभिरङ्गिरोभिः ।

इष्ट्यापुर्तमवतु नः पितृणामामुं देवे हरसा दैव्येन ४

द्यावापृथिवी अनु मा दीधीथां विश्वे देवासो अनु मा रभध्वम् ।

अङ्गिरसः पितरः सोम्यासः पापमार्छत्वपकामस्य कर्ता ५ (६७)

कां० २, प्र० ३, अनु० ३]

२१

[अथर्ववेदः । कां० २, सू० १२, मं० ६

अतीव यो मरुतो मन्यते नो ब्रह्म वा यो निन्दिषत् क्रियमाणम् ।

तपूषि तस्मै वृजिनानि सन्तु ब्रह्मद्विषं द्यौरमिसंतपाति

६

सप्त प्राणानुद्यौ मन्यस्तांस्ते वृश्चामि ब्रह्मणा ।

अया यमस्य सार्दनमग्निदूतो अरंकृतः

७

आ दधामि ते पदं समिद्धे जातवेदसि ।

अग्निः शरीरं वेवेष्टुसुं वागपि गच्छतु

८

(७०)

(१३) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-५ अथवा । अग्निः, २-३ बृहस्पतिः, ४-५ विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ४ अनुष्टुप्, ५ विराड्जगती ।

आयुर्दा अग्ने जरसं वृणानो घृतप्रतीको घृतपुष्टो अग्ने ।

घृतं पीत्वा मधु चारुं गव्यं पितेवं पुत्रानभि रक्षताकुमम्

१

परिं धत्त धत्त नो वर्चसेमं जरामृत्युं कृणुत दीर्घमायुः ।

बृहस्पतिः प्रायच्छद् वासं एतत् सोमाय राज्ञे परिधातुवा उ

२

परीदं वासो अधिधाः स्वस्तयेऽभूगृष्टीनामभिशास्तिपा उ ।

शतं च जीवं शरदः पुरुची रायश्च पोषमुपसंव्ययस्व

३

एह्यश्मानमा तिष्ठाश्मा भवतु ते तनूः ।

कूणवन्तु विश्वे देवा आयुष्टे शरदः शतम्

४

यस्य ते वासः प्रथमवास्यं हरांमस्तं त्वा विश्वेऽवन्तु देवाः ।

तं त्वा भ्रातरः सुवृधा वर्धमानमनु जातन्तां बृहवः सुजातम्

५

(७५)

(१४) दस्युनाशनम् ।

१-६ चातनः । शालाग्निदैवत्यम् । अनुष्टुप्, २ भुरिक्, ४ उपरिष्ठाग्निराड्बृहती ।

निःसाला धूष्णं धिषणमैकवाद्यां जिघत्स्वमि ।

सर्वाश्चण्डस्य नप्यो नाशयामः सदान्वाः

१

निर्वो गोष्ठादजामसि निरक्षान्निरुपानसात् ।

निर्वो मगुन्या दुहितरो गृहेभ्यश्चातयामहे

२

असौ यो अधराद् गृहस्तत्र सन्त्वरान्यः ।

तत्र सेदिर्न्युच्यतु सर्वाश्च यातुधान्यः

३

भूतपतिर्निरजत्विन्द्रश्चेतः सदान्वाः ।

गृहस्य बुध आसीनास्ता इन्द्रो वज्रेणाधि तिष्ठतु

४

(७९)

अथर्ववेदः । कां० १, प्र० ३, अनु० ३]

११

[कां० १, सू० १४, मं० ५]

यद्वि स्थ क्षेत्रियाणां यदि वा पुरुषोपिताः ।

यद्वि स्थ दस्युभ्यो जाता नश्यतेतः सदान्वाः ५

परि धामान्यासामाशुर्गाण्डामिवासन् ।

अजैषं सर्वानाजान्वो नश्यतेतः सदान्वाः ६ (८१)

(१५) अभयप्राप्तिः ।

१-६ ब्रह्मा । प्राणः, अपानः, आयुः । त्रिणाद्रायत्री ।

यथा द्यौश्च पृथिवी च न बिभीतो न रिष्यतः । एवा मे प्राण मा बिभेः १

यथाहश्च रात्री च न बिभीतो न रिष्यतः । एवा मे प्राण मा बिभेः २

यथा सूर्यश्च चन्द्रश्च न बिभीतो न रिष्यतः । एवा मे प्राण मा बिभेः ३

यथा ब्रह्म च क्षत्रं च न बिभीतो न रिष्यतः । एवा मे प्राण मा बिभेः ४

यथा सत्यं चानृतं च न बिभीतो न रिष्यतः । एवा मे प्राण मा बिभेः ५

यथा मृतं च भव्यं च न बिभीतो न रिष्यतः । एवा मे प्राण मा बिभेः ६ (८७)

(१६) सुरक्षा ।

१-५ ब्रह्मा । प्राणः, अपानः, आयुः । (एकावसानम्) १, ३ एकपदासुरी त्रिष्टुप्, २ एकपदासुरी उष्णिक्, ४-५ एकपदासुरी गायत्री ।

प्राणापानो मृत्योर्मां पातं स्वाहा १

द्यावापृथिवी उपश्रुत्या मा पातं स्वाहा २

सूर्यं चक्षुषा मा पाहि स्वाहा ३

अग्ने वैश्वानर विश्वेर्मा देवैः पाहि स्वाहा ४

विश्वंभर विश्वेन मा भरसा पाहि स्वाहा ५ (९१)

(१७) बलप्राप्तिः ।

१-७ ब्रह्मा । प्राणः, अपानः, आयुः । (एकावसानम्) १-६ एकपदासुरी त्रिष्टुप्, ७ आसुरी उष्णिक् ।

ओजोऽस्योर्जो मे द्वाः स्वाहा १ सहोऽसि सहो मे द्वाः स्वाहा २

बलमसि बलं मे द्वाः स्वाहा ३ आयुरस्यायुर्मं द्वाः स्वाहा ४

श्रोत्रमसि श्रोत्रं मे द्वाः स्वाहा ५ चक्षुरसि चक्षुर्मं द्वाः स्वाहा ६

परिपाणमसि परिपाणं मे द्वाः स्वाहा ७

[इति तृतीयः प्रपाठकः ॥३॥]

(९९)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥१॥

का० १, प्र० ४, अनु० ४]

२३

[अथर्ववेदः । का० १, सू० १८, म० १]

(१८) शत्रुनाशनम् ।

१-५ चातनः । अग्निः । (द्वैपदम्) साक्षी बृहती ।

[अथ चतुर्थः प्रपाठकः ॥४॥]

[४]	भ्रातृव्यक्षर्यणमसि भ्रातृव्यचातनं मे वाः स्वाहा	१
	सपत्नक्षर्यणमसि सपत्नचातनं मे वाः स्वाहा	२
	अरायक्षर्यणमस्यरायचातनं मे वाः स्वाहा	३
	पिशाचक्षर्यणमसि पिशाचचातनं मे वाः स्वाहा	४
	सद्वान्वाक्षर्यणमसि सद्वान्वाचातनं मे वाः स्वाहा	५ (१०४)

(१९) शत्रुनाशनम् ।

१-५ अथर्वा । अग्निः । (एकावसानम्) १-४ निचृद्विपमा गायत्री, ५ भुरिग्विपमा ।

अग्ने यत् ते तपस्तेन तं प्रति तप	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	१
अग्ने यत् ते हस्तेन तं प्रति हर	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	२
अग्ने यत् तेऽर्चिस्तेन तं प्रत्यर्च	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	३
अग्ने यत् ते शोचिस्तेन तं प्रति शोच	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	४
अग्ने यत् ते तेजस्तेन तमतेजसं कृणु	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	५ (१०९)

(२०) शत्रुनाशनम् ।

१-५ अथर्वा । वायुः । (एकावसानम्) १-४ निचृद्विपमा गायत्री, ५ भुरिग्विपमा ।

वायो यत् ते तपस्तेन तं प्रति तप	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	१
वायो यत् ते हस्तेन तं प्रति हर	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	२
वायो यत् तेऽर्चिस्तेन तं प्रत्यर्च	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	३
वायो यत् ते शोचिस्तेन तं प्रति शोच	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	४
वायो यत् ते तेजस्तेन तमतेजसं कृणु	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	५ (११४)

(२१) शत्रुनाशनम् ।

१-५ अथर्वा । सूर्यः । (एकावसानम्) १-४ निचृद्विपमा गायत्री, ५ भुरिग्विपमा ।

सूर्य यत् ते तपस्तेन तं प्रति तप	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	१
सूर्य यत् ते हस्तेन तं प्रति हर	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	२
सूर्य यत् तेऽर्चिस्तेन तं प्रत्यर्च	योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	३ (११७)

अथर्ववेदः । कां० १, प्र० ४, अनु० ४]

१४

[कां० १, सू० ११, मं० ४]

सूर्य यत् ते शोचिस्तेन तं प्रति शोच योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ४
 सूर्य यत् ते तेजस्तेन तमतेजसं कृणु योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ५ (११९)

(११) शत्रुनाशनम् ।

१-५ अथर्वो । चन्द्रः । (एकावसानम्) १-४ निवृद्धिपमा गायत्री, ५ भुरिग्विपमा ।

चन्द्र यत् ते तपस्तेन तं प्रति तप योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः १
 चन्द्र यत् ते हरस्तेन तं प्रति हर योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः २
 चन्द्र यत् तेऽर्चिस्तेन तं प्रत्यर्च योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ३
 चन्द्र यत् ते शोचिस्तेन तं प्रति शोच योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ४
 चन्द्र यत् ते तेजस्तेन तमतेजसं कृणु योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ५ (११४)

(१२) शत्रुनाशनम् ।

१-५ अथर्वो । आपः । (एकावसानम्) १-४ समविपमा, ५ स्वराङ्गविपमा ।

आपो यद् वस्तपस्तेन तं प्रति तपत् योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः १
 आपो यद् वो हरस्तेन तं प्रति हरत् योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः २
 आपो यद् वोऽर्चिस्तेन तं प्रत्यर्चत् योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ३
 आपो यद् वः शोचिस्तेन तं प्रति शोचत् योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ४
 आपो यद् वस्तेजस्तेन तमतेजसं कृणुत् योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ५ (११९)

(१४) शत्रुनाशनम् ।

१-८ ब्रह्मा । आयुष्यम् । पङ्क्तिः, १-१ पुरजणिक, ३-४ पुरोदेवत्या पङ्क्तिः (१-४ विराट्);
 ५-८ पञ्चपदा पय्यापङ्क्तिः (५ भुरिक्, ६-७ निवृत्, ५ चतुष्पदा बृहती, ७-८ भुरिक्)।

शेरंभक् शेरंभ पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हेतिः किमीदिनः ।
 यस्य स्थ तमत्त यो वः प्राहेत् तमत्त स्वा मांसान्यत्त १
 शेवृधक् शेवृध पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हेतिः किमीदिनः ।
 यस्य स्थ तमत्त यो वः प्राहेत् तमत्त स्वा मांसान्यत्त २
 ओक्रानुओक्र पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हेतिः किमीदिनः ।
 यस्य स्थ तमत्त यो वः प्राहेत् तमत्त स्वा मांसान्यत्त ३
 सर्पानुसर्प पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हेतिः किमीदिनः ।
 यस्य स्थ तमत्त यो वः प्राहेत् तमत्त स्वा मांसान्यत्त ४ (११३)

कां० १, प्र० ४, अनु० ४]

२५

[अथर्ववेदः । कां० १, सू० २४, मं० १]

जूर्णि पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हेतिः किमीदिनीः ।	
यस्य स्थ तमत्त यो वः प्राहेत् तमत्त स्वा मांसान्यत्त	५
उपवृत्ते पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हेतिः किमीदिनीः ।	
यस्य स्थ तमत्त यो वः प्राहेत् तमत्त स्वा मांसान्यत्त	६
अर्जुनि पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हेतिः किमीदिनीः ।	
यस्य स्थ तमत्त यो वः प्राहेत् तमत्त स्वा मांसान्यत्त	७
भरुजि पुनर्वो यन्तु यातवः पुनर्हेतिः किमीदिनीः ।	
यस्य स्थ तमत्त यो वः प्राहेत् तमत्त स्वा मांसान्यत्त	८ (१३७)

(२५) पृश्निपर्णी ।

१-५ चातनः । पृश्निपर्णी वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ४ भुरिक् ।

शं नो देवी पृश्निपर्ण्यंशं निर्वर्त्त्या अकः ।	
उग्रा हि कण्वजम्भनी ताम्रप्रक्षि सहस्वतीम्	१
सहमानेयं प्रथमा पृश्निपर्ण्यजायत ।	
तयाहं दुर्गाभ्नां शिरो वृश्चार्मि शकुनेरिव	२
अरायमसूक्पावानं यश्च स्फातिं जिहीर्षति ।	
गर्मादं कण्वं नाशय पृश्निपर्णि सहस्व च	३
गिरिभेनो आ वैशय कण्वान् जीवितयोपनान् ।	
तांस्त्वं देवि पृश्निपर्ण्यगिरिवानुदहन्निहि	४
पराच एनान् प्र णुक् कण्वान् जीवितयोपनान् ।	
तमांसि यत्र गच्छन्ति तत् क्रव्यादो अजीगमम् ।	५ (१३८)

(२६) पशुसंवर्धनम् ।

१-५ साविता । पशवः । त्रिष्टुप्, ३ उपरिष्टाद्विराड् बृहती, ४ भुरिगनुष्टुप्, ५ अनुष्टुप् ।

एह यन्तु पशवो ये परियुष्टायुर्धेपो सहचारं जुजोषं ।	
त्वष्टा येषां रूपधेयानि वेदास्मिन् तान् गोष्ठे संविता नि यच्छतु	१
इमं गोष्ठं पशवः सं संवन्तु बृहस्पतिरा नयतु प्रजानन् ।	
सिनीवाली नयत्वाग्रमेषामाजगमुषो अनुमते नि यच्छ	२ (१३९)

अथर्व० ४

अथर्ववेदः । कां० २, प्र० ४, अनु० ४]

२६

[कां० २, सू० २६, मं० ३]

सं सं संवन्तु पशवः समश्वाः समु पूरुपाः ।
 सं धान्यस्य या स्फातिः संस्त्रान्येण हविषा जुहोमि ३
 सं सिञ्चामि गवां क्षीरं समाज्येन बलं रसम् ।
 संसिक्ता अस्माकं वीरा ध्रुवा गावो मयि गोपती ४
 आ हरामि गवां क्षीरमाहार्यं धान्यं ५ रसम् ।
 आहता अस्माकं वीरा आ पत्नीरिदमस्तकम् ५ (१४७)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(२७) शत्रुपराजयः ।

१-७ कपिञ्जलः । १-५ वनस्पतिः, ६ रुद्रः, ७ इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

[५] नेच्छन्तुः प्राशं जयाति सहमानाभिभूरसि ।
 प्राशं प्रतिप्राशो जह्युसान् कृण्वोपधे १
 सुपर्णस्त्वान्विन्दन् सूकरस्त्वान्वननुसा ।
 प्राशं प्रतिप्राशो जह्युसान् कृण्वोपधे २
 इन्द्रो ह चक्रे त्वा शहावसुरेभ्यु स्तरीतवे ।
 प्राशं प्रतिप्राशो जह्युसान् कृण्वोपधे ३
 पाटामिन्द्रो व्याश्रिदसुरेभ्यु स्तरीतवे ।
 प्राशं प्रतिप्राशो जह्युसान् कृण्वोपधे ४
 तयाहं शत्रून्साक्ष इन्द्रः सालावुक्ता इव ।
 प्राशं प्रतिप्राशो जह्युसान् कृण्वोपधे ५
 रुद्र जलापभेपजु नीलशिखण्ड कर्मकृत् ।
 प्राशं प्रतिप्राशो जह्युसान् कृण्वोपधे ६
 तस्य प्राशं त्वं जहि यो न इन्द्राभिदासति ।
 अधि नो बृहि शक्तिभिः प्राशि मामुत्तरं कृधि ७ (१५५)

(२८) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-५ अम्भुः । १, ३ जरिमा, आयुः । २ मित्रावरुणोः । ३-५ यावापृथिव्यादयो देवाः । त्रिष्टुप्, १ जगती, ५ अरिकः ।

तुभ्यमेव जरिमन् वर्धतामयं मेममन्ये मृत्यवो हिंसिषुः शतं ये ।
 मातेव पुत्रं प्रमना उपस्थे मित्र एनं मित्रियात् पात्वंहसः १
 मित्र एनं वरुणो वारिशादा जराभृत्यं कृणुतां संविक्रानौ ।
 तदुमिर्होता ब्युनानि विद्वान् विश्वा वृवानां जनिमा विवक्ति २ (१५६)

कां० १, प्र० ४, अनु० ५]

२७

[अथर्ववेदः । कां० १, सू० २८, मं० ३]

त्वमीशिषे पशूनां पार्थिवानां ये जाता उत वा ये जनित्राः ।
 मेमं प्राणो हासीन्मो अपानो मेमं मित्रा वधिषुर्मो अमित्राः ३
 द्यौर्द्वा पिता पृथिवी माता जराभृत्यं कृणुतां संविद्वाने ।
 यथा जीवा अदितेरुपस्थे प्राणापानाभ्यां गुपितः शतं हिमाः ४
 इममग्र आयुधे वर्चसे नय प्रियं रेतो वरुण मित्रराजन् ।
 मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा जरदष्टिर्यथास्त ५ (१५९)

(२९) दीर्घायुष्यम् ।

१-७ अधर्वा । १ अग्निः, सूर्यः, बृहस्पतिः; २ जातवेदाः, सविता; ३ इन्द्रः; ४-५ द्यावापृथिवी, विश्वे देवाः, मरुतः, आपः; ६ अश्विनौ, ७ इन्द्रः । विष्टुप्, १ अनुष्टुप्,
 ४ परावृहती निवृत्त्यस्तारपङ्क्तिः ।

पार्थिवस्य रसे देवा भगस्य तन्त्रोऽं वलें ।
 आयुष्यमिस्मा अग्निः सूर्यो वर्च आ धाद बृहस्पतिः १
 आयुस्मै धेहि जातवेदः प्रजां त्वंष्टरधिनिधेह्यस्मै ।
 रायस्पोषं सवितरा सुवास्मै शतं जीवाति शरद्वस्तवायम् २
 आशीर्णं ऊर्जमुत सौप्रजास्त्वं दक्षं धत्तं द्रविणं सचैतसौ ।
 जयं क्षेत्राणि सहसायमिन्द्र कृण्वानो अग्नानधरान्सपत्नान् ३
 इन्द्रेण कृतो वरुणेन शिष्टो मरुद्भिरुयः प्रहितो न आगन् ।
 एष वा द्यावापृथिवी उपस्थे मा क्षुधन्मा तृपत् ४
 ऊर्जमस्मा ऊर्जस्वती धत्तं पयो अस्मे पयस्वती धत्तम् ।
 ऊर्जमस्मै द्यावापृथिवी अधातां विश्वे देवा मरुत ऊर्जमापः ५
 शिवाभिष्टे हृदयं तर्पयाम्यनमीवो मोदिवीष्टाः सुवर्चाः ।
 सुवासिनो पिवतां मन्थमेतमश्विनो रूपं परिधाय मायाम् ६
 इन्द्र एतां संसृजे विद्धो अग्र ऊर्जा स्वधामजरां सा त एषा ।
 तथा त्वं जीव शरदः सुवर्चा मा त आ सुमोद भिपजस्ते अक्रन् ७ (१६६)

(३०) कामिनीमनोऽभिमुखीकरणम् ।

१-५ प्रजापतिः । १ मनः, २ अश्विनौ, ३-४ औषधिः, ५ दम्पती । अनुष्टुप्, १ पथ्यापङ्क्तिः, ३ भुरिक् ।

यथेदं भूम्या अधि तृणं वातो मथायति ।
 एवा मभामि ते मनो यथा मां कामिन्यसो यथा मन्नापणा असः १ (१६७)

अथर्ववेदः । कां० १, प्र० ४, अनु० ५]

२८

[कां० १, सू० ३०, मं० २]

सं चेन्नयाथो अश्विना कामिना सं च वक्षथः ।	
सं वां भगासो अग्नतु सं चित्तानि समु व्रता	२
यत् सुपर्णा विवक्षवो अनमीवा विवक्षवः ।	
तत्र मे गच्छतान्द्वयं शल्य इव कुलमलं यथा	३
यदन्तरं तद् बाह्यं यद् बाह्यं तदन्तरम् ।	
कन्यानि विश्वरूपाणां मनो गृभायौषधे	४
एयमग्नं पतिकामा जनिकामोऽहमागमम् ।	
अश्वः कनिकवृद्ध यथा भगेनाहं सहागमम्	५ (१७१)

(३१) किमिजम्भनम् ।

१-५ कण्वः । मही, चन्द्रमाः । अनुष्टुप् ; २, ४ उपरिष्टाद्विराड्बृहती; ३, ५ आर्या त्रिष्टुप् ।

इन्द्रस्य या मही दृपत् किमेर्विश्वस्य तर्हणी ।	
तया पिनष्टि सं किमीन् दृष्ट्वा खल्वौ इव	१
दृष्टमदृष्टमतृहमथो कुरुमतृहम् ।	
अलग्ण्डूत्सवान् छलुनान् किमीन् वचसा जम्भयामसि	२
अलग्ण्डून् हन्मि महता वधेन दूना अदूना अरसा अभूवन् ।	
शिष्टानाशिष्टान् नि तिरामि वाचा यथा किमीणां नकिरुच्छिपति	३
अन्वान्त्र्यं शीर्षण्यमथो पार्श्वेयं किमीन् ।	
अवस्कृवं व्यध्वरं किमीन् वचसा जम्भयामसि	४
ये किमयः पर्वतेषु वनेष्वोपधीषु पशुष्वपस्वः ।	
ये अस्माकं तन्वमाविविशुः सर्वं तद्वन्मि जनिम किमीणाम्	५ (१७६)

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

(३१) किमिनाशनम् ।

१-६ कण्वः । आदित्यः । अनुष्टुप्, १ त्रिषाङ्गुरिगायत्री, ६ चतुष्पाद्विष्टुणिक् ।

[६] उद्यन्नादित्यः किमीन् हन्तु निम्रोचन् हन्तु रुश्मिभिः ।	
ये अन्तः किमयो गवि	१
विश्वरूपं चतुःक्षं किमिं सारङ्गमर्जुनम् ।	
शृणाम्यस्य पृष्टीरपि वृश्चामि यच्छिरः	२ (१७८)

कां० १, प्र० ४, अनु० ६]

२०

[अथर्ववेदः । कां० १, सू० ३२, मं० ३]

अत्रिवद् वः किमयो हन्मि कण्ववज्जमदस्रिवत् ।	
अगस्त्यस्य ब्रह्मणा सं पिनण्म्यहं किमीन्	३
हतो राजा किमीणामुतैषां स्थपतिर्हतः ।	
हतो हतमाता किमिर्हतभ्राता हतस्वसा	४
हतासौ अस्य वेशसो हतासः परिवेशसः ।	
अथो ये क्षुल्लुका इव सर्वे ते किमयो हताः	५
प्र ते शृणामि शृङ्गे याभ्यां वितुदायसि ।	
मिनद्धि ते कुपुम्भं यस्ते विप्रधानः	६ (१८९)

(३३) यक्षमविवर्हणम् ।

१-७ ब्रह्मा । यक्षमविवर्हणं, चन्द्रमाः, आयुष्यम् । अनुष्टुप्, ३ ककुभती, ४ चतुष्पदा भुरिगुणिक्, ५ उपरिष्ठाद्विराड्बृहती, ६ उणिगर्भा निचृदनुष्टुप्, ७ पथ्यापङ्क्तिः ।

अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्यां द्युमुकादधि ।	
यक्षं शीर्षण्यं मस्तिष्काज्जिह्वाया वि वृहामि ते	१
ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः कीर्कसाभ्यो अनुक्यात् ।	
यक्षं दोषण्यं मंसाभ्यां बाहुभ्यां वि वृहामि ते	२
हृदयात् ते परि कूर्मो हलीक्षणात् पार्श्वाभ्याम् ।	
यक्षं मतस्त्राभ्यां प्लीहो यक्रस्ते वि वृहामसि	३
आन्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोरुद्रादधि ।	
यक्षं कुक्षिभ्यां प्लाशेनाभ्या वि वृहामि ते	४
ऊरुभ्यां ते अक्षीवद्भ्यां पाष्णिभ्यां प्रपदाभ्याम् ।	
यक्षं भसद्यं श्रोणिभ्यां भासदं भंसो वि वृहामि ते	५
अस्थिभ्यस्ते मज्जभ्यः स्त्रावभ्यो धूमनिभ्यः ।	
यक्षं पाणिभ्यामङ्गुलिभ्यो नखेभ्यो वि वृहामि ते	६
अङ्गेऽङ्गे लोच्चिलोम्नि यस्ते पर्वणिपर्वणि ।	
यक्षं त्वचस्य ते वयं कश्यपस्य वीवर्हेण त्रिष्वञ्च वि वृहामसि	७ (१८९)

अथर्ववेदः । कां० २, प्र० ४, अनु० ६]

३०

[कां० २, सू० ३४, मं० १]

(३४) पशवः ।

१-५ अथर्वा । १ पशुपतिः, २ देवाः, ३ अग्निः विश्वकर्मा, ४ वायुः प्रजापतिः,
५ आशी । त्रिष्टुप् ।

य ईद्रे पशुपतिः पशूनां चतुष्पदामुत यो द्विपदाम् ।
निष्क्रीतः स यज्ञियं भागमेत रायस्पोषा यजमानं सचन्ताम् १
प्रमुञ्चन्तो भुवनस्य रेतो गातुं धत्त यजमानाय देवाः ।
उपाकृतं शशमानं यदस्थात् प्रियं देवानामप्येतु पार्थः २
ये बध्यमानमनु दीध्याना अन्वैक्षन्त मनसा चक्षुषा च ।
अग्निष्ठानग्रे प्र मुमोक्तु देवो विश्वकर्मा प्रजया संराणः ३
ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपा विरूपाः सन्तो बहुर्धैरूपाः ।
वायुष्ठानग्रे प्र मुमोक्तु देवः प्रजापतिः प्रजया संराणः ४
प्रजानन्तः प्रति गृह्णन्तु पूर्वं प्राणमङ्गेभ्यः पर्याचरन्तम् ।
दिवं गच्छ प्रति तिष्ठा शरीरिः स्वर्गं याहि पृथिभिर्देवयानैः ५ (१९४)

(३५) विश्वकर्मा ।

१-५ अङ्गिराः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप्, १ बृहतीगर्भा, ४-५ भुरिक् ।

ये भक्षयन्तो न वसून्वानुधुर्यानिग्रयो अन्वर्तयन्त धिण्याः ।
या तेषामवया दुरिष्टिः स्विष्टिं नस्तां कृणवद् विश्वकर्मा १
यज्ञपतिमृष्य एनसाहुनिर्भक्तं प्रजा अनुत्पयमानम् ।
मथ्व्यान्तिस्तोकानप यान् रराध सं नष्टेभिः सृजतु विश्वकर्मा २
अवान्यान्तसोमिपान् मन्यमानो यज्ञस्य विद्वान्तसमये न धीरः ।
यदेनश्चक्रवान् बद्ध एष तं विश्वकर्मान् प्र मुञ्चा स्वस्तये ३
घोरा कर्षयो नमो अस्वेभ्यश्चक्षुर्यदेपां मनसश्च सत्यम् ।
बृहस्पतये महिष द्युमन्त्रो विश्वकर्मान् नमस्ते पाह्यस्मान् ४
यज्ञस्य चक्षुः प्रभृतिमुखं च वाचा श्रोत्रेण मनसा जुहोमि ।
इमं यज्ञं विततं विश्वकर्माणा देवा यन्तु सुमनस्यमानाः ५ (१९९)

का० १, प्र० ४, अनु० ६]

३१

[अथर्ववेदः । का० १, सू० ३६, मं० १]

(३६) पतिवेदनम् ।

१-८ पतिवेदनः । १ अग्निः, २ सोमः, अर्यमा, धाता, ३ अग्नीषोमौ, ४ इन्द्रः, ५ सूर्यः, ६ धनपतिः,
७ भगः, ८ औषधिः । त्रिष्टुप्, १ भुरिक्, २, ५-७ अनुष्टुप्, ८ निचृत्पुरुडणिक् ।

आ नो अग्रे सुमतिं संभ्रलो गमेद्विमां कुमारीं सह नो भगेन ।

जुष्टा वरेषु समनेषु वल्गुरोषं पत्या सोमगमस्त्वस्यै १

सोमजुष्टं ब्रह्मजुष्टमर्यम्णा संभूतं भगम् ।

धातुर्वैवस्य सत्येन कृणोमि पतिवेदनम् २

इममग्रे नारी पतिं विदेष्ट सोमो हि राजा सुभगां कृणोति ।

सुवाना पुत्रान् महिषी भवाति गुत्वा पतिं सुभगा वि राजतु ३

यथास्वरो मघवंश्चारुरेष प्रियो मृगाणां सुपदा बभूव ।

एवा भगस्य जुष्टेयमस्तु नारी संप्रिया पत्याविराधयन्ती ४

भगस्य नावमा रोह पूर्णामनुपदस्वतीम् ।

तयोपप्रतारय यो वरः प्रतिकाम्युः ५

आ क्रन्दय धनपते वरमामनसं कृणु ।

सर्वं प्रदक्षिणं कृणु यो वरः प्रतिकाम्युः ६

इदं हिरण्यं गुल्गुल्वयमौक्षो अथो भगः ।

एते पतिभ्यस्त्वामदुः प्रतिकामाय वेत्तवे ७

आ ते नयतु सविता नयतु पतिर्यः प्रतिकाम्युः ।

त्वमस्यै धेहोषधे ८ (२०७)

[इति चतुर्थः प्रपाठकः ॥४॥]

॥ इति पद्योऽनुवाकः ॥६॥

॥ इति द्वितीयं काण्डं समाप्तम् ॥२॥

मन्त्रसंख्या

प्रथमकाण्डस्य १५

द्वितीयकाण्डस्य २०५

सर्वयोगः ३६०

अथर्ववेदः । का० ३, प्र० २, अनु० १]

३२

[का० ३, सू० १, मं० १]

तृतीयं काण्डम् ।

(१) शत्रुसेनासंमोहनम् ।

१-६ अथर्वा । सेनामोहनम्, १ अग्निः, २ मरुतः, ३-६ इन्द्रः । त्रिष्टुप्, २ विरादगर्मा भुरिक्, ३-६ अनुष्टुप्, ५ विरादपुरुउणिक् ।

[अथ पञ्चमः प्रपाठकः ॥१॥]

- [१] अग्निर्नः शत्रून् प्रत्येतु विद्वान् प्रतिदहन्नभिः शस्तिमरातिम् ।
 स सेनां मोहयतु परेषां निर्हस्तांश्च कृणवज्जातवेदाः १
 यूयमुग्रा मरुत ईदृशे स्थाभि प्रेत मृणत् सहध्वम् ।
 अमीमृणन् वसवो नाशिता इमे अग्निर्होषां दूतः प्रत्येतु विद्वान् २
 अमित्रसेनां मघवन्नस्मान् छंशूयतीमभि ।
 युवं तानिन्द्र वृत्रहन्नग्निश्च दहतं प्रति ३
 प्रसूत इन्द्र प्रवता हरिभ्यां प्र ते वज्रः प्रमृणन्नेतु शत्रून् ।
 जहि प्रतीचो अनूचः पराचो विष्वक् सत्यं कृणुहि चित्तमेषाम् ४
 इन्द्र सेनां मोहयामित्राणाम् ।
 अग्निर्वार्तस्य धाज्या तान् विषूचो वि नाशय ५
 इन्द्रः सेनां मोहयतु मरुतो ध्रुन्वोजंसा ।
 चक्षूष्यग्निरा दत्तां पुनरेतु पराजिता ६ (६)

(२) शत्रुसेनासंमोहनम् ।

१-६ अथर्वा । सेनामोहनम्, १-२ अग्निः, ३-४ इन्द्रः, ५ यौः, ६ मरुतः ।
 त्रिष्टुप्, २-४ अनुष्टुप् ।

- अग्निर्नो दूतः प्रत्येतु विद्वान् प्रतिदहन्नभिः शस्तिमरातिम् ।
 स चित्तानि मोहयतु परेषां निर्हस्तांश्च कृणवज्जातवेदाः १
 अयमग्निर्मूमुहद् यानि चित्तानि वो हृदि ।
 वि वो धमत्वोक्तसुः प्र वो धमतु सर्वतः २ (८)

कां० ३, प्र० ५, अनु० १]

३३

[अथर्ववेदः । कां० ३, सू० २, मं० ३]

इन्द्रं चित्तानि मोहयन्नवाङ्माकृत्या चर ।	
अग्नेर्वातस्य ध्राज्या तान् विपूचो वि नाशय	३
व्याकृतय एषामिताथो चित्तानि मुह्यत ।	
अथो यदृद्यैषां हृदि तदेषां परि निर्जहि	४
अमीषां चित्तानि प्रतिमोहयन्ती गृहाणाङ्गान्यप्ये परेहि ।	
अभि प्रेहि निर्देह हृत्सु शोकैर्ग्राह्यामित्रांस्तमसा विध्य शत्रून्	५
असौ या सेना मरुतः परेषामस्मानैत्यभ्योजसा स्पर्धमाना ।	
तां विध्यत तमसापर्वतेन यथैषामन्यो अन्यं न जानात्	६ (१२)

(३) स्वरराज्ये राज्ञः पुनः स्थापनम् ।

१-६ अथर्वा । १ अग्निः, २ इन्द्रः, ३ वरुणः सोमः इन्द्रः, ४ इथेनः अश्विनौ, ५ इन्द्राग्नी विश्वे देवाः,
६ इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ३ चतुष्टुप् । भुरिक्पङ्क्तिः, ५-६ अनुष्टुप् ।

अचिक्रदत् स्वपा इह भुवदग्ने व्यचिस्व रोदसी उरुची ।	
युञ्जन्तु त्वा मरुतो विश्ववेदसु आमुं नय नमसा रातहव्यम्	१
दूरे चित् सन्तमरुपास इन्द्रमा च्यावयन्तु सख्याय विप्रम् ।	
यद् गांयत्रीं बृहतीमर्कमस्मै सौत्रामण्या दधृषन्त देवाः	२
अन्यस्त्वा राजा वरुणो ह्वयतु सोमस्त्वा ह्वयतु पर्वतेभ्यः ।	
इन्द्रस्त्वा ह्वयतु विड्भ्य आभ्यः श्येनो भूत्वा विश आ पतेमाः	३
श्येनो हव्यं नयत्वा परस्मादन्यक्षेत्रे अपरुद्धं चरन्तम् ।	
अश्विना पन्थो कृणुतां सुगं तं इमं संजाता अभिसंविशध्वम्	४
ह्वयन्तु त्वा प्रतिजनाः प्रति मित्रा अवृषत ।	
इन्द्राग्नी विश्वे देवास्ते विशि क्षेममदीधरन्	५
यस्ते हवं विवदत् सजातो यश्च निष्ट्यः ।	
अपाञ्चमिन्द्र तं कृत्वाथेममिहाव गमय	६ (१८)

(४) प्रजाभी राज्ञः संवरणम् ।

१-७ अथर्वा । इन्द्रः, २ पञ्च प्रदिशः, ३ अग्निः, ४ अश्विनौ, मित्रावरुणौ, विश्वे देवाः,
मरुतः, ५ द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप्, १ जगती, ४-५ भुरिक् ।

आ त्वां गन् राष्ट्रं सह वर्चसोर्दिहि प्राङ् विशां पतिरेकुराद् त्वं वि राज ।	
सर्वोस्त्वा राजन् प्रदिशो ह्वयन्तूपसद्यो नमस्यो भवेह	१ (१९)

अथर्व० ५

अथर्ववेदः । कां० ३, प्र० ५, अनु० १]

३४

[कां० ३, सू० ५, सं० २]

त्वां विशो वृणतां राज्ययि त्वामिमाः प्रदिशः पञ्च देवीः ।
 वर्मन् राष्ट्रस्य ककुदि श्रयस्व ततो न उग्रो वि भजा वसूनि २
 अच्छ त्वा यन्तु हविनः सजाता अग्निर्दूतो अजिरः सं चरातै ।
 जायाः पुत्राः सुमनेसा भवन्तु बहु वलिं प्रति पश्यासा उग्रः ३
 अश्विना त्वाग्ने मित्रावरुणोभा विश्वे देवा मरुतस्त्वा ह्वयन्तु ।
 अधा मनो वसुदेवाय कृणुध्व ततो न उग्रो वि भजा वसूनि ४
 आ प्र इव परमस्याः परावतः शिवे ते द्यावापृथिवी उभे स्ताम् ।
 तदयं राजा वरुणस्तथाह स त्वायमहत् स उपेदमेहि ५
 इन्द्रेन्द्र मनुष्याः परेहि सं ह्यज्ञास्था वरुणेः संविदानः ।
 स त्वायमहत् स्वे सधस्थे स देवान् यक्षत स उ कल्पयाद् विशः ६
 पृथगि रेवतीर्बहुधा विरूपाः सर्वाः संगत्य वरीयस्ते अक्रन् ।
 तास्त्वा सर्वाः संविदाना ह्वयन्तु दशमीमुग्रः सुमना वशेह ७ (२५)

(५) राष्ट्रस्य राजा राजकृतश्च ।

१-८ अथर्वा । सोमः । १ पुरोऽनुष्टुप्त्रिष्टुप्, २-३, ५-७ अनुष्टुप्, ४ त्रिष्टुप्, ८ चिराद्भरोवृहती ।

आयमगन् पर्णमणिर्बली बलेन प्रमृणन्त्सपत्नान् ।
 ओजो देवानां पय ओपधीनां वर्चसा मा जिन्वत्वप्रयावन् १
 मयि क्षत्रं पर्णमणे मयि धारयताद् रुयिम् ।
 अहं राष्ट्रस्याभीवर्गे निजो भूयासमुत्तमः २
 यं निदधुर्वनस्पतौ गुह्यं देवाः प्रियं मणिम् ।
 तमस्मभ्यं सहायुषा देवा ददतु भर्तवे ३
 सोमस्य पर्णः सह उग्रमागन्निर्वेण दत्तो वरुणेन शिष्टः ।
 तं प्रियासं बहु रोचमानो दीर्घायुत्वार्य शतशारदाय ४
 आ मारुक्षत् पर्णमणिर्मह्या अशिष्टतातये ।
 यथाहमुत्तरोऽसान्ययम्ण उत संविदः ५
 ये धीवानो रथकाराः कर्मारो ये मनीषिणः ।
 उप्रस्तीन् पर्णं मद्यं त्वं सर्वांन् कृण्वभितो जनान् ६ (३१)

कां० ३, प्र० ५, अनु० १]

३५

[अथर्ववेदः । कां० ३, सू० ५, मं० ७]

ये राजानो राजकृतः सूता ग्रामण्यश्च ये ।

उपस्थीन् पर्णं मह्यं त्वं सर्वान् कृण्वन्ति जनान् ७

पूर्णं ऽसि तनूपाः सयोनिरासि वीरेण मया ।

संस्तस्य तेजसा तेन बध्नामि त्वा मणे ८

(३३)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(६) शत्रुनाशनम् ।

१-८ जगद्बीजं पुरुषः । वानस्पत्योऽश्वत्थः । अनुष्टुप् ।

[२]

पुमान् पुंसः परिजातोऽश्वत्थः खट्विरादधि ।

स हेन्तु शत्रून् मामकान् यानहं द्वेष्मि ये च माम् १

तान्श्वत्थ निः शृणीहि शत्रून् वैवाधदोधतः ।

इन्द्रेण वृद्धा मेदी मित्रेण वरुणेन च २

यथाश्वत्थ निरभेनोऽन्तर्महत्यर्णवे ।

एवा तान्सर्वान् निर्भङ्गश्चि यानहं द्वेष्मि ये च माम् ३

यः सहमानश्चरसि सासहान इव ऋषभः ।

तेनाश्वत्थ त्वया वयं सपत्नान्सहिषीमहि ४

सिताखेतान् निर्ऋतिर्मृत्योः पार्श्वमोकथैः ।

अश्वत्थ शत्रून् मामकान् यानहं द्वेष्मि ये च माम् ५

यथाश्वत्थ वानस्पत्यानारोहन् कृणुषेऽधरान् ।

एवा मे शत्रोर्मूर्धानं विष्वग् भिन्दि सहस्व च ६

तेऽधराश्वः प्र ध्रुवन्तां छिन्ना नौरिव बन्धनात् ।

न वैवाधप्रणुत्तानां पुनरस्ति निवर्तनम् ७

प्रेषान् नुवे मनसा प्र चित्तेनोत ब्रह्मणा ।

प्रेषान् वृक्षस्य शाखयाश्वत्थस्य नुदामहे ८

(४१)

(७) यक्षमनाशनम् ।

१-७ भुवङ्गिराः । १-३ हरिणः, ४ तारके, ५ आपः, ६-७ यक्षमनाशनम् । अनुष्टुप्, ६ भुरिक् ।

हरिणस्य रघुप्यदोऽधि क्षीर्षणि भेषजम् ।

स क्षेत्रियं विषाणया विपुचीनसनीनशत् १

अनु त्वा हरिणो वृषा पन्दिश्चतुर्भिरकमीत ।

विषाणे वि ण्यं गुष्पितं यवस्य क्षेत्रियं हृदि २

(४३)

यजुर्वेदः । कां० ३, प्र० ५, अनु० २]

३६

[कां० ३, सू० ७, मं० ३]

अदो यद्वरोचते चतुष्पक्षमिव च्छदिः ।	
तेना ते सर्वे क्षेत्रियमङ्गैर्भ्यो नाशयामसि	३
अमू ये विवि सुभगे विचृतौ नाम तारके ।	
वि क्षेत्रियस्य मुञ्चतामधमं पाशमुत्तमम्	४
आप इद् वा उ भेषजीरापो अमीवचातनीः ।	
आपो विश्वस्य भेषजीस्तास्त्वा मुञ्चन्तु क्षेत्रियात्	५
यदासुतेः क्रियमाणायाः क्षेत्रियं त्वा व्यानशे ।	
वेदाहं तस्य भेषजं क्षेत्रियं नाशयामि त्वत्	६
अपवासे नक्षत्राणामपवास उपसामुत ।	
अपास्मत् सर्वे दुर्भूतमपं क्षेत्रियमुच्छतु	७ (४८)

(८) राष्ट्रधारणम् ।

१-६ अधर्वा । १ मित्रः, पृथिवी, वरुणः, वायुः, अग्निः; २ धाता, सविता, इन्द्रः, त्वष्टा, अदितिः;
३ सोमः, सविता, आदित्यः, अग्निः; ४ विश्वे देवाः, ५-६ सामनस्यम् । ऋग्वेद, १, ६ जगती,
४ चतुष्पदा विराङ् वृहतीगर्भा, ५ अनुष्टुप् ।

आ यांतु मित्र ऋतुभिः कल्पमानः संवेशयन् पृथिवीमुन्निर्याभिः ।	
अथास्मभ्यं वरुणो वायुरग्निर्वृहद् राष्ट्रं संवेशयं दधातु	१
धाता रातिः संवितेदं जुषन्तामिन्द्रस्त्वष्टा प्रति हर्यन्तु मे वचः ।	
हुवे देवीमर्दिति शूरपुत्रां सजातानां मध्यमेष्ठा यथाह्वानि	२
हुवे सोमं सवितारं नमोभिर्विश्वानादित्या अहमुत्तरस्वे ।	
अयमग्निर्दीदायद् दूर्धमेव सजातैरिन्द्रोऽप्रतिबुद्धिः	३
इहेदसाथ न परो गमाथेयो गोपाः पुष्टपतिर्व आजन्त ।	
अस्मै कामापोपं कामिनीर्विश्वे वो देवा उपसंयन्तु	४
सं वो मनांसि सं वृता समाकूतीर्नमामसि ।	
अमी ये विव्रता स्थन् तान् वः सं नमयामसि	५
अहं गृभ्णामि मनसा मनांसि मम चित्तमनु चित्तेभिरेत ।	
मम वशेषु हृदयानि वः कृणोमि मम यातमनुवर्तमान एत	६ (५४)

कां० ३, प्र० ५, अ० २]

३७

[अथर्ववेदः । कां० ३, सू० ९, मं०

(१) दुःस्वनाशनम् ।

१-६ वामदेवः । द्यावापृथिवी, देवाः । अनुष्टुप्, ४ चतुष्पदा निवृद्धहती, ६ भुरिक् ।

कृशंसस्य विशफस्य द्यौः पिता पृथिवी माता ।

यथामिचक्र देवास्तथापकृणुता पुनः १

अभ्रेष्माणो आधारयन् तथा तन्मनुना कृतम् ।

कृणोमि वधि विष्कन्धं मुष्कावर्हो गवामिव २

पिशङ्गे सूत्रे खृगलं तदा बध्नन्ति वेधसः ।

भ्रवस्युं शुष्मं काववं वधिं कृण्वन्तु बन्धुरः ३

येनां भवस्यवश्चरथ देवा इवासुरमायया ।

शुनो कपिरिव दूषणो बन्धुरा काववस्य च ४

दुष्ट्यै हि त्वां भ्रतस्यामि दूषयिष्यामि काववम् ।

उवाशावो रथो इव शपथेभिः सरिष्यथ ५

एकशतं विष्कन्धानि विष्ठिता पृथिवीमनु ।

तेषां त्वामग्र उज्जहर्षमणिं विष्कन्धदूषणम् ६ (६)

(१०) रायस्पोषप्रतिः ।

१-१३ अधर्वा । अष्टका, १ धेनुः, २-४ रात्रिः, धेनुः, ५ एकाष्टका, ६ जातवेदाः, पशवः, ७ रात्रिः, यज्ञ
८ संवत्सरः, ९ ऋतवः, १० धाताविधातारौ, ऋतवः, ११ देवाः, १२ इन्द्रः, देवाः, १३ प्रजापतिः ।
अनुष्टुप्, ४-६, १६ त्रिष्टुप्, ७ त्र्ययसाना पदपदा विराहगर्भातिजगती ।

प्रथमा ह द्युविास सा धेनुरभवद् यमे ।

सा नः पर्यस्वती बुहामुत्तरामुत्तरां समां १

यां देवाः प्रतिनन्दन्ति रात्रिं धेनुमुपायतीम् ।

संवत्सरस्य या पत्नी सा नो अस्तु सुमङ्गली २

संवत्सरस्य प्रतिमा यां त्वां राज्युपास्महे ।

सा न आयुष्मतीं प्रजां रायस्पोषेण सं सृज ३

इयमेव सा या प्रथमा द्यौर्च्छुवास्वितरासु चरति प्रविष्टा ।

महान्तो अस्यां महिमानो अन्तर्वधूजिगाय नवगज्जनित्री ४

वानस्पत्या प्रावाणो घोषमकृत हविष्कृण्वन्तः परिवत्सरीणम् ।

एकाष्टके सुप्रजसः सुवीरा वयं स्याम पतयो रयीणाम् ५

अथर्ववेदः । कां० ३, प्र० ५, अनु० २]

३८

[कां० ३, सू० १०, मं०]

इडायास्पदं धृतवत् सरीसृपं जातवेदुः प्रति हव्या गृभाय ।
 ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपास्तेषां सप्तानां मयि रन्तिरस्तु ६
 आ मां पुष्टे च पोषे च रात्रि देवानां सुमतौ स्वाम् ।
 पूर्णां दर्वे परां पतु सुपूर्णां पुनरा पत ।
 सर्वान् यजान्त्संभुञ्जतीपमूर्जं न आ भ्रर ७
 आयमगन्त्संवत्सरः पतिरेकाष्टके तव ।
 सा न आयुष्मतीं प्रजां रायस्पोषेण सं सृज ८
 ऋतून् यज ऋतुपतीनार्तवानुत हव्यिनान् ।
 समाः संवत्सरान् मासान् भूतस्य पतये यजे ९
 ऋतुभ्यश्चार्तवेभ्यो माज्यः संवत्सुरेभ्यः ।
 धात्रे विधात्रे समृधे भूतस्य पतये यजे १०
 इडया जुह्वतो वयं देवान् धृतवन्ता यजे ।
 गृहानलुभ्यतो वयं सं विशोमोष गोमर्तः ११
 एकाष्टका तपसा तप्यमाना जजान् गर्भं महिमानभिन्द्रेम् ।
 तेन देवा व्यसिहन्त शत्रून् हन्ता दस्यूनामभवच्छचीपातिः १२
 इन्द्रपुत्रे सोमपुत्रे दुहितारिं प्रजापतेः ।
 कामानुस्माकं पूरय प्रति गृह्णाहि नो हविः १३ (७३)

॥ इति त्रितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(११) दीर्घानुप्रासिः ।

१-८ ब्रह्मा, भुवःक्षेत्राश्च । इन्द्राग्नी, आयुष्यं, यक्षमनाशनम् । त्रिष्टुप्, ४ शकलेगर्भा जगती,
 ५-६ अनुष्टुप्, ७ उष्णिग्बृहतीगर्भा पथ्यापङ्क्तिः, ८ व्यवसातो यदपश्च बृहतीगर्भा जगती ।

[३] मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय कर्मज्ञातयक्षमादुत राजपुश्मात् ।
 ग्राहिर्जग्राह यद्येतदेनं तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्तमेनम् १
 यदि क्षितायुर्यदि वा परेतो यदि मृत्योरन्तिकं नीत एव ।
 तमा हरामि निर्ऋतेरुपस्थादस्पाशमिनं शतशरदाय २
 स्रज्ज्वाक्षेण शतवीर्येण शतायुषा हविषाहोषमेनम् ।
 इन्द्रो यथैनं शरदो नयात्यति विश्वस्य दुरितस्य पारम् ३ (७६)

शतं जीव शरदो वर्धमानः शतं हेमन्तान् छतसु वसन्तान् ।
 शतं तु इन्द्रो अग्निः सविता बृहस्पतिः शतायुषा हविषाहर्षमेनम् ४
 प्र विशतं प्राणापानावनङ्गाहाविव व्रजम् ।
 व्य॑न्ये यन्तु मृत्यवो यानाहुरितरान् छतम् ५
 इहैव स्तं प्राणापानौ मापं गातमितो युवम् ।
 शरीरमस्याङ्गानि जरसें वहतं पुनः ६
 जरथै त्वा परि ददामि जरथै नि धुवामि त्वा ।
 जरा त्वा भद्रा नेष्ट व्य॑न्ये यन्तु मृत्यवो यानाहुरितरान् छतम् ७
 अमि त्वा जरिमाहितं गामुक्षणमिव रज्ज्वा ।
 यस्त्वा मृत्युरभ्यधत्त जायमानं सुपाशया ।
 तं ते मृत्यस्य हस्ताभ्यामुदमुञ्चद् बृहस्पतिः ८ (८१)

(१२) शालानिर्माणम् ।

१-९ ब्रह्मा । शाला, वास्तोष्पतिः । त्रिष्टुप्, २ विराड् जगती, ३ बृहती, ६ शक्वरीगर्भा जगती,
 ७ आपो अनुष्टुप्, ८ भुरिक्, ९ अनुष्टुप् ।

इहैव ध्रुवां नि मिनोमि शालां क्षेमं तिष्ठति धृतमक्षमाणा ।
 तां त्वा शाले सर्ववीराः सुवीरा अरिष्टवीरा उप सं चरिम् १
 इहैव ध्रुवा प्रति तिष्ठ शालेऽश्वीवती गोमती सूनतावती ।
 ऊर्जस्वती धृतवती पर्यस्वत्युच्छ्रयस्व महते सोमगाय २
 धरुण्यसि शाले बृहच्छन्वाः पूतिधान्या ।
 आ त्वा वत्सो गमिदा कुमार आ धेनवः सायमास्पन्दमानाः ३
 इमां शालां सविता वायुरिन्द्रो बृहस्पतिनि मिनातु प्रजानन् ।
 उक्षन्तुद्गा मरुतो धृतेन भगो नो राजा नि कृषिं तनीतु ४
 मानस्य पत्ति शरणा स्योना देवी देवमिनिमितास्पये ।
 तृणं वसाना सुमना असस्त्वमथास्मभ्यं सहवीर इयि दाः ५
 कृतेन स्थूणामधि रोह वंशोग्रो विराजन्नपं वृद्धश्च शत्रून् ।
 मा ते रिपन्नुपसत्तारो गृहाणां शाले शतं जीवम शरवुः सर्ववीराः ६
 एमां कुमारस्तरुण आ वत्सो जगता सह ।
 एमां परिस्रुतः कुम्भ आ वृधः कलशैरगुः ७ (८८)

अथर्ववेदः । कां० ३, प्र० ५, अनु० ३]

४०

[कां० ३, सू० १२, मं० ८]

पूर्णं नरि प्र भर कुम्भमेतं घृतस्य धाराममृतेन संभृताम् ।

इमां शतृजमृतेना समङ्गधीष्ठापूर्तमभि रक्षात्येनाम्

८

इमा आपः प्र भराभ्ययक्ष्मा यक्ष्मनाशनीः ।

गुहानुप प्र सीदाम्यमृतेन सुहाग्निना

९

(१०)

(१३) आपः ।

१-७ श्रुगुः । वरुणः, सिन्धुः, आपः; २-३ इन्द्रः । अनुष्टुप्, १ निचृत्, ५ विराड्जगती, ६ निचृदनुष्टुप् ।

यनुदः संप्रयतीरहावनदता हते ।

तस्मादा नद्योऽ नाम स्थ ता वो नामानि सिन्धवः

१

यत् प्रेषिता वरुणेनाच्छीर्षं समवेतगत ।

तदाप्नोदिन्द्रो वो यतीस्तस्मादापो अनु ष्ठन

२

अपकामं स्पन्दमाना अवीवरत वो हि कम्

इन्द्रो वः शक्तिभिर्देवीस्तस्माद् वानाम वो हितम्

३

एको वो त्रैवोऽप्यतिष्ठत् स्पन्दमाना यथावशम् ।

उदानिषुर्महीरिति तस्मादुवृक्कुमुच्यते

४

आपो भद्रा घृतमिदाप आसन्नग्रीषोर्मां विश्रव्याप इत् ताः ।

तीव्रो रसो मधुपुचामरंगम आ मां शृणेत सह वर्चसा गमेत्

५

आदित् पश्याम्युत वां शृणोम्या मा घोषो गच्छति वाङ् मां साम् ।

मन्ये भेजानो अमृतस्य तर्हि हिरण्यवर्णा अर्तुपं यदा वः

६

इदं व आपो हृदयमयं वत्स ऋतावरीः ।

उहेत्यमेतं शक्नीर्यत्रेदं वेश्यामि वः

७

(१७)

(१४) गोष्ठः ।

१-६ ब्रह्मा । गोष्ठः, अहः; २ अर्यमा, पूषा, बृहस्पतिः, इन्द्रः; १-६ गावः,
५ गोष्ठश्च । अनुष्टुप्, ६ आपीं जिष्टुप् ।

सं वो गोष्ठेन सुषडा सं रुय्या सं सुभूत्या ।

अर्हजातस्य यन्नाम् तेना वः सं सृजामसि

१

सं वः सृजत्वर्चमा सं पूषा सं बृहस्पतिः ।

समिन्द्रो यो धनंजयो मयि पुण्यत यद् वसु

२

(१९)

कां० ३, प्र० ५, अनु० ३]

४१

[अथर्ववेदः । कां० ३, सू० १४, मं० ३]

संजग्माना अविभ्युपीरस्मिन् गोष्ठे कर्गपिणीः ।
 विभ्रतीः सोम्यं मध्वनमीवा जुपेन ३
 इहैव गावः पतन्तेहो द्यौर्व पुण्यत ।
 इहैवोत प्र जायध्वं मयि संज्ञानमस्तु वः ४
 शिवो वो गोष्ठो भवतु शारिशकं व पुण्यत ।
 इहैवोत प्र जायध्वं मया वः सं सृजामसि ५
 मया गावो गोपतिना सचध्वमुचं वो गोष्ठ इह पौषपिण्युः ।
 रायस्पोषेण बहृत्ता भवन्तीर्जीवा जीवन्तीरुप वः सदेम ६ (१०३)

(१५) वाणिज्यम् ।

१-८ अथवा (पण्यकामः) । विश्वे देवाः, इन्द्राग्नी । निष्टुप्, १ भुरिक्, ४ ध्यवसाना पदपद ।

वृहतीगर्भा विराडत्यष्टिः, ५ विराड्जगती, ७ अनुष्टुप्, ८ निचृत् ।

इन्द्रमहं वणिजं चोदयामि स न एतुं पुरस्ता नो अस्तु ।
 नुदन्नरातिं परिपन्थिनं मृगं स ईशानो धनदा अस्तु मह्यम् १
 ये पन्थानो ब्रह्मो देवयाना अन्तरा द्यावापृथिवी संचरन्ति ।
 ते मा जुपन्तां पर्यसा घृतेन यथा क्रीत्वा धनमाहराणि २
 इधमेतां इच्छमानो घृतेन जुहोमि हव्यं तस्मै बलाय ।
 यावदक्षिणे ब्रह्मणा वन्दमान इमां धियं शतसेयाय देवीम् ३
 इमामग्ने शराणि मीमृषो नो यमध्वानमगां दूरम् ।
 श्रुतं नो अस्तु प्रपणो विक्रयश्च प्रतिपणः फलिनं मा कृणोतु ।
 इदं हव्यं संविद्वानो जुपेथां श्रुतं नो अस्तु चरितमुत्थितं च ४
 येन धनेन प्रपणं चरामि धनेन देवा धनमिच्छमानः ।
 तन्मे भूयो भवतु मा कनीयोऽग्ने सातघ्नो देवान् हविषा नि पेध ५
 येन धनेन प्रपणं चरामि धनेन देवा धनमिच्छमानः ।
 तस्मिन् म इन्द्रो रुनिमा देधातु प्रजापतिः सविता सोमो अग्निः ६
 उप त्वा नमसा वयं होतृर्धैव्यान् रस्तुमः ।
 स नः प्रजास्वात्मसु गोषं प्राणेषु जागृहि ७
 विश्वाहा ते सवृमिदं भरमास्वायेव तिष्ठते जातवेदः ।
 रायस्पोषेण समिपा भवेन्तो मा न अग्ने प्रतिवेशा रिषाम ८ (१११)

[इति पञ्चमः प्रपाठकः ॥५॥]

अथर्व० ६

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३

अथर्ववेदः । कां० ३, प्र० ६, अनु० ४]

२२

[कां० ३, सू० १६, मं० १]

(१६) स्वस्तये प्रार्थना ।

१-७ अधर्वा । १ अग्निः, इन्द्रः, मित्रावरुणौ, अश्विनौ, भगः, पूषा, ब्रह्मणस्पतिः, सोमः,
रुद्रः, २-३, ५ भगः, आदित्यः, ४ इन्द्रः, ६ दधिक्षाया, अश्विनः, ७ उषाः ।
त्रिष्टुप्. १ आर्षा जगती, ४ मुरिक पङ्क्तिः ।

[अथ पण्डः प्रगाढकः ॥३॥]

- [४] प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना ।
प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं प्रातः सोममुत रुद्रं हवामहे १
प्रातर्जितं भगमुयं हवामहे वयं पुत्रमदितेयो विधत्ता ।
आधश्चिद् यं मन्यमानस्तुश्चिद् राजा चिद् यं भगं भक्षीत्याह २
भगं प्रणेतं भगं सत्यरात्रो भगं मां धियमुदवा ददन्नः ।
भगं प्र णो जनय गोभिरश्वेभ्यं प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम ३
उतेदानीं भगवन्तः स्यामीत प्रपित्व उत मध्ये अह्नाम् ।
उतोद्विती मघवन्त्सूर्यस्य वयं कुवानां सुसुता स्याम ४
भगं एव भगवां अस्तु कुवस्तेनां वयं भगवन्तः स्याम ।
तं त्वां भग सर्व इज्जोहवीमि स नीं भग पुरस्ता भवेह ५
समध्वरायोपसो नमन्त दधिक्षावैव शुचये पशाय ।
अवाचीनं वसुविद् भगं मे रथमिवाश्वा वाजिन आ वहन्तु ६
अश्ववितीर्गोमतीर्न उपासो वीरवतीः सर्वमुच्छन्तु भद्राः ।
घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ (११८)

(१७) कृषिः ।

१-९ विश्वामित्रः । सीता । अनुष्टुप्, १ आर्षा गायत्री, २, ५, ९ त्रिष्टुप्, ३ पथ्यापङ्क्तिः,
७ विराद् पुर उणिक्, ८ निचृत् ।

- सीरां पुशन्ति कवयो युगा वि तन्वते पृथक् । धीरां कुवेषु सुम्नयो १
युधक्त सीरा वि युगा तं गीत कृते योनीं वपतेह वीजम् ।
विराजः शुष्टिः सभरा असहो नदीय इत सृणुः प्रकमा यवन् २
लाङ्गलं पवीरवन् सुशीमं सोमसत्सरु ।
उदिद् वपन्तु गामाविं प्रस्थोविद् रथवाहनं पीवरीं च प्रफुल्ल्यम् ३
इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु तां पूषामि रक्षतु ।
सा नः पयस्वती दुहामुत्तरामुत्तरां समाम् ४ (११९)

कां० ३, प्र० ६, अनु० ४]

४३

[अथ ईवेदः । कां० ३, सू० १७, मं० ५]

शूनं सुफला वि तुदन्तु भूमिं शूनं कीनाशा अनु यन्तु वाहान् ।

शुनासीरा हविषा तोशमाना सुपिप्पला ओषधीः कर्तमस्मे ५

शूनं वाहाः शूनं नरः शूनं कृपतु लाङ्गलम् । शूनं वरात्रा वध्वन्तां शूनमष्टामुर्दिङ्गयद् ७

शुनासीरिह स्म मे जुषेथाम् । यद् विवि वृकथुः पयस्तेनेमामुपे सिञ्चतम् ७

सीति वन्दामहे त्वावीचीं सुभगे भव । यथा नः सुमना असौ यथा नः सुफला भुवः ८

वृतेन सीता मधुना समक्ता विश्वद्वरेनुमता मरुद्भिः ।

सा नः सीति पयसाभ्याववृत्स्योर्जस्वती वृत्तवत् पिन्वमाना ९ (१२७)

(१८) वनस्पतिः ।

१-६ अधर्वा । वनस्पतिः । अनुष्टुप् ४ अनुष्टुभाभां चतुष्पदा उष्णिक्, ३ उष्णिग्भाभां पथ्यापञ्चकः ।

इमां सेनाभ्योपधिं वीर्यां बलवत्तमाम् ।

यया सपत्नीं वार्यते यया संविन्दते पतिम् १

उत्तानपणे सुभगे देवजूते सहस्वति ।

सपत्नीं मे परां णुतु पतिं मे केयलं कृधि २

नहि ते नाम जग्राह नो अस्मिन् रमसे पती ।

परोमेव परावर्तं सपत्नीं गमयामसि ३

उत्तराहमुत्तर उत्तरेदुत्तराभ्यः ।

अधः सपत्नी या ममाधरा साधराभ्यः ४

अहमस्मि सहमानाथो त्वमसि सासहिः ।

उभे सहस्वती भूत्वा सपत्नीं मे सहावहे ५

अभि तेऽधा सहमानासुर्ष तेऽधां सहीयसीम् ।

मामनु प्र ते मनो वत्सं गौरिव धावतु पथा वारिव धावतु ६ (१३३)

(१९) अजरं क्षत्रम् ।

१-८ वसिष्ठः । विभ्वे देवाः, चन्द्रमाः, इन्द्रः । अनुष्टुप् १ पथ्यावृहती, ३ भुविगृहती, ५ त्रिष्टुप्, ३ व्यवसाना पदपदा त्रिष्टुप्कुम्भमतीगभांतिजगती, ७ विराडास्तारपञ्चकः, ८ पथ्यापञ्चकः ।

संशितं मे इदं ब्रह्म संशितं वीर्यं बलम् ।

संशितं क्षत्रमजरमस्तु जिष्णुर्यथामस्मि पुरोहितः १

समहभयो रात्रे स्यामि समोजां वीर्यं बलम् ।

वृश्चामि शत्रूणां बाहून्नेन हविषाहम् २ (१३५)

अथर्ववेदः । का० ३, प्र० ६, अनु० ४]

४४

[का० ३, सू० १९, मं० ३]

नीचैः पंचगन्तामधरे भवन्तु ये नः सूरिं मघवानं वृतुन्यान् ।	
क्षिणामि ब्रह्मणामिन्नानुन्नयामि स्वानुहम्	३
तीक्ष्णीयांसः परशोरमेस्तीक्ष्णतरा उत ।	
इन्द्रस्य वज्रात् तीक्ष्णीयांसो येषामस्मि पुरोहितः	४
एषामहमायुधा सं स्वाम्येषां राष्ट्रं सुधीरं वर्धयामि ।	
एषां क्षत्रमजरमस्तु जिष्ण्वेषां चित्तं विश्वेऽवन्तु देवाः	५
उन्नपन्तां मघवन् वाजिनान्युक् वीराणां जरतामेतु घोषः ।	
पृथग् घोषां उलुल्यः केतुमन्त उदीरताम्	
देवा इन्द्रज्येष्ठा मरुतो यन्तु सेनया	६
प्रेता जयता नर उद्या वः सन्तु ब्राह्मवः ।	
तीक्ष्णोपवोऽब्रुलधन्वनी हतोम्रायुधा अब्रुलानुग्रवाहवः	७
अवसृष्टा परां पतु धारव्ये ब्रह्मसंशिते ।	
जयामिन्नान् प्र पंचस्व जह्येऽपिं वरं वरं मामीषां मोचि कश्चन	८ (१४१)

(१०) रविस्वर्धनम् ।

१-१० वसिष्ठः । १-२ अग्निः, ३ अर्यमा, भगः, बृहस्पतिः, देवीः ४ सोमः, अग्निः, आदित्यः, विष्णुः, ब्रह्मा, बृहस्पतिः ५ अग्निः, ६ इन्द्रयायू, ७ अर्यमा, बृहस्पतिः, इन्द्रः, वातः, विष्णुः, सरस्वती, सविता, वार्जो ८ विश्वा सुवनानि, ९ पञ्च प्रदेशाः, १० वायुस्त्वष्टा ।
धनुष्टुप, ६ पश्यापङ्क्तिः, ८ विराड् जगती ।

अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः ।	
तं जानन्नस्य आ रोहाधा नो वर्धया रुचिम्	१
अग्रे अच्छा ववेह नः प्रत्यङ् नः सुमनां भव ।	
प्र णो यच्छ विशां पते धनुदा असि नरत्वम्	२
प्र णो यच्छत्वयमा प्र भगः प्र बृहस्पतिः ।	
प्र देवीः प्रेत सनुतां रुचिं देवी दधातु मे	३
सोमं राजानुमयसेऽग्निं गीर्भिर्वामहे ।	
आकृत्यं विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पतिम्	४
त्वं नो अग्रे अग्निभिर्ब्रह्मं यज्ञं च वर्धय ।	
त्वं नो देव दातव्यं रुचिं दानाय चोदय	५ (१४६)

का० ३, प्र० ६, अनु० ४]

४५

[अथर्ववेदः । का० ३, सू० २०, मं० ६]

इन्द्रवायू उभाविह सुद्वेदे हवामहे ।

यथा नः सर्व इज्यन्तः संगत्वां सुमना असन् दानकामश्च नो भुवन् ६

अयमणं बृहस्पतिमिन्दं दानाय योदय ।

वातं विष्णुं सरस्वतीं सवितारं च वाजिनम् ७

वाजस्य नु प्रसवे सं बभूविमेमा च विश्वा भुवन्तान्युन्तः ।

उतादित्सन्तं दापयतु प्रजानन् इयिं च नः सर्ववीरं नि यच्छ ८

दुह्ना मे पञ्च प्रदिशो दुह्नासुरीयिष्यावलम् ।

प्रापेयं सर्वा आकूतीर्मनसा हवयेन च ९

गोसनि वाचमुदेयं वर्चसा स्मभ्युदिहि ।

आ रुन्धां सर्वतो वायुस्वप्ता पोषं दधातु मे १० (१५१)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(१२) शान्तिः ।

१-१० वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १ पुरोनुष्टुप्, २, ३, ८ मुक्ति ५ जगती, ६ उपरिष्टाग्निराद्गृह्णी, ७ विराड्गभी, ९ निचृदनुष्टुप्, १० अनुष्टुप् ।

[५]

ये अग्रयो अस्वन्तये वृत्रे ये पुरुषे ये अश्मसु ।

य आविवेशोपधीयो वनस्पतींस्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्वेतत् १

यः सोमं अन्तयो गोष्वन्तर्य आविष्टो वयःसु यो मृगेषु ।

य आविवेश द्विपक्षो यश्चतुष्पक्षस्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्वेतत् २

य इन्द्रेण सरथं याति देवो वैश्वानर उत विश्वदायुः ।

यं जोह्वमि पृतनासु सासहिं तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्वेतत् ३

यो देवो विश्वाद् यमु काममाहुर्षं दातारं प्रतिगृह्णन्तमाहुः ।

यो धीरः शक्रः परिभूरदाभ्यस्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्वेतत् ४

यं त्वा होतारं मनसाभि संविदुस्त्रयोदश भौवनाः पञ्च भानवाः ।

वचोधसे यशसे सूनृतायते तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्वेतत् ५

उक्षान्नाय वृशान्नाय सोमपृष्ठाय वेधसे ।

वैश्वानरज्येष्ठेभ्यस्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्वेतत् ६

दियं पृथिवीमन्वन्तरिक्षं ये विद्युतमनुसंचरन्ति ।

ये विश्वन्तये वाते अन्तस्तेभ्यो अग्निभ्यो हुतमस्वेतत् ७ (१५८)

अथर्ववेदः । कां० ३, प्र० ६, अनु० ५]

४६

[कां० ३, सू० २१, मं० ८]

हिरण्यपाणिं सवितारमिन्द्रं बृहस्पतिं वरुणं मित्रमाग्निम् ।
 विश्वान् देवानङ्गिरसो हवामह इमं क्रव्यादं शमयन्त्वग्निम् ८
 शान्तो अग्निः क्रव्याच्छान्तः पुरुषंरपणः ।
 अथो यो विश्वक्रव्यादं स्तं क्रव्यादमशीशमम् ९
 ये पर्वताः सोमं पृष्ठा आपं उत्तानशीवरीः ।
 वारतः पर्जन्य आबुग्निस्ते क्रव्यादमशीशमम् १० (१६१)

(२२) वचःप्राप्तिः ।

१-६ वसिष्ठः । वचः, बृहस्पतिः, विश्वे देवाः । अनुष्टुप्, १ विराट् त्रिष्टुप्, ३ पञ्चपदा
 परानुष्टुप् विराडतिजगती, ४ व्यवसाना षट्पदा जगती ।

हस्तिवर्चसं प्रथतां बृहद् यशो अदित्या यत् तन्वुः संभूव ।
 तत् सर्वं समदुर्मह्यमेतद् विश्वे देवा अदितिः सजोपाः १
 मित्रश्च वरुणश्चेन्द्रो रुद्रश्च चेतु । देवासो विश्वधायसस्ते माञ्जन्तु वर्चसा २
 येन हस्ती वर्चसा संभूव येन राजा मनुष्ये विवस्वन्तः ।
 येन देवा देवतामस्य आयन् तेन मामस्य वर्चसायं वर्चस्विनं कृणु ३
 यत् ते वर्चो जातवेदो बृहद् भवत्याहुतेः ।
 यावत् सूर्यस्य वर्च आसुरस्य च हस्तिनः ।
 तावन्मे अश्विना वर्च आ धत्तां पुष्करस्रजा ४
 यावच्चतस्रः प्रदिशश्चक्षुर्यावत् समश्नुते ।
 तावत् समैत्विन्द्रियं मयि तन्द्रस्तिवर्चसस्य ५
 हस्ती मृगाणां सुपदामतिष्ठावां व भूव हि ।
 तस्य भगेन वर्चसाभि पिञ्चामि मामहम् ६ (१६७)

(२३) वीर-प्रसूतिः ।

१-६ ब्रह्मा । चन्द्रमाः, योनिः, द्यावापृथिवी । अनुष्टुप्, ५ उपरिष्टाद् भुरिगृहती, ६ स्कंधोप्रीवी बृहती ।

येन वेहद् बभूविथ नाशयामसि तत् त्वत् ।
 इदं त्वन्यत्र त्वदपं दूरे नि दधमसि १
 आ ते योनिं गर्भं एतु पुमान् बाणं हवेष्विधम् ।
 आ वीरोऽत्र जायतां पुत्रस्ते दर्शमास्यः २ (१६९)

कां० ३, प्र० ६, अनु० ५]

५७

[अथर्ववेदः। कां० ३, सू० २३, नं० ३]

पुमांसं पुत्रं जैनय तं पुमाननु जायताम् ।
 भवासि पुत्राणां माता जातातां जनयाश्च यान् ३
 यानि भद्राणि बीजान्यपि भा जनयन्ति च ।
 तैस्त्वं पुत्रं विन्दस्व सा प्रसृष्टेनुका भव ४
 कृणोमि ते प्राजापत्यमा योतिं गर्भं एतु ते ।
 विन्दस्व त्वं पुत्रं नारि यस्तुभ्यं शमसच्छमु तस्मै त्वं भव ५
 यासां द्यौः पिता पृथिवी माता समुद्रो मूलं वीरुधां बभूव ।
 तास्त्वा पुत्रविद्याय वैश्वीः प्राक्त्वोषधयः ६ (१७३)

(२४) समुद्र-प्रातिः ।

१-७ भृगुः । जनस्पतिः, प्रजापतिः । अनुष्टुप्, १ निष्पृथ्यापङ्क्तिः ।

पर्यस्वतीरोषधयः पर्यस्वन्नामकं वचः ।
 अथो पर्यस्वतीनामा मेरुः सहस्रशः १
 वेदाहं पर्यस्वन्तं चकार धान्यं बहु ।
 संभृत्वा नाम यो देवस्तं वपं हृद्यामे गोयो अयं ज्वनो गृहे २
 इमा याः पञ्च प्रदिशो मानवीः पञ्च कृण्वन्तः ।
 वृष्टे शापं नदीरिवेह स्फातिं समावहन् ३
 उदुत्सं शतधारं सहस्रधारमक्षितम् ।
 एवास्माकेदं धान्यं सहस्रधारमक्षितम् ४
 शतहस्त समाहर सहस्रहस्तं सं किर ।
 कृतस्य कार्यस्य वेह स्फातिं समावह ५
 तिस्रो मात्रा गन्धर्वाणां चतस्रो गृहपत्याः ।
 तासां या स्फातिमर्त्तमा तया त्वाभि मृशामसि ६
 उपोहश्च समूहश्च क्षत्तारो ते प्रजापते ।
 ताविहा वंहतां स्फातिं बहु भूमाक्षितम् ७ (१८०)

(२५) कामस्य इषुः ।

१-६ भृगुः । मित्रावरुणौ, कामिपुः । अनुष्टुप् ।

उत्तुवस्वोत तुदतु मा धृथाः शयन्ति स्वे ।
 इषुः कामस्य या भीमा तया विध्यामि त्वा हृदि १ (१८१)

अथर्ववेदः । का० ३, प्र० ६, अनु० ५]

४८

[का० ३, प्र० २५, म० २]

आधीपर्णा कामशल्यामिषुं संकल्पकुलमलाम् ।	
तां सुसंनतां कृत्वा कामो विध्यतु त्वा हृदि	२
या प्लीहानं शोषयति कामस्येपुः सुसंनता ।	
प्राचीनपक्षा व्योषि तया विध्यामि त्वा हृदि	३
शुचा विद्धा व्योषिया शुष्कास्यामि सर्प मा ।	
मृदुर्निर्मन्युः केवली प्रियवादिन्यनुवता	४
आजामि त्वार्जन्या परि मातुरथो पितुः ।	
यथा मम क्रतावसो मम चित्तमुपायसि	५
व्यस्ये मित्रावरुणो हृदश्चित्तान्वस्यतम् ।	
अथैनामक्रतुं कृत्वा ममेव कृणुतं वशे	६ (१८६)

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

(२६) दिक्षु आत्मरक्षा ।

१-६ अथर्वा । रुद्रः, दिशः, १ साग्रयो हेतवः, २ राकोमा अधिष्यवः, ३ वैराजः, ४ सवाताः प्रविध्यन्तः, ५ सौपथिका निलिम्पाः, ६ बृहस्पतियुता अवस्वन्तः । त्रिष्टुप् २, ५, ६ जगती, ३, ४ भुरिक, १-६ पञ्चपदा विपरीतपादलक्ष्मा ।

[६] येऽस्यां स्थ प्राच्यां दिशि हेतवो नाम देवास्तेषां वो अग्निरिषवः ।	
ते नो मृडत ते नोऽधि ब्रूत तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा	१
येऽस्यां स्थ दक्षिणायां दिश्यविष्यशो नाम देवास्तेषां वः काम इषवः ।	
ते नो मृडत ते नोऽधि ब्रूत तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा	२
येऽस्यां स्थ प्रतीच्यां दिशि वैराजा नाम देवास्तेषां वः आप इषवः ।	
ते नो मृडत ते नोऽधि ब्रूत तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा	३
येऽस्यां स्थोर्दीच्यां दिशि प्रविध्यन्तो नाम देवास्तेषां वो वात इषवः ।	
ते नो मृडत ते नोऽधि ब्रूत तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा	४
येऽस्यां स्थ ध्रुवायां दिशि निलिम्पा नाम देवास्तेषां वः ओषधीरिषवः ।	
ते नो मृडत ते नोऽधि ब्रूत तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा	५
येऽस्यां स्थोर्ध्वायां दिश्यवस्वन्तो नाम देवास्तेषां वो बृहस्पतिरिषवः ।	
ते नो मृडत ते नोऽधि ब्रूत तेभ्यो वो नमस्तेभ्यो वः स्वाहा	६ (१९२)

कां ३, प्र० ६, अनु० ६]

४९

[अथर्ववेदः । कां० ३, सू० २७, मं० १]

(६७) शत्रुनिवारणम् ।

१-६ अथर्वा । दिशः, वृद्धः, १ अग्निः अस्तिः, आदित्याः, २ इन्द्रः, तिरश्चिराजी, पितरः, ३ वरुणः, पृदाकूः, अन्नः, ४ सोमः, स्वजः, अशनिः, ५ विष्णुः, कल्माषघ्नीवो वीरुधः, ६ बृहस्पतिः, श्वित्रो, वर्षम् ।
१-६ पञ्चपदा कुक्कुम्भतीर्गर्भाऽष्टिः, (२ अत्यष्टिः, ५ भुरिक्) ।

प्राची विगग्निरधिपतिरसितो रक्षितावित्या इषवः ।

तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितुभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु ।

योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जम्भे दध्मः १

दक्षिणा विगिन्द्रोऽधिपतिस्तिरश्चिराजी रक्षिता पितर इषवः ।

तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितुभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु ।

योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जम्भे दध्मः २

प्रतीची दिग् वरुणोऽधिपतिः पृदाकू रक्षितान्नमिषवः ।

तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितुभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु ।

योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जम्भे दध्मः ३

उदीची दिक् सोमोऽधिपतिः स्वजो रक्षिताशनिरिषवः ।

तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितुभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु ।

योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जम्भे दध्मः ४

ध्रुवा दिग् विष्णुरधिपतिः कल्माषघ्नीवो रक्षिता वीरुध इषवः ।

तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितुभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु ।

योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जम्भे दध्मः ५

ऊर्ध्वा दिग् बृहस्पतिरधिपतिः श्वित्रो रक्षिता वर्षमिषवः ।

तेभ्यो नमोऽधिपतिभ्यो नमो रक्षितुभ्यो नम इषुभ्यो नम एभ्यो अस्तु ।

योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तं वो जम्भे दध्मः ६

(१९८)

(२८) पशुपोषणम् ।

१-६ ब्रह्मा । यमिनां । अनुष्टुप्, १ अतिशक्तीर्गर्भा चतुष्पदातिजगती, ४ यवमभ्या विराद् ककुपः ।

५ त्रिष्टुप्, ६ विराड्गर्भा प्रस्तारपङ्क्तिः ।

एकैकयैषा सुष्टया सं बभूव यत्र गा असृजन्त भूतकृतो विश्वरूपाः ।

यत्र विजायते यमिन्यपतुः सा पशून् क्षिणाति रिफती रुशती १

एषा पशून्सं क्षिणाति क्वव्याद् भूत्या व्यद्वेरी ।

उतैनां ब्रह्मणे दद्यात् तथा स्योना शिवा स्यात् २

(२००)

अथर्व० ७

अथर्ववेदः । कां० ३, प्र० ६, अनु० ६]

५०

[कां० ३, म० २८, सं० ३]

शिवा भव पुरुषेभ्यो गोभ्यो अश्वेभ्यः शिवा ।	
शिवास्मै सर्वस्मै क्षेत्राय शिवा न इहैधि	३
इह पुष्टिर्हि रसं इह सहस्रसातमा भव । पशून् यमिति पापय	४
यत्रा सुहार्दः सुकृतो मयन्ति विहाय रोगं तन्वः स्वायाः ।	
तं लोकं यमिन्यभिसंबभूव सा नो मा हिंसीत् पुरुषान् पशूंश्च	५
यत्रा सुहार्दो सुकृतोमग्निहोत्रहुतां यत्र लोकः ।	
तं लोकं यमिन्यभिसंबभूव सा नो मा हिंसीत् पुरुषान् पशूंश्च	६ (१०४)

(१९) अविः ।

उदाहरकः । शितिपाद् अविः, ७ कामः, ८ भूमिः । अनुष्टुप्; १, ३ पथ्यापङ्क्तिः; ७ व्यवसाना
यत्पदा उपरिष्ठाद्देवी बृहती ककुम्भतीगर्भा यिराज्जगती; ८ उपरिष्ठाद्बृहती ।

यद् राजानो विभजन्त इहापूर्तस्य षोडशं यमस्यामी सभासदः ।	
अविस्तस्मात् प्र मुञ्चति वृत्तः शितिपात् स्वधा	१
सवान् कामान् पूरयत्यामवन् प्रभवन् भवन् ।	
आकृतिषोऽर्विवृत्तः शितिपान्नोप दस्यति	२
यो ददाति शितिपावुमर्वि लोकेन संमितम् ।	
स नाकमभ्यारोहति यत्र शुल्को न क्रियते अवलेन बलीयसे	३
पञ्चापुषं शितिपावुमर्वि लोकेन संमितम् ।	
प्रदातोप जीवति पितृणां लोकेऽक्षितम्	४
पञ्चापुषं शितिपावुमर्वि लोकेन संमितम् ।	
प्रदातोप जीवति सूर्यामासयोरक्षितम्	५
इरेव नोप दस्यति समुद्र ईय पर्यो महत् ।	
कुवां सवासिनाविव शितिपान्नोप दस्यति	६
क इदं कस्मा अवात् कामः कामायादात् ।	
कामो वृता कामः प्रतिग्रहीता कामः समुद्रमा विवशः ।	
कामेन त्वा प्रति गृह्णामि कामैतत् ते	७
भूमिष्ठा प्रति गृह्णात्वन्तरिक्षमिदं महत् ।	
माहं प्राणेन मामना मा प्रजयां प्रतिगृह्य वि राधिवि	८ (१११)

कां० ३, प्र० ६, अनु० ६]

५१

[अथवेवेदः । कां० ३, स० ३०, मं० १

(३०) सामनस्यम् ।

१-७ अथर्वी । चन्द्रमाः, सामनस्यम् । अनुष्टुप्, ५ विराट्जगती, ६ प्रस्तारपङ्क्तिः, ७ त्रिष्टुप् ।

सहृदयं सामनस्यमविद्वेषं कृणोमि वः ।

अन्यो अन्यमभि हर्षत वत्सं जातमिवाघ्न्या

१

अनुवतः पितुः पुत्रो मात्रा भवतु संमनाः ।

जाया पत्ये मधुमतीं वाचं वदतु शन्तिवाम्

२

मा भ्राता भ्रातरं द्विक्षन्मा स्वसारमुत स्वसा ।

सम्यञ्चः सर्वता भूत्वा वाचं वदत भद्रया

३

येन वेवा न वियन्ति नो च विद्विषते मिथः ।

ततः कृण्मो ब्रह्म वो गृहे संज्ञानं पुरुषेभ्यः

४

ज्यायस्वन्तश्चित्तिनो मा वि यौष्ट संराधयन्तः सधुश्चरन्तः ।

अन्यो अन्यस्मै वल्गु वदन्त एतं सधीचीनान् वः संमनसस्कृणोमि

५

समानी प्रपा सह वोऽन्नभागः समाने योक्त्रे सह वो युनजिम ।

सम्यञ्चोऽग्निं संपर्यतारा नाभिमिवाभितः

६

सधीचीनान् वः संमनसस्कृणोम्येकं क्षुण्टीन्सुवननेन सर्वा ।

वेवा इवामृतं रक्षमाणाः सायंप्रातः सोमनसो वो अस्तु

७

(३१९)

(३१) यक्ष्मनाशनम् ।

१-११ प्रत्या । पाप्महाः, १ अग्निः, २ शक्रः, ३ पशवः, ४ द्यावापृथिवी, ५ त्वष्टा, ६ अग्निः, इन्द्रः, ७ वेवाः, सूर्यः, ८-१० आयुः, ११ पर्जन्यः । अनुष्टुप्, ४ मुरिक, ५ विराट् प्रस्तारपङ्क्तिः ।

वि वेवा जरसावृतन् वि त्वमेने अरात्या ।

व्य॑हं सर्वेण पाप्मना वि यक्ष्मेण समायुषा

१

व्यात्या पर्वमानो वि शक्रः पापकृत्यया ।

व्य॑हं सर्वेण पाप्मना वि यक्ष्मेण समायुषा

२

वि ग्राम्याः पशव आरण्यैर्यापिस्तृष्णायासरन् ।

व्य॑हं सर्वेण पाप्मना वि यक्ष्मेण समायुषा

३

वी॒र्ये॑ द्यावापृथिवी इतो वि पन्थानो दिशदिशम् ।

व्य॑हं सर्वेण पाप्मना वि यक्ष्मेण समायुषा

४

(३२०)

अथर्ववेदः । कां० ३, प्र० ६, अनु० ६]

५२

[कां० ३, सू० ३१, मं० ५]

त्वष्टा बुद्धिन्ने बहंतु युनक्तीतीदं विश्वं भुवनं वि याति ।

व्य१हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्ष्मेण समायुषा

५

अग्निः प्राणान्त्सं दधाति चन्द्रः प्राणेन संहितः

व्य१हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्ष्मेण समायुषा

६

प्राणेन विश्वतोर्वीर्यं ब्रूवाः सूर्यं समैरयन् ।

व्य१हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्ष्मेण समायुषा

७

आयुष्मतामायुष्कृतां प्राणेन जीव मा मृथाः ।

व्य१हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्ष्मेण समायुषा

८

प्राणेन प्राणतां प्राणेहेव भव मा मृथाः ।

व्य१हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्ष्मेण समायुषा

९

उदायुषा समायुषोदोग्धीनां रसेन ।

व्य१हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्ष्मेण समायुषा

१०

आ पुर्जन्यस्य वृष्ट्योदस्थामामृता वयम्

व्य१हं सर्वेण प्राप्मना वि यक्ष्मेण समायुषा

११

(१३०)

[इति पष्ठः प्रपाठकः ॥६॥]

॥ इति पष्ठोऽनुवाकः ॥६॥

॥ इति तृतीयं काण्डं समाप्तम् ॥ ३ ॥

मन्त्रसंख्या—

द्वितीयकाण्डस्यान्तपर्यन्तं- ३६०

तृतीयकाण्डस्य... २३०

सर्वयोगः ५९०

कां० ४, प्र० ५, अनु० १]

५३

[अथर्ववेदः । कां० ४, सू० १, मं० १]

चतुर्थ काण्डम् ।

(१) ब्रह्मविद्या ।

१-७ वेनः । बृहस्पतिः, आदित्यः । त्रिष्टुप्, २, ५ पुरोऽनुष्टुप् ।

[अथ सप्तमः प्रपाठकः ॥७॥]

- [१] ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद् वि सीमितः सुरुचो वेन आंवः ।
 स बुध्न्या उपमा अस्य विद्याः सतश्च योनिमसतश्च वि वः १
- इयं पित्र्या राष्ट्रयेत्वग्रै प्रथमायं जुनुषे भुवनेष्टाः ।
 तस्मा एतं सुरुचं ह्यारमहं घर्म श्रीणन्तु प्रथमायं धास्यवे २
- प्र यो जज्ञे विद्वानस्य बन्धुर्विश्वा देवानां जनिमा विवक्ति ।
 ब्रह्म ब्रह्मण उज्जमा र मध्यान्नीचैरुच्चैः स्वधा अमि प्र तस्थौ ३
- स हि विवः स पुंथिव्या क्रतुस्था मही क्षेमं रोदसी अस्कभायत् ।
 महान् मही अस्कभायद् वि जातो द्यां सद्य पार्थिवं च रजः ४
- स बुध्न्यादाष्ट जुनुषोऽभ्यग्रं बृहस्पतिर्द्वेवता तस्य सञ्चाह ।
 अहर्गच्छुर्कं ज्योतिषो जनिष्टार्थं शुमन्तो वि वसन्तु विप्राः ५
- नूनं तदस्य काव्यो हिनोति महो देवस्य पूर्वस्य धाम ।
 एष जज्ञे बहुभिः साकमिथा पूर्वं अर्धे विषिते ससन्तु ६
- योऽथर्वाणं पितरं देवबन्धुं बृहस्पतिं नमसायं च गच्छात् ।
 त्वं विश्वेषां जनिता यथासः कविर्देवा न दमायत स्वधावान् ७

(७)

(२) आत्मविद्या ।

१-८ वेनः । आत्मा । त्रिष्टुप्, ३ पुरोऽनुष्टुप्, ७ उपरिष्टाज्योतिः ।

- य आत्मदा बलदा यस्य विश्वं त्रुपासते प्रशिषं यस्य देवाः ।
 योऽस्येशे द्विपदो यश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम १
- यः प्राणतो निमिषतो महित्वैको राजा जगतो बभूव ।
 यस्य चक्षायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम २

(९)

अथर्ववेदः । कां० ४, प्र० ७, अनु० १]

५४

[कां० ४, सू० २, मं० ३]

यं क्रन्वसी अवतश्चस्कभाने मियसानि रोदसी अह्वयेथाम् ।
 यस्यासौ पन्था रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम ३
 यस्य द्यौरुर्वा पृथिवी च मही यस्याद् उर्वान्तरिक्षम् ।
 यस्यासौ सूरौ विततो महित्वा कस्मै देवाय हविषा विधेम ४
 यस्य विश्वे हिमवन्तो महित्वा समुद्रे यस्य रसामिवाहुः ।
 इमाश्च प्रदिशो यस्य बाहू कस्मै देवाय हविषा विधेम ५
 आपो अग्रे विश्वमावन् गर्भं दधाना अमृतां क्रतुज्ञाः ।
 यासु देवीष्वधि देव आसीत् कस्मै देवाय हविषा विधेम ६
 हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रं भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।
 स दाधार पृथिवीमुत द्यां कस्मै देवाय हविषा विधेम ७
 आपो वत्सं जनयन्तीर्गर्भमग्रे समैरयन् ।
 तस्योत जायमानस्योत्वं आसीद्विरण्ययुः कस्मै देवाय हविषा विधेम ८

(१५)

(३) शत्रुनाशनम् ।

१-७ अथर्वा । रुद्रः, व्याघ्रः । अनुष्टुप्, १ पद्यापङ्क्तिः, ३ गायत्री, ७ ककुम्भतीगर्भोपरिष्ठाद्वहती ।

उदितस्त्वयौ अक्रमन् व्याघ्रः पुरुषो वृकः ।
 हिरुग्निय यन्ति सिन्धुषो हिरण्य देवो वनस्पतिर्हिरुङ्गनमन्तु शत्रवः १
 परेणितु पथा वृकः परमेणोत तस्करः ।
 परेण वृत्त्वती रज्जुः परेणाद्यायुरयन्तु २
 अक्षयौ च ते मुखं च ते व्याघ्र जम्भयामसि ।
 आत् सर्वान् विंशतिं नखान् ३
 व्याघ्रं वृत्त्वतां वयं प्रथमं जम्भयामसि ।
 आहुं हेनमथो अहिं यातुधानमथो वृकम् ४
 यो अद्य स्तेन आरयति स संपिष्टो अपारयति ।
 पथामपध्वंसेनेत्विन्द्रो वज्रेण हन्तु तम् ५
 मूर्णा मृगस्य दन्ता अपिशीर्णा उ पृष्टयः ।
 निष्ठुक्ते गोधा भवतु नीचार्यच्छायुर्मृगः ६
 यत् संयमो न वि यमो वि यमो यन्न संयमः ।
 इन्द्रजाः सौमजा आश्विर्वृणमसि व्याघ्रजम्भनम् ७

(१६)

कां० ४, प्र० ७, अनु० १]

५५

[अथर्ववेदः । कां० ४, सू० ४, मं०

(४) वाजीकरणम् ।

१-८ अथर्वी । वनस्पतिः, १-२ सूर्यः, प्रजापतिः, ४ इन्द्रः, ५ आपः, सोमः, ६ अग्निः, सरस्वती,
ब्रह्मणस्पतिः । अनुष्टुप्, ४ पुरउष्णिक्, ६-७ मुरिक् ।

यां त्वा गन्धर्वो अखनूद वरुणाय मृतघ्नजे ।
तां त्वा वयं खनामस्योषधिं शेषहर्षणीम् १
उदुषा उदु सूर्य उव्विदं मामकं वचः ।
उदेजतु प्रजापतिर्वृषा शुष्मेण वाजिनां २
यथा स्म ते विरोहतोऽमिततमिवानन्ति ।
ततस्ते शुष्मवत्तरमियं कृणोत्वोषधिः ३
उच्छृण्वौषधीनां सारं ऋषभाणाम् ।
सं पुंसामिन्द्र वृष्ण्यमस्मिन् धेहि तनूवशिन् ४
अपां रसः प्रथमजोऽथो वनस्पतीनाम् ।
उत सोमस्य भ्रातास्युताशमसि वृष्ण्यम् । ५
अद्याये अद्य सवितरद्य देवि सरस्वति ।
अद्यास्य ब्रह्मणस्पते धनुश्चिवा तानया पसः ६
आहं तनोमि ते पसो अधि ज्यामिन् धन्वनि ।
क्रमस्वशं इव रोहितमनवग्लायता सदा ७
अश्वस्याश्वतरस्याजस्य पत्वस्य च ।
अथ ऋषभस्य ये वाजास्तानस्मिन् धेहि तनूवशिन् ८ (३०)

(५) स्वापनम् ।

१-७ ब्रह्मा । स्वापनं, वृषभः । अनुष्टुप्, १ मुरिक्, ७ पुरस्ताज्ज्योतिस्त्रिष्टुप् ।

सहस्रशृङ्गो वृषभो यः समुद्रादुदाचरत् ।
तेना सहस्येना वयं नि जनान्स्वापयामसि १
न भूमिं वातो अति वाति नाति पश्यति कश्चन ।
स्त्रियश्च सर्वाः स्वापय शुनश्चेन्द्रसखा चरन् २
प्रोष्टेऽश्यास्तत्पेऽश्या नारीया वज्रशीवरी ।
स्त्रियो याः पुण्यगन्धयस्ताः सर्वाः स्वापयामसि ३ (३३)

अथर्ववेदः । का० ४, प्र० ७, अनु० १]

५३

[का० ४, सू० ५, मे० ५]

एजदंजदजग्रभं चक्षुः प्राणमजग्रभम् ।	
अङ्गान्यजग्रभं सर्वा रात्रीणामतिशवेरे	४
य आस्ते यश्चरति यश्च तिष्ठन् विपश्यति ।	
तेषां सं वृधो अक्षीणि यथेदं हर्म्य तथा	५
स्वपन्तु माता स्वपन्तु पिता स्वपन्तु श्वा स्वपन्तु विश्वपतिः ।	
स्वपन्त्वस्ये जातयः स्वपन्त्वयमभितो जनः	६
स्वपन् स्वप्नाभिकरणेन सर्वं नि प्वापया जनम् ।	
ओत्सूर्यमन्यान्तस्वापयाव्युषं जागृताद्बुहमिन्द्र इवारिष्टो अक्षितः ७	(३७)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(६) विपन्नम् ।

१-८ गरुत्मान् । तक्षकः, १ ब्राह्मणः, २ द्यावापृथिवी, सप्तसिन्धवः, ३ सुपर्णः, ४-८ विपम् । अनुष्टुप् ।

[२]

ब्राह्मणो जज्ञे प्रथमो दशशीर्षो दशास्यः ।	
स सोमं प्रथमः पयौ स चकारासं विपम्	१
यावती द्यावापृथिवी वरिष्णा यावत् सप्त सिन्धवो वितहिर ।	
वाचं विपस्य दूर्षणीं तामितो निरवादिपम्	२
सुपर्णस्त्वा गरुत्मान् विपं प्रथममावयत् ।	
नामीमद्वो नारुरुप उतास्मा अभवः पितुः	३
यस्तु आस्यत् पञ्चाङ्गुरिर्वकाच्चिदधि धन्वंतः ।	
अपस्कम्भस्य शल्यान्निरवोचमहं विपम्	४
शल्याद् विपं निरवोचं प्राञ्जनादुत पर्णधेः ।	
अपाठाच्छृङ्गात् कुलमलान्निरवोचमहं विपम्	५
अरसस्त इषो शल्योऽथो ते अरसं विपम् ।	
उतारसस्य वृक्षस्य धनुष्टे अरसारसम्	६
ये अपीपन् ये अदिहन् य आस्यन् ये अवासृजन् ।	
सर्वे ते वध्रयः कृता वध्रिर्विपगिरिः कृतः	७
वध्रयस्ते खनितारो वध्रिस्त्वमस्योपधे ।	
वध्रिः स पर्वतो गिरिर्यतो जातमिदं विपम्	८

(४५)

कां० ४, प्र० ७, अनु० २]

५७

[अथर्ववेदः । कां० ४, सू० ७, मं० १]

(७) विपनाशनम् ।

१-७ गरुत्मान् । वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ४ स्वराट् ।

वारिदं वारयाते वर्णावत्यामधि ।

तत्रामृतस्यासिक्तं तेना ते वारये विषम् १

अरसं प्राच्यं विषमरसं यदुदीच्यम् ।

अथेदमधराच्यं करम्भेण वि कल्पते २

करम्भं कृत्वा तिर्यं पीवस्पाकमुदारधिमम् ।

क्षुधा किल त्वा दुष्टनो जक्षिवान्त्स न रुरूपः ३

वि ते मदं मदावति शरमिव पातयामसि ।

प्र त्वा चरुमिव येपन्तं वचसा स्थापयामसि ४

परि ग्राममिवाचितं वचसा स्थापयामसि ।

तिष्ठा वृक्ष इव स्थाम्न्यभिखाते न रुरूपः ५

एवस्तैस्त्वा पर्यक्रीणन् दूर्शोभिरजिनैरुत ।

प्रकीरसि त्वमोषधेऽभिखाते न रुरूपः ६

अनाप्ता ये वः प्रथमा ग्रानि कर्माणि चक्रिरे ।

वीरान् नो अत्र मा दभन् तद व एतत् पुरो दधे ७ (५२)

(८) राज्याभिषेकः ।

१-७ अथर्वाङ्गिराः । चन्द्रमाः, आपः, राज्याभिषेकः; १ राजा, २ देवाः, ३ विश्वरूपः, ४-५ आपः ।

अनुष्टुप्; १, ७ भुक्त्विष्टुप्, ३ त्रिष्टुप्, ५ विराट् प्रस्तरपङ्क्तिः ।

भूतो भूतेषु पय आ दधाति स भूतानामधिपतिर्बभूव ।

तस्य भूत्युश्चरति राज्ञस्य स राजा राज्यमनु मन्यतामिदम् १

अभि प्रेहि माप वेन उग्रश्चेत्ता संपलहा ।

आ तिष्ठ मित्रवर्धन तुभ्यं देवा अधि ब्रुवन् २

आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूषंद्भ्यं वसानश्चरति स्वरोचिः ।

महत् तद् वृष्णो असुरस्य नामा विश्वरूपो अमृतानि तस्यौ ३

व्याघ्रो अधि वैयाघ्रे वि क्रमस्व दिशो महीः ।

विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्वापो दिव्याः पयस्वतीः ४ (५६)

अथर्व० ८

अथवेदः । का० ४, प्र० ७, अनु० २]

५८

[का० ४, सू० ८, म० ५]

या आपो दिव्याः पर्यसा मदन्त्यन्तरिक्ष उत वा पृथिव्याम् ।

तासां त्वा सर्वासामपामभि पिश्रामि वर्चसा ५

अभि त्वा वर्चसासिचन्द्रापो दिव्याः पर्यस्वतीः ।

यथासौ मित्रवर्धनस्तथा त्वा सविता करत ६

एता व्याघ्रं परिपस्वजानाः सिंहं हिन्वन्ति महते सौभगाय ।

समुद्रं न समुवस्तस्त्रिवांसं मर्मज्यन्ते द्वीपिनमस्वः ७ (५९)

(९) आज्ञनम् ।

१-१० भृगुः । त्रैकाकुदाञ्जनम् । अनुष्टुप्, २ ककुम्भती, ३ पद्यापङ्क्तिः ।

एहिं जीवं त्रायमाणं पर्वतस्यास्यक्षयम् ।

विश्वेभिर्दुर्वैकुतं परिधिजीवनाय कम १

परिपाणं पुरुपाणां परिपाणं गवामसि ।

अश्वानामवतां परिपाणाय तस्थिपे २

उतासिं परिपाणं यातुजम्भनमाञ्जनम् ।

उतामृतस्य त्वं वेत्थाथो असि जीवभोजनमथो हरितभेषजम् ३

यस्याञ्जनं प्रसर्पस्यङ्गमङ्गं परुष्परुः ।

ततो यक्ष्मं वि बाधस उग्रो मध्यमशीरिव ४

नैनं प्राप्नोति शपथो न कृत्या नाभिश्चोचनम् ।

नैनं विष्कन्धमश्नुते यस्त्वा विभर्त्याञ्जन ५

असन्मन्त्राद् दुष्पण्योद् दुष्कृताच्छर्मलादुत ।

दुर्हार्दुश्चक्षुषो घोरात् तस्मान्नः पाह्याञ्जन ६

इदं विद्वानाञ्जनं सत्यं वक्ष्यामि नानृतम् ।

सनेयमश्वं गामहमात्मानं तव पूरुष ७

त्रयो वृसा आञ्जनस्य तुक्मा बृलास आदहिः ।

वर्षिष्ठः पर्वतानां त्रिककुत्तमं ते पिता ८

यदाञ्जनं त्रैककुदं जातं हिमवतस्परि ।

यातृश्च सर्वाञ्जम्भयत सर्वाश्च यातुधान्युः ९

यद्वि वासि त्रैककुदं यदि यामुनमुच्यसे ।

उमे ते भुदे नाम्नी ताभ्यां नः पाह्याञ्जन १० (६१)

कां० ४, प्र० ७, अनु० २]

५९

[अथर्ववेदः । कां० ४, सू० १०, मं० १]

(१०) शङ्खमणिः ।

१-७ अधर्वा । शङ्खमणिः, कृशनः । अनुष्टुप्, ६ पद्यापङ्क्तिः, ७ पञ्चपदा परानुष्टुप्शकरी ।

वाताज्जातो अन्तरिक्षाद् विद्युतो ज्योतिषस्परि ।

स नो हिरण्यजाः शङ्खः कृशनः पात्वंहसः १

यो अग्रतो रौचनानां समुद्रादधि जज्ञिषे ।

शङ्खेन हत्वा रक्षांस्यन्त्रिणो वि पंहामहे २

शङ्खेनामीवाममतिं शङ्खेनोत सदान्वाः ।

शङ्खो नो विश्वभेषजः कृशनः पात्वंहसः ३

विवि जातः समुद्रजः सिन्धुतस्पर्शभृतः ।

स नो हिरण्यजाः शङ्खः आयुं प्रतरणो मणिः ४

समुद्राज्जातो मणिर्वृत्राज्जातो दिवाकुरः ।

सो अस्मान्त्सर्वतः पातु हेत्या देवासुरेभ्यः ५

हिरण्यानामेकोऽसि सोमात् त्वमधि जज्ञिषे ।

रथे त्वमसि दर्शत इषुधौ रौचनस्त्वं प्र ण आयुषि तारिषत् ६

देवानामस्थि कृशनं बभूव तदाम्बन्वच्चरत्युत्सवं १ न्तः ।

तत् ते बध्नाभ्यायुषे वर्चसे बलाप दीर्घायुत्वाय शतशरदाय कार्शनस्त्वाभि रक्षतु ७ (७६)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

(११) अनङ्गवान् ।

१-११ भृग्वक्त्रिः । अनङ्गवान्, इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १, ४ जगती, २ भुरिक्, ७ त्र्यवसाना
पद्यदानुष्टुभ्यमोपरिष्टाज्जातानि चृच्छकरी, ८-१२ अनुष्टुप् ।

[३] अनङ्गान् दाधार पृथिवीमुत द्यामनङ्गान् दाधारोर्वन्तरिक्षम् ।

अनङ्गान् दाधार प्रदिशः षड्वीरानङ्गान् विश्वं भुवन्तमा विवेश १

अनङ्गानिन्द्रः स पशुभ्यो वि चण्डे त्रयांछको वि मिमीति अध्वनः ।

भूतं भविष्यद् भुवना दुर्हानः सर्वा देवानां चरति व्रतानि २

इन्द्रो जातो मनुष्येष्विन्वर्धर्मस्तपश्चरति शोशुवानः ।

सुमजाः सन्त्स उद्वारे न सर्वथो नाशनीयादन्तुहो विजानन् ३

अनङ्गान् दुहे सुकृतस्य लोक ऐनं प्याययति पर्वमानः पुरस्तात् ।

पर्जन्यो धारा मरुत ऊर्ध्वो अस्य यज्ञः पयो दक्षिणा दोहो अस्य ४ (८०)

अथवेवेदः । कां० ४, प्र० ७, अनु० ३]

६०

[कां० ४, सू० ११, मं०]

यस्य नेशे यज्ञपतिर्न यज्ञो नास्य दृतिशे न प्रतिग्रहीता ।	
यो विश्वजिद् विश्वभृद् विश्वकर्मा धर्म नो ब्रूत यतुमश्चतुष्पात् ५	
येन देवाः स्वरारुहुर्हित्वा शरीरममृतस्य नाभिम् ।	
तेन गेष्म सुकृतस्य लोकं धर्मस्य व्रतेन तपसा यशस्यवः ६	
इन्द्रो रूपेणाशिवहेन प्रजापतिः परमेष्ठी विराद् ।	
विश्वानरे अक्रमत वैश्वानरे अक्रमतानुदुह्यक्रमत ।	
सोऽद्विहयत् सोऽधारयत् ७	
मध्यमेतदनुदुहो यत्रैव वह आहितः ।	
एतावदस्य प्राचीनं यावान् प्रत्यङ् समाहितः ८	
यो वेदानुदुहो दोहान्त्सप्तानुपदस्वतः ।	
प्रजां च लोकं चाप्नोति तथा सप्तऋषयो विदुः ९	
एन्द्रिः सेदिमवक्रामन्निरां जङ्घाभिरुत्खिदन् ।	
श्रमेणानुदुहान् कीलालं कीनाशश्चाभि गच्छतः १०	
द्वादश वा एता रात्रीर्व्रत्या आहुः प्रजापतेः ।	
तत्रोप ब्रह्म यो वेदु तद् वा अनुदुहो व्रतम् ११	
दुहे सायं दुहे प्रातर्दुहे मध्यंदिनं परि ।	
दोहा ये अस्य संयन्ति तान् विद्वानुपदस्वतः १२	(८८)

(१२) रोहणी-वनस्पतिः ।

१-७ ऋभुः । रोहणी-वनस्पतिः । अनुष्टुप्, १ त्रिपदा गायत्री, ६ त्रिपदा यवमध्या
भुरिगायत्री, ७ बृहती ।

रोहण्यसि रोहण्यस्त्रिच्छन्नस्य रोहणी । रोहवेदमरुन्धति १	
यत् ते रिष्टं यत् ते द्युतमस्ति पेष्टं त आत्मानि ।	
धाता तद् भद्रया पुनः सं दधत् परुषा परुः । २	
सं ते मज्जा मज्जा भवतु समु ते परुषा परुः ।	
सं ते मांसस्य विस्रस्तं समस्थपि रोहतु ३	
मज्जा मज्जा सं धीयतां चर्मणा चर्म रोहतु ।	
असक् ते अस्थि रोहतु मांसं मासेन रोहतु ४	(९९)

कां० ४, प्र० ७, अनु० ३]

६१

[अथर्ववेदः । कां० ४, सू० १२, मं० ५]

लोम लोम्ना सं कल्पया त्वचा सं कल्पया त्वचम् ।

अमृक् ते अस्थि रोहतु च्छिन्नं सं धेह्योपधे ५

स उव तिष्ठ प्रेहि प्र द्रव रथः सुचक्रः सुपविः सुनाभिः ।

प्रति तिष्ठोर्ध्वः ६

यदि कर्तं पतित्वा संश्रे यन्नि वाश्मा प्रहृतो ज्ञान ।

ऋभू रथस्येवाङ्गानि सं दधत् परुणा परुः ७ (९५)

(१३) गेगनिधारणम् ।

१-७ शंतातिः । चन्द्रमाः, विश्वे देवाः, १ देवाः, २-३ वातः, ४ मरुतः, ६-७ हस्तः । अनुष्टुप् ।

उत देवा अवहितं देवा उन्नयथा पुनः ।

उतागंश्चक्रुषं देवा देवा जीवयथा पुनः १

द्वाविमौ वार्ता वात आ सिन्धोरा पंगवतः ।

वक्षं ते अन्य आवातु व्यन्यो वातु यद् रपः २

आ वात वाहि भेषजं वि वात वाहि यद् रपः ।

त्वं हि विश्वभेषज देवानां दूत ईर्यसे ३

त्रार्यन्तामिमं देवास्त्रार्यन्तां मरुतां गुणाः ।

त्रार्यन्तां विश्वा भूतानि यथायमेरुपा असत् ४

आ त्वागमं शंतातिभिरथो अरिष्टतातिभिः ।

दक्षं त उग्रमाभारिणं परा यक्षं सुवामि ते ५

अयं मे हस्तो भगवानयं मे भगवत्तरः ।

अयं मे विश्वभेषजोऽयं शिवाभिमर्शनः ६

हस्ताभ्यां दर्शशाखाभ्यां जिह्वा वाचः पुरोगवी ।

अन्नामयितुभ्यां हस्ताभ्यां ताभ्यां त्वाभि भृशामसि ७ (१०९)

(१४) स्वर्ग्योतिःप्राप्तिः ।

१-९ भृगुः । आज्यं, अग्निः । त्रिष्टुप्, २, ४ अनुष्टुप्, ३ प्रस्तरपङ्क्तिः,

७, ९ जगती, ८ पञ्चपदातिशकरी ।

अजो ह्यग्नेरजनिष्ठो द्योक्ता सो अपश्यज्जनिताग्नेर्ये ।

तेन देवा देवतामग्रं आयन् तेन रोहान् रुरुर्हुर्मध्यासः १

कर्मध्वमग्निना नाकमुस्यान् हस्तेषु विभ्रतः ।

द्विवस्पृष्टं स्वर्गित्वा मिश्रा देवेभिराध्वम् २ (१०४)

अथर्ववेदः । कां० ४, प्र० ७, अनु० ३]

६२

[कां० ४, सू० १४, मं० ३]

पृष्ठात् पृथिव्या अहमन्तरिक्षमारुहमन्तरिक्षाद् दिवमारुहम् ।

दिवो नाकस्य पृष्ठात् स्वर्ग्योतिरगामहम्

३

स्वर्ग्यन्तो नापेक्षन्त आ द्यां रोहन्ति रोदसी ।

यज्ञं ये विश्वतोऽधारं सुविद्वांसो वितेजिरे

४

अग्ने प्रेहि प्रथमो देवतानां चक्षुर्दिवानामुत मानुषाणाम् ।

इयक्षमाणा भृगुभिः सजोषाः स्वयिन्तु यजमानाः स्वस्ति

५

अजमनञ्मि पर्यसा घृतेन दिव्यं सुपूर्णं पयसं बृहन्तम् ।

तेन गेष्म सुकृतस्य लोकं स्वशिरोहन्तो अभि नाकमुत्तमम्

६

पञ्चोदनं पञ्चभिरङ्गुलिभिर्दिव्योद्भ्रं पञ्चधेतमोऽनुमम् ।

प्राच्यां दिशि शिरो अजस्य धेहि दक्षिणायां दिशि दक्षिणं धेहि पार्श्वम् ७

प्रतीच्यां दिशि भसदमस्य धेह्युत्तरस्यां विश्वयुत्तरं धेहि पार्श्वम् ।

ऊर्ध्वायां विश्व्यो जस्यानूकं धेहि दिशि ध्रुवायां धेहि पाजस्यमन्तरिक्षं मध्यतो मध्यमस्य ८

श्रुतमजं श्रुतया प्रोणुहि त्वाचा सर्वैरङ्गैः संभृतं विश्वरूपम् ।

स उत तिष्ठेतो अभि नाकमुत्तमं पद्भिश्चतुर्भिः प्रति तिष्ठ विश्व ९ (१११)

(१५) वृष्टिः ।

१-१६ अथर्वा । १ दिशः, २-३ वीरुधः, ४ मरुत्पजन्या, ५-१० मरुतः आपः, ११ प्रजापतिः, स्तनयिन्तुः, १२ वरुणः, १३-१५ मण्डूकाः पितरश्च, १६ वातः । त्रिष्टुप्, १-२, ५ विराट् जगती, ४ विराट् पुरस्ताद्बृहती, ७, १३ अनुष्टुप्, ९ पथ्यापङ्क्तिः, १० भुरिक्, १२ पञ्चपदानुष्टुप्भर्ता भुरिक्, १५ शकुन्त्यनुष्टुप् ।

समुत्पतन्तु प्रदिशो नभस्वतीः समभ्राणि वार्तजूतानि यन्तु ।

महक्पभस्य नदतो नभस्वतो वाश्चा आपः पृथिवीं तर्पयन्तु

१

समीक्षयन्तु तविषाः सुदानवोऽपां रसा ओषधीभिः सचन्ताम्

वर्षस्य सर्गां महयन्तु भूमिं पृथग् जायन्तामोषधयो विश्वरूपाः

२

समीक्षयस्व गार्वतो नभोऽस्यपां वेगांसः पृथगुद् विजन्ताम् ।

वर्षस्य सर्गां महयन्तु भूमिं पृथग् जायन्तां वीरुधो विश्वरूपाः

३

गुणास्त्वोषं गायन्तु मारुताः पर्जन्य व्रोपिणः पृथक् ।

सर्गां वर्षस्य वर्षतो वर्षन्तु पृथिवीमनु

४

(११५)

कां० ४, प्र० ७, अनु० ३]

६३

[अथर्ववेदः । कां० ४, सू० १५, मं० ५]

- उदीरयत मरुतः समुद्रतस्त्वेषो अर्को नभ उत पातयाथ ।
महऋषभस्य नदतो नभस्वतो याथा आपः पृथिवीं तपयन्तु ५
- अभि क्रन्द स्तनयादयोऽदृधिं भूमिं पर्जस्य पर्यमा समङ्गि ।
त्वयां सृष्टं बहुलमैतुं वर्षमांशारूपी रुशगुंन्यस्तम् ६
- सं वोऽवन्तु सुदानं व उत्सां अजगरा उत ।
मरुद्भिः प्रच्युता मेवा वर्षन्तु पृथिवीमनुं ७
- आशामाशां वि द्योततां वार्ता वान्तु दिशोदिशः ।
मरुद्भिः प्रच्युता मेवाः सं यन्तु पृथिवीमनुं ८
- आपो विद्युदुभं वर्षं सं वोऽवन्तु सुदानं व उत्सां अजगरा उत ।
मरुद्भिः प्रच्युता मेवाः प्रावन्तु पृथिवीमनुं ९
- अपामग्निस्तनूभिः संविद्वानो य ओषधीनामधिषा वभूव ।
स नो वर्षं वन्ततां जातवेदाः प्राणं प्रजाभ्यां अमुतं दिवस्पतिं १०
- प्रजापतिः सलिलादा समुद्रादापं इवंचुदुधिमर्दवाति ।
प्र प्यायतां वृष्णो अश्वस्य रेतोऽर्वाङ्तेतन स्तनयित्तुनेहि ११
- अपो निषिञ्चन्नसुरः पिता नः श्वसन्तु गर्गैरा अपां वरुणाव नीचीरपः सृज ।
वदन्तु पृथिवीं हवो मण्डूका इरिणानुं १२
- संवत्सरं शशयाना ब्राह्मणा व्रतचारिणाः ।
वाचं पर्जन्यजिन्वितां प्र मण्डूका अवादिषुः १३
- उपप्रवद मण्डूकि वर्षमा वद तादुरि ।
मध्ये हृदस्यं पूवस्व विगूह्यं चतुरं पटः १४
- खण्वखाश्च खेमखाश्च मध्ये तदुरि ।
वर्षं वनुध्वं पितरो मरुतां मनं हृच्छत १५
- महान्तं कोशमुदंचामि पिञ्च सविद्युतं भवतु वातु वार्तः ।
तन्वतां यज्ञं बहुधा विसृष्टा आलन्दिनीरोषधयो भवन्तु १६ (१९०)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

[यवेवेदः । कां० ४, प्र० ७, अनु० ४]

६४

[कां० ४, सू० १६, मं० १]

(१६) सत्यानृतसमीक्षकः ।

१-९ ब्रह्मा । वरुणः, सत्यानृतान्वीक्षणम् । त्रिष्टुप्, १ अनुष्टुप्, ५ भुरिक्, ७ जगती,
८ त्रिषान्महावृहती, त्रिषान्नाम त्रिषाहायत्री ।

[४]

बृहन्नैषामधिष्ठाता अन्तिकादिव पश्यति ।
य स्तायन्मन्येते चरन्तसर्वे देवा इदं विदुः १
यस्तिष्ठति चरति यश्च वश्चति यो निलायं चरति यः प्रतङ्कम् ।
द्वौ संनिपद्य यन्मन्त्रयेते राजा तद् वेदु वरुणस्तृतीयः २
उतेयं भूमिर्वरुणस्य राज्ञ उतासी द्यौर्विहती दूरेअन्ता ।
उतो संमुद्री वरुणस्य कुक्षी उतास्मिन्नल्प उदुके निर्लीनः ३
उत यो द्यामतिसर्पात् प्रस्तात्र स मुंच्याते वरुणस्य राज्ञः
द्विव स्पशः प्र चरन्तीदमस्य सहस्राक्ष आति पश्यन्ति भूमिम् ४
सर्वं तद् राजा वरुणो वि चष्टे यदन्तरा रोदसी यत् प्रस्तात् ।
संख्याता अस्य निमिषो जनानामक्षानिव श्वघ्नी नि मिनेति तानि ५
ये ते पाशा वरुण सप्तसप्त त्रेधा तिष्ठन्ति विषिता रुशन्तः ।
छिनन्तु सर्वे अन्तं वदन्तं यः सत्यवाद्यति तं सृजन्तु ६
शतेन पार्श्वेभि धेहि वरुणेन मा ते मोच्यतुतवाङ् नृचक्षः ।
आस्ता जाल्म उदरं शंसयित्वा कोश इवाबन्धः परिकृत्यमानः ७
यः संमाम्योद वरुणो यो व्याम्योद यः संदृश्योद वरुणो यो विदृश्यः ।
यो देवो वरुणो यश्च मानुषः ८
तेस्वा सर्वेभि प्यामि पार्श्वसावामुप्यायणामुप्याः पुत्र ।
तानु ते सर्वाननुसंदिशामि ९ (१३६)

(१७) अपामार्गः ।

१-८ शुक्रः । अपामार्गो वनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

ईशानां त्वा भेषुजानामुज्जेष आ रभामहे ।
त्रके सहस्रवीर्यं सर्वस्मा ओपधे त्वा १
सत्यजितं शपथ्यावर्नीं सहमानां पुनःसुराम् ।
सर्वाः समहवोपधीरिता नः पारयादिति २ (१३८)

का० ४, प्र० ७, अनु० ४]

६५

[अथर्ववेदः। का० ४, सू० १७, मं. ३]

या शशापु शर्पेन वाचं मूर्मावुधे ।	
या रसस्य हरणाय जातमरिभे लोकमनु सा	३
यां तं चक्रुरामे पात्रे यां चकुर्नीललोहिते ।	
आमे मांसे कृत्यां यां चक्रुस्तया कृत्याकृतौ जहि	४
दौर्ध्वयं दौर्जीवित्यं रक्षो अश्वमिग्राय्युः ।	
दुर्णाग्नीः सर्वा दुर्वाचस्ता अस्मन्नाशयामसि	५
क्षुधामारं तृष्णामारमगोतामनपत्यताम् ।	
अपामार्गं त्वया वयं सर्वं तदर्पं मृज्महे	६
तृष्णामारं क्षुधामारमथो अक्षपराजयम् ।	
अपामार्गं त्वया वयं सर्वं तदर्पं मृज्महे	७
अपामार्गं ओषधीनां सर्वासामेक इदं वशी ।	
तेन ते मृज्म आस्थितमथ त्वमगदध्वर	८ (१४४)

(१८) अपामार्गः ।

१-८ शुक्रः । अपामार्गो वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ६ गृह्णीगर्भा ।

समं ज्योतिः सूर्येणाह्वा राज्ञीं समावर्ती ।	
कुणोमि सत्यमूतयेऽरसाः संन्तु कृत्वरीः	१
यो देवाः कृत्यां कृत्वा हरादविदुषो गृहम् ।	
वत्सो धारुर्वि मातरं तं प्रत्यगुषं पद्यताम्	२
अमा कृत्वा पाप्मानं यस्तेनान्यं जिघांसति ।	
अश्मानस्तस्यां दुग्धया बहुलाः फट् करिकति	३
सहस्रधामन् विशिखान् विशीवां छाया त्वम् ।	
प्रति स्म चक्रुषं कृत्यां प्रियां प्रियावर्ते हर	४
अनयाहमोषध्या सर्वाः कृत्या अदूतपम ।	
यां क्षेत्रे चक्रुर्या गोषु यां वा ते पुरुषेषु	५
यश्चकार न शशाकं कर्तुं शश्रे पादमङ्गुरम् ।	
चकार भद्रमस्मभ्यमात्मने तपनं तु सः	६
अपामार्गोऽपं मार्तुं क्षेत्रियं शपथश्च यः ।	
अपाहं यातुधानीरप सर्वा अगच्छः	७ (१५६)

अथर्व० ९

अथर्ववेदः । कां० ४, प्र० ७, अनु० ४]

६६

[कां० ४, सू० १८, मं० ८]

अपमृज्यं यातुधानानप सर्वा अगृह्यः ।

अपामार्गं त्वया वयं सर्वं तदपं मृज्महे

८ (१५१)

(१९) अपामार्गः ।

१-८ शुक्रः । अपामार्गो वनस्पतिः । अनुष्टुप्, २ पद्यापञ्चिः ।

उतो अस्पृश्यं धुद्भुतो अंसि नु जामिकृत ।

उतो कृत्याकृतः प्रजां नृमिवा छिन्धि वार्षिकम्

१

ब्राह्मणेन पर्युक्तसि कर्षेन नार्पदेन ।

सेनैवेष्टि त्विषीमती न तत्र मथमस्ति यत्र प्रामोष्योपधे

२

अग्रमेष्ट्योपधीनां ज्योतिषेवाभिद्वीपर्यन् ।

उत त्रातासि पाकुर्याथो हस्तासि रक्षसः

३

यनुवो देवा असुरांस्त्वयामे निरकुर्वत ।

ततस्त्वमध्योपधेऽपामार्गो अजानथाः

४

विभिन्दुती इतज्ञांखा विभिन्दन् नाम ते पिता ।

प्रत्यग वि मिन्धि त्वं तं यो अश्मो अभिदासति

५

असद् भूम्याः समभवत् तप यामेति सहद्व्यचः ।

तद् वै ततो विभूषार्यत् प्रत्यक् कुतारिमृच्छतु

६

प्रत्यक् हि संवभूविथ प्रतीचीलफलस्त्वम् ।

सर्वान् मच्छपथो अधि वरीषो यावया वधम्

७

इतेन मा परि पाहि सहस्रेणाभि रक्ष मा ।

इन्द्रस्ते वीरुधां पत उग्र ओजमानमा दधत

८

(१६०)

(२०) पिशाचक्षणम् ।

१-९ मातृनामा । मातृनामा । अनुष्टुप्, १ स्वराट्, ९ भुक्तिः ।

आ पश्यति प्रति पश्यति परां पश्यति पश्यति ।

दिव्यन्तरिक्षमाद् भूमिं सर्वं तद् देवि पश्यति

१

तिन्नो दिवस्तिमः पृथिवीः पद् नेमाः प्रदिष्टाः पृथक् ।

त्वयाहं सर्वा भूतासि पश्यति देव्योपधे

२

दिव्यस्य मुपुर्णस्य तस्य हासि कुनीन्दिता ।

मा भूमिमा करोहिथ वयं श्रान्ता वधुर्वि

३

(१६१)

कां० ४, प्र० ७, अ० ४]

१७

[अथर्ववेदः । कां० ४, सू० २०, मं० ५]

तां मे सहस्राक्षो देवो दक्षिणे हस्त आ दधत् ।
 तयाहं सर्वं पश्यामि यश्च शूद्र उतार्चः ४
 आविष्कृणुष्व रूपाणि मात्मानमर्प गृह्थाः ।
 अथो सहस्रचक्षो त्वं प्रति पश्याः किमीदिनः ५
 दृश्यं मा यातुधानान् दृश्यं यातुधान्यः ।
 पिशाचान्सर्वान् दृश्यति त्वा रभ ओषधे ६
 कश्यपस्य चक्षुरसि शुन्याश्च चतुरक्षयाः ।
 वीधे सूर्यमिव सर्पन्तं मा पिशाचं तिरस्करः ७
 उदग्रं परिपाणाद् यातुधानं किमीदिनम् ।
 तनाहं सर्वं पश्याम्युत शूद्रमुतार्चम् ८
 यो अन्तरिक्षेण पतति दिवं यश्चातिसर्पति ।
 भूमिं यो मन्यते नाथं तं पिशाचं प्र दर्शय ९ (१६९)

[इति सगमः प्रपाठकः ॥७॥]

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(२१) गावः ।

१-७ ब्रह्मा । गावः । विश्वस्य, २-४ जगती ।

[अथाष्टमः प्रपाठकः ॥८॥]

[५] आ गावो अगमन्नुत भद्रमकृन्त्सीदन्तु गोष्ठे रणयन्त्वस्मे ।
 प्रजावतीः पुरुषा इह स्युरिन्द्राय पूर्वोरूपसो दुर्हानाः १
 इन्द्रो यज्वने गृणते च शिक्षत उपेद् ददाति न स्वं मुपायति ।
 भूयोभूयो रयिमिदस्य वर्धयन्नभिन्ने खिल्ये नि दधाति देवयुम् २
 न ता नशन्ति न दधाति तरकरो नासाग्रामित्रो व्यथिरा दधरति ।
 देवांश्च याभिर्यजते ददाति च ज्योगित् ताभिः सचते गोपतिः सुह ३
 न ता अवा रेणुककातोऽश्रुते न संस्कृतत्रयुषं यन्ति ता अमि ।
 उरुगायमभयं तस्य ता अनु गावो मर्तस्य वि चरन्ति यज्वनः ४
 गावो मगो गाव इन्द्रो म इच्छाद् गावः सोमस्य प्रथमस्य भक्षः ।
 इमा या गावः स जनास इन्द्र इच्छामि हुदा मनेसा चिदिन्द्रम् ५
 यूयं गावो भेदयथा कुशं चिदश्वीरं चित् द्रुणुया सुप्रतीकम् ।
 भद्रं गृहं कृणुथ भद्रवानो बृहद वो वर्ग उच्यते सभासु ६ (१७५)

अथर्ववेदः । कां० ४, प्र० ८, अनु० ५ ।

६८

[कां० ४, सू० २१, मं० ७]

प्रजावन्तीः सूर्यवसे रुशन्तीः शुद्धा अपः सुप्रपाणे पिबन्तीः ।

मा व स्तेन ईशत माघशंसः परि वो रुद्रस्य हेतिवृणक्तु

७

(१७६)

(२२) अमित्रशयणम् ।

१-७ वसिष्ठः, अथर्वा वा । शत्रियो राजा, इन्द्रश्च । त्रिष्टुप् ।

इममिन्द्र वर्धय क्षत्रियं म इमं विशार्मेकवृषं कृणु त्वम् ।

निरमित्रानक्षुण्णस्य सर्वास्तान् रन्धयास्मा अहमुत्तरेषु १

एवं भज ग्रामे अश्वेषु गोषु निष्टं भज यो अमित्रो अस्य ।

वर्षं क्षत्राणामयमस्तु राजेन्द्र शत्रुं रन्धय सर्वमस्मै २

अयमस्तु धनपतिर्धनानामयं विशां विशपतिरस्तु राजा ।

अस्मिन्निन्द्र महि वचांसि धेह्यवर्चसं कृणुहि शत्रुमस्य ३

अस्मै द्यावापृथिवी भूरि वामं दुहाथां घर्मदुर्वे इव धेनू ।

अयं राजा प्रिय इन्द्रस्य भूयात् प्रियो गवामोषधीनां पशूनाम् ४

युनक्ति त उत्तरावन्तमिन्द्रं येन जयन्ति न पराजयन्ते ।

यस्त्वा करदिकवृषं जनानामुत राजामुत्तमं मानवानाम् ५

उत्तरस्त्वमधरे ते सपत्ना ये के च राजन् प्रतिशत्रवस्ते ।

एकवृष इन्द्रसखा जिगीवां छत्रूयतामा भरा भोजनानि ६

सिंहप्रतीको विशो अद्भि सर्वा व्याघ्रप्रतीकोऽव बाधस्व शत्रून् ।

एकवृष इन्द्रसखा जिगीवां छत्रूयतामा खिद्रा भोजनानि ७

(१८३)

(२३) पाप-मोचनम् ।

१-७ मृगारः । प्रचेता अग्निः । त्रिष्टुप्, ३ पुरस्ताज्ज्योतिष्मती, ४ अनुष्टुप्, ६ प्रस्तारपङ्क्तिः ।

अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतसः पाञ्चजन्यस्य बहुधा यमिन्धते ।

विशोविशः प्रविशिवांसमीमहे स नो मुञ्चत्वंहसः १

यथा हव्यं वहंसि जातवेदो यथा यज्ञं कल्पयसि प्रजानन् ।

एवा देवेभ्यः सुमतिं न आ वह स नो मुञ्चत्वंहसः २

यामन्यामनुपयुक्तं वहिष्ठं कर्मन्कर्मन्नाभगम् ।

अग्निमीडे रक्षोहणं यज्ञवधं घृताहुतं स नो मुञ्चत्वंहसः ३

(१८६)

कां० ४, प्र० ८, अनु० ५.]

६९

[अथर्ववेदः । कां० ४, सू० २३, मं० ४]

सुजातं जातवेदसमग्निं वैश्वानरं विभुम् ।

हव्यवाहं हवामहे स नो मुञ्चत्वंहसः ।

४

येन ऋषयो बलमद्योतयन् युजा येनासुराणामयुवन्त मायाः ।

येनाग्निना पणीनिन्द्रो जिगाय स नो मुञ्चत्वंहसः ।

५

येन देवा अमृतमन्वाविन्दुन् येनौषधीर्मधुमतीरकृण्वन् ।

येन देवाः स्वराभरन्त्स नो मुञ्चत्वंहसः ।

६

यस्येदं प्रदिशि यद् विरोचते यज्जातं जनितव्यं च केवलम् ।

स्तौम्यग्निं नाथितो जोहवीमि स नो मुञ्चत्वंहसः ।

७

(१००)

(२४) पापमोचनम् ।

१-७ मृगारः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १ शाकरीगर्भा पुरःशकरी ।

इन्द्रस्य मन्महे शश्वद्विदस्य मन्महे वृत्रघ्न स्तोमा उपमेम आगुः ।

यो वाशुपः सुकृतो हवमेति स नो मुञ्चत्वंहसः ।

१

य उग्रीणामुग्रवाहुर्ययुर्यो दानवानां बलमारुरोज ।

येन जिताः सिन्धवो येन गावः स नो मुञ्चत्वंहसः ।

२

यश्चर्षणिश्रो वृषभः स्वविद यस्यै ग्रावाणः प्रवदन्ति नृम्णम् ।

यस्याध्वरः सप्तहोता मदिष्टः स नो मुञ्चत्वंहसः ।

३

यस्य वशासं ऋषभासं उक्षणां यस्यै मीयन्ते स्वरवः स्वविदे ।

यस्यै शुक्रः पवते ब्रह्मशुम्भितः स नो मुञ्चत्वंहसः ।

४

यस्य जुष्टिं सोमिनः कामयन्ते यं हवन्त इषुमन्तं गविष्टी ।

यस्मिन्नर्कः शिश्रिये यस्मिन्नोजः स नो मुञ्चत्वंहसः ।

५

यः प्रथमः कर्मकृत्याय जज्ञे यस्य वीर्यं प्रथमस्यानुबुद्धम् ।

येनोद्यतो वज्रोऽभ्यायताहिं स नो मुञ्चत्वंहसः ।

६

यः संग्रामान्नयति सं युधे वशी यः पुष्टानि संसृजति द्वयानि ।

स्तौमीन्द्रं नाथितो जोहवीमि स नो मुञ्चत्वंहसः ।

७

(११७)

(२५) पापमोचनम् ।

१-७ मृगारः । सविता, वायुः । त्रिष्टुप्, ३ अतिशकरी, ७ पश्यावृहती ।

वायोः सवितुर्विदथानि मन्महे यावात्मन्वद् विशथो यौ च रक्षथः ।

यौ विश्वस्य परिभू बभूवथुस्तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

१

(११८)

अथर्ववेदः । कां० ४, प्र० ८, अनु० ५]

७०

[कां० ४, सू० २५, मं० २]

ययोः संख्याता वरिमा पार्थिवानि याभ्यां रजो युषितमन्तरिक्षे ।	
ययोः प्रायं नान्वानशे कश्चन तौ नो मुञ्चतमहंसः	२
तव वृते नि विशन्ते जनास्स्वप्युदिते प्रेरिते चित्रभानो ।	
युवं वायो सविता च भुवनानि रक्षथस्तौ नो मुञ्चतमहंसः	३
अपेतो वायो सविता च दुष्कृतमपु रक्षांसि शिमिदां च सेधतम् ।	
सं ह्यूर्ध्वजा सुजथः सं बलेन तौ नो मुञ्चतमहंसः	४
रयि मे पोषं सवितो वायुस्तनू दक्षमा सुवतां सुशेवम् ।	
अयक्षमतांति मह इह धत्तं तौ नो मुञ्चतमहंसः	५
प्र सुमतिं सवितर्वाय ऊतये महस्वन्तं मत्सरं मादयाथः ।	
अवाग् वामस्य प्रवतो नि यच्छतं तौ नो मुञ्चतमहंसः	६
उप श्रेष्ठा न आशिषो देवयोर्धर्मन्नस्थिरन् ।	
स्तौमि देवं सवितारं च वायुं तौ नो मुञ्चतमहंसः	७

(२०४)

॥ इति अश्वमेऽनुवाकः ॥५॥

(२६) पाप-मोचनम् ।

१-७ मृगारः । यावापृथिवी । विष्टुप् १ अधिः, १-३ जगती, ७ शाक्वरगर्भातिमध्येज्योतिः ।

[६] मुन्वे वां यावापृथिवी सुभोजसैः सचेतसौ ये अप्रथेयाममिता योजनानि ।	
प्रतिष्ठे ह्यभवंतं वसूनां ते नो मुञ्चतमहंसः	१
प्रतिष्ठे ह्यभवंतं वसूनां प्रवृद्धे देवी सुभगे उरूची ।	
यावापृथिवी भवंतं मे स्योने ते नो मुञ्चतमहंसः	२
असंतापे सुतपसौ हुवेऽहमुर्वी गम्भीरे कविर्भिन्नमस्ये ।	
यावापृथिवी भवंतं मे स्योने ते नो मुञ्चतमहंसः	३
ये अमृतं विभूथो ये हवींषि ये स्रोत्या विभूथो ये मनुष्यानि ।	
यावापृथिवी भवंतं मे स्योने ते नो मुञ्चतमहंसः	४
ये उस्त्रिया विभूथो ये वनस्पतीन् ययोर्वा विश्वा भुवनान्यन्तः ।	
यावापृथिवी भवंतं मे स्योने ते नो मुञ्चतमहंसः	५
ये कीलालेन तर्पयथो ये घृतेन याभ्यामृतं न किं चन शक्नुवन्ति ।	
यावापृथिवी भवंतं मे स्योने ते नो मुञ्चतमहंसः	६
यन्मेदमभिश्चोचति येनयेन वा कृतं पीरुषयान्न देवात् ।	
स्तौमि यावापृथिवी नाथितो जोहवीमि ते नो मुञ्चतमहंसः	७

(२११)

कां० ४, प्र० ८, अनु० ६]

७६

[अथर्ववेदः । कां० ४, सू० २०, मं० १]

(२७) पापमोचनम् ।

१-७ मृगारः । मरुतः । विष्टुप् ।

मरुतां मन्वे अधि मे ब्रुवन्तु प्रेमं वाजं वाजसाते अवन्तु ।
 आशूनिव सुयमानह ऊतये ते नो मुञ्चन्त्वंहसः १
 उत्समक्षितं व्यचन्ति ये सदा य आसिञ्चन्ति रसमोषधीषु ।
 पुरो दधे मरुतः पृश्निमातृस्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः २
 पर्यो धेनुनां रसमोषधीनां ज्वमर्वतां कवयो य इन्वथः ।
 शरमा भवन्तु मरुतो नः स्योनास्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ३
 अपः समुद्राद् दिवमुद् बहन्ति दिवस्पृथिवीमभि यं सृजन्ति ।
 ये अद्भिरीशाना मरुतश्चरन्ति ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ४
 ये कीलालेन तर्पयन्ति ये घृतेन ये वा वयो मेदसा संसृजन्ति ।
 ये अद्भिरीशाना मरुतो वषयन्ति ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ५
 यदीदृद् मरुतो मारुतेन यद्दि देवा देव्येनेदृगारं ।
 यूयमीशिध्वे वसवस्तस्य निष्कृतेस्ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ६
 निगममनीकं विदितं सहस्वन्मारुतं शर्यः पूतनासूग्रम् ।
 स्तौमि मरुतो नाथितो जोहवीमि ते नो मुञ्चन्त्वंहसः ७ (२१८)

(२८) पापमोचनम् ।

१-७ मृगारोऽथर्वा वा । भवाशर्वा रज्रो वा । विष्टुप्, १ अतिजागतगर्भा भुरिक् ।

भवाशर्वी मन्वे वां तस्य वित्तं ययोर्वामिदं प्रदिशि यद् विरोचते ।
 यावस्येशाथे द्विपदो यो चतुष्पदस्ती नो मुञ्चतमंहसः १
 ययोरभ्यध्व उत यद् दूरे चिद् यो विद्विताविपृभृतामसिष्टौ ।
 यावस्येशाथे द्विपदो यो चतुष्पदस्ती नो मुञ्चतमंहसः २
 सहस्राक्षौ वृत्रहणा हुवेऽहं दूरोऽग्र्यूती स्तुवन्नैस्पृग्रौ ।
 यावस्येशाथे द्विपदो यो चतुष्पदस्ती नो मुञ्चतमंहसः ३
 यावरिभार्थे बहु साकमग्रे प्र चेदस्माद्गमभिर्मां जनेषु ।
 यावस्येशाथे द्विपदो यो चतुष्पदस्ती नो मुञ्चतमंहसः ४
 ययोर्विधानापपद्यति कश्चनान्तर्वैवेपूत मानुषेषु ।
 यावस्येशाथे द्विपदो यो चतुष्पदस्ती नो मुञ्चतमंहसः ५ (२१९)

अथर्ववेदः । कां० ४, प्र० ८, अनु० ६]

७२

[कां० ४, सू० २८, मं० ६]

यः कृत्याकुम्भलकुद यातुधानो नि तस्मिन् धनं वज्रमृग्यो ।

यावस्तेषां धि द्विपदो यो चतुष्पदस्तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

६

अधि नो ब्रूतं पृतनासूग्यं सं वज्रेण सृजतं यः किमिदी ।

स्तौमि भवाश्रवो नाथितो जोहवीमि तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

७

(२१५)

(२१) पापमोचनम् ।

१-७ मृगारः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप्, ७ शक्वरीगर्भातिजगती ।

मन्वे वां मित्रावरुणावृतावृधौ सचेतसो दुहणो यो नुदथे ।

प्र सत्यावान्मवथो भरेषु तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

१

सचेतसो दुहणो यो नुदथे प्र सत्यावान्मवथो भरेषु ।

यो गच्छथो नृचक्षसो वृधुणा सुतं तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

२

यावद्भिरसमवथो यावगस्ति मित्रावरुणा जमदग्निमत्रिषु ।

यो कृदयपमवथो यौ वसिष्ठं तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

३

यो श्यावाश्वमवथो वध्युश्वं मित्रावरुणा पुरुमहिमत्रिषु ।

यो विमदमवथः सप्तवर्धि तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

४

यो गृध्राजमवथो यो गविष्ठिरं विश्वामित्रं वरुण मित्र कुरुसम् ।

यो कृक्षीर्वन्तमवथः प्रोत कण्वं तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

५

यो मेधातिथिमवथो यौ त्रिशोकं मित्रावरुणावुशनां काव्यं यौ ।

यो गोतममवथः प्रोत मुद्रलं तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

६

ययो रथः सत्यवर्त्मजुरंश्मिथुया चरन्तमभियाति दृषयन् ।

स्तौमि मित्रावरुणौ नाथितो जोहवीमि तौ नो मुञ्चतमंहसः ।

७

(२३०)

(३०) राष्ट्रीदेवी ।

१-८ अथवा । सर्वरूपा सर्वात्मिका सर्वदेवमयी वाक् । त्रिष्टुप्, ६ जगती ।

अहं रुद्रेभिर्वसुभिश्चराम्यहमादित्यैरुत विश्वेदेवैः ।

अहं मित्रावरुणोभा विभर्म्यहमिन्द्राग्नी अहमश्विनोभा ।

१

अहं राहोरी संगमनी वसुनां चिकितुषी प्रथमा यज्ञियानाम् ।

तां मा देवा व्यदधुः पुरुत्रा भूरिस्थात्रां भूर्यविशवन्तः ।

२

(२३४)

कां० ४, प्र० ८, अ० ६]

७३

[अथर्ववेदः । कां० ४, सू० ३०, मं० १]

अहमेव स्वयमिदं वदामि जुष्टं देवानामुत मानुषाणाम् ।
 यं कामये तंतमुयं कृणोमि तं ब्रह्माणं तमृषिं तं सुमेधाम् ३
 मया सोऽन्नमन्ति यो विपश्यति यः प्राणति य ईं शृणोत्युक्तम् ।
 अमन्तवो मां त उप क्षियन्ति श्रुधि श्रुत श्रद्धेयं ते वदामि ४
 अहं रुद्राय धनुरा तनोमि ब्रह्माद्विषे शरवे हन्त्वा उ ।
 अहं जनाय समदं कृणोम्यहं द्यावापृथिवी आ विवेश ५
 अहं सोममाहनसं विभर्म्यहं त्वष्टारमुत पूषणं भगम् ।
 अहं दधामि द्रविणा हविष्मते सुप्रच्याऽ यजमानाय सुन्वते ६
 अहं सुवे पितरमस्य मूर्धन् मम योनिर्गर्भवन्तः संमुद्रे ।
 ततो वि तिष्ठे भुवनानि विश्वोतामूं द्यां वर्मणोषं स्पृशामि ७
 अहमेव वार्त इव प्र वाम्यारभमाणा भुवनानि विश्वां ।
 परो विवा पर एना पृथिव्यैतावन्ती महिम्ना सं बभूव ८ (२४०)

[इति अष्टमः प्रपाठकः ॥८॥]

॥ इति षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥

(३१) सेनानिरिक्षणम् ।

१-७ ब्रह्मा स्कन्दः । मन्युः । त्रिष्टुप्, २, ४ भुरिक, ५-७ जगती ।

[अथ नवमः प्रपाठकः ॥९॥]

[७] त्वया मन्यो सरथमारुजन्तो हर्षमाणा हृषितासो मरुत्वन् ।
 तिमेषव आरुधा संशिशाना उप प्र यन्तु नरो अग्निरूपाः १
 अग्निरिव मन्यो त्विषितः सहस्व सेनानीनः सहुरे हूत एधि ।
 हत्वाय शत्रून् वि भजस्व वेदु ओजो मिमानो वि मृधो नुदस्व २
 सहस्व मन्यो अभिमातिमस्मै रुजन् मृणन् प्रमृणन् प्रहि शत्रून् ।
 उग्रं ते पाजो नन्वा रुरुधे वशी वशी नयासा एकज त्वम् ३
 एको बहूनामसि मन्य ईडिता विश्विशं युद्धाय सं शिशायि ।
 अकृत्तरुक् त्वया युजा द्ययं द्युमन्तं घोषं विजयाय कृणमसि ४
 विजेयकृदिन्द्र इवानवन्नवोऽस्माकं मन्यो अधिपा भवेह ।
 प्रियं ते नाम सहुरे गृणीमसि विद्महा तमुत्सं यतं आबभूथ ५
 आभूत्या सहजा वज्र सायक सहो विभर्षि सहभूत उत्तरम् ।
 कत्वो नो मन्यो सह मेष्टेधि महाधनस्य पुरुहूत संसृजि ६ (२४६)

अथर्व० १०

अथर्ववेदः । कां० ४, प्र० ९, अनु० ७]

११

[कां० ४, सू० ३१, मं० ७]

संस्पृष्टं धनमुभयं समाकृतसुस्मभ्यं धत्तां वरुणश्च मन्युः ।
भियो दधाना हव्येषु शत्रवः प्रराजिताम्गे अप्ति लयन्ताम् ७

(१४७)

(३२) सेनासंयोजनम् ।

१-७ ब्रह्मा स्कन्दः । मन्युः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

यस्ते मन्योऽविधद् वज्र सायक सह ओजः पुष्यति विश्वमानुषक ।

साह्याम् दासमार्यं त्वया युजा वयं सहस्कृतेन सहसा सहस्वता १

मन्युस्त्रिद्वौ मन्युरेवास देवो मन्युर्हंता वरुणो जातवेदाः ।

मन्युर्विश ईडते मानुषीयाः प्राहि नो मन्यो तपसा सुजोषाः २

अभीदि मन्यो तवसस्तवीयान् तपसा युजा वि जहि शत्रून् ।

अमित्रहा वृत्रहा दस्युहा च विश्वा वसून्या भगा त्वं नः ३

त्वं हि मन्यो अभिभूयोऽस्मिन् स्वयंभूर्भामो अभिमातिप्राहः ।

विश्वचर्षणिः सहुरिः सहीयानस्मास्योजः पृतनासु धेहि ४

अजगैः सन्नप प्येतो अस्मि तेषु कृत्वा तद्विषस्यं प्रवेतः ।

तं त्वामाभिमो अकृत्वा जेहीडाहं स्वा तनूबलदावा न एहि ५

अथ ते अस्म्युप न एह्यवाङ् प्रतीचीनः सहुरे विश्वदावन् ।

मन्यो बज्रिभिमि न आ ववृस्व हनाव दस्युरुत बोध्यपः ६

अग्निं प्रेहि दक्षिणतो भवा नोऽथा वृत्राणि जङ्घनाव भूरि ।

जुहोमि ते धरुणं मध्वो अयमुभावुपांशु प्रथमा पिबाव ७ (२५४)

(३३) पाप-नाशनम् ।

१-८ ब्रह्मा । पाप्मनाशनोऽग्निः । गायत्री ।

अपं नः शोशुचकुघम् शोशुध्या रुयिम् । अपं नः शोशुचकुघम् १

सुक्षेत्रिया सुगातुया वसूया च यजामहे । अपं नः शोशुचकुघम् २

प्र यद् भन्दिष्ठ एषां प्रास्माकांसश्च सूरयः । अपं नः शोशुचकुघम् ३

प्र यत् ते अग्ने सूरयो जायेमहि प्र ते वृषम् । अपं नः शोशुचकुघम् ४

प्र यद् अग्ने सहस्वतो विश्वतो यन्ति भानवः । अपं नः शोशुचकुघम् ५

त्वं हि विश्वतोमुख विश्वतः परिभूरसि । अपं नः शोशुचकुघम् ६

द्विषां नो विश्वतोमुखाति नावेत्र पाय । अपं नः शोशुचकुघम् ७

स नः सिन्धुमिव नावाति पर्षा स्वस्तये । अपं नः शोशुचकुघम् ८ (२६२)

कां० ४, प्र० ९, अनु० ७]

७१

[मध्यवेदः । कां० ४, सू० ३४, मं० १]

(३४) ब्रह्मोदनम् ।

१-८ अधर्वा । ब्रह्मोदनं । त्रिष्टुप्, ४ उत्तमा भुरिक, ५ द्यवसाना सैन्यका कृतिः,
६ पञ्चपदानिशकवरी, ७ भुरिकशकवरी, ८ जगती ।

ब्रह्मस्य शिथिं बृहदस्य पृष्ठं वामदेव्यमुदरमोक्तस्य ।
छन्दांसि पक्षी मुखमस्य सत्यं विष्टारी जातस्त्वसोऽधि यज्ञः १
अनस्थाः पूताः पर्वनेन शुद्धाः शुच्यः शुचिभपि यन्ति लोकम् ।
नैषां शिश्रं प्र दहति जातवेदाः स्वर्गे लोके बहु स्वैर्नमिषाम् २
विष्टारिणमोक्तुं ये पचन्ति नैनां वार्तिः सचने कदा यन ।
आस्ते यम उप याति देवान्सं गन्धर्वमदते सोम्येमिः ३
विष्टारिणमोक्तुं ये पचन्ति नैनां यमः परि मुष्णाति रेतः ।
रथी ह भूत्वा रथयानं ईयते पक्षी ह भूत्वाति दिवः समेति ४
एष यज्ञानां विततो वहिष्ठो विष्टारिणं पक्त्वा त्रिवमा विवेश ।
आण्डोक्तं कुमुदं सं तनोति बिसं शालूक्तं शफको मुलात्मी ।
एतास्त्वा धारा उप यन्तु सर्वाः स्वर्गे लोके मधुमत् पिन्वमाना
उप त्वा तिष्ठन्तु पुष्करिणीः समन्ताः ५
घृतहंसा मधुकूलाः सुरोदकाः क्षीरेण पूर्णा उवुकेन दृभा ।
एतास्त्वा धारा उप यन्तु सर्वाः स्वर्गे लोके मधुमत् पिन्वमाना
उप त्वा तिष्ठन्तु पुष्करिणीः समन्ताः ६
चतुरः कुम्भाश्चतुर्धा ददामि क्षीरेण पूर्णा उवुकेन दृभा ।
एतास्त्वा धारा उप यन्तु सर्वाः स्वर्गे लोके मधुमत् पिन्वमाना
उप त्वा तिष्ठन्तु पुष्करिणीः समन्ताः ७
इममोक्तुं नि दधे ब्राह्मणेपुं विष्टारिणं लोकजितं स्वर्गम् ।
स मे मा क्षेष्ट स्वधया पिन्वमानो विश्वरूपा धेनुः कामदुघा मे अस्तु ८ (३७०)

(३५) मृत्युसंतरणम् ।

१-७ प्रजापतिः । अतिमृत्युः । त्रिष्टुप्, ३ भुरिजगती ।

यमोक्तुं प्रथमजा क्रतस्य प्रजापतिस्तपसा ब्रह्मणेऽपचत ।
यो लोकानां विधृतिर्नाभिरेषात् तेनीकुनेनार्तिं तगणि मृत्युम् १ (३७१)

अथर्ववेदः । का० ४, प्र० ९, अनु० ७]

७६

[का० ४, स० ३५, मं० २]

येनातरन् भूतकृतोऽति मृत्युं यमन्वविन्दुन् तपसा श्रमेण ।	
यं प्रपाचं ब्रह्मणे ब्रह्म पूर्वं तेनैवनेनाति तराणि मृत्युम्	२
यो द्वाधारं पृथिवीं विश्वभोजसं यो अन्तरिक्षमावृणाद् रसेन ।	
यो अस्तग्नाद् दिवमूर्ध्वं महिम्ना तेनैवनेनाति तराणि मृत्युम्	३
यस्मान्मासा निर्मितास्त्रिंशदराः संवत्सरो यस्मान्निर्मितो द्वादशारः ।	
अहोरात्रा यं परियन्तो नापुस्तेनैवनेनाति तराणि मृत्युम्	४
यः प्राणदः प्राणदवान् बभूव यस्मै लोका घृतवन्तः क्षरन्ति ।	
ज्योतिष्मतीः प्रदिशो यस्य सर्वास्तेनैवनेनाति तराणि मृत्युम्	५
यस्मात् एकादमृतं संवभूव यो गायत्र्या अधिपतिवभूव ।	
यस्मिन् वेदा निहिता विश्वरूपास्तेनैवनेनाति तराणि मृत्युम्	६
अव बाधे द्विषन्तं देवपीयुं सपत्ना ये भेऽप ते भवन्तु ।	
ब्रह्मैव तेन विश्वजितं पचामि शृण्वन्तु मे श्रद्धधानस्य देवाः	७ (१७७)

॥ इति सप्तमोऽनुवाकः ॥७॥

(३६) सत्यौजा अग्निः ।

१-१० चातनः । सत्यौजा अग्निः । अनुष्टुप्, ९ भुक्तिः ।

[८] तान्सत्यौजाः प्र देहत्वशिर्वैश्वानरो वृषां ।	
यो नो दुरस्याद् दिप्साच्चाथो यो नो अरातियात्	१
यो नो दिप्सद्विप्सतो दिप्सतो यश्च दिप्सति ।	
वैश्वानरस्य दंष्ट्रयोरग्रेरपि दधामि तम्	२
य आग्रे मृगयन्ते प्रतिक्रोशेऽमावास्ये ।	
क्रव्यादोऽन्यान् दिप्सतः सर्वास्तान्सहसा सहे	३
सहे पिशाचान्सहस्रेषां द्रविणं ददे ।	
सर्वान् दुरस्यतो हन्मि सं म आकूतिर्ऋध्याताम्	४
ये देवास्तेन हासन्ते सूर्येण मिमते ज्वम् ।	
नदीषु पर्वतेषु ये सं तैः पशुर्मिदिदे	५
तर्पनो अस्मि पिशाचानां व्याघ्रो गोमंतामिव ।	
श्वानः सिंहमिव हृष्टा ते न विन्दन्ते न्यश्चनम्	६ (१८३)

कां० ४, प्र० ९, अनु० ८]

७७

[अथर्ववेदः । कां० ४, सू० ३६, मं० ७]

न पिशाचेः सं शक्नोमि न स्तेनैर्न वनगुम्भिः ।	
पिशाचास्तस्मान्नश्यन्ति यमहं ग्राममाविशे	७
यं ग्राममाविशते इदमुग्रं संहो मम ।	
पिशाचास्तस्मान्नश्यन्ति न पापमुषं जानते	८
ये मां क्रोधयन्ति लपिता हस्तिनं मशका इव ।	
तानहं मन्ये दुर्हितान् जने अल्पशयूनिव	९
अभि तं निर्वृतिर्धत्तामश्वमिवाश्वमिधान्या ।	
मत्वो यो मह्यं कुर्वति स उ पाशाच्च मुच्यते	१० (२८७)

(३७) कमिनाशनम् ।

- १-१२ यादरायणिः । अजशृङ्गी, १ अप्सरसः; १-२, ६, १० ओगधी अजशृङ्गी, ३-५ अप्सरसः,
 ७-१२ गन्धर्वाप्सरसः । अनुष्टुप्, ३ ज्यवसाना पद्यदा त्रिष्टुप्, ५ प्रस्तारपङ्क्तिः,
 ७ परोष्णिक्, ११ पद्यदा जगती, १२ निवृत् ।

त्वया पूर्वमथर्वाणो जुध्नू रक्षोस्योपधे ।	
त्वया जघान कश्यपस्त्वया कण्वो अगस्त्यः	१
त्वया वयमप्सरसो गन्धर्वाश्चातयामहे ।	
अजशृङ्गश्च रक्षः सर्वान् गन्धेन नाशय	२
नदीं यन्त्वप्सरसोऽपां तारमवश्वसम् ।	
गुल्गुलूः पीला नलद्यौऽक्षगन्धिः प्रमन्वनी ।	
तत् परेताप्सरसः प्रतिबुद्धा अभूतन	३
यत्राश्वत्था न्यग्रोधा महावृक्षाः शिखण्डिनः ।	
तत् परेताप्सरसः प्रतिबुद्धा अभूतन	४
यत्र वः प्रेक्षा हरिता अर्जुना उत यत्राघाटाः कर्कर्युः संवदन्ति ।	
तत् परेताप्सरसः प्रतिबुद्धा अभूतन	५
एयमगन्धोर्षधीनां वीरुधां वीर्यावती ।	
अजशृङ्गगिरिकी तीक्ष्णशृङ्गी व्युषितु	६
आनृत्यतः शिखण्डिनो गन्धर्वस्याप्सरापतेः ।	
भिनक्षि मुक्तावपि यामि शेषः	७ (२९४)

अथवेकैः । कां० ४, पं० १, अनु० ८]

७८

[कां० ४, सू० ३७, मं० ८]

भीमा इन्द्रस्य हेतयः शतभृष्टीर्यस्यभीः ।

ताभिर्हविरदान् गन्धर्वानवकादान् व्युपेतु ८

भीमा इन्द्रस्य हेतयः शतभृष्टीर्हिरण्ययीः ।

ताभिर्हविरदान् गन्धर्वानवकादान् व्युपेतु ९

अतस्तद्वानभिभोचानप्सु ज्योतय माभूकान् ।

पिशाचान्सर्वानोपधे प्र मृणीहि सहस्रव च १०

स्वेवैकः कपिरिवैकः कुमारः सर्वकेशकः ।

प्रियो हृश इव भूत्वा मन्धर्वैः संचते स्त्रियस्तमितो नक्षत्रामसि बह्वाना वीर्याविता ११

जामा देव वीं अप्सरसो गन्धर्वाः पतयो युयम् ।

अप्यगच्छतामर्थ्या मर्त्यान् मा संचध्वम् १२ (१९९)

(३८) वाजिनीवान् क्रममः ।

१-७ वादरायणः । १-४ अप्सराः, ५-७ क्रममः । अनुष्टुप्, ३ पदपदा व्यवसाना जगती,
५ भुरिगत्यष्टिः, दक्षिष्टुप्, ७ व्यवसाना पञ्चपदानुष्टुप्सो पुरोपरिधाज्योतिष्मती जगती ।

उद्भिन्वृतीं संजयन्तीमप्सरां साधुदेविनीम् ।

ग्लहे कृतानि कृण्वानामप्सरां तामिह हुवे १

विचिन्वृतीमाकिरन्तीमप्सरां साधुदेविनीम् ।

ग्लहे कृतानि गृह्णानामप्सरां तामिह हुवे २

ययैः परिनृत्यत्याददाना कृतं ग्लहन्ति ।

सा नः कृतानि सीपती प्रहामाप्रोतु मायया ।

सा नः पर्यस्वत्येतु मा नो जैयुरिदं धनम् ३

या अक्षेपु प्रमोदन्ते शुचं कोपं च विभ्रती ।

आनन्दिनीं प्रमोदिनीमप्सरां तामिह हुवे ४

सूर्यस्य रश्मीननु याः संचरन्ति त्रीचीर्वा या अनुसंचरन्ति ।

यासामपुभो हृरतो वाजिनीवन्तमद्यः सर्वान् लोकान् पयैति रक्षन् ।

स न पेतु होमस्मिन् जुषाणोऽन्तरिक्षेण सह वाजिनीवान् ५

अन्तरिक्षेण सह वाजिनीवन कर्की वत्सालिह रक्ष वाजिन् ।

उमे ते स्तोता केशव पशुर्वाक्रियं ते कर्कीह ते मनोऽस्तु ६

(३८५)

क्रां० ४, प्र० ९, अनु० ८]

७६

[भयव्येदः । क्रां० ९, सू० १८, मं०]

अन्तरिक्षेण सह वाजिनीवन् कर्कौ वत्साग्रिह रक्ष वाजिन ।

अयं घासो अयं वृज इह वत्सां नि वंशीमः । यथानाम वं ईशमहे स्याहा ७ (३०६)

(३९) संनति ।

१-१० अङ्गिराः, ९-१० प्रजा च । १-१ पृथिव्यग्ने, २-४ वायवन्तरिक्षे, ५-६ दिवादित्यौ, ७-८ दिक्चन्द्रमसः ।

९-१० जातवेदसोऽग्निः । संनतिः । पङ्क्तिः, १, २, ५, ७ त्रिपदा महाबृहदा,

२, ४, ६, ८ संस्तारपङ्क्तिः, ९-१० त्रिपदुप ।

पृथिव्यामग्नये समनमन्त्स आर्धेति ।

यथा पृथिव्यामग्नये समनमन्त्रेवा मह्यं संनमः सं नमन्तु १

पृथिवी धेनुस्तस्या अग्निर्वत्सः । सा मेऽग्निना वत्सेनेषमूर्जं कामं दुहाम् ।

आयुः प्रथमं प्रजां पोषं रयिं स्वाहा २

अन्तरिक्षे वायवे समनमन्त्स आर्धेति ।

यथान्तरिक्षे वायवे समनमन्त्रेवा मह्यं संनमः सं नमन्तु ३

अन्तरिक्षं धेनुस्तस्या वायुर्वत्सः । सा मे वायुना वत्सेनेषमूर्जं कामं दुहाम् ।

आयुः प्रथमं प्रजां पोषं रयिं स्वाहा ४

दिव्यादित्याय समनमन्त्स आर्धेति ।

यथा दिव्यादित्याय समनमन्त्रेवा मह्यं संनमः सं नमन्तु ५

द्वौर्धेनुस्तस्या आदित्यो वत्सः । सा मे आदित्येन वत्सेनेषमूर्जं कामं दुहाम् ।

आयुः प्रथमं प्रजां पोषं रयिं स्वाहा ६

विष्णु चन्द्राय समनमन्त्स आर्धेति ।

यथा विष्णु चन्द्राय समनमन्त्रेवा मह्यं संनमः सं नमन्तु ७

दिशो धेनुवस्तासां चन्द्रो वत्सः । ता मे चन्द्रेण वत्सेनेषमूर्जं कामं दुहाम् ।

आयुः प्रथमं प्रजां पोषं रयिं स्वाहा ८

अग्नावग्निरिति प्रदिह ऋषीणां पुत्रो अभिशस्तिपा उः ।

नमस्कारेण नमसा ते जुहोमि मा वेदानां मिथुया कर्म भागम् ९

हृदा पूतं मनसा जातवेदो विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ।

मत्तास्यानि तव जातवेदस्तभ्यो जुहोमि स जुषस्व हव्यम् १० ३१८

अथर्ववेदः । का० ४, प्र० १, अनु० ८]

८०

[का० ४, सू० ४०, मं० १]

(४०) शत्रुनाशनम् ।

१-८ शुक्रः । व्रताः १ अग्निः, २ यमः, ३ वरुणः, ४ सोमः, ५ भूमिः, ६ वायुः, ७ सूर्यः,
८ दिशः । त्रिष्टुप्, १ जगती, ८ पुरोऽतिशक्वरी पादयुग्जगती ।

ये पुरस्ताज्जुह्वति जातवेदः प्राच्यां विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।
अग्निमृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि १
ये दक्षिणतो जुह्वति जातवेदो दक्षिणाया विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।
यममृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि २
ये पश्चाज्जुह्वति जातवेदः प्रतीच्यां विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।
वरुणमृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि ३
ये उत्तरतो जुह्वति जातवेदो उदीच्या विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।
सोममृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि ४
येऽधस्ताज्जुह्वति जातवेदो ध्रुवाया विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।
भूमिमृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि ५
येऽन्तरिक्षाज्जुह्वति जातवेदो व्यध्वाया विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।
वायुमृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि ६
ये उपरिष्टाज्जुह्वति जातवेदो ऊर्ध्वाया विशोऽभिदासन्त्यस्मान् ।
सूर्यमृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि ७
ये विशामन्तर्वृशेभ्यो जुह्वति जातवेदः सर्वाभ्यो विग्भ्योऽभिदासन्त्यस्मान् ।
ब्रह्मत्वा ते पराञ्चो व्यथन्तां प्रत्यगेनान् प्रतिसरेण हन्मि ८ (३१४)

[इति नयमः प्रपाठकः ॥९॥]

॥ इति अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥

॥ इति चतुर्थं काण्डं समाप्तम् ॥४॥

मन्त्रसंख्या—

तृतीयकाण्डस्यान्तपर्यन्तं ५९०

चतुर्थकाण्डस्य ... ३१४

सर्वयोगः ९१४

कां० ५, प्र० १०, अनु० १]

८१

[अथर्ववेदः । कां० ५, सू० १, मं० १]

पञ्चमं काण्डम् ।

(१) अमृतासुः ।

१-९ बृहद्विषोऽथर्वा । वरुणः । त्रिष्टुप्, ५ परावृहती त्रिष्टुप्, ७ विराट्, ९ त्र्ययसाना पट्पदा अत्यष्टिः ।

[अथ दशमः प्रपाठकः ॥१०॥]

- [१] ऋधंघ्नन्त्रो योनिं य आबुभ्रवामृतासुर्वर्धमानः सुजन्मा ।
 अर्दन्धासुभ्राजमानोऽहंव त्रितो धर्ता दाधार त्रीणि १
 आ यो धर्माणि प्रथमः ससात् ततो वपूषि कृणुपे पुरुणि ।
 धास्युर्योनिं प्रथम आ विवेशा यो वाचमनुदितां चिकेत २
 यस्ते शोकाय तन्वं रिरेच क्षरद्विरण्यं शुचयोऽनु स्वाः ।
 अत्रा दधेते अमृतानि नामास्मे वस्त्राणि विग एर्यन्ताम् ३
 प्र यद्वेते प्रतरं पूर्य गुः सदःसद आतिष्ठन्तो अजुर्यम् ।
 कविः शुपस्यं मातरां रिहाणे जाम्यै धुर्यं पतिमेर्येथाम् ४
 तदू पु ते महत् पृथुज्मन् नमः कविः काव्येना कृणोमि ।
 यत् सम्यश्चावभियन्तावभि क्षामत्रा मही रोधचक्रे वाव्रुधेतं ५
 सप्त मर्यादाः कुवयस्ततक्षुस्तासामिदेकाग्रभ्यं हुरो गात् ।
 आयोर्हं स्कम्भ उपमस्य नीडे पथां विसर्गे धरुणेषु तस्थौ ६
 उतामृतासुर्वर्त एमि कृण्वन्नसुगत्मा तन्वंस्तत् सुमदुः ।
 उत वा शक्रो रत्नं दधात्यूर्जया वा यत् सचते हविर्दाः ७
 उत पुत्रः पितरं क्षत्रमीडे ज्येष्ठं मर्यादमह्वयन्स्वस्तये ।
 दर्शनं नु ता वरुण यास्ते विण्ठा आवर्ततः कृणवो वपूषि ८
 अर्धमर्थेन पर्यसा पृणक्ष्यर्थेन शुष्म वर्धसे अमुर ।
 अविं वृधाम गृग्मियं सखायं वरुणं पुत्रमदित्या इपिरम् ।
 कविशस्तान्यस्मे वपूष्यवोचाम रोदसी सत्यवाचा ९ (१)

(२) भुवनेषु ज्येष्ठः ।

१-९ बृहद्विषोऽथर्वा । वरुणः । त्रिष्टुप्, ९ सुरिक परातिजागता त्रिष्टुप् ।

तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेषनृम्णः ।

सद्यो जज्ञानो नि रिणाति शत्रून्नु यदेतं भदन्ति विश्व ऊमाः १ (१०)

अथर्व० ११

अथर्ववेदः । कां० ५, प्र० १०, अनु० १]

८१

[कां० ५, प्र० २, मं० ३]

वायुधानः शर्वसा भूयोजाः शत्रुदुःसायं भियसं दधाति ।
 अव्यनच्च व्यनच्च सरिन सं ते नवन्त प्रभृता मदेपु २
 त्वे क्रतुमपि पृश्नन्ति भूरि द्विर्यदेते त्रिभेवन्त्यूमाः ।
 स्वादोः स्वादीयः स्वादुनां सृजा समदः सु मधु मधुनाभि बोधीः ३
 यदि चिन्तु त्वा धना जयन्तं रणेरणे अनुमदन्ति त्रिप्राः ।
 ओजीयः शुम्भिन्तिस्थुरमा तनुष्व मा त्वां दभन् दुस्वासः कुशोकाः ४
 त्वया वयं शाश्वतहे रणेपु प्रपश्यन्तो युधेन्वानि भूरि ।
 चोदयामि त आयुधा वचोभिः सं ते शिशामि ब्रह्मणा वयांसि ५
 नि तद् दधिपेऽवरे परे च यस्मिन्नाविथार्वसा दुरोणे ।
 आ स्थापयत मातरं जिगत्सुमतं इन्वत् कर्वराणि भूरि ६
 स्तुष्व वध्मन् पुरुवर्मानं समृश्वाणक्षिततममाप्तमाप्तयानाम् ।
 आ दंशति शर्वसा भूयोजाः प्र संक्षति प्रतिमानं पृथिव्याः ७
 इमा ब्रह्म बृहद्विवः कृणवदिन्द्राय भूषमग्निवः स्वर्पाः ।
 महो गोत्रस्य क्षयति स्वराजा तुरश्विद विश्वमर्णवन् तर्पयान् ८
 एवा महान् बृहद्विवो अथर्वावोचन् स्वां तन्युमिन्द्रस्य ।
 स्वसारी मातरिभ्वरी अग्निं हिन्वन्ति चेन् शर्वसा वध्मयन्ति च ९ (८०)

(३) विजयाय प्रार्थना ।

१-११ बृहद्विवोऽथर्वा । १-२ अग्निः, ३-४ देवाः, ५ द्रविणोवाः, ६ देवाः, ७ सोमः, ८, ११ इन्द्रः,
 ९ धाता, विधाता, सविता, आदित्याः, रुद्राः, अश्विनः, १० आदित्याः, रुद्राः ।
 विष्णुपु, २ मुरिक, १० विष्णुपुत्रः ।

मसामि वचो विहवेष्वस्तु वयं त्वेन्धानास्तुर्व पुंस्य ।
 मह्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रस्त्वयाध्यक्षेण पृतना जयेम १
 अग्ने मनुं प्रतिनुदन् परेषां त्वं नो गोपाः परि पाहि विश्वतः ।
 अपाञ्चो यन्तु निवतां दुरस्यवोऽमैपां चित्तं प्रबुधां वि नैशत् २
 मम देवा विहवे सन्तु सर्व इन्द्रवन्तो मरुतो विष्णुरग्निः ।
 ममान्तरिक्षमुलोकमस्तु मह्यं वातः पवतां कामायास्मै ३
 मह्यं यजन्तां मम यानीष्टाकूतिः सत्या मनसो मे अस्तु ।
 एतो मा नि गां कतमच्चनाहं विश्वे देवा अभि क्षन्तु मेह ४ (८१)

कां० ५, प्र० १०, अनु० १]

८३

[अथर्ववेदः । कां० ५, सू० ३, मं० ५]

मयि देवा द्रविणमा यजन्तां मय्याशीरस्तु मयि देवहूतिः ।	
देवा होतारः सनिपन्न एतदरिण्डाः स्याम तन्वा सुवीराः	५
देवीः पटुर्वीरु नः कृणोत विश्वे देवास इह मादयध्वम् ।	
मा नो विददभिमा सो अशस्तिर्मा नो विदद वृजिना द्वेष्ट्या या	६
तिस्रो देवीर्महि नः शर्म यच्छत प्रजयै नस्तन्वेडं यच्च पुष्टम् ।	
मा हास्महि प्रजया मा तनूमिर्मा रंधाम द्विपते सोम राजन्	७
उरुव्यचा नो महिषः शर्म यच्छत्वस्मिन् हवे पुरुहूतः पुरुक्षु ।	
स नः प्रजयै हर्यश्व मृडेन्द्र मा नो रीरिपो मा परा दाः	८
धाता विधाता भुवनस्य यस्पतिर्देवः संविताभिमातिषाहः ।	
आदित्या रुद्रा अश्विनोभा देवाः पान्तु यजमानं निर्कथात्	९
ये नः सपत्ना अप ते भवन्विन्द्राग्निभ्यामव वाधामह एनान् ।	
आदित्या रुद्रा उपरिस्पृशो न उग्रं चेत्तारमधिराजमक्रत	१०
अवीश्वमिन्द्रममुतो हवामहे यो गोजिद धनजिदश्वजिद यः ।	
इमं नो यज्ञं विहवे शृणोत्वस्माकमभूहयंश्च मेदी	११ (२९)

(४) कुष्ठतकमनाशनम् ।

१-१० श्रृग्वहिराः । कुष्ठो, यक्षमनाशनम् । अनुष्टुप्, ५ भुरिक, ६ गायत्री, १० उष्णिग्गर्भा निवृत् ।

यो गिरिष्वजायथा वीरुधां बलवत्तमः ।	
कुण्ठेहि तकमनाशन तक्मानं नाशयशितः	१
सुपर्णसुर्वने गिरौ ज्ञातं हिमवतस्परि ।	
धनैरभि श्रुत्वा यन्ति विदुर्हि तक्मनाशनम्	२
अश्वत्थो देवसदनस्तृतीयस्यामितो द्विवि ।	
तत्रामृतस्य चक्षुषं देवाः कुण्ठमवन्वत	३
हिरण्ययी नौरचरद्विरण्यवन्धना द्विवि ।	
तत्रामृतस्य पुष्पं देवाः कुण्ठमवन्वत	४
हिरण्ययाः पन्थान आसन्नरित्राणि हिरण्यया ।	
नावो हिरण्ययीरासन् याभिः कुण्ठं निरावहन्	५
इमं मे कुण्ठं पूरुषं तमा वहं ते निष्कुरु । तमु मे अगदं कृधि	६ (३५)

अथर्ववेदः । कां० ५, प्र० १०, अनु० १]

८४

[कां० ५, सू० ४, मं०

देवेभ्यो अधि जातोऽसि सोमस्यासि सखा हितः ।

स प्राणाय व्यानाय चक्षुषे मे अस्मै मृड ७

उदङ् जातो हिमवतः स प्राच्यां नीयसे जनम् ।

तत्र कुण्डस्य नामान्युत्तमानि वि भेजिरे ८

उत्तमो नाम कुण्डास्युत्तमो नाम ते पिता ।

यक्षं च सर्वं नाशय तन्मानं चारसं कृधि ९

शीर्षाग्रयमुपहत्यामक्षयोस्तन्वोऽ रपः ।

कुण्डस्तत् सर्वं निष्करद दैवं समह वृण्यम् १० (३९)

(५) लाक्षा ।

१-९ अथर्वा । लाक्षा । अनुष्टुप् ।

रात्री माता नभः पितार्यमा ते पितामहः ।

सिलाची नाम वा असि सा देवानामसि स्वसा १

यस्त्वा पिबति जीवति त्रार्यसे पुरुषं त्वम् ।

भर्त्री हि शश्वतामसि जनानां च न्यञ्जनी २

वृक्षंवृक्षमा रोहसि वृण्यन्तीव कन्यला ।

जयन्ती प्रत्यातिष्ठन्ती स्पर्णी नाम वा असि ३

यद् वृण्डेन यदिष्ट्वा यद् वारुहर्षसा कृतम् ।

तस्य त्वमसि निष्कृतिः सेमं निष्कृधि पूरुषम् ४

भद्रात् प्लक्षान्निस्तिष्ठस्यश्चत्थात् खदिरान्द्रवात् ।

भद्राभ्यग्रीधात् पूर्णात् सा न एह्यरुन्धति ५

हिरण्यवर्णे सुभगे सूर्यवर्णे वपुष्टमे ।

रुतं गच्छासि निष्कृते निष्कृतिर्नाम वा असि ६

हिरण्यवर्णे सुभगे शुष्मे लोमशवक्षणे ।

अपामसि स्वसां लाक्षे वातौ हात्मा बभूव ते ७

सिलाची नाम कानीनोऽजं वभु पिता तव ।

अश्वो यमस्य यः इयावस्तस्य हास्तास्युक्षिता ८

अश्वस्यास्रनः संपतिता सा वृक्षो अभि सिष्यदे ।

सुरा पतत्रिणी भूत्वा सा न एह्यरुन्धति ९

(४८)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

कां० ५, प्र० १०, अनु० २]

८५

[अथर्ववेदः । कां० ५, सू० ६, मं० १]

(६) ब्रह्मविद्या ।

१-१४ अथर्वा । सोमारुद्रौ । १ ब्रह्म, २ कर्माणि, ३-४ रुद्रगणाः, ५-८ सोमारुद्रौ, ९ हेतिः,
 १०-१४ सर्वात्मा रुद्रः । त्रिष्टुप्, २ अनुष्टुप्, ३ जगती, ४ अनुष्टुबुष्णिक्त्रिष्टुप्गार्भा
 पञ्चपदा जगती, ५-७ त्रिपदा विराणनाम गायत्री, ८ एकावसाना द्विपदा-
 र्यनुष्टुप्, १० प्रस्तारपङ्क्तिः, ११-१३ पङ्क्तिः, १४ स्वरादपङ्क्तिः ।

- [२] ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद् वि सीमितः सुरुचो वेन आवः ।
 स बुध्न्या उपमा अस्य विष्ठाः सतश्च योनिमसतश्च वि वः १
 अनाप्ता ये वः प्रथमा यानि कर्माणि चक्रिरे ।
 वीरान् नो अत्र मा दध्नन् तद् व एतत् पुरो दधे २
 सहस्रधार एव ते समस्वरन् द्विवो नक्के मधुजिह्वा असुश्रतः ।
 तस्य स्पशो न नि भिषन्ति भूर्णयः पदेपदे प्राशिनः सन्ति सेतवे ३
 पर्यु पु प्र धन्वा वाजसातये परि वृत्राणि सुक्षणिः ।
 द्विषस्तदध्वर्णवेनेयसे सनिस्त्रसो नामासि त्रयोवृशो मास इन्द्रस्य गृहः ४
 न्वेतेनारात्सीरसौ स्वाहा ।
 तिग्मायुधौ तिग्महेती सुशेवौ सोमारुद्राविह सु मृडतं नः ५
 अवैतेनारात्सीरसौ स्वाहा ।
 तिग्मायुधौ तिग्महेती सुशेवौ सोमारुद्राविह सु मृडतं नः ६
 अपैतेनारात्सीरसौ स्वाहा ।
 तिग्मायुधौ तिग्महेती सुशेवौ सोमारुद्राविह सु मृडतं नः ७
 मुमुक्तमस्मान् दुरिताद्वद्याज्जुपेथां यज्ञममृतमस्मासु धत्तम् ८
 चक्षुषो हेते मनसो हेते ब्रह्मणो हेते तपसश्च हेते ।
 मेन्या मेनिरस्यमेनयस्ते सन्तु येऽस्माँ अभ्यवायन्ति ९
 योऽस्माँश्चक्षुषा मनसा चित्याकूत्या च यो अघायुरभिदासात् ।
 त्वं तानग्ने मेन्यामेनीन् कृणु स्वाहा १०
 इन्द्रस्य गृहोऽसि । तं त्वा प्र पद्ये तं त्वा प्र विशामि सर्वगुः सर्वपूरुषः ११
 सर्वात्मा सर्वतनूः सह यन्मेऽस्ति तेन ११
 इन्द्रस्य शर्मासि । तं त्वा प्र पद्ये तं त्वा प्र विशामि सर्वगुः सर्वपूरुषः १२
 सर्वात्मा सर्वतनूः सह यन्मेऽस्ति तेन १२ (६०)

अथर्ववेदः । कां० ५, प्र० १०, अनु० २]

८६

[कां० ५, सू० ६, मं० १३]

इन्द्रस्य वमांसि । तं त्वा प्र पंथे तं त्वा प्र विंशामि सर्वगुः सर्वपूरुषः

सर्वात्मा सर्वतनूः सह यन्मेऽस्ति तेन १३

इन्द्रस्य वरूथमसि । तं त्वा प्र पंथे तं त्वा प्र विंशामि सर्वगुः सर्वपूरुषः

सर्वात्मा सर्वतनूः सह यन्मेऽस्ति तेन १४ (६१)

(७) अरातिनाशनम् ।

१-१० अथर्वा । बहुदैवत्यम्, १-३, ६-१० अरातयः, ४-१: सरस्वती । अनुष्टुप, १ विराद्गर्भो
प्रस्तारपङ्क्तिः, ४ पञ्चागृहती, ६ प्रस्तारपङ्क्तिः ।

आ नो भर मा परि ण्टा अराते मा नो रक्षीदक्षिणां नीयमानाम् ।

नमो वीत्साया असमृद्धये नमो अस्वरातये १

यमराते पुरोधत्से पुरुषं परिगणितम् ।

नमस्ते तस्मै कृण्मो मा वनि व्यथयीर्मम २

प्र णो वनिर्देवकृता दिवा नक्तं च कल्पताम् ।

अरातिमनुप्रेमो व्यं नमो अस्वरातये ३

सरस्वतीमनुमतिं भगं यन्तो हवामहे ।

वाचं जुष्टां मधुमतीमवादिषं देवानां देवहूतिषु ४

यं याचाम्यहं वाचा सरस्वत्या मनोगुजा ।

श्रद्धा तमद्य विन्दतु दत्ता सोमेन वृधुणां ५

मा वनि मा वाचं नो वीत्सकिभाविन्द्राग्नी आ भरतां नो वसूनि ।

सर्वे नो अद्य दित्सन्तोऽरातिं प्रति हर्यत ६

पुरोऽपेह्यसमृद्धे वि ते हेति नयामसि ।

वेदं त्वाहं निमीवन्तीं नितुदन्तीमराते ७

उत नृगा बोधुवती स्वप्नया संचसे जनम् ।

अराति चित्तं वीत्सन्त्याकूतिं पुरुषस्य च ८

या महती महोन्माना विश्वा आशां व्यानुशे ।

तस्यै हिरण्यकेश्यै निरुत्त्या अकरं नमः ९

हिरण्यवर्णा सुभगा हिरण्यकशिपुर्मही ।

तस्यै हिरण्यद्रापयेऽरात्या अकरं नमः १० (७१)

[इति दशमः प्रपाठकः ॥१०॥]

कां० ५, प्र० ११, अनु० २]

८७

[अथर्ववेदः । कां० ५, सू० ८, मं० १]

(८) शत्रुनाशनम् ।

१-९ अथर्वा । नानादेवत्यैः १, २ अग्निः, ३ विश्वे देवाः, ४-९ इन्द्रः । अनुष्टुप्, २ ज्यवसाना पदपदा जगती, ३-४ भुरिक्पथ्यापङ्क्तिः, ६ आस्तारपङ्क्तिः, ७ द्व्युणिगर्भा पथ्यापङ्क्तिः, ९ ज्यवसाना पदपदा द्व्युणिगर्भा जगती ।

[अथ एकादशः प्रपाठकः ॥११॥]

वैकुण्ठतेनेध्मेन देवेभ्यु आज्यं वह ।

अग्ने ताँ इह मादय सर्व आ यन्तु मे हवर्म १

इन्द्रा याहि मे हवर्मिदं करिष्यामि तच्छृणु ।

इम ऐन्द्रा अतिसुरा आकूतिं सं नमन्तु मे ।

तेभिः शक्रेम वीर्यं जातवेदस्तनूवशिन् २

यदुसावसुतो देवा अदेवः संश्रिकीर्षति ।

मा तस्याग्निर्हव्यं वाधीन्द्रवं देवा अस्य मोषं गुर्ममेव हवमेतन् ३

अतिं धावतातिमरा इन्द्रस्य वचसा हत ।

अविं धृक् इव मधीत स वो जीवन्मा मोचि प्राणमस्यापि नहत ४

यममी पुरोदधिरे ब्रह्माणमपभूतये ।

इन्द्र स तं अधस्पदं तं प्रत्यस्यामि मृत्यवे ५

यदि प्रेयुर्देवपुरा ब्रह्म वर्माणि चक्षिरे ।

तनूपानं परिपाणं कृण्वाना यदुपोचिरे सर्वं तदसं कृधि ६

यानुसारवतिसरांश्चकारं कृणवच्च यान् ।

त्वं तानिन्द्र वृत्रहन् प्रतीचः पुनरा कृधि यथामुं तृणहां जनेम् ७

यथेन्द्र उद्रार्चनं लब्ध्वा चक्रे अधस्पदम् ।

कृण्वेऽहमधरांस्तथामृच्छ्वतीभ्यः समाभ्यः ८

अत्रैनानिन्द्र वृत्रहन्नुयो मर्मणि विध्य । अत्रैवेनानभि तिष्ठेन्द्र मेघाँहं तव ।

अनुं त्वेन्द्रा रभामहे स्याम सुमतौ तव ९ (८१)

(९) आत्मा ।

१-८ ब्रह्मा । वास्तोष्पतिः, आत्मा । १, ५ देवी बृहती, २, ६ देवी त्रिष्टुप्, ३, ४ देवी जगती,

७ विराडुणिगर्भवृहतीगर्भा पञ्चपदा जगती, ८ पुरस्कृतिविष्टुर्वृहतीगर्भा

चतुष्पदा ज्यवसाना जगती ।

दिवे स्वाहा १ पृथिव्यै स्वाहा २ अन्तरिक्षाय स्वाहा ३

अन्तरिक्षाय स्वाहा ४ दिव्ये स्वाहा ५ पृथिव्यै स्वाहा ६ (८७)

अथर्ववेदः । कां० ५, सू० ११, अनु० २]

८८

[कां० ५, सू० १, मं० ७]

सूर्यो मे चक्षुर्वातः प्राणोऽन्तरिक्षमात्मा पृथिवी शरीरम् ।
 अस्तुतो नामाहमयमस्मि स आत्मानं नि दधे द्यावापृथिवीभ्यां गोपीथाय ७
 उदायुरुद बलमुत् कृतमुत् कृत्यामुन्मनीषामुदिन्द्रियम् ।
 आयुष्कृदायुष्पत्नी स्वधावन्ती गोपा मे स्तं गोपायतं मा ।
 आत्मसर्दा मे स्तं मा हिंसिष्टम्

८ (८९)

(१०) आत्मरक्षा ।

१-८ ब्रह्मा । वास्तोष्पतिः । १-६ यवमध्या त्रिपदा गायत्री, ७ यवमध्या ककुप,
 ८ पुरोभृतिः। अनुष्टुप्। पराष्टिः। व्यवसाना चतुष्पदातिजगती ।

अश्मवर्म मेऽसि यो मा प्राच्यां दिशोऽवायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् १
 अश्मवर्म मेऽसि यो मा दक्षिणाया दिशोऽवायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् २
 अश्मवर्म मेऽसि यो मा प्रतीच्या दिशोऽवायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् ३
 अश्मवर्म मेऽसि यो मोदीच्या दिशोऽवायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् ४
 अश्मवर्म मेऽसि यो मा ध्रुवाया दिशोऽवायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् ५
 अश्मवर्म मेऽसि यो मोर्ध्वाया दिशोऽवायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् ६
 अश्मवर्म मेऽसि यो मा दिशामन्तर्द्वेषोऽवायुरभिदासात् । एतत् स क्रच्छात् ७

ब्रूता मन् उप ह्वये मातरिश्चन प्राणापानौ ।

सूर्याचक्षुरन्तरिक्षाच्छ्रोत्रं पृथिव्याः शरीरम् ।

सरस्वत्या वाचमुप ह्वयामहे मनोयुजा

८ (९०)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(११) संपत्कर्म ।

१-११ अथर्वा । वरुणः (प्रश्नोत्तरम्) । विष्टुप्, १ भुरिक्, ३ पङ्क्तिः, ६ पञ्चपदा अतिशक्वरी,
 ११ व्यवसाना पट्पदा अत्यष्टिः ।

[३] कथं महे असुरायान्वीरिह कथं पित्रे हरये त्वेषनम्नः ।
 पृथ्वीं वरुण दक्षिणां ददावान् पुनर्मथ त्वं मनसाचिकित्सीः १
 न कामेन पुनर्मथो भवामि सं चक्षे कं पृथ्वीमेतामुपाजे ।
 केन नु त्वमथर्वन् काव्येन केन जातेनासि जातवेदाः २
 सत्यमहं गम्भीरः काव्येन सत्यं जातेनास्मि जातवेदाः ।
 न मे वासो नायी महित्वा वृतं मीमाय यदहं धरिष्ये ३ (१००)

कां० ५, पं० ११, अनु० ३]

८१

[अथर्ववेदः । कां० ५, सू० ११, मं० ४]

न त्वव्युन्यः क्ववितरो न मेधया धीरंतरो वरुण स्वधावन् ।
 त्वं ता विश्वा भुव्नानि वेत्थ स चिन्नु त्वज्जनो मायी चिंभाय ४
 त्वं ह्य१३ वरुण स्वधावन् विश्वा वेत्थ जनिमा सुवणति ।
 किं रजस एना परो अन्यदस्त्येना किं परोणावरममुर ५
 एकं रजस एना परो अन्यदस्त्येना पर एकैन दुर्गशीं चित्रवाक् ।
 तत् ते विद्वान् वरुण प्र ब्रवीम्यधोवचसः पणयो भवन्तु
 नीचैर्दुसा उपं सर्पन्तु भूमिम् ६
 त्वं ह्य१३ वरुण ब्रवीषि पुनर्मधेववद्वानि भूरि ।
 गो पु पूर्णारभ्येऽतावतो भून्मा त्वा वोचन्नराधसं जनांसः ७
 मा मा वोचन्नराधसं जनांसः पुनस्ते पृश्निं जरितर्ददामि ।
 स्तोत्रं मे विश्वमा याहि शचीभिरन्तर्विश्वांसु मानुषीषु विश्व ८
 आ ते स्तोत्राण्युद्यतानि यन्त्वन्तर्विश्वांसु मानुषीषु विश्व ।
 वेहि नु मे यन्मे अर्दत्तो असि युज्यो मे सप्तपदुः सखासि ९
 समा नो बन्धुवरुण समा जा वेदाहं तद् यत्रविषा समा जा ।
 ददामि तद् यत् ते अर्दत्तो अस्मि युज्यस्ते सप्तपदुः सखास्मि १०
 देवो देवार्यं गृणते वयोधा विप्रो विप्राय स्तुवते सुमेधाः ।
 अजीजनो हि वरुण स्वधावन्नर्थवाणं पितरं देवबन्धुम् ।
 तस्मा उ राधः कृणुहि सुप्रशस्तं सखा नो असि परमं च बन्धुः ११ (१०८)

(१२) ऋतस्य यज्ञः ।

१-११ अङ्गिराः । जातवेदाः । त्रिष्टुप्, ३ पङ्क्तिः ।

समिन्द्रो अद्य मनुषो दुरोणे देवो देवान् यजसि जातवेदः ।
 आ न वह मित्रमहश्चिक्त्वान् त्वं दूतः क्वविरसि प्रचेताः १
 तनूनपात् पथ ऋतस्य यानान् मध्वा समञ्जस्त्वदया सुजिह्व ।
 मन्मानि धीभिरुत यज्ञमृन्धन् देवत्रा च कृणुह्यध्वरं नः २
 आनुह्वान ईड्यो वन्द्यश्चा याह्ये वसुभिः सजोषाः ।
 त्वं देवानामसि यह्य होता स एनान् यक्षीषितो यजीयान् ३
 प्राचीनं बर्हिः प्रदिशा पृथिव्या वस्तोरस्या वृज्यते अग्रे अह्नाम् ।
 व्यु प्रथते वितरं वरीयो देवेभ्यो अर्दितये स्योनम् ४ (११२)

अथर्व० ११

अथर्ववेदः । कां० ५, सू० ११, मं० २ ।

३०

[कां० ५, सू० १२, मं० ५]

व्यसंस्वतीरुधिया नि श्रयन्तां पतिभ्यो न जन्तयः शुम्भमाणाः ।	
देवीद्वारा बृहतीविश्वमिन्वा देवभ्यो भवत सुप्रायणाः	५
आ सुप्वयन्ती यज्ञते उपाकं उपासानका सदतां नि योनीं ।	
विष्ये योषणे बृहती सुरुक्म अधि श्रियं शुक्रविजं दर्शने	६
देव्या होतारा प्रथमा सुवाता मिमांसा यज्ञं मनुष्यो यजध्ये ।	
पचोदयन्ता विदथेषु कारू प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशां क्षिन्तां	७
आ नो यज्ञं भारती तूर्यमेत्विडां मनुष्वदिह जेतयन्ती ।	
तिस्रो देवीर्वेहिरेदं स्योनं सरस्वतीः स्वर्पसः सदन्ताम्	८
य इमे द्यावापृथिवी जमिनी रूपैरपिशद भुवनानि विश्वा ।	
तमद्य हेतारिपितो यजीयान् देवं त्वष्टारमिह वक्षि विद्वान्	९
उपावसृज तमयां समञ्जन देवानां पार्थ कतुथा हवीर्षिं ।	
वनस्पतिः शमिता देवो अग्निः स्वदेन्तु हव्यं मधुना वृतेन	१०
सद्यो जातो व्यमिमीत यज्ञमग्निर्दवानामभवत् पुरोगाः ।	
अस्य होतुः पशियन्तस्य वाचि स्वाहाकृतं हविरदन्तु देवाः	११ (१११)

(११) सर्पविपनाशनम् ।

१-११ गुरुमान् । तक्षकः । जगती, २ आस्तारपङ्क्तिः, ४, ७, ८ अनुष्टुप्, ५ त्रिष्टुप्.

६ पथ्यापङ्क्तिः, ९ भुरिहः, १०, ११ निचृदायत्री ।

वृदिहिं मह्यं वरुणो विवः कुविर्वचोभिर्बुधैर्नि रिणामि ते विषम् ।	
सातमखातमुत सक्तमग्रमिरेव धन्वन् नि जजास ते विषम्	१
यत् ते अपोदकं विपं तत् तं एतास्वग्रभम् ।	
गुह्यामि ते मध्यममुत्तमं रसं सुतावयं भियसां नेशदातुं ते	२
वृषा मे रवो नभसा न तन्मृतरुयेण ते वचसा बाध आतुं ते ।	
अहं तमस्य सुभिरग्रभं रसं तमस इव ज्योतिरुदेतु सूर्यः	३
चक्षुषा ते चक्षुर्हन्मि विरेण हन्मि ते विषम् ।	
अहं भियस्व मा जीवीः मृत्युमाभ्येति त्वा विषम्	४
केरति पृथ उपतृण्य बभ्र आ मे शृणुतामिता अलीकाः ।	
मा मे सस्युः स्तामानभापि सातावाचयन्तो नि विषे रमध्वम्	५
असितस्य तैमातस्य बभोरपोऽश्वाभ्यः ।	
सात्रासाहस्याहं मन्योस्व ज्यामिन् मन्यो वि मुञ्चामि रथो इव	६ (११५)

आलिङ्गी च विलिङ्गी च पिता च माता च ।	
विज्ञ वः सर्वतो बन्ध्वरसाः किं करिष्यथ	७
उरुगूलाया दुहिता जाता दास्यसिक्न्या ।	
प्रतङ्कं वृत्रुषीणां सर्वासामरसे विषम्	८
कर्णा श्वावित् तद्वज्रीद् गिरिवचरन्तिका ।	
याः काश्चेमाः खन्तित्रिमास्तासामरसतमं विषम्	९
तावुवं न तावुवं न घेत त्वमसि तावुवम् । तावुवैनारसं विषम्	१०
तस्तुवं न तस्तुवं न घेत त्वमसि तस्तुवम् । तस्तुवैनारसं विषम्	११ (१३०)

(११) कृत्यागतिहरणम् ।

१-१३ शुकः । चनस्वतिः, कृत्यागतिहरणम् । अनुष्टुप्, ३, ५, १२ मुरिक, ८ विपदा विराट्,
१० निबृद्धहन्ती, ११ विपदा साप्ती विष्टुप्, १३ म्भराट् ।

सुपर्णस्त्वान्बिन्दत् मुकुरस्त्वोखन्नासा ।	
दिप्सोपधे त्वं दिप्सन्तमव कृत्याकृतं जहि	१
अव जहि यातुधानानव कृत्याकृतं जहि ।	
अथो यो अस्मान् दिप्सति तम् त्वं जह्योपधे	२
रिश्यस्येव परीक्षासं परिकृत्य परि त्वचः ।	
कृत्यां कृत्याकृतं देवा निष्कमिष्व प्रति मुञ्चत	३
पुनः कृत्यां कृत्याकृतं हस्तगृह्य परी णय ।	
समक्षमस्मा आ घेहि यथा कृत्याकृतं हन्त	४
कृत्याः सन्तु कृत्याकृतं शपथः शपथीयते ।	
सुखो रथे इव वर्ततां कृत्या कृत्याकृतं पुनः	५
यत्नि स्त्री यदि वा पुमान् कृत्यां चकार पाप्मनं ।	
ताम् तस्मै नयामस्यश्वमिवाश्वमिधान्या	६
यत्नि वासि देवकृता यदि वा पुरुषैः कृता ।	
तां त्वा पुनर्णयामसीन्द्रेण सयुजा वयम्	७
अग्ने पृतनाषाट् पृतनाः सहस्व ।	
पुनः कृत्यां कृत्याकृतं प्रतिहरणेन हयामसि	८ (१३८)

*

अथर्ववेदः । कां० ५, प्र० ११, अनु० ३]

९२

[कां० ५, सू० १४, मं० ९]

कृत्यव्यधनि विध्य तं यश्चकार तमिज्जहि ।	
न त्वामर्चकूपे वयं वधाय सं शिशीमहि	९
पुत्र इव पितरं गच्छ स्वज इवामिष्ठितो दश ।	
बन्धमिवावक्रामी गच्छ कृत्ये कृत्याकृतं पुनः	१०
उद्वेणीव वारण्यमिस्कन्दं मृगीव । कृत्या कर्तारमृच्छतु	११
इष्ट्वा कर्जीयः पततु यावापृथिवी तं प्रति ।	
सा तं मृगामिव गृह्णातु कृत्या कृत्याकृतं पुनः	१२
अग्निरिवेतु प्रतिकूलमनुकूलमिवोदकम् ।	
सुखो रथ इव वर्ततां कृत्या कृत्याकृतं पुनः	१३ (१४३)

(१५) रोगोपशमनम् ।

१-११ विश्वामित्रः । मधुला वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ४ पुरस्ताद्वृद्धती, ५, ७-९, भुक्तिः ।

एकां च मे दशं च मेऽपवृत्तारं ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	१
द्वे च मे विंशतिश्च मेऽपवृत्तारं ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	२
तिस्रश्च मे त्रिंशच्च मेऽपवृत्तारं ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	३
चतस्रश्च मे चत्वारिंशच्च मेऽपवृत्तारं ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	४
पञ्च च मे पञ्चाशच्च मेऽपवृत्तारं ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	५
षट् च मे षष्टिश्च मेऽपवृत्तारं ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	६
सप्त च मे सप्ततिश्च मेऽपवृत्तारं ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	७
अष्ट च मेऽशीतिश्च मेऽपवृत्तारं ओषधे ।	
कर्तजात कर्तावरि मधु मे मधुला करः	८ (१५१)

कां० ५, प्र० ११, अनु० ३]

१३

[अथर्ववेदः । कां० ५, सू० १५, मं० ९]

नवं च मे नवतिश्च मेऽपवृत्तारं ओषधे ।

ऋतं जातु ऋतावरि मधु मे मधुला करः

९

दशं च मे शतं च मेऽपवृत्तारं ओषधे ।

ऋतं जातु ऋतावरि मधु मे मधुला करः

१०

शतं च मे सहस्रं चापवृत्तारं ओषधे ।

ऋतं जातु ऋतावरि मधु मे मधुला करः

११

(१५४)

[इति एकादशः प्रपाठकः ॥११॥]

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

(१६) वृषरागशमनम् ।

१-११ विभ्यामिबः । एकवृषः । एकावसानं द्वैपदम्, १, २, ५, ७-१० साम्नी उष्णिक्,
२, ३, ६, आसुरी अनुष्टुप्, ११ आसुरी गायत्री ।

[अथ द्वादशः प्रपाठकः ॥१२॥]

[४] यद्येकवृषोऽसिं सृजारसोऽसिं	१	यदि द्विवृषोऽसिं सृजारसोऽसिं	२
यदि त्रिवृषोऽसिं सृजारसोऽसिं	३	यदि चतुर्वृषोऽसिं सृजारसोऽसिं	४
यदि पञ्चवृषोऽसिं सृजारसोऽसिं	५	यदि षड्वृषोऽसिं सृजारसोऽसिं	६
यदि सप्तवृषोऽसिं सृजारसोऽसिं	७	यद्यष्टवृषोऽसिं सृजारसोऽसिं	८
यदि नववृषोऽसिं सृजारसोऽसिं	९	यदि दशवृषोऽसिं सृजारसोऽसिं	१०
यद्येकादशोऽसिं सोऽपोंदकोऽसिं	११		

(११)

(१७) ब्रह्मजाया ।

१-१८ मयोभूः । ब्रह्मजाया । अनुष्टुप्, १-६ त्रिष्टुप् ।

तेऽवदन् प्रथमा ब्रह्मकिल्बिषेऽकूपारः सलिलो मातरिश्वा ।

वीडुहं रास्तपं उग्रं मयोभूरापो देवीः प्रथमजा ऋतस्य

१

सोमो राजा प्रथमो ब्रह्मजायां पुनः प्रायच्छदहंणीयमानः ।

अन्वर्तिता वरुणो मित्र आसीदग्निर्होता हस्तगृह्या निनाय

२

हस्तेनैव ग्राह्य आधिरस्या ब्रह्मजायेति चेद्वै चत् ।

न दूताय प्रहेयां तस्थ एषा तथा राष्ट्रं गुपितं क्षत्रियस्य

३

याम्राहुस्तारकैषा विकेशीति दुच्छ्रुतां ग्रामेभ्यश्च्यमानाम् ।

सा ब्रह्मजाया वि हुनोति राष्ट्रं यज्ञं प्रापादि अग्रे जल्कुपीमान्

४

(१६६)

अथर्ववेदः । कां० ५, प्र० ३२, अनु० ४]

६४

[कां० ५, सू० १७, मं०

ब्रह्मचारी चरति वेविषद् विपः स देवानां भवत्येकमङ्गम् ।	
तेन जायामन्वविन्दुद् बृहस्पतिः सोमेन नीतां जुह्वं न देवाः ५	
देवा वा एतस्यामवदन्त पूर्वं सतक्रुपयस्तर्पसा ये निषेदुः ।	
भीमा जाया ब्राह्मणस्यापनीता दुर्धा दधाति परमे द्योमिन् ६	
ये गर्भा अवपद्यन्ते जगद् यच्चापलुप्यते	
वीरा ये तृह्यन्ते मिथो ब्रह्मजाया हिंनस्ति तान् ७	
उत यत् पतयो दश स्त्रियाः पूर्वं अब्राह्मणाः ।	
ब्रह्मा चेद्धस्तमर्गहीत स एव पतिरेकधा ८	
ब्राह्मण एव पतिर्न राजन्योऽर्जुन वैश्यः ।	
तत् सूर्यः प्रब्रुवन्नेति पञ्चभ्यो मानवेभ्यः ९	
पुनर्वै देवा अददुः पुनर्मनुष्या अददुः ।	
राजानः सत्यं गृह्णाना ब्रह्मजायां पुनर्ददुः १०	
पुनर्दाय ब्रह्मजायां कृत्वा देवैर्निकिल्बिषम् ।	
ऊर्जं पृथिव्या भुक्त्वोरुगायमुपासते ११	
नारस्य जाया शतवाही केल्याणी तरुमा शयि ।	
यस्मिन् राष्ट्रे निरुध्यते ब्रह्मजायाचिन्त्या १२	
न विकुर्णः पृथुर्शिरास्तस्मिन् वैशर्मनि जायते ।	
यस्मिन् राष्ट्रे निरुध्यते ब्रह्मजायाचिन्त्या १३	
नारस्य क्षत्ता निष्कर्षायः सूनानमित्युग्रतः ।	
यस्मिन् राष्ट्रे निरुध्यते ब्रह्मजायाचिन्त्या १४	
नारस्य श्वेतः कृष्णकर्णा धुरि युक्तो महीयते ।	
यस्मिन् राष्ट्रे निरुध्यते ब्रह्मजायाचिन्त्या १५	
नारस्य क्षेत्रे पुष्करिणी नाण्डीकं जायते चिर्सम् ।	
यस्मिन् राष्ट्रे निरुध्यते ब्रह्मजायाचिन्त्या १६	
नारस्य पृश्निं वि दृहन्ति येऽस्य दोहमुपासते ।	
यस्मिन् राष्ट्रे निरुध्यते ब्रह्मजायाचिन्त्या १७	
नारस्य धनुः केल्याणी नानुद्वान्तर्सेहते धुरम् ।	
यिनाभिर्यज्ञं ब्राह्मणा राधिं यसति पापया १८	(१८३)

(१८) ब्राह्मणम् ।

१-१५ मयाम् । ब्रह्मणो । अनुष्टुप्, ४ सुगिक्, जिष्टुप्, ५, ६-११, १२ विष्टुप् ।

- नेतां ते देवा अद्वन्द्वस्तुभ्यं नृपते अन्वे ।
 मा ब्राह्मणस्य राजन्य गां जियत्सो अनाश्राम् १
 अक्षद्वग्धो राजन्यः पाप आत्मपराजितः ।
 स ब्राह्मणस्य गामद्यादुद्य जीवानि मा श्वः २
 आविष्टिताघविषा पृदाकूरिव चर्मणा ।
 सा ब्राह्मणस्य राजन्य तुष्टेया गोरंताया ३
 निर्वै क्षत्रं नयति हन्ति वत्सोऽग्निपिवास्व्यो वि दुनाति सर्वम् ।
 यो ब्राह्मणं मन्यते अन्नमेव स विपस्य पिबति तैमातस्य ४
 य एनं हन्ति मृदु मन्यमानो देवपीयूषर्नकाणो न चित्तात् ।
 सं तस्येन्द्रो हृदयेऽग्निर्मन्ध उभे एनं द्विष्टो नभसी चरन्तम् ५
 न ब्राह्मणो हिंसितव्योऽग्निः प्रियतनारिव ।
 सोमो ह्यस्य दायद इन्द्रो अस्याभिशास्तिपाः ६
 शतापांश्च नि गिरति तां न शक्नोति निःशिरदन् ।
 अन्नं यो ब्राह्मणां मूढः स्वादेऽस्तीति मन्यते ७
 जिह्वा ज्या भवति कुल्यले वाङ्मनाडीका दन्तारतपेभामिदिग्धाः ।
 तेभिर्ब्रह्मा विध्यति देवपीयूष हृदयेऽनुभिर्देवजैतः ८
 तीक्ष्णोपवो ब्राह्मणा हेतिमन्ता यामन्यन्ति शस्त्रांश्च न सा मृषा ।
 अनुहाय तपसा मनुयतां श्रोत द्वादर्व भिन्दत्येनम् ९
 य सहस्रमराज्यासान् दशशता उत ।
 ते ब्राह्मणस्य गां जुग्ध्वा धेतुहव्याः पराभवन् १०
 गौरैव तान् हन्यमाना वैतहव्या अवतिरन् ।
 ये केसरप्राचन्धायाश्चरमाजामपेचिरन् ११
 एकशतं ता जनता या भूमिर्व्यधुनुत ।
 प्रजां हिंसित्वा ब्राह्मणीमसंभ्रव्य पराभवन् १२
 देवपीयुश्चरति मर्त्येषु गरगीर्णो भवत्यस्थिभूयान् ।
 यो ब्राह्मणं देवचञ्चुं हिनस्ति न स पितृयाणमप्येति लोकम् १३ (१९६)

अथर्ववेदः । कां० ५, प्र० १२, अनु० ४]

९३

[कां० ५, सू० १८, मं० १४]

अश्विर्वै नः पदवायः सोमो दायुद उच्यते ।
 हन्ताभिः शस्तेन्द्रस्तथा तद् वेधसो विदुः १४
 इषुरिव द्विग्धा नृपते पृथाकूरिव गोपते ।
 सा ब्राह्मणस्येपुर्ध्वोरा तया विध्यति पीयतः १५ (१९८)

(१२) ब्रह्मगवी ।

१-१५ मयोभूः । ब्रह्मगवी । अनुष्टुप्, २ विराट्पुरुस्तादृहती, ७ उपरिष्टादृहती ।

अतिमात्रमवर्धन्त नोदिव दिवमस्पृशन् ।
 भृगुं हिंसित्वा सृञ्जया वेतहव्याः पराभवन् १
 ये बृहत्सामानमाङ्गिरसमार्षयन् ब्राह्मणं जनाः ।
 पेतृस्तेषामुभयावृमविस्तोकान्यावयत् २
 ये ब्राह्मणं प्रत्यर्पिवन् ये वास्मिन्दुल्कर्माणिरे ।
 अस्मस्ते मध्ये कुल्यायाः केशान् खादन्त आसते ३
 ब्रह्मगवी पच्यमाना यावत् साभि विजङ्गहे ।
 तेजो राष्ट्रस्य निर्हन्ति न वीरो जायते वृषा ४
 क्रूरमस्या आशसनं तृष्टं पिशितमस्यते ।
 क्षीरं यदस्याः पीयते तद् वै पितृषु किल्बिषम् ५
 उग्रो राजा मन्यमानो ब्राह्मणं यो जिघत्सति ।
 परा तत् सिच्यते राष्ट्रं ब्राह्मणो यत्र जीयते ६
 अष्टापदी चतुरक्षी चतुःश्रोत्रा चतुर्हनुः ।
 द्यास्या द्विर्जिह्वा भूत्वा सा राष्ट्रमव धूनुते ब्रह्मज्यस्य ७
 तद् वै राष्ट्रमा स्रवति नावं भिन्नामिवोदकम् ।
 ब्रह्मणं यत्र हिंसन्ति तद् राष्ट्रं हन्ति दुच्छुना ८
 तं वृक्षा अप सेधन्ति छायां नो मोषणा इति ।
 यो ब्राह्मणस्य सद् धनमभि नारदु मन्यते ९
 विषमेतद् देवकृतं राजा वरुणोऽब्रवीत् ।
 न ब्राह्मणस्य गां जग्ध्वा राष्ट्रे जागार कश्चन १०
 नवैव ता नवतयो या भूमिव्यधूनुत ।
 प्रजां हिंसित्वा ब्राह्मणीमसंभूयं पराभवन् ११ (२०९)

कां० ५, प्र० १२, अनु० ४]

१७

[अथर्ववेदः । कां० ५, सू० १९, मं० ११]

यां मुतायानुबुध्नन्ति कृष्टीं पदयोपनीम् ।	
तद् वै ब्रह्मज्य ते देवा उपस्तरणमबुवन्	१२
अश्रूणि कृपमाणस्य यानि जीतस्य वाबुतुः ।	
तं वै ब्रह्मज्य ते देवा अपां भागमधारयन्	१३
येन मृतं स्तनपर्यन्ति श्मश्रूणि येनोन्दते ।	
तं वै ब्रह्मज्य ते देवा अपां भागमधारयन्	१४
न वर्ष मैत्रावरुणं ब्रह्मज्यमभि वर्षति ।	
नास्मै समितिः कल्पते न मित्रं नयेते वशम्	१५ (११३)

(२०) शत्रुसेनात्रासनम् ।

१-१२ ब्रह्मा । वनस्पतिः, दुन्दुभिः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

उच्चैर्घोषो दुन्दुभिः सत्वनायन् वानस्पत्यः संभृत उस्त्रियाभिः ।	
वाचं क्षुण्वानो वुमयन्त्सपत्नान्सिंह इव जेष्णन्नभि तंस्तनीहि	१
सिंह इवास्तानीद् द्रुवयो विवन्दोऽभिकन्दन्नृषभो वासितामिव ।	
वृषा त्वं वर्धयस्ते सपत्ना ऐन्द्रस्ते शृणो अभिमातिपाहः	२
वृषेव यूथे सहसा विद्वानो गव्यन्नभि रुव संधनाजित् ।	
शुचा विध्य हृदयं परेषां हित्वा ग्रामान् प्रच्युता यन्तु शत्रवः	३
संजयन् पृतना ऊर्ध्वमायुर्गृह्या गृह्णानो बहुधा वि चक्ष्व ।	
दैवीं वाचं दुन्दुभ आ गुरस्व वेधाः शत्रूणामुप भरस्व वेदः	४
दुन्दुमेर्वाचं प्रयतां वदन्तीमाशृण्वती नाथिता घोषबुद्धा ।	
नारी पुत्रं धावतु हस्तगृह्यामित्री भीता समरे वधानाम्	५
पूर्वो दुन्दुभे प्र वदासि वाचं भूम्याः पुण्डे वद रोचमानः ।	
अमित्रसेनामभिजज्ञभानो द्युमद वद दुन्दुभे सूनृतावत् ।	६
अन्तरेमे नभसी घोषो अस्तु पृथक् ते ध्वनयो यन्तु शीर्षम् ।	
अभि क्रन्द स्तनयोत्तिर्पानः श्लोककृन्मित्रतूयीय स्वर्धी	७
धीमिः कृतः प्र वदाति वाचमुद्धर्य सत्वनामापुधानि ।	
इन्द्रमेक्री सत्वन्तो नि ह्वयस्व मित्रैरभित्री अव जह्नीहि	८ (२११)

अथर्व० १३

अथर्ववेदः । कां० ५, मं० १२, अनु० ४]

९८

[कां० ५, मं० २०, अनु० १]

संक्रन्दनः प्रवदो धूष्णुषेणः प्रवेदुःकृद् बहुधा ग्रामघोषी ।
 श्रेयो वन्वानो वयुनानि विद्वान् कीर्तिं बहुभ्यो वि हर द्विराजे ९
 श्रेयःकेतो वसुजित् सहीयान्संग्रामजित् संशितो ब्रह्मणासि ।
 अंशूनिव ग्रावाधिपवणे अद्रिगव्यन् दुन्दुभेऽधि नृत्य वेदः १०
 शत्रूणाण् नीषाडभिमातिपाहो गवेषणः सहमान उद्भित् ।
 वाग्वीव मन्त्रं प्र भरस्व वाचं संग्रामजित्यायेषमुद् ववेह ११
 ाच्युतच्युत् समदो गर्मिष्ठो मूधो जेता पुरेतायोध्यः ।
 इन्द्रेण गुप्तो विदथां निचिकर्यद्भुद्व्योतेनो द्विपतां याहि शीभम् १२ (१२५)

(२१) शत्रुसेनावासनम् ।

१-१२ ब्रह्मा । वनस्पतिः, दुन्दुभिः, १०-१२ आदित्यादयः । अनुष्टुप्, १, ४-५ पद्यापङ्क्तिः,
 ६ जगती, ११ बृहतीगर्भा त्रिष्टुप्, १२ त्रिपदा यवमध्या गायत्री ।

विहृदयं वैमनस्यं वदामित्रेषु दुन्दुभे ।
 विद्वेषं कश्मलं भयममित्रेषु नि दध्मस्वर्ववान् दुन्दुभे जहि १
 उद्वेपमाना मनसा चक्षुषा हृदयेन च ।
 धावन्तु बिभ्यन्तोऽमित्राः प्रत्रासेनाज्यं हुते २
 वानस्पत्यः संभृत उस्त्रियाभिर्विश्वगोत्र्यः ।
 प्रत्रासममित्रेभ्यो वृदाज्येनाभिधारितः ३
 यथा मृगाः संविजन्ते आरण्याः पुरुषादधि ।
 एवा त्वं दुन्दुभेऽमित्रानभि क्रन्तु प्र त्रासयार्थो चित्तानि मोहय ४
 यथा वृकादजावयो धावन्ति बहु बिभ्यन्तीः ।
 एवा त्वं दुन्दुभेऽमित्रानभि क्रन्तु प्र त्रासयार्थो चित्तानि मोहय ५
 यथा श्येनात् पतत्रिणाः संविजन्ते अर्हदिवि सिंहस्य स्तनधार्यथा ।
 एवा त्वं दुन्दुभेऽमित्रानभि क्रन्तु प्र त्रासयार्थो चित्तानि मोहय ६
 परामित्रान् दुन्दुभिना हरिणस्याजिनेन च ।
 सर्वे देवा अतिवसन् ये संग्रामस्येशन्ते ७
 परिन्द्रः प्रकीर्तते पङ्केपिङ्गायया सह ।
 तैरमित्रास्त्रसन्तु नोऽमी ये यन्त्यनीकशः ८ (१३३)

का० ५, प्र० १२, अनु० ४]

१९

[अथर्ववेदः । का० ५, सू० २१, मं० १]

ज्याघोषा दुन्दुभयोऽभि क्रोशन्तु या दिशः ।

सेनाः पराजिता यतीरमित्राणामनीकशः

९

आदित्य चक्षुरा दत्स्व मरीचयोऽनु धावत ।

पुत्सङ्गिनीरा संजन्तु विगते बाहुवीर्ये

१०

यूयमुग्रा मरुतः पृथिमातर इन्द्रेण युजा प्र मृणीत शत्रून् ।

सोमो राजा वरुणो राजा महानेव उत मृत्युरिन्द्रः

११

एता देवसेनाः सूर्यकेतवः सचेतसः ।

अमित्रान् नो जयन्तु स्वाहा

१२

(२३७)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(२२) तक्मनाशनम् ।

१-१४ भृग्वक्त्रिः । तक्मनाशनः । अनुष्टुप्, १ भुरिक् त्रिष्टुप्, २ त्रिष्टुप्, ५ विराट् पथ्यावृहती ।

[५] अग्निस्तक्मानमप वाधतामितः सोमो ग्रावा वरुणः पूतदक्षाः ।

वेदिर्बर्हिः समिधः शोशुचाना अप द्वेपांस्यमुया भवन्तु

१

अयं यो विश्वान् हरितान् कृणोष्युच्छोचयन्नग्निरिवाभिदुन्वन् ।

अधा हि तक्मन्नरसो हि भूया अधा न्यङ्किधराह वा परेहि

२

यः परुषः पारुषेयोऽवध्वंस इवारुणः ।

तक्मानं विश्वधावीर्याधराश्रं परां सुवा

३

अधराश्रं प्र हिणोमि नमः कृत्वा तक्मने ।

शकम्भरस्य मुष्टिहा पुनरेतु महावृषान्

४

ओको अस्य मूर्जवन्त ओको अस्य महावृषाः ।

यावज्जातस्तक्मस्तावानसि बर्हिर्केषु न्योचरः

५

तक्मन् व्यालि वि गद् व्याङ्गि भूरि यावय ।

वृसीं निष्टक्रीमिच्छ तां वज्रेण समर्पय

६

तक्मन् मूर्जवतो गच्छ बर्हिकान् वा परस्तराम् ।

शूद्राभिच्छ प्रफुन्य तां तक्मन् वीवि धूनुहि

७

महावृषान् मूर्जवतो बन्ध्वस्त्रि परेत्य ।

पैतानि तक्मने ब्रूमो अन्यक्षेत्राणि वा इमा

८

अन्यक्षेत्रे न रमसे वशी सन्मृडयासि नः ।

अधूव पार्थस्तक्मा स गमिष्यति बर्हिकान्

९

(२४९)

अथर्ववेदः । कां० ५, प्र० १२, अनु० ५ ।

१००

[कां० ५, सू० २२, मं० १]

यत् त्वं शीतोऽथो रुरः सह कासावेपयः ।

भीमास्ते तक्मन् हेतयस्ताभिः स्म परि वृङ्ग्धि नः १०

मा स्मेतान्त्सखीन् कुरुथा बलासं कासमुद्युगम् ।

मा स्मातोऽर्वाङैः पुनस्तत् त्वा तक्मन्नुप बुवे ११

तक्मन् भ्रात्रा बलासेन स्वस्त्रा कासिकया सह ।

पाप्मा भ्रातृव्येण सह गच्छामुमरणं जनम् १२

तृतीयकं वितृतीयं संवृन्दिमुत शारदम् ।

तक्मानं शीतं रुरं ग्रैष्मं नाशय वार्षिकम् १३

गुन्धारिभ्यो मूर्जवज्योऽङ्गेभ्यो मगधेभ्यः ।

ग्रैष्यन् जनमिव शेवधिं तक्मानं परि दद्मसि १४ (२५१)

(२३) किमिग्रम् ।

१-१३ कण्वः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, १३ विराट् ।

ओते मे द्यावापृथिवी ओता देवी सरस्वती ।

ओता म इन्द्रश्चाग्निश्च किमि जम्भयतामिति १

अस्येन्द्रं कुमारस्य किमीन् धनपते जहि ।

हता विश्वा अरातय उग्रेण वचसा मम २

यो अक्षयौ परिसर्पति यो नासे परिसर्पति ।

वृतां यो मध्यं गच्छति तं किमि जम्भयामसि ३

सरूपौ द्वौ विरूपौ द्वौ कृष्णौ द्वौ रोहितौ द्वौ ।

बभ्रुश्च बभ्रुकर्णश्च गृध्रः कोकश्च ते हताः ४

ये किमयः शितिकक्षा ये कृष्णाः शितिबाहवः ।

ये के च विश्वरूपास्तान् किमीन् जम्भयामसि ५

उत् पुरस्तात् सूर्य एति विश्वहृष्टो अहृष्टहा ।

हृष्टांश्च भ्रन्नहृष्टांश्च सर्वांश्च प्रमृणन् किमीन् ६

येवापासः कर्कषास एजत्काः शिपवित्नुकाः ।

हृष्टश्च हन्यतां किमिरुताहृष्टश्च हन्यताम् ७

हतो येवापः किमीणां हतो नंदनिमोत ।

सर्वां नि मण्मथाकरं हृषक्वा खल्वौ इव ८ (२५१)

कां० ५, प्र० १३, अनु० ५]

१०१

[अथर्ववेदः । कां० ५, सू० २३, मं० ९]

त्रिशीर्षाणं त्रिकुटुं किमिं सारङ्गमर्जुनम् ।	
शृणाम्यस्य पुष्टीरपि वृश्नामि यच्छिरः	९
अन्निवद् वः किमयो हन्मि कण्ववज्जमदग्निवत् ।	
अगस्त्यस्य ब्रह्मणा सं पिनङ्गुहं किमीन्	१०
हतो राजा किमीणामुतैषां स्थपतिर्हतः ।	
हतो हतमाता किमिर्हतभ्राता हतस्वसा	११
हतासौ अस्य वेशसो हतासुः परिवेशसः	
अथो ये क्षुल्लका इव सर्वे ते किमयो हताः	१२
सर्वेषां च किमीणां सर्वासां च किमीणां ।	
मिनद्वयश्मना शिरो दहाम्यग्निना मुखम्	१३ (१६४)

(२४) ब्रह्मकर्म ।

१-१७ अथर्वा । ब्रह्मकर्मात्मा, १ सविता, २ अग्निः, ३ द्यावापृथिवी, ४ वरुणः, ५ मित्रावरुणौ,
६ मरुतः, ७ सोमः, ८ वायुः, ९ सूर्यः, १० चन्द्रमाः, ११ इन्द्रः, १२ मरुतां पिता,
१३ मृत्युः, १४ यमः, १५ पितरः, १६ तताः, १७ ततामहाः । अतिशकरो,
१-१०, १२-१४ चतुष्पदातिशकरी, ११ शकरी, १५-१६ त्रिपदा
भुविजगती, १७ त्रिपदा विराट् शकवरी ।

सविता प्रसवानामधिपतिः स मावतु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा १

अग्निर्वनस्पतीनामाधिपतिः स मावतु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा २

द्यावापृथिवी दातृणामधिपती ते मावताम् ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा ३

वरुणोऽपामधिपतिः स मावतु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा ४

मित्रावरुणौ वृष्ट्याधिपती तौ मावताम् ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्स्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा ५ (१६५)

- मरुतः पर्वतानामधिपतयस्ते मावन्तु ।
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांमस्यां
चित्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा ६
- सोमो वीरुधामधिपतिः स मावतु ।
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांमस्यां
चित्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा ७
- वायुरन्तरिक्षस्याधिपतिः स मावतु ।
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांमस्यां
चित्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा ८
- सूर्यश्चक्षुषामधिपतिः स मावतु ।
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांमस्यां
चित्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा ९
- चन्द्रमा नक्षत्राणामधिपतिः स मावतु ।
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांमस्यां
चित्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा १०
- इन्द्रोऽब्रिवोऽधिपतिः स मावतु ।
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांमस्यां
चित्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा ११
- मरुतोऽपिता पशूनामधिपतिः स मावतु ।
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांमस्यां
चित्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा १२
- मृत्युः प्रजानामधिपतिः स मावतु ।
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांमस्यां
चित्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा १३
- यमः पितॄणामधिपतिः स मावतु ।
अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायांमस्यां
चित्यामस्यामाकृत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा १४ (२७८)

कां० ५, प्र० १२, अनु० ५.]

१०३

[अथ देवेदः । कां० ५, सू० २४, मं० १५]

पितरः परे ते मावन्तु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्त्रायामस्यामाकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा १५
तता अर्वरे ते मावन्तु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्त्रायामस्यामाकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा १६
ततस्ततामहास्ते मावन्तु ।

अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्यां पुरोधायामस्यां प्रतिष्ठायामस्यां
चित्त्रायामस्यामाकूत्यामस्यामाशिष्यस्यां देवहूत्यां स्वाहा १७ (२८१)

(२५) गर्भाधानम् ।

१-१३ ब्रह्मा । योनिगर्भः, पृथिव्यादयो देवताः । अनुष्टुप्, १३ विरादपुरस्ताद्वृहती ।

पर्वताद् विवो योनेरङ्गादङ्गात् समाभूतम् ।

शेषो गर्भस्य रेतोधाः सरौ पुणमिवा दधत् १

यथेयं पृथिवी मही भूतानां गर्भमादधे ।

एवा दधामि ते गर्भं तस्मै त्वामवसे हुवे २

गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति ।

गर्भं ते अश्विनोभा धत्तां पुष्करस्रजा ३

गर्भं ते मित्रावरुणौ गर्भं देवो बृहस्पतिः ।

गर्भं त इन्द्रश्चाग्निश्च गर्भं धाता दधातु ते ४

विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिशतु ।

आ सिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते ५

यद् वेदु राजा वरुणो यद् वा देवी सरस्वती ।

यदिन्द्रो बृत्रहा वेदु तद् गर्भकरणं पिब ६

गर्भो अस्योषधीनां गर्भो वनस्पतीनाम् ।

गर्भो विश्वस्य भूतस्य सो अग्ने गर्भमेह धाः ७

अधि स्कन्द वीर्यस्व गर्भमा धेहि योन्याम् ।

वृषासि वृष्ण्यावन् प्रजाये त्वा नयामसि ८

वि जिहीष्व बार्हत्सामे गर्भस्ते योनिमा शयाम् ।

अकुप्टे देवाः पुत्रं सोमपा उभयाविनम् ९ (१९०)

अथर्ववेदः । कां० ५, प्र० १३, अ० ५]

१०४

[कां० ५, सू० २५, मं० १०]

धातुः श्रेष्ठेन रूपेणास्या नार्या गवीन्योः ।	
पुमांसं पुत्रमा धेहि दशमे मासि सूतवे	१०
त्वष्टः श्रेष्ठेन रूपेणास्या नार्या गवीन्योः ।	
पुमांसं पुत्रमा धेहि दशमे मासि सूतवे	११
सवितः श्रेष्ठेन रूपेणास्या नार्या गवीन्योः ।	
पुमांसं पुत्रमा धेहि दशमे मासि सूतवे	१२
प्रजापते श्रेष्ठेन रूपेणास्या नार्या गवीन्योः ।	
पुमांसं पुत्रमा धेहि दशमे मासि सूतवे	१३ (१९४)

(२६) नवशालायां वृतहोमः ।

१-१२ ब्रह्मा । वास्तोष्पतिः, १ अग्निः, २ सविता, ३, ११ इन्द्रः, ४ निविहः ५ मरुतः, ६ अदितिः
 ७ विष्णुः, ८ त्वष्टा, ९ भगः, १० सोमः, १२ अश्विनौ, बृहस्पतिः । १, ५ द्विपदार्थी
 उष्णिक्, २, ४, ६, ७, ८, १०, ११ द्विपदा प्राजापत्या बृहती, ३ त्रिपदा विराट् गायत्री,
 ९ त्रिपदा पिपीलिकमध्या पुरउष्णिक्, (१-११ एकावसाना)
 १२ परातिशक्वरी चतुष्पदा जगती ।

यजूंषि यज्ञे समिधः स्वाहाग्निः प्रविद्वानिह वो युनक्तु	१
युनक्तु देवः सविता प्रजानन्नस्मिन् यज्ञे महिषः स्वाहा	२
इन्द्र उक्थामदान्यस्मिन् यज्ञे प्रविद्वान् युनक्तु सुयुजः स्वाहा	३
प्रेषा यज्ञे निविहः स्वाहा शिष्टाः पत्नीभिर्वहेतु युक्ताः	४
छन्दांसि यज्ञे मरुतः स्वाहा मातेव पुत्रं पिपृतेह युक्ताः	५
एयमग्नं बर्हिषा प्रोक्षणीभिर्यज्ञं तन्वानादितिः स्वाहा	६
विष्णुयुनक्तु बहुधा तपांस्यस्मिन् यज्ञे सुयुजः स्वाहा	७
त्वष्टा युनक्तु बहुधा नु रूपा अस्मिन् यज्ञे सुयुजः स्वाहा	८
भगो युनक्त्वाशिषो न्वस्मा अस्मिन् यज्ञे प्रविद्वान् युनक्तु सुयुजः स्वाहा ९	
सोमो युनक्तु बहुधा पयांस्यस्मिन् यज्ञे सुयुजः स्वाहा	१०
इन्द्रो युनक्तु बहुधा वीर्याण्यस्मिन् यज्ञे सुयुजः स्वाहा	११
अश्विना ब्रह्मणा यातमर्वाञ्च वषट्कारेण यज्ञं वर्धयन्ती ।	
बृहस्पते ब्रह्मणा याह्यवाङ् यज्ञो अयं स्वर्दिदं यजमानाय स्वाहा १२	(३०६)

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

कां० ५, प्र० १२, अनु० ६]

१०५

[अथर्ववेदः । कां० ५, सू० २७, मं० १]

(२७) अग्निः ।

१-१२ ब्रह्मा । अग्निः । १ बृहतीगर्भा त्रिष्टुप्, २ द्विपदा सास्त्री भुरिगनुष्टुप्, ३ द्विपदार्ची बृहती,
४ द्विपदा सास्त्री भुरिगृहती, ५ द्विपदा सास्त्री त्रिष्टुप्, ६ द्विपदा विराण्नाम गायत्री,
७ द्विपदा सास्त्री बृहती, ८ संस्तारपङ्क्तिः, ९ षट्पदानुष्टुप्गर्भा पराति-
जगती, १०-१२ पुरउष्णिक् (२-७ पकावसाना) ।

[६] ऊर्ध्वा अस्य समिधो भवन्त्यूर्ध्वा शुक्रा ओचीण्यग्नेः ।

द्युमत्तमा सुप्रतीकः सस्रुस्तनूनपादसुरो भूरिपाणिः	१
देवो देवेषु देवः पथो अनक्ति मध्वा घृतेन	२
मध्वा यज्ञं नक्षति प्रैणानो नराशंसो अग्निः सुकृद् देवः संविता विश्ववारः	३
अच्छायमेति शर्वसा घृता चिदीडानो वह्निर्मसा	४
अग्निः सुचो अध्वरेषु प्रयक्षु स यक्षदस्य महिमानमग्नेः	५
तरी मन्द्रासु प्रयक्षु वसवश्चातिष्ठन् वसुधातरश्च	६
द्वारो देवीरन्वस्य विश्वे वृतं रक्षन्ति विश्वहां	७
उरुव्यचंसाऽग्नेर्धाम्ना पत्यमाने ।	
आ सुध्वयन्ती यजते उपाके उपासानक्तेमं यज्ञमवतामध्वरं नः	८
दैवा होतार ऊर्ध्वमध्वरं नोऽग्नेर्जिह्वाभि गृणत गृणता नः स्विष्टिये ।	
तिष्ठो देवीर्बहिरेदं सदन्तामिडा सरस्वती मही भारती गृणाना	९
तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरुक्षु । देव त्वष्टा रायस्पोषं वि ष्य नाभिमस्य	१०
वर्नस्पतेऽवं सृजा रराणः । त्मना देवभ्यो अग्निर्हव्यं शमिता स्वदयतु	११
अग्ने स्वाहा कृणुहि जातवेदः । इन्द्राय यज्ञं विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम्	१२ (११८)

(२८) दीर्घायुः ।

१-१४ अथर्या । त्रिवृत्, अग्न्यादयः । त्रिष्टुप्, ६ पञ्चपदातिशकरी, ७, ९-१०, १२ ककुम्मत्यनुष्टुप्, १३ पुरउष्णिक् ।

नवं प्राणान् नवभिः सं भिमिमे दीर्घायुत्वायं ज्ञातशारदाय ।	
हरिते त्रीणि रजते त्रीण्ययसि त्रीणि तपसाविष्ठितानि	१
अग्निः सूर्यश्चन्द्रमा भूमिराग्ने द्यौरन्तरिक्षं प्रदिशो दिशश्च ।	
आर्तवा ऋतुभिः संविद्वाना अनेन मा त्रिवृता पारयन्तु	२
त्रयः पोषोस्त्रिवृतिं श्रयन्तामनक्तु पूषा पर्यसा घृतेन ।	
अन्नस्य भूमा पुरुषस्य भूमा भूमा पशूनां त इह श्रयन्ताम्	३ (१२१)

अथर्व० १४

अथर्ववेदः । कां० ५, प्र० १२, अनु० ६]

१०६

[कां० ५, सू० २८, मं० ५]

इममादित्या वसुना समुक्षतेममग्ने वर्धय वावृधानः ।	
इममिन्द्रं सं सृज वीर्येणास्मिन् त्रिवृच्छ्रयतां पोषयिष्णु	४
भूमिद्वा पातु हरितेन विश्वभृद्वाग्निः पिपृत्वयसा सजोपाः ।	
वीरुज्जिष्टे अर्जुनं संविद्वानं दक्षं दधातु सुमनस्यमानम्	५
त्रेधा जातं जन्मनेदं हिरण्यमग्नेरेकं प्रियतमं बभूव	
सोमस्यैकं हिंसितस्य परापतत् ।	
अपामेकं वेधसां रेत आहुस्तत् ते हिरण्यं त्रिवृदुस्त्वायुषे	६
त्रायुषं जमदग्नेः कश्यपस्य त्रायुषम् ।	
त्रेधामृतस्य चक्षणं त्रीणयायुषि तेऽकरम्	७
त्रयः सुपर्णास्त्रिवृता यदार्यन्नेकाक्षरमभिसंभूयं शक्राः ।	
प्रत्योहन् मृत्युममृतेन साकमेतदधाना दुरितानि विश्वा	८
त्रिवस्त्वा पातु हरितं मध्यात् त्वा पात्वर्जुनम् ।	
भूम्या अयस्मयं पातु प्रागां देवपुरा अयम्	९
इमास्तिमो देवपुरास्तास्त्वा रक्षन्तु सर्वतः ।	
तास्त्वं विभ्रेद् वर्चस्व्युत्तरो द्विपतां भव	१०
पुरं देवानाममृतं हिरण्यं य अविधे प्रथमो देवो अग्ने ।	
तस्मै नमो दश प्राचीः कृणोम्यनु मन्यतां त्रिवृदावधे मे	११
आ त्वां चृतत्वयसा पूषा बृहस्पतिः ।	
अहर्जातस्य यन्नाम तेन त्वातिं चृतामसि	१२
अतुभिद्वातैरायुषे वर्चसे त्वा ।	
संवत्सरस्य तेजसा तेन संहनु कृणमसि	१३
घृतादुल्लुपुतं मधुना समक्तं भूमिहंमच्युतं पारयिष्णु ।	
भिन्दत् सपत्नानधरांश्च कृण्वदा मां रोह महते सौभगाय	१४ (१३२)

(१९) रक्षोघ्नम् ।

१-१५ चातनः । जातवेदाः, मन्त्रोक्ताः । त्रिष्टुप्, ३ त्रिपदा विराणनाम गायत्री, ५ पुरोऽतिजगती
 विराज्जगती, १२-१५ अनुष्टुप् (१२ सुरिक, १४ चतुष्पदा पराबृहती ककुम्भती ।)

पुरस्ताद् युक्तो बह जातवेदोऽग्ने विद्धि क्रियमाणं यथेदम् ।
 त्वं भिषग् भेषजस्यासि कर्ता त्वया गामश्च पुरुषं सनेम

१ (१३३)

कां० ५, प्र० १२, अनु० ६]

१०७

[अथर्ववेदः । कां० ५, सू० २९, मं० २]

- तथा तदग्ने कृणु जातवेदो विश्वेभिर्देवैः सह संविदानः ।
 यो नो विदेव यतमो जघास यथा सो अस्य परिधिष्पताति २
 यथा सो अस्य परिधिष्पताति तथा तदग्ने कृणु जातवेदः ।
 विश्वेभिर्देवैः सह संविदानः ३
 अक्षयौ नि विध्य हृदयं नि विध्य जिह्वां नि तृन्धि प्र दूतो मृणीहि ।
 पिशाचो अस्य यतमो जघासाग्नें यविष्ठ प्रति तं कृणीहि ४
 यदस्य हृतं विहृतं यत् पराभृतमात्मनो जग्धं यतमत् पिशाचैः ।
 तदग्ने विद्वान् पुनरा भर त्वं शरीरे मांसमसुमेरयागः ५
 आमे सुपर्के शबले विपक्वे यो मां पिशाचो अग्ने दुदम्भं ।
 तद्वात्मनां प्रजयां पिशाचा वि यातयन्तामगदोऽयमस्तु ६
 क्षीरे मां मन्थे यतमो दुदम्भाकृष्टपच्ये अग्ने धान्येऽयः ।
 तद्वात्मनां प्रजयां पिशाचा वि यातयन्तामगदोऽयमस्तु ७
 अपां मा पाने यतमो दुदम्भं क्रव्याद् यातूनां शयने शयानम् ।
 तद्वात्मनां प्रजयां पिशाचा वि यातयन्तामगदोऽयमस्तु ८
 दिवा मा नक्तं यतमो दुदम्भं क्रव्याद् यातूनां शयने शयानम् ।
 तद्वात्मनां प्रजयां पिशाचा वि यातयन्तामगदोऽयमस्तु ९
 क्रव्यादग्ने रुधिरं पिशाचं मनोहनं जहि जातवेदः ।
 तमिन्द्रो वाजी वज्रेण हन्तु च्छिनत्तु सोमः शिरो अस्य धृष्णुः १०
 सनादग्ने मृणसि यातुधानान् न त्वा रक्षांसि पृतनासु जिग्युः ।
 सहस्राग्ननुं दह क्रव्यादो मा ते हेत्या मुक्षत दैव्यायाः ११
 समार जातवेदो यद्धृतं यत् पराभृतम् ।
 गात्राण्यस्य वर्धन्तामंशुरिवा प्यायतामयम् १२
 सोमस्येव जातवेदो अंशुरा प्यायतामयम् ।
 अग्ने विरिज्ञानं मेध्यमयक्ष्मं कृणु जीवतु १३
 एतास्ते अग्ने समिधः पिशाचजम्भनीः ।
 तास्व जुषस्व प्रति चैना गृहाण जातवेदः १४
 तार्पाणीर्धरिभ्यः समिधः प्रति गृह्णाह्यर्चिषां ।
 जहातु क्रव्याद् रूपं यो अस्य मांसं जिहीर्षति १५

(३४७)

अथर्ववेदः । कां० ५, प्र० १२, अनु० ६]

१०८

[कां० ५, सू० ३०, मं० १]

(३०) दीर्घायुष्यम् ।

१-१७ उन्मोचनः (आयुष्कामः) । आयुष्यम् । अनुष्टुप्, १ पथ्यापङ्क्तिः, १ भुरिक्, ११ चतुष्पदा विराड्जगती, १४ विरादप्रस्तारपङ्क्तिः, १७ व्यवसाना पदपदा जगती ।

आवर्तस्त आवर्तः परावर्तस्त आवर्तः ।

इहैव भव मा नु गा मा पूर्वाननु गाः पितृनसुं बध्नामि ते हृदम् १
 यत् त्वाभिचरुः पुरुषः स्वो यदरणो जनः । उन्मोचनप्रमोचने उभे वाचा वंदामि ते २
 यद् दुद्रोहिथ शोषिषि स्त्रिये पुंसे अचिन्त्या । उन्मोचनप्रमोचने उभे वाचा वंदामि ते ३
 यदेनसो मातृकृताच्छेषे पितृकृताच्च यत् । उन्मोचनप्रमोचने उभे वाचा वंदामि ते ४
 यत् तं माता यत् तं पिता जामिभ्राता च सर्जतः । प्रत्यक् सैवस्व भेषजं जरदंष्टिं कृणोमि त्वा ५
 इहैधि पुरुष सर्वेण मनसा सह । दूतौ यमस्य मानुं गा अर्धिं जीवपुरा ईहि ६
 अनुहृतः पुनरेहिं विद्वानुदयनं पथः । आरोहणमाक्रमणं जीवतो जीवतोऽयनम् ७
 मा चिभेन मरिष्यसि जरदंष्टिं कृणोमि त्वा । निर्वोचमहं यक्षममङ्गेभ्यो अङ्गज्वरं तव ८
 अङ्गभेदो अङ्गज्वरो यश्च ते हृदयामयः । यक्षमः श्येन इव प्रापेत्तद् वाचा साढः परस्तराम् ९
 ऋषीं बोधप्रतीबोधार्थस्वप्नो यश्च जागृविः । तौ तं प्राणस्य गोसातौ दिवा नक्तं च जागृताम् १०
 अयमग्निर्पुष्य इह सूर्य उदेतु ते । उदेहि मृत्योर्गम्भीरात् कृष्णाच्चित् तमसस्परि ११
 नमो यमाय नमो अस्तु मृत्यवे नमः पितृभ्य उत ये नयन्ति ।
 उत्पारणस्य यो वेदु तमग्निं पुरो दधेऽस्मा अरिष्टतातये १२
 ऐतुं प्राण ऐतु मन ऐतु चक्षुरथो बलेम् । शरीरमस्य सं विदुं तत् पृथ्यां प्रति तिष्ठतु १३
 प्राणेनग्निं चक्षुषा सं सृजेमं समीरय तन्वाः सं बलेन ।
 वेत्थामृतस्य मा नु गान्मा नु भूमिगृहो भुवत् १४
 मा तं प्राण उप दस्मनो अपानोऽपि धायि ते । सूर्यस्त्वाधिपतिर्मृत्योरुदार्यच्छतु रुदिभिः १५
 इयमन्तर्वेदति जिह्वा बद्धा पनिष्पदा । त्वया यक्षमं निर्वोचं शतं रोपीश्च तुकमनः १६
 अयं लोकः प्रियतमो देवानामपराजितः । यस्मै त्वमिह मृत्यवे द्रिष्टः पुरुष जज्ञिषे ।
 स च त्वानु ह्वयामसि मा पुरा जरसो मृथाः १७ (३६४)

(३१) कृत्यापरिहरणम् ।

१-११ शक्रः । कृत्यादुपणम् । अनुष्टुप्, ११ वृहतीगर्भा अनुष्टुप्, १२ पथ्यावृहती ।

यां तं चकुरामे पात्रे यां चकुर्मिश्रधान्ये ।

आमे मांसे कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति ह्वयामि ताम्

१

(३६५)

कां० ५, प्र० १२, अनु० ६]

१०९

[अथर्ववेदः । कां ५, सू० ३१, सं० ३]

यां ते चक्रुः कृकवाकावजे वा यां कुरीरिणि ।	
अव्यां ते कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	२
यां ते चकुरेकशफे पशूनामुभ्रयादति ।	
गर्दभे कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	३
यां ते चकुरमूलायां वलगं वा नराच्याम् ।	
क्षेत्रे ते कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	४
यां ते चकुर्गाहपत्ये पूर्वाग्नावुत दुश्चितः ।	
शालायां कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	५
यां ते चक्रुः सभायां यां चक्रुरधिदेवने ।	
अक्षेपुं कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	६
यां ते चक्रुः सेनायां यां चक्रुरिध्यायुधे ।	
दुन्दुभौ कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	७
यां ते कृत्यां कूपेऽवदुधुः श्मशाने वा निचखुः ।	
सद्मनि कृत्यां यां चक्रुः पुनः प्रति हरामि ताम्	८
यां ते चक्रुः पुरुषास्थे अशौ संकसुके च याम् ।	
शोकं निर्दाहं क्रव्यादं पुनः प्रति हरामि ताम्	९
अपथेना जभारैणां तां पथेतः प्र हिण्मसि ।	
अधीरो मर्याधीरेभ्यः सं जभाराचित्या	१०
यश्चकार न जशक्रु कर्तुं शश्रे पादमङ्गुरिम् ।	
चकार भद्रमस्मभ्यमभगो भगवज्जः	११
कृत्याकृतं वलगिनं मूलिनं शपथेयम् ।	
इन्द्रस्तं हन्तु महता वधेनाग्निर्विधयत्वस्तयां	१२ (३७६)

[इति द्वादशः प्रपाठकः ॥१२॥]

॥ इति पष्ठोऽनुवाकः ॥६॥

॥ इति पञ्चमं काण्डं समाप्तम् ॥५॥

मन्त्रसंख्या—

चतुर्थकाण्डस्यान्तपर्यन्तं ११४

पञ्चमकाण्डस्य... ३७६

सर्वयोगः १२९०

अथर्ववेदः । कां० ६, प्र० १३, अनु० १]

११०

[कां० ६, सू० १, मं० १]

षष्ठं काण्डम् ।

(१) अमृतप्रदाता ।

१-३ अथर्वा । सविता । उष्णिक्, १ त्रिपदा पिपीलिकमध्या साम्नी जगती,
२-३ पिपीलिकमध्या पुरउष्णिक् ।

[अथ त्रयोदशः प्रपाठकः ॥१३॥]

[१] वृषो गाय बृहद् गाय द्युमद् धेहि । आथर्वण स्तुहि देवं सवितारम् १
तमुं द्रुहि यो अन्तः सिन्धौ स्रुतः । सत्यस्य युवानमद्रौ घवाचं सुशेवं २
स घा नो देवः सविता साविषदुधृतानि भूरि । उभे सुदुती सुगातवे ३ (१)

(२) जेता इन्द्रः ।

१-३ अथर्वा । सोमः, वनस्पतिः । परोष्णिक् ।

इन्द्राय सोममृत्विजः सुनोता च धावत । स्तोतुर्यो वचः शृण्वन्द्रवं च मे १
आ यं विशन्तीन्द्वो वयो न वृक्षमन्धसः । विरंष्टिन् विमृधो जहि रक्षस्विनीः २
सुनोता सोमपात्रे सोममिन्द्राय वज्रिणे । युवा जेतेशानः स पुरुष्टुतः ३ (१)

(३) आत्मगोपनम् ।

१-३ अथर्वा । १ इन्द्रापूर्वणौ, अदितिः, मरुतः, अपां नपात्, सिन्धवः, विष्णुः, द्यौः,
२ द्यावापृथिवी, ग्रावा, सोमः, सरस्वती, अग्निः, ३ आश्विनौ, उपासानक्ता,
अपां नपात्, त्वष्टा । जगती, १ पथ्याबृहती ।

पातं न इन्द्रापूर्वणादितिः पान्तु मरुतः ।
अपां नपात् सिन्धवः सप्त पातन् पातु नो विष्णुरुत द्यौः १
पातां नो द्यावापृथिवी अभिष्टये पातु ग्रावा पातु सोमो नो अंहसः ।
पातु नो देवी सुभगा सरस्वती पात्वग्निः शिवा ये अस्य प्रायवः २
पातां नो देवाश्विनौ शुभस्पती उपासानक्ता न उरुप्यताम् ।
अपां नपादभिह्वती गर्यस्य चिद् देवं त्वष्टर्वर्धय सर्वतातये ३

का० ६, प्र० १३, अनु० १]

१११

[अथर्ववेदः । का० ६, सू० ४, मं. १]

(४) आत्मगोपनम् ।

१-३ अथर्वा । १ त्वष्टा, पर्जन्यः, ब्रह्मणस्पतिः, अदितिः, २ अंशः, भगः, वरुणः, मित्रः, अर्यमा, अदितिः, मरुतः, ३ अश्विनौ, द्यौष्पिता । पथ्यावृहती, २ संस्तरपङ्क्तिः, ३ त्रिपदा विराङ्गायत्री ।

त्वष्टा मे दैव्यं वर्चः पर्जन्यो ब्रह्मणस्पतिः ।

पुत्रैर्भ्रातृभिरदितिर्नु पातु नो दुष्टं त्रायमाणं सहः १

अंशो भगो वरुणो मित्रो अर्यमादितिः पान्तु मरुतः ।

अप तस्य द्वेषो गमेदभिहुतो यावयच्छन्नुमन्ति तम् २

धिये समश्विना प्रार्वतं न उरुप्या णं उरुज्मन्त्रप्रवुच्छन् ।

द्यौर्द्विषित्यर्वायं दुच्छन्ना या ३ (१२)

(५) वर्चःप्रातिः ।

१-३ अथर्वा । १ अग्निः, २ इन्द्रः, ३ अग्निः, सोमः, ब्रह्मणस्पतिः । अनुष्टुप्, २ भुरिक् ।

उदेनमुत्तरं नयाग्रं घृतेनाहुत । समेनं वर्चसा सृज प्रजया च ब्रह्मं कृधि १

इन्द्रेण प्रतरं कृधि सजातानामसद् वृशी । रायस्पर्षेण सं सृज जीवातवे जस्से नय २

यस्य कृण्मो हविर्गृहे तमग्ने वर्धया त्वम् । तस्मै सोमो अधि ब्रवदयं च ब्रह्मणस्पतिः ३ (१५)

(६) शत्रुनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । १ ब्रह्मणस्पतिः, २-३ सोमः । अनुष्टुप् ।

योऽस्मान् ब्रह्मणस्पतेऽदेवो अभिमन्यते । सर्वं तं रन्धयासि मे यजमानाय सुन्वते १

यो नः सोम सुशंसिनो दुःशंसं आदिदेशति । वज्रेणास्य मुखे जहि स संपिष्टो अपायति २

यो नः सोमाभिदासंति सनाभिर्यश्च निपत्यः । अप तस्य वलं तिर महीव द्यौर्विधत्मा ३ (१८)

(७) असुरक्षयणम् ।

१-३ अथर्वा । सोमः, अदितिः, ३ देवाः । गायत्री, १ निचृत् ।

येन सोमादितिः पथा मित्रा वा यन्त्यवृहः । तेना नोऽवसा गहि १

येन सोम साहन्त्यासुरान् रन्धयासि नः । तेना नो अधि वोचत २

येन देवा असुराणामोजांस्यवृणीध्वम् । तेना नः शर्म यच्छत ३ (१९)

(८) कामात्मा ।

१-३ जमदग्निः । कामात्मा, २ सुपर्णः, ३ द्यावापृथिवी, सूर्यः । पथ्यापङ्क्तिः ।

यथा वृक्षं लिबुजा समन्तं परिषस्वजे ।

एवा परिष्वजस्व मां यथा मां कामिन्यसो यथा मन्त्रापणा असः १ (२२)

अथर्ववेदः । कां० ६, प्र० १३, अनु० १]

११२

[कां० ६, सू० ८, मं० २]

यथा सुपर्णः प्रपतन् प्रक्षीं निहन्ति भूम्याम्
 एवा नि हन्मि ते मनो यथा मां कामिन्यसो यथा मन्नापंगा असः २
 यथेमे द्यावापृथिवी सद्यः पर्येति सूर्यः ।
 एवा पर्येमि ते मनो यथा मां कामिन्यसो यथा मन्नापंगा असः ३

(१४)

(९) कामात्मा ।

१-३ जमदग्निः । कामात्मा, ३ गावः । अनुष्टुप् ।

वाञ्छ मे तन्वँ१ पादौ वाञ्छाक्ष्यौ२ वाञ्छ सक्श्यौ३ ।

अक्ष्यौ३ वृषण्यन्त्याः केशा मां ते कामेन शुष्यन्तु १

मम त्वा दोषाणिश्रिपं कृणोमि हृदयश्रिपम् । यथा मम कृतावसो मम चित्तमुपायसि २

यासां नाभिरारेहणं हृदि संवननं कृतम् । गावो घृतस्य मातरोऽमूं सं वानयन्तु मे ३ (१७)

(१०) संप्रोक्षणम् ।

१-३ शन्तातिः । १ पृथिवी, श्रोत्रं, वनस्पतिः, अग्निः; २ प्राणः, अन्तरिक्षं, वयः, वायुः; ३ द्यौः, चक्षुः, नक्षत्राणि, सूर्यः । द्वैपदम्, १ साम्नी त्रिष्टुप्, २ प्राजापत्या बृहती, ३ साम्नी बृहती ।

पृथिव्यै श्रोत्राय वनस्पतिभ्योऽग्नयेऽधिपतये स्वाहा १

प्राणायान्तरिक्षाय वयोभ्यो वायवेऽधिपतये स्वाहा २

दिवे चक्षुषे नक्षत्रेभ्यः सूर्यायाधिपतये स्वाहा ३ (३०)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(११) पुंसवनम् ।

१-३ प्रजापतिः । रेतः, ३ प्रजापतिः, अनुमतिः, सिनीवाली । अनुष्टुप् ।

[२] शमीमन्ध्वत् आरुहस्तत्र पुंसवनं कृतम् । तद् वै पुत्रस्य वेदनं तत् स्त्रीष्वा भ्रामसि १

पुंसि वै रेतो भवति तत् स्त्रियामनु पिच्यते । तद् वै पुत्रस्य वेदनं तत् प्रजापतिरब्रवीत् २

प्रजापतिरनुमतिः सिनीवाल्याचीकल्पत् । स्त्रीष्वयमन्यत्र दधत् पुमांसमु दधद्विह ३ (३३)

(१२) सर्प-विष-निवारणम् ।

१-३ गरुत्मान् । तक्षकः । अनुष्टुप् ।

परि द्यामिव सूर्योऽहीनां जनिमागमम् । रात्री जगदिशान्यर्द्धसात् तेनां ते वारये विषम् १

यद् ब्रह्मभिर्यद्विषमिदं देवैर्विजितं पुरा । यद् भूतं भव्यमासन्वत् तेनां ते वारये विषम् २

मध्वा पृष्ठे नद्यः१ पर्वता गिरयो मधु । मधु परुष्णी शीपाला शमास्ने अस्तु शं हृदे ३ (३६)

का० ६, प्र० १३, अनु० २]

१११

[अथर्ववेदः । का० ६, सू० १३, मं० १]

(१३) मृत्युजयः ।

१-३ अथर्वा (स्वस्त्ययनकामः) । मृत्युः । अनुष्टुप् ।

नमो देववधेभ्यो नमो राजवधेभ्यः । अथो ये विद्यानां वधास्तेभ्यो मृत्यो नमोऽस्तु ते १
 नमस्ते अधिवाकार्य परावाकार्य ते नमः । सुमत्यै मृत्यो ते नमो दुर्मत्यै ते इदं नमः २
 नमस्ते यातुधानेभ्यो नमस्ते भेषजेभ्यः । नमस्ते मृत्यो मूर्लेभ्यो ब्राह्मणेभ्य इदं नमः ३ (१९)

(१४) बलासनाशनम् ।

१-३ बभ्रुपिङ्गलः । बलासः । अनुष्टुप् ।

अस्थिचंसं परुचंसमास्थितं हृदयामयम् । बलासं सर्वं नाशयाङ्गेष्टा यश्च पर्वसु १
 निर्वलासं बलासिनः क्षिणोमि मुष्करं यथा । छिनद्वयस्य बन्धनं मूलमुखांवा इव २
 निर्वलासेतः प्र पंताशुंगः शिशुको यथा । अथो इट इव हायनोप द्राह्यवीरहा ३ (४१)

(१५) शत्रुनिवारणम् ।

१-३ उद्दालकः । वनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

उत्तमो अस्योर्षधीनां तवं वृक्षा उपस्तयः । उपस्तिरस्तु सोऽस्माकं यो अस्माँ अमिदासति १
 सर्वन्धुश्वासबन्धुश्च यो अस्माँ अमिदासति । तेषां सा वृक्षाणामिवाहं भूयासमुत्तमः २
 यथा सोम ओर्षधीनामुत्तमो हविषां कृतः । तलाशा वृक्षाणामिवाहं भूयासमुत्तमः ३ (४५)

(१६) अक्षिरोगभेषजम् ।

१-४ शौनकः । चन्द्रमाः, मन्त्रोक्तदेवताः । अनुष्टुप्, १ निचृत्विपदा गायत्री,
 ३ बृहतीगर्भा ककुम्मत्यनुष्टुप्, ४ त्रिपदा प्रतिष्ठा ।

आर्बयो अनांबयो रसस्त उग्र आर्बयो । आ तं कर्ममन्त्रासि १
 विहङ्गो नाम ते पिता मुदावती नाम ते माता । स हिंन स्वमसि यस्त्वमात्मानमावयः २
 तौबिलिकेऽवेलयावायमैलव ऐलयीत् । बभ्रुश्च बभ्रुकर्णश्चापेहि निराल ३
 अलसालासि पूर्वी सिलाञ्जालास्युत्तरा । नीलागलसाला ३ (४९)

(१७) गर्भदंहणम् ।

१-४ अथर्वा । गर्भदंहणम्, पृथिवी । अनुष्टुप् ।

यथेयं पृथिवी मही भूतानां गर्भमावृधे । एवा तं भ्रियतां गर्भो अनु सतुं सवितवे १
 यथेयं पृथिवी मही वाधारेमान वनस्पतीन् । एवा तं भ्रियतां गर्भो अनु सतुं सवितवे २
 यथेयं पृथिवी मही वाधार पर्वतान् गिरीन् । एवा तं भ्रियतां गर्भो अनु सतुं सवितवे ३ (५१)

अथर्व० १५

अथर्ववेदः। कां० ६, प्र० १३, अनु० २]

११४

[कां० ६, सू० १७, मं० ४

यथेयं पृथिवी मही द्वाधारं विष्टितं जगत् । एवा तं ध्रियतां गर्भो अनु स्रुतं सवितवे ४ (५३)

(१८) ईर्ष्याविनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । ईर्ष्याविनाशनम् । अनुष्टुप् ।

ईर्ष्याया भ्राजिं प्रथमां प्रथमस्याः उतापराम् । अग्निं हृदय्यं शोकं तं ते निर्वीपयामसि १

यथा भूमिर्मृतमना मृतान्मृतमनस्तथा । यथोत ममृषो मन एवेर्ष्योर्मृतं मनः २

अदो यत् ते हृदि श्रितं मनस्कं पतयिष्णुकम् । ततस्त ईर्ष्यां मुञ्चामि निरूपाणां हतैरिव ३ (५६)

(१९) पावमानम् ।

१-३ शन्तातिः । चन्द्रमाः, १ देवजनाः, मनवः, विश्वा भूतानि, पवमानः; २ पवमानः; ३ सविता । गायत्री, १ अनुष्टुप् ।

पुनन्तु मा देवजनाः पुनन्तु मनवो धिया । पुनन्तु विश्वां भूतानि पवमानः पुनातु मा १

पवमानः पुनातु मा कृत्वे दक्षांय जीवसे । अथो अरिष्टतातये २

उभाभ्यां देव सवितः पवित्रेण सवेनं च । अस्मान् पुनीहि चक्षसे ३ (५९)

(२०) यक्षमनाशनम् ।

१-३ भृग्वहिराः । यक्षमनाशनम् । १ अतिजगती, २ ककुम्भतीप्रस्तारपङ्क्तिः, ३ सतः पङ्क्तिः ।

अग्रेरिवास्य दहत एति शुष्मिणं उतेवं मृतो विलपन्नपायति ।

अन्यमस्मदिच्छतु कं चिदन्नतस्तपुर्वंधाय नमो अस्तु त्वमने १

नमो रुद्राय नमो अस्तु त्वमने नमो राज्ञे वरुणाय त्विषीमते ।

नमो द्विवे नमः पृथिव्यै नम ओषधीभ्यः २

अयं यो अभिशोचयिष्णुर्विश्वां रूपाणि हरिता कृणोषि ।

तस्मै तेऽरूणाय बभ्रवे नमः कृणोमि वन्याय त्वमने ३ (६१)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

(२१) केशवर्धनी औषधिः ।

१-३ शन्तातिः । चन्द्रमाः । अनुष्टुप् ।

[३] इमा यास्तिस्रः पृथिवीस्तासां ह भूमिरुत्तमा । तासामधि त्वचो अहं मेपजं समु जग्रभम् १

श्रेष्ठमसि भेषजानां वसिष्ठं वीरुधानाम् । सोमो भग इव यामेषु देवेषु वरुणो यथा २

रेवतीरनाधृषः सिपासवः सिपासथ । उत स्थ केशहंणीरथो ह केशवर्धनीः ३ (६५)

कां० ६, प्र० १२, अनु० ३]

०

११५

[अथर्ववेदः । कां० ६, सू० २२, सं० १]

(२२) भैषज्यम् ।

१-३ शन्तातिः । १ आदित्यरश्मिः, २-३ मरुतः । त्रिष्टुप्, २ चतुष्पदा भुरिग्जगती ।

कृष्णं नियानं हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत् पतन्ति ।

त आर्वद्वृजन्सर्दना हृतस्यादिद् घृतेनं पृथिवीं व्युद्विः १

पर्यस्वतीः कृणुथाप ओषधीः शिवा यदेजथा मरुतो रुक्मवक्षसः ।

ऊर्जं च तत्र सुमतिं च पिन्वत् यत्रा नरो मरुतः सिञ्चथा मधु २

उवृप्नुतो मरुतस्तां इयत वृष्टिर्या विश्वा निवतस्पृणाति ।

एजाति ग्लहां कन्येव तुन्नैरुं तुन्दाना पत्येव जाया ३ (६८)

(२३) अपां भैषज्यम् ।

१-३ शन्तातिः । आपः । १ अनुष्टुप्, २ त्रिपदा गायत्री, ३ परोष्णिक् ।

समुषीस्तवृषो विवा नक्तं च समुषीः । वरेण्यक्रतुरहमपो देवीरुप ह्वये १

ओता आपः कर्मण्या मुञ्चन्वितः प्रणीतये । सद्यः कृण्वन्त्वेतवे २

देवस्य सवितुः सवे कर्म कृण्वन्तु मानुषाः । शं नो भवन्त्वप ओषधीः शिवाः ३ (७१)

(२४) अपां भैषज्यम् ।

१-३ शन्तातिः । आपः । अनुष्टुप् ।

हिमवतः प्र स्रवन्ति सिन्धौ समह संगमः ।

आपो ह मह्यं तद् देवीर्ददन् हृद्योतभेषजम् १

यन्मे अक्षयोराविद्योत पाण्योः प्रपदोश्च यत् ।

आपस्तत् सर्वं निष्करन् भिषजां सुभिषक्तमाः २

सिन्धुपत्नीः सिन्धुराज्ञीः सर्वा या नद्यः स्थनं ।

वृत्त नस्तस्य भेषजं तेना वो मुनजामहे ३ (७४)

(२५) मन्याविनाशनम् ।

१-३ शुनःशेषः । मन्याविनाशनम् । अनुष्टुप् ।

पञ्च च याः पञ्चाशच्च संयन्ति मन्यां अभि ।

इतस्ताः सर्वा नश्यन्तु वाका अपचितामिव १

सप्त च याः सप्ततिश्च संयन्ति त्रैव्यां अभि ।

इतस्ताः सर्वा नश्यन्तु वाका अपचितामिव २ (७५)

अथर्ववेदः । कां० ६, प्र० १३, अनु० ३ ।

११६

[कां० ६, सू० २५, मं० १]

नवं च या नवतिश्च संयन्ति स्कन्ध्या अभि ।

इतस्ताः सर्वा नश्यन्तु वाका अपचितामिव

३ (७७)

(२६) पाप्मनाशनम् ।

१-३ ब्रह्मा । पाप्मा । अनुष्टुप् ।

अवं मा पाप्मन्सृज वृशी सन् मृडयासि नः ।

आ-मा भद्रस्य लोके पाप्मन् धेह्यविह्वुतम्

१

यो नः पाप्मन् न जहासि तमु त्वा जहिमो वयम् ।

पथामनु व्यावर्तनेऽन्य पाप्मानु पद्यताम्

२

अन्यत्रास्मद्गुच्यतु सहस्राक्षो अमर्त्यः ।

यं द्वेषाम तमृच्छतु यमु द्विष्मस्तमिज्जहि

३ (८०)

(२७) अरिष्टक्षयणम् ।

१-३ भृगुः । यमः, निर्वृतिः । जगती, २ त्रिष्टुप् ।

देवाः कृपोतं इषितो यदिच्छन् दूतो निर्वृत्या इदमाजगाम ।

तस्मा अर्चाम कृण्वाम निर्वृतिं शं नो अस्तु द्विष्वे शं चतुष्पदि १

शिवः कृपोतं इषितो नो अस्वनागा देवाः शकुनो गृहं नः ।

अग्निर्हि विप्रो जुषतां हविर्नः परि हेतिः पक्षिणी नो वृणक्तु २

हेतिः पक्षिणी न दंभात्यस्मानाप्स्री एदं कृणुते अग्निधाने ।

शिवो गोभ्य उत पुरुषेभ्यो नो अस्तु मा नो देवा इह हिंसीत कृपोतः ३ (८१)

(२८) अरिष्टक्षयणम् ।

१-३ भृगुः । यमः, निर्वृतिः । १ त्रिष्टुप्, २ अनुष्टुप्, ३ जगती ।

कृचा कृपोतं नुदत प्रणोकृमिषं मर्दन्तः परि गां नवामः ।

संलोभयन्तो दुरिता पदानि हित्वा न ऊर्जं प्र पदात् पथिष्ठः १

परिमेष्टिर्मर्षत परिमे गामनेषत ।

वेवेर्ष्वकत श्रवः क इमौ आ दधर्षति

२

यः प्रथमः प्रवर्तमाससाद बहुभ्यः पन्थामनुपस्पशानः ।

योऽस्येते द्विपत्रो यश्चतुष्पदस्तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे

३ (८६)

कां० दे, प्र० १३, अत० ३]

११७

[अथर्ववेदः । कां० दे, सू० २९, मं० १

(२९) अरिष्टक्षयणम् ।

१-३ भृगुः । यमः, निर्वृतिः । (बृहती) १-२ विराणाम गायत्री, ३ अथर्वसाना सप्तपदा विराडष्टिः ।

अमून् हेतिः पंतत्रिणी न्येतु यदुलूको ववति मोघमेतत् । यद् वा कपोतः पद्मशौ कृणोति १
 यौ ते ब्रूतौ निर्वृत इदमेतोऽप्रहितौ प्रहितौ वा गृहं नः । कपोतोलूकाभ्यामपर्वं तदस्तु । २
 अथैरुत्यायेदमा पपत्यात् सुवीरताया इदमा संसद्यात् । पराड्वि परां वद पराचीमनु संवतम् ।
 यथा गुमस्य त्वा गृहेऽरसं प्रतिचाकंशानाभूकं प्रतिचाकंशान् ३ (८९)

(३०) पापशमनम् ।

१-३ उपरिवध्रवः । शमी । जगतो, २ त्रिष्टुप्, ३ चतुष्पाच्छकुमत्यनुष्टुप् ।

वेवा इमं मधुना संयुतं यवं सरस्वत्यामधि मृणावचकृषुः ।

इन्द्रं आसीत् सीरंपतिः शतक्रतुः कीनाशा आसन् मरुतः सुदानवः १

यस्ते मदोऽवकेशो विंकेशो येनामिहस्यं पुरुषं कृणोषि ।

आरात् त्वदुन्या वनानि वृक्षि त्वं शमि शतवल्गा वि रोह २

बृहत्पलाशे सुभगे वधंवृद्ध क्रतावरि ।

मातेव पुत्रेभ्यो मृड केरोभ्यः शमि ३ (९१)

(३१) गौः ।

१-३ उपरिवध्रवः । गौः । गायत्री ।

आयं गौः प्राश्निरकमीदसंदन्मातरं पुरः । पितरं च प्रयन्स्वः १

अन्तश्चरति रोचना अस्य प्राणादपानतः । व्यस्यन्महिषः स्वः २

त्रिंशद् धामा वि राजति वाक् पंतङ्गो अंशिभ्रियत् । प्रति वस्तोरुह्युभिः ३ (९५)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

(३२) यातुधानक्षयणम् ।

(१-३) १-२ चातनः, ३ अथर्व । १ अग्निः, २ रुद्रः, ३ मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप्, २ प्रस्तारपङ्क्तिः ।

[४] अन्तर्वावे जुहुता स्वेतद यातुधानक्षयणं वृतेन ।

आसाद् रक्षोसि प्रति दह त्वमग्ने न नो गृहाणामुप तीतपासि १

रुद्रो वो ग्रीवा अशरि पशाचाः पृष्टीर्वोऽपि शृणानु यातुधानाः । २

वीरुद् वो विश्वतोवीर्या यमेन समजीगमत ।

अमयं मित्रावरुणाविहास्तु नोऽर्चिषाभिर्णो नुदतं प्रतीचः ।

मा-ज्ञातारं मा प्रतिष्ठां विदन्त मिथो विद्वाना उप यन्तु मृत्युम् ३ (९८)

अथर्ववेदः । कां० ६, प्र० १३, अं० ४]

११८

[कां० ६, सू० ३३, मं० १]

(३३) इन्द्रस्तवः ।

१-३ जाटिकायनः । इन्द्रः । गायत्री, २ अनुष्टुप् ।

यस्येदमा रजो युजस्तुजे जना वनं स्वः । इन्द्रस्य रन्त्यं बृहत् १
 नाधूष आ दधूषते धृषाणो धृषितः शर्वः । पुरा यथा व्यथिः श्रव इन्द्रस्य नाधूषे शर्वः २
 स नो ददातु तां रयिमुं पिशङ्गसंहशम् । इन्द्रः पतिस्तुविष्टमो जनेष्वा ३ (१०१)

(३४) शप्पनाशनम् ।

१-५ चातनः । अग्निः । गायत्री ।

प्राग्रये वाचमीरय वृषभाय क्षितीनाम् । स नः पर्षदति द्विषः १
 यो रक्षांसि निजूर्वेत्यग्निस्तिग्मेन शोचिषा । स नः पर्षदति द्विषः २
 यः परस्याः परावतस्तिरो धन्वातिरोचते । स नः पर्षदति द्विषः ३
 यो विश्वाभि विपश्यति भुवना सं च पश्यति । स नः पर्षदति द्विषः ४
 यो अस्य पुरे रजसः शुक्रो अग्निरजायत । स नः पर्षदति द्विषः ५ (१०६)

(३५) वैश्वानरः ।

१-३ कौशिकः । वैश्वानरः । गायत्री ।

वैश्वानरो न ऊतय आ प्र यातु परावतः । अग्निर्नः सुष्टीरुप १
 वैश्वानरो न आगमवृमं यज्ञं सजूरुप । अग्निरुक्थेष्वाहंसु २
 वैश्वानरोऽङ्गिरसां स्तोममुक्थं च चाक्लपत् । ऐषु द्युक्षं स्वर्यमत ३ (१०९)

(३६) वैश्वानरः ।

१-३ अथर्वा (स्वस्त्ययनकामः) । अग्निः । गायत्री ।

ऋतावानं वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषस्पतिम् । अजं घर्ममीमहे १
 स विश्वा प्रति चाक्लप ऋतूरुत् सृजते वशी । यज्ञस्य वयं उत्तिरन् २
 अग्निः परेषु धामसु कामो मृतस्य भव्यस्य । सन्नाडेको वि रजति ३ (१११)

(३७) शप्पनाशनम् ।

१-३ अथर्वा (स्वस्त्ययनकामः) । चन्द्रमाः । अनुष्टुप् ।

उप प्रागात् सहस्राक्षो युक्त्वा शपथो रथम् ।
 शप्तारमन्विच्छन् मम वृक इवाविमतो गृहम् १ (१११)

कां० ६, प्र० १३, अनु० ४]

११९

[अथर्ववेदः । कां० ६, सू० ३७, मं० २

परि णो वृद्धि शपथ हृदमग्निर्वा वहन् ।
 शसारमत्र नो जहि द्विवो वृक्षमिवाग्निः २
 यो नः शपादशपतः शपतो यश्च नः शपात् ।
 शुने पेष्टमिवावक्षामं तं प्रत्यस्यामि मृत्यवे ३ (११५)

(३८) वर्चस्यम् ।

१-४ अथर्वा (वर्चस्कामः) । त्विपिः, (बृहस्पतिः) । त्रिष्टुप् ।

सिंहे व्याघ्र उत या पृदाकौ त्विपिर्ग्री वाह्यणे सूर्ये या ।
 इन्द्रं या देवी सुभगा जजान सा न ऐतु वर्चसा संविद्वाना १
 या हस्तिनि द्वीपिनि या हिरण्ये त्विपिर्प्सु गोषु या पुरुषेषु ।
 इन्द्रं या देवी सुभगा जजान सा न ऐतु वर्चसा संविद्वाना २
 रथे अक्षेष्वाभस्य वाजे वाते पर्जन्ये वरुणस्य शुष्मे ।
 इन्द्रं या देवी सुभगा जजान सा न ऐतु वर्चसा संविद्वाना ३
 राजन्ये दुन्दुभावार्यतायामश्वस्य वाजे पुरुषस्य मायौ ।
 इन्द्रं या देवी सुभगा जजान सा न ऐतु वर्चसा संविद्वाना ४ (११९)

(३९) वर्चस्यम् ।

१-३ अथर्वा (वर्चस्कामः) । (बृहस्पतिः), २ इन्द्रः, ३ इन्द्रः, अग्निः, सोमः । १ जगती,
 २ त्रिष्टुप्, ३ अनुष्टुप् ।

यशो हविर्वर्धतामिन्द्रजुतं सहस्रवीर्यं सुभृतं सहस्कृतम् ।
 प्रसर्षाणमनु व्रीर्घाय चक्षसे हविर्मन्तं मा वर्धय ज्येष्ठतातये १
 अच्छा न इन्द्रं यशसं यशोभिर्यशस्विनं नमस्ताना विधेम ।
 स नो रास्व राष्ट्रमिन्द्रजुतं तस्य ते शतौ यशसः स्याम २
 यशा इन्द्रो यशा अग्निर्यशः सोमो अजायत ।
 यशा विश्वस्य भूतस्याहमस्मि यशस्तमः ३ (१२२)

(४०) अभयम् ।

१-३ अथर्वा । १ द्यावापृथिवी, सोमः, सविता, अन्तरिक्षं, सप्तऋषयः; २ सविता, इन्द्रः;
 ३ इन्द्रः । १-२ जगती, ३ अनुष्टुप् ।

अभयं द्यावापृथिवी इहास्तु नोऽभयं सोमः सविता नः कृणोतु ।
 अभयं नोऽस्तुर्वेऽन्तरिक्षं सप्तऋषीणां च हविषाभयं नो अस्तु १ (१२३)

अथर्ववेदः । कां० ६, प्र० १३, अ० १४ ।

१९०

[कां० ६, सू० ४०, सं० २]

अस्मै ग्रामाय प्रदिशश्चतस्र ऊर्जं सुभूतं स्वस्ति संविता नः कृणोतु ।
 अशन्विन्द्रो अभयं नः कृणोत्वन्यत्र राज्ञामभि यातु मन्युः २
 अनमित्रं नो अधरादनमित्रं न उत्तरात् ।
 इन्द्रानमित्रं नः पश्चादनमित्रं पुरस्कृधि ३ (११५)

(४१) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-३ ब्रह्मा । १ चन्द्रमाः, २ सरस्वती, ३ दैव्या ऋषयः । १ भुरिक्, २ अनुष्टुप् ३ त्रिष्टुप् ।

मनसे चेतसे धिय आकूतय उत चित्तये ।
 मृत्यै श्रुताय चक्षसे विधेम हविषा वयम् १
 अपानार्य व्यानार्य प्राणाय भूरिधायसे ।
 सरस्वत्या उरुव्यचै विधेम हविषा वयम् २
 मा नो हासिपुर्कप्यो दैव्या ये तनूपा ये नस्तन्वस्तनूजाः ।
 अमर्त्या मर्त्या अभि नः सचध्वमार्युर्धत्त प्रतरं जीवसे नः ३ (११८)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(४२) परस्परचित्तैकीकरणम् ।

१-३ भृग्वक्त्रिः (परस्परचित्तैकीकरणकामः) । मन्युः । १-२ भुरिक्, ३ अनुष्टुप् ।

[५] अव ज्यामिव धन्वन्नो मन्युं तनोमि ते हृदः ।
 यथा संमनसौ भूत्वा सखायाविव सचावहै १
 सखायाविव सचावहा अव मन्युं तनोमि ते ।
 अधस्ते अश्मनो मन्युमुपास्यामसि यो गुरुः २
 अभि तिष्ठामि ते मन्युं पाण्यं प्रपदेन च ।
 यथावशो न वारिषो मम चित्तमुपायसि ३ (१२१)

(४३) मन्युशमनम् ।

१-३ भृग्वक्त्रिः (परस्परचित्तैकीकरणकामः) । मन्युशमनम् । अनुष्टुप् ।

अयं कुर्मो विमन्युकः स्वाय चारणाय च ।
 मन्योर्विमन्युकस्यायं मन्युशमन उच्यते १
 अयं यो भूरिमूलः समुद्रमवतिष्ठति ।
 कुर्मः पृथिव्या उत्थितो मन्युशमन उच्यते २
 वि ते हनव्यां शरणिं वि ते मुख्यां नयामसि ।
 यथावशो न वारिषो मम चित्तमुपायसि ३ (१२४)

कां० ६, प्र० १३, अनु० ५]

१२१

[अथर्ववेदः । कां० ६, सू० ४४, मं० १

(४४) रोगनाशनम् ।

१-३ विश्वामित्रः । वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ३ त्रिपदा महावृहती ।

अस्थाद् द्यौरस्थात् पृथिव्यस्थाद् विश्वमिदं जगत् ।
 अस्थुर्वृक्षा ऊर्ध्वस्वप्नास्तिष्ठाद् रोगो अयं तव १
 ज्ञातं या भेषजानि ते सहस्रं संगतानि च ।
 श्रेष्ठमास्त्रावभेषजं वसिष्ठं रोगनाशनम् २
 रुद्रस्य मूर्त्रमस्यमृतस्य नाभिः ।
 विषाणका नाम वा असि पितृणां मूलादुत्थिता वातीकृतनाशनी ३ (१३७)

(४५) दुःष्वप्ननाशनम् ।

१-३ अङ्गिराः प्रचेता, यमश्च । दुःष्वप्ननाशनम् । १ पथ्यापङ्क्तिः, २ भुरिक् त्रिष्टुप्, ३ अनुष्टुप् ।

प्रोऽप्रेहि मनस्पाप किमशस्तानि शंससि ।
 परेहि न त्वां कामये वृक्षां वनानि सं चर गृहेषु गोषु मे मनः १
 अवशसां निःशसा यत् पराशसोपरिम जाग्रतो यत् स्वपन्तः ।
 अग्निर्विश्वान्यप दुष्कृतान्यजुष्टान्यरे अस्मद् दधातु २
 यदिन्द्र ब्रह्मणस्पतेऽपि मृषा चरामसि ।
 प्रचेता न आङ्गिरसो दुर्गतात् पात्वंहसः ३ (१४०)

(४६) दुःष्वप्ननाशनम् ।

१-३ अङ्गिराः प्रचेता यमश्च । दुःष्वप्ननाशनम् । १ विष्टारपङ्क्तिः, २ त्र्यवसाना शकरीगर्भा पञ्चपदा जगती, ३ अनुष्टुप् ।

यो न जीवोऽसि न मृतो देवानाममृतगर्भोऽसि स्वप्न ।
 वरुणानी तै माता यमः पिताररुर्नामासि १
 विद्म तै स्वप्न जनित्रं देवजामीनां पुत्रोऽसि यमस्य करणः ।
 अन्तकोऽसि मृत्युरसि ।
 तं त्वां स्वप्न तथा सं विद्म स नः स्वप्न दुष्प्रभ्यात् पाहि २
 यथा कलां यथा शफं यथर्णं संनयन्ति ।
 एवा दुष्पन्थं सर्वं द्विषते सं नयामसि ३ (१४१)

अथर्व० १६

अथर्ववेदः । कां० ६, प्र० १३, अनु० ५]

११२

[कां० ६, सू० ४७, मं० १]

(४७) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-३ अङ्गिराः प्रचेताः । १ अग्निः, २ विश्वे देवाः, ३ सुधन्वा । त्रिष्टुप् ।

अग्निः प्रातःसवने पात्वस्मान् वैश्वानरो विश्वकृद् विश्वशंभूः ।

स नः पावको द्रविणे दधात्वार्युष्मन्तः सहमेक्षाः स्याम १

विश्वे देवा मरुत इन्द्रो अस्मानस्मिन् द्वितीये सर्वने न जन्तुः ।

आर्युष्मन्तः प्रियमेपां वर्दन्तो व्यं देवानां सुमतौ स्याम २

इदं तृतीयं सर्वनं कवीनामृतेन ये चम्रसमैरयन्त ।

ते सौधन्वनाः स्वराणशानाः स्विष्टि नो अभि वस्यो नयन्तु ३ (१४६)

(४८) स्वस्तिवाचनम् ।

१-३ अङ्गिराः, प्रचेताः । १ इयेनः, २ क्रभुः, ३ वृषा । उष्णिक् ।

इयेनोऽसि गायत्रच्छन्दा अनु त्वा रंभे । स्वस्ति मा सं वहास्य यज्ञस्योद्वि स्वाहा १

क्रभुरसि जगच्छन्दा अनु त्वा रंभे । स्वस्ति मा सं वहास्य यज्ञस्योद्वि स्वाहा २

वृषासि त्रिष्टुच्छन्दा अनु त्वा रंभे । स्वस्ति मा सं वहास्य यज्ञस्योद्वि स्वाहा ३ (१४७)

(४९) अग्निस्तवः ।

१-३ गार्ग्यः । अग्निः । १ अनुष्टुप्, २ जगती, ३ विराड्जगती ।

नहि ते अग्ने तन्वुः क्रूरमानंश्च मर्त्यः ।

कपिर्बभस्ति तेजं स्वं जरायु गौरिव १

मेघ इव वै सं च वि चोर्बज्यसे यदुत्तरद्रावुपरंश्च खादतः ।

शीष्णां शिरोऽप्ससाप्सो अर्दयन्तं शून् बभस्ति हरितेभिरासभिः २

सुपर्णा वाचमक्रतोष द्यव्याखरे कृष्णा इषिरा अनर्तिपुः ।

नि यज्ञियन्त्युपरस्य निष्कृतिं पुरु रेतो दधिरे सूर्यश्रितः ३ (१४८)

(५०) अभययाचना ।

१-३ अथर्वी (अभयकामः) । अश्विनौ । १ विराड्जगती, २-३ पथ्यापङ्क्तिः ।

हतं तर्दं समङ्कमाखुमश्विना छिन्तं शिरो अपि पृष्ठीः शृणीतम् ।

यवान्नेद्वानपि नहतं मुखमथामयं कृणुतं धान्यायि १ (१४९)

का० ६, प्र० १३, अनु० ५]

१२३

[अथर्ववेदः । का० ६, सू० ५०, मं० २

तर्कं है पतङ्गः है जस्य हा उपकस ।

ब्रह्मेवासंस्थितं हविरनन्दन्त इमान् यवानर्हिसन्तो अपोदित २

तर्दीपते वर्धापते तृष्टजम्भा आ शृणोत मे ।

य आरण्या व्यहिरा ये के च स्थ व्यहिरास्तान्त्सवीन् जम्भयामसि ३ (१५५)

(५१) पन्नोनाशनम् ।

१-३ शन्तातिः । आपः, ३ वरुणः । १ गायत्री, २ त्रिष्टुप्, ३ जगती ।

वायोः पूतः पवित्रेण प्रत्यङ् सोमो अति द्रुतः ।

इन्द्रस्य युज्यः सखा १

आपो अस्मान् मातरः सृदयन्तु घृतेन नो घृतप्वः पुनन्तु ।

विश्वं हि रिपं प्रवहन्ति देवीरुदिदाभ्यः शुचिरा पूत एमि २

यत् किं चेदं वरुण देव्ये जनेऽभिद्रोहं मनुष्याऽश्नन्ति ।

अचिच्या चेत् तव धर्मा युयोपिम मा नस्तस्मादेनर्सा देव रीरिपः ३ (१५८)

[इति त्रयोदशः प्रपाठकः ॥१३॥]

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

(५१) भैवज्यम् ।

१-३ भागलिः । १ सूर्यः, २ गावः, ३ भैवजम् । अनुष्टुप् ।

[अथ चतुर्दशः प्रपाठकः ॥१४॥]

[६] उत सूर्यो द्विव एति पुरो रक्षांसि निजूर्वन् । आद्रित्यः पर्वतेभ्यो विश्वहृष्टो अहष्टहा १

नि गावो गोष्ठे असृन् न मृगासो अविक्षत । न्यूर्मयो नदीनां न्यहृष्टो अलिप्सत २

आयुर्ददं विपश्चितं श्रुतां कण्वस्य वीरुधम् । आभारिणं विश्वभेपजीमस्याहृष्टान् नि शमयत ३ (१६३)

(५२) सर्वतो रक्षणम् ।

१-३ बृहच्छुक्रः । १ द्यौः, पृथिवी, शुक्रः, सोमः, अग्निः, वायुः, सविता, १ भगः, २ वैश्वानरः,

३ त्वष्टा । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

द्यौश्च म इदं पृथिवी च प्रचेतसौ शुक्रो बृहन् दक्षिणया पिपर्तु ।

अनु स्वधा चिकित्तां सोमो अग्निर्वायुर्नः पातु सविता भगश्च १

पुनः प्राणः पुनरात्मा न ऐतु पुनश्चक्षुः पुनरसुर्न ऐतु ।

वै तान्रो नो अदग्धस्तनूपा अन्तस्तिष्ठति दुरितानि विश्वा २ (१६३)

अथर्ववेदः । कां० ६, प्र० १५, अनु० ६]

११४

[कां० ६, सू० ५३, मं० ३]

सं वर्धसा पर्यसा सं तनूमिरगन्महि मनसा सं शिवेन ।

त्वष्टा नो अत्र वरीयः कृणोत्वनु नो माहुं तन्वोऽ यद् विरिण्टम् ३ (१६४)

(५४) अमित्रदम्भनम् ।

१-३ ब्रह्मा । अग्नीषोमौ । अनुष्टुप् ।

इदं तद् युज उत्तरमिन्द्रं शुम्भाम्यष्टये । अस्य क्षत्रं त्रियं महीं वृष्टिर्व वर्धया तृणम् १
 अस्मै क्षत्रमग्नीषोमावस्मै धारयतं रयिम् । इमं राष्ट्रस्याभीवर्गे कृणुतं युज उत्तरम् २
 सर्वन्धुश्वासबन्धुश्च यो अस्माँ अभिदासति । सर्वं तं रन्धयासि मे यजमानाय सुन्वते ३ (१६७)

(५५) सौमनस्यम् ।

१-३ ब्रह्मा । १ विश्वे देवाः, २-३ रुद्रः । जगती, २ त्रिष्टुप् ।

ये पन्थानो बहवो देवयानां अन्तरा द्यावापृथिवी संचरन्ति ।
 तेषामज्यानि यतमो वहति तस्मै मा देवाः परि धत्तेह सर्वे १
 ग्रीष्मो हेमन्तः शिशिरो वसन्तः शरद् वर्षाः स्विते नो दधात ।
 आ नो गोषु भजता प्रजायां निवात इद् वः शरणे स्याम २
 इवावत्सराय परिवत्सराय संवत्सराय कृणुता बृहन्नमः ।
 तेषां वयं सुमतौ यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे स्याम ३ (१७०)

(५६) सर्वेभ्यो रक्षणम् ।

१-३ शन्तातिः । १ विश्वे देवाः, २-३ रुद्रः । १ उष्णिग्गर्भा पथ्यापङ्क्तिः, २ अनुष्टुप्, ३ निचृत् ।

मा नो देवा अर्हिर्वधीत सतोकान्सहपूरुषान् ।
 संयतं न वि ष्परद् व्यातुं न सं यमन्नमो देवजनेभ्यः १
 नमोऽस्त्वसिताय नमस्तिरश्चिराजये ।
 स्वजायं बभ्रवे नमो नमो देवजनेभ्यः २
 सं ते हन्मि वृता द्रुतः समु ते हन्वा हनू ।
 सं ते जिह्वा जिह्वां सम्बाह्नाह आस्यम् ३ (१७३)

(५७) जलचिकित्सा ।

१-३ शन्तातिः । रुद्रः । १-२ अनुष्टुप्, ३ पथ्याबृहती ।

इदमिद् वा उ मेपुजमिदं रुद्रस्य भेषजम् ।
 येनेपुमेकतेजनां शतशत्यामपुमवर्त्त १ (१७४)

का० ६, प्र० १४, अनु० ६]

११५

[अथर्ववेदः । का० ६, सू० ५७, मं० २

जालाषेणाभि पिंश्चत जालाषेणोर्प सिञ्चत ।

जालाषमुग्रं मेपुजं तेन नो मृड जीवसे २

शं च नो मयश्च नो मा च नः किं चनाममत् ।

क्षमा रणे विश्वं नो अस्तु मेपुजं सर्वं नो अस्तु मेपुजम् ३ (१७६)

(५८) यशःप्राप्तिः ।

१-३ अथर्वा (यशस्कामः) । बृहस्पतिः, १-२ इन्द्रः, द्यावापृथिवी, सविता, ३ आशिः, इन्द्रः, सोमः ।

१ जगती, २ प्रस्तारपङ्क्तिः, ३ अनुष्टुप् ।

यशसं मेन्द्रो मघवान् कृणोतु यशसं द्यावापृथिवी उमे इमे ।

यशसं मा देवः सविता कृणोतु मियो व्रातुर्दक्षिणाया इह स्याम् १

यथेन्द्रो द्यावापृथिव्योर्यशस्वान् यथाप ओर्पधीषु यशस्वतीः !

एवा विश्वेषु देवेषु वयं सर्वेषु यशसः स्याम २

यशा इन्द्रो यशा अग्निर्पुशाः सोमो अजायत ।

यशा विश्वस्य भूतस्याहमस्मि यशस्तमः ३ (१७९)

(५९) औपधिः ।

१-३ अथर्वा । रुद्रः, अरुन्धती औपधिः । अनुष्टुप् ।

अननुद्धयस्त्वं प्रथमं धेनुभ्यस्त्वमरुन्धति ।

अर्धेनवे वयसे शर्म यच्छ चतुष्पदे १

शर्म यच्छत्वोर्पधिः सह देवीररुन्धती ।

करत् पर्यस्वन्तं गोष्ठमयक्ष्मो उत पूरुषान् २

विश्वरूपां सुभगामिच्छावदामि जीविलाम् ।

सा नो रुद्रस्यास्तां हेति दूरं नयतु गोभ्यः ३ (१८२)

(६०) पतिलाभः ।

१-३ अथर्वा । अर्यमा । अनुष्टुप् ।

अर्यमा यात्यर्यमा पुरस्ताद् विपितस्तुपः ।

अस्या इच्छन्नयुवै पतिमुत जायामजानये १

अश्रमद्वियमर्यमन्नन्यासां समनं यती ।

अङ्गो न्वर्यिमन्नस्या अन्याः समनमार्यति २

धाता दाधार पृथिवीं धाता द्यामुत सूर्यम् ।

धातास्या अगृवै पतिं दधातु प्रतिकाम्यम् ३ (१८५)

अथर्ववेदः । का० ६, प्र० १४, अनु० ६]

१२६

[का० ६, सू० ६१, मं० १]

(६१) विश्वस्रष्टा ।

१-३ अथर्वा । रुद्रः । १ त्रिष्टुप्, २-३ भुरिक् ।

मह्यमापो मधुमदेर्यन्तां मह्यं सूरों अभर्ज्योतिषे कम् ।
 मह्यं देवा उत विश्वे तपोजा मह्यं देवः सविता व्यचो धात् १
 अहं विवेच पृथिवीमुत द्यामहमूतूरजनयं सप्त साकम् ।
 अहं सत्यमनृतं यद् वदाम्यहं देवीं परि वाचं विशश्च २
 अहं जजान पृथिवीमुत द्यामहमूतूरजनयं सप्त सिन्धून् ।
 अहं सत्यमनृतं यद् वदामि यो अग्नीषोमावजुषे सखाया ३ (१८८)

॥ इति षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥

(६०) पावमानम् ।

१-३ अथर्वा । रुद्रः, वैश्वानरः, वातः, द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप् ।

[७] वैश्वानरो रुद्रिभिर्निः पुनातु वातः प्राणेनेषिरो नभोभिः ।
 द्यावापृथिवी पर्यसा पर्यस्वती कृतावरी यजिषे नः पुनीताम् १
 वैश्वानरीं सूनतामा रंभध्वं यस्या आशास्तन्वो जीतपृष्ठाः ।
 तया गृणन्तः सधमादेषु वयं स्याम पतयो रयीणाम् २
 वैश्वानरीं वर्चस आ रंभध्वं शुन्द्धा भवन्तः शुचयः पावकाः :
 इहेड्या सधमादुं मदनतो ज्योक् पश्येम सूर्यमुच्चरन्तम् ३ (१९१)

(६३) वर्चोबलप्राप्तिः ।

१-४ वृद्धणः । १ निर्वृतिः, २ यमः, ३ मृत्युः, ४ अग्निः । १-३ जगती, २ अतिजगतीगर्भा, ४ अनुष्टुप् ।

यत् ते देवी निर्वृतिराबन्ध दाम् ग्रीवास्वविमोक्चं यत् ।
 तत् ते वि प्याम्यायुषे वर्चसे बलायादोमदमन्नमद्भि प्रसूतः १
 नमोऽस्तु ते निर्वृते तिग्मतेजोऽयस्मयान् वि चृता बन्धपाशान् ।
 यमो मह्यं पुनरित् त्वां ददाति तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे २
 अयस्मये दुपदे बैधिष इहाभिहितो मृत्युभिर्ये सहस्रम् ।
 यमेन त्वं पितृभिः संविद्वान उत्तमं नाकमधि रोहयेमम् ३
 संसमिद् युवसे वृषज्ज्ये विश्वान्ययुय आ ।
 इहस्पदे समिध्यसे स नो वसून्या भर ४ (१९५)

कां० ६, प्र० १४, अनु० ७]

१२७

[अथर्ववेदः । कां० ६, सू० ६४, मं० १]

(६४) सांमनस्यम् ।

१-३ अथर्वा । सांमनस्यम्, १ विश्वे देवाः । अनुष्टुप्, (१ त्रिष्टुप्) ।

सं जानीध्वं सं पृच्यध्वं सं वो मनांसि जानताम् ।
 देवा भागं यथा पूर्वं संजानाना उपासते १
 समानो मन्त्रः समितिः समानी समानं व्रतं सह चित्तमेपाम् ।
 समानेन वो हविषा जुहोमि समानं चेतो अभिसंविशध्वम् २
 समानी व आकूतिः समाना हृदयानि वः ।
 समानमस्तु वो मनो यथा वः सुसुहासति ३ (१९८)

(६५) शत्रुनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । (चन्द्रमाः), इन्द्रः, पराशरः । अनुष्टुप्, १ पथ्यापङ्क्तिः ।

अव मन्युरवायताव बाहू मनोयुजा ।
 पराशर त्वं तेषां पराश्रं शुष्ममर्दयाधा नो रुयिमा कृधि १
 निर्हस्तेभ्यो नैर्हस्तं यं देवाः शरुमस्यथ ।
 वृश्चामि शत्रूणां बाहू ननेन हविषाहम् २
 इन्द्रश्चकार प्रथमं नैर्हस्तमसुरेभ्यः ।
 जयन्तु सत्त्वानो मम स्थिरेणेन्द्रेण मेदिनां ३ (२०१)

(६६) शत्रुनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । इन्द्रः । अनुष्टुप्, १ त्रिष्टुप् ।

निर्हस्तः शत्रुरभिदासन्नस्तु ये सेनाभिर्युधमायन्त्यस्मान् ।
 समर्पयेन्द्र महता वधेन द्राव्येषामघहारो विविन्द्रः १
 आतन्वाना आयच्छन्तोऽस्यन्तो ये च धावथ ।
 निर्हस्ताः शत्रवः स्थनेन्द्रो वोऽद्य पराशरीत् २
 निर्हस्ताः सन्तु शत्रवोऽङ्गैर्वा म्लापयामसि ।
 अथेषामिन्द्र वेदांसि शतशो वि भंजामहे ३ (२०४)

(६७) शत्रुनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

परि वर्तमानि सर्वत इन्द्रः पूषा च सस्रतुः । मुह्यन्त्वयाम् सेना अभिजाणां परस्तराम् १ (२०५)

अथर्ववेदः । कां० ६, प्र० १४, अनु० ७]

१९८

[कां० ६, सू० ६७, मं० १]

मूढा अमित्राश्चरताऽगीर्णा इवाहयः । तेषां वो अग्निमूढानामिन्द्रो हन्तु वरंवरम् २
 ऐषु नह्य वृषाजिनं हरिणस्या भियं कृधि । पराङ्मित्र एषत्वर्वाची गौरुपेषतु ३ (२०७)
 (६८) वपनम् ।

१-३ अथर्वा । १ सविता, आदित्याः, रुद्राः, वसवः; २ अदितिः, आपः, प्रजापतिः; ३ सविता,
 सोमः, वरुणः । १ पुरोक्षिराडतिशाकरगर्भा चतुष्पदा जगती, २ अनुष्टुप्,
 ३ अतिजगतीगर्भा त्रिष्टुप् ।

आयमगन्तसविता क्षुरेणोष्णेन वाय उक्केनेहि ।
 आदित्या रुद्रा वसव उन्दन्तु सचेतसः सोमस्य राज्ञो वपत प्रचेतसः १
 अदितिः श्मश्रु वपत्वाप उन्दन्तु वर्चसा ।
 चिकित्सतु प्रजापतिर्दीर्घायुत्वाय चक्षसे २
 येनावपत् सविता क्षुरेण सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान् ।
 तेन ब्रह्माणो वपतेदमस्य गोमानश्ववानयमस्तु प्रजावान् ३ (२१०)
 (६९) वर्चःप्राप्तिः ।

१-३ अथर्वा । गृहस्पतिः, अभिवनौ । अनुष्टुप् ।

गिरावर्गरदिषु हिरण्ये गोषु यद् यज्ञः । सुरायां सिच्यमानायां कीलाले मधु तन्मार्थं १
 अश्विना सार्वेण मा मधुनाङ्कं शुभस्पती । यथा भर्गस्वतीं वाचमावदानि जनां अनु २
 मयि वचो अथो यशोऽथो यज्ञस्य यत् पर्यः । तन्मार्थं प्रजापतिर्विवि द्यामिव दंहतु ३ (२१३)

(७०) अघ्न्या ।

१-३ काङ्कायनः । अघ्न्या । जगती ।

यथा मांसं यथा सुरा यथाक्षा अग्निदेवने ।
 यथा पुंसो वृषण्यत स्त्रियां निहन्यते मनः ।
 एवा ते अघ्न्ये मनोऽग्निं वृत्ते नि हन्यताम् १
 यथा हुस्ती हस्तिन्याः पुदेनं पुदमुद्युजे ।
 यथा पुंसो वृषण्यत स्त्रियां निहन्यते मनः ।
 एवा ते अघ्न्ये मनोऽग्निं वृत्ते नि हन्यताम् २
 यथा प्रधिर्यथोपधिर्यथा नभ्यं प्रधावधि ।
 यथा पुंसो वृषण्यत स्त्रियां निहन्यते मनः ।
 एवा ते अघ्न्ये मनोऽग्निं वृत्ते नि हन्यताम् ३ (२१६)

कां० ६, मं० १४, अनु० ७]

११९

[अथर्ववेदः । कां० ६, सू० ७१, मं० १२]

(७१) अश्वम् ।

१-३ ब्रह्मा । अग्निः, ३ वैश्वानरः, देवाः । जगती, ३ त्रिष्टुप् ।

यदन्नमग्निं बहुधा विरूपं हिरण्यमश्वमुत गामजामविम् ।
यत्रेव किं च प्रतिजग्रहाहमग्निष्टद्धोता सुहुतं कृणोतु १
यन्मा हुतमहुतमाजगाम वृत्तं पितृभिरनुमतं मनुष्यैः ।
यस्मान्मि मन उदिव रारंजीत्यग्निष्टद्धोता सुहुतं कृणोतु २
यदन्नमद्वयन्तेन देवा दास्यन्नदास्यन्नुत संगृणामि ।
वैश्वानरस्य महतो महिम्ना शिवं मह्यं मधुमद्वस्त्वन्नम् ३ (११९)

(७२) वाजीकरणम् ।

१-३ अधर्वाङ्गिराः । शेषोऽर्कः । १ जगती, २ अनुष्टुप्, ३ भुरिक् ।

यथासितः प्रथयते वशां अनु वपूषि कृण्वन्नसुरस्य मायया ।
एवा ते शेषः सहसायमर्कोऽङ्गेनाङ्गं संसमकं कृणोतु १
यथा पसस्तायावुरं वातेन स्थूलभं कृतम् ।
यावत् परस्वतः पसस्तावत् ते वर्धतां पसः २
यावद्वृद्धीनं पारस्वतं हास्तिनं गर्दभं च यत् ।
यावदश्वस्य वाजिनस्तावत् ते वर्धतां पसः ३ (१२२)
॥ इति सप्तमोऽनुवाकः ॥७॥

(७३) सामनस्यम् ।

१-३ अधर्वा । सामनस्यम्, वरुणसोऽग्निवृहस्पतिवसवः, ३ वास्तोष्पतिः । १, ३ भुरिक्, २ त्रिष्टुप् ।

[८] एह यातु वरुणः सोमो अग्निर्वृहस्पतिर्वसुभिरेह यातु ।
अस्य श्रियमुपसंयातु सर्वं उग्रस्य चेतुः संमनसः सजाताः १
यो वः शुष्मो हृदयेष्वन्तराकूतिर्या वो मनसि प्रविष्टा ।
तान्त्सीवयामि हविषा घृतेन मयि सजाता रमतिर्वो अस्तु २
इहैव स्तु मार्ष याताध्यस्मत् पूषा पुरस्तादपथं वः कृणोतु ।
वास्तोष्पतिर्नु वो जोहवीतु मयि सजाता रमतिर्वो अस्तु ३ (१२५)

अथर्व० १७

अथर्ववेदः । कां० ६, प्र० १४, अनु० ८]

१३०

[कां० ६, सू० ७४, सं० १]

(७४) सांमनस्यम् ।

१-३ अथर्वा । सांमनस्यम्, नाना देवताः, त्रिणामा । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप् ।

सं वः पृच्यन्तां तन्वं१ः सं मनोसि समु वृता ।

सं वोऽयं ब्रह्मणस्पतिर्भगः सं वो अजीगमत् १

संज्ञपनं वो मनसोऽथो संज्ञपनं हृदः ।

अथो भगस्य यच्छ्रान्तं तेन संज्ञपयामि वः २

यथाकृत्या वसुभिः संवभूवुर्मरुद्भिर्रुघ्रा अहृणीयमानाः ।

एवा त्रिणामन्नहृणीयमान इमान् जनान्तसंमनसस्क्रुधीह ३ (२१८)

(७५) सपत्नक्षयणम् ।

१-३ कवन्धः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ३ पदपदा जगती ।

निरमुं मुदु ओकंसः सपत्नो यः पृतन्यति । नैवाध्येन हविषेन्द्र एनं पराशरीत् १

परमां तं परावतमिन्द्रो मुदतु वृत्रहा । यतो न पुनरायति शश्वतीभ्यः समाभ्यः २

एतु तिस्रः परावत एतु पञ्च जना अति ।

एतु तिस्रोऽति रोचना यतो न पुनरायति शश्वतीभ्यः समाभ्यो यावत् सूर्यो असद् विवि ३ (२३१)

(७६) आयुष्यम् ।

१-४ कवन्धः । सान्तपनाग्निः । अनुष्टुप्, ३ ककुम्मती ।

य एनं परिपीदन्ति समादधति चक्षसे । संप्रेद्धो अग्निर्जिह्वाभिरुदेतु हृदयादधि १

अग्नेः सान्तपनस्याहमार्युषे पदमा रंभे । अन्द्रातिर्यस्य पश्यति धूममुद्यन्तमास्यतः २

यो अस्य समिधं वेद क्षत्रियेण समाहिताम् । नाभिहारे पदं नि दधाति स मृत्यवे ३

नैनं व्रन्ति पर्यायिणो न सुत्रा अदं गच्छति । अग्नेर्यः क्षत्रियो विद्वान् नाम गृह्णात्यायुषे ४ (२३५)

(७७) प्रतिष्ठापनम् ।

१-३ कवन्धः । जातवेदाः । अनुष्टुप् ।

अस्थाद् द्यौरस्थात् पृथिव्यस्थाद् विश्वमिदं जगात् ।

आस्थाने पर्वता अस्थु स्थान्यश्वा अतिष्ठिपम् १

य उदान्तं परार्यणं य उदान् न न्यार्यनम् ।

आवर्तनं निवर्तनं यो गोपा अपि तं ह्रुवे २

जातवेदो नि वर्तय शतं तं सन्त्वावर्तः ।

सहस्रं त उपावृतस्ताभिर्नः पुनरा कृधि ३ (२३८)

का० ६, प्र० १४, अनु० ८]

१३१

[अथर्ववेदः । का० ६, सू० ७८, मं० १]

(७८) दम्पत्यो रयिप्राप्तये प्रार्थना ।

१-३ अथर्वा । १-२ चन्द्रमाः, ३ त्वष्टा । अनुष्टुप् ।

तेन भूतेन हविषायमा प्यायतां पुनः ।
 जायां यामस्मा आवाक्षुस्तां रसेनाभि वर्धताम् १
 अभि वर्धतां पर्यस्माभि राष्ट्रेण वर्धताम् ।
 रथ्या सहस्रवर्चसेमौ स्तामनुपक्षितौ २
 त्वष्टा जायामजनयत् त्वष्टास्यै त्वां पतिम् ।
 त्वष्टा सहस्रमायूषि वीर्यमायुः कृणोतु वाम ३ (२४१)

(७९) ऊर्जःप्राप्तिः ।

१-३ अथर्वा । संस्फानम् । गायत्री, ३ त्रिपदा प्राजापत्या गायत्री ।

अयं नो नभसस्पतिः संस्फानो अभि रक्षतु । असमातिं गृहेषु नः १
 त्वं नो नभसस्पत ऊर्जं गृहेषु धारय । आ पुष्टमेत्वा वसु २
 देवं संस्फान सहस्रापोषस्येति शिषे ।
 तस्य नो रास्व तस्य नो धेहि तस्य ते भक्तिवांसः स्याम ३ (२४४)

(८०) अरिष्टक्षयणम् ।

१-३ अथर्वा । चन्द्रमाः । १ भुरिक्, २ अनुष्टुप्, ३ प्रस्तारपङ्क्तिः ।

अन्तरिक्षेण पतति विश्वा भूतावचार्कशत् ।
 शुनो विव्यस्य यन्महस्तेना ते हविषा विधेम १
 ये त्रयः कालकात्रा द्विवि देवा इव श्रिताः ।
 तान्सर्वानह ऊतयेऽस्मा अरिष्टतातये २
 अप्सु ते जन्म द्विवि ते सधस्थं समुद्रे अन्तर्माहिमा ते पृथिव्याम् ।
 शुनो विव्यस्य यन्महस्तेना ते हविषा विधेम ३ (२४७)

(८१) गर्भाधानम् ।

१-३ अथर्वा । आदित्यः, ३ त्वष्टा । अनुष्टुप् ।

यन्तासि यच्छसि हस्तावप रक्षांसि सेधसि । प्रजां धनं च गुह्यानः परिहस्तो अमूनुयम् १
 परिहस्तु वि धारय योनिं गर्भाय धातवे । मर्यादे पुत्रमा धेहि ते त्वमा गमयागमे २
 यं परिहस्तमभिभरदितिः पुत्रकाम्या । त्वष्टा तमस्या आ बध्नाद् यथा पुत्रं जनादिति ३ (२५०)

अथर्ववेदः । कां० ६, प्र० १८, अनु० ८]

१३९

[कां० ६, सू० ८२, मं० १]

(८१) जायाकामना ।

१-३ भगः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

आगच्छत आगतस्य नाम गृह्णाम्यायतः । इन्द्रस्य वृत्रघ्नो बन्वे वासवस्य शतक्रतोः १
 येन सूर्या सावित्रीमश्विनोहतुः पथा । तेन मार्मत्रवीद् भगो जायामा बहतादिति २
 यस्तेऽङ्गुशो वसुदानो बृहन्निन्द्र हिरण्ययः । तेना जनीयते जायां मह्यं धेहि शचीपते ३ (१५३)

॥ इति अष्टमोऽनुवाकः ॥ ८१ ॥

(८२) भैषज्यम् ।

१-४ भगः । १ सूर्यः, चन्द्रमाः, २ रोहिणी, ३ रामायणी । अनुष्टुप्, ४ एकावसाना द्विपदा निचृदाच्यनुष्टुप् ।

[९] अपचितः प्र पतत सुपर्णो बंसतेरिव ।
 सूर्यः कृणोतु भेषजं चन्द्रमा वोऽपोच्छतु १
 अन्येका श्येन्येका कृष्णैका रोहिणी द्वे ।
 सर्वासामग्रभं नामावीरघ्नीरपेतन २
 असूतिका रामायण्यपचित् प्र पतिष्यति ।
 ग्लौरितः प्र पतिष्यति स गलुन्तो नशिष्यति ३
 वीहि स्वामाहुतिं जुषाणो मनसा स्वाहा मनसा यद्विदं जुहोमि ४ (१५७)

(८४) निरुक्तिमोचनम् ।

१-४ भगः । निरुक्तिः । १ भुरिजगती, २ त्रिपदार्पि गृहती, ३ जगती, ४ भुरिक् त्रिष्टुप् (जगती) ।

यस्यास्त आसनि घोरे जुहोम्येषां बृहानामवसर्जनाय कम् ।
 भूमिरिति त्वाभिप्रमन्वते जना निरुक्तिरिति त्वाहं परि वेद सर्वतः १
 भूते हविर्धमती भवैष ते भागो यो अस्मासु ।
 मुञ्चेमानमूनेनसः स्वाहा २
 एवो ध्वं स्मन्निर्कृतेऽनेहा त्वमयस्मयान् वि चृता बन्धपाशान् ।
 यमो मह्यं पुनरित् त्वां ददाति तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे ३
 अयस्मये दुपदे बैधिष इहामिहितो मृत्युभिर्ये सहस्रम् ।
 यमेन् त्वं पितृभिः संविद्वान उतमं नाकमधि रोहयेमम् ४ (१६१)

कां० ६, प्र० १४, अनु० ९]

१३३

[अथर्ववेदः । कां० ६, सू० ८५, मं० १]

(८५) यक्षमनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । वनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

वरुणो वारयाता अयं वृषो वनस्पतिः । यक्ष्मो यो अस्मिन्नाविष्टस्तमुं वृषा अंवीवरन् १
 इन्द्रस्य वचसा वयं मित्रस्य वरुणस्य च । वृवानां सर्वेषां वाचा यक्ष्मं ते वारयामहे २
 यथा वृत्र इमा आपस्तस्तम्भं विश्वधा यतीः । एवा ते अग्निना यक्ष्मं वैश्वानरेण वारये ३ (१६४)

(८६) वृषकामना ।

१-३ अथर्वा । एकवृषः । अनुष्टुप् ।

वृषेन्द्रस्य वृषा विवो वृषा पृथिव्या अयम् । वृषा विश्वस्य भूतस्य त्वमेकवृषो भव १
 समुद्र ईशे स्रवतामग्निः पृथिव्या वशी । चन्द्रमा नक्षत्राणामीशे त्वमेकवृषो भव २
 सम्राट्स्यसुराणां क्रुक्नुर्मनुष्याणाम् । वृवानामर्धभागसि त्वमेकवृषो भव ३ (१६७)

(८७) राक्षः संवरणम् ।

१-३ अथर्वा । ध्रुवः । अनुष्टुप् ।

आ त्वांहार्षभन्तरं भूर्ध्रुवस्तिष्ठति विचाचलत् ।
 विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु मा त्वद् राष्ट्रमधिं भ्रशत् १
 इहेवधि मापं च्योष्ठाः पर्वत इवाविचाचलत् ।
 इन्द्र इवेह ध्रुवस्तिष्ठेह राष्ट्रमुं धारय २
 इन्द्र एतमदीधरद् ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ।
 तस्मै सोमो अधिं ब्रवदयं च ब्रह्मणस्पतिः ३ (१७०)

(८८) ध्रुवो राजा ।

१-३ अथर्वा । ध्रुवः । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप् ।

ध्रुवा योर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवं विश्वमिदं जगत् ।
 ध्रुवासः पर्वता इमे ध्रुवो राजा विशामयम् १
 ध्रुवं ते राजा वरुणो ध्रुवं वृषो बृहस्पतिः ।
 ध्रुवं त इन्द्रश्चाग्निश्च राष्ट्रं धारयतां ध्रुवम् २
 ध्रुवोऽच्युतः प्र मृणीहि शत्रून्छत्रयतोऽधरान् पादयस्व ।
 सर्वा दिशः संमनसः सध्रीचीर्ध्रुवार्य ते समितिः कल्पतामिह ३ (१७३)

अथर्ववेदः । का० ६, प्र० १४, अनु० ९]

१३४

[का० ६, सू० ८९, मं० १]

(८९) प्रीतिसंजननम् ।

१-३ अथर्वा । रुद्रः, १ सोमः, २ वातः, ३ मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ।

इदं यत् प्रेण्यः शिरो वृत्तं सोमेन वृण्यम् ।

ततः परि प्रजतिन हार्दिं ते शोचयामसि १

शोचयामसि ते हार्दिं शोचयामसि ते मनः ।

वातं धूम इव सध्यं १ इह मामेवान्वेतु ते मनः २

मह्यं त्वा मित्रावरुणौ मह्यं देवी सरस्वती ।

मह्यं त्वा मध्यं भूम्या उभावन्तौ समस्यताम् ३ (२७६)

(९०) इषुनिष्कासनम् ।

१-३ अथर्वा । रुद्रः । अनुष्टुप्, ३ आपः भुरिगुष्णिक् ।

यां ते रुद्र इषुमास्यदेङ्गेभ्यो हृदयाय च । इदं तामय त्वद् वयं विषूचीं वि वृहामसि १

यास्ते शतं धमनयोऽङ्गन्यनु विष्टिताः । तासां ते सर्वासां वयं निर्विषाणि ह्वयामसि २

नमस्ते रुद्रास्यते नमः प्रतिहितायै । नमो विसृज्यमानायै नमो निरपतितायै ३ (२७९)

(९१) यक्षमनाशनम् ।

१-३ भृग्वक्त्रिः । यक्षमनाशनम्, ३ आपः । अनुष्टुप् ।

इमं यवमण्डायोगैः पंडथोगेभिरचक्रेषु । तेनां ते तन्वोऽं रयोऽपाचीनमप्यव्यये १

न्यं १ वातो वाति न्यक्र तपति सूर्यः । नीचीनमध्या दुहे न्यग् भवतु ते रयः २

आप इद् वा उं भेषजीरापो अमीवचातनीः ।

आपो विश्वस्य भेषजीस्तास्ते कृण्वन्तु भेषजम् ३ (२८१)

(९२) वाजी ।

१-३ अथर्वा । इन्द्रः, वाजी । गिष्टुप्, १ जगती ।

वातरंहा भव वाजिन् युज्यमान इन्द्रस्य याहि प्रसवे मनोजवाः ।

युञ्जन्तु त्वा मरुतो विश्ववेदस आ ते त्वष्टां पत्सु जवं दधातु १

जवस्ते अर्वन् निर्हितो गुहा यः श्येने वात उत योऽचरत् परीतः ।

तेन त्वं वाजिन् बलवान् बलेनाजि जय समने पारविष्णुः २

तनूप्ते वाजिन् तन्वं १ नयन्ती वाममस्मभ्यं धावतु शर्म तुभ्यम् ।

अकृतो महो धरुणाय देवो विवीवि ज्योतिः स्वमा भिमीयात् ३ (२८५)

॥ इति नवमोऽनुवाकः ॥९॥

का० ६, प्र० १४, अनु० १०]

१३१ .

[अथर्ववेदः । का० ६, सू० १३, मं० १]

(९३) स्वस्त्ययनम् ।

१-३ शन्तातिः । रुद्रः, १ यमो, मृत्युः, शर्वः, २ भवः, शर्वः, ३ विश्वे देवाः, मरुतः,
अग्नीषोमौ, वरुणः, वातपर्जन्यौ । त्रिष्टुप् ।

- [१०] यमो मृत्युर्यममारो निर्ऋथो बभ्रुः शर्वोऽस्ता नीलशिखण्डः ।
 देवजनाः सेनयोत्तस्थिर्वासस्ते अस्माकं परि वृञ्जन्तु वीरान् १
 मनसा होमैर्हरसा घृतेन शर्वायास्त्रं उत राज्ञं भवार्यं ।
 नमस्येभ्यो नम एभ्यः कृणोम्यन्यत्रास्मदुधविषा नयन्तु २
 त्रार्यध्वं नो अघविषाभ्यो बुधाद् विश्वे देवा मरुतो विश्ववेदसः ।
 अग्नीषोमा वरुणः पूतर्दक्षा वातापर्जन्ययोः सुमतौ स्वाप्त ३ (१८८)

(९४) सामनस्यम् ।

१-३ अथर्वहिराः । सरस्वती । अनुष्टुप्, २ विराट् जगती ।

- सं वो मनांसि सं वृता समाकृतीर्नमामसि ।
 अभी ये विव्रता स्थन तान् वः सं नमयामसि १
 अहं गृभ्णामि मनसा मनांसि मम चित्तमनु चित्तेभिरतं ।
 मम वशेषु हृदयानि वः कृणोमि मम यातमनुवर्त्मान एतं २
 ओतं मे द्यावापृथिवी ओतां देवी सरस्वती ।
 ओतां म इन्द्रश्चाग्निश्चैध्यास्मेदं सरस्वति ३ (१९१)

(९५) कुष्ठोपधिः ।

१-३ भुग्वहिराः । वनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

- अश्वत्थो देवसर्दनस्तृतीयस्यामितो द्विवि । तन्नामृतस्य चक्षुषः देवाः कुष्ठमवन्वत १
 हिरण्ययी नीरचरद्विर्णयबन्धना द्विवि । तन्नामृतस्य पुष्पं देवाः कुष्ठमवन्वत २
 गर्भो अस्योषधीनां गर्भो हिमवतामुत । गर्भो विश्वस्य भूतस्येम मे अगदं कृधि ३ (१९४)

(९६) चिकित्सा ।

१-३ भुग्वहिराः । वनस्पतिः, ३ सोमः । अनुष्टुप्, ३ त्रिपाद्विराण्ता गायत्री ।

- या ओषधयः सोमराज्ञीर्बह्वीः शतविक्षणाः ।
 बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्वर्हसः १
 मुञ्चन्तु मा शपथ्याऽदर्थो वरुण्याऽनुत ।
 अथौ यमस्य पद्मींशाद् विश्वस्माद् देवकिल्बिषात् २ (१९६)

अथर्ववेदः । कां० ६, प्र० १४, अनु० १०]

११६

[कां० ६, सू० १६, मं० ३]

यच्चक्षुषा मनसा यच्च वाचोर्पाणिम जाग्रतो यत् स्वपन्तः ।

सोमस्तानि स्वधया नः पुनातु

३ (१९७)

(९७) अभिभूर्वीरः ।

१-३ अथर्वा । १, ३ देवाः, २ मित्रावरुणौ । १ त्रिष्टुप्, २ जगती, ३ भुरिक् ।

अभिभूर्यज्ञो अभिभूर्यिरेभिभूः सोमो अभिभूरिन्द्रः ।

अभ्यर्हं विश्वाः पृतना यथासान्येवा विधेमाग्निहोत्रा इदं हविः १

स्वधास्तु मित्रावरुणा विपश्चिता प्रजावत् क्षत्रं मधुनेह पिन्वतम् ।

बाधेधां दूरं निर्द्धतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुक्तमस्मत् २

इमं वीरमनु हर्षध्वमुग्रमिन्द्रं सखायो अनु सं रभध्वम् ।

ग्रामजितं गोजितं वज्रबाहुं जयन्तमजम् प्रमृणन्तमोजसा ३ (१००)

(९८) अजरं क्षत्रम् ।

१-३ अथर्वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, २ वृहतीगर्भास्तरपङ्क्तिः ।

इन्द्रो जयाति न परा जयाता अधिराजो राजसु राजयति ।

चक्रेत्य ईड्यो बन्धश्चोपसद्यो नमस्यो भवेह १

त्वमिन्द्राधिराजः श्रवस्युस्त्वं भूरभिभूतिर्जनानाम् ।

त्वं वैवीर्विश इमा वि राजायुष्मत् क्षत्रमजरं ते अस्तु २

प्राच्या विशस्त्वमिन्द्रासि राजतोदीच्या विशो वृत्रहन्त्रुहोसि ।

यत्र यन्ति स्रोत्यास्तज्जितं ते दक्षिणतो वृषभ एपि हव्यः ३ (१०३)

(९९) संग्रामजयः ।

१-३ अथर्वा । इन्द्रः, सोमः, सविता च । अनुष्टुप्, ३ भुरिग्वृहती (सौम्या सावित्री) ।

अमि त्वेन्द्र वरिमतः पुरा त्वांहृणाम्नुवे । हवाम्युग्रं चेत्तारं पुरुणामानमेकजम् १

यो अद्य सेन्यो वयो जिघांसन् न उदीरति । इन्द्रस्य तत्र बाहू समन्तं परि वृषाः २

परि दृष्ट इन्द्रस्य बाहू समन्तं त्रातुस्त्रायतां नः ।

देवं सवितुः सोमं राजन्तुमनसं मा कृणु स्वस्तये ३ (१०६)

(१००) विपद्वर्णम् ।

१-३ गरुत्मान् । वनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

वेवा अद्भुः सूर्यो अद्भुद् द्यौरदात् पृथिव्यदात् ।

तिस्रः सरस्वतीरदुः सविता विषदूषणम् १ (१०७)

कां० ६, प्र० १४, अनु० १०]

१३७

[अथर्ववेदः । कां० ६, सू० १००, मं० २

यद् वो देवा उपजीका आसिञ्चन् धन्वन्त्युदकम् । तेन देवप्रसूतेनेवं दूषयता विषम् २
 असुराणां दुहितासि सा देवानामसि स्वसा । दिवस्पृथिव्याः संभूता सा चकथानुसं विषम् ३ (३०९)

(१०१) वाजीकरणम् ।

१-३ अथर्वाङ्गिराः । ब्रह्मणस्पतिः । अनुष्टुप् ।

आ वृषायस्व श्वसिहि वर्धस्व प्रथर्यस्व च । यथाङ्गं वर्धतां शेषस्तेन योषितमिजहि १
 येन कुशं वाजयन्ति येन हिन्वन्त्यातुरम् । तेनास्य ब्रह्मणस्पते धनुस्त्वा तानया पसः २
 आहं तनोमि ते पसो अधि ज्यामिव धन्वनि । कसस्वशी हव रोहितमनवग्लायता रदा ३ (३११)

(१०२) अभिसामनस्यम् ।

१-३ जमदग्निः । अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

यथायं ब्राहो अश्विना समैति सं च वर्तते । एवा मामभि ते मनः समैतु सं च वर्तताम् १
 आहं सिदामि ते मनो राजाश्वः पुष्टयामिव । रेष्मच्छिन्नं यथा तृणं मयि ते वेष्टतां मनः २
 आअनस्य मदुधस्य कुष्ठस्य नलदस्य च । तुरो भगस्य हस्ताभ्यामनुरोधनमुदं मीरे ३ (३१५)
 ॥ इति दशमोऽनुवाकः ॥१०॥

[इति चतुर्विंशः प्रपाठकः ॥१४॥]

(१०३) शत्रुनाशनम् ।

१-३ उच्छोचनः । इन्द्राग्नी, १ बृहस्पतिः, सविता, मित्रोः, अर्यमा, भगः, अश्विनौ,

२-३ इन्द्रः, अग्निः । अनुष्टुप् ।

[अथ पञ्चदशः प्रपाठकः ॥१५॥]

[११]

सुदानं वो बृहस्पतिः सुदानं सविता करत् ।
 सुदानं मित्रो अर्यमा सुदानं भगो अश्विना १
 सं परमान्तसमवमानथो सं धामि मध्यमान् ।
 इन्द्रस्तान् पर्यहादाम्ना तानग्ने सं द्या त्वम् २
 अमी ये युधमायन्ति केतून् कुत्वानीकशः ।
 इन्द्रस्तान् पर्यहादाम्ना तानग्ने सं द्या त्वम् ३ (३१८)

(१०४) शत्रुनाशनम् ।

१-३ प्रशोचनः । इन्द्राग्नी, ३ इन्द्राग्नी, सोम इन्द्रश्च । अनुष्टुप् ।

आवानेन सुदानेनामित्राना धामसि । अपाना ये चैषां प्राणा असुनासून्तसमच्छिदन् १
 इवमावानमकं तपस्त्रेण संशितम् । अमित्रा येऽत्र नः सन्ति तानग्ने आ द्या त्वम् २ (३२०)
 अर्थः १८

अथर्ववेदः । कां० ६, प्र० १५, अनु० ११]

१३८

[कां० ६, सू० १०४, मं० ३]

ऐनान् द्यतामिन्द्राग्नी सोमो राजा च मेदिनौ ।

इन्द्रो मरुत्वानादानमभिर्वेभ्यः कृणोतु नः

३ (३२१)

(१०५) कासशमनम् ।

१-३ उन्मोचनः । कासा । अनुष्टुप् ।

यथा मनो मनस्केतैः परापतन्त्याशुमत् । एवा त्वं कासे प्र पत मनसोऽनु प्रवाप्यम् १
 यथा बाणः सुसंशितः परापतन्त्याशुमत् । एवा त्वं कासे प्र पत पृथिव्या अनु संवतम् २
 यथा सूर्यस्य रुश्मयः परापतन्त्याशुमत् । एवा त्वं कासे प्र पत समुद्रस्यानु विश्वम् ३ (३२४)

(१०६) दूर्वाशाला ।

१-३ प्रमोचनः । दूर्वाशाला । अनुष्टुप् ।

आर्यने ते परार्यणे दूर्वा रोहतु पुष्पिणीः । उत्सो वा तत्र जायतां हृदो वा पुण्डरीकवान् १
 अपामिदं न्यर्यनं समुद्रस्य निवेशनम् । मध्ये हृदस्य नो गृहाः पराचाना मुखा कृधि २
 हिमस्य त्वा जरायुणा शाले परि व्ययामसि । शीतहृद्वा हि नो भुवोऽग्निष्कृणोतु मेवजम् ३ (३२७)

(१०७) विश्वजित् ।

१-४ शन्तातिः । विश्वजित् । अनुष्टुप् ।

विश्वजित् त्रायमाणाय मा परि देहि ।
 त्रायमाणे द्विपाच्च सर्वं नो रक्ष चतुष्पाद् यच्च नः स्वम् १
 त्रायमाणे विश्वजिते मा परि देहि ।
 विश्वजिद द्विपाच्च सर्वं नो रक्ष चतुष्पाद् यच्च नः स्वम् २
 विश्वजित् कल्याण्यै मा परि देहि ।
 कल्याणि द्विपाच्च सर्वं नो रक्ष चतुष्पाद् यच्च नः स्वम् ३
 कल्याणि सर्वविदे मा परि देहि ।
 सर्वविद् द्विपाच्च सर्वं नो रक्ष चतुष्पाद् यच्च नः स्वम् ४ (३३१)

(१०८) मेधावर्धनम् ।

१-५ शौनकः । मेधा, ४ अग्निः । अनुष्टुप्, २ उरोरुहती, ३ पथ्यारुहती ।

त्वं नो मेधे प्रथमा गोमिरश्वेमिरा गंहि । त्वं सूर्यस्य रुश्मिस्त्वं नो असि यज्ञिया १
 मेधामहं प्रथमा ब्रह्मणवती ब्रह्मभूतामृषिष्णुताम् । प्रपीतां ब्रह्मचारिभिर्वैवानामवसे हुवं २ (३३३)

कां० ६, प्र० १५, अनु० ११]

१३९

[अथर्ववेदः। कां० ६, सू० १०८, मं० ३]

यां मेधामुमवो विदुयां मेधामसुरा विदुः । ऋषयो भद्रां मेधां यां विदुस्तां मय्या वैशयामसि ३
 यामुषयो मृतकृतो मेधां मेधाविनो विदुः । तथा मामद्य मेधयाग्रे मेधाविनं कृणु ४
 मेधां सायं मेधां प्रातर्मेधां मध्यंदिनं परि । मेधां सूर्यस्य रुश्मिभिर्वचसा वैशयामहे ५ (३३६)

(१०९) पिप्पली-भैषज्यम् ।

१-३ अथर्वा । पिप्पली-भैषज्यं, आयुः । अनुष्टुप् ।

पिप्पली क्षितभेषज्युः तातिविन्द्रभेषजी । तां देवाः समकल्पयन्नियं जीवित्वा अलम् १
 पिप्पल्यः समवदन्तायतीर्जनादधि । यं जीवमश्रवामहे न स रिप्याति पूरुषः २
 असुरास्त्वा न्यखिनन् देवास्त्वोदवपन् पुनः । वातीकृतस्य भेषजीमथो क्षितस्य भेषजीम् ३ (३३९)

(११०) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-३ अथर्वा । अग्निः । त्रिष्टुप्, १ पङ्क्तिः ।

प्रतो हि कमीड्यो अध्वरेषु सनाच्च होता नव्यश्च ससि ।
 स्वां चाग्निं तन्वृ पिप्रायस्वास्मभ्यं च सौभगमा यजस्व १
 ज्येष्ठघ्न्यां जातो विचूतोऽयमस्य मूलबर्हणात् परि पाद्येनम् ।
 अत्येनं नेषद दुरितानि विश्वा दीर्घायुत्वायं शतशारदाय । २
 व्याघ्रेऽङ्गचर्जनित वीरो नक्षत्रजा जायमानः सुवीरः ।
 स मा वधीत् पितरं वर्धमानो मा मातरं प्र मिनीज्जनित्रीम् ३ (३४१)

(१११) उन्मत्ततामोचनम् ।

१-४ अथर्वा । अग्निः । अनुष्टुप्, १ परानुष्टुप् त्रिष्टुप् ।

इमं मे अग्रे पुरुषं मुमुग्ध्ययं यो बद्धः सुयंतो लालपीति ।
 अतोऽधि ते कृणवद् भागधेयं यदानुन्मद्वितोऽसंसि १
 अग्निहे नि शमयतु यदि ते मन उद्युतम् । कृणोमि विद्वान् भेषजं यथानुन्मद्वितोऽसंसि २
 वैवैनसादुन्मदितमुन्मत्तं रक्षसस्परि । कृणोमि विद्वान् भेषजं यदानुन्मद्वितोऽसंसि ३
 पुनस्त्वा दुर्गस्तरसः पुनरिन्द्रः पुनर्भगः । पुनस्त्वा दुर्विष्वे देवा यथानुन्मद्वितोऽसंसि ४ (३४६)

(११२) पाशमोचनम् ।

१-३ अथर्वा । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

मा ज्येष्ठं वधीवृयमग्रे एषां मूलबर्हणात् परि पाद्येनम् ।
 स ग्राह्याः पाजान् वि चूत प्रजानन् तुभ्यं देवा अनु जानन्तु विष्वे । १ (३४७)

अथर्ववेदः । का० ६, प्र० १५, अनु० ११]

१४०

[का० ६, सू० ११२, मं० २]

उन्मुञ्च पाशांस्त्वमग्न एषां त्रयस्त्रिभिरुत्सिता येभिरासन् ।
 स ग्राह्याः पाशान् वि चृतं प्रजानन् पितापुत्रौ मातरं मुञ्च सर्वान् २
 येभिः पाशैः परिवित्तो विबुद्धोऽङ्गेऽङ्गः आपित उत्सितश्च ।
 वि ते मुच्यन्तां विमुचो हि सन्ति भूणानि पूषन् दुरितानि मृक्ष्व ३ (१४१)
 (११३) पापनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । पूषा । त्रिष्टुप्, ३ पङ्क्तिः ।

त्रिते देवा अमृजतैतदेनस्त्रित एनन्मनुष्येषु ममृजे ।
 ततो यदि त्वा ग्राहिरानशे तां तं देवा ब्रह्मणा नाशयन्तु १
 मरीचीधूमान् प्र विशान्तु पाप्मन्नुदारान् गच्छोत वा नीहारान् ।
 नदीनां फेनोऽनु तान् वि नश्य भूणानि पूषन् दुरितानि मृक्ष्व २
 द्वावुशधा निहितं त्रितस्यापमृष्टं मनुष्येनसानि ।
 ततो यदि त्वा ग्राहिरानशे तां तं देवा ब्रह्मणा नाशयन्तु ३ (१५२)
 ॥ इत्येकादशोऽनुवाकः ॥११॥

(११४) उन्मोचनम् ।

१-३ ब्रह्मा । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

[१२] यद् देवा देवहेडनं देवासश्चक्रमा व्ययम् ।
 आदित्यास्तस्मान्नो यूयमृतस्यर्तेन मुञ्चत १
 कृतस्यर्तेनादित्या यजत्रा मुञ्चतेह नः ।
 यज्ञं यद् यज्ञवाहसः शिक्षन्तो नोपशेकिम २
 येदस्वता यजमानाः सुचाज्यानि जुह्वतः ।
 अकामा विश्वे वो देवाः शिक्षन्तो नोप शेकिम ३ (१५५)
 (११५) पापमोचनम् ।

१-३ ब्रह्मा । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

यद् विद्वांसो यदविद्वांस एनांसि चक्रमा व्ययम् ।
 यूयं नस्तस्मान्मुञ्चत विश्वे देवाः सजोषसः १
 यत्किं जाग्रद् यद्वि स्वप्नेन एनस्योऽकरम् ।
 भूतं मा तस्माद् भव्यं च द्रुपदादिव मुञ्चताम् । २
 द्रुपदादिव मुमुक्षानः स्विन्नः स्नात्वा मलादिव ।
 पूतं पवित्रेणैवाज्यं विश्वे शुम्भन्तु भैरसः ३ (१५६)

कां० ६, प्र० १५, अं० १२]

१४१

[अथर्ववेदः । कां० ६, सू० ११६, मं० १]

(११६) मधुमदन्नम् ।

१-२ जाटिकायनः । विवस्वान् । जगती, २ त्रिष्टुप् ।

यद् यामं चकुर्निखनन्तो अग्रे कार्षीविणा अन्नविदो न विद्यया ।
 वैवस्वते राजनि तज्जुहोम्यथ यज्ञियं मधुमदस्तु नोऽन्नम् १
 वैवस्वतः कृणवद् भागधेयं मधुभागो मधुना सं सृजाति ।
 मातुर्यदेन इषितं न आगन् यद् वा पितापरान्दो जिहीडे २
 यदीदं मातुर्यदि वा पितुर्नः परि भ्रातुः पुत्राच्चेतंस एन आगन् ।
 यावन्तो अस्मान् पितरः सचन्ते तेषां सर्वेषां शिवो अस्तु मनुषुः ३ (१६१)

(११७) आनुष्यम् ।

१-२ कौशिकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अपमित्यमप्रतीतं यदस्मि यमस्य येन बलिना चरामि ।
 इदं तदग्रे अनुणो भवामि त्वं पाशान् विचुतं वेत्थ सर्वान् १
 इहैव सन्तः प्रति दक्ष एनज्जीवा जीवेभ्यो नि हराग एनत् ।
 अपमित्यं धान्यं यज्जघसाहमिदं तदग्रे अनुणो भवामि २
 अनुणा अस्मिन्ननुणाः परस्मिन् तृतीयं लोके अनुणाः श्याम ।
 ये देवयानाः पितृयाणांश्च लोकाः सर्वान् पथो अनुणा आ क्षियेम ३ (१६४)

(११८) आनुष्यम् ।

१-२ कौशिकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यद्धस्ताभ्यां चकूम किल्बिषाण्यक्षाणां गन्तुमुपलिप्समानाः ।
 उग्रं पश्ये उग्रजितौ तद्व्याप्सरसावनुं दत्तामूणं नः १
 उग्रं पश्ये राष्ट्रभुत् किल्बिषाणि यद्वक्षवृत्तमनुं दत्तं न एतत् ।
 कृणाहो नर्णमित्समानो यमस्य लोके अधिरज्जुरायत् २
 यस्मा कृणं यस्य जायामपैमि यं याचमानो अभ्यैमि देवाः ।
 ते वाचं वादिषुर्मोत्तरां महेवपत्नी अप्सरसावधीतम् ३ (१६७)

(११९) आनुष्यम् ।

१-२ कौशिकः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

यददीव्यचूणमहं कुणोम्यदास्यन्नग्र उत संगूणामि ।
 वैश्वानरो नो अघिषा बसिष्ठ उदिन्नयाति सुकृतस्य लोकम् १ (१६८)

मयचवेदः । कां० ६, प्र० १५, अनु० १२]

१४२

[कां० ६, सू० ११५, सं० ३]

वैश्वानराय प्रति वेद्यासि यदृणं संगरो देवतासु ।
 स एतान् पाशान् विचृतं वेदु सर्वानर्थं पकेन सह सं भवेम २
 वैश्वानरः पविता मा पुनातु यत् संगरमभिधावाग्याशाम् ।
 अनाजानन् मनसा याचमानो यत् तत्रैवो अप तत् सुवामि ३ (३७०)

(१२०) सुकृतस्य लोकः ।

१-३ कौशिकः । अन्तरिक्षं, पृथिवी, द्यौः, अग्निः । १ जगती, २ पङ्क्तिः, ३ त्रिष्टुप् ।

यदुन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिंसिम ।
 अयं तस्माद् गार्हपत्यो नो अग्निरुदित्रयाति सुकृतस्य लोकम् १
 भूमिर्मातादितिर्नो जनित्रं भ्रातान्तरिक्षमभिज्ञस्या नः ।
 द्यौर्नः पिता पित्र्याच्छं भवाति जामिमृत्वा माव पत्सि लोकात् २
 यत्रा सुहार्दः सुकृतो मदन्ति विहाय रोगं तन्वः स्वायाः ।
 अश्लोणा अङ्गैरहुताः स्वर्गे तत्र पश्येम पितरौ च पुत्रान् ३ (३७३)

(१२१) सुकृतलोकप्राप्तिः ।

१-४ कौशिकः । अग्निः, ३ तारके । १-२ त्रिष्टुप्, ३-४ अनुष्टुप् ।

विषाणा पाशान् वि प्याध्यस्मद् य उक्तमा अधमा वारुणा ये ।
 दुष्यन्त्यं दुरितं नि प्वास्मदर्थं गच्छेम सुकृतस्य लोकम् १
 यद् दारुणि बध्यसे यच्च रज्ज्वां यद् भूम्यां बध्यसे यच्च वाचा ।
 अयं तस्माद् गार्हपत्यो नो अग्निरुदित्रयाति सुकृतस्य लोकम् २
 उदगातां भगवती विचृतौ नाम तारके ।
 प्रेहामृतस्य यच्छतां प्रेतु वद्धक्रमोचनम् ३
 वि जिहीष्व लोकं कृणु बन्धान्मुञ्चासि वद्धकम् ।
 योन्या इव प्रच्युतो गर्भः पथः सर्वो अनु क्षिय ४ (३७७)

(१२२) तृतीयो नाकः ।

१-५ भृगुः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप्, ४-५ जगती ।

एतं भागं पारि ददामि विद्वान् विश्वकर्मन् प्रथमजा कृतस्य ।
 अस्माभिर्वृत्तं जरसः परस्तादच्छिन्नं तन्तुमनु सं तरेम १
 तनं तन्तुमन्वेकं तरन्ति येषां वृत्तं पित्र्यमायनेन ।
 अबन्धेके ददतः मयच्छन्तो दातु चेच्छिक्षान्तस् स्वर्गे एव २ (३७९)

कां० ६, प्र० १५, अनु० १२]

१४३

[अथर्ववेदः । कां० ६, सू० १२२, मं० ३]

अन्वारभेथामनुसरंभेथामेतं लोकं श्रद्धधानाः सचन्ते ।
 यद् वां पक्वं परिविष्टमृगौ तस्य गुप्तये द्रुपती सं श्रेयथाम् ३
 यज्ञं यन्ते मर्नसा बृहन्तमन्वारोहामि तपसा सयोनिः ।
 उपहृता अग्रे जरसः परस्तात् तृतीये नार्के सधमादं मदेम ४
 शुद्धाः पूता योषितो यज्ञिया इमा ब्रह्मणां हस्तेषु प्रपृथक् सादयामि ।
 यत्काम इदमभिषिञ्चामि वोऽहमिन्द्रो मरुत्वान्स ददातु तन्मे ५ (३८९)

(१२३) सौमनसम् ।

१-५ भृगुः । विश्वे देवाः । छिप्टुप्, ३ द्विपदा सामन्यनुष्टुप्, ४ एकावसाना
 द्विपदा प्राजापत्या भुरिगनुष्टुप् ।

एतं सधस्थाः परि वो ददामि यं शैवधिमावहाज्जातवेदाः ।
 अन्वागन्ता यजमानः स्वस्ति तं स्म जानीत परमे व्योमिन् १
 जानीत स्मैनं परमे व्योमिन् देवाः सधस्था विद लोकमत्र ।
 अन्वागन्ता यजमानः स्वस्तिष्टिापूर्तं स्म कृणुताविरस्मै २
 देवाः पितरः पितरो देवाः । यो अस्मि सो अस्मि ३
 स पंचामि स ददामि स यज्ञे स कुत्तान्मा यूपम् ४
 नार्के राजन् प्रति तिष्ठ तत्रैतत् प्रति तिष्ठतु ।
 विन्द्रि पूतस्य नो राजन्तस् देव सुमना भव ५ (३८७)

(१२४) निरुक्त्यपस्तरणम् ।

१-३ अथर्वा । दिव्या आपः । छिप्टुप् ।

द्विवो नु मां बृहतो अन्तरिक्षादुपां स्तोको अभ्यपिन्तद् रसेन ।
 समिन्द्रियेण पर्यसाहर्म्ये छन्दोभिर्यज्ञैः सुकृतां कृतेन १
 यदि वृक्षादभ्यपन्तत् फलं तद् यद्यन्तरिक्षात् स उ वायुरेव ।
 यत्रास्पृक्षत् तन्वोऽ यच्च वासस आपो नुदन्तु निर्र्कतिं पशवैः २
 अभ्यञ्जनं सुरभि सा समृद्धिर्हिरण्यं वर्षस्तदु पूत्रिममेव ।
 सर्वा पवित्रा वितताभ्यस्मत् तन्मा तारिन्निर्र्कतिर्भो अरतिः ३ (३९०)
 ॥ इति द्वादशोऽनुवाकः ॥११॥

भयर्वेदः । कां० ६, प्र० १५, अनु० १३]

१४५

[कां० ६, प्र० १२५, मं० १]

(११५) वीरस्य रथः ।

१-३ अथर्वा । वनस्पतिः । त्रिष्टुप्, २ जगती ।

[१३] वनस्पते वीङ्गङ्गो हि भूया अस्मत्सखा प्रतरणः सुवीरः ।

गोभिः संनद्धो असि वीडयस्वास्थाता ते जयतु जेत्वानि १

विषस्पृथिव्याः पर्योजि उद्धृतं वनस्पतिभ्यः पर्याभृतं सहः ।

अपामोज्मानं परि गोभिरावृतमिन्द्रस्य वज्रं हविषा रथं यज २

इन्द्रस्यौजो मरुतामनीकं मित्रस्य गर्भो वरुणस्य नाभिः ।

स इमां नो हव्यदाति जुषाणो देव रथ प्रति हव्या गृभाय ३

(३९९)

(१२६) दुन्दुभिः ।

१-३ अथर्वा । दुन्दुभिः । भुरिक् त्रिष्टुप्, ३ पुरोहृहतीगर्भा त्रिष्टुप् ।

उप श्वासय पृथिवीमुत यां पुरुत्रा ते वन्वतां विठितं जगत् ।

स दुन्दुभे सजूरिन्द्रेण देवैर्दृष्टाद् दवीयो अप सेध शत्रून् १

आ केन्दय बलमोजो न आ धा अभि ष्टेन दुरिता बाधमानः ।

अप सेध दुन्दुभे दुच्छुनामित इन्द्रस्य मुष्टिरसि वीडयस्व २

ग्रामं जयामीर्धमे जयन्तु केतुमद् दुन्दुभिर्वावदीतु ।

समश्वपणाः पतन्तु नो नरोऽस्माकमिन्द्र रथिनो जयन्तु ३

(३९६)

(१२७) यक्षमनाशनम् ।

१-३ भृग्वहिराः । यक्षमनाशनम्, वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ३ व्यवसाना पदपदा जगती ।

विद्वधस्य बलासस्य लोहितस्य वनस्पते । विसर्पकस्योपधे मोच्छिषः पिङ्गितं चन १

यो ते बलास तिष्ठतः कक्षे मुष्कावपञ्चिती । वेदाहं तस्य मेषजं चीपुटुरभिचक्षणम् २

यो अङ्गयो यः कर्ण्यो यो अक्षयोर्विसर्पकः । वि वृहामो विसर्पकं विद्वधं हृदयामयम् ।

परा तमज्ञातिं यक्षमनाशनम् स्वावसि

३ (३९९)

(१२८) राजा ।

१-४ अङ्गिराः । सोमः, शकधूमः । अनुष्टुप् ।

शकधूमं नक्षत्राणि यद् राजानमकुर्वत । भद्राहमस्मै प्रायच्छन्निदं राष्ट्रमसादिति १

भद्राहं नो मध्यदिने भद्राहं सायमस्तु नः । भद्राहं नो अह्नां प्राता रात्री भद्राहमस्तु नः २

अहोरात्राभ्यां नक्षत्रेभ्यः सूर्याचन्द्रमसाभ्याम् । भद्राहमस्मभ्यं राजञ्छकधूम त्वं कृधि ३

यो नो भद्राहमकरः सायं नक्तमथो दिवा । तस्मै ते नक्षत्रराज शकधूम सदा नमः ४ (४०३)

का० ६, ४० १५, अनु० १२]

१४५

[अथर्ववेदः । का० ६, सू० १२९, मं०

(११९) भगव्रातिः ।

१-३ अथर्वाङ्गिराः । भगः । अनुष्टुप् ।

भगेन मा शांशपेन साकमिन्द्रेण मेदिना । कुणोमि भगिनं माप द्रान्त्वरातयः १
 येन वृक्षाँ अभ्यर्भवो भगेन वर्चसा सह । तेन मा भगिनं कृण्वप द्रान्त्वरातयः २
 यो अन्धो यः पुनःसरो भगो वृक्षेष्वाहितः । तेन मा भगिनं कृण्वप द्रान्त्वरातयः ३ (४०)

(१२०) स्मरः ।

१-४ अथर्वाङ्गिराः । स्मरः । अनुष्टुप्, १ विराद पुरस्ताद्वृद्धी ।

रथजित्म राथजितेयीनामस्मरसामयं स्मरः । देवाः प्र हिणुत स्मरमसौ मामनु शोचतु १
 असौ मे स्मरतादिति मियो मे स्मरतादिति । देवाः प्र हिणुत स्मरमसौ मामनु शोचतु २
 यथा मम स्मरादसौ नामुष्याहं कदा चन । देवाः प्र हिणुत स्मरमसौ मामनु शोचतु ३
 उन्मादयत मरुत उदन्तरिक्ष मादय । अग्न उन्मादया त्वमसौ मामनु शोचतु ४ (४१०)

(१२१) स्मरः ।

१-३ अथर्वाङ्गिराः । स्मरः । अनुष्टुप् ।

नि शीर्षतो नि पतत आधोऽहं नि तिरामि ते । देवाः प्र हिणुत स्मरमसौ मामनु शोचतु १
 अनुमतेऽन्विदं मन्यस्वाकूते समिदं नमः । देवाः प्र हिणुत स्मरमसौ मामनु शोचतु २
 यद् धार्वसि त्रियोजनं पञ्चयोजनमाश्विनम् । ततस्त्वं पुनरायसि पुत्राणां नो असः पिता ३ (४१३)

(१२२) स्मरः ।

१-५ अथर्वाङ्गिराः । स्मरः । अनुष्टुप्, १ त्रिपदा अनुष्टुप्, २, ४, ५ श्रुतीः, ३ भुरिक् ।

यं देवाः स्मरमसिञ्चन्स्व१न्तः शोशुचानं सहाध्या ।
 तं ते तपामि वरुणस्य धर्मणा १
 यं विश्वे देवाः स्मरमसिञ्चन्स्व१न्तः शोशुचानं सहाध्या ।
 तं ते तपामि वरुणस्य धर्मणा २
 यमिन्द्राणी स्मरमसिञ्चन्स्व१न्तः शोशुचानं सहाध्या ।
 तं ते तपामि वरुणस्य धर्मणा ३
 यमिन्द्राग्नी स्मरमसिञ्चतामस्व१न्तः शोशुचानं सहाध्या ।
 तं ते तपामि वरुणस्य धर्मणा ४ (४१७)

अथर्व० १९

अथर्ववेदः । कां० ६, प्र० १५, अनु० १३]

१४३

[कां० ६, सू० १३२, मं० ५]

यं मित्रावरुणौ स्मरमासिञ्चतामृष्वन्तः शोशुचानं सहाध्या ।
तं ते तपामि वरुणस्य धर्मेणा

५ (४१८)

(१३३) मेखलायन्धनम् ।

१-५ अगस्त्यः । मेखला । १ भुरिक् २, ५ अनुष्टुप्; ३ त्रिष्टुप्; ४ जगती ।

य इमां देवो मेखलामावन्ध यः संननाह य उं नो युयोज ।
यस्य देवस्य प्रशिषा चरामः स पारमिच्छात् स स उं नो वि मुञ्चात् ?
आहुतास्यभिर्हुत कर्षीणामस्यायुधम् ।
पूर्वा व्रतस्य प्राश्नुती वीरघ्नी भव मेखले २
मृत्योरहं ब्रह्मचारी यदास्मि निर्याचन् भूतात् पुरुषं युमाय ।
तमहं ब्रह्मणा तपसा श्रमेणानर्यनं मेखलया सिनामि ३
श्रद्धाया दुहिता तपसोऽधि जाता स्वस कर्षीणां भूतकृतां बभूव ।
सा नो मेखले मतिमा धेहि मेधामथो नो धेहि तप इन्द्रियं च ४
यां त्वा पूर्वं भूतकृत कर्षयः पतिवेधिरे ।
सा त्वं परि प्वजस्व मां दीर्घायुत्वाय मेखले ५ (४२३)

(१३४) शत्रुनाशनम् ।

१-३ शुक्रः । वज्रः । १ परानुष्टुप् त्रिष्टुप्, २ अनुष्टुप्, ३ भुरिक् त्रिपदा गायत्री ।

अयं वज्रस्तर्पयतामृतस्यावांस्य रात्रमप हन्तु जीवितम् ।
शृणार्तु शीवाः प्र शृणानृष्णिहा वृत्रस्येव शचीपतिः १
अधरोऽधर उत्तरेभ्यो गूढः पृथिव्या मोत सृपत् । वज्रेणावहतः शयाम् २
यो जिनाति तमन्विच्छ यो जिनाति तमिर्जहि ।
जिनतो वज्र त्वं सीमन्तमन्वञ्चमनु पातय ३ (४२६)

(१३५) बलप्राप्तिः ।

१-३ शुक्रः । वज्रः । अनुष्टुप् ।

यवुश्रामि बलं कुर्व इत्थं वज्रमा ददे । स्कन्धानमुष्य शीतयेन् वृत्रस्येव शचीपतिः १
यत् पिबामि सं पिबामि समुद्र इव संपिबः । प्राणान्मुष्य संपाय सं पिबामो अमुं वयम् २
यद् गिरामि सं गिरामि समुद्र इव संगिरः । प्राणान्मुष्य संगीर्य सं गिरामो अमुं वयम् ३ (४२९)

कां० ६, प्र० १५, अनु० १३]

१४७

[अथर्ववेदः । कां० ६, सू० १३६, मं० १]

(१३६) केशहंघनम् ।

१-३ वीतहव्यः । नितलो वनस्पतिः । अनुष्टुप्, २ एकावसाना द्विपदा सास्त्री गृह्णी ।

कुर्वी वृक्ष्यामधि जाता पृथिव्यामस्योपधे । तां त्वां नितलि केशोम्यो हंघनाय खनामसि १
 हंह प्रतान् जनयाजातान् जातानु वर्षीयसस्कृधि २
 यस्ते केशोऽवपद्यते समलो यश्च वृश्चते । इदं तं विश्वमेवज्याभि पिञ्चामि वीरुधां ३ (४३२)

(१३७) केशवर्धनम् ।

१-३ वीतहव्यः । वनस्पतिः । अनुष्टुप् ।

यां जमदग्निरखनद् दुहित्रे केशवर्धनीम् । तां वीतहव्य आभरदसितस्य गृहेभ्यः १
 अभीशुना मेयां आसन् व्यामेनानुमेयाः । केशां नडा इव वर्धन्तां शीर्णस्ते असिताः परि २
 हंह मूलमाग्रं यच्छ वि मध्यं यामयौपधे । केशां नडा इव वर्धन्तां शीर्णस्ते असिताः परि ३ (४३५)

(१३८) क्लीवत्वम् ।

१-५ अथर्वा । वनस्पतिः । अनुष्टुप् । पञ्चापङ्क्तिः ।

त्वं वीरुधां श्रेष्ठतमाभिश्चुतास्योपधे । इमं मे अद्य पूरुषं स्त्रीवमोपशिनं कृधि १
 क्लीबं कृध्योपशिनमथो कुरीरिणं कृधि । अथास्येन्द्रां प्रावभ्यामुभे भिनत्वाण्ड्यो २
 क्लीबं क्लीबं त्वाकरं वध्रे वधिं त्वाकरमरसारसं त्वाकरम् ।
 कुरीरमस्य शीर्षणि कुम्भं वाधिनिदधमसि ३
 ये ते नाड्यो वृवकृते ययोस्तिष्ठति वृण्यम् । ते ते भिनन्ति शर्म्ययामुष्या अधिमुष्कयोः ४
 यथा नडं कशिपुने स्त्रियो भिन्दन्त्यश्मना । एवा भिनन्ति ते शोपोऽमुष्या अधिमुष्कयोः ५ (४४०)

(१३९) सौभाग्यवर्धनम् ।

१-५ अथर्वा । वनस्पतिः । अनुष्टुप्, १ त्र्यवसाना पदपदा विराड् जगती ।

न्यस्तिका रुरोहिथ सुभगंकरणी मम । ज्ञातं तव प्रतानास्त्रयश्चिञ्चिन्नितानाः ।
 तया सहस्रपर्ण्या हृदयं शोषयामि ते १
 शुष्यन्तु मयि ते हृदयमथो शुष्यत्वास्यम् । अथो नि शुष्य मां कामेनाथो शुष्कास्या चर २
 संवनेनी समुष्पला बभ्रु कल्पाणि सं नुद । अमूं च मां च सं नुद समानं हृदयं कृधि ३
 यथोवकमपपुपोऽपशुष्यत्वास्याम् । एवा नि शुष्य मां कामेनाथो शुष्कास्या चर ४
 यथा नकुलो विच्छिद्य संवधात्यहिं पुनः । एवा कामस्य विच्छिन्नं सं धेहि वीर्यावति ५ (४४५)

अथर्ववेदः। कां० ६, प्र० १५, अनु० १३]

१४८

[कां० ६, सू० १४०, मं० १]

(१४०) सुमङ्गलौ दन्तौ ।

१-३ अथर्वा । ब्रह्मणस्पतिः, दन्ताः । (अनुष्टुप् ?) १ उरोबृहती, २ उपरिष्टान्ज्योतिष्मती
विष्टुप्, ३ आस्तारपङ्क्तिः ।

यो व्याघ्रवर्वरुहौ जिघत्सतः पितरं मातरं च ।

यो दन्तौ ब्रह्मणस्पते शिवौ कृणु जातवेदः १

ब्रीहिमत्तं यधमत्तमथो मापमथो तिलम् ।

एष वां भागो निहितो रत्नधेयाय दन्तौ मा हिंसिष्टं पितरं मातरं च २

उपहृतौ सयुजौ स्योनौ दन्तौ सुमङ्गलौ ।

अन्यत्र वां घोरं तन्वः परैतु दन्तौ मा हिंसिष्टं पितरं मातरं च ३ (४४८)

(१४१) गोकर्णयोर्लक्ष्यकरणम् ।

१-३ विश्वामित्रः । अभिनौ । अनुष्टुप् ।

वायुरेनाः समाकर्तु त्वष्टा पोषाय धियताम् । इन्द्र आभ्यो अधि ब्रवद् रुद्रो भुञ्जे चिकित्सतु १

लोहितेन स्वर्धितिना मिथुनं कर्णयोः कृधि । अकर्तामश्विना लक्ष्म तदस्तु प्रजयां बहु २

यथा चक्रुर्देवासुरा यथा मनुष्या उत । एवा संहस्रपोषाय कृणुतं लक्ष्माश्विना ३ (४५१)

(१४२) अक्षसमृद्धिः ।

१-३ विश्वामित्रः । वायुः । अनुष्टुप् ।

उच्छ्रयस्य बहुर्भवे स्वेन महसा यव । मृणीहि विश्वा पात्राणि मा त्वा विग्याशानिर्वधीत् १

आशूण्वन्तं यवं कुवं यत्र त्वाच्छावदामसि । तदुच्छ्रयस्य द्यौरिव समुद्र इवैध्यक्षितः २

अक्षितास्त उपसदोऽक्षिताः सन्तु राशयः । पूणन्तो अक्षिताः सन्वत्तारः सन्वक्षिताः ३ (४५४)

[इति पञ्चदशः प्रपाठकः ॥१५॥]

॥ इति त्रयोदशोऽनुवाकः ॥१३॥

॥ इति षष्ठं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या-

पञ्चमकाण्डस्यान्तपर्यन्तं १२९०

षष्ठकाण्डस्य... ४५४

सर्वयोगः १७४४

सप्तमं काण्डम् ।

(१) आत्मा ।

१-२ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । आत्मा । त्रिष्टुप्, २ विराड् जगती ।

[अथ षोडशः प्रपाठकः ॥१६॥]

[१] धीती वा ये अनयन् वाचो अग्रं मनसा वा येऽवद्वृत्तानि ।
तृतीयेन ब्रह्मणा वावृधानास्तुरीयेणामन्वत् नाम धेनोः १
स वेद पुत्रः पितरं स मातरं स सूनुर्भुवत् स भुवत् पुनर्मवः ।
स यामौर्णोद्वन्तरीक्षं स्वः स इदं विश्वमभवत् स आभवत् २ (१)

(२) आत्मा ।

१ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । आत्मा । त्रिष्टुप् ।
अथर्वाणं पितरं देवबन्धुं मातुर्गर्भं पितुरसुं युवानम् ।
य इमं यज्ञं मनसा चिकेत प्र णो वोचस्तमिहेह ब्रवः १ (१)

(३) आत्मा ।

१ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । आत्मा । त्रिष्टुप् ।
अया विष्टा जनयन् कर्वाणि स हि घृणिरुर्वराय गातुः ।
स प्रत्युदैद धरुणं मध्वो अग्रं स्वया तन्वा तन्वभिरयत् १ (४)

(४) विश्वप्राणः ।

१ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । वायुः । त्रिष्टुप् ।
एकेया च वृशभिश्चा सुहुते द्वाभ्यामिष्टये विंशत्या च ।
तिसृभिश्च वहसे त्रिंशता च विद्युग्भिर्वाय इह ता वि मुञ्च १ (५)

(५) आत्मा ।

१-५ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । आत्मा । त्रिष्टुप्, ३ पङ्क्तिः, ४ अनुष्टुप् ।
यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्मीणि प्रथमान्यासन् ।
ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः १
यज्ञो बभूव स आ बभूव स प्र रज्जे स उ वावृधे पुनः ।
स देवानामधिपतिर्विभूव सो अस्मासु ब्रविणमा दधात् २ (७)

अथर्ववेदः । कां० ७, प्र० १६, अनु० १]

१५०

[कां० ७, सू० ५, सं० १]

यद् देवा देवान् हविषार्यजन्तामर्त्यान् मनसामर्त्येन ।
 मदेम तत्र परमे व्योमिन् पर्येम तदुदितौ सूर्यस्य ३
 यत् पुरुषेण हविषा यज्ञं देवा अतन्वत ।
 अस्ति नु तस्मादोजीयो यद् विहव्येनेजिरे ४
 मग्धा देवा उत शुनार्यजन्तो गोरङ्गैः पुरुधार्यजन्त ।
 य इमं यज्ञं मनसा चिक्रेत् प्र णो वोचस्तमिहेह ब्रवः ५ (१०)

[६ (६-७)] अदितिः ।

१-४ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । अदितिः । त्रिष्टुप्, २ भुरिक, ३-४ चिराद् जगती ।

अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्माता स पिता स पुत्रः ।
 विश्वे देवा अदितिः पञ्च जना अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम् १
 महीमू पु मातरं सुव्रतानामृतस्य पत्नीमवसे हवामहे ।
 तुविक्षत्रामजरन्तीमुरुचीं सुशर्माणमदितिं सुप्रणीतिम् २ (६)
 सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसं सुशर्माणमदितिं सुप्रणीतिम् ।
 देवीं नावं स्वरित्रामनांगसो अस्रवन्तीमा रुहेमा स्वस्तये ३
 वाजस्य नु प्रसवे मातरं महीमदितिं नाम वचसा करामहे ।
 यस्या उपस्थ उर्वरन्तरिक्षं सा नः शर्म त्रिवरुथं नि यच्छात ४ (७) (११)

[७ (८)] आदित्याः ।

१ अथर्वा (ब्रह्मवर्चसकामः) । अदितिः । आर्वा जगती ।

दितेः पुत्राणामदितेरकारिषमव देवानां बृहतामनर्मणाम् ।
 तेषां हि धाम गभिषक् समुद्रियं नैनान् नमसा परो अस्ति कश्चन १ (१५)

[८ (१)] शत्रुनाशनम् ।

१ उपरिवध्रवः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

भद्रादधि श्रेयः प्रोहि बृहस्पतिः पुरस्ता ते अस्तु ।
 अथेममस्या वर आ पृथिव्या आरेशांस्तु कृणुहि सर्ववीरम् २ (११)

[९ (१०)] स्वस्तिदा पूषा ।

१-४ उपरिवध्रवः । पूषा । त्रिष्टुप्, ३ त्रिपदा आर्वा गायत्री, ४ अनुष्टुप् ।

प्रपथे पथामर्जनिष्ठ पूषा प्रपथे द्विवः प्रपथे पृथिव्याः ।
 उभे अग्नि प्रियतमे सुभग्ने आ च पर्ग च चरति प्रजानम् १ (१७)

का० ७, प्र० १६, अनु० १]

१११

[अथर्ववेदः । का० ७, सू० ९, मं० २

पूमेमा आशा अनु वेवु सर्वाः सो अस्माँ अभयतमेन नेपत् ।
 स्वस्तिदा आर्घणिः सर्ववीरोऽप्रयुच्छन् पुर एतु प्रजानन् २
 पूपुन्तर्व व्रते वयं न रिप्येम कदा चन । स्तोतारंस्त इह स्मसि ३
 परि पूषा पुरस्ताद्धस्तं दधातु दक्षिणम् । पुनर्नो नष्टमार्जतु सं नष्टेन गमेमहि ४ (१०)

[१० (११)] सरस्वती ।

१ शौनकः । सरस्वती । छिष्टुप् ।

यस्ते स्तनः शशयुषीं मयोभूर्यः सुम्रयुः सुहवो यः सुदत्रः ।
 येन विश्वा पुष्यसि वार्याणि सरस्वति तमिह धातवे कः १ (११)

[११ (१२)] सरस्वती ।

१ शौनकः । सरस्वती । छिष्टुप् ।

यस्तं पृथु स्तनयिन्पुष्यं ऋष्वो देवः केतुर्विश्वमाभूषतीदम् ।
 मा नो वधीर्विद्युता देव सूर्यं मोत वधी रश्मिभिः सूर्यस्य १ (१२)

[१२ (१३)] राष्ट्रसभा ।

१-४ शौनकः । सभाः १-२ सभा, पितरः, ३ इन्द्रः, ४ मनः । अनुष्टुप्, १ भुरिक् छिष्टुप् ।

सभा च मा संमितिश्चावतां प्रजापतेर्दुहितरौ संविद्वाने ।
 येनां संगच्छा उष मा स शिक्षाच्चारु वदानि पितरः संगतेषु १
 विद्व तं सभे नाम नरिष्टा नाम वा असि ।
 ये ते के च सभासदस्ते मे सन्तु सर्वाचसः २
 एषामहं समासीनानां वचो विज्ञानमा ददे ।
 अस्याः सर्वस्याः संसद्रो मामिन्द्र भगिनं कृणु ३
 यद् वो मनः परागतं यद् बुद्धमिह वेह वा ।
 तद् वु आ वर्तयामसि मयि वो रमतां मनः ४ (१३)

[१३ (१४)] शत्रुनाशनम् ।

१-२ अथवा (द्विषो वचो हर्तुकामः) । सूर्यः । अनुष्टुप् ।

यथा सूर्यो नक्षत्राणामुद्यंस्तेजस्याददे । एवा श्रीणां च पुंसां च द्विषतां वच आ ददे १
 यावन्तो मा सपत्नानामायन्तं प्रतिपश्यथ । उद्यन्तसूर्य इव सुपत्नानां द्विषतां वच आ ददे २ (१८)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

उर्वेदेः । कां० ७, प्र० १६, अनु० २]

१५१

[कां० ७, सू० १४, मं० १]

[१४ (१५)] सविता ।

१-४ अथर्वा । सविता । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप्, ४ जगती ।

[२] अमि त्वं देवं सवितारमोण्योः कृविकृतुम् ।

अर्चामि सत्यसत्त्वं रत्नधाममि प्रियं मतिम् १

ऊर्ध्वा यस्यामतिर्भा अर्दिद्युतत् सर्वांमनि ।

हिरण्यपाणिरमिमीत सुकतुः कृपात् स्वः २

सावीर्हि देव प्रथमार्य पित्रे वर्ष्माणमस्मै वरिमाणमस्मै ।

अथास्मभ्यं सवितर्वायाणि त्रिवोर्दिव आ सुवा भूर् पित्रे पृथ्वः ३

दमूना देवः सविता वरेण्यो दधद् रत्नं दक्षं पितृभ्य आर्युषि ।

पिबाज् सोमं ममर्देनमिष्टे प्ररिज्मा चित् क्रमते अस्य धर्मणि ४ (११)

[१५ (१६)] सविता ।

१ भृगुः । सविता । त्रिष्टुप् ।

तां सवितः सत्यसत्त्वां सुचित्रामाहं वृणे सुमतिं विश्ववाराम् ।

यामस्य कण्वो अकुहन् प्रपीनां सहस्रधारां महिषो भगाय १ (१३)

[१६ (१७)] सविता ।

१ भृगुः । सविता । त्रिष्टुप् ।

वृहस्पते सवितर्वर्धयेनं ज्योतयेनं महते सौमगाय ।

संशितं चित् संतरे सं शिशाधि विश्वं एनमनु मदन्तु देवाः १ (१४)

[१७ (१८)] द्रविणार्थं प्रार्थना ।

१-४ भृगुः । धाता, सविता, ४ अग्निः, त्वष्टा, विष्णुः । १ त्रिपदा आर्षा गायत्री,

२ अनुष्टुप्, ३-४ त्रिष्टुप् ।

धाता दधातु नो रुयिमीशानो जगत्स्पतिः । स नः पूर्णेन यच्छतु १

धाता दधातु काशुषे प्राचीं जीवातुमक्षिताम् ।

वयं देवस्य धीमहि सुमतिं विश्वराधंसः २

धातः विश्वा वार्या दधातु प्रजाकामाय काशुषे दुरोणे ।

तस्मै देवा अमृतं सं व्ययन्तु विश्वे देवा अदितिः सजोपाः ३

धाता रातिः सवितेदं जुषन्तां प्रजापतिर्निधिपतिर्नो अग्निः ।

त्वष्टा विष्णुः प्रजया संरराणो यजमानाय द्रविणं दधातु ४ (१८)

कां० ७, प्र० १६, अनु० २]

१५३

[अथर्ववेदः । कां० ७, सू० १८, मं० १

[१८ (१९)] वृष्टिः ।

१-२ अथर्वा । पृथिवी, पर्जन्यः । १ चतुष्पदा भुरिगुणिक्, २ त्रिष्टुप् ।

प्र नभस्व पृथिवि मिन्द्रीदं दिव्यं नभः ।

उद्गो दिव्यस्य नो धातुरीशानो वि प्या हतिम् १

न ग्रस्तताप न हिमो जघान प्र नभतां पृथिवी जीरदानुः ।

आपश्चिदस्मै घृतमित् क्षरन्ति यन्न सोमः सवृमित् तन्न भद्रम् २ (४०)

[१९ (२०)] प्रजाः ।

१ ब्रह्मा । प्रजापतिः । जगती ।

प्रजापतिर्जनयति प्रजा इमा धाता दधातु सुमनस्यमानः

संजानानाः समनसः सयोनयो मयि पुष्टं पुष्टपतिर्दधातु १ (४१)

[२० (२१)] अनुमतिः ।

१-६ अथर्वा । अनुमतिः । १-२ अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप्, ४ भुरिक्, ५ जगती, ६ अतिशाक्तरगर्मा जगती ।

अन्वद्य नोऽनुमतिर्यज्ञं देवेषु मन्यताम् ।

अग्निश्च हव्यमाहुनो भवतां दाशुषे मम १

अन्विदनुमते त्वं मंससे ज्ञं च नस्कृधि ।

जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि ररास्व नः २

अनुं मन्यतामनुमन्यमानः प्रजावन्तं शयिमक्षीयमाणम् ।

तस्य व्यं हेडसि मापि भूम सुमृडीके अस्य सुमतौ स्याम ३

यत् ते नाम सुहवं सुप्रणीतिऽनुमते अनुमतं सुदानु ।

तेनां नो यज्ञं पिपृहि विश्ववारे रयिं नो धेहि सुभगे सुवीरम् ४

एमं यज्ञमनुमतिर्जगाम सुक्षेत्रतयि सुवीरतयि सुजातम् ।

भद्रा ह्यस्याः प्रमतिर्बभूव सेमं यज्ञमवतु देवगोपा ५

अनुमतिः सर्वमिदं बभूव यत् तिष्ठति चरति यदु च विश्वमेजति ।

तस्यास्ते देवि सुमतौ स्यामानुमते अनु हि मंससे नः ६ (४७)

[२१ (२२)] एको पिभुः ।

१ ब्रह्मा । अर्त्तमा । शक्ती विराङ्गर्मा जगती ।

समेत विश्वे वंचसा पतिं द्विव एको विभूरतिर्धिर्जनानाम् ।

स पूर्वो नूतनमाविवांसत् तं वर्तनिरनु वावृत एकमित् पुरु १ (४८)

अथर्व० २०

अथर्ववेदः । कां० ७, प्र० १६, अनु० २]

१५४

[कां० ७, सू० २२, मं० १]

[२२ (२३)] ज्योतिः ।

१-२ ब्रह्मा । ब्रध्नः । १ द्विपदा एकावसाना विराड्गायत्री, २ त्रिपदा अनुष्टुप् ।

अयं सहस्रमा नो हृशे कवीनां मतिज्योतिर्विधर्मणि १

ब्रध्नः समीचीरूपसः समैरयन् ।

अरेपसः सचेतसः स्वसरे मन्थुमत्तमाश्रिते गोः २ (५०)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

[२३ (२४)] दुग्धप्रनाशनम् ।

१ यमः । दुग्धप्रनाशनम् । अनुष्टुप् ।

[२] दीर्घप्लुतं दीर्घवित्युं रक्षो अभ्यमिराच्युः ।

दुर्गाग्नीः सर्वा दुर्वाचस्ता अस्मन्नाशयामसि १ (५१)

[२४ (२५)] सविता ।

१ ब्रह्मा । इन्द्रः, अग्निः, विश्वे देवाः, मरुतः, सविता, प्रजापतिः अनुमतिः । त्रिष्टुप् ।

यन्न इन्द्रो अखनद् यदग्निर्विश्वे देवा मरुतो यत् स्वर्काः ।

तवस्मभ्यं सविता सत्यधर्मा प्रजापतिरनुमतिर्नि यच्छात् १ (५२)

[२५ (२६)] विष्णुः ।

१-२ मेधातिथिः । विष्णुः, वरुणः । त्रिष्टुप् ।

ययोरोजसा स्कभिता रजांसि यो वीर्यैर्वीरतमा शविष्ठा ।

यो पत्येति अप्रतीतौ सहोभिर्विष्णुमगन् वरुणं पूर्वहूतिः १

यस्येदं प्रदिशि यद् विरोचते प्र चानति वि च चष्टे शचीभिः ।

पुरा देवस्य धर्मेणा सहोभिर्विष्णुमगन् वरुणं पूर्वहूतिः २ (५४)

[२६ (२७)] विष्णुः ।

१-८ मेधातिथिः । विष्णुः । १, ८ त्रिष्टुप्, २ त्रिपदा विराड्गायत्री, ३ व्यवसाना वदपदा विराद् शकरी, ४-७ गायत्री ।

विष्णोर्नु कं प्रा वोचं वीर्याणि यः पार्थिवानि विममे रजांसि ।

यो अस्कमायदुत्तरं सुधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधौर्गायः १

प्र तद् विष्णुं स्तवते वीर्याणि मृगो न भीमः कुंचरो गिरिष्ठाः ।

परावत् आ जगम्यात् परस्याः २ (५६)

कां० ७, प्र० १६, अनु० ३]

१५५

[अथर्ववेदः । कां० ७, सू० २६, मं० ३]

यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वाधिक्षियन्ति भुवनेनानि विश्वा ।

उरु विष्णो वि क्रमस्वोरु क्षयाय नस्कृधि ।

घृतं घृतयोने पिब प्रप्र यज्ञपतिं तिर ३

इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे पदा । समूढमस्य पांसुरे ४

त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः । इतो धर्माणि धारयन् ५

विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो ब्रतानि पस्पशे । इन्द्रस्य युज्यः सखा ६

तद् विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः । द्विवि चक्षुराततम् ७

द्विवो विष्ण उत वा पृथिव्या महो विष्ण उरोरन्तरिक्षात् ।

हस्तौ पृणस्व बहुभिर्वसव्यैराप्रयच्छ दक्षिणादोत सव्यात् ८ (६१)

[२७ (२८)] इडा ।

१ मेधातिथिः । इडा । त्रिष्टुप् ।

इडैवास्माँ अनु वस्तां ब्रतेन यस्याः पदे पुनते देवयन्तः ।

घृतपर्वी शक्नेरी सोमपृष्ठोप यज्ञमस्थित वैश्वदेवी १ (६३)

[२८ (२९)] स्वस्ति ।

१ मेधातिथिः । वेदः । त्रिष्टुप् ।

वेदः स्वस्तिर्बुधुणः स्वस्तिः परशुर्वेदिः परशुर्नः स्वस्ति ।

हविष्कृतो यज्ञिया यज्ञकामास्ते देवासो यज्ञमिमं जुषन्ताम् १ (६४)

[२९ (३०)] अग्नाविष्णु ।

१-२ मेधातिथिः । अग्नाविष्णु । त्रिष्टुप् ।

अग्नाविष्णु महि तद् वा महित्वं पाथो घृतस्य गुह्यस्य नाम ।

दमेदमे सप्त रत्ना दधानौ प्रति वा जिह्वा घृतमा चरण्यात् १

अग्नाविष्णु महि धाम प्रियं वा वीथो घृतस्य गुह्या जुषाणौ ।

दमेदमे सुष्टुत्या वावृधानौ प्रति वा जिह्वा घृतमुच्चरण्यात् २ (६६)

[३० (३१)] अञ्जनम् ।

१ भृगवकिराः । यावापृथिवी, मित्रः, ब्रह्मणस्पतिः, सविता च । बृहती ।

स्वाक्तं मे यावापृथिवी स्वाक्तं मित्रो अंकरयम् ।

स्वाक्तं मे ब्रह्मणस्पतिः स्वाक्तं सविता करत् १ (६७)

अथर्ववेदः । कां० ७, प्र० १६, अनु० ३]

१५६

[कां० ७, सू० ३१, मं० १]

[३१ (३२)] शत्रुनाशनम् ।

१ भृग्वज्रिराः । इन्द्रः । भुरिक् त्रिष्टुप् ।

इन्द्रोतिभिर्बहुलाभिर्नो अद्य यावच्छ्रेष्ठाभिर्मघवन्दूर जिव्व ।

यो नो द्वेष्ट्यधरः सरपदीष्ट यमु द्विष्मस्तमु प्राणो जहातु १ (६८)

[३२ (३३)] दीर्घायुः ।

१ ब्रह्मा । आयुः । अनुष्टुप् ।

उपं प्रियं पणिप्रतं युवानमाहुतीवृधम् ।

अगन्म विप्र्रतो नमो दीर्घमायुः कृणोतु मे १ (६९)

[३३ (३४)] दीर्घायुः ।

१ ब्रह्मा । मरुतः, पूषा, बृहस्पतिः, अग्निः । पथ्यापङ्क्तिः ।

सं मां सिञ्चन्तु मरुतः सं पूषा सं बृहस्पतिः ।

सं मायमग्निः सिञ्चतु प्रजयां च धनेन च दीर्घमायुः कृणोतु मे १ (७०)

[३४ (३५)] शत्रुनाशनम् ।

१ अथर्वा । जातवेदाः । जगती ।

अग्नें जातान् प्र गुंदा मे सपत्नान् प्रत्यजातान् जातवेदो नुदस्व ।

अधस्पदं कृणुष्व ये पृतन्यवोऽनागसस्ते व्यमर्दितये स्याम १ (७१)

[३५ (३६)] सपत्नीनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । जातवेदाः । १ जगती, २ अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप् ।

प्रान्यान्त्सपत्नान्त्सहसा सहस्व प्रत्यजातान् जातवेदो नुदस्व ।

इदं राष्ट्रं पिपूहि सौभगाय विश्वं एनमनु मदन्तु देवाः १

इमा यास्ते शतं हिराः सहस्रं धमनीकुत ।

तासां ते सर्वासामहमश्मना विलम्प्यधाम् २

परं योनेरवरं ते कृणोमि मा त्वां प्रजाभि भून्मोत सनुः ।

अस्वै १ त्वाप्रजसं कृणोम्यश्मानं ते अपिधानं ते कृणोमि ३ (७४)

[३६ (३७)] अञ्जनम् ।

१ अथर्वा । अक्षि, मनः । अनुष्टुप् ।

अक्षयौ नौ मधुसंकाशे अनीकं नौ समञ्जनम् ।

अन्तः कृणुष्व मां हृदि मन इत्रौ सदासन्ति १ (७५)

का० ७, प्र० १६, अनु० ३]

१५७

[अथर्ववेदः । का० ७, सू० ३७, मं० १

[३७ (३८)] वासः ।

१ अथर्वा । वासः । अनुष्टुप् ।

अभि त्वा मनुजातेन दधामि मम वाससा ।

यथासो मम केवलो नान्यासां कीर्त्याश्चन ?

(७६)

[३८ (३९)] केवलः पतिः ।

१-५ अथर्वा । वनस्पतिः । अनुष्टुप्, ३ चतुष्पदा उष्णिक् ।

इदं खनामि भेषजं मां पश्यमभिरोदम् । पुरायतो निवर्तनमायतः प्रतिनन्दनम् १
 येना निचक्र आसुरीन्द्रं देवेभ्यस्परि । तेना नि कुर्वे त्वामहं यथा तेऽसानि सुषिया २
 प्रतीची सोममसि प्रतीच्युत सूर्यम् । प्रतीची विश्वान् देवान् तां त्वाच्छावदामसि ३
 अहं वदामि नेत त्वं सभायामह त्वं वद । ममेदसस्त्वं केवलो नान्यासां कीर्त्याश्चन ४
 यद्वि वासि तिरोजनं यदि वा नद्यस्तिरः । इयं ह मह्यं त्वामोपधिबद्धेव न्यानयत् ५ (८१)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

[३९ (४०)] आपः ।

१ प्रस्कण्वः । आपः, सुपर्णः, वृषभः । त्रिष्टुप् ।

[४]

विष्यं सुपर्णं पयसं ब्रूहन्तमपां गर्भं वृषभमोषधीनाम् ।

अभीपतो वृष्ट्या तर्पयन्तमा नो गोष्ठे रयिष्ठां स्थापयाति ?

(८२)

[४० (४१)] सरस्वान् ।

१-२ प्रस्कण्वः । सरस्वान् । १ मुरिक्, २ त्रिष्टुप् ।

यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वे यस्य व्रत उपतिष्ठन्त आपः ।

यस्य व्रते पुष्टपतिर्निविष्टस्तं सरस्वन्तमवसे हवामहे ?

१

आ प्रत्यञ्चं वृशुषे वृश्वंसं सरस्वन्तं पुष्टपतिं रयिष्ठाम् ।

रायस्पोषं श्रवसुं वसाना इह हुवेम सदनं रयीणाम्

२

(८४)

[४१ (४२)] सुपर्णः ।

१-२ प्रस्कण्वः । श्येनः । १ जगती, २ त्रिष्टुप् ।

अति धन्वान्यत्यपस्ततर्द श्येनो नृचक्षा अवसानवृशः ।

तरन् विश्वान्यवरा रजासीन्द्रेण सख्यां शिव आ जगम्यात् ?

१

श्येनो नृचक्षा विष्यः सुपर्णः सहस्रपाच्छतयोनिर्वयोधाः ।

स नो नि रच्छाद वसु यत् पराभृतमस्माकमस्तु पितृषु स्वधावत् २

(८६)

अथर्ववेदः । कां० ७, प्र० १६, अनु० ४]

१५८

[कां० ७, सू० ४३, मं० १]

[४२ (४३)] पापमोचनम् ।

१-२ प्रस्कण्वः । सोमारुद्रौ । जिष्टुप् ।

सोमारुद्रा वि बृहत् विपूचीममीवा या नो गर्यमाविश ।
 बाधेथां दूरं निर्कृतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुक्तमस्मत् १
 सोमारुद्रा युवमेतान्यस्मद् विश्वा तनूषु भेषजानि धत्तम् ।
 अचं स्यतं मुञ्चतं यन्नो असतं तनूषु वृद्धं कृतमेनो अस्मत् २ (८८)

[४३ (४४)] चाक् ।

१ प्रस्कण्वः । चाक् । जिष्टुप् ।

शिवास्त एका अशिवास्त एकाः सर्वा विभर्षि सुमनस्यमानः ।
 तिस्रो वाचो निर्हिता अन्तस्मिन् ताम्रामेका वि पंपातानु घोषम् १ (८९)

[४४ (४५)] इन्द्राविष्णु ।

१ प्रस्कण्वः । इन्द्रः, विष्णुः । भुरिक् त्रिष्टुप् ।

उभा जिग्यथुर्न परा जयेथे न परा जिग्ये कतरश्चनैनयोः ।
 इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैयेथाम् १ (९०)

[४५ (४६-४७)] ईर्ष्यानिवारणम् ।

१-२ प्रस्कण्वः, २ अथर्वा । ईर्ष्यापनयनं, भेषजम् । अनुष्टुप् ।

जनाद् विश्वजनीनात् सिन्धुतस्पर्षामृतम् । दूरात् त्वा मन्य उद्धृतमीर्ष्याया नाम भेषजम् १
 अग्रेरिवास्य दहतो दावस्य दहतः पृथक् । एतामेतस्येर्ष्यामुद्रागिमिव शमय २ (९१)

[४६ (४८)] सिनीवाली ।

१-३ अथर्वा । सिनीवाली । अनुष्टुप्, ३ जिष्टुप् ।

सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा । जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिङ्मि नः १
 या सुबाहुः स्वर्द्धरिः सुपूमा बहुसूवरी । तस्यै विस्पत्यै हविः सिनीवाल्यै जुहोतन २

या विस्पतीन्द्रमसि प्रतीचीं सहस्रस्तुकाभियन्तीं देवी ।
 विष्णोः पत्नि तुभ्यं राता हवींषि पतिं देवि राधसे चोदयस्व ३ (९५)

[४७ (४९)] कुहः ।

१-२ अथर्वा । कुहः । १ जगती, २ जिष्टुप् ।

कुहं देवीं सुकृतं विश्वनापसमस्मिन् यज्ञे सुहवां जोहवीमि ।
 सा नो शयि विश्वचारिं नि यञ्छाद ददातु वीरं इतदायमुदथ्यम् १ (९६)

कां० ७, प्र० १६, अनु० ४]

१५९

[अधर्ववेदः । कां० ७, सू० ४०, मं० ९]

कुहर्वेवानाममृतस्य पत्नी हव्या नो अस्य हविषो जुषेत ।
 शृणोतु यज्ञमुशती नो अद्य रायस्पोषं चिन्तुषी दधातु २ (९७)
 [४८ (५०)] राका ।

१-२ अथर्वा । राका । जगती ।

राकामहं सुहवा सुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा बोधंतु त्वना ।
 सीव्यत्वपः सूच्याच्छिद्यमानया ददातु वीरं शतदायमुक्थ्यमि १
 यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्ददासि द्वाशुषे वसूनि ।
 ताभिर्नो अद्य सुमना उपागर्हि सहस्राणेषं सुभगे रराणा २ (९९)
 [४९ (५१)] देवपत्न्यः ।

१-२ अथर्वा । देवपत्नीः । १ आर्या जगती, २ चतुष्पदा पङ्क्तिः ।

देवानां पत्नीरुशतीरवन्तु नः प्रावन्तु नस्तुजये वाजसातये ।
 याः पार्थिवासो या अपामपि वृते ता नो देवीः सुहवाः शर्म यच्छन्तु १
 उत ग्रा व्यन्तु देवपत्नीरिन्द्राण्यग्नाय्यश्विनी राट् ।
 आ रोदसी वरुणानी शृणोतु व्यन्तु देवीर्य ऋतुर्जनीनाम् २ (१०१)
 [५० (५२)] विजयः ।

१-९ अङ्गिराः (कितववधकामः) । इन्द्रः । अनुष्टुप्, २, ७ त्रिष्टुप्, ४ जगती, ६ भुरिक् त्रिष्टुप् ।

यथा वृक्षमशनिर्विश्वाहा हन्त्यप्रति । एवाहमद्य कितवानक्षैर्बध्यासमप्रति १
 तुराणामतुराणां विशामवर्जुषीणाम् । समेतु विश्वतो भगो अन्तर्हस्तं कृतं मम २
 ईडे अग्निं स्वावसुं नमोभिरेह प्रसक्तो वि चयत कृतं नः ।
 रथैरिव प्र भरे वाजयद्भिः प्रदक्षिणं मरुतां स्तोममध्याम् ३
 वयं जयेम त्वया युजा वृतमस्माकमंशमुदवा भरेभरे ।
 अस्मभ्यमिन्द्र वरीयः सुगं कृधि प्र शत्रूणां मघवन् वृष्ण्यां रुज ४
 अजैषं त्वा संलिखितमजैषमुत संरुधम् ।
 अविं वृको यथा मथदेवा मभ्रामि ते कुतम् ५
 उत प्रहामर्तिदीवा जयति कृतमिव श्वघ्नी वि चिनोति काले ।
 यो देवकामो न धनं रुणद्धि समित् तं रायः सृजति स्वधार्मिः ६
 गोभिष्टरेमामर्तिं दुरेवां यवेन वा क्षुधं पुरुहूत विश्वे ।
 वयं राजसु प्रथमा धनान्यरिष्टासो वृजनीभिर्जयेम ७ (१०८)

अथर्ववेदः । कां० ७, सू० १६, अ० ४]

१६०

[कां० ७, सू० ५०, मं० ८]

कृतं मे दक्षिणे हस्ते ज्यो मे सव्य आर्हितः ।

गोजिद् भूयासमश्वजिद् धनंजयो हिरण्यजित्

अक्षाः फलवतीं द्युवं कृत गां क्षीरिणीमिव ।

सं मां कृतस्य धारया धनुः सन्निव नह्यत

८

९

(११०)

[५१ (५३)] परिपाणम् ।

१ अक्षिराः । इन्द्राद्यहस्पती । त्रिष्टुप् ।

बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादद्यायोः ।

इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरीयः कृणोतु

१

(१११)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

[५२ (५४)] सांमनस्यम् ।

१-२ अथर्वा । सांमनस्यं, अश्विनौ । १ ककुम्मत्यनुष्टुप्, २ ऊगती ।

[५]

संज्ञानं नः स्वेभिः संज्ञानमरणेभिः ।

संज्ञानमश्विना युवमिहास्मासु नि यच्छतम्

१

सं जानामहे मनसा सं चिक्त्वा मा युष्महि मनसा दैव्येन ।

मा घोषा उत् स्थुर्वहुले विनिर्हते मेघुः पप्तदिन्द्रस्याह्न्यागते

२

(११३)

[५३ (५५)] दीर्घायुः ।

१-७ ब्रह्मा । आयुः, बृहस्पतिः अश्विनौ च । १-२ त्रिष्टुप्, ३ अरिक्, ४ उष्णिग्गर्भांषी पङ्क्तिः, ५-७ अनुष्टुप् ।

अमुत्रभूयादधि यद् यमस्य बृहस्पतेरभिर्शस्तेरमुञ्चः ।

प्रत्यौहतामश्विना मृत्युमस्मद् देवानामग्ने मिषजा शचीभिः

१

सं क्रामतं मा जहीतुं शरीरं प्राणापानौ ते सयुजाविह स्ताम् ।

शतं जीव शरवो वर्धमानोऽग्निष्टे गोपा अधिपा वसिष्ठः

२

आयुर्यत् ते अतिर्हितं पराचैरपानः प्राणः पुनरा ताविताम् ।

अग्निष्टदाहानिर्कृतिरुपस्थात् तदात्मनि पुनरा वैश्यामि ते

३

मेमं प्राणो हासीन्मो अपानो विहाय परां गात् ।

सप्तर्षिभ्य एनं परि ददामि त एनं स्वस्ति जरसे बहन्तु

४

प्र विशतं प्राणापानावनङ्गाहाविव व्रजम् । अयं जरिम्णः शैवधिरिष्ट इह वर्धताम्

५

आ ते प्राणं सुवामसि परा यक्ष्मं सुवामि ते । आयुर्नो विश्वतो दधव्यमग्निर्वरेण्यः

६

उद् वयं तमसस्पति रोहन्तो नाकमुत्तमम् । देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम्

७

(११०)

कां० ७, प्र० १६, अङ्क० ५]

१६१

[अध्यायः १। कां० ७, प्र० ५४, मं० १]

[५४ (५६, ५७-१)] अध्यापकविप्रशमनम्।

(१-२) १ ब्रह्मा, २ भृगुः। १ ऋक्सामनी, २ इन्द्रः। अनुष्टुप्।

ऋचं सामं यजामहे याभ्यां कर्माणि कुर्वते। एते सर्वसि राजतो यज्ञं देवेभ्यु यच्छतः १
 ऋचं सामं यदप्राक्षं हविरोजो यजुर्बलम्। एष मा तस्मान्मा हिंसीद वेदः पृष्टः शचीपते २ (१२२)

[५५ (५७-२)] १, २ स्वस्वयनम्।

१ भृगुः। इन्द्रः। विराट् परोष्णिक्।

ये ते पन्थानोऽव विवो येभिर्विश्वमैरयः। तेभिः सुम्नया धेहि नो वसो १ (१२३)

[५६ (५८)] विषमैष्यम्।

१-८ अधर्वा। वृश्चिकादयः, २ वनस्पतिः, ४ ब्रह्मणस्पतिः। अनुष्टुप्, ४ विराट्प्रस्तारपङ्क्तिः।

तिरश्चिराजेरसितात् पृदाकोः परि संभृतम्। तत् कृद्धपर्वणो विषमियं वीरुदनीनशत १
 इयं वीरुन्मधुजाता मधुश्चुन्मधुला मधुः। सा विह्वृतस्य मेषज्यथो मशकजम्भनी २
 यतो वृष्टं यतो धीतं ततस्ते निर्हयामसि। अर्भस्य तृपदं शिनो मशकस्यासं विषम् ३
 अयं यो वक्रो विपरुर्व्यङ्गो मुखानि वक्रा वृजिना कुणोर्षि।
 तानि त्वं ब्रह्मणस्पत इषीकामिव सं नमः ४
 असस्य शर्कोटस्य नीचीनस्योपसर्पतः। विषं ह्यस्याद्विष्यथो एनमजीजम् ५
 न ते बाहोर्बलमस्ति न शीर्षे नोत मध्यतः। अथ किं प्रापयांमुया पुच्छे विमर्ष्यमकम् ६
 अदन्ति त्वा पिपीलिका विवृश्चन्ति मयूर्युः। सर्वे भल ब्रवाथ शर्कोटमरसं विषम् ७
 य उमाभ्यां प्रहरसि पुच्छेन चास्येन च। आस्येन न ते विषं किमु ते पुच्छधावसत ८ (१३१)

[५७ (५९)] सरस्वती।

१-२ वामदेवः। सरस्वती। जगती।

यज्ञाशसा वदतो मे विचुक्षुभे यद् याचमानस्य चरतो जनां अनु।
 यज्ञात्मानि तन्वो मे विरिष्टं सरस्वती तदा पृणद् धृतेन १
 सप्त क्षरन्ति शिशवि मरुत्वते पित्रे पुत्रासो अप्यवीवृतन्नूतानि।
 उभे इदस्योभे अस्य राजत उभे यतेते उभे अस्य पुष्यतः २ (१३३)

[५८ (६०)] अन्नम्।

१-२ कौरुपथिः। इन्द्रावरुणौ। जगती, २ त्रिष्टुप्।

इन्द्रावरुणा सुतपाविमं सुतं सोमं पिबतं मयं धृतवतौ।
 युवो रथो अध्वरो देववीतये प्रति स्वसंरमुप यातु पीतये १ (१३४)

अधर्व० २६

अथर्ववेदः । कां० ७, प्र० १६, अनु० ५]

१६१

[कां० ७, सू० ५८, मं० २]

इन्द्रतिरुणा चक्षुभक्तमस्य वृष्णः सोमस्य वृष्णा वृषेथाम् ।

तुदं वामन्यः परिपित्तमासद्यास्मिन् बर्हिर्वि मादयेथाम्

२ (११५)

[५९ (६१)] शाप-मोचनम् ।

१ वादरायणिः । अरिमादात्म । अनुष्टुप् ।

यो नः शपादशपतः शपतो यश्च नः शपात् ।

वृक्ष इव विद्युता हत आ मूलादनुं शुष्यतु

१ (११६)

[इति षोडशः प्रपाठकः ॥१६॥]

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

[६० (६२)] रम्यं गृहम् ।

१-७ प्रश्ना । गृहाः, वास्तोष्पतिः । अनुष्टुप्, १ परानुष्टुप् त्रिष्टुप् ।

[अध सप्तदशः प्रपाठकः ॥ १७ ॥]

[६] ऊर्जं विभ्रद् वसुवर्निः सुमेधा अघोरिण चक्षुषा मित्रिरेण ।

गृहानिर्मि सुमन्ना वन्दमानो रमध्वं मा बिभीत मत्

१

इमे गृहा मय्येषुव ऊर्जस्वन्तः पथस्वन्तः । पूर्णा वामेति तिष्ठन्तस्ते नो जानन्त्वायतः

२

येषामध्येति प्रवसन् येषु सोमनसो बहः । गृहानुपं ह्ययामहे ते नो जानन्त्वायतः

३

उपहृता भूरिधनाः सखायः स्वादुसंसुदः । अक्षुध्या अंतुष्या स्तु गृहा मास्मद् बिभीतन

४

उपहृता इह गाव उपहृता अजावयः । अथो अन्नस्य झीलाल उपहृतो गृहेषु नः

५

सूनृतावन्तः सुभगा इरावन्तो हसामुदाः । अंतुष्या अंतुष्या स्तु गृहा मास्मद् बिभीतन

६

इहैव स्तु मानुं गातु विश्वारूपाणि पुण्यतः । सेष्यामि भूदेणां सह भूयांसो भवता मया

७

(१४३)

[६१ (६३)] तपः ।

१-२ अधर्वा । अग्निः । अनुष्टुप् ।

यदग्रे तर्पसा तर्प उपतप्यामहे तर्पः । प्रियाः श्रुतस्व भूयास्मायुष्मन्तः सुमेधसः

१

अग्रे तर्पस्तप्यामह उप तप्यामहे तर्पः । श्रुतानि आयुष्मन्तो वयमायुष्मन्तः सुमेधसः

२ (१४५)

[६२ (६४)] अनुवाकानम् ।

१ मरीचिः काश्यपः । अग्निः । जगती ।

अग्नाग्निः सत्पतिर्वृद्धवृद्धाः पत्नीं पत्नीं जयन् पुरोहितः ।

नामां पृथिव्यां निहितो दधिद्व्युतदधस्पर्दं कृणुतां ये पृतन्यवः

१ (१४६)

कां० ७, प्र० १७, अनु० ६]

१६३

[अथर्ववेदः । कां० ७, सू० ६३, मं० १

[६३ (६५)] दुरितनाशनम् ।

१ मरीचिः काश्यपः । जातवेदाः । जगती ।

पूतनाजितं सहमानमग्निमुक्थैर्हवामहे परमात् सधस्थात् ।

स नः पर्यदाति दुर्गाणि विश्वा क्षामद् देवोऽति दुरितान्यग्निः ? (१४७)

[६४ (६६)] पापमोचनम् ।

१-२ यमः । आपः, अग्निः, निकृतिः । १ भुरिगनुष्टुप्, २ न्यङ्कुसारिणी बृहती ।

इदं यत् कृष्णः शकुर्निरभिनिष्पतन्नपीपतत् ।

आपो मा तस्मात् सर्वस्माद् दुरितात् पान्त्वंहसः ?

इदं यत् कृष्णः शकुर्निरवामृक्षन्निकृते ते मुखेन ।

अग्निमा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्र मुञ्चतु २ (१४९)

[६५ (६७)] दुरितनाशनम् ।

१-३ शुक्रः । अपामार्गवीरुत् । अनुष्टुप् ।

प्रतीचीर्नफलो हि त्वमपांमार्गं रुरोहिथ । सर्वान् मच्छपथो अघि वरीयो यावया इतः १

यद् दुष्कृतं यच्छर्मलं यद् वा चेरिम पापया । त्वया तद् विश्वतोमुखापांमार्गोप मृज्महे २
श्यावदता कुनखिना बण्डेन यत् सहासिम । अपांमार्गं त्वया वयं सर्वं तदप मृज्महे ३ (१५२)

[६६ (६८)] ब्रह्म ।

१ ब्रह्मा । ब्रह्म । त्रिष्टुप् ।

यद्यन्तरिक्षे यादु वात आस यदि वृक्षेषु यदि वोलेपेषु ।

यदश्वेन पशवे उद्यमानं तद् ब्राह्मणं पुनरस्मानुपैतु ? (१५३)

[६७ (६९)] आत्मा ।

१ ब्रह्मा । आत्मा । पुरःपरोष्णिगबृहती ।

पुनर्मैत्विन्द्रियं पुनरात्मा द्रविणं ब्राह्मणं च । पुनरग्नयो धिष्ण्या यथास्थाम कल्पयन्तामिहैव ?

(१५४)

[६८ (७०, ७१)] सरस्वती ।

१-३ शन्तातिः । सरस्वती । १ अनुष्टुप्, २ त्रिष्टुप्, ३ गायत्री ।

सरस्वति व्रतेषु ते विष्टेषु देवि धामसु । जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि सरस्व नः ?

इदं ते हव्यं घृतवत् सरस्वतीं दं पितॄणां हविरास्यै १ यत् ।

इमानि त उक्विता शंतमानि तेभिर्वयं मधुमन्तः स्याम २

शिवा नः शंतमा भव समुद्धीका सरस्वति । मा ते गुयोम संदशः ३ (१५५)

अथर्ववेदः । कां० ७, प्र० १७, अनु० ६]

१६४

[कां० ७, सू० ६९, मं० १]

[६९ (७२)] सुखम् ।

१ शन्तातिः । सुखम् । पथ्यापङ्क्तिः ।

शं नो वातो वातु शं नस्तपतु सूर्यः ।

अहानि शं भवन्तु नः शं रात्री प्रति धीयतां शमुषा नो व्युच्छितु

१ (१५८)

[७० (७३)] शत्रुदमनम् ।

१-५ अथर्वी । श्वेनः, देवाः । १ त्रिष्टुप्, २ अतिजगतीगर्भा जगती, ३-५ अनुष्टुप्
(३ पुरःककुम्भती) ।

यत् किं चासौ मर्नसा यच्च वाचा यज्ञैर्जुहोति हविषा यजुषा ।

तन्मृत्युना निर्कृतिः संविदाना पुरा सत्यादाहुतिं हन्त्वस्य १

यातुधाना निर्कृतिरादु रक्षस्ते अस्य घ्नन्त्वन्तेन सत्यम् ।

इन्द्रेपिता देवा आज्यमस्य मधन्तु मा तत् सं पाद्वि यदुसौ जुहोति २

अजिराधिराजौ श्वेनौ संपातिनाविव । आज्यं पृतन्यतो हंतां यो नः कश्चाभ्यघायति ३

अपाञ्चो त उभौ बाहू अपि नह्याम्यास्यम् । अग्नेर्देवस्य मन्थुना तेन तेऽवधिषं हविः ४

अपि नह्यामि ते बाहू अपि नह्याम्यास्यम् । अग्नेर्घोरस्य मन्थुना तेन तेऽवधिषं हविः ५ (१६३)

[७१ (७४)] अग्निः ।

१ अथर्वी । अग्निः । अनुष्टुप् ।

परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रं सहस्य धीमहि । धूपद् वर्णं दिवेदिव हन्तारं भङ्गुरावतः १ (१६४)

[७२ (७५, ७६)] इन्द्रः ।

१-३ अथर्वी । इन्द्रः । १ अनुष्टुप्, २-३ त्रिष्टुप् ।

उत् तिष्ठताव पश्यतेन्द्रस्य भागमृत्विर्यम् । यदि श्रातं जुहोतेन यद्यश्रातं ममत्तन १

श्रातं हविरो प्विन्द्र प्र याहि जगाम सूरौ अध्वनौ वि मध्यम् ।

परि त्वासते निधिभिः सखायः कुलपा न व्राजपतिं चरन्तम् २

श्रातं मन्य ऊर्ध्वानि श्रातमग्नौ सुशृतं मन्ये तद्वृत्तं नवीयः ।

माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृषः पिबेन्द्र वज्रिन् पुरुक्कुज्जुषाणः ३ (१६७)

[७३ (७७)] घर्मः ।

१-११ अथर्वी । घर्मः, अश्विनौ । त्रिष्टुप्, १, ४, ६ जगती, २ पथ्यावृहती ।

समिद्धो अग्निर्वृषणा रथी विवस्तसो घर्मो दुहते वाग्निं मधुं ।

वयं हि वां पुरुदमासो अश्विना हवामहे सधमाद्विषु कारवः

१ (१६८)

का० ७, प्र० १७, अनु० ६]

१६५

[अधर्ववेदः । का० ७, सू० ७३, मं० २]

समिद्धो अग्निरंश्विना तसो वाँ घर्म आ गंतम् ।	
दुह्यन्ते नूनं वृषणेह धेनवो दस्त्रा मदन्ति वेधसः ।	२
स्वाहाकृतः शुचिर्वैवेषु यज्ञो यो अश्विनोश्चमसो देवपानः ।	
तमु विश्वे अमृतासो जुषाणा गन्धर्वस्य प्रत्याम्ना रिहन्ति	३
यदुन्नियास्वाहुतं घृतं पयोऽयं स वामश्विना भाग आ गंतम् ।	
माध्वी धर्तारा विदथस्य सत्पती तप्तं घर्म पिबतं रोचने विवः	४
तसो वाँ घर्मो नक्षतु स्वहोता प्र वामध्वर्युश्चरतु पर्यस्वान् ।	
मधोर्द्विगधस्याश्विना तनायां वीतं पातं पर्यस उन्नियायाः	५
उपं ब्रुव पर्यसा गोधुगोपमा घर्मे सिञ्च पर्य उन्नियायाः ।	
वि नाकमख्यत सविता वरेण्योऽनुप्रयाणमुषसो वि रजति	६
उपं ह्वये सुदुघां धेनुमेतां सुहस्तो गोधुगुत दोहदेनाम् ।	
श्रेष्ठं स्वं सविता साविषन्नोऽभीद्धो घर्मस्तदु पु प्र वोचत्	७
द्विकृण्वती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छन्ती मनसा न्यागन् ।	
बुधामश्विभ्यां पर्यो अघ्नयेयं सा वर्धतां महते सौभगाय	८
जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोण इमं नो यज्ञमुप याहि विद्वान् ।	
विश्वा अग्रे अभियुजो विहत्य शत्रूयतामा भरा भोजनानि	९
अग्रे शर्धं महते सौभगाय तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु ।	
सं जास्पत्यं सुयममा कृणुष्व शत्रूयतामभि तिष्ठा महांसि	१०
सूयवसाद् भगवती हि भूया अधा वयं भगवन्तः स्याम ।	
अद्धि तृणमघ्न्ये विश्वदानीं पिबं शुद्धमुदकमाचरन्ती	११ (१७८)
॥ इति षष्ठोऽनुवाकः ॥१॥	

[७४ (७८)] गण्डमालाचिकित्सा ।

१-४ अधर्वाङ्गिराः । मन्त्रोक्ताः, ४ जातवेदाः । अनुष्टुप् ।

- [७] अपचितां लोहिनीनां कृष्णा भातेति शुश्रुम । मुनेर्वैवस्य मूर्तेन सर्वा विध्यामि ता अहम् १
 विध्याम्यासां प्रथमां विध्याम्युत मध्यमाम् । इदं जघन्यामिसामा च्छिनधि स्तुकामिव २
 त्वाष्ट्रेणाहं वचसा वि तं ईर्ष्याममीमदम् । अथो यो मनुयुष्टे पते तस्मै ते शमयामसि ३
 व्रतेन त्वं व्रतपते समक्तो विश्वाहां सुमना दीदिहीह ।
 तं त्वा वयं जातवेदुः समिद्धं प्रजावन्त उपं सदेम सर्वे ४ (१८१)

अथवेवेदः । कां० ७, प्र० १७, अनु० ७]

१६६

[कां० ७, सू० ७५, मं० १]

[७५ (७९)] अघ्न्याः ।

१-२ उपरिबभ्रवः । अघ्न्याः । १ त्रिष्टुप्, २ त्र्यवसाना पञ्चपदा भुरिक् पथ्यापङ्क्तिः ।

प्रजावतीः सुयवसे रुशन्तीः शुद्धा अपः सुप्रपाणे पिबन्तीः ।

मा व स्तेन ईशत माघशंसः परि वो रुद्रस्य हेतिवृणक्तु १

पवृज्ञा स्थ रमतयः संहिता विश्वनाम्नीः । उप मा देवीर्वेवेभिरेत ।

इमं गोष्ठमिदं सदो घृतेनास्मान्समुक्षत २ (१८४)

[७६ (८०, ८१)] गण्डमालाचिकित्सा ।

१-६ अधर्वा । १, २ अपचिद्वैपज्यं, ३-६ जायान्यः, इन्द्रः । अनुष्टुप्, १ विराट्,
२ परोष्णिक्, ५ भुरिगनुष्टुप्, ६ त्रिष्टुप् ।

आ सुम्रसः सुम्रसो असतीभ्यो असत्तराः । सेहोररसतरा लवणाद् विक्केदीयसीः १

या ग्रैव्या अपचितोऽथो या उपपक्ष्याः । बिजाम्नि या अपचितः स्वयंस्रसः २

यः कीकसाः प्रशुणार्ति तलीद्यमिवातिष्ठति । निर्हास्तं सर्वं जायान्यं यः कश्च कुकुर्वि श्रितः ३

पक्षी जायान्यः पतति स आ विंशति पूरुषम् । तदक्षितस्य भेषजमुभयोः सुक्षितस्य च ४

विद्य वै ते जायन्त्य जानं यतो जायान्य जायसे । कथं ह तत्र त्वं हनो यस्य कृण्मो हविर्गृहे ५

धूषत् पिब कलशे सोममिन्द्र वृत्रहा शूर समरे वसूनाम् ।

मार्ध्यन्दिने सर्वन् आ वृषस्व रयिष्ठानो रयिमस्मानु धेहि ६ (१९०)

[७७ (८२)] शत्रुनाशनम् ।

१-३ अङ्गिराः । मरुतः । १ त्रिपदा गायत्री, २ त्रिष्टुप्, ३ जगती ।

सांतपना इदं हविर्मरुतस्तज्जुजुष्टन । अस्माकोती रिंशादसः १

यो नो मर्तो मरुतो दुर्हणायुस्तिरश्चितानि वसवो जिघांसति ।

द्रुहः पाशान् प्रति मुञ्चतां सस्तपिष्ठेन तपसा हन्तना तम् २

संवत्सरीणां मरुतः स्वर्का उरुक्षयाः सगणा मानुषासः ।

ते अस्मत् पाशान् प्र मुञ्चन्त्वेनसः सांतपना मत्सरा माद्विष्णवः ३ (१९३)

[७८ (८३)] बन्धमोचनम् ।

१-२ अधर्वा । अग्निः । १ परोष्णिक्, २ त्रिष्टुप् ।

वि ते मुञ्चामि रक्षानां वि योक्त्रं वि नियोजनम् । इहैव त्वमजस एध्यमे १

अस्मे क्षत्राणि धारयन्तमग्ने युनजिम त्वा ब्रह्मणा दैव्येन ।

वीविह्यस्मभ्यं द्रविणेह भद्रं मेमं वोचो हविर्वा देवतासु २ (१९५)

कां० ७, प्र० १७, अनु० ७]

१६७

[अथर्ववेदः । कां० ७, सू० ७९, मं, १]

[७९ (८४)] अमावास्या ।

१-४ अथर्वा । अमावास्या । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

यत् ते देवा अकृण्वन् भागधेयममावास्ये संवसन्तो महित्वा ।
 तेना नो यज्ञं पिपृहि विश्ववारे रयिं नो धेहि सुभगे सुवीरम् १
 अहमेवास्यमावास्याऽहं मामा वसन्ति सुकृतो मयीमे ।
 मयि देवा उभये साध्याश्चेन्द्रज्येष्ठाः समगच्छन्त सर्वे २
 आगन् रात्रीं संगमनी वसूनामूर्जं पुष्टं वस्वविशर्यन्ती ।
 अमावास्यायै हविषा विधेमोर्जं दुहाना पर्यसा न आगन् ३
 अमावास्ये न त्वदेतान्यन्यो विश्वा रूपाणि परिभूर्जजान ।
 यत् कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पर्यो रयीणाम् ४ (१९९)

[८० (८५)] पूर्णिमा ।

१-४ अथर्वा । पौर्णमासी, ३ प्रजापतिः । त्रिष्टुप्, २ अनुष्टुप् ।

पूर्णा पश्चादुत पूर्णा पुरस्तादुन्मध्यतः पौर्णमासी जिगाय ।
 तस्यां देवैः संवसन्तो महित्वा नाकस्य पृष्ठे समिषा मदेम १
 वृषभं वाजिनं वयं पौर्णमासं यजामहे ।
 स नो ददात्वक्षितां रयिमनुषदस्वतीम् २
 प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा रूपाणि परिभूर्जजान ।
 यत् कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पर्यो रयीणाम् ३
 पौर्णमासी प्रथमा यज्ञियासीदुहो रात्रीणामतिशवरेषु ।
 ये त्वां यज्ञेयं ज्ञिये अर्धयन्त्यमी ते नाकं सुकृतः प्रविष्टाः ४ (२०३)

[८१ (८६)] सूर्याचन्द्रमसौ ।

१-६ अथर्वा । सावित्री, सूर्यः, चन्द्रमाः । त्रिष्टुप्, ३ अनुष्टुप्, ४ आस्तारपङ्क्तिः,
 ५ सम्राडास्तारपङ्क्तिः ।

पूर्वापरं चरतो माययेतौ शिशू क्रीडन्तौ परि यातोऽर्णवम् ।
 विश्वान्यो भुवना विचष्ट क्रतूरन्यो विदधज्जायसे नवः । १
 नवानयो भवसि जायसानोऽहो केतुरपसमिष्यग्रम् ।
 भागं देवेभ्यो वि दधास्यायन् प्र चन्द्रमस्तिरसे वीर्यमायुः २ (२०५)

अथर्ववेदः । कां० ७, प्र० १७, अनु० ७]

११८

[कां० ७, सू० ८१, मं० १]

सोमस्यांशो युधां पतेऽनूनो नाम वा अंसि ।
 अनूनं दर्श मा कृधि प्रजया च धनेन च ३
 वृशोऽसि दर्शतोऽसि समग्रोऽसि समन्तः ।
 समग्रः समन्तो भूयासं गोभिरश्वैः प्रजया पशुभिर्गृहैर्धनेन ४
 योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मस्तस्य त्वं प्राणेनाप्यायस्व ।
 आ वयं प्याशिषीमहि गोभिरश्वैः प्रजया पशुभिर्गृहैर्धनेन ५
 यं वेवा अंशमाप्याययन्ति यमक्षितमक्षिता भक्षयन्ति ।
 तेनास्मानिन्द्रो वरुणो बृहस्पतिराप्याययन्तु भुवनस्य गोपाः ६ (१०९)
 ॥ इति सप्तमोऽनुवाकः ॥७॥

[८१ (८७)] अग्निः ।

१-६ शौनकः (संपत्कामः) । अग्निः । त्रिष्टुप्, १ ककुम्भमती बृहती, ३ जगती ।

[८] अभ्यर्चितं सुदृढं गव्यमाजिमस्मासु भद्रा द्रविणानि धत्त ।
 इमं यज्ञं नयत वेवता नो घृतस्य धारा मधुमत् पवन्ताम् १
 मय्यग्रे अग्निं गृह्णामि सह क्षत्रेण वर्चसा बलेन ।
 मयि प्रजां मय्यायुर्दधामि स्वाहा मय्यग्निम् २
 इहेवाग्रे अग्निं धारया रुधि मा त्वा नि क्रन् पूर्वचित्ता निकारिणः ।
 क्षत्रेणाग्निं सुयममस्तु तुभ्यमुपसृता वर्धतां ते अनिष्टृतः ३
 अन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः ।
 अनु सूर्य उषसो अनु रश्मीननु द्यावापृथिवी आ विवेश ४
 प्रत्यग्निरुषसामग्रमख्यत् प्रत्यहानि प्रथमो जातवेदाः ।
 प्रति सूर्यस्य पुरुधा च रश्मीन् प्रति द्यावापृथिवी आ ततान ५
 घृतं ते अग्रे विव्ये सधस्थे घृतेन त्वां मनुद्या समिन्धे ।
 घृतं ते वेवीर्नप्य १ आ वहन्तु घृतं तुभ्यं दुहतां गावो अग्रे ६ (११५)

[८३ (८८)] पाशमोचनम् ।

१-४ ह्यनःशेषः । वरुणः । अनुष्टुप्, १ पथ्यापरुक्तिः, ३ त्रिष्टुप्, ४ बृहतीगर्भा त्रिष्टुप् ।

अप्सु ते राजन् वरुण गृहो हिरण्ययो मिथः ।
 ततो धृतव्रतो राजा सर्वा धामानि मुञ्चतु १ (११६)

कां० ७, प्र० १७, अ० ८]

१६९

[अथर्ववेदः। कां० ७, सू० ८३, मं० २

धाम्नो धाम्नो राजन्नितो वरुण मुञ्च नः ।

यदापो अद्रया इति वरुणेति यद्वृचिम ततो वरुण मुञ्च नः २

उदुत्तमं वरुण पाशस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथाय ।

अधा व्यमोदित्य व्रते तवानागमो अदितये स्याम ३

प्रास्मत् पाशान् वरुण मुञ्च सर्वान् य उत्तमा अधमा वारुणा ये ।

दुप्पथं दुरितं नि प्वास्मदथ गच्छेम सुकृतस्य लोकम् ४ (२१९)

[८४ (८९)] क्षत्रभृदग्निः ।

१-२ भृगुः । १ जातवेदा अग्निः, २-३ इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

अनाधृष्यो जातवेदा अमर्त्यो विराडग्ने क्षत्रभृद् दीदिहीह ।

विश्वा अभीवाः प्रमुञ्चन् मानुषीभिः शिवाभिर्य परि पाहि नो गर्यम् १

इन्द्र क्षत्रयभि वाममोजोऽजायथा वृषभ चर्षणीनाम् ।

अपानुवो जन्ममित्रायन्तमुरुं देवेभ्यो अकृणोरु लोकम् २

मुगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः पंगवत् आ जंगम्यात् परस्याः ।

स्रक्तं संशायं पविमिन्द्र त्रिमं वि शत्रून् ताहि वि मूर्धो नुदस्व ३ (२२०)

[८५ (९०)] अरिष्टनेमिः ।

१ अथर्वा (स्वस्त्ययनकामः) । तार्क्ष्यः । त्रिष्टुप् ।

त्यमू पु वाजिनं देवजूतं सहोवानं तरुतारं रथानाम् ।

अरिष्टनेमि पूतनाजिमाशुं स्वस्तये तार्क्ष्यमिहा हुवेम १ (२२१)

[८६ (९१)] त्राता इन्द्रः ।

१ अथर्वा (स्वस्त्ययनकामः) । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवेहवे सुहवं शूरमिन्द्रम् ।

हुवे नु शक्रं पुरुहूतमिन्द्रं स्वस्ति न इन्द्रो मधवान् कृणोतु १ (२२२)

[८७ (९२)] व्यापको देवः ।

१ अथर्वा । रुद्रः । जगती ।

यो अग्रौ रुद्रो यो अस्वन्तर्ध ओषधीर्वीरुध आविवेश ।

य इमा विश्वा भुवनानि चाकल्पे तस्मै रुद्राय नमो अस्तु १ (२२५)

अथर्व० २२

अथर्ववेदः । कां० ७, प्र० १७, अनु० ८]

१७०

[कां० ७, सू० ८८, मं० १]

[८८ (१३)] सर्पविपनाशनम् ।

१ गरुत्मान् । तक्षकः । ज्यवसाना बृहती ।

अपेक्षारिरस्यर्षिर्वा असि । विधे त्रिपमपृक्था त्रिपमिद् वा अपृक्थाः ।
अहिमेवाभ्यर्पेहि तं जहि

१ (११६)

[८९ (१४)] दिव्या आपः ।

१-४ सिन्धुक्षीपः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ त्रिपदा निचृत्स्वरोष्णिक् ।

अपो दिव्या अंचायिषं रसेन समपृक्महि । पर्यस्वानम आगमं तं मा सं सृज वर्चसा १
सं माग्ने वर्चसा सृज सं प्रजया समायुषा । विद्युर्मे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात् सह ऋषिभिः २
उदमापः प्र बंहतावधं च मलं च यत् । यच्चभिदुद्रोहानृतं यच्च शोपे अभीरुणम् ३
एधोऽस्येधिषीय समिदसि समेधिषीय । तेजोऽसि तेजो मयि धेहि ४ (१३०)

[९० (१५)] शम्बलनाशनम् ।

१-३ अक्षिराः । मन्त्रोक्ताः । १ गायत्री, २ त्रिराद् पुरस्ताद् बृहती, ३ ज्यवसाना पदपदा सुरिजगती ।

अपि वृश्च पुराणवद् व्रततेरिव गुप्तिमम् । ओजो वास्यस्य दम्भय १
वयं तदस्य संभृतं वस्विन्त्रेण वि भंजामहे । म्लापयामि भुजः शिभ्रं वरुणस्य व्रतेन ते २
यथा शोपे अपायति स्त्रीषु चासुदनावयाः । अवस्थस्य वनदीवतः शाङ्करस्य नितोदिनः
यदाततमव तत् तनु यदुत्तं नि तत् तनु ३ (१३३)

॥ इति अष्टमोऽनुवाकः ॥ ८॥

[९१ (१६)] सुत्रामा इन्द्रः ।

१ अथर्वा । चन्द्रमाः (इन्द्रः ?) । त्रिष्टुप् ।

[९] इन्द्रः सुत्रामा स्वर्वा अवोभिः सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः ।
वार्धतां द्वेषो अभयं नः कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम १ (१३४)

[९२ (१७)] सुत्रामा इन्द्रः ।

१ अथर्वा । चन्द्रमाः (इन्द्रः ?) । त्रिष्टुप् ।

स सुत्रामा स्वर्वा इन्द्रो अस्मद्वाराच्चिद् द्वेषः सनुतयुयोतु ।
तस्य वयं सुमृतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे स्याम १ (१३५)

[९३ (१८)] शम्बलनाशनम् ।

१ शृग्वक्षिराः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रेण मनुना वयमभि प्याम पृतन्यतः । प्रन्तो वृत्राण्यप्रति १ (१३६)

का० ७, प्र० १५, अनु० ९.]

१७१

[अथर्ववेदः। का० ७, सू० ११, मं० ९]

[९४ (९९)] सोमनस्यम् ।

१ अधर्वा । सोमः । अनुष्टुप् ।

ध्रुवं ध्रुवेण हविषाव सोमं नयामसि ।

यथा न इन्द्रः केवलीर्विशः समनसस्करत

१ (२३७)

[९५ (१००)] शत्रुनाशनम् ।

१-३ कपिञ्जलः । गृध्रौ । अनुष्टुप्, २-३ भुरिक् ।

उदस्य श्यावौ विंथुरौ गृध्रौ द्यामिव पेततुः । उच्छ्रोचनपशोऽवनावस्योच्छ्रोचनौ हृदः १

अहमेनावुर्दतिष्ठिषं गावौ श्रान्तसदाविव । कुर्कुराविव कूर्जन्तावुद्वन्तौ वृकाविव २

आतोदिनौ नितोदिनावथो संतोदिनावृत । अपि नह्याभ्यस्य मेहं य इतः स्त्री पुमान् जभारं ३ (२४०)

[९६ (१०१)] शत्रुनाशनम् ।

१ कपिञ्जलः । वयः । अनुष्टुप् ।

असद्वन् गावः सद्वनेऽपमद वसति वयः ।

आस्याने पर्वता अस्थुः स्थास्त्रि वृक्कावतिष्ठिषम्

१ (२४१)

[९७ (१०२)] यज्ञः ।

१-८ अधर्वा । इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप्, ५ त्रिपदाग्नी भुरिगायत्री, ६ त्रिपदा प्राजापत्या गृहती,
७ त्रिपदा साम्नी भुरिजगती, ८ उपरिष्ठाद्वृहती ।

यवद्य त्वां प्रयति यज्ञे अस्मिन् होतश्चिकित्स्ववृणीमहीह ।

ध्रुवमयो ध्रुवमुता श्विण्ड प्रविद्वान् यज्ञमुप याहि सोमम् १

समिन्द्र नो मनसा नेप गोभिः सं सूरिभिर्हरिवृत्सं स्वस्त्या ।

सं ब्रह्मणा देवहितं यदस्ति सं देवानां सुमतौ यज्ञियानाम् २

यानावह उग्रतो देव देवांस्तान् भेर्यु स्वे अग्ने सुधस्थे ।

जक्षिवांसः पपिवांसो मधून्यस्मै धेनु वसवो वसूनि ३

सुगा वो देवाः सदेना अकर्म य आजग्म सर्वने मा जुषाणाः ।

वहमाणा भरमाणाः स्वा वसूनि वसुं घर्म दिवमा रोहतानु ४

यज्ञं यज्ञं गच्छ यज्ञपतिं गच्छ । स्वां योनिं गच्छ स्वाहा ५

एष ते यज्ञो यज्ञपते सहसूक्तवाकः । सुवीर्यः स्वाहा ६

वषट्कृतेभ्यो वषड्हुतेभ्यः । देवां गातुविदो गातुं विच्चा गातुमित ७

मनेसस्पत इमं नो विवि देवेषु यज्ञम् ।

स्वाहा विवि स्वाहा पृथिव्यां स्वाहान्तर्दिक्षे स्वाहा वाते धां स्वाहा ८ (२४२)

अथर्ववेदः । कां० ७, प्र० १७, अनु० १]

१७२

[कां० ७, सू० १८, मं० १]

[९८ (१०३)] हविः ।

१ अथर्वा । इन्द्रः, विश्वे देवाः । विराट् त्रिष्टुप् ।

सं बर्हिउक्तं हविषां धृतेन समिन्द्रेण वसुना सं मरुद्भिः ।

सं देवैर्विश्वदैवेभिरुक्तमिन्द्रं गच्छतु हविः स्वाहा ।

१ (१५०)

[९९ (१०४)] वेदी ।

१ अथर्वा । वेदी । भुरिक् त्रिष्टुप् ।

परिं स्तूणीहि परिं धेहि वेदिं मा जाभिं मोषीरमुया शयानाम् ।

होतृषदं हरितं हिरण्यं निष्का एते यजमानस्य लोके

१ (१५१)

[१०० (१०५)] दुःष्वप्ननाशनम् ।

१ यमः । दुःष्वप्ननाशनम् । अनुष्टुप् ।

पर्यावर्ते दुष्वप्न्यात् प्रापात् स्वप्न्याद्भूत्याः ।

ब्रह्माहमन्तरं कृण्वे परा स्वप्नमुखाः शुचः

१ (१५२)

[१०१ (१०६)] दुःष्वप्ननाशनम् ।

१ यमः । दुःष्वप्ननाशनम् । अनुष्टुप् ।

यत् स्वप्ने अन्नमश्रामि न प्रातरधिगम्यते ।

सर्वं तदस्ते मे शिवं नहि तद् दृश्यते दिवा

१ (१५३)

[१०२ (१०७)] आत्मनोऽहिंसनम् ।

१ प्रजापतिः । यावापृथिवी, अन्तरिक्षम्, मृत्युः । विराट् पुरस्ताद् बृहती ।

नमस्कृत्य यावापृथिवीभ्यामन्तरिक्षाय मृत्यवे ।

मेक्षाम्यध्वंस्तिष्ठन् मा मां हिंसिपुरीश्वराः

१ (१५४)

१ इति नवमोऽनुयाकः ॥९॥

[१०३ (१०८)] क्षत्रियः ।

१ ब्रह्मा । आत्मा । त्रिष्टुप् ।

[१०] को अस्या नो ब्रह्मोऽव्ययवत्या उन्नैष्यति क्षत्रियो वस्यं इच्छन् ।

को यज्ञकामः क उ पूर्तिकामः को देवेषु वनुते कीर्धमायुः

१ (१५५)

[१०४ (१०९)] गौः ।

१ ब्रह्मा । आत्मा । त्रिष्टुप् ।

कः पृश्निं धेनुं वरुणेन वृत्तामर्थवणे सुदुष्टां नित्यवत्साम् ।

बृहस्पतिना सख्यं जुषाणो यथावशं तन्वः कल्पयाति

१ (१५६)

कां० ७, प्र० १७, अनु० १०]

१७३

[अथर्ववेदः । कां० ७, सू० १०१, मं० १]

[१०५ (११०)] देव्यं वचः ।

१ अथर्वा । मन्त्रोक्ताः । अनुष्टुप् ।

अपक्रामन् पौरुषेयाद् वृणानो देव्यं वचः ।

प्रणीतीरभ्यावर्तस्व विश्वेभिः सखिभिः सह

१ (१५७)

[१०६ (१११)] अमृतत्वम् ।

१ अथर्वा । जातवेदा वरुणश्च । बृहतीगर्भा त्रिष्टुप् ।

यदस्मृति चक्रम् किं चिदग्न उपारिम चरणे जातवेदः ।

ततः पाहि त्वं नः प्रचेतः शुभे सखिभ्यो अमृतत्वमस्तु नः

१ (१५८)

[१०७ (११२)] संतरणम् ।

१ भृगुः । सूर्यः आपः च । अनुष्टुप् ।

अव दिवस्तारयन्ति सप्त सूर्यस्य रश्मयः ।

आपः समुद्रिया धारास्तास्ते गल्यमसिम्बसन्

१ (१५९)

[१०८ (११३)] शत्रुनाशनम् ।

१-२ भृगुः । अग्निः । १ बृहतीगर्भा त्रिष्टुप्, २ त्रिष्टुप् ।

यो नस्तायद् दिप्सन्ति यो न आविः स्वो विद्वानरणो वा नो अग्ने ।

प्रतीच्येत्वरणी वृत्वती तान् मैषामग्ने वास्तु भून्मो अपत्यम् १

यो नः सुप्तान् जाग्रतो वाभिदासात् तिष्ठतो वा चरतो जातवेदः ।

वैश्वानरेण सयुजां सजोषास्तान् प्रतीचो निर्दह जातवेदः २ (१६१)

[१०९ (११४)] राष्ट्रभृतः ।

१-७ यादरायणिः । अग्निः । अनुष्टुप्, १ विराट् पुरस्ताद् बृहती, २, ३, ५-६ त्रिष्टुप् ।

इदमुग्राय बभ्रवे नमो यो अक्षेपु तनूवशी ।

घृतेन कलिं शिक्षामि स नो मृडातीदृशं १

घृतमप्सराभ्यो वह त्वमग्ने पामूनक्षेभ्यः सिकता अपश्च ।

यथाभागं हव्यदाति जुषाणा मदन्ति देवा उभयानि हव्या २

अप्सरसः सधमादं प्रदन्ति हविर्धानमन्तरा सूर्यं च ।

ता मे हस्ती सं संजन्तु घृतेन सपत्नं मे कितव रन्धयन्तु ३

आदिनवं प्रतिदीप्ते घृतेनास्मां अभि क्षर ।

वृक्षमिवाशन्यां जहि यो अस्मान् प्रतिदीव्यति ४

यो नो द्युवे धनमिदं चकार यो अक्षाणां ग्लहनं शेषणं च ।

स नो देवो हविरिदं जुषाणो गन्धर्वेभिः सधमादं मदेम ५ (१६६)

अधर्ववेदः । कां० ७, प्र० १७, अनु० १०]

१७४

[कां० ७, सू० १०१, मं० ६]

संवसव इति वो नामधेयमुग्रं पश्या राष्ट्रभृतो ह्यक्षाः ।
 तेभ्यो व इन्द्रवो हविषा विधेम वयं स्याम पतयो रयीणाम् ६
 देवान् यन्नाशितो हुवे ब्रह्मचर्यं यदृषिम ।
 अक्षान् यद् बभूनालभे ते नो मृदन्त्वीदृशे ७ (१६८)

[११० (११५)] शत्रुनाशनम् ।

१-२ भृगुः । इन्द्राग्नी । १ गायत्री, २ शिशुप, ३ अनुष्टुप् ।

अग्र इन्द्रश्च वाशुषे हतो वृत्रार्ण्यमिति । उभा हि वृत्रहन्तमा १
 याभ्यामजयन्त्स्वराग्र एव यावातस्थतुर्भुवनानि विश्वा ।
 प्रचर्षणी वृषणा वज्रबाहू अग्निमिन्द्रं वृत्रहणा हुवेऽहम् २
 उप त्वा देवो अग्रभीक्ष्मसेन बृहस्पतिः ।
 इन्द्रे गीर्भिर्न आ विशा यजमानाय सुवृते ३ (१७१)

[१११ (११६)] आत्मा ।

१ प्रह्ला । २ रभः । परावृहती त्रिष्टुप् ।

इन्द्रस्य कुक्षिरसि सोमधानं आत्मा देवानामुत मानुषाणाम् ।
 इह प्रजा जनय यास्तं आमु या अन्यत्रेह तास्ते रमन्ताम् १ (१७२)

[११२ (११७)] पापनाशनम् ।

१-२ वरुणः । आपः, वरुणश्च । अनुष्टुप्, १ भुरिक् ।

शुभ्रमनी द्यावापृथिवी अर्न्तिसुम्ने महिषते । आपः सप्त संसुवुर्देवीस्ता नो मुञ्चन्वंहसः १
 मुञ्चन्तु मा शपथ्याइदथो वरुणयादित । अथो यमस्य पङ्क्तिं शाद् विश्वस्माद् देवकित्विषात् २ (१७४)

[११३ (११८)] शत्रुनाशनम् ।

१-२ भार्गवः । तृष्टिका । १ विराडनुष्टुप्, २ शंकुमती चतुष्पदा भुरिगुणिक ।

तृष्टिके तृष्टवन्दन उवुमं छिन्धि तृष्टिके । यथा कृतह्निष्ठासोऽमुष्मै शोप्यावते १
 तृष्टासि तृष्टिका विषा विषातक्यसि । परिवृक्ता यथासंस्पृभस्य वशेव २ (१७६)

[११४ (११९)] शत्रुनाशनम् ।

१-२ भार्गवः । अश्विपोमो । अनुष्टुप् ।

आ ते वदे वक्षणाभ्य आ तेऽहं हर्दयाद् वदे । आ ते मुखस्य संकाशान् सर्वं ते वच आ वदे १
 प्रेतो यन्तु व्याधियः प्रानुध्याः प्रो अशस्तयः । अग्नी रक्षस्विनीर्हन्तु सोमो हन्तु वुरस्यनीः २ (१७८)

कां० ७, प्र० ११, अनु० १०]

१७१

[अथर्ववेदः । कां० ७, सू० १११, मं० १]

[१११ (१२०)] पापलक्षणनाशनम् ।

१-४ अथर्वाङ्गिराः । सविता, जातवेदाः । अनुष्टुप्, २-३ त्रिष्टुप् ।

प्र पतेतः पापि लक्ष्मि नश्येतः प्रामुतः पत ।

अयस्मर्येनाङ्गेन द्विषते त्वा सजामसि १

या मां लक्ष्मीः पतय्यालूरजुष्ठाभिचस्कन्दु वन्दनेव वृक्षम् ।

अन्यत्रास्मत् संवितस्तामितो धा हिरण्यहस्तो वमुं नो रराणः २

एकशतं लक्ष्म्योऽहं मर्त्यस्य साकं तन्वां जुनुषोऽधि जाताः ।

तासां पापिष्ठा निरितः प्र हिण्मः शिवा अस्मभ्यं जातवदो नि यच्छ ३

एता एना व्याकरं खिले गा विष्ठिता इव ।

रमन्तां पुण्यां लक्ष्मीर्याः पापीस्ता अनीनशम् ४ (१८२)

[११३ (१२१)] ज्वरनाशनम् ।

१-२ अथर्वाङ्गिराः । चन्द्रमाः । १ पुराणिक्, २ एकावसाना द्विपदा आर्च्यनुष्टुप् ।

नमो रुराय च्यवनाय नोर्दनाय धृष्णवे ।

नमः शीतार्यं पूर्वकामकृत्वने १

यो अन्यद्युरुभयद्युरभ्येतीमं मण्डूकमुभ्येत्यवतः २ (१८४)

[११७ (१२२)] शत्रुनिवारणम् ।

१ अथर्वाङ्गिराः । इन्द्रः । पथ्यावृहती ।

आ मन्दैरिन्द्र हरिभिर्याहि मयूररोमभिः ।

मा त्वा के चिद् वि यमन् वि न पाशिनोऽति धन्वेव तां इहि १ (१८५)

[११८ (१२३)] वर्मधारणम् ।

१ अथर्वाङ्गिराः । चन्द्रमाः, वरुणः, देवः । त्रिष्टुप् ।

मर्माणि ते वर्मेणा छादयामि सोमस्त्वा राजामृतेनानु वस्ताम् ।

उरोर्वरीणो वरुणस्ते कृणोतु जयन्तं त्वानु देवा मदन्दु १ (१८६)

[इति सप्तदशः प्रपाठकः ॥१७॥]

॥ इति दशमोऽनुवाकः ॥१०॥

॥ इति सप्तमं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

पञ्चकाण्डस्यान्तपर्यन्तं १७४४

सप्तमकाण्डस्य ... १८६

सर्वयोगः १०३०

मध्यवेदः । कां० ८, प्र० १८, अनु० १]

१७६

[कां० ८, सू० १, मं० १]

अष्टमं काण्डम् ।

(१) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-२१ ब्रह्मा । आयुः । त्रिष्टुपः १ पुरोवृहती त्रिष्टुपः २-३, १७-२१ अनुष्टुपः ४, ९, १५-१६
प्रस्तारपङ्क्तिः, ७ त्रिपदा विराह गायत्रीः ८ विराद पथ्यावृहतीः ११ ज्यवसाना पञ्चपदा
जगतीः १३ त्रिपदा भुरिङ्गहावृहतीः १४ एकावसाना त्रिपदा साक्षी भुरिङ्गहती ।

[अथाष्टादशः प्रपाठकः ॥१८॥]

[१]

अन्तर्काय मृत्यवे नमः प्राणा अणाना इह ते रमन्ताम् ।

इहायमस्तु पुरुषः सहासुना सूर्यस्य भागे अमृतस्य लोके १

उदेनं भगो अग्रभीदुदेनं सोमो अंशुमान् ।

उदेनं मरुतो देवा उदिन्द्राग्नी स्वस्तये २

इह तेऽसुरिह प्राण इहायुरिह ते मनः ।

उत् त्वा निर्ऋत्याः पार्श्वेभ्यो देव्या वाचा भरामसि ३

उत् क्रामातः पुरुष माव पत्था मृत्योः पङ्क्तिशमवमृशमानः ।

मा च्छित्था अस्माल्लोकादग्नेः सूर्यस्य संदृशः ४

तुभ्यं वार्तः पवतां मातरिश्वा तुभ्यं वर्षन्त्वमृतान्यापः ।

सूर्यस्ते तन्वेऽं शं तपाति त्वां मृत्युर्दयतां मा प्र मेण्डाः ५

उद्यानं ते पुरुष नावयानं जीवातुं ते दक्षतातिं कृणोमि ।

आ हि रोहेमममृतं सुखं रथमथ जिर्विर्विदथमा वंदासि ६

मा ते मनस्तत्र गान्मा तिरो भून्मा जीवभ्यः प्र मङ्गो मानुं गाः पितृन् ।

विश्वे देवा अभि रक्षन्तु त्वेह ७

मा गतानामा दीधीथा ये नयन्ति परावतम् ।

आ रौह तमसो ज्योतिरेह्या ते हस्ता रभामहे ८

श्यामश्च त्वा मा शबलश्च प्रेषितौ यमस्य यौ पथिरक्षी श्वानौ ।

अर्वाङ्घ्रि मा वि दीध्यो मात्रं तिष्ठः पराङ्घ्रिनाः ९

मैतं पन्थामनुं गा भीम एष येन पूर्वं नेयथ तं ब्रवीमि ।

तम एतत् पुरुष मा प्र पत्था भयं परस्तादभयं ते अर्वाक् १०

(१०)

कां० ८, प्र० १८, अनु० १]

१७७

[अथर्ववेदः । कां० ८, सू० १, मं० १]

- रक्षन्तु त्वाग्रयो ये अप्सर्वन्ता रक्षन्तु त्वा मनुष्याऽ यमिन्धते ।
 वैश्वानरो रक्षन्तु जातवेदा दिव्यस्त्वा मा प्र धाग विद्युता सह ११
- मा त्वा कृष्यादुभि मंस्तारात संकमुकाच्चर ।
 रक्षन्तु त्वा द्यौ रक्षन्तु पृथिवी सूर्यश्च त्वा रक्षतां चन्द्रमाश्च ।
 अन्तरिक्षं रक्षन्तु देवहेत्याः १२
- बोधश्च त्वा प्रतीक्षोधश्च रक्षतामस्वप्नश्च त्वानवद्वाणश्च रक्षताम् ।
 गोपायश्च त्वा जागृविश्च रक्षताम् १३
- ते त्वा रक्षन्तु ते त्वा गोपायन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्युः स्वाहा १४
- जीवेभ्यस्त्वा समुद्रे वायुरिन्द्रो धाता दधातु सविता त्रायमाणः ।
 मा त्वा प्राणो बलं हासीदसुं तेऽनुं ह्वयामसि १५
- मा त्वा जम्भः सहेनुर्मा तमो विद्वन्मा जिह्वा बर्हिः प्रमयुः कथा स्याः ।
 उत त्वाक्वित्वा वसवो भरन्तुर्दिन्द्राग्नी स्वस्तये १६
- उत त्वा द्यौरुत पृथिव्युत प्रजापतिरग्रभीतः । उत त्वा मृत्योरोपधयः सोमराज्ञीरपीपरन् १७
- अयं देवा इहेवास्त्वयं मामुत्र गादितः । इमं मुहस्रवीर्येण मृत्योरुत पारयामसि १८
- उत त्वा मृत्योरोपीपरं सं धमन्तु वयोधसः । मा त्वा व्यस्तकेऽर्योऽ मा त्वाधरुदो रुदन् १९
- आहार्धमविदं त्वा पुनरागाः पुनर्णवः । सर्वाङ्गः सर्वं ते चक्षुः सर्वमायुश्च तेऽविदम् २०
- व्यवात् ते ज्योतिरभूदप त्वत्तमो अक्रमीत् ।
 अप त्वन्मृत्युं निर्ऋतिमप यश्मं नि दधमसि २१ [२] (११)

(२) दीर्घायुःप्राप्तिः ।

१-२८ ब्रह्मा । आयुः । विष्टुप् १-२, ७भुक् ३, २६ आस्तारपङ्क्तिः, ४ प्रस्तारपङ्क्तिः, ६, १५ पथ्यापङ्क्तिः, ८ पुरस्ताज्ज्यातिभ्रमती जगती, ९ पञ्चपदा जगती, ११ विष्टारपङ्क्तिः, १२, २२, २८ पुरस्ताद्बृहती, १४ व्यवसाना पदपदा जगती, १९ उपरिष्टाद्बृहती, २१ सतः पङ्क्तिः, ५, १०, १६-१८, २०, २३-२५, २७ अनुष्टुप् (१७ छिपाद्) ।

- आ रभस्वेमाममृतस्य क्षुष्टिमच्छिद्यमाना जरदतिरस्तु ते ।
 असुं तु आयुः पुनरा भवामि रजस्तमो मोषं गा मा प्र मेधाः १
- जीवतां ज्योतिरभ्येह्यवाङ्मा त्वा हरामि ज्ञातशारदाय ।
 अबमुञ्चन् मृत्युपाशानशस्ति द्वाधीय आयुः प्रतरं तै दधामि २
- वातात् ते प्राणमविदं सूर्याच्चक्षुरहे तव ।
 यत् ते मनस्त्वयि तद् धारयामि सं वित्स्वाङ्गैर्वद जिह्वायालपन् ३ (१४)

अथर्व० २३

अथर्ववेदः । कां० ८, सू० १८, अनु० १]

१७८

[कां० ८, सू० २, मं० ४]

प्राणेन त्वा द्विपुत्रं चतुष्पदामग्निमिव जातमग्निं सं धमामि ।

नमस्ते मृत्यो चक्षुषे नमः प्राणाय तेऽकरम्

४

अयं जीवतु मा मृतेमं समीरयामसि ।

कृणोम्यस्मे भेषजं मृत्यो मा पुरुषं वधीः

५

जीवतां नधारिषां जीवन्तीमोषधीमहम् ।

आयमाणां सहमानां सहस्वतीमिह हुवेऽस्मा अरिष्टतातये

६

अधि ब्रूहि मा रमथाः सुजेमं तवैव सन्तसर्वहाया इहास्तु ।

मवांशर्वी मृदतं शर्म यच्छतमपसिध्यं दुरितं धत्तमायुः

७

अस्मे मृत्यो अधि ब्रूहिमं दयस्वोदितोऽयमेतु ।

अरिष्टः सर्वाङ्गः सुश्रुज्जरसां शतहायन आत्मना भुजमश्रुताम्

८

देवानां हेतिः परि त्वा वृणक्तु पारयामि त्वा रजस उत त्वा मृत्योरपीपरम् ।

आरायुमिं क्रव्यादं निरूहं जीवातवे ते परिधिं दधामि

९

यत् ते नियायं रजसं मृत्यो अनवधुष्युमि ।

पथ इमं तस्माद् रक्षन्तो ब्रह्मास्मे वमं कृणमसि

१० [३]

कृणोमि ते प्राणापानौ जरां मृत्युं वृधमायुः स्वस्ति ।

वैवस्वतेन प्रहितान् यमदुतांश्चरतोऽप संधामि सर्वान्

११

आरादरतिं निर्रतिं परो ग्राहिं क्रव्यादः पिशाचान् ।

रक्षो यत् सर्वं दुर्मृतं तत् तम इवाप हन्मसि

१२

अग्नेष्टे प्राणममृतादायुष्मतो वन्वे जातवेदसः ।

यथा न रिप्या अमृतः सजूरसस्तत् ते कृणोमि तदु ते समृध्यताम् १३

शिवे ते स्तां द्यावापृथिवी असंतापे अभिश्रियौ ।

शं ते सूर्य आ तपतु शं वातो वातु ते हृदे ।

शिवा अभि क्षरन्तु त्वापो दिव्याः पर्यस्वतीः

१४

शिवास्ते सन्त्वोषधय उत त्वाहर्षमधरस्या उत्तरां पृथिवीमभि ।

तत्र त्वावित्यो रक्षतां सूर्याचन्द्रमसां बुभा

१५

यत् ते वासः परिधानं यां नीविं कृणुषे त्वम् ।

शिवं ते तन्वेडे तत् कृणमः संपुडोऽदूक्षमस्तु ते

१६

(३७)

का० ८, प्र० १८, अनु० १]

१७९

[अथर्ववेदः । का० ८, सू० २, मं० १७]

यत् क्षुरेण मर्चयता सुतेजसा वप्ता वर्षसि केशश्मश्रु ।	
शुभं मुखं मा न आयुः प्र मोपीः	१७
शिवौ ते स्तां ब्रीहियवावचलासार्वदोमधौ ।	
एतौ यक्ष्मं वि बाधेते एतौ मुञ्चतो अंहसः	१८
यवृथासि यत् पिबंसि धान्यं कृष्याः पर्यः ।	
यवृद्धं यदनाद्यं सर्वं ते अन्नमविषं कृणोमि	१९
अहं च त्वा रात्रये चोभाभ्यां परि दद्यासि ।	
अरायेभ्यो जिघत्सुभ्य इमं मे परि रक्षत	२० [४]
शतं तेऽपुतं हापनान द्वे युगे त्रीणि चत्वारि कृणमः ।	
इन्द्राग्नी विश्वे देवास्तेऽनु मन्यन्तामहंणीयमानाः	२१
शरदे त्वा हेमन्ताय वसन्ताय ग्रीष्माय परि दद्यासि ।	
वर्षाणि तुभ्यं स्योनानि येषु वर्धन्त ओषधीः	२२
मृत्युरीशे द्विपदां मृत्युरीशे चतुष्पदाम् । तस्मात् त्वां मृत्योर्गोपतेरुद् भरासि स मा विभेः २३	
सोऽरिष्ट न मरिष्यसि न मरिष्यसि मा विभेः । न वै तत्र म्रियन्ते नो यन्त्यधमं तमः २४	
सर्वो वै तत्र जीवति गौरश्चः पुरुषः पशुः । यत्रेदं ब्रह्म क्रियते परिधिर्जीवनाय कम् २५	
परि त्वा पातु समानेभ्योऽभिचारात् सबन्धुभ्यः ।	
अमन्निर्मवामृतोऽतिजीवो मा ते हासिपुरसंवः शरीरम् २६	
ये मृत्यव एकशतं या नाष्टा अतितायाः ।	
मुञ्चन्तु तस्मात् त्वां देवा अग्नेर्वैश्वानरादधि २७	
अग्नेः शरीरमसि पारयिष्णु रक्षोहासि सपत्नहा ।	
अथो अमीवचातनः पूतदुर्नाम भेषजम् २८ [५] (४९)	

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(३) शत्रुनाशनम् ।

१-२६ चातनः । अग्निः । विष्टुप्; ७, १२, १४-१५, १७, २१ मुरिक्; २५ पञ्चपदा बृहतीगर्भा जगती;
२२-२३ अनुष्टुप्; २६ गायत्री ।

[२] रक्षोहणं वाजिनमा जिघामि मित्रं प्रथिष्वमुषं यामि शर्म ।	
शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिद्धः स नो दिवा स रिपः पातु नक्तम् १	
अयोदंष्ट्रे अर्चिषां यातुधानानुषं स्पृश जातवेदः समिद्धः ।	
आ जिह्वया मूर्ध्वेवान् रभस्व क्रव्यादो बृह्वापि धत्स्वासन् २ (५६)	

अथर्ववेदः । कां० ८, प्र० १८, अनु० १]

१८०

[कां० ८, सू० ३, मं० ३]

उभोभयाविश्रुपं धेहि दंष्ट्रौ हिंस्रः । शंशानोऽर्वं परं च ।
 उतान्तरिक्षे परि याह्यग्रे जम्भैः सं धेह्यभि यातुधानान् ३
 अग्रे त्वचं यातुधानस्य भिन्धि हिंसाशनिहरंसा हन्त्वेनम् ।
 प्र पर्वाणि जातवेदः शृणीहि क्रव्यात् क्रविष्णुर्वि चिनोत्वेनम् ४
 यत्रेदानीं पश्यसि जातवेदुस्तिष्ठन्तमग्र उत वा चरन्तम् ।
 उतान्तरिक्षे पतन्तं यातुधानं तमस्तां विध्य शर्वा शिशानः ५
 एतैरिषुः संनममानो अग्रे वाचा श्रुयौ अशनिभिर्दिहानः ।
 तामिर्विध्य हृदये यातुधानान् प्रतीचो बाहून् प्रति भङ्गध्येषाम् ६
 उतारं बान्स्पृणुहि जातवेद उतारं भ्राणौ कृष्टिभिर्यातुधानान् ।
 अग्रे पूर्वा नि र्जहि शोशुचान आमादुः क्ष्विङ्कास्तमदुन्त्वेनीः ७
 इह प्र ब्रूहि यतमः सो अग्रे यातुधानो य इदं कृणोति ।
 तमा रभस्व समिधा यविष्ठ नृचक्षसश्चक्षुषे रन्धयेनम् ८
 तीक्ष्णेनाग्रे चक्षुषा रक्ष यज्ञं प्राश्रं वसुभ्यः प्र णय प्रचेतः ।
 हिंस्रं रक्षांस्यभि शोशुचानं मा त्वा दभन् यातुधाना नृचक्षः ९
 नृचक्षा रक्षः परि पश्य विक्षु तस्य त्रीणि प्रति शृणीह्यग्रा ।
 तस्याग्रे पृथीहरंसा शृणीहि त्रेधा मूलं यातुधानस्य वृश्च १० [६]
 त्रिर्यातुधानः प्रसितिं त एत्वृतं यो अग्रे अनृतेन हन्ति ।
 तमर्चिषा स्फूर्जयन् जातवेदः समक्षमेनं गृणते नि युङ्क्धि ११
 यदग्रे अद्य मिथुना शपातो यद् वाचस्तुष्टं जनयन्त रेभाः ।
 मन्योर्मनसाः शरव्या उ जायते या तया विध्य हृदये यातुधानान् १२
 परा शृणीहि तपसा यातुधानान् पराग्रे रक्षो हरंसा शृणीहि ।
 परार्चिषा मूर्देवान् शृणीहि परासुतपुः शोशुचतः शृणीहि १३
 पराद्य देवा वृजिनं शृणन्तु प्रत्यगेनं शपथां यन्तु सृष्टाः ।
 वाचास्तेनं शरव कच्छन्तु मर्मन् विश्वस्यैतु प्रसितिं यातुधानः १४
 यः पौरुषेयेण क्रविषा समङ्कते यो अश्व्येन पशुना यातुधानः ।
 यो अघ्नयाया भरति क्षीरमग्रे तेषां शीर्षाणि हरसापि वृश्च १५
 विषं गवां यातुधाना भरन्तामा वृश्चन्तामर्दितये दुरेवाः ।
 परेणान् देवः सविता ददातु परा भ्रगमोषधीनां जयन्ताम् १६ (६५)

कां० ८, प्र० १८, अनु० २]

१८१

[अथर्ववेदः । कां० ८, सू० ३, मं० १७]

संवत्सरीणं ययं उस्त्रियायास्तस्य माशीद् यातुधानो नृचक्षः ।	
पीयूषमग्ने यतमस्तिर्तृप्सात् तं प्रत्यश्रमर्चिषा विध्य ममीणि	१७
सनादग्ने मृणसि यातुधानान् न त्वा रक्षांसि पृतनासु जिग्युः ।	
सहस्राननु दह क्रव्यादो मा तै हेत्या मुंक्षत दैव्यायाः	१८
त्वं नो अग्ने अधरादुदुक्तस्त्वं पश्चादुत रक्षा पुरस्तात् ।	
प्रति त्वे तै अजरास्तपिष्ठा अवशंसं शोशुचतो दहन्तु	१९
पश्चात् पुरस्तादधरादुतोत्तरात् कविः काव्येन परि पाह्यग्ने ।	
सखा सखायमजरौ जरिम्णे अग्ने मर्ता अमर्त्यस्त्वं नः	२० [७]
तदग्ने चक्षुः प्रति धेहि रेभे शफारुजो येन पश्यसि यातुधानान् ।	
अथर्ववज्ज्योतिषा दैव्येन सत्यं धूर्वन्तमचितं न्योपि	२१
परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रं सहस्य धीमहि ।	
धृषद्वर्णं द्विवेदिवे हन्तारं भङ्गुरावतः	२२
विषेण भङ्गुरावतः प्रति स्म रक्षसो जहि ।	
अग्ने तिग्मेन शोचिषा तपुर्ग्राभिरर्चिभिः	२३
वि ज्योतिषा बृहता भात्यग्निगुर्विर्विर्वाणि कृणुते महित्वा ।	
प्रादेवीर्मायाः सहते दुरेवाः शिशोते शृङ्गे रक्षोभ्यो विनिक्ष्वे	२४
ये ते शृङ्गे अजरे जातवेदस्तिग्महेती ब्रह्मशंसिते ।	
ताभ्यां दुहादमभिदासन्तं किमीदिनं प्रत्यश्रमर्चिषा जातवेदो वि निक्ष्व २५	
अग्नी रक्षांसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः । शुचिः पावक ईड्यः	२६ [८] (७५)

(४) शत्रुदमनम् ।

१-२५ चातनः । इन्द्रासोमौ । जगतीः ८-१४, १६-१७, १९, २२, २४ त्रिष्टुप्; २०, २३ भुरिक्;
२५ अनुष्टुप् ।

इन्द्रासोमा तपतं रक्षं उज्जतं न्युपियतं वृषणा तमोवृधः ।	
परां शृणीतमचितो न्योपितं हतं नुदेथां नि शिशीतमग्निणः	१
इन्द्रासोमा समघशंसमभ्यर्चं तपुर्यस्तु चरुरग्निमौ इव ।	
ब्रह्मद्विषं क्रव्यादे घोरचक्षसे द्वेपो धत्तमनवायं किमीदिने	२
इन्द्रासोमा दुष्कृतो ववे अन्तरनारम्भणे तमसि प्र विध्यतम् ।	
यतो नैषां पुनरेकेश्वनोदयत् तद् वामस्तु सहसे मन्युमच्छवः	३ (७८)

अथर्ववेदः । कां० ८, प्र० १८, अनु० २ ।

१८२

[कां० ८, सू० ४, मं० ४]

- इन्द्रासोमा वर्तयतं द्विवो वधं सं पृथिव्या अघशंसाय तर्हणम् ।
 उत तक्षतं स्वर्गं । पर्वतेभ्यो येन रक्षो वावृधानं निजूर्वधः ४
- इन्द्रासोमा वर्तयतं द्विवस्पर्यग्नितसेभिर्युवमश्महन्माभिः ।
 तपुर्वधेभिरजरोभिरन्त्रिणो नि पर्शानि विध्यतं यन्तु निस्वरम् ५
- इन्द्रासोमा परि वां भूत विश्वत इयं मतिः कक्षयाश्वेव वाजिनं ।
 यां वां होत्रां परिहिनोमि मेधयेमा ब्रह्माणि नृपतीं इव जिन्यतम् ६
- प्रति स्मरेथां तुजयाद्भिरैवैर्हतं द्रुहो रक्षसो भङ्गुरावतः ।
 इन्द्रासोमा दुष्कृते मा सुगं भूद यो मां कदा चिदभिदासति द्रुहुः ७
- यो मा पाकेन मनसा चरन्तमभिचष्टे अनृतेभिर्वचोभिः ।
 आप इव काशिना संगृभीता असन्नस्त्वासत इन्द्र वक्ता ८
- ये पाकशंसं विहरन्त एवेयं वा भद्रं दूषयन्ति स्वधाभिः ।
 अहये वा तान् प्रददातु सोम आ वा दधातु निष्कैतेरुपस्थे ९
- यो नो रसं दिप्सति पित्वो अग्ने अश्वानां गवां यस्तनूनाम् ।
 रिपु स्तेन स्तैयकृद् दुष्प्रमेतु नि प हीयतां तन्वाऽं तनां च १० [९]
- परः सो अस्तु तन्वाऽं तनां च तिस्रः पृथिवीरधो अस्तु विश्वाः ।
 प्रति शुण्यतु यशो अस्य देवा यो मा दिवा दिप्सति यश्च नक्तम् ११
- सुविज्ञानं चिक्त्रितुपे जनाय सचासंरुच वचंसी पस्पृधाते ।
 तयोर्यत् सत्यं यंतरहजीयस्तदित् सोमोऽवति हन्त्यासत् १२
- न वा उ सोमो वृजिनं हिनोति न क्षत्रियं मिथुया धारयन्तम् ।
 हन्ति रक्षो हन्त्यासद् वदन्तमुभाविन्द्रस्य प्रसितौ शयाते १३
- यदि बाहमनृतदेवो अस्मि मोघं वा देवाँ अप्यूहे अग्ने ।
 किमस्मभ्यं जातवेदो हृणीपे द्रोघवाचस्ते निरुधं संचन्ताम् १४
- अद्या मुरीय यदि यातुधानो अस्मि यदि वायुस्ततप पूरूपस्य ।
 अधा स वीरैर्दशभिर्वि यूया यो मा मोघं यातुधानेत्याह १५
- यो मायातुं यातुधानेत्याह यो वा रक्षाः शुचिरस्मीत्याह ।
 इन्द्रस्तं हन्तु महता वधेन विश्वस्य जन्तोरधमस्पदीष्ट १६
- प्र या जिगाति खगलेव नक्तमप द्रुहुस्तन्वं । गृहमाना ।
 ववर्मन्तमव सा पदीष्ट गावाणो भन्तु रक्षसं उपब्देः १७ (९९)

कां० ८, प्र० १८, अं० २]

१८३

[अथर्ववेदः। कां० ८, सू० ४, मं० १८]

वि तिष्ठध्वं मरुतो विश्वींश्छन्तु गृभायतं रक्षसः सं पिनष्टन ।
 वयो ये भूत्वा पतयन्ति नक्तभिर्ये वा रिपो दधिर देवे अध्वरे १८
 प्र वर्तय त्रिवोऽश्मानमिन्द्र सोमंशितं मघवन्त्सं शिशाधि ।
 प्राक्तो अपाक्तो अधरादुक्तोऽभि जहि रक्षसः पर्वतेन १९
 एत उ त्वे पतयन्ति श्वयातव इन्द्रं दिप्सन्ति त्रिप्सवोऽदाभ्यम् ।
 शिशिंते शक्रः पिशुनेभ्यो वधं नूनं सृजवृशनिं यातुमज्यः २० [१०]
 इन्द्रो यातूनामभवत् पराशरो हविर्मथीनामभ्याऽविवांस्ताम् ।
 अभीदु शक्रः परशुर्यथा वनं पात्रेव भिन्दन्तस्त एतु रक्षसः २१
 उत्कृकयातुं शुश्रूकयातुं जहि श्वयातुमुत कोकयातुम् ।
 सुपर्णयातुमुत गृध्रयातुं हृषदेव प्र मृण रक्ष इन्द्र २२
 मा नो रक्षो अभि नङ् यातुमावदपोच्छन्तु मिथुना ये किमीदिनः ।
 पृथिवी नः पार्थिवात् पात्वहंसोऽन्तरिक्षं त्रिव्यात् पात्वस्मान् २३
 इन्द्र जहि पुमांसं यातुधानमुत स्त्रियं मायया शाशदानाम् ।
 विष्ठीवांसो मूरदेवा ऋदन्तु मा ते हंशन्तसूर्यमुच्चरन्तम् २४
 प्राति चक्षु वि चक्ष्वेन्द्रश्च सोम जागृतम् ।
 रक्षोभ्यो वधमस्यतमशानिं यातुमज्यः २५ [११] (१००)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(५) प्रतिसरो मणिः ।

१-२१ शुक्रः । कृत्याद्वषणं, मन्त्रोक्तदेवताः । अनुष्टुप्, १, ६ उपरिष्टाद्वृहती; १ त्रिपदा विराड्
 गायत्री; ३ त्रुपपदा भुरिजगती; ५ भुरिक्संस्तारपङ्क्तिः; ७-८ ककुम्भती; ९
 पुरस्कृतिर्जगती; १० त्रिष्टुप्; ११ पथ्यापङ्क्तिः; १४ ज्यवसाना पदपदा जगती;
 १५ पुरस्ताद्वृहती; १९ जगतीगर्भा त्रिष्टुप्; २० विराड्गर्भा प्रस्तारपङ्क्तिः;
 २१ विराड् त्रिष्टुप्; २२ ज्यवसाना सप्तपदा विराड्गर्भा भुरिक्शकरी ।

[३] अयं प्रतिसरो मणिर्वीरो वीरायं बध्यते । वीर्यवान्त्सपत्नहा शूरवीरः परिपाणः सुमङ्गलः १
 अयं मणिः संपत्नहा सुवीरः सहस्वान् वाजी सहमान उग्रः । प्रत्यक् कृत्या वृषयमेति वीरः २
 अनेनेन्द्रो मणितां वृत्रमहन्ननेनासुरान् पराभावयन्मनीषी ।
 अनेनाजयद् द्यावापृथिवी उभे इमे अनेनाजयत् प्रदिशश्चतस्रः ३
 अयं स्यात्कयो मणिः प्रतीवर्तः प्रतिसुरः ।
 ओजस्वान् विमूधो वशी सो अस्मान् पातु सर्वतः ४ (१०४)

अथर् १. कां० ८, प्र० १८, अनु० ३]

१८४

[कां० ८, सू० ५, मं० ५]

- तदुग्राह तदु सोम आह बृहस्पतिः सविता तदिन्द्रः ।
 ते मे देवाः पुरोहिताः प्रतीचीः कृत्याः प्रतिसरैरजन्तु ५
 अन्तर्दधे द्यावापृथिवी उताहूत सूर्यम् ।
 ते मे देवाः पुरोहिताः प्रतीचीः कृत्याः प्रतिसरैरजन्तु ६
 ये साक्त्यं मणिं जना वर्माणि कृण्वते । सूर्यं इव दिवंमारुह्य वि कृत्या बाधते वशी ७
 साक्त्येन मणिन ऋषिणेव मनीषिणा । अजैषं सर्वाः पृतना वि मूधो हन्मि रक्षसः ८
 याः कृत्या आङ्गिरसीयाः कृत्या आसुरीयाः कृत्याः स्वयंकृता या उ चान्येभिरामृताः ।
 उभयसीताः परा यन्तु परावतो नवति नाव्याऽ अति ९
 अस्मे मणिं वर्मं वधन्तु देवा इन्द्रो विष्णुः सविता रुद्रो अग्निः ।
 प्रजापतिः परमेष्ठी विराड् वैश्वानर ऋषयश्च सर्वे १० [१२]
 उत्तमो अस्वोपधीनामनुज्वान् जगतामिव व्याघ्रः श्वपदामिव ।
 यमेच्छामाविदाम्न तं प्रतिस्पर्शमनन्तितम् ११
 स इदं व्याघ्रो भवत्यथो सिंहो अथो वृषा । अथो सपत्नकशो नो यो बिभर्तीमं मणिम् १२
 नैनं घ्नन्त्यप्सरसो न गन्धर्वा न मर्त्याः । सर्वा दिशो वि राजति यो बिभर्तीमं मणिम् १३
 कश्यपस्त्वाममृजत कश्यपस्त्वा समैरयत् ।
 अबिभस्त्वेन्द्रो मानुषे बिभ्रत संश्रेणिणोऽजयत् ।
 मणिं सहस्रवीर्यं वर्मं देवा अकृण्वत १४
 यस्त्वा कृत्याभिर्यस्त्वा दृक्षाभिर्यज्ञैर्यस्त्वा जिघांसति ।
 प्रत्यक् त्वमिन्द्र तं जहि वज्रेण शतपर्वणा १५
 अयमिदं वै प्रतीवर्त ओजस्वान् संजयो मणिः ।
 प्रजां धनं च रक्षतु परिषाणः सुमङ्गलेः १६
 असपत्नं नो अधरादसपत्नं न उत्तरात् । इन्द्रासपत्नं नः पश्चाज्ज्योतिः शूर पुरस्कृधि १७
 वर्मं मे द्यावापृथिवी वर्माह्वर्मं सूर्यः । वर्मं म इन्द्रश्चाग्निश्च वर्मं धाता दधातु मे १८
 ऐन्द्राग्रं वर्मं बहुलं यदुग्रं विश्वे देवा नाति विध्यन्ति सर्वे ।
 तन्मे तन्वं त्रायतां सर्वतो बृहदातुष्मां जरदध्रियथासानि १९
 आ मारुक्षद् देवमणिर्मह्या अरिष्टतातये ।
 इमं मेथिमभिसंविशध्वं तनूपां नं त्रिवरुथमोजसे २० (१२०)

कां० ८, प्र० १८, अनु० ३]

१८५

[अथर्ववेदः । कां० ८, सू० ५, मं० २१]

अस्मिन्निन्द्रो नि दधातु नृम्णमिमं देवासो अभिसंविशध्वम् ।

द्वीर्घायुत्वाय शतशरद्वायायुष्मान् जरदृष्टिर्यथासंत ।

२१

स्वस्तिदा विशां पतिर्वृत्रहा विमूढो वशी ।

इन्द्रो बध्नातु ते मणिं जिगीर्वो अपराजितः सोमपा अभयंकुरो वृषां ।

स त्वा रक्षतु सर्वतो दिवा नक्तं च विश्वतः ।

२२ [१३] (१२२)

[इत्यष्टादशः प्रपाठकः ॥१८॥]

(६) गर्भदोषनिवारणम् ।

१-२६ मातृनामा । मन्त्रोक्ताः, मातृनामा, १५ ब्रह्मणस्पतिः । अनुष्टुप्, २ पुरस्ताद्बृहती, १० त्र्यवसाना पदपदा जगती, ११, १२, १४, १६, पथ्यापङ्क्तिः, १५ त्र्यवसाना सप्तपदा शकरी, १७ त्र्यवसाना सप्तपदा जगती ।

[अथैकोनविंशः प्रपाठकः ॥१९॥]

यो ते मातोन्ममार्जं जातायाः पतिर्वेदने ।

दुर्णामा तत्र मा गृधकुलिंशं उत वत्सपः ।

१

पलालानुपलालौ शकुं कौकं मलिम्लुचं प्लीजकम् ।

आश्रेपं वविर्वाससमृक्षग्रीवं प्रमीलिनम् ।

२

मा सं वृते मोपं मृष ऊरु मार्यं मृषोऽन्तरा ।

कृणोम्यस्यै भेषजं व्रजं दुर्णामिचातनम् ।

३

दुर्णामां च सुनामां चोभा संवृत्तमिच्छतः ।

अरायानपं हन्मः सुनामा श्रेणामिच्छताम् ।

४

यः कृष्णः केर्यसुरं स्तम्बज उत तुण्डिकः ।

अरायानस्या मुष्काभ्यां भंससोपं हन्मसि ।

५

अनुजिघ्रं प्रमृशन्तं क्रव्यादमुत रैरिहम् ।

अरायांङ्किकिणो व्रजः पिङ्गो अनीनशत ।

६

यस्त्वा स्वप्ने निपद्यते भ्राता भूत्वा पितेर्व च ।

व्रजस्तान्संहतामितः क्लीबरूपांस्तिरीदिनः ।

७

यस्त्वा स्वपन्ती त्सरति यस्त्वा दिप्सति जाग्रतीम् ।

छायांभिव प्र तान्सूसूर्यः परिकारमन्ननीनशत ।

८

यः कुणोति मृतवत्सामवतोकाग्निमां स्त्रियम् ।

तमोषधे त्वं नाशयास्याः कुमलमस्त्रिवम् ।

९

(१३१)

अथर्व० २४

अथर्ववेदः । कां० ८, प्र० १९, अनु० २]

१८६

[कां० ८, सू० ६, मं० १०]

- ये शालाः परिनुत्यन्ति सायं गर्दभनादिनः ।
 कुसूला ये च कुक्षिलाः कंकुभाः करुमाः सिमाः ।
 तानोपधे त्वं गन्धेन विपूचीतान् वि नाशय १० [१४]
- ये कुकुन्धाः कुकुरभाः कृत्तीर्दृशानि विभ्रति ।
 क्लीवा इव प्रनृत्यन्तो वने ये कुर्वते घोषं तानितो नाशयामसि ११
- ये सूर्यं न तितिक्षन्त आतपन्तममुं दिवः ।
 अग्रायान् वस्तवासिनो दुर्गन्धीलोलितास्यान् मककान् नाशयामसि १२
- य आत्मानमतिमात्रमसं आधाय विभ्रति ।
 स्त्रीणां श्रोणिप्रतोदिन इन्द्र रक्षीसि नाशय १३
- ये पूर्वं बध्मोऽहं यन्ति हस्ते शुक्लाणि विभ्रतः ।
 आपाकेष्ठाः प्रहासिनस्तम्वे ये कुर्वते ज्योतिस्तानितो नाशयामसि १४
- येषां पश्चात् प्रपदानि पुरः पाण्याः पुरो मुस्ता ।
 खलजाः शंकधूमजा उरुण्डा ये च मदसटाः कुम्भमुष्का अयाशवः
 तानस्या ब्रह्मणस्पते प्रतीबोधेन नाशय १५
- पर्यस्ताक्षा अप्रचङ्कशा अस्त्रेणाः सन्तु पण्डगाः
 अर्ब भेषज पादय य इमां संविष्टुस्तस्यपतिः स्वपतिं स्त्रियम् १६
- उद्धर्षिणं मुनिकेशं जम्भयन्तं मरीमृशम् ।
 उपेपन्तमुद्धम्वलं तुण्डेलमुत शालुडम् ।
 पदा प्र विध्य पाण्यां स्थालीं गौरिव स्पन्दना १७
- यस्ते गर्भं प्रतिमृशज्जातं वा मारयाति ते । पिङ्गस्तमुग्रधन्वः कृणोतु हृदयाविधम् १८
- ये अन्नो जातान् मारयन्ति सूरिका अनुशरते । स्त्रीभागान् पिङ्गो गन्धर्वान् वातो अग्रमिवाजतु १९
- परिसृष्टं धारयतु यद्धितं मावं पाप्ति तत् । गर्भं त उग्रो रक्षतां भेषजौ नीविभार्यौ २० [१५]
- पत्नीनसात् तङ्गत्वाऽच्छायकादुत नम्रकात् । प्रजायै पत्ये त्वा पिङ्गः परि पातु किमीदिनः २१
- द्यास्याच्चतुशक्षात् पञ्चपादादनङ्गुरे । वृन्तादभि प्रसपतः परि पाहि वरीवृतात् २२
- य आमं मांसमदन्ति पौरुषेयं च ये कृविः ।
 गर्भान् खादन्ति केशवास्तानितो नाशयामसि २३
- ये सूर्यात् परिसपन्ति स्नुषेव श्वशुरादवि ।
 व्रजश्च तेषां पिङ्गश्च हृदयेऽधि नि विध्यताम् २४ (१४६)

कां० ८, प्र० १९, अं० ३]

१८७

[अथर्ववेदः । कां० ८, सू० ६, मं० २५]

पिङ्गु रक्ष जायमानं मा पुमांसं स्त्रियं क्रन् ।
 आण्डाद्रो गर्भान्मा दंभन् बाधस्वेतः किमीदिनः
 अप्रजास्त्वं मारितवत्समाद् रोदमघर्मावयम् ।
 वृक्षादिषु स्रजं कृत्वापिये प्रति मुञ्च तत्

२५

२६ [१९] (१४८)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

(७) ओषधयः ।

१-२८ अथर्वो । भेषज्यं, आयुष्यं, ओषधयः । अनुष्टुप्; २ उपरिष्ठाद् भुरिगृहती; ३ पुरजणिक; ४ पञ्चपदा
 परानुपुवतिजगती; ५-६, १०, २५ पथ्यापङ्क्तिः (६ विराड्गर्भा भुरिक्); ९ द्विपदार्ची
 भुरिगनुष्टुप्; ११ पञ्चपदा विराडतिशक्वरी; १४ उपरिष्ठाभिचृद् गृहती;
 २६ निचृत्; २८ भुरिक् ।

[४]

या बभ्रवो याश्च शुक्रा रोहिणीरुत पृथ्वयः ।

असिक्तीः कृष्णा ओषधीः सर्वा अर्च्छावदामसि १

त्रायन्तामिमं पुरुषं यक्षमाद् देवेपितादधि ।

यासां द्यौष्पिता पृथिवी माता संमुद्रो मूलं वीरुधौ बभूव २

आपो अग्रं विव्या ओषधयः । तास्ते यक्षमेतस्पर्शमङ्गादङ्गादनीनशन् ३

प्रस्तूणती स्तम्बिनीरेकशुङ्गाः प्रतन्वतीरोषधीरा वदामि ।

अंशुमतीः काण्डिनीया विशाखा ह्यामि ते वीरुधौ वैश्वदेवीरुयाः पुरुषजीवनीः ४

यद् वः सहः सहमाना वीर्यं यच्च वो बलम् ।

तेनेममस्माद् यक्षमात् पुरुषं मुञ्चतौपधीरथो कृणोमि भेषजम् ५

जीवलां नद्यारिषां जीवन्तीमोषधीमहम् ।

अरुन्धतीमुन्नयन्तीं पुष्पां मधुमतीमिह हृदिस्मा अरिष्टतातये ६

इहा येन्नु प्रचेतसो मेदिनीवर्चसो मम । यथेमं पारयामसि पुरुषं दुरितादधि ७

अग्नेर्षासो अपां गर्भो या रोहन्ति पुनर्गवाः । ध्रुवाः सहस्रनाम्नीर्भेषजीः सन्त्वाभृताः ८

अवकोल्वा उदकात्मान ओषधयः । व्युपिन्तु दुरितं तीक्ष्णशूङ्गयः ९

उन्मुञ्चन्तीर्विवरुणा उग्रा या विपदूषणीः ।

अथो बलासनाशनीः कृत्यादुषणीश्च यास्ता इहा युन्त्वोषधीः १० [१७]

अपकीताः सहीयसीर्वीरुधो या अभिन्दुताः । त्रायन्तामस्मिन् ग्रामे गामंश्च पुरुषं पशुम् ११

मधुमन्मूलं मधुमद्वयमासां मधुमन्मध्यं वीरुधौ बभूव ।

मधुमत् पूर्णं मधुमत् पुष्पमासां मधोः संभक्ता अमृतस्य भक्षो घृतमन्नं दुहतां गोपुस्रो गवम् १२ (१६०)

अथर्ववेदः । कां० ८, प्र० १९, अनु० ४]

१८८

[कां० ८, सू० ७, मं० १३]

यावतीः किर्यतीश्चेमाः पृथिव्यामध्योपधीः । ता मां सहस्रपण्यो मृत्योमुञ्चन्वहंसः १३

वैयाघ्रो मणिर्विरुधां त्रायमाणोऽभिशस्तिपाः ।

अर्मावाः सर्वा रक्षस्यप हन्त्वधि दूरमस्मत् १४

सिंहस्येव स्तनथोः सं विजन्तेऽग्नेरिव विजन्त आभृताभ्यः ।

गवां यक्ष्मः पुरुषाणां वीरुद्धिरतिनुतो नाज्या एतु स्रोत्याः १५

मुमुक्षाना ओपधयोऽग्नेर्विश्वानरादधि । भूमिं संतन्वतीरिति यासां राजा वनस्पतिः १६

या रोहन्त्याङ्गिरसीः पर्वतेषु समेषु च । ता नः पयस्वतीः शिवा ओपधीः सन्तु शं हवे १७

याश्चाहं वेदं वीरुधो याश्च पश्यामि चक्षुषा । अज्ञाता जानीमश्च या यासु विद्या च संभृतम् १८

सर्वाः समग्रा ओपधीर्वधन्तु वचसो मम । यथेमं पारचामसि पुरुषं दुरितादधि १९

अश्वत्थो दुर्भो वीरुधां सोमो राजामृतं हविः । शीहिर्वेदश्च भेषजो दिवस्पुत्रावर्मत्वौ २० [१८]

उज्जिहीध्वे स्तनयंत्यभिकन्दयोपधीः । युदा यः पृश्निमातरः पुंजन्यो रेतसावति २१

तस्यामृतस्येमं बलं पुरुषं पाथयाससि । अथो कृणोमि भेषजं यथासंच्छतहायनः २२

वराहो वेदं वीरुधं नकुलो वेदं भेषजीम् । सर्पा गन्धर्वा या विदुस्ता अस्मा अवसे हुवे २३

याः सुपर्णा आङ्गिरसीर्द्विधा या रघवो विदुः । वयोसि हंसा या विदुर्याश्च सर्वे पतत्रिणः ।

मृगा या विदुरोपधीस्ता अस्मा अवसे हुवे २४

यावतीनामोपधीतां गावः प्राश्नन्त्यया यावतीनामजावयः

तावतीस्तुभ्यमोपधीः शर्म यच्छन्त्वामृताः २५

यावतीषु मनुष्या भेषजं भिषजो विदुः । तावतीर्विश्वभेषजीरा भ्रमामि त्वामभि २६

पुष्पवतीः प्रसूमतीः फलिनीरफला उत । संमातरं इव दुहामस्मा अरिष्टतातये २७

उत् त्वार्हापं पञ्चशालादथो दशशालादुत ।

अथो यमस्य पङ्क्तिं शाद विश्वरमाद् देवकित्विषात् २८ [१९] (१७६)

(८) शत्रुपराजयः ।

१-२. वृषद्विगताः । इन्द्रः, वनस्पतिः परसेनाहननं च । अनुष्टुप्, २, ८-१०, २३ उपरिष्ठाद्बृहती,

३ विराद् बृहती, ४ बृहती पुरस्तात्प्रस्तारपङ्क्तिः, ६ आस्तारपङ्क्तिः, ७ विपरीत-

पादलक्ष्मा चतुष्पदातिजगती, ११ पथ्याबृहती, १२ भुरिक, १९ पुरस्ताद्विराद्

बृहती, २० पुरस्ताद्विष्टुद्बृहती, २१ विष्टुप्, २२ चतुष्पदा शकरी,

२४ व्यवसाना विष्टुवृष्णिगम्भी पराशकरी पञ्चपदा जगती ।

इन्द्रो मन्थतु मन्थिता शक्रः शूरः पुरंदरः । यथा हनाम सेनां अमित्राणां सहस्रशः १

पतिरज्जुरुपमानो पूति सेनां कृणोत्वमम् । धूमस्यिं पराहक्यामित्रां हत्वा दधतां भयम् २ (१७८)

कां० ८, प्र० १९, अनु० ४]

१८९

[अथर्ववेदः । कां० ८, सू० ८, मं० ३]

- अमूनश्चत्थ निः शृणीहि स्वाङ्गामून खंदिराजिरम् ।
 ताजद्भङ्ग इव भज्यन्तां हन्वेनान् वर्धको वर्धेः ३
- परुपानमून परुपाद्भः कृणोतु हन्वेनान् वर्धको वर्धेः ।
 क्षिप्रं शूर इव भज्यन्तां बृहज्जालेन संदिताः ४
- अन्तरिक्षं जालमासीजालदुण्डा दिशो महीः ।
 तेनाभिधाय दस्यूनां शक्रः सेनामपावपत् । ५
- बृहन्नि जालं बृहतः शक्रस्य वाजिनीवतः ।
 तेन शत्रून्मभि सर्वांन् न्युञ्जि यथा न मुच्यति कतमश्चनैषाम् ६
- बृहत् ते जालं बृहत इन्द्र शूर सहस्रायस्य शतवीर्यस्य ।
 तेन शतं सहस्रमयुतं न्यविदं जवानं शक्रो दस्यूनामभिधाय सेनया ७
- अयं लोको जालमासीच्छक्रस्य महतो महान् ।
 तेनाहमिन्द्रजालेनामूस्तमसाभि दधामि सर्वांन् ८
- सेदिरुग्रा व्यृद्धिरार्तिश्चानपवाचना ।
 श्रमस्तन्द्नीश्च मोहश्च तैरमूनभि दधामि सर्वांन् ९
- मृत्यवेऽमून प्र यच्छामि मृत्युपाशैरमी सिताः
 मृत्योर्ये अघला दूतास्तेभ्य एनान् प्रति नयामि ब्रह्मा १० [२०]
- नयतामून मृत्युदूता यमदूता अपोम्भत ।
 परःसहस्रा हन्त्यन्तां तूणेद्वेनान् मृत्युं भवस्य ११
- साध्या एकं जालदुण्डमुद्यत्य युन्वयोजसा । रुद्रा एकं वसंव एकमावित्यैरेक उद्यतः १२
- विश्वे देवा उपरिष्टादुजन्तो युन्वाजसा । मध्येन जन्तो यन्तु सेनामङ्गिरसो महीम् १३
- वनस्पतीन् वानस्पत्यानोपधिरुत वीरुधः । द्विषाच्चतुष्पादिष्णामि यथा सेनाममं हनन् १४
- गन्धर्वाप्सरसः सर्पां देवान् पुण्यजनान् पितॄन् । हृष्टानहृष्टानिष्णामि यथा सेनाममं हनन् १५
- इम उप्ता मृत्युपाशा यानाक्रम्य न मुच्यसे । अमुष्यां हन्तु सेनाया इदं कूटं सहस्रशः १६
- यमः समिद्धो अग्निनायं होमः सहस्रहः । भवश्च पृश्निवाहुश्च शर्व सेनाममं हतम् १७
- मृत्योरापमा पञ्चन्तां क्षुधं सेदिं वर्धं भयम् । इन्द्रश्चाक्षुजालाभ्यां शर्व सेनाममं हतम् १८
- पराजिताः प्र त्रसतामित्रा नृता धावत ब्रह्मणा ।
 ब्रह्मपतिप्रणुत्तानां मामीषां मोचि कश्चन १९ (१९५)

अथर्ववेदः । का० ८, प्र० १९, अनु० ४]

१९०

[का० ८, सू० ८, मं० ३०]

अव पद्यन्तामेषामायुधानि मा शकन् प्रतिधामिषुम् ।

अथैषां बहु बिभ्यतामिषवो ब्रन्तुं मर्मणि

२०

सं क्रौशतामेनान् द्यावापृथिवी समन्तरिक्षं सह देवताभिः ।

मा ज्ञातारं मा प्रतिष्ठां विदन्त मिथो विघ्नाना उप यन्तु मृत्युम्

२१

दिशश्चतस्रोऽश्वतुर्यो देवस्थस्य पुरोडाशाः शफा अन्तरिक्षमुद्धिः ।

द्यावापृथिवी पक्षसी ऋतवोऽभीशवोऽन्तर्देशाः किंकरा वाक् परिरथ्यम्

२२

संवत्सरो रथः परिवत्सरो रथोपस्थो विराड्दीपाग्नी रथमुखम् ।

संवत्सरो रथः परिवत्सरो रथोपस्थो विराड्दीपाग्नी रथमुखम्

इन्द्रः सव्युष्ठाश्चन्द्रमाः सारथिः

२३

इतो जयेतो वि जय सं जय जय स्वाहा ।

इमे जयन्तु परामी जयन्तां स्वाहैभ्यो दुराहामीभ्यः ।

नीललोहितेनामूनभ्यवतनोमि

२४[२१](१००)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(९) विराट् ।

१-२६ अधर्वा । कश्यपः, सर्वे ऋषयः, छन्दांसि च; विराट् । विष्टुप्, २ पङ्क्तिः, ३ आस्तारपङ्क्तिः,
४-५, २३, २५-२६ अनुष्टुप्, ८, ११-१२, २२ जगती, ९ मुरिक्, १४ चतुष्पदातिजगती ।

[५]

कुतस्तौ जातौ कृतमः सो अर्धः कस्माल्लोकात् कृतमस्याः पृथिव्याः ।

वत्सौ विराजः सलिलादुदंतां तौ त्वां पृच्छामि कतरेण दुग्धा

१

यो अकन्दयत् सलिलं महित्वा योनिं कृत्वा त्रिभुजं शयानः ।

वत्सः कामदुर्वो विराजः स गुहां चक्रे तन्वुः पराचैः

२

यानि त्रीणि ब्रह्मन्ति येषां चतुर्थं विद्युनक्ति वाचम् ।

ब्रह्मैतद् विद्यात् तपसा विपश्चिद् यस्मिन्नेकं युज्यते यस्मिन्नेकम्

३

बृहतः परि सामानि पृष्ठात् पञ्चाधि निर्मिता ।

बृहद् बृहत्या निर्मितं कुतोऽधि बृहती मिता

४

बृहती परि मात्राया मातुर्मात्राधि निर्मिता ।

माया ह जज्ञे मायाया मायाया मातली परि

५

वैश्वानरस्य प्रतिमोपरि द्यौर्यादुद् रोदसी विचवाधे अग्निः ।

ततः पृष्ठादामुतो यन्ति स्तोमा उदितो यन्त्यभि पृष्ठमहः

६

(१०६)

कां० ८, प्र० १९, अ० ५]

१२१

[अथर्ववेदः । कां० ८, सू० ५, मं० ७]

पद् त्वां पृच्छाम ऋषयः कश्यपेमे त्वं हि युक्तं युयुक्षे योग्यं च ।
 विराजंमाह्वर्हणः पितरं तां नो वि धेहि यतिधा सखिभ्यः ७
 यां प्रच्युतामनु यज्ञाः प्रच्यवन्त उपतिष्ठन्त उपतिष्ठमानाम् ।
 यस्यां वृते प्रसवे यक्षमेजति सा विराडृषयः परमे व्योमिन् ८
 अप्राणैति प्राणेन प्राणतीनां विराट् स्वराजंभ्येति पश्चात् ।
 विश्वं मुशन्तीमभिरूपां विराजं पश्यन्ति त्वे न त्वे पश्यन्त्येनाम् ९
 को विराजो मिथुनत्वं प्र वेदुः क ऋतून् क उ कल्पमस्याः ।
 क्रमान् को अस्याः कतिधा विदुर्धनान् को अस्या धाम कतिधा व्युष्टिः १० [२२]
 इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छद्वास्वितरासु चरति प्रविष्टा ।
 महान्तो अस्यां महिमानो अन्तर्वधूर्जिगाय नवगज्जनित्री ११
 छन्दःपक्षे उपसा पोषिशाने समानं योनिमनु सं चरेते ।
 सूर्यपत्नी सं चरतः प्रजानती केंतुमती अजो भूरितेसा १२
 ऋतस्य पन्थामनु तिस्र आगुश्रयो वर्मा अनु रेत आगुः ।
 प्रजामेका जिन्वःपृजमेका गृध्रमेका रक्षति देवयनाम् १३
 अग्नीषोमावदधुर्या तुरीयारीद् यज्ञस्य पक्षावर्षयः कल्पवन्तः ।
 गायत्रीं त्रिष्टुभं जगतीमनुष्टुभं बृहदुक्तीं यजमानाय स्वर्गभरन्तीम् १४
 पञ्च व्युष्टीरनु पञ्च दोहा गां पञ्चस्राक्षीभूतवोऽनु पञ्च ।
 पञ्च दिशः पञ्चदशेन क्लृप्तास्ता एकमर्ध्वरिभि लोकमेकम् १५
 षड् जाता भूता प्रथमजतस्य षड् सामानि षड्हं बहन्ति ।
 षड्योगं सीरमन् सार्यसाम षडाह्वीवापृथिवीः यजुर्वीः १६
 षडाहुः शीतान षड् मास उप्णानृतुं नो वृत् यत्नोऽतिरिक्तः ।
 सप्त सुपर्णाः कवयो नि षेडुः सप्त च्छन्दांस्यनु सप्त व्रीक्षाः १७
 सप्त होमाः सभिर्धो ह सप्त मर्धनि सप्तर्षी ह सप्त ।
 सप्ताज्यानि परि भूतमायन् ताः सप्तगृधा डांते शुश्रुमा वृषम् १८
 सप्त च्छन्दांसि यत्नुरुत्तराष्ट्रान्या अन्यारभुध्यापितानि ।
 कथं स्तोमाः प्रति तिष्ठन्ति तेषु दानि सप्तोषु कथमापैतानि १९
 कथं गायत्री त्रिवृत् व्यापि कथं त्रिष्टुप् पञ्चदशेन कल्पते ।
 त्रयस्त्रिंशेन जगती कथमनुष्टुप् कथमेकविंशः २० [२३] (१९०)

अथर्ववेदः । कां० ८, प्र० १९, अनु० ५]

१६२

[कां० ८, सू० ९, मं० २१]

अष्ट जाता भूता प्रथमजर्तस्याष्टन्वृत्विजो देव्या ये ।	
अष्टयोनिरदितिरष्टपुत्राष्टमीं रात्रिमभि हव्यमेति	२१
इत्थं श्रेयो मन्यमानेदमार्गं युष्माकं सख्ये अहमस्मि शेवा ।	
समानजन्मा क्रतुरस्ति वः शिवः स वः सर्वाः सं चरन्ति प्रजानन्	२२
अष्टेन्द्रस्य पट्ट यमस्य ऋषीणां सप्त सप्तधा ।	
अपो मनुष्याः नोपधीस्तौ उ पञ्चानुं सेचिरे	२३
केवलीन्द्राय दुदुहे हि गृष्टिर्वशं पीयूषं प्रथमं दुहाना ।	
अथातर्पयच्चतुरश्वतुर्धा देवान् मनुष्याँऽऽसुरानुत ऋषीन्	२४
को नु गोः क एकऋषिः किमु धाम का आशिर्पः ।	
यक्षं पृथिव्यामेकवृदेऽर्कतुः कंतमो नु सः	२५
एको गौरिक एकऋषिरिक्तं धामैकधाशिर्पः ।	
यक्षं पृथिव्यामेकवृदेऽर्कतुर्नाति रिच्यते	२६ [२४] (१२६)

(१०) विराट् ।

१-१३ अथर्वाचार्यः । विराट् । (पट् पर्यायाः) ।

[१] १-१३, १ त्रिपदाचीं पङ्क्तिः, २-७ याजुयी जगती, ३, ९ साम्यनुष्टुप्,
५ आर्च्यनुष्टुप्, ७, १३ विराट् गायत्री, ११ साम्नी बृहती ।

[१] विराट् वा इदमग्र आसीत् तस्यां जातायाः सर्वमन्त्रिभेद्वियमेवेदं भविष्यतीति ?	
सोदक्रामत् सा गार्हपत्ये न्युक्रामत्	२
गृहमेधी गृहपतिर्भवति य एवं वेद	३
सोदक्रामत् साहवृनीये न्युक्रामत्	४
यन्त्यस्य देवा देवहूतिं प्रियो देवानां भवति य एवं वेद	५
सोदक्रामत् सा दक्षिणाग्रे न्युक्रामत्	६
यज्ञतीं दक्षिणीयो वासतेयो भवति य एवं वेद	७
सोदक्रामत् सा सभायां न्युक्रामत्	८
यन्त्यस्य सभां सभ्यो भवति य एवं वेद	९
सोदक्रामत् सा समितौ न्युक्रामत्	१०
यन्त्यस्य समितिं सामित्यो भवति य एवं वेद	११ (२३७)

३० संवेदः । कां० ८, पं० १९, अनु० ५]

१९३

[कां० ८, पं० १०, मं० १९]

सोदकामत् सामन्त्रणे न्यक्रामत् १२(६)
यत्त्यस्यामन्त्रणमामन्त्रणीयां भवति य एवं वेद १३(७)[२५] (२३९)

[५] (१-१०) १ त्रिपदा साम्नी अनुष्टुप्, २ उणिग्गर्भा चतुष्पदापरिष्ठाद्विराड्बृहती,
३ एकपदा याजुषी गायत्री, ४ एकपदा साम्नी पङ्क्तिः, ५ विराड् गायत्री,
६ आर्च्यनुष्टुप्, ७ साम्नी पङ्क्तिः, ८ आसुरी गायत्री, ९ साम्नी अनुष्टुप्,
१० साम्नी बृहती ।

सोदकामत् सान्तरिक्षं चतुर्धा विकान्तातिष्ठत् १ (८)
तां देवमनुष्याऽनुवन्त्रियमेव तद् धेदु यदुभयं उपजीविमामुप
हयामहा इति २ (९)
तामुपाह्वयन्त ३(१०)
ऊर्जं एहि स्वध एहि सूर्नुत एहीरावत्येहीति ४(११)
तस्या इन्द्रो वृत्स आसीद् गायत्र्यभिधान्यध्रूमधः ५(१२)
बृहच्च रथन्तरं च द्वौ स्तनावास्तां यजायज्ञियं च वामदेव्यं च द्वौ ६(१३)
ओषधीरव रथन्तरेण देवा अनुहून् व्यचो बृहता ७(१४)
अपो वामदेव्येन यजं यजायज्ञियेन ८(१५)
ओषधीरेवासमै रथन्तरं देहे व्यचो बृहत ९(१६)
अपो वामदेव्यं यजं यजायज्ञियं य एवं वेद १०(१७)[२६] २४०

(२२)

[३] (१-८) १ चतुष्पदा विराडनुष्टुप्, २ आर्ची त्रिष्टुप्, ३, ५, ७ चतुष्पदा
प्राजापत्या पङ्क्तिः, ४, ६, ८ आर्ची बृहती ।

[३] सोदकामत् सा वनस्पतीनागच्छत् तां वनस्पतयोऽग्नत् सा संवत्सरे समभवत् १
तस्माद् वनस्पतीनां संवत्सरे वृक्षमपि रोहति वृक्षतेऽस्याग्निषो आतृद्यो य एवं वेद २(१८)
सोदकामत् सा पितृनागच्छत् तां पितरोऽग्नत् सा मासि समभवत् ३
तस्मात् पितृभ्यो मास्युपमास्यं ददति प्र पितृयाणं पन्थां जानाति य एवं वेद ४(१९)
सोदकामत् सा देवानागच्छत् तां देवा अग्नत् साधेमासे समभवत् ५
तस्माद् देवेभ्योऽधेमासे वर्षदकुर्वन्ति प्र देवयानं पन्थां जानाति य एवं वेद ६(२०)
सोदकामत् सा मनुष्यानागच्छत् तां मनुष्याऽग्नत् सा सद्यः समभवत् ७
तस्मान्मनुष्येभ्य उभयद्युरूपं हरन्त्युपास्य गृहे हरन्ति य एवं वेद ८(२१)[२७] २५०

अथर्व० २५

कां ८, प्र० १९, अनु० ५]

१९४

[अथर्ववेदः। कां० ८, सू० १०, मं० १]

(१३)

[३-५] (१-१६; १-१६) २२-२३, २६, २९ (प्र०) चतुष्पदा साक्षी जगती; २२-२४, २८-२९ (द्वि०) साक्षी बृहती,
 २२, २६ (तृ०) साक्षी उष्णिक्; २२-२३, २६, २९ (च०) आर्च्यनुष्टुप्; २३ (तृ०) आर्ची
 गायत्री; २४-२५, २८ (प्र०) चतुष्पदा उष्णिक्; २४ (तृ०) प्राजापत्यानुष्टुप्; २४-२५,
 २७ आर्ची त्रिष्टुप्; २५-२६ (द्वि०) साक्षी उष्णिक्; २५, २७-२८ (तृ०)
 विराड् गायत्री; २७ (प्र०) चतुष्पदा प्राजापत्या जगती; २७ (द्वि०)
 साक्षी बृहती त्रिष्टुप्; २८ (च०) त्रिपदा ब्राह्मी भुरिगायत्री;
 २९ (तृ०) साक्षी अनुष्टुप्।

[४] सोमं कामत सासुरानागच्छत ताससु उपाह्वयन्त भ्रातृ एहीति १
 तस्या विरोचनः प्राह्वदित्व आसीद्विषयाच्च पात्रम् २
 तां द्विर्धवाधोक् तां सायामेवाधोक् ३
 तां सायामसुरा उप जीवन्त्युपजीवनीयो भवति य एवं वेद ४ (२२)
 सोमं कामत सा पितृनागच्छत तां पितर उपाह्वयन्त स्वध एहीति ५
 तस्या वृषी राजा वत्स आसीद् रजतपात्रं पात्रम् ६
 तामन्तको मारुतोऽधोक् तां स्वधाधेवाधोक् ७
 तां स्वधां पितर उप जीवन्त्युपजीवनीयो भवति य एवं वेद ८ (२३)
 सोमं कामत सा मनुष्याऽनगच्छत तां मनुष्याऽ उपाह्वयन्तरेवाधेहीति ९
 तस्या मनुर्विश्वतो वत्स आसीद् पृथिवी पात्रम् १०
 तां पृथीं वैन्वोऽधोक् तां कृषिं च सूर्यं चाधोक् ११
 ते कृषिं च सूर्यं च मनुष्याऽ उप जीवन्ति कूटराधिरुपजीवनीयो
 भवति य एवं वेद १२ (२४)
 सोमं कामत सा भवन्तीनामगच्छत तां संप्रदाय उपाह्वयन्त ब्रह्मण्वत्येहीति १३
 तस्याः सौम्यो राजा वत्स आसीद् पात्रम् १४
 तां बृहस्पतिराग्निः सोमोऽधोक् तां भवति य तपसाधोक् १५
 तत्र ब्रह्मं य तपसं सत्क्राय उप जीवन्ति ब्रह्मवर्चस्पिजीवनीयो
 भवति य एवं वेद १६ (२५) [२८]

(२७३)

१५ सोमं कामत सा देवानागच्छत तां देवा जगतामन्तर्ज एहीति १
 तस्या जगता वत्स आसीच्चतुस्रः पात्रम् २ (२७५)

कां० ८, प्र० १९, अतु० ५]

१९५

[अथर्ववेदः । कां० ८, सू० १०, मं० ३]

तां वेवः सञ्जिताधोक् तामूर्जामेवाधोक्	३
तामूर्जां वेवा उपं जीवन्त्युपजीवनीयो भवति य एवं वेद	४ (२६)
सोदक्रामत् सा गन्धर्वाप्सरस आगच्छत् तां गन्धर्वाप्सरस उपाह्वयन्तु	
पुण्यगन्ध एहीति	५
तस्याश्चित्ररथः सौर्यवर्चसो वत्स आसीत् पुष्करपर्णं पात्रम्	६
तां वसुरुचिः सौर्यवर्चसोऽधोक् तां पुण्यमेव गन्धर्मधोक्	७
तं पुण्यं गन्धं गन्धर्वाप्सरस उपं जीवन्ति पुण्यगन्धिरुपजीवनीयो	
भवति य एवं वेद	८ (२७)
सोदक्रामत् सेतरजनानागच्छत् तामितरजना उपाह्वयन्त तिरोध एहीति	९
तस्याः कुबेरो वैश्रवणो वत्स आसीदामपात्रं पात्रम्	१०
तां रजतनाभिः कावेरकोऽधोक् तां तिरोधामेवाधोक्	११
तां तिरोधामितरजना उपं जीवन्ति तिरो धत्ते सर्वं पाप्मानमुपजीवनीयो	
भवति य एवं वेद	१२ (२८)
सोदक्रामत् सा सर्पानागच्छत् तां सर्पा उपाह्वयन्त विपवत्येहीति	१३
तस्यास्तक्षको वैशालेयो वत्स आसीदलावुपात्रं पात्रम्	१४
तां धुतराप्स् ऐरावतोऽधोक् तां विपमेवाधोक्	१५
तद् विषं सर्पा उपं जीवन्त्युपजीवनीयो भवति य एवं वेद	१६ (२९) [२९] २८९)

[६] (१-४) १ द्विपदा विराङ् गायत्री, २ द्विपदा सान्नी त्रिष्टुप्, ३ द्विपदा प्राजापत्यानुष्टुप्,

४ द्विपदा च्युष्णिक् ।

तद् यस्मा एवं विदुषेऽलाबुनाभिष्वेत् प्रत्याह्न्यात्	१
न च प्रत्याह्न्यान्मनसा त्वा प्रत्याहन्मीति प्रत्याह्न्यात्	२
यत् प्रत्याहन्ति विपमेव तत् प्रत्याहन्ति	३
विपमेवास्याप्रियं भ्रातृव्यमनुविपिच्यते य एवं वेद	४ (३०) [३३] (२९३)

[इत्येकोनविंशः प्रपाठकः ॥१९॥]

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

॥ इत्यष्टमं काण्डं समाप्तम् ॥

भन्त्रसंख्या—

सप्तमकाण्डस्यान्तपर्यन्तं २०३०

अष्टमकाण्डस्य ... २९३

सर्वयोगः २३२३

अथर्ववेदः । कां० ९, प्र० २०, अनु० १]

१५६

[कां० ९, सू० १, मं० १]

नवमं काण्डम् ।

(१) मधुविद्या ।

१-१४ अथर्वी । मधु, भविष्यौ । त्रिष्टुप्; २ त्रिष्टुप्चाभी पङ्क्तिः; ३ परानुष्टुप्; ४ यवमध्या अतिशङ्करी-
गर्भा महाबृहती; ७ यवमध्या अतिजागतर्भा महाबृहती; ८ बृहतीगर्भा संस्तारपङ्क्तिः;
९ पराबृहती प्रस्तारपङ्क्तिः; १० परोणिक्पङ्क्तिः; ११-१३, १५-१६, १८-१९
अनुष्टुप्; १४ पुर उणिक्; १७ उपरिग्राह्याद् बृहती; २० सुरिग्विष्टारपङ्क्तिः;
२१ एकवसाना द्विपदार्थानुष्टुप्; २२ त्रिपदा ब्राह्मी पुर उणिक्;
२३ द्विपदा आर्ची पङ्क्तिः; २४ व्यवसाना पद पदाष्टिः ।

[अथ विंशः प्रपाठकः ॥२०॥]

- [१] त्रिवस्पृथिव्या अन्तरिक्षात् समुद्रादग्नेर्वातान्मधुकशा हि जज्ञे ।
तां चायित्त्वामृतं वसानां हृदिः प्रजाः प्रति नन्दन्ति सर्वाः १
महत् पयो विश्वरूपमस्याः समुद्रस्य त्वोत् रेत आहुः ।
यत् ऐति मधुकशा रराणां तत् प्राणस्तद्वृमृतं निर्विण्टम् २
पश्यन्त्यस्याश्चरितं पृथिव्यां पृथङ् तर्गे बहुधा मीमांसमानाः ।
अग्नेर्वातान्मधुकशा हि जज्ञे मरुतामुथा नृतिः ३
मातावृत्यानां वृहिता वसूनां प्राणः प्रजानां समृतस्य नाभिः ।
हिरण्यवर्णा मधुकशा वृताची महान् गर्भश्चरति मर्त्येषु ४
मधोः कशामजनयन्त देवास्तस्या गर्भो अभवद् विश्वरूपः ।
तं जातं तरुणं पिपति माता स जातो विश्वा भुवना वि चण्डे ५
कस्तं प्र वेवु क उ तं चिकेत यो अस्या हृदः कलशः सोमधानो अक्षितः ।
ब्रह्मा सुमेधाः सो अस्मिन् मदेत ६
स तौ प्र वेवु स उ तौ चिकेत यावस्याः स्तनौ महसंधारावक्षिता ।
ऊर्जं दृहाते अनेपरुस्तौ ७
हिङ्गारिकनी बृहती वयोधा उच्चैर्घोषाभ्येति या व्रतम् ।
धीन घर्माभि वावशाना गिमाति मायुं पयने पयोभिः ८

कां० १, प्र० २०, अ० १]

११७

[अथर्ववेदः । कां० १, सू० १, मं० १]

- वागाधिराजमुत्तरीयुन्त्यापः शास्त्ररा वृषभा ये स्वराजः ।
 ते वर्धन्ति ते वर्धयन्ति तद्विद्वा कामरुज्ज्यापः १
 स्तनयितुस्ते वाक् प्रजापते वृषा शुष्मं क्षिपसि भूयसाधि ।
 अग्नेर्वर्तान्मधुकशा हि जज्ञे मरुतामुद्रा जतिः १० (१)
 यथा सोमः प्रातःसवने अश्विनोर्मवति विवः ।
 एवा मे अश्विना वर्चं आत्मनि धियताम् ११
 यथा सोमो द्वितीये सर्वेन इन्द्राग्न्योर्मवति म्रियः ।
 एवा मे इन्द्राग्नी वर्चं आत्मनि धियताम् १२
 यथा सोमस्तृतीये सर्वेन ऋभूणां भवति म्रियः ।
 एवा मे ऋभवो वर्चं आत्मनि धियताम् १३
 मधुं जनिषीय मधुं वंशिषीय ।
 पर्यरवानमु आगमं तं मा सं सृज वर्चसा १४
 सं मग्निं वर्चसा सृज सं प्रजया समायुषा ।
 विशुर्मं अस्य वेवा इन्द्रो विद्यात सत ऋषिभिः १५
 यथा मधुं मधुकृतैः संभरन्ति मधावधि ।
 एवा मे अश्विना वर्चं आत्मनि धियताम् १६
 यथा मक्षा इदं मधुं न्यञ्जन्ति मधावधि ।
 एवा मे अश्विना वर्चस्तेजो बलमोजश्च धियताम् १७
 यद् गिरिषु पर्वतेषु गोप्त्वश्वेषु यन्मधुं ।
 सुराया सिच्यमानायां यत् तन्न मधु तन्मयि १८
 अश्विना सारवेण मा मधुनाङ्गं शुभस्पती ।
 यथा वर्चस्वतीं वार्चलावदानि जनां अनु १९
 स्तनयितुस्ते वाक् प्रजापते वृषा शुष्मं क्षिपसि भूयसां विवि ।
 तां पशव उप जीवन्ति सर्वं तेनो सेषमूर्जं पिपति २०
 पृथिवी वृणोतेऽन्तरिक्षं गर्भो द्यौः कशां विशुत प्रकृशो हिरण्ययो विन्दुः २१
 यो वै कशायाः सप्त मधूनि षेड् मधुमान् भवति ।
 त्राह्यणश्च गजा च धेनुश्चान्द्रांश्च घीहिश्च ववश्च मधुं सप्तमम् २२ (२१)

अथर्ववेदः । कां० ९, प्र० २०, अष्ट० १]

१९८

[कां० ९, सू० १, मं० ३३]

मधुमान् भवति मधुमदस्याहार्यं भवति ।

मधुमतो लोकान् जयति य एवं वेद

२३

यद् वीधे स्तनयति प्रजापतिरेव तत् प्रजाभ्यः प्राबुर्भवति ।

तस्मात् प्राचीनोपवीतस्तिष्ठे प्रजापतेऽनु मा बुध्यस्वेति ।

अन्वेनं प्रजा अनु प्रजापतिर्बुध्यते य एवं वेद

२४ (२)

(१४)

(२) कामः ।

१-२५ अथर्वः । कामः । त्रिष्टुप् ; ५ अतिजगती ; ७ ; १४-१५, १७-१८, २१-२२ जगती ;

८ द्विपदा आर्या पङ्क्तिः ; ११, २०, २३ भुरिकः ; १२ अनुष्टुप् ; १३ द्विपदाचर्चि

अनुष्टुप् ; १६ चतुष्पदा शकरीगर्भा परा जगती ।

सपत्नहनमृषभं घृतेन कामं शिक्षामि हविषाज्येन ।

नीचैः सपत्नान् मम पादय त्वमभिष्टुतो महता वीर्येण १

यन्मे मर्नसो न प्रियं न चक्षुषो यन्मे बभस्ति नाभिनन्दति ।

तद् दुष्प्रियं प्रति मुञ्चामि सपत्ने कामं स्तुत्वोक्नुहं भिदेयम् २

कुष्वन्त्यं काम दुरितं च कामाप्रजस्तामस्वगतमवर्तिम् ।

उग्र ईशानः प्रति मुञ्च तस्मिन् यो अस्मभ्यमंहूणा चिकित्सात् ३

नुदस्व काम प्र णुदस्व कामवर्ति यन्तु मम ये सपत्नाः ।

तेषां नुत्तानामधमा तमांस्यग्रे वास्तूनि निर्देह त्वम् ४

सा ते काम दुहिता धेनुरुच्यते यामाहुर्वाचं क्वयो विराजम् ।

अयां सपत्नान् परि वृद्धिं ये मम पर्येनान् प्राणः पशवो जीवनं वृणक्तु ५

काप्रस्येन्द्रस्य वरुणस्य राज्ञो विष्णोर्विलेन सवितुः सवेन ।

अग्रेहोत्रेण प्र णुदे सपत्नां छम्बीव नार्वमुदकेषु धीरः ६

अध्यक्षो वाजी मम काम उग्रः कृणोतु महामसपत्नमेव ।

विश्वे देवा मम नाथं भवन्तु सर्वे देवा हवमा यन्तु म इमम् ७

इदमाज्यं घृतवज्जुषाणाः कामज्येष्ठा इह मादयध्वम् ।

कुण्वन्तो महामसपत्नमेव ८

इन्द्राग्नी काम सरथं हि भूत्वा नीचैः सपत्नान् मम पादयाथः ।

तेषां पत्नानामधमा तमांस्यग्रे वास्तून् यन्निर्देह त्वम् ९ (३३)

का० ९, प्र० २०, अ० १]

१९९

[अथर्ववेदः । का० ९, प्र० २, अ० १०]

- जहि त्वं कामं मम ये सपत्ना अन्धा तमांस्यव पादयेनान् ।
 निरिन्द्रिया अरसाः सन्तु सर्वे मा ते जीविषुः कतमच्चनाहः १० (३)
- अवधीन् कामो मम ये सपत्ना उरुं लोकमकरन्मह्यमेधुतुम् ।
 मह्यं नमन्तां प्रदिशश्चर्तस्रो मह्यं पडुर्वीधुतमा वहन्तु ११
- तेऽधिरात्रः प्र पूर्वन्तां छिन्ना नौरिव वन्धनात् ।
 न सार्थकप्रणुत्तानां पुनरस्ति निवर्तनम् १२
- अग्निर्येव इन्द्रो यवः सोमो यवः ।
 यवयावानो देवा यावयन्त्वेनम् १३
- असर्ववीरश्चरतु प्रणुत्तो द्वेष्टो मित्राणां परिवर्ग्यः स्वानाम् ।
 उत पृथिव्यामव स्यन्ति विद्युत उग्रो वो देवः प्र मृणत् सपत्नान् १४
- च्युता ज्ञेयं ब्रुहत्यच्युता च विद्युद बिभर्ति स्तनयितृंश्च सर्वान् ।
 उद्यन्नाद्विरो द्रविणेन तेजसा नीचैः सपत्नान् नुदतां मे सहस्वान् १५
- यत् ते कामं शर्म त्रिवरूथमुद्भु ब्रह्म वर्म विततमनतिव्याध्या कृतम् ।
 तेन सपत्नान् परि बुद्धग्धि ये मम पर्येतान् प्राणः पशवो जीवन् वृणक्तु १६
- येन देवा असुरान् प्राणुदन्त येनेन्द्रो दस्यूनधमं तमो निनार्य ।
 तेन त्वं कामं मम ये सपत्नास्तान्स्मालोकात् प्र णुदस्व दूरम् १७
- यथा देवा असुरान् प्राणुदन्त यथेन्द्रो दस्यूनधमं तमो बबाधे ।
 तथा त्वं कामं मम ये सपत्नास्तान्स्मालोकात् प्र णुदस्व दूरम् १८
- कामो जज्ञे प्रथमो तेन देवा आपुः पितरो न मर्त्याः ।
 ततस्त्वमसि ज्यायान् विश्वहां महांस्तस्मै ते कामं नम इत् कृणोमि १९
- यावती थावापृथिवी वरिष्णा यावदापः सिष्यदुयावदग्निः ।
 ततस्त्वमसि ज्यायान् विश्वहां महांस्तस्मै ते कामं नम इत् कृणोमि २० (४)
- यावतीर्दिशः प्रदिशो विषूचीयावतीराशो अभिचक्षणा दिवः ।
 ततस्त्वमसि ज्यायान् विश्वहां महांस्तस्मै ते कामं नम इत् कृणोमि २१
- यावतीर्भृङ्गा जल्वः कुरूवो यावतीर्विधा वृक्षसर्प्यो बभूवुः ।
 ततस्त्वमसि ज्यायान् विश्वहां महांस्तस्मै ते कामं नम इत् कृणोमि २२
- ज्यायान् निमिषतोऽसि तिष्ठतो ज्यायान्समुद्रादसि काम मन्यो ।
 ततस्त्वमसि ज्यायान् विश्वहां महांस्तस्मै ते कामं नम इत् कृणोमि २३ (४०)

अथवेवेदः । कां० ९, पं० २०, अनु० १]

२०९

[कां० ९, सू० २, मं० २४]

न वै वार्तश्चन काममाप्नोति नाग्निः सूर्यो नोत चन्द्रमाः ।

ततस्त्वमसि ज्यायान् विश्वहां महांस्तस्मै ते काम नम इत् कृणोमि ॥२४॥

यास्ते जिवास्तन्वः काम भद्रा याभिः सत्यं भवति यद् वृणीषे ।

ताभिर्द्रुमस्माँ अभिसंविशस्वान्वयत्र पापीरपं वेशया धियः २५ (५) (४९)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(३) शाला ।

१-३१ भृग्वङ्कितः । शाला । अनुष्टुप् । ६ पथ्यापङ्क्तिः । ७ परोष्णिक् । १५ अथवसाना
पञ्चपदातिशङ्करी । १७ प्रस्तारपङ्क्तिः । २१ आस्तारपङ्क्तिः । २५, ३१ त्रिपदा
प्राजापत्या वृहती । २६ साम्नी त्रिष्टुप् । २७-३० प्रतिष्ठानाम गायत्रीः
(२५-३१ एकावसाना त्रिपदा) ।

[२] उपमितां प्रतिमितामर्थां परिमितामुत ।

शालाया विश्ववाराया नन्दानि वि चृतामसि १

यत् ते नन्दं विश्ववारे पाशो ग्रन्थिश्च यः कृतः ।

बृहस्पतिरिवाहं बलं वाचा वि सँसयामि तत् २

आ ययाम सं बवहं ग्रन्थीश्चकार ते हृदान् ।

परुषि विद्राँछस्तेवेन्द्रेण वि चृतामसि ३

वंशानाँ ते नहँनानाँ प्राणाहस्य तूष्णस्य च ।

पुक्षाणाँ विश्ववारे ते नन्दानि वि चृतामसि ४

संदुशानाँ पलदानाँ परिष्वत्तल्यस्य च ।

इदं मानस्य पत्न्या नन्दानि वि चृतामसि ५

यानि तेऽन्तः शिक्वाग्न्यावेधू रण्यग्निं कम् ।

प्र ते तानि चृतामसि जिवा मानस्य पत्नी न उद्धिता तन्वे भवद्

हविर्धानमग्निशालं पत्नीनां सदनं सदैः ।

सदो वृवानामसि देवि शाले ७

अर्धुमोपशं विततं सहस्राक्षं विपुवति ।

अवनन्दमभिहितं ब्रह्मणा वि चृतामसि ८

यस्त्वा शाले प्रतिगृह्णाति येन चासि मिता त्वम् ।

उभौ मानस्य पत्नि तौ जीवतां जरदंष्टी ९ (५८)

कां० ९, प्र० २०, अनु० २]

२०६

[अथर्ववेदः । कां० ९, सू० ६, मं० १०]

अमुत्रै नमा गच्छताद हृदा नद्धा परि कृता ।	
यस्यास्ते विचृतामस्यङ्गमङ्गः परुषरुः	१० (६)
यस्यां शाले निमिमायं संजभार वनस्पतीन्	
प्रजार्थं चक्रे त्वा शाले परमेष्ठी प्रजापतिः	११
नमस्तस्मै नमो वृत्रे शालापतये च कृष्णः ।	
नमोऽग्नये प्रचरते पुरुषाय च ते नमः	१२
गोभ्यो अश्वेभ्यो नमो यच्छालायां विजार्थते ।	
विजिवति प्रजिवति वि ते पाशांश्रुतामसि	१३
अग्निमन्तश्छादयसि पुरुषान् पशुभिः सह ।	
विजिवति प्रजिवति वि ते पाशांश्रुतामसि	१४
अन्तरा ह्यं च पृथिवीं च यद् व्यवस्तेन शालां प्रति गृह्णामि त इमाम् ।	
यदुन्तरिक्षं रजरो विमानं तत् कृण्वेऽहमुदरं शेवधिभ्यः ।	
तेन शालां प्रति गृह्णामि तस्मै	१५
ऊर्जस्वती पर्यस्वती पृथिव्यां निमिता मिता ।	
दिश्वाद्यं बिभ्रती शाले मा हिंसीः प्रतिगृह्णतः	१६
तृणैरावृता पलदान् वसाना रात्रींश्च शाला जगतो निवेशनी ।	
मिता पृथिव्यां तिष्ठसि हस्तिनींश्च पद्मतीं	१७
इदंस्थ ते वि चृताम्यपिन्द्रमपोणुवन् ।	
वरुणेन समुज्जिता मित्रः प्रातर्गुञ्जतु	१८
ब्रह्मणा शालां निमितां कविभिर्निमिता मिताम् ।	
इन्द्राग्नी रक्षतां शालाग्रधूतीं सौम्यं सर्वः	१९
कुलायेऽधि कुलाय कोशे कोशः समुज्जितः ।	
तत्र मतीं वि जायते यस्माद् विश्वं प्रजार्थते	२० (७)
या द्विपक्षा चतुष्पक्षा पदपक्षा या निमीयते ।	
अष्टापक्षा दशपक्षां शालां मानस्य पत्नीमग्निर्गर्भं इवा शये	२१
प्रतीचीं त्वा प्रतीचीनः शाले प्रैम्यहिंसतीम् ।	
अग्निर्ह्येनन्तरापश्चरतस्य प्रथमा द्वाः	२२ (७१)

अथर्व० २६

अथर्ववेदः । कां० ९, प्र० २०, अनु० २ ।

१०१

[कां० ९, प्र० २, मं० २१]

इमा आपः प्र भराभ्ययक्ष्मा यक्ष्मनाशनीः ।

गृहानुप प्र सीदाम्यमृतेन सहाग्निना

२३

मा नः पाशं प्रति मुचो गुरुभारो लघुर्भवे ।

बधूभिर्व त्वा शाले यत्रकामं भरामसि

२४

प्राच्यां दिशः शालाया नमो महिन्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः २५

दक्षिणाया दिशः शालाया नमो महिन्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः २६

प्रीतीच्यां दिशः शालाया नमो महिन्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः २७

उदीच्यां दिशः शालाया नमो महिन्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः २८

ध्रुवायां दिशः शालाया नमो महिन्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः २९

ऊर्ध्वायां दिशः शालाया नमो महिन्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः ३०

त्रिशोर्दिशः शालाया नमो महिन्ने स्वाहा देवेभ्यः स्वाह्येभ्यः ३१ (८) (८०)

(४) ऋषभः ।

१-२४ ब्रह्मा । ऋषभः । त्रिष्टुप्; ८ भुरिक्; ६, १०, २४ जगती; ११-१७, १९-२०, २३ अनुष्टुप्;
१८ उपरिष्टाद्वुहती; २१ आस्तारपङ्क्तिः ।

साहस्रस्त्वेष ऋषभः पर्यस्वान् विश्वां रूपाणि वृक्षणांसु बिभ्रत् ।

मद्रं दात्रे यजमानाय शिक्षन् बार्हस्पत्य उस्त्रियस्तन्तुमातान्

१

अपां यो अग्रे प्रतिमा बभूव प्रभूः सर्वस्मै पृथिवीर्व देवी ।

पिता वत्सानां पतिरुच्यनानां साहस्रे पापे अपि नः कृणोतु

२

पुमानन्तवन्तिस्थविर्ः पर्यस्वान् वसोः कबन्धमृषभो बिभर्ति ।

तमिन्द्राय पृथिभिर्देवयानैर्हुतमग्निर्वहतु जातवेदाः

३

पिता वत्सानां पतिरुच्यनानामथो पिता महतां गर्गराणाम् ।

वत्सो जरायुं प्रतिधुक् पीयूषं आमिक्षा घृतं तद् वस्य रेतः

४

देवानां भाग उपनाह एषोऽपां रस ओषधीनां घृतस्य ।

सोमस्य भक्षमवृणीत शक्रो बृहन्नद्रिर्मवद यच्छरीरम्

५

सोमेन पूर्णं कुलशं बिभर्षि त्वष्टां रूपाणां जनिता पञ्चानाम् ।

शिवास्ते सन्तु प्रजन्व इह या इमा न्यस्मभ्यं स्वधिते यच्छ या अमूः ६

आज्यं बिभर्ति धृत्मस्य रेतः साहस्रः पोषस्तमु यज्ञमाहुः ।

इन्द्रस्य रूपमृषभो वसानः सो अस्मान् देवाः शिव ऐतु वृत्तः

७

(८०)

इन्द्रस्यौजो वरुणस्य बाहू अश्विनोरसौ मरुतामियं ककुत् ।
 बृहस्पतिं संभृतमेतमाहुयं धीरांसः कवयो ये मनीषिणः ८
 दैवीर्विशः पर्यस्वाना तनोषि त्वामिन्द्रं त्वां सरस्वन्तमाहुः ।
 सहस्रं स एकमुखा ददाति यो ब्राह्मण ऋषभमाजुहोति ९
 बृहस्पतिः सविता ते वयों दधौ त्वहुर्वायोः पर्यात्मा तु आभृतः ।
 अन्तरिक्षे मनसा त्वा जुहोमि ब्रह्मिष्ठे द्यावापृथिवी उभे स्ताम् १० (९)
 य इन्द्रं इव देवेषु गोष्वेति विवावदत् ।
 तस्यं ऋषभस्याङ्गानि ब्रह्मा सं स्तौतु भद्रया ११
 पार्श्वे आस्तामनुमत्या भगस्यास्तामनुवृजौ ।
 अष्ठीवन्तावब्रवीन्मित्रो ममैतौ केवलाविति १२
 भसदासीदादित्यानां श्रोणीं आस्तां बृहस्पतेः ।
 पुच्छं वारस्य देवस्य तेन धूनोत्योषधीः १३
 गुदां आसन्तिस्नीवाल्याः सूर्याग्रास्त्वचमब्रुवन् ।
 उत्थातुरब्रुवन् पदं ऋषभं यदकल्पयन् १४
 क्रोड आसीजामिशंसस्य सोमस्य कुलशो धृतः ।
 देवाः संगत्य यत् सर्वं ऋषभं व्यकल्पयन् १५
 ते कुष्ठिकाः सरमायै कूर्मेभ्यो अदधुः शफान् ।
 ऊर्बध्यमस्य कीटेभ्यः श्ववर्तेभ्यो आधारयन् १६
 शृङ्गाभ्यां रक्षं ऋषत्यवर्तिं हन्ति चक्षुषा ।
 शृणोति भद्रं कर्णीभ्यां गवां यः पतिरघ्न्यः १७
 शतयाजं स रजते नैनं दुन्वन्त्यग्रयः ।
 जिन्वन्ति विश्वे तं देवा यो ब्राह्मण ऋषभमाजुहोति १८
 ब्राह्मणेभ्यं ऋषभं दृस्वा वरीयः कृणुते मनः ।
 पुष्टिं सो अघ्न्यानां स्वे गोष्ठेऽर्घं पश्यते १९
 गावः सन्तु प्रजाः सन्त्वथो अस्तु तनूबलम् ।
 तत् सर्वमनु मन्यन्तां देवा ऋषभवायिनै २०
 अयं पिपात्र इन्द्र इह रथिं दधातु चेतनीम् ।
 अयं धेनुं सुदुषां नित्यवत्सां वशं दुहां विपश्चितं परो विवः २१

अथर्ववेदः । कां० ९, प्र० २०, अनु० २]

२०४

[कां० ९, सू० ४, मं० २२]

विशङ्कामपो नभसो वयोधा ऐन्द्रः शुभो विश्वरूपो न आगन् ।

आयुरस्मभ्यं दर्शनं प्रजां च रायश्च पोषैरभि नः सचताम् २२

उपेहोपपचन्तास्मिन् गोष्ठ उपे पृश्न नः ।

उपे क्रपुभस्य यद् देत उपेन्द्र तव वीर्यम् २३

एतं वो युवानं प्रति दध्मो अत्र तेन क्रीडन्तीश्वरत वशां अनु ।

मा नो हासिष्ठ जनुषां सुभागा रायश्च पोषैरभि नः सचध्वम् २४ (१०) (१०४)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(५) पञ्चोदनो अजः ।

१-२८ भृगुः । पञ्चोदनोऽजः मन्त्रोक्ताः । निष्ठुपः ३ चतुष्पदा पुरोतिशङ्करी जगती, ४, १०

जगतीः १४, १७, २७-३० अनुष्टुप् । ३० ककुम्भती) १६ त्रिपदानुष्टुप् १८, २७ त्रिपदा

विराट् गायत्रीः २३ ७२ उष्णिक् २४ पञ्चपदानुष्टुप्णिग्गर्भोपरिष्ठाद्विराट् जगतीः

२०-२२, २६ पञ्चपदानुष्टुप्णिग्गर्भोपरिष्ठाद्विराट् भुरिकः २१ सप्तपदाष्टिः

२२-२५ दशपदा प्रकृतिः २६ दशपदाऽऽकृतिः २८ एकावसाना

त्रिपदा साम्नी निष्ठुपः ।

[३] आ नयंतमा रभस्व सुकृतां लोकमपि गच्छतु प्रजानम् ।

तीर्त्वा तमांसि बहुधा महान्यजो नाकमा क्रमतां तृतीयम् १

इन्द्राय भागं परि त्वा नयाम्यस्मिन् यज्ञे यजमानाय सूरिम् ।

ये नो द्विपन्त्यनु तान् रभस्वातांगसो यजमानस्य वीराः २

प्र पदाऽव नेनिग्धि दुश्चरितं वच्चचारं शुद्धैः शफेरा क्रमतां प्रजानम् ।

तीर्त्वा तमांसि बहुधा विपश्यन्जो नाकमा क्रमतां तृतीयम् ३

अनु च्छय इयामेन त्वचमेतां विशस्तयथापर्वसिना माभि मँस्थाः ।

माभि वृह पुरुशः कल्पयंतं तृतीयं नाके अग्नि वि श्रेतेनम् ४

ऊचा कुम्भीमध्यरनौ श्रयाम्या सिञ्चोवुकमव धेह्येनम् ।

पर्याधत्ताग्निना शमितारः शूतो गच्छतु सुकृतां यत्र लोकः ५

उत् क्रामातः परि चेदतस्तस्माच्चरोरग्नि नाकं तृतीयम् ।

अग्नेरग्निरग्नि सं बभूविथ ज्योतिष्मन्तमग्नि लोकं जयंतम् ६

अजो अग्निरजम् ज्योतिराहुरजं जीवता ब्रह्मणे देयमाहुः ।

अजस्तमांस्पप हन्ति दुरमस्मिल्लोके श्रद्धधानेन वृत्तः ७ (११६)

का० १, प्र० २०, अनु० ३]

२०१

[अथर्ववेदः । का० १, सू० ५, मं० ८]

- पञ्चौदनः पञ्चधा वि क्रमतामाक्रुस्यमानश्च्रीणि ज्योतींषि ।
 ईजानानां सुकृतां प्रेहि मध्यं तृतीये नाके अषि वि श्रयस्व ८
 अजा रोह सुकृतां यत्र लोकः शरभो न चतोऽति दुर्गण्येषः ।
 पञ्चौदनो ब्रह्मणे दीयमानः स दातारं तृप्यां तर्पयाति ९
 अजर्हिनाके त्रिदिवे त्रिपृष्ठे नाकस्य पृष्ठे दंदिवासं दधाति ।
 पञ्चौदनो ब्रह्मणे दीयमानो विश्वरूपा धेनुः कान्तदुष्टास्येका १० (११)
 एतद् वो ज्योतिः पितरस्तृतीयं पञ्चौदनं ब्रह्मणेऽजं ददाति ।
 अजस्तमांस्यर्प हन्ति दूरमस्मिल्लोके श्रद्धधनेन दत्तः ११
 ईजानानां सुकृतां लोकमीप्सन् पञ्चौदनं ब्रह्मणेऽजं ददाति ।
 स व्याप्तिमभि लोके जपेत शिदोऽस्मभ्यं प्रतिगृहीतो अस्तु १२
 अजो ह्यग्नेरजनिह शोकाद् विभो विप्रस्य सहसो विपश्चित् ।
 इदं पूर्वमभिपूर्तं वर्षदकृतं तद् देवा क्रतुशः कल्पयन्तु १३
 अमोतं वासो दद्याद्विरण्यमपि दक्षिणाम् ।
 तथा लोकान्त्समाप्नोति ये विव्या ये च पार्थिवाः १४
 एतास्त्वाजोषं यन्तु धाराः सोम्या देवीर्धृतपृष्ठा मधुश्रुतः ।
 स्तुभान पृथिवीभुत द्यां नाकस्य पृष्ठेऽधि सुतरश्मौ १५
 अजोऽस्यजं स्वर्गेऽसि त्वया लोकमङ्गिरसः प्राजाजन् । तं लोकं पुण्यं प्र ज्ञेयम् १६
 येनां सहस्रं वहसि येनाग्निं सर्ववेदसम् । तेनेमं यज्ञं नो वह स्वर्ग्विवेषु गन्तवे १७
 अजः एकः स्वर्गे लोके दधाति पञ्चौदनो निर्वर्ति बाधमानः ।
 तेन लोकान्सूर्यवतो जयेम १८
 यं ब्राह्मणे निवुधे यं च विश्व या विष्णु या अश्विनानामजस्य ।
 सर्वं तदग्ने सुकृतस्य लोके जानीतान्नः संगमने पथीनाम् १९
 अजो वा इदमग्ने व्यक्रमत तस्यारं इयमभवद् द्यौः पृष्ठम् ।
 अन्तरिक्षं मध्यं दिशः पार्श्वं संमद्रौ कृशौ २० (१२)
 सत्यं चर्तं च चक्षुषी विश्वं सत्यं श्रद्धा प्राणो विराट् शिरः ।
 एष वा अपरिमितो यज्ञो यदुजः पञ्चौदनः २१
 अपरिमितमेव यज्ञमाप्नोत्यपरिमिते लोकगर्वं रुन्धे ।
 योऽजं पञ्चौदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति २२ (१२२)

अथर्ववेदः । कां० ९, प्र० २०, अनु० ३]

२०६

[कां० ९, सू० ५, मं० २३]

नास्यास्थीनि भिन्ध्यान् मज्जो निर्धयेत् ।

सर्वमेनं ससादायेदमिदं प्र वेशयेत्

२३

इदमिदमेवास्य रूपं भवति तेनेन सं गमयति ।

इष्टं मह ऊर्जमस्मै दुहे योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति २४

पञ्च रुक्मा पञ्च नवानि वल्गा पञ्चास्मै धेनवः कामदुघा भवन्ति ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति

२५

पञ्च रुक्मा ज्योतिरस्मै भवन्ति वर्म वासांसि तन्वे भवन्ति ।

स्वर्ग लोकमश्नुते योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति २६

या पूर्वं पतिं विस्वाथान्यं विन्दतेऽपरम् ।

पञ्चोदनं च तावजं ददातो न वि योपतः

२७

समानलोको भवति पुनर्भुवापरः पतिः ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति

२८

अनुपूर्ववत्सां धेनुमन्द्वाहमुपवर्हेणम् ।

वासो हिरण्यं दुस्त्वा ते सन्ति दिवमुत्तमाम्

२९

आत्मानं पितरं पुत्रं पौत्रं पितामहम् ।

जायां जनित्रीं मातरं ये प्रियास्तानुप ह्वये

३० (१३)

यो वै नैदाघं नामर्तु वेद । एष वै नैदाघो नामर्तुर्यदुजः पञ्चोदनः ।

निरेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य श्रियं दहति भवत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति

३१

यो वै कुर्वन्तं नामर्तु वेद । कुर्वतीकुर्वतीमिवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य श्रियमा दत्ते ।

एष वै कुर्वन्नामर्तुर्यदुजः पञ्चोदनः ।

निरेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य श्रियं दहति भवत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति

३२

यो वै संयन्तं नामर्तु वेद । संयतीसंयतीमिवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य श्रियमा दत्ते ॥

एष वै संयन्नामर्तुर्यदुजः पञ्चोदनः ।

निरेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य श्रियं दहति भवत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति

३३

(११७)

कां० ९, प्र० २०, अनु० २]

२०७

[अथर्ववेदः । कां० ९, सू० ५, मं० ३४]

यो वै पिन्वन्तं नामर्तु वेदं । पिन्वतीं पिन्वतीमेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य श्रियमा दत्ते ।

एष वै पिन्वन्नामर्तुर्यद्वजः पञ्चोदनः ।

निरेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य श्रियं दहति भवंत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ३४

यो वा उद्यन्तं नामर्तु वेदं । उद्यतीमुद्यतीमेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य श्रियमा दत्ते ।

एष वा उद्यन्नामर्तुर्यद्वजः पञ्चोदनः

निरेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य श्रियं दहति भवंत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ३५

यो वा अभिभूतं नामर्तु वेदं ।

अभिभवन्तीमभिभवन्तीमेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य श्रियमा दत्ते ।

एष वा अभिभूनामर्तुर्यद्वजः पञ्चोदनः ।

निरेवाप्रियस्य भ्रातृव्यस्य श्रियं दहति भवंत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ३६

अजं च पचतु पञ्चं चोदनान् ।

सर्वा दिशः संमनसः सधीचीः सान्तर्दशाः प्रति गृह्णन्तु त एतम् ३७

तास्तै रक्षन्तु तव तुभ्यमेतं ताभ्य आज्यं हविर्दिदं जुहोमि ३८ (१४) (१४२)

[इति विंशः प्रपाठकः ॥२०॥]

(६) अतिथि-सत्कारः ।

१-६२ (यदुपर्यायाः) ब्रह्मा । अतिथिः, विद्या । (१) १-२७; १ नागीनाम त्रिपदा गायत्री;

२ त्रिपदाऽऽर्षी गायत्री; ३, ७ साम्नी त्रिपदः; ४, ९ आर्च्यनुष्टुप्; ५ आसुपी गायत्री;

६ त्रिपदा साम्नी जगती; ८ याजुयी त्रिपदः; १० साम्नी भुरिगृहती;

११; १४-१६ साम्यनुष्टुप्; १२ विराड् गायत्री; १३ साम्नी

नितृष्टुष्टुः; १७ त्रिपदा विराड् भुरिगायत्री ।

[अथैकविंशः प्रपाठकः ॥२१॥]

(१) यो विद्याद् ब्रह्मं प्रत्यक्षं परं पि यस्य संभारा ऋचो यस्यानुक्युम् १

सामानि यस्य लोमानि यजुर्हृदयमुच्यते परिस्तरणमिन्द्रविः २

यद् वा अतिथिपतिरतिथीन् प्रतिपश्यति देवयजनं प्रेक्षते ३

यदभिषेदति क्रीक्षामुपैति यदुदुकं याचतयुपः प्र णयति ४

या एव युज आर्पः प्रणीयन्ते ता एव ताः ५

यत् तर्पणमाहरन्ति य एवाग्नीषोमीयः पशुर्वध्यते स एव सः ६ (१४८)

अथर्ववेदः । का० १, म० २३, अनु० ३]

२०६

[का० १, म० २, मं० ३]

यदावस्थान् कल्पयन्ति सदाहविधानान्येव तन् कल्पयन्ति	७
यदुपस्तृणन्ति बहिरेव तत्	८
यदुपरिशयनमाहरन्ति स्वर्गमेव तन्न लोकमेव रुन्दे	९
यत् केशिपूषवर्हणमाहरन्ति परिधय एव ते	१०
यदाञ्जनाभ्यञ्जनमाहरन्त्याज्यमेव तत्	११
यत् पुरा परिवेपात् खादमाहरन्ति पुरोडाशावेव तौ	१२
यदशनकृतं हयन्ति हविष्कृतमेव तद्वयन्ति	१३
ये ब्रीहयो यदा निरूप्यन्तेऽश्व एव ते	१४
यान्युलूखलमुसलानि ग्रावाण एव ते	१५
शूर्पं पवित्रं तुषां ऋजीपाभिपर्वणीरापः	१६
सुम् दर्विर्नेक्षणमायर्वनं द्रोणकलुशाः कूम्भ्या वायव्यानि	
पात्राणीयमेव कृष्णाजिनम्	१७ (१५) (१५९)

[१] १८-३० (१-१२) = १ विराट् पुरस्ताद्बृहती; २, ११ साक्षी त्रिष्टुप्; ३ आसुरी अनुष्टुप्;
 ४ साक्षी जगिष्क; ५, ११ साक्षी बृहती (११ भुरिक्); ६ आर्च्यनुष्टुप्; ७ त्रिपदा
 स्वराडनुष्टुप्; ८ आसुरी गायत्री; ९ साक्षी अनुष्टुप्; १० त्रिपदाऽऽर्ची
 त्रिष्टुप्; १३ त्रिपदाऽऽर्ची पङ्क्तिः (७ पञ्चपदा विराट्
 पुरस्ताद्बृहती; ८ साम्यनुष्टुप् वा) ।

(२) यजमानब्राह्मणं वा एतदतिथिपतिः कुरुते यदाहार्याणि	
प्रेक्षत इदं भूयाइ इदाइमिति	१। १८
यदाह भूय उद्धरेति प्राणमेव तेन वर्षीयांसं कुरुते	२। १९
उषं हरति हवींष्या सादयति	३। २०
तेषामासन्नात्तामतिथिरात्मन् जुहोति	४। २१
सुचा हस्तेन प्राणे यूषं सुक्करिणं वण्डकरिणं	५। २२
एते वै प्रियाश्रमियाश्रुविजः स्वर्गं लोकं गमयन्ति यदतिथयः	६। २३
स य एवं विद्वान् न द्विषन्नश्रीयान्न द्विषतोऽन्नमश्रीयान्न	
मीमांसितस्य न मीमांसमानस्य	७। २४
सर्वो वा एष जग्धपाप्मा यस्यान्नमश्रन्ति	८। २५ (११७)

कां० १, प्र० २१, अ० ३]

२०९

[अथर्ववेदः । कां० १, सू० ६, मं० २६

सर्वो वा एषोऽजग्धपाप्मा यस्यान्नं नाश्रन्ति	१।२६
सर्वदा वा एष युक्तग्रावाद्रूपवित्रो वितंताध्वः	
आहृतयज्ञक्रतुर्य उंपहरति	१०।२७
प्राजापत्यो वा एतस्य यज्ञो विततो य उंपहरति	११।२८
प्रजापतेर्वा एष विक्रमाननुविक्रमते य उंपहरति	१२।२९
योऽतिथीनां स आहवनीयो यो वेश्मनि स गार्हपत्यो	
यस्मिन् पचन्ति स दक्षिणाग्निः	१३।३० (१६)(१७९)

(२) [३] ३१-३९ (१-९) = १-६, ९ त्रिपदा पिपीलिकमध्या गायत्री; ७ साक्षी बृहती;
८ पिपीलिकमध्योष्णिक् ।

(३) कृष्टं च वा एष पूतं च गृहाणामश्नाति यः पूर्वोऽतिथेरश्नाति	१।३१
पर्यश्च वा एष रसं च गृहाणामश्नाति यः पूर्वोऽतिथेरश्नाति	२।३२
ऊर्जां च वा एष स्फाति च गृहाणामश्नाति यः पूर्वोऽतिथेरश्नाति	३।३३
प्रजां च वा एष पशूंश्च गृहाणामश्नाति यः पूर्वोऽतिथेरश्नाति	४।३४
कीर्तिं च वा एष यशश्च गृहाणामश्नाति यः पूर्वोऽतिथेरश्नाति	५।३५
भिषं च वा एष संविदं च गृहाणामश्नाति यः पूर्वोऽतिथेरश्नाति	६।३६
एष वा अतिथिर्यच्छ्रोत्रियस्तस्मात् पूर्वो नार्शीयात्	७।३७
अशितावृत्यतिथावशीयाद् यज्ञस्य सात्मत्वाय यज्ञस्याविच्छेदाय तद् ब्रतम् ८।३८	
एतद् वा उ स्वादीयो यदधिगवं क्षीरं वा मांसं वा तदेव नार्शीयात्	९।३९(१७) (१८१)

(४) [४] ४०-४४ (१-१०) = १-४ प्राजापत्यानुष्टुप्; २-५ त्रिपदा गायत्री; ९ भुरिक्;
१० चतुष्पदा प्रस्तारपङ्क्तिः ।

(४) स य एवं विद्वान् क्षीरमुपसिच्योपहरति	१
यावदग्निहोमेनेद्वा सुसमुद्धेनावरुन्धे तावदेनेनाव रुन्धे	२।४०
स य एवं विद्वान्सर्पिरुपसिच्योपहरति	३
यावदतिरात्रेणेद्वा सुसमुद्धेनावरुन्धे तावदेनेनाव रुन्धे	४।४१
स य एवं विद्वान् मधूपसिच्योपहरति	५

अथर्व० २७

(१८२)

अथर्ववेदः। कां० ९, प्र० ११, अनु० ३]

२१०

[कां० ९, सू० ६, मं० ११]

यावत् सत्त्वसद्येनेद्वा सुसमृद्धेनावरुन्धे तावदेनेनावं रुन्धे	६।४२
स य एवं विद्वान् मांसमुपसिच्योपहरति	७
यावद् द्वादशाहेनेद्वा सुसमृद्धेनावरुन्धे तावदेनेनावं रुन्धे	८।४३
स य एवं विद्वानुक्कुमुपसिच्योपहरति	९
प्रजानां प्रजननाय गच्छति प्रतिष्ठां प्रियः प्रजानां भवति	
य एवं विद्वानुक्कुमुपसिच्योपहरति	१०।४४ (१८) (१९१)

[५] ४५-४८ (१-१०) = १ साम्नी उष्णिक्; २ पुर उष्णिक्; ३ साम्नी भुरिगृहती; ४, ६, ९ साम्नी अनुष्टुप्; ५ त्रिपदा निचृद्विपमा नाम गायत्री; ७ त्रिपदा विराड् विरमा नाम गायत्री, ८ त्रिपदा विराडनुष्टुप्।

(५) तस्मां उषा हिङ्क्षुणोति सविता प्र स्तौति	१
बृहस्पतिरूर्जयोद्गायति त्वष्टा पुष्ट्या प्रति हरति विश्वे देवा निधनम्	२
निधनं भूत्याः प्रजायाः पशूनां भवति य एवं वेद	३।४५
तस्मा उद्यन्त्सूर्यो हिङ्क्षुणोति संग्रवः प्र स्तौति	४
मर्ध्यर्दिन उद्गायत्यपराहः प्रति हरत्यस्तंयन् निधनम्	
निधनं भूत्याः प्रजायाः पशूनां भवति य एवं वेद	५।४६
तस्मा अश्रो भवन् हिङ्क्षुणोति स्तनयन् प्र स्तौति	६
विद्योतमानः प्रति हरति वर्षन्नुद्गायत्युद्गहन् निधनम्।	
निधनं भूत्याः प्रजायाः पशूनां भवति य एवं वेद	७
अतिथीन् प्रति पश्यति हिङ्क्षुणोत्यभि वदति प्र स्तौत्युक्कं याचत्युद्गायति	८।४७
उषं हरति प्रति हरत्युच्छिष्टं निधनम्	९
निधनं भूत्याः प्रजायाः पशूनां भवति य एवं वेद	१०।४८ (१९) (२०१)

[६] ४९-६२ (१-१४) = १ आसुरी गायत्री; २ साम्नी अनुष्टुप्; ३, ५ त्रिपदार्ची पङ्क्तिः; ४ एकपदा प्राजापत्या गायत्री; ६-११ आर्ची गृहती; १२ एकपदाऽऽसुरी जगती; १३ याजुषी त्रिष्टुप्; १४ एकपदाऽऽसुरी उष्णिक्।

(६) यत् क्षत्तारं ह्युत्या श्रावयत्येव तत्	१।४९
यत् प्रतिशृणोति प्रत्याश्रावयत्येव तत्	२।५० (२०२)

कां० ९, प्र० २१, अनु० ३]

२११

[अथर्ववेदः। कां० ९, सू० ६, मं० ५१]

यत् परिवेष्टारः पात्रहस्ताः पूर्वे चापरे च प्रपद्यन्ते चमसाध्वयैव एव ते	३।५१
तेषां न कश्चनाहोता	४।५२
यद् वा अतिथिपतिरितिथीन् परिविष्य गृहानुपोदेत्यवृथमेव तदुपावैति	५।५३
यत् संभागरयति दक्षिणाः सभागरयति यदनुतिष्ठत उदवस्यत्येव तत्	६।५४
स उपहृतः पृथिव्यां भक्षयत्युपहृतस्तस्मिन् यत् पृथिव्यां विश्वरूपम्	७।५५
स उपहृतोऽन्तरिक्षे भक्षयत्युपहृतस्तस्मिन् यदन्तरिक्षे विश्वरूपम्	८।५६
स उपहृतो विवि भक्षयत्युपहृतस्तस्मिन् यद् विवि विश्वरूपम्	९।५७
स उपहृतो देवेषु भक्षयत्युपहृतस्तस्मिन् यद् देवेषु विश्वरूपम्	१०।५८
स उपहृतो लोकेषु भक्षयत्युपहृतस्तस्मिन् यदल्लोकेषु विश्वरूपम्	११।५९
स उपहृत उपहृतः	१२।६०
आप्रोतीमं लोकमाप्रोत्यमुम्	१३।६१
ज्योतिष्मतो लोकान् जयति य एवं वेदं	१४।६२ (२०)(२१५)
॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥	

१२ (७) गौः ।

- १-२६ (एकः पर्यायः) ब्रह्मा । गौः । १ आर्ची बृहतीः २ आर्च्युष्णिक्; ३, ५ आर्च्यनुष्टुप्; ४, १४-१६ साम्नी बृहतीः ६, ८ आसुरी गायत्री; ७ त्रिपदा पिपीलिक्रमध्या निचुद्रायत्रीः ९, १३ साम्नी गायत्री; १० पुर उष्णिक्; ११-१२, १७, २५ साम्युष्णिक्; १८, २२ एकपदाऽऽसुरी जगती; १९ एकपदाऽऽसुरी पङ्क्तिः; २० याजुषी जगती; २१ आसुर्यनुष्टुप्; २३ एकपदाऽऽसुरी बृहती; २४ साम्नी भुविबृहती; २६ साम्नी त्रिष्टुप्; (७, १८-१९; २१-२३ आश्वयोऽतिरिक्ता द्विपदा) ।

[४] प्रजापतिश्च परमेष्ठी च शृङ्गे इन्द्रः शिरो अग्निललाटं यमः कृकाटम्	१
सोमो राजा मस्तिष्को द्यौरुत्तरहनुः पृथिव्यधिरहनुः	२
वियुज्जिह्वा मरुतो दन्ता रेवतीर्ग्रीवाः कूर्तिका स्कन्धा घूर्मो वहः	३
विश्वं वायुः स्वर्गो लोकः कृष्णद्रं विधरणी निवेप्यः	४
अयेनः क्रोडोऽन्तरिक्षं पाजुस्यं बृहस्पतिः ककुद् बृहतीः कीर्कसाः	५
देवानां पत्नीः पूष्टय उपसदः पशवः	६
मित्रश्च वरुणश्चोसौ त्वष्टा चार्यमा च दोषणी महादेवो बाहू	७ (२००)

अथर्ववेदः । कां १, प्र० २१, अनु० ४]

४२०

[कां० १, सू० ७, मं० ८]

इन्द्राणी भसद् वायुः पुच्छं पर्वमानो बालाः	८
ब्रह्म च क्षत्रं च श्रोणी बलमुरु	९
धाता च सविता चाप्तीवन्तौ जङ्घा गन्धर्वा अप्सरसः कुण्डिका अर्द्धितिः शफाः १०	
चेतो हृदयं यक्नुन्मेधा व्रतं पुरीतत्	११
क्षुत् कुक्षिरां बनिष्ठुः पर्वताः प्लाशयः	१२
क्रोधो वृकौ मन्युराण्डौ प्रजा शेषः	१३
नदी सूत्री वर्षस्य पतय स्तनो स्तनयित्नुरुधः	१४
विश्वव्यचाश्रमैर्षधयो लोमानि नक्षत्राणि रूपम्	१५
वेवज्जनः गुदां मनुष्याऽन्त्राण्यत्रा उदरम्	१६
रक्षांसि लोहितमितरजना ऊर्ध्वम्	१७
अध्रं पीबो मज्जा निधनम्	१८
अग्रिरासीन् उत्थितोऽश्विनो	१९
इन्द्रः प्राङ् तिष्ठन् दक्षिणा तिष्ठन् यमः	२०
प्रत्यङ् तिष्ठन् धातोदङ् तिष्ठन् सविता	२१
तृणानि प्राप्तः सोमो राजा	२२
मित्र ईक्षमाण आवृत्त आनन्दः	२३
युज्यमानो वैश्वदेवो युक्तः प्रजापतिर्विमुक्तः सर्वम्	२४
एतद् वै विश्वरूपं सर्वरूपं गोरूपम्	२५
उपेन विश्वरूपाः सर्वरूपाः पृथर्वस्तिष्ठन्ति य एवं वेद	२६ (२१) (१४१)

१३ (८) यक्षमनिवारणम् ।

१-२२ भृग्वह्निराः । सर्वशीर्षामयाद्यपाकरणम् । अनुष्टुप् ; १२ अनुष्टुप्गर्भा ककुम्मती
 चतुष्पदोष्णिक् ; १५ विराडनुष्टुप् ; २१ विराट् पथ्याबृहती ;
 २२ पथ्यापङ्क्तिः ।

शीर्षां किं शीर्षामयं कर्णशूलं विलोहितम् ।

सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मन्त्रयामहे

१

कर्णाभ्यां ते कर्णभ्यः कर्णशूलं विसर्पकम् ।

सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मन्त्रयामहे

२

(१४३)

कां० ९, सं० २१, अनु० ४]

२१३

[अथर्ववेदः । कां० ९, सं० ८, मं० ३]

यस्य हेतोः प्रच्यवते यक्षमः कर्णत आस्यतः ।	
सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मन्त्रयामहे	३
यः कृणोति प्रमोतमन्धं कृणोति पूरुषम् ।	
सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मन्त्रयामहे	४
अङ्गभेदमङ्गज्वरं विश्वाङ्ग्यं विसर्पकम् ।	
सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मन्त्रयामहे	५
यस्य भीमः प्रतीकाश उद्वेपयति पूरुषम् ।	
तृक्यान् विश्वशारदं बहिर्निर्मन्त्रयामहे	६
य ऊरु अनुसर्पत्यथो एति गृध्रीनिके ।	
यक्षं ते अन्तरङ्गेभ्यो बहिर्निर्मन्त्रयामहे	७
यद्वि कामादपक्रामाद्दृढयाज्जायते परि ।	
हृदो बलासमङ्गेभ्यो बहिर्निर्मन्त्रयामहे	८
हरिमाणं ते अङ्गेभ्योऽप्वामन्तरोदरात् ।	
यक्षमो धामन्तशुत्मनो बहिर्निर्मन्त्रयामहे	९
आसो बलासो भवतु मूत्रं भवत्वामयत् ।	
यक्षमाणां सर्वेषां विषं निर्वोचमहं त्वत्	१० (२२)
बहिर्विलं निद्रवतु काहावाहं तत्रोदरात् ।	
यक्षमाणां सर्वेषां विषं निर्वोचमहं त्वत्	११
उदरात् ते क्लोन्नो नाभ्या हृदयादधि ।	
यक्षमाणां सर्वेषां विषं निर्वोचमहं त्वत्	१२
याः सीमानं विरुजन्ति मूर्धानं प्रत्यर्षणीः ।	
अहिंसन्तीरनामया निद्रवन्तु बहिर्विलम्	१३
या हृदयमुपर्षन्त्यनुतन्वन्ति कीर्कसाः ।	
अहिंसन्तीरनामया निद्रवन्तु बहिर्विलम्	१४
याः प्राश्वे उपर्षन्त्यनुनिक्षन्ति पृष्ठीः ।	
अहिंसन्तीरनामया निद्रवन्तु बहिर्विलम्	१५
यास्तिरश्चीरुपर्षन्त्यर्षणीर्विक्षणासु ते ।	
अहिंसन्तीरनामया निद्रवन्तु बहिर्विलम्	१६

(२५७)

अथर्ववेदः । कां० ९, प्र० २१, अनु० ४]

२१४

[कां० ९, प्र० २, मं० १०]

या गुदां अनुसर्पन्त्यान्त्राणि मोहयन्ति च ।	
अहिंसन्तीरनामया निर्द्ववन्तु बहिर्बिलम्	१७
या मज्जो निर्धयन्ति पक्षिपि विरुजन्ति च ।	
अहिंसन्तीरनामया निर्द्ववन्तु बहिर्बिलम्	१८
ये अङ्गानि मृदयन्ति यक्ष्मांसो रोपणास्तव ।	
यक्ष्माणां सर्वेषां विषं निर्वोचमहं त्वत्	१९
विस्लपस्य विद्वधस्य वातीकारस्य बालजेः ।	
यक्ष्माणां सर्वेषां विषं निर्वोचमहं त्वत्	२०
पादाभ्यां ते जानुभ्यां श्रोणिभ्यां परि भंसंसः ।	
अनूकादर्पणीरुष्णिहाभ्यः शीर्ष्णो रोगमनीनशम्	२१
सं ते शीर्ष्णः कुपालानि हृदयस्य च यो विधुः ।	
उद्यन्नादित्य रश्मिभिः शीर्ष्णो रोगमनीनशोऽङ्गभेदमशीशमः	२२(२३)(२६३)
॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥	

१४ (१) आत्मा ।

१-२१ ब्रह्मा । वामः, अध्यात्मं, आदित्यः । विष्टुपः ; १२, १४, १६, १८ जगती ।

[५] अस्य वामस्य पलितस्य हेतुस्तस्य भ्राता मध्यमो अस्त्वश्वः ।	
तृतीयो भ्राता घृतपुष्टो अस्यात्रापश्यं विशर्पति सप्तपुत्रम्	१
सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रमेको अश्वो वहति सप्तनामा ।	
त्रिनाभिं चक्रमजरमनर्वं यत्रेमा विश्वा भुवनाधि तस्थुः	२
इमं रथमधि ये सप्त तस्थुः सप्तचक्रं सप्त वहन्त्यश्वाः ।	
सप्त स्वसारो अग्निं सं नवन्त यत्र गात्रां निहिता सप्त नामां	३
को दृदर्श प्रथमं जायमानमस्थन्वन्तं यदनुस्था बिभर्ति ।	
भूम्या असुरसृगात्मा कृत्स्वि को विद्रांसमुप गात्र प्रष्टुमेतत्	४
इह ब्रवीतु य ईमङ्ग वेदास्य वामस्य निहितं पदं वेः	
शीर्ष्णः क्षीरं दुहते गावो अस्य वारिं वसाना उवृकं पदापुः	५
पार्कः पृच्छामि मनुसाविजानन् वृवानामिना निहिता पदानि ।	
वृत्से बृकयेऽधि सप्त तन्तून वि तन्तिरे कवय ओतुवा उ	६ (२६९)

का० ९, प्र० २१, अनु० ५]

११५

[अथर्ववेदः । का० ९, सू० १, मं० ७]

अचिकित्वांश्चिकितुषश्चिदत्र कवीन् पृच्छामि विद्वानो न विद्वान् ।	
वि यस्तस्तम्भं पडिमा रजांस्यजस्य रूपे किमपि स्वदेकम्	७
माता पितरंमृत आ वंभाज धीत्यग्रे मनसा सं हि जग्मे ।	
सा बीभत्सुर्गर्भरसा निर्विद्धा नमस्वन्त इदुपवाकमीयुः	८
युक्ता मातासीद्भुरि दक्षिणायां अतिष्ठद् गर्भो वृजनीष्वन्तः ।	
अमीमिद् वत्सो अनु गार्मपश्यद् विश्वरूप्यं त्रिषु योजनेषु	९
तिष्ठो मातृस्त्रीन् पितृन् बिभ्रदेकं ऊर्ध्वस्तस्थौ नेमव ग्लापयन्त ।	
मन्त्रयन्ते द्विवो अमुष्यं पृष्टे विश्वविदो वाचमविश्वविज्ञाम्	१० (२४)
पञ्चरि चक्रे परिवर्तमाने यस्मिन्नातस्थुर्भुवनानि विश्वा ।	
तस्य नाक्षस्तप्यते भूरिभारः सनादेव न च्छिद्यते सनाभिः	११
पञ्चपादं पितरं द्वादशाकृतिं द्विष आहुः परे अर्धे पुरीषिणम् ।	
अथेमे अन्य उपरे विचक्षणे सप्तचक्रे षडर आहुरपितम्	१२
द्वादशारं नहि तज्जरायुर्वर्ति चक्रं परि ध्यामृतस्य ।	
आ पुत्रा अग्रे मिथुनासो अत्र सप्त शतानि विंशतिश्च तस्थुः	१३
सनेमि चक्रमजरं वि वावृत उत्तानायां दशं युक्ता वहन्ति ।	
सूर्यस्य चक्षु रजसैत्यावृतं यस्मिन्नातस्थुर्भुवनानि विश्वा	१४
त्रिषुः सतीस्ताँ उ मे पुंस आहुः पश्यदक्ष्णवान् न वि चेतवुन्धः ।	
कुरियः शुत्रः स ईमा चिकेत यस्ता विजानात स पितुष्पितासत	१५
साकुंभानां सप्तथमाहुरेकजं पडिद् यमा ऋषयो देवजा इति ।	
तेषामष्टानि विहितानि धामश स्थात्रे रजन्ते विकृतानि रूपशः	१६
अवः परेण पर एनावरेण पदा वत्सं बिभ्रती गौरुदस्थात् ।	
सा कुद्रीचीं कं स्थिदधं परागात् कं स्वित सूते नहि युधे अस्मिन्	१७
अवः परेण पितरं यो अस्य वेदावः परेण पर एनावरेण ।	
कवीयमानः क इह प्र वोचद् देवं मनः कुतो अधि प्रजातम्	१८
ये अर्वाश्चस्ताँ उ पराच आहुयं पराश्चस्ताँ उ अर्वाच आहुः ।	
इन्द्रश्च या चक्रथुः सोम तानि धुरा न युक्ता रजसो वहन्ति	१९
द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं परि षस्वजाते ।	
तयोरुन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्त्यनश्नन्नन्यो अभि चाकशीति	२० (२८१)

अथर्ववेदः । कां० ९, सू० २१, अनु० ५]

२१६

[कां० ९, सू० १, मं० २१]

यस्मिन् वृक्षे मध्वदः सुपर्णा निविशन्ते सुवते चाधि विश्वे ।
 तस्य यद्वाहुः पिप्पलं स्वाद्वये तन्नोन्नशद् यः पितरं न वेद २१
 यत्रा सुपर्णा अमृतस्य भक्षमन्निमेपं विदुर्थाभिस्वरन्ति ।
 एना विश्वस्य भुवनस्य गोपाः स मा धीरः पाकमत्रा विवेक्ष २२ (२५) (१८५)

१५ (१०) आत्मा ।

१-२८ ब्रह्मा । गौः, विराट्, अध्यात्मम्, २३ मित्रायतर्णा । त्रिष्टुप्, १, ७, १४, १७-१८ जगती;
 २१ पञ्चपदातिशक्ती; २४ चतुष्पदा पुरस्कृतिर्भुरिगतिजगती; २, २६-२७ भुरिक् ।

यद् गायत्रे अधि गायत्रमाहितं त्रैष्टुभं वा त्रैष्टुभान्निरतक्षत ।
 यद् वा जगज्जगत्याहितं पदं य इत् तद् विदुस्ते अमृतत्वमानशुः १
 गायत्रेण प्रति मिमीते अकर्मकेण साम त्रैष्टुभेन वाकम् ।
 वाकेन वाकं द्विपदा चतुष्पदाक्षरेण मिमते सप्त वाणीः २
 जगता सिन्धुं दिव्यस्कन्धायद् रथंतरे सूर्यं पर्यपश्यत् ।
 गायत्रस्य समिधस्तिष्ठ आहुस्ततो महा प्र रिरिचे महित्वा ३
 उप ह्वये सुदुर्वा धेनुमेतां सुहस्तां गोधुगुत वेहदेनाम् ।
 श्रेष्ठं सवं सविता सावित्रोऽभीष्टो घर्मस्तदु पु प्र वोचत् ४
 हिङ्गुण्वती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छन्ती मनसाभ्यागात् ।
 दुहासुश्विभ्यां पयो अद्वयेयं सा वर्धतां महते सौभगाय ५
 गौरमीमेवृभि वत्सं सिपन्तं मूर्धानं हिङ्गुकुणोन्मातवा उ ।
 मृकाणं घर्ममभि वावशाना मिमांति मायुं पर्यते पयोभिः ६
 अयं स शिङ्गु येन गौरमीवृता मिमांति मायुं ध्वसनावधि श्रिता ।
 सा चित्तिभिर्नि हि चकार मर्त्यान् विष्टुद् भवन्ती प्रति वृत्रिमौहत ७
 अनच्छये तुरगात् जीवमेजद् ध्रुवं मध्य आ पस्त्यानिम् ।
 जीवो मृतस्य चरति स्वधाभिरमर्त्यां मर्त्येना सयोनिः ८
 विधुं दृष्टाणं सलिलस्य पृष्ठे युवानं सन्तं पलितो जंगार ।
 देवस्य पश्य काव्यं महित्वाद्या ममारु स ह्यः समान ९
 य ई चकार न सा अस्य वेदु य ई दृदर्श हिरुगिष्ठु तस्मात् ।
 स मानुर्योना परिर्वीतो अन्तर्वहृप्रजा निर्कलिरा विवेक्ष १० (२१५)

कां० १, प्र० २१, अ० ५]

११७

[अथर्ववेदः । कां० १, सू० १०, मं० १३]

- अपश्यं गोधामनिपद्यमानमा च परां च पृथिविश्चरन्तम् ।
 स सुधीचीः स विपूचीर्वसान आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः ११
- द्यौर्नः पिता जनिता नाभिरन्न बन्धुर्नो माता पृथिवी महीयम् ।
 उत्तानयौश्चम्वोर्दयौर्निरन्तरज्ञा पिता दुहितुर्गर्भमाधात् १२
- पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पृच्छामि वृष्णो अश्वस्य रेतः ।
 पृच्छामि विश्वस्य भुवनस्य नाभिं पृच्छामि वाचः परमं व्योमि १३
- इयं वेविः परो अन्तः पृथिव्या अयं सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतः ।
 अयं यज्ञो विश्वस्य भुवनस्य नाभिर्ब्रह्मायं वाचः परमं व्योमि १४
- न वि जानामि यद्वेदेदमस्मि निणयः संनद्धो मनसा चरामि ।
 यदा मार्गं प्रथमजा कृतस्वादिद् वाचो अश्रुवे भागमस्याः १५
- अपाङ् प्राडति स्वधया गृभीतोऽमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः
 ता शश्वन्ता विपूचीना वियन्ता न्यत्र चिक्वुर्न नि चिक्वुर्न्यम् १६
- सप्तार्धगर्भा भुवनस्य रेतो विष्णोस्तिष्ठन्ति प्रदिशा विधर्मणि ।
 ते धीतिभिर्भनन्ता ते विप्रश्चितः परिभुवः परं भवन्ति विश्वतः १७
- ऋचो अक्षरं परमे व्योमिन् यस्मिन् देवा अधि विश्वे निषेदुः
 यस्तन्न वेदु किमुवा करिष्यति य इह तद् विदुस्ते अमी समास्ते १८
- ऋचः पदं मात्रया कृतपर्यन्तोऽर्धर्चनं चाकलपुर्विश्वमेजत् ।
 त्रिपाद् ब्रह्म पुरुषं वि तपे तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः १९
- सूयवसाद् भगवती हि भूया अधो व्यं भगवन्तः स्याम ।
 अन्द्रि तृणमग्नये विश्वदानीं पिवं शुद्धमुदुकमाचरन्ती २० (२७)
- गौरिन्मिमांय सलिलानि तक्षत्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी ।
 अष्टापदी नवपदी बभूवुषी सहस्राक्षरा भुवनस्य पङ्क्तिस्तस्याः समुद्रा २१
- अधि वि क्षरन्ति २१
- कृष्णं नियातं हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत्पतन्ति ।
 तं आर्ववृत्रन्तसर्दनाहतस्यादिद् घृतेन पृथिवीं व्युदुः २२
- अपादेति प्रथमा पद्धतीनां कस्तद् वा मित्रावरुणा चिकेत ।
 गर्भो भारं भरत्या चिदस्या कृतं पिपत्यन्तं नि पाति २३ (३०८)

अथर्व० १८

अथर्ववेदः । कां० ९, प्र० २१, अनु० ५]

२१८

[कां० ९, सू० १०, मं० २४]

विराड् वाग् विराट् पृथिवी विराडन्तरिक्षं विराट् प्रजापतिः ।

विराणमृत्युः साध्यानामधिराजो बभूव तस्य भूतं भव्यं वशे

स मे भूतं भव्यं वशे कृणोतु

२४

शक्रमयं धूममारादपश्यं विषुवता पर एनावरेण ।

उक्षाणं पृश्निमपचन्त वीरास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्

२५

त्रयः केशिनं ऋतुथा वि चक्षते संवत्सरे वपत् एक एषाम् ।

विश्वमन्यो अभिचण्डे शचीभिर्धोजिरेकस्य ददृशे न रूपम्

२६

चत्वारि वाक् परिमिता पुदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः ।

गुहा त्रीणि तिहिता नेङ्गयन्ति तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति

२७

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुरथो दिव्यः स सुपर्णो गरुत्मान् ।

एकं सद विप्रा बहुधा वदन्त्यग्निं यमं मातरिश्वानमाहुः

२८ (२८) (३१३)

[इत्येकविंशः प्रपाठकः ॥२१॥]

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

॥ इति नवमं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

अष्टमकाण्डस्यान्तपर्यन्तं २३२३

नवमकाण्डस्य ... ११३

सर्वयोगः २४३६

कां० १०, प्र० २३, अनु० १]

२१९

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० १, मं० १]

दशमं काण्डम् ।

(१) कृत्यादूषणम् ।

१-३१ प्रत्यङ्गिरसः । कृत्यादूषणम् । अनुष्टुप्; १ महावृहती; २ विराणनाम गायत्री; १ पध्यापङ्क्तिः; १२ पङ्क्तिः; १३ उरोवृहती; १५ चतुष्पदा विराड्जगती; १७, २०, २४ प्रस्तारपङ्क्तिः (१० विराट्); १६, १८ विष्टुप्; १९ चतुष्पदा जगती; २२ एकावसाना द्विपदात्वी उष्णिक्; २३ त्रिपदा भुरिग्विपमा गायत्री; २८ त्रिपदा गायत्री, २९ मध्ये ज्योतिष्मती जगती, ३१ ऋगनुष्टुप्गार्भा पञ्चपदातिजगती ।

[अथ द्वाविंशः प्रपाठकः ॥२१॥]

- [१] यां कल्पयन्ति वहतौ वधूमिव विश्वरूपां हस्तकृतां चिकित्सवः ।
 सारादेत्वपं नुदाम एनाम् १
 शीर्षण्वतीं नस्वतीं कृणिनीं कृत्याकृता संभृता विश्वरूपा ।
 सारादेत्वपं नुदाम एनाम् २
 शूद्रकृता राजकृता स्त्रीकृता ब्रह्मभिः कृता ।
 जाया पत्यां नुत्तेव कृतारं बन्ध्वच्छतु ३
 अनयाहमोषध्या सर्वाः कृत्या अदूदुषम् ।
 यां क्षेत्रे चकुर्यां गोषु यां वा ते पुरुषेषु ४
 अधमस्त्वद्यकृते शपथः शपथीयते ।
 प्रत्यक् प्रतिप्रहिण्मो यथा कृत्याकृतं हनन् ५
 प्रतीचीनं आङ्गिरसोऽध्यक्षो नः पुरोहितः ।
 प्रतीचीः कृत्या आकृत्यामून् कृत्याकृतो जहि ६
 यस्त्वोवाच परेहीति प्रतिकूलमुवाच्यम् ।
 तं कृत्येऽमिनिवर्तस्व मास्मानिच्छो अनागसः ७
 यस्ते परूपि संवृधौ रथस्येवभूर्धिया ।
 तं गच्छ तत्र तेऽयं नमज्जातस्तेऽयं जनः ८
 ये त्वां कृत्वालेभिरे विद्वला अभिचारिणः ।
 शम्भ्विदं कृत्यादूषणं प्रतिवर्त्म पुनःसरं तेन त्वा सपयामसि ९

(१०)

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० २२, अ० १ ।

२२०

[कां० १०, सू० १, मं० १०]

- यद् दुर्मगां प्रक्षीपितां मृतवत्सामुपेयिम ।
 अर्पेत्तु सर्वं मत् प्रापं द्रविणं सोपं तिष्ठतु १० (१)
- यत् ते पितृभ्यो ददतो यज्ञे वा नाम जगृहुः ।
 संदेश्याहेतु सर्वरमात् पापादिमा मुञ्चन्तु त्वीपधीः ११
- देवेनसात् पित्र्यान्नामग्राहात् संदेश्यादिमिनिष्कृतात् ।
 मुञ्चन्तु त्वा वीरुधो वीर्येणि ब्रह्मण क्रुमिः पर्यसु कपीणात् १२
- यथा वार्तश्चाधयति भूम्या रेणुमन्तरेक्षारुद्राध्रम् ।
 एवा मत् सर्वं दुर्भुतं ब्रह्मनुत्तमपायति १३
- अपं क्राम नन्दती विनन्द्या गर्वार्ध ।
 कर्तुन् नक्षस्वेतो नुत्ता ब्रह्मणा वीर्पावितः १४
- अयं पन्थः कृत्येति त्वा नयामोऽभिपहितां प्रति त्वा प्र हिण्मः ।
 तेनाभि याहि भञ्जत्यनस्वतीव वाहिनीं विश्वरूपा कुक्षिनी १५
- पराङ् ते ज्योतिरपथं ते अवागन्वज्जास्मदयना कृणुध्व ।
 परेणहि नवति नाव्याहे अति दुर्गाः स्रोत्या भा क्षणिष्ठाः परेहि १६
- वार्तं श्व वृक्षान् नि मृणीहि पादय मा गामश्च पुरुषमुच्छिप एषाम् ।
 कर्तुन् निवृत्त्येतः कृत्येऽप्रजास्त्वायं बोधय १७
- यां ते ब्रहिणि यां श्मशाने क्षेत्रं कृत्यां वल्लगं वा निचुस्तुः ।
 अग्नौ वा त्वा गाहपत्येऽभिचेरुः पाकं सन्तं धीरतरा अनागसम् १८
- उपाहंतमनुवृष्टं निखातं वरं त्वायन्वविताम् कर्त्रम् ।
 तदेतु यत् आभूतं तन्नाथ इत्तु वि वर्ततां हन्तुं कृत्याकृतैः प्रजाम् १९
- स्वायसा असयः सन्ति नो गृहे विक्षा तै कृत्ये यतिवा परैपि ।
 उत्तिष्ठैव परेहीतोऽज्ञाति किमिहेच्छसि २० (२)
- ग्रीवास्ते कृत्ये पादौ चापि कत्स्यामि निर्द्वैव ।
 इन्द्राग्नी अस्मान् रक्षतां यौ प्रजानां प्रजावती २१
- सोमो राजाधिपा मृद्धिता च भूतस्य नः पर्ययो मृडयन्तु २२
- भवाशर्वावस्यतां पापकृतै कृत्याकृतै । दुष्कृतै विद्युतं देवहेतिम् २३
- यद्येयथ द्विपदौ चतुष्पदी कृत्याकृता संभूता विश्वरूपा ।
 सेतोऽष्टापदी भूत्वा पुनः परेहि दृच्छन्ते २४ (२४)

का० १०, प्र० २२, अनु० १]

२२१

[अथर्ववेदः । का० १०, प्र० २, अनु० १]

अभ्य० काक्ता स्वरिकृता सर्वं भरन्ती दुहितं परेहि ।	
जानीहि कृत्ये कर्तारं दुहितेव पितरं स्वम्	२५
परेहि कृत्ये मा तिष्ठो विद्मस्येव पुदं नय । मृगः स मृगयुस्त्वं न त्वा निकर्तुमर्हति २६	
उत हन्ति पूर्वासिनं प्रत्यादायापरं इप्वा । उत पूर्वस्य निघ्नतो नि हन्त्यपरः प्रति २७	
एतद्धि शृणु मे वचोऽर्थेहि यतं एयर्थं । यस्त्वा सुकारु तं प्रति २८	
अनागोहत्या वै भीमा कृत्ये मा नो गामश्वं पुरुषं वधी ।	
यत्रयत्रासि निर्हिता ततस्त्वोत्थापयामसि पुर्णालवीयसी भव २९	
यवि स्थ तमसावृता जालेनाभिहिता इव । सर्वाः संलुप्येतः कृत्याः पुनः	
कर्त्रे प्र हिण्मसि ३०	
कृत्याकृतो वलगिनोऽभिनिष्कारिणः प्रजाम् ।	
मूणीहि कृत्ये मोच्छिषोऽमून् कृत्याकृतो जहि ३१	
यथा सूर्यो मुच्यते तमसस्परि रात्रिं जहात्युपसंश्च केतून् ।	
एवाहं सर्वं दुर्भूतं कर्त्रे कृत्याकृता कृतं हस्तीव रजो दुहितं जहामि ३२(३)(३२)	

(२) ब्रह्मप्रकाशनम् ।

१-३३ नारायणः । पाष्णिस्तुतम्, पुरुषः, ब्रह्मप्रकाशनम् । अनुष्टुप्; १-४, ७-८ त्रिष्टुप्;
६, ११ जगती; २८ भुरिगृहती ।

केन पाष्णी आभूते पुरुषस्य केन मांसं संभूतं केन गुल्फौ ।	
केनाङ्गुलीः पेङ्गनीः केन खानि केनोच्छ्रुद्धौ मध्यतः कः प्रतिष्ठात १	
कस्मान्न गुल्फावधरावकृण्वन्नष्टीवन्तावुत्तरी पुरुषस्य ।	
जद्वे निकृत्य न्यदिधुः क्वि स्विज्जानुनोः संधी क उ तच्चिकेत २	
चतुष्टयं युज्यते संहितान्तं जानुभ्यामूर्ध्वं शिथिरं कर्धन्धम् ।	
श्रोणी यदूरु क उ तज्जजान याभ्यां कुसिन्धुं सृष्टं वभूर्व ३	
कति वेवाः कतमे त आसन् य उरौ ग्रीवाश्चिक्नुः पुरुषस्य ।	
कति स्तनौ व्यदिधुः कः कफोडौ कति स्कन्धान् कति पुष्पीरचिन्वन् ४	
को अस्य बाहू समभरद् वीर्यं करवादिति ।	
अंसौ को अस्य तद् वेवः कुसिन्धे अध्या दधौ ५	
कः सप्त खानि वि ततद् शीर्षणि कर्णाविमौ नासिके चक्षणी मुखम् ।	
येषां पुरुत्रा विज्यस्य मृहानि चतुष्पादो द्विपदो यन्ति यामम् ६ (३८)	

हन्वोर्हि जिह्वामदधात् पुरुचीमथा महीमधि शिश्राय वाचम् ।
 स आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तरा वसानः क उ तच्चिकेत ७
 मस्तिष्कमस्य यतमो ललाटं कृकाटिकां प्रथमो यः कपालम् ।
 चित्वा चित्यं हन्वोः पूरुपस्य दिवं रुरोह कतमः स देवः ८
 प्रियाप्रियाणि बहुला स्वप्नं संवाधतन्द्राः ।
 आनन्दानुग्रो नन्दांश्च कस्माद् वहति पूरुषः ९
 आर्तिरवर्तिर्निकृतिः कुतो नु पुरुषेऽमतिः ।
 राद्विः समृद्धिर्दृष्टिर्मतिरुदितयः कुतः १० (४)
 को अस्मिन्नापो व्यदिधाद् विपुवृतः पुरुवृतः सिन्धुमुत्पाय जाताः ।
 तीवा अरुणा लोहिनीस्ताम्रधूम्रा ऊर्ध्वा अवाचीः पूरुषे तिरश्चीः ११
 को अस्मिन् रूपमदधात् को मह्यानं च नामं च ।
 गातुं को अस्मिन् कः कृतुं कश्चरित्राणि पूरुषे १२
 को अस्मिन् प्राणमवयत् को अपानं व्यानम् ।
 समानमस्मिन् को देवोऽधि शिश्राय पूरुषे १३
 को अस्मिन् यज्ञमदधादको देवोऽधि पूरुषे ।
 को अस्मिन्सत्यं कोऽनृतं कुतो मृत्युः कुतोऽमृतम् १४
 को अस्मै वासः पर्यदधात् को अस्यायुरकल्पयत् ।
 बलं को अस्मै प्रायच्छत् को अस्याकल्पयज्जवम् १५
 केनापो अन्वतनुत् केनाहरकरोद् रुचे ।
 उपमं केनान्वेन्दु केन सायम्भवं ददे १६
 को अस्मिन् रेतो न्यदिधात् तन्तुरा तांयतामिति ।
 मेधां को अस्मिन्ध्याहत् को बाणं को नृतां दधौ १७

केनेमां भूमिमौर्णात् केन पर्यभवद् दिवं । केनाभि महा पर्वतान् केन कर्माणि पूरुषः १८
 केन पर्जन्यमन्वेति केन सोमं विचक्षणम् । केन यज्ञं च श्रद्धां च केनास्मिन् निहितं मनः १९
 केन श्रोत्रियमाप्नोति केनेमं परमेष्ठिनम् । केनेममग्निं पूरुषः केन संवत्सरं ममे २० (५)
 ब्रह्म श्रोत्रियमाप्नोति ब्रह्मेमं परमेष्ठिनम् । ब्रह्मेममग्निं पूरुषो ब्रह्म संवत्सरं ममे २१
 केन देवां अनु क्षियति केन देवजनीर्विशः । केनेदमन्यन्नक्षत्रं केन सत क्षत्रमुच्यते २२
 ब्रह्म देवां अनु क्षियति ब्रह्म देवजनीर्विशः । ब्रह्मेदमन्यन्नक्षत्रं ब्रह्म सत क्षत्रमुच्यते २३ (५)

कां० १०, प्र० २२, अनु० १]

२२३

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० २, मं० २४]

केनेयं भूमिर्विहिता केन द्यौरुत्तरा हिता । केनेदमूर्ध्वं तिर्यक् चान्तरिक्षं व्यचो हितम् २४
 ब्रह्मणा भूमिर्विहिता ब्रह्म द्यौरुत्तरा हिता । ब्रह्मेदमूर्ध्वं तिर्यक् चान्तरिक्षं व्यचो हितम् २५
 मूर्धानमस्य संसीव्यार्थवा हृदयं च यत् । मस्तिष्कादूर्ध्वं प्रैरयत् पर्वमानोऽधि शीर्षितः २६
 तद् वा अथर्वणः शिरो देवकोशः समुज्जितः । तत् प्राणो अभि रक्षति शिरो अन्नमथो मनः २७

ऊर्ध्वो नु सृष्टास्तिर्यङ् नु सृष्टादेः सर्वा दिशः पुरुष आ ईभूवौ ३ ।

पुरं यो ब्रह्मणो वेदु यस्याः पुरुष उच्यते

२८

यो वै तां ब्रह्मणो वेदामृतेनावृतां पुरम् । तस्मै ब्रह्म च ब्राह्माश्च चक्षुः प्राणं प्रजां देदुः २९

न वै तं चक्षुर्जहाति न प्राणो जरसः पुरा । पुरं यो ब्रह्मणो वेदु यस्याः पुरुष उच्यते ३०

अष्टार्चक्रा नवद्वारा देवानां पूरयोध्या । तस्यां हिरण्ययः कोशः स्वर्गो ज्योतिषावृतः ३१

तस्मिन् हिरण्यये कोशे व्युत्ति त्रिप्रतिष्ठिते । तस्मिन् यद् यक्षमात्मन्वत् तद् वै ब्रह्मविदो विदुः ३२

प्रभ्राजमानां हरिणीं यशसा संपरीवृताम् । पुरं हिरण्ययीं ब्रह्मा विवेशापरजिताम् ३३ (६) (६५)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(३) सप्तलक्षयणा वरणमणिः ।

१-२५ अथर्वो । वरणमणिः, वनस्पतिः, चन्द्रमाः । अनुष्टुप् ; २-३, ६ भुरिक् त्रिष्टुप् ;

८, १३-१४ पथ्यापङ्क्तिः ; ११, १६ भुरिक् ; १५, १७-२५ पदपदा जगती ।

[२] अयं मे वरणो मणिः सप्तलक्षयणो वृषा ।

तेना रभस्व त्वं शत्रून् प्र मृणीहि दुरस्यतः १

ऐषान्मृणीहि प्र मृणा रभस्व मणिस्तं अस्तु पुरस्तात् पुरस्तात् ।

अवारयन्त वरणेन देवा अभ्याचारमसुगणां श्वःश्वः २

अयं मणिर्वरणो विश्वभेपजः सहस्राक्षो हरितो हिरण्ययः ।

स तं शत्रून्मथरान् पादयाति पूर्वस्तार दंष्टुहि ये त्वां द्विपन्ति ३

अयं ते कृत्या विततां पीरुपेयाभ्यं भुवात् ।

अयं त्वा सर्वस्मान् प्रापाद् वरणो वारयिष्यते ४

वरणो वारयाता अयं वृषो वनस्पतिः ।

यक्षो यो अस्मिन्नाविन्द्रतम् वृषा अवीवरन् ५

स्वमे सुप्त्वा यद्वि पश्यासि प्रापं मृगः सुतिं यतिं धावाद्जुष्टाम् ।

परिक्षवाच्छकुनेः पापवादावुयं मणिर्वरणो वारयिष्यते ६

अरात्यास्त्वा निक्कल्या अभिचारादथो भुवात् ।

मुत्योरोजीयसो बुधाद् वरणो वारयिष्यते ७ (७१)

अथयेधेदः । कां० १०, पं० २२, अनु० २]

१२७

[कां० १०, पं० २, मं० ८

यन्मे माता यन्मे पिता भ्रातरौ यच्च मे स्वा यदेनश्चक्रुमा वयम् ।

ततो नो वारयिष्यतेऽयं देवो वनस्पतिः

८

वरणेन प्रव्यथिता भ्रातृव्या मे सबन्धवः । असूर्त रजो अप्यगुस्ते यन्त्वधमं तमः

९

अरिष्टोऽहमरिष्टगुरायुष्मान्सर्वपूरुषः । तं मायं वरणो मणिः परि पातु त्रिशोर्विशः

१०(७)

अयं मे वरण उरसि राजा देवो वनस्पतिः । स मे शत्रून् वि बाधतामिन्द्रो दस्युनिवासुरान् ११

इमं बिभर्मि वरणमायुष्मान्छतशारदः । स मे राष्ट्रं च क्षत्रं च पशून्तोजश्च मे दधत्

१२

यथा वातो वनस्पतीन् वृक्षान् भनक्त्योजसा ।

एवा सपत्नान् मे भङ्गिष्वि पूर्वान् जातौ उतापरान् वरणस्त्वाभि रक्षतु

१३

यथा वार्तश्चाग्निश्च वृक्षान् प्लातो वनस्पतीन् ।

एवा सपत्नान् मे प्लाहि पूर्वान् जातौ उतापरान् वरणस्त्वाभि रक्षतु

१४

यथा वार्तेन प्रक्षीणा वृक्षाः शेरे न्यपिताः ।

एवा सपत्नास्त्वं मम प्र क्षिणीहि न्यर्पिष्वि पूर्वान् जातौ

उतापरान् वरणस्त्वाभि रक्षतु

१५

तांस्त्वं प्र चिच्छिन्द्र वरण पुरा द्विष्टात् पुरायुषः ।

य एनं पशुषु दिप्सन्ति ये चास्य राष्ट्रद्विप्सवः

१६

यथा सूर्यो अतिभाति यथास्मिन् तेज आहितम् ।

एवा मे वरणो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु

तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा

१७

यथा यशश्चन्द्रमस्यादित्ये च नूचक्षंसि ।

एवा मे वरणो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु

तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा

१८

यथा यशः पृथिव्यां यथास्मिन् ज्ञातेर्वदसि ।

एवा मे वरणो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु

तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा

१९

यथा यशः कन्यायां यथास्मिन्संभूते रथे ।

एवा मे वरणो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु

तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा

२०(८)(८५)

कां० १०, प्र० २२, अट० २]

२१५

[अथर्ववेदः। कां० १०, सू० ३, मं० २१]

यथा यशः सोमपीथे मधुपर्के यथा यशः ।	
एवा मे वर्णो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु	
तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा	२१
यथा यशोऽग्निहोत्रे वषट्कारे यथा यशः ।	
एवा मे वर्णो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु	
तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा	२२
यथा यशो यजमाने यथास्मिन् यज्ञ आर्हितम् ।	
एवा मे वर्णो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु	
तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा	२३
यथा यशः प्रजापतौ यथास्मिन् परमेष्ठिनि ।	
एवा मे वर्णो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु	
तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा	२४
यथा वैवेष्वातुं यथैषु सत्यमाहितम् ।	
एवा मे वर्णो मणिः कीर्तिं भूतिं नि यच्छतु	
तेजसा मा समुक्षतु यशसा समनक्तु मा	२५ (९) (१०)

(४) सर्पविपदूरीकरणम् ।

१-२६ गरुत्मान् । तक्षकः । अनुष्टुप्; १ पथ्यापङ्क्तिः; २ त्रिपदा ययमभ्या गायत्री; ३-४ पथ्याबृहती; ८ उष्णिगभ्यां परा त्रिष्टुप्; १२ भुरिगायत्री; १६ त्रिपदा प्रतिष्ठागायत्री; २१ ककुम्भती; २३ त्रिष्टुप्; २६ व्यवसाना पदपदा बृहतीगर्भा ककुम्भती भुरिक् त्रिष्टुप् ।

इन्द्रस्य प्रथमो रथो देवानामपरो रथो वरुणस्य तृतीय इत् ।	
अहीनामपमा रथं स्थाणुमारुदथार्पत्	१
दुर्मः शोचिस्तरुणकुमस्वस्य वारः परुषस्य वारः । रथस्य बन्धुरम्	२
अव श्वेत पदा जहि पूर्वेण चारिरेण च । उदुप्लुतमिव दार्वहीनामरसं विषं वारुग्रम्	३
अरुंघुषो निमज्जोन्मज्ज पुनरब्रवीत् । उदुप्लुतमिव दार्वहीनामरसं विषं वारुग्रम्	४
पैदो हन्ति कसर्णालं पैदः श्वित्रमुतासितम् । पैदो रथ्व्याः शिरः सं बिभेद पुनाकाः	५
पैदो प्रेहि प्रथमोऽनु त्वा वयमेमसि । अहीन् व्यस्यतात् पथो येन स्मा वयमेमसि	६
इदं पैदो अजायतेवर्मस्य पुरार्यणम् । इमान्यवैतः पदाहिन्स्यो वाजिनीवतः	७ (१७)

अथर्व० २९

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० २२, अनु० २]

२२६

[कां० १०, सू० ४, सं० ८

संयतं न वि पर्षद् व्यातं न सं यमत । अस्मिन् क्षेत्रे द्वावही स्त्री च पुमांश्च तावुभावरसा ८
 अरसासं इहाहयो ये अन्ति ये च दूरके । घनेन हन्मि वृश्चिकमहिं वृण्डेनागतम् ९
 अघाश्वस्येदं भेषजमुभयोः स्वजस्यं च । इन्द्रो मेऽहिमघायन्तमहिं पैद्वो अरन्धयत् १० (१०)
 पैद्वस्यं अन्महे वयं स्थिरस्यं स्थिरधान्नः । इमे पृथा पृदाकवः प्रदीध्यत आसते ११
 नद्यासवो नद्याविषा हुता इन्द्रेण वज्रिणा । जघानेन्द्रो जघनिमा वयम् १२
 हुतास्तिरश्चिराजयो निपिंठासः पृदाकवः । दर्विं करिकृतं शिवत्रं वृर्भेवसितं जहि १३
 कैरातिका कुमारिका सुका खनति भेषजम् । हिरण्ययीभिरभिभिगिरीणामुप सानुपु १४
 आयमगन् युवा भिपक् पृश्निहापराजितः । स वै स्वजस्य जग्भन उभयोर्वृश्चिकस्य च १५
 इन्द्रो मेऽहिमरन्धयान्मित्रश्च वरेणश्च । वातापर्जन्योऽभ्या १६
 इन्द्रो मेऽहिमरन्धयत् पृदाकुं च पृदाकम् । स्वजं तिरश्चिराजिं कसणीलं दशोनासिम् १७
 इन्द्रो जघान प्रथमं जनितांरमहे तव । तेषामु तृह्यमाणानां कः स्वित् तेषामसुद रसः १८
 सं हि जीर्णयग्रं पौञ्छिन्त इव कवैरम् । सिन्धोर्मध्यं पुरेत्य व्यजिन्महेविषम् १९
 अहीनां सर्वेषां विषं परा वहन्तु सिन्धवः । हुतास्तिरश्चिराजयो निपिंठासः पृदाकवः २० (११)
 ओषधीनामहं वृण उर्वरीरिव साधुया । नयाम्यर्वतीरिवाहं निरैतु ते विषम् २१
 यदग्नौ सूर्यं विषं पृथिव्यामोषधीषु यत् । कान्दाविषं कनककं निरैत्वैतु ते विषम् २२
 ये अग्निजा ओषधिजा अहीनां ये अंस्सुजा विद्युतं आबभूवुः ।
 येषां जातानि बहुधा महान्ति तेभ्यः संपेभ्यो नमसा विधेम २३
 तौवी नामासि कन्या घृताची नाम वा असि । अधस्पदेन ते प्रदमा दंदे विषदूषणम् २४
 अङ्गादङ्गात् प्र च्यावय हृदयं परि वर्जय । अथा विषस्य यत् तेजोऽवाचीनं तदेतु ते २५
 आरे अमृद् विषमरौद् विषे विषमप्रागापि । अग्निर्विषमहेनिरैधात् सोमो निरणयीत् ।
 वृंष्टारमन्वर्गाद् विषमहिरमृत २६ (१२) (११६)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

(५) विजयप्राप्तिः ।

[१] १-२४ सिन्धुद्वीपः । आपः, चन्द्रमाः । अनुष्टुप् : १-५ त्रिपदा पुरोऽभिकृतिककुम्भतीर्गमा पङ्क्तिः ;
 ६ चतुष्पदा जगतीर्गमा जगती ; ७-१४ त्र्यवसाना पञ्चपदा विपरीतपादलक्ष्मा बृहती
 (११, १४ पथ्यापङ्क्तिः) ; १५-२१ चतुरवसाना दशपदा त्रैष्टुब्जाभितिष्ठतिः
 (१९-२० छतिः ; २४ त्रिपदा विराड् गायत्री)

[३] (१) इन्द्रस्यौजः स्थेन्द्रस्य सह स्थेन्द्रस्य बलं स्थेन्द्रस्य वीर्यं स्थेन्द्रस्य नृमणं स्थ ।
 जिण्वे योगाय ब्रह्मयोगैर्वीर्यं युनज्मि १ (११७)

कां० १०, प्र० २२, अं० ३]

२१७

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० ५, मं० २]

- इन्द्रस्यौजः स्थेन्द्रस्य सह स्थेन्द्रस्य बलं स्थेन्द्रस्य वीर्यं । स्थेन्द्रस्य नृम्णं स्थ ।
जिष्णवे योगाय क्षत्रयोगैर्वीं युनज्मि २
- इन्द्रस्यौजः स्थेन्द्रस्य सह स्थेन्द्रस्य बलं स्थेन्द्रस्य वीर्यं । स्थेन्द्रस्य नृम्णं स्थ ।
जिष्णवे योगायेन्द्रयोगैर्वीं युनज्मि ३
- इन्द्रस्यौजः स्थेन्द्रस्य सह स्थेन्द्रस्य बलं स्थेन्द्रस्य वीर्यं । स्थेन्द्रस्य नृम्णं स्थ ।
जिष्णवे योगाय सोमयोगैर्वीं युनज्मि ४
- इन्द्रस्यौजः स्थेन्द्रस्य सह स्थेन्द्रस्य बलं स्थेन्द्रस्य वीर्यं । स्थेन्द्रस्य नृम्णं स्थ ।
जिष्णवे योगायाप्सुयोगैर्वीं युनज्मि ५
- इन्द्रस्यौजः स्थेन्द्रस्य सह स्थेन्द्रस्य बलं स्थेन्द्रस्य वीर्यं । स्थेन्द्रस्य नृम्णं स्थ ।
जिष्णवे योगाय विश्वानि मा भूतान्युषं तिष्ठन्तु युक्ता म आप स्थ ६
- (२) अग्नेर्भाग स्थ । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत् ।
प्रजापतेर्वीं धाम्नास्मै लोकार्यं सादये ७
- इन्द्रस्य भाग स्थ । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत् ।
प्रजापतेर्वीं धाम्नास्मै लोकार्यं सादये ८
- सोमस्य भाग स्थ । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत् ।
प्रजापतेर्वीं धाम्नास्मै लोकार्यं सादये ९
- वरुणस्य भाग स्थ । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत् ।
प्रजापतेर्वीं धाम्नास्मै लोकार्यं सादये १० (१३)
- मित्रावरुणयोर्भाग स्थ । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत् ।
प्रजापतेर्वीं धाम्नास्मै लोकार्यं सादये ११
- शमस्य भाग स्थ । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत् ।
प्रजापतेर्वीं धाम्नास्मै लोकार्यं सादये १२
- पितॄणां भाग स्थ । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत् ।
प्रजापतेर्वीं धाम्नास्मै लोकार्यं सादये १३
- वृषस्य सवितुर्भाग स्थ । अपां शुक्रमापो देवीर्वचो अस्मासु धत् ।
प्रजापतेर्वीं धाम्नास्मै लोकार्यं सादये १४
- (३) यो व आपोऽपां मागोऽप्स्वः । न्तयं जुष्यो देवयजनः । इदं तमतिं सृजामि तं माभ्यवनिक्षि ।
तेन तमभ्यतिसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
तं वधेयं तं स्तृणीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या १५ (१३१)

*

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० २२, अं० ३]

२२८

[कां० १०, सू० ५, मं० १६]

यो व आपोऽपामूर्मिस्त्व१न्तर्यजुष्यो देवयजनः । इदं तमतिं सृजामि तं माभ्यवनिक्षि ।
 तेन तमभ्यतिसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 तं वधेयं तं स्तृषीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या १६

यो व आपोऽपां वत्सोऽस्त्व१न्तर्यजुष्यो देवयजनः । इदं तमतिं सृजामि तं माभ्यवनिक्षि ।
 तेन तमभ्यतिसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 तं वधेयं तं स्तृषीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या १७

यो व आपोऽपां वृषभोऽस्त्व१न्तर्यजुष्यो देवयजनः । इदं तमतिं सृजामि तं माभ्यवनिक्षि ।
 तेन तमभ्यतिसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 तं वधेयं तं स्तृषीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या १८

यो व आपोऽपां हिरण्यगर्भोऽस्त्व१न्तर्यजुष्यो देवयजनः । इदं तमतिं सृजामि तं माभ्यवनिक्षि ।
 तेन तमभ्यतिसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 तं वधेयं तं स्तृषीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या १९

यो व आपोऽपामश्मा पृश्निर्विष्योऽस्त्व१न्तर्यजुष्यो देवयजनः । इदं तमतिं सृजामि तं माभ्यवनिक्षि ।
 तेन तमभ्यतिसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 तं वधेयं तं स्तृषीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या २० (१४)

ये व आपोऽपामग्रयोऽस्त्व१न्तर्यजुष्या देवयजनाः । इदं तानतिं सृजामि तान् माभ्यवनिक्षि ।
 तैस्तमभ्यतिसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 तं वधेयं तं स्तृषीयानेन ब्रह्मणानेन कर्मणानया मेन्या २१

(४) यद्वर्वाचीनं त्रैहायणादन्तं किं चोद्विम ।

आपो मा तस्मात् सर्वस्माद् दुरितात् पान्त्वंहसः

२२

समुद्रं वः प्र हिणोमि स्वां योनिमपीतन ।

अरिष्टाः सर्वहायसो मा च नः किं चनाममत

२३

अरिषा आपो अर्ष रिप्रमस्मत् ।

मास्मदेनो दुरितं सुप्रतीकाः प्र कुष्वन्त्यं प्र मलं वहन्तु

२४ (१४०)

का० १०, प्र० २२, अनु० ३]

२९९

[अथर्ववेदः । का० १०, सू० ५, मं० २५]

(५) [२] २५-३५ (१-११) कौशिकः । विष्णुक्रमः, मन्त्रोक्ताः ।

२५-३५ व्यवसाना पदपदा यथाक्षरं शक्यंतिशकरी ।

- (५) विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा पृथिवीसंशितोऽग्निर्तेजाः ।
 पृथिवीमनु वि क्रमेऽहं पृथिव्यास्तं निर्भजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु २५। १
- विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहान्तरिक्षसंशितो वायुतेजाः ।
 अन्तरिक्षमनु वि क्रमेऽहमन्तरिक्षात् तं निर्भजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु २६। २
- विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा द्यौसंशितः सूर्यतेजाः ।
 दिवमनु वि क्रमेऽहं दिवस्तं निर्भजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु २७। ३
- विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा दिक्संशितो मनस्तेजाः ।
 दिशोऽनु वि क्रमेऽहं दिग्भ्यस्तं निर्भजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु २८। ४
- विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहाशांसंशितो वारतेजाः ।
 आशा अनु वि क्रमेऽहमाशाभ्यस्तं निर्भजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु २९। ५
- विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नह ऋक्संशितः सामतेजाः ।
 ऋचोऽनु वि क्रमेऽहमृग्भ्यस्तं निर्भजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु ३०। ६ (१५)
- विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा यज्ञसंशितो ब्रह्मतेजाः ।
 यज्ञमनु वि क्रमेऽहं यज्ञात् तं निर्भजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु ३१। ७
- विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहौषधीसंशितः सोमतेजाः ।
 औषधीरनु वि क्रमेऽहमौषधीभ्यस्तं निर्भजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु ३२। ८
- विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहाप्सुसंशितो वरुणतेजाः ।
 अपोऽनु वि क्रमेऽहमप्सुभ्यस्तं निर्भजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।
 स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु ३३। ९ (१४९)

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० २२, अनु० ३]

१३०

[कां० १०, सू० ५, मं० ३४]

विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा कृषिसंशितोऽन्नतेजाः ।

कृषिमनु वि क्रमेऽहं कृष्यास्तं निर्मेजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु

३४ । १०

विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा प्राणसंशितः पुरुषतेजाः ।

प्राणमनु वि क्रमेऽहं प्राणात् तं निर्मेजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः ।

स मा जीवीत् तं प्राणो जहातु

३५ । ११ (१५१)

(६) [३] ३६-४१ (१-६) ब्रह्मा । मन्त्रोक्ताः । ३६ मार्वी पञ्चपदातिशकरातिजागतगर्भाष्टिः;
३७ विराद् पुरस्ताद्बुद्धीः, ३८ पुर उष्णिक्; ३९, ४१ आर्या गायत्री; ४० विराड्विपमा गायत्री ।

(६) जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमभ्यष्टिं विश्वाः पृतना अरातीः ।

इदमहमांमुष्यायणस्यामुष्याः पुत्रस्य वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि

वेष्टयामीदमेनमधुराञ्च पादयामि

३६ । १

सूर्यस्यावृतमन्वावर्तं दक्षिणामन्वावृतम् ।

सा मे द्रविणं यच्छन्तु सा मे ब्राह्मणवर्चसम्

३७ । २

विशो ज्योतिष्मतीरभ्यावर्तं । ता मे द्रविणं यच्छन्तु ता मे ब्राह्मणवर्चसम् ३८ । ३

सप्तऋषीनभ्यावर्तं । ते मे द्रविणं यच्छन्तु ते मे ब्राह्मणवर्चसम्

३९ । ४

ब्रह्माभ्यावर्तं । तन्मे द्रविणं यच्छन्तु तन्मे ब्राह्मणवर्चसम्

४० । ५ (१६)

ब्राह्मणो अभ्यावर्तं । ते मे द्रविणं यच्छन्तु ते मे ब्राह्मणवर्चसम्

४१ । ६ (१५७)

(७) [४] ४२-५० (१-९) विहव्यः । प्राजापत्या अनुष्टुप्; ४४ त्रिपदा गायत्रीगर्भानुष्टुप्; ५० त्रिष्टुप् ।

(७) यं वयं मुगयामहे तं वधै स्तुणवामहे । व्यातं परमेष्ठिनो ब्रह्मणार्पीपदाम् तम् ४२

वैश्वानरस्य दंष्ट्राभ्यां हेतितं समधादुभि । इयं तं प्लात्वाहुतिः सुमिद्वेवी सहीयसी ४३

राजो वरुणस्य बन्धोऽसि । सोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमन्ने प्राणे बंधान् ४४

यत् ते अन्नं भुवस्पत आक्षियति पृथिवीमनु । तस्य नस्त्वं भुवस्पते संप्रयच्छ प्रजापते ४५

अपो विव्या अचापिणं रसेन समपृक्षमहि । पर्यस्वानश्ना आगमं तं मा सं सृज वर्चसा ४६

सं मग्नि वर्चसा सृज सं प्रजया समायुषा ।

विद्युर्मे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात् सह ऋषिभिः

४७

यदग्ने अद्य मिथुना शपातो यद् वाचस्तुष्टं जनयन्त रेभाः ।

मन्योर्मर्तसः शरव्याऽ जायते या तया विध्य हृदये पातुधानान् ४८ (१६४)

कां० १०, प्र० २२, अनु० ३]

२३१

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० ५, मं० ४९]

परां शृणीहि तर्पसा यातुधानान् परस्मि रक्षो हरसा शृणीहि ।
 परार्चिषा मूर्देवां शृणीहि परांसुतृपः शोशुचतः शृणीहि ४९
 अपारमस्मै वज्रं प्र हारामि चतुर्भुष्टिं शीर्षभिद्याय विद्वान् ।
 सो अस्याङ्गानि प्र शृणातु सर्वा तन्मे देवा अनु जानन्तु विश्वे ५० (१७) (१६६)

(६) मणिवन्धनम् ।

१-३५ बृहस्पतिः । फालमणिः, वनस्पतिः, ३ आपः । अनुष्टुप्, १, ४, २१ गायत्री; ५ पदपदा जगती;
 ६ सप्तपदा विराट् शक्यरी; ७-१० त्र्यवसाना अष्टपदाऽष्टिः (१० त्र्यवसाना धृतिः); ११, २०,
 २१-२७ पद्यापक्षकिः; १२-१७ त्र्यवसाना पदपदा शक्यरी; ३१ त्र्यवसाना पदपदा
 जगती; ३५ पञ्चपदा त्र्यनुष्टुप् जगती ।

अरातीयोभ्रौतृव्यस्य दुर्हादौ द्विषतः शिरः । अपि वृश्चाम्योर्जसा १
 वर्म मह्यमयं मणिः फालाज्जातः करिष्यति । पूर्णो मन्थेन मार्गम् रसेन सह वर्चसा २
 यत् त्वां शिक्वः परावधीत् तक्षा हस्तेन वास्या ।
 आपस्त्वा तस्माजीवलाः पुनन्तु शुच्युः शुचिम् ३
 हिरण्यस्रगयं मणिः श्रद्धां यज्ञं महो दधत् । गृहे वसतु नोऽतिथिः ४
 तस्मै घृतं सुरां मध्वन्नमन्नं क्षदामहे ।
 स नः पितेर्व पुत्रेभ्यः श्रेयः श्रेयश्चिकित्सतु भूयोभूयः श्वःश्वो देवेभ्यो मणिरेत्यं ५
 यमबध्नाद् बृहस्पतिर्मणिं फालं घृतश्रुतमुग्रं खदिरमोजसे ।
 तमग्निः प्रत्यमुञ्चतु सो अस्मै दुह आज्यं भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि ६
 यमबध्नाद् बृहस्पतिर्मणिं फालं घृतश्रुतमुग्रं खदिरमोजसे ।
 तमिन्द्रः प्रत्यमुञ्चतौर्जसे वीर्यायि कम ।
 सो अस्मै बलमिदं दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि ७
 यमबध्नाद् बृहस्पतिर्मणिं फालं घृतश्रुतमुग्रं खदिरमोजसे ।
 तं सोमः प्रत्यमुञ्चतु महे श्रोत्राय चक्षसे ।
 सो अस्मै वर्च इदं दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि ८
 यमबध्नाद् बृहस्पतिर्मणिं फालं घृतश्रुतमुग्रं खदिरमोजसे ।
 तं सूर्यः प्रत्यमुञ्चतु तेनेमा अजयद् दिशः ।
 सो अस्मै भूतिमिदं दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि ९ (१७५)

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० २२, अनु० ३]

१३१

[कां० १०, सू० ६, मं० १०]

- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्मणिं फालं वृत्श्रुतमुग्रं त्विजिमोजसे ।
 तं विश्रच्छन्द्रमा मणिमसुराणां पुरोऽजयद् दानवानां हिरण्ययीः ।
 सो अस्मै श्रियमिद् दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १० (१८)
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे ।
 सो अस्मै वाजिनं दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि ११
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे । तेनेमां मणिनां कृपिमश्विनांवाभि रक्षतः ।
 स भिषग्भ्यां महौ दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १२
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे । तं विश्रत् सविता मणिं तेनेदमजयत् स्वः ।
 सो अस्मै सुनतां दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १३
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे । तमापो विश्रंतीर्मणिं सदा धावन्त्यक्षिताः ।
 स आभ्योऽमृतमिद् दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १४
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे । तं राजा वरुणो मणिं प्रत्यमुञ्चत शंभुवम् ।
 सो अस्मै सत्यमिद् दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १५
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे । तं देवा विश्रतो मणिं सर्वील्लोकान् युधाजयन् ।
 स आभ्यो जितिमिद् दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १६
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वाताय मणिमाशवे । तमिमं देवतां मणिं प्रत्यमुञ्चत शंभुवम् ।
 स आभ्यो विश्वमिद् दुहे भूयोभूयः श्वःश्वस्तेन त्वं द्विषतो जहि १७
- ऋतवृत्तमबध्नतातवास्तमबध्नत । संवत्सरस्तं बद्ध्वा सर्वं भूतं वि रक्षति १८
 अन्तर्वैशा अबध्नत प्रदिशस्तमबध्नत । प्रजापतिसृष्टो मणिर्द्विषतो मेऽधरो अकः १९
- अथर्वाणो अबध्नताथर्वणा अबध्नत ।
 तेमैदिनो अङ्गिरसो दस्यूनां बिभिदुः पुरस्तेन त्वं द्विषतो जहि २० (१९)
- तं धाता प्रत्यमुञ्चत स भूतं व्यकल्पयत् । तेन त्वं द्विषतो जहि २१
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वैभ्यो असुरक्षितिम् । स मायं मणिरागमद् रसेन सह वर्चसा २२
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वैभ्यो असुरक्षितिम् ।
 स मायं मणिरागमत् सह गोभिरजाविभिरन्नेन प्रजया सह २३
- यमबध्नाद् बृहस्पतिर्वैभ्यो असुरक्षितिम् ।
 स मायं मणिरागमत् सह वीहियवाभ्यां महसा भूत्या सह २४ (१९०)

कां० १०, प्र० २३, अनु० ३]

१२३

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० ६, मं० २५]

यमवध्नाद् बृहस्पतिर्द्विवेभ्यो असुरक्षितिम् ।

स मायं मणिरागंमन्मधोर्धृतस्य धारया कीलालेन मणिः सह २५

यमवध्नाद् बृहस्पतिर्द्विवेभ्यो असुरक्षितिम् ।

स मायं मणिरागंमद्वृज्या पर्यसा सह द्विवेगेन श्रिया सह २६

यमवध्नाद् बृहस्पतिर्द्विवेभ्यो असुरक्षितिम् ।

स मायं मणिरागंमत् तेजसा त्विष्या सह २७

यमवध्नाद् बृहस्पतिर्द्विवेभ्यो असुरक्षितिम् । स मायं मणिरागंमत् सर्वाभिमूर्तिभिः सह २८

तस्मिन् देवता मणिं मह्यं ददतु पुष्टये । अभिभुं क्षत्रवर्धनं सपत्न्याः २९

ब्रह्मणा तेजसा सह प्रति मुञ्चामि मे शिवम् ।

असपन्नः सपत्न्या सपत्न्या मेऽधराँ अकः ३० (२०)

उत्तरं द्विपतो मामयं मणिः कृणोतु देवजाः ।

यस्य लोका इमे त्रयः पयो दुग्धमुपासते ।

स मायमधि रोहतु मणिः श्रेष्ठाय मूर्धतः ३१

यं देवाः पितरों मनुष्या उपजीवन्ति सर्वदा । स मायमधि रोहतु मणिः श्रेष्ठाय मूर्धतः ३२

यथा बीजमूर्धरायां कृते फालेन रोहति । एवा मधि प्रजा पशवोऽन्नमन्नं वि रोहतु ३३

यस्मै त्वा यज्ञवर्धन मणे प्रत्यमुचं शिवम् ।

न त्वं शतदक्षिण मणे श्रेष्ठाय जिव्यतात ३४

एतमिधमं समाहितं जुषाणो अग्ने प्रति हर्य होमैः ।

तस्मिन् विदेम सुमतिं स्वस्ति प्रजां चक्षुः पशुन्तस्मिन्द्रे जातवेदसि ब्रह्मणा ३५ (२१) (२०१)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

(७) सर्वाधारवर्णनम् ।

१-४४ अथर्वा । स्कन्धः आत्मा वा । त्रिष्टुप्; १ विराड् जगती; २, ८ भुरिक; ७, १३ परोष्णिक्;

१०, १४, १६, १८-१९ उपरिष्टाद् बृहती; ११-१२, १५, २०, २२, ३९ उपरिष्टाज्ज्योतिर्जगती;

१७ त्र्यवसाना पदपदा जगती; २१ बृहतीगर्भातुष्टुप्; २३-३०, ३७, ४०

अनुष्टुप्; ३१ मध्यज्योतिर्जगती; ३२, ३४, ३६ उपरिष्टाद्विराड् बृहती;

३३ पराविराडनुष्टुप्; ३५ चतुष्टुप्दा जगती; ३८, ४२-४३ त्रिष्टुप्;

४१ आर्षी त्रिपदा गायत्री; ४४ एका० आर्च्यनुष्टुप् ।

[४] कस्मिन्नङ्गे तपो अस्याधि तिष्ठति कस्मिन्नङ्गे कृतमस्याध्याहितम् ।

कृत्वा तं कृत्वा श्रद्धास्य तिष्ठति कस्मिन्नङ्गे सत्यमस्य प्रतिष्ठितम् १ (२०२)

अथर्व० ३०

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० २३, श्रु० ४]

१३४

[कां० १०, सू० ५, मं० २]

- कस्मादङ्गाद दीप्यते अग्निरस्य कस्मादङ्गात् पवते मातरिश्वा ।
 कस्मादङ्गाद वि मिमीतेऽधि चन्द्रमा मह स्कम्भस्य मिमानो अङ्गम् २
- कस्मिन्नङ्गे तिष्ठति भूमिरस्य कस्मिन्नङ्गे तिष्ठत्युत्तरिक्षम् ।
 कस्मिन्नङ्गे तिष्ठत्याहिता द्यौः कस्मिन्नङ्गे तिष्ठत्युत्तरं विवः ३
- क१ प्रेप्सन् दीप्यत ऊर्ध्वो अग्निः क१ प्रेप्सन् पवते मातरिश्वा ।
 यत्र प्रेप्सन्तीरभियन्त्यावृतः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः ४
- क्राधिमासाः कृ यन्ति मासाः संवत्सरेण सह संविद्वानाः ।
 यत्र यन्युतवो यत्रार्तवाः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः ५
- क१ प्रेप्सन्ती युवती विरूपे अहोरात्रे द्रवतः संविद्वाने ।
 यत्र प्रेप्सन्तीरभियन्त्यापः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः ६
- यस्मिन्स्तब्ध्वा प्रजापतिर्लोकान्त्सर्वा अधारयत् ।
 स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः ७
- यत् परममवमं यच्च मध्यमं प्रजापतिः ससृजे विश्वरूपम् ।
 किर्यता स्कम्भः प्र विवेश तत्र यन्न प्राविशत् किर्यत् तद् बभूव ८
- किर्यता स्कम्भः प्र विवेश भूतं किर्यद् भाविष्यदुन्वाशयेऽस्य ।
 एकं यदङ्गमकृणोत् सहस्रधा किर्यता स्कम्भः प्र विवेश तत्र ९
- यत्र लोकांश्च कोशांश्चापो ब्रह्म जना विदुः ।
 असृच्च यत्र सृचान्त स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १० (२२)
- यत्र तपः पराक्रम्य व्रतं धारयत्युत्तरम् ।
 कृतं च यत्र श्रद्धा चापो ब्रह्म समाहिताः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः ११
- यस्मिन् भूमिरन्तरिक्षं द्यौर्यस्मिन्नध्याहिता ।
 यत्राग्निश्चन्द्रमाः सूर्यो वातस्तिष्ठन्त्यार्पिताः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १२
- यस्य त्रयस्त्रिंशद् देवा अङ्गे सर्वे समाहिताः ।
 स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १३
- यत्र ऋषयः प्रथमजा ऋचः साम यजुर्मही ।
 एकार्षिर्यस्मिन्नार्पितः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १४
- यत्रामृतं च भृत्यश्च पुरुषेऽधि समाहिताः ।
 समुद्रो यस्य नाड्यः पुरुषेऽधि समाहिताः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १५ (११६)

कां० १०, प्र० २३, अनु० ४]

२३५

[अथर्ववेदः । कां० १६, सू० ७, मं० १६]

- यस्य चर्तस्रः प्रदिशो नाड्यं^१ स्तिष्ठन्ति प्रथमाः ।
यज्ञो यत्र पराक्रान्तः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १६
ये पुरुषे ब्रह्म विदुस्ते विदुः परमेष्ठिनम् ।
यो वेदं परमेष्ठिनं यश्च वेदं प्रजापतिम् ।
ज्येष्ठं ये ब्राह्मणं विदुस्ते स्कम्भमनुसंविदुः १७
यस्य शिरो वैश्वानरश्चक्षुराङ्गिरसोऽभवन् ।
अङ्गानि यस्य यातवः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १८
यस्य ब्रह्म मुखमाहुर्जिह्वा मधुकशामुत ।
विराजमूयो यस्याहुः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः १९
यस्माद्दृचो अपातक्षन् यजुर्यस्मादुपाकपन् ।
सामानि यस्य लोमान्यथवाङ्मिरसो मुखं स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः २० (२३)
असच्छाखां प्रतिष्ठन्तीं परममिव जनां विदुः ।
उतो सन्मन्यन्तेऽवरे ये ते शाखांमुपासते २१
यत्रादित्याश्च रुद्राश्च वसवश्च समाहिताः ।
भूतं च यत्र भव्यं च सर्वे लोकाः प्रतिष्ठिताः स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः २२
यस्य त्रयस्त्रिंशद् देवा निधिं रक्षन्ति सर्वदा ।
निधिं तमद्य को वेदु यं देवा अभिरक्षथ २३
यत्र देवा ब्रह्मविदो ब्रह्म ज्येष्ठमुपासते ।
यो वै तान् विद्यात् प्रत्यक्षं स ब्रह्मा वेदिता स्यात् २४
ब्रूहन्तो नाम ते देवा येऽसतुः परिं जजिरे ।
एकं तदङ्गं स्कम्भस्यासदाहुः परो जनाः २५
यत्र स्कम्भः प्रजनयन् पुराणं व्यवर्तयत् । एकं तदङ्गं स्कम्भस्य पुराणमनुसंविदुः २६
यस्य त्रयस्त्रिंशद् देवा अङ्गे गात्रा विभेजिरे । तान् वै त्रयस्त्रिंशद् देवानेकं ब्रह्मविदो विदुः २७
हिरण्यगर्भं परममनृत्यद्यं जनां विदुः । स्कम्भस्तदग्रे प्राप्तिञ्चन्द्रिरण्यं लोके अन्तरा २८
स्कम्भे लोकाः स्कम्भे तपः स्कम्भेऽध्यूतमाहितम् ।
स्कम्भं त्वा वेद प्रत्यक्षमिन्द्रे सर्वं समाहितम् २९
इन्द्रं लोका इन्द्रे तप इन्द्रेऽध्यूतमाहितम् ।
इन्द्रं त्वा वेद प्रत्यक्षं स्कम्भे सर्वं प्रतिष्ठितम् ३० (२४) (१३१)

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० २३, अनु० ४]

२३६

[कां० १०, सू० ७, मं० ३१]

नाम नाम्ना जोहवीति पुरा सूर्यात् पुरोषसः ।

यदुजः प्रथमं संबभूव स ह तत् स्वराज्यमियाय यस्मान्नान्यत् परमस्ति भूतम् ३१

यस्य भूमिः प्रमान्तर्िक्षमुतोदरम् । दिवं यश्चक्रे मूर्धानं तस्मै ज्येष्ठाय ब्रह्मणे नमः ३२

यस्य सूर्यश्चक्षुश्चन्द्रमाश्च पुनर्नवः । अग्निं यश्चक्रे आस्यं १ तस्मै ज्येष्ठाय ब्रह्मणे नमः ३३

यस्य वातः प्राणापानौ चक्षुराङ्गिरसोऽभवन् । दिशो यश्चक्रे प्रज्ञानीतस्मै ज्येष्ठाय ब्रह्मणे नमः ३४

स्कम्भो दाधार द्यावापृथिवी उभे इमे स्कम्भो दाधारोर्वं १ न्तरिक्षम् ।

स्कम्भो दाधार इन्द्राः पटुर्वाः स्कम्भ इदं विश्वं भुवनमा विवेश ३५

यः श्रमात् तपसो जातो लोकान्तसर्वान्त्समानशे । सोमं यश्चक्रे केवलं तस्मै ज्येष्ठाय ब्रह्मणे नमः ३६

कथं वातो नेलयति कथं न रमते मनः । किमापः सत्यं प्रेक्षन्तीनेलयन्ति कदा चन ३७

महद् यक्षं भुवनस्य मध्ये तपसि क्रान्तं सलिलस्य पृष्ठे ।

तस्मिन्नुपयन्ते य उ के च देवा वृक्षस्य स्कन्धः परित इव शाखाः ३८

यस्मै हस्ताभ्यां पादाभ्यां वाचा श्रोत्रेण चक्षुषा ।

यस्मै देवाः सदा बलिं प्रयच्छन्ति विमितेऽभितं स्कम्भं तं बृहि कतमः स्विदेव सः ३९

अप तस्य हतं तमो व्यावृत्तः स प्राप्मनां ।

सर्वाणि तस्मिन् ज्योतीषि यानि त्रीणि प्रजापतौ ४०

यो वेतुतं हिंरण्ययं तिष्ठन्तं सलिले वेद । स वै गुह्यः प्रजापतिः ४१

तन्त्रमेकं युवती विरूपे अभ्याक्रामं वयतः षण्मयूखम् ।

प्रान्या तन्तूस्तिरते धृत्ते अन्या नाप वृक्षानि न गमातो अन्तम् ४२

तयोर्हं परिनुत्यन्त्योरिव न वि जानामि यत्रा परस्तात् ।

पुमानेनद् वयत्युदृणति पुमानेनद् वि जभाराधि नाके ४३

इमे मयूखा उप तस्तर्भुर्दिवं सामानि चक्रुस्तसराणि वातवे ४४ (२५) (२४५)

(८) ज्येष्ठब्रह्मवर्णनम् ।

१-४४ कुत्सः । आत्मा । डिण्डुपः १ उपरिष्ठाद्विराड्बृहतीः २ बृहतीः ३ पर्वाणुडुपः ४ मुरिगणुडुपः

५, १४, १९-२१, २३, २५, २९, ३१-३४, ३७-३८, ४१, ४३, अनुडुपः ७ पराबृहतीः

१० अनुडुगर्भाः ११ जगतीः १२ पुरोबृहती डिण्डुगर्भाः १३ पर्वाः पङ्क्तिः, १५, २७

मुरिगबृहतीः २२ पुर उणिक् : २६ द्रव्यणिगर्भाः २७ मुरिक् :

३९ बृहतीगर्भाः ४२ विराड् गायत्री ।

यो भूतं च भव्यं च सर्वं यश्चाधि तिष्ठति । स्वर्ग्यस्य च केवलं तस्मै ज्येष्ठाय ब्रह्मणे नमः १

स्कम्भेनेमे विष्टभिते द्यौश्च भूमिश्च तिष्ठतः । स्कम्भ इदं सर्वमात्मन्वद यत् प्राणान्निमिषच्च यत् २ (१४७)

कां० १०, प्र० २३, अ० ४]

२३७

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० ८, मं० ३]

- तिस्रो ह प्रजा अत्यायमान्यन्त्या अर्कमभितोऽविशन्त ।
 बृहन् ह तस्थौ रजसो विमानो हरितो हरिणीरा विवेश ३
 द्वादश प्रथयश्चक्रमेकं त्रीणि नभ्यां क उ तच्चिकेत ।
 तत्राहतास्त्रीणि शतानि शङ्खवः पण्डित् स्त्रीला अविचाचला ये ४
 इदं संवितुर्वि जानीहि पद् यमा एक एकजः ।
 तस्मिन् हापित्वमिच्छन्ते य एषामेक एकजः ५
 आविः सन्निहितं गुहा जरन्नामं महत् पदम् ।
 तत्रेदं सर्वमार्षितमेजत् प्राणत् प्रतिष्ठितम् ६
 एकचक्रं वर्तत एकनेमि सहस्राक्षरं प्र पुरो नि पश्चा ।
 अर्धेन विश्वं भुवनं जजान यदस्यार्धं क१ तद् बभूव ७
 पञ्चवाही वहत्यग्रमेपां प्रष्टयो युक्ता अनुसंवहन्ति ।
 अयातमस्य दृष्टो न यातं परं नेद्रीयोऽर्वरं द्वीयः ८
 तिर्यग्बिलश्चमस ऊर्ध्ववृध्नस्तस्मिन् यशो निहितं विश्वरूपम् ।
 तदासत् ऋषयः सप्त साकं ये अस्य गोपा महतो बभूवुः ९
 या पुरस्ताद् युज्यते या च पश्चाद् या विश्वतो युज्यते या च सर्वतः ।
 यया यज्ञः प्राङ् तायते तां त्वां पृच्छामि कतमा सचाश् १० (२६)
 यदेजति पतति यच्च तिष्ठति प्राणदप्राणान्निमिषच्च यद् सुवत् ।
 तद् दाधार पृथिवीं विश्वरूपं तत् संभूय भवत्येकमेव । ११
 अनन्तं विततं पुरुत्रानन्तमन्तवच्चा समन्ते ।
 ते नांकपालश्चरति विचिन्वन् विद्वान् भूतमुत भव्यमस्य १२
 प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तरहृदयमानो बहुधा वि जायते ।
 अर्धेन विश्वं भुवनं जजान यदस्यार्धं कतमः स केतुः १३
 ऊर्ध्वं भरन्तमुवृकं कुम्भेनेवोदहार्यम् ।
 पर्यन्ति सर्वे चक्षुषा न सर्वे मनसा विदुः १४
 दूरे पूर्णेन वसति दूर ऊर्णेन हीयते ।
 महद् यक्षं भुवनस्य मध्ये तस्मै बलिं राष्ट्रभूतो भरन्ति १५
 यतः सूर्य उदेत्यस्तं यत्र च गच्छति ।
 तत्रैव मन्येऽहं ज्येष्ठं तद् नात्येति किं चन १६ (२६१)

अथर्ववेदः । कां १०, प्र० २३, अनु० ४]

२३८

[कां० १०, सू० ८, मं० १०]

ये अर्वाङ् मध्यं उत वां पुराणं वेदं विद्वांसमुभितो वदन्ति ।	
आकृत्यमेव ते परि वदन्ति सर्वे अग्निं द्वितीयं त्रिवृतं च हंसम्	१७
सहस्राह्व्यं विर्यतावस्य पक्षौ हरेर्हंसस्य पततः स्वर्गम् ।	
स देवान्सर्वानुरस्युपदध्यं संपश्यन् याति भुवनानि विश्वां	१८
सत्येनोर्ध्वस्तपति ब्रह्मणावाङ् वि पश्यति ।	
प्राणेन तिर्यङ् प्राणति यस्मिन् ज्येष्ठमधि श्रितम्	१९
यो वै ते विद्यादुरणी याभ्यां निर्मथ्यते वसु ।	
स विद्वान् ज्येष्ठं मन्येत स विद्याद् ब्राह्मणं महत्	२० (२७)
अपादग्रे समभवत् सो अग्रे स्वर्गं राभरत् । चतुष्पाद् भूत्वा भोग्यः सर्वमादत्त भोजनम्	२१
भोग्यो भवदथो अन्नमदद् बृह । यो देवमुत्तरावन्तमुपासीत सनातनम्	२२
सनातनमेनमाहुर्ब्रुताद्य स्यात् पुनर्णवः ।	
अहोरात्रे प्र जायेते अन्यो अन्यस्य रूपयोः	२३
शतं सहस्रमयुतं न्यविदमसंख्येयं स्वर्भस्मिन् निर्विण्टम् ।	
तदस्य ग्रन्थमिपश्यत एव तस्माद् देवो रौचत एष एतत्	२४
बालादेकमणीयस्कमुतैकं नेवं दृश्यते । ततः परिष्वजीयसी देवता सा मम प्रिया	२५
इयं कल्याण्यं जरा मर्त्यस्यामतां गृहे । यस्मै कृता शये स यश्चकार जजार सः	२६
त्वं स्त्री त्वं पुमानसि त्वं कुमार उत वां कुमारी ।	
त्वं जीर्णो वृण्डेन वक्षसि त्वं जातो भवसि विश्वतोमुखः	२७
उतैषां पितोत वां पुत्र एषामुतैषां ज्येष्ठ उत वां कनिष्ठः ।	
एको ह देवो मर्नसि प्रविष्टः प्रथमो जातः स उ गर्भे अन्तः	२८
पूर्णात् पूर्णमुदंचति पूर्णं पूर्णेन सिच्यते ।	
उतो तवृथ विद्याम् यतस्तत् परिषिच्यते	२९
एषा सनत्नी सनमेव जातैषा पुराणी परि सर्वं बभूव ।	
मही देव्युपसी विभाती सैकेनैकेन मिषता धि चण्टे	३० (२८)
अविर्वै नाम देवतर्तनास्ते परीवृता ।	
तस्यां रूपेणैव वृक्षा हरिता हरितस्रजः	३१
अन्ति सन्तं न जहात्यन्ति सन्तं न पश्यति ।	
देवस्य पश्य काव्यं न मर्या न जीर्यति	३२ (२७)

कां० १०, प्र० २३, अनु० ४]

१३९

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० ८, मं० २३]

अपूर्वेणेषिता वाचस्ता वदन्ति यथायथम् ।
 वदन्तीर्यत्र गच्छन्ति तदाहुर्ब्राह्मणं महत् ३३
 यत्र देवाश्च मनुष्याश्चारा नामाविव श्रिताः ।
 अपां त्या पुष्पं पुच्छामि यत्र तन्मायया हितम् ३४
 येभिर्वातं द्रुषितः प्रवाति ये ददन्ते पञ्च दिशः सध्रीचीः ।
 य आहुतिमत्यमन्यन्त देवा अपां नेतारः कतमे त आसन् ३५
 इमामेषां पृथिवीं वस्तु एकोऽन्तरिक्षं पर्येको बभूव ।
 दिवमेषां ददते यो विधर्ता विश्वा आशाः प्रति रक्षन्त्येकं ३६
 यो विद्यात् सूत्रं विततं यस्मिन्नोताः प्रजा इमाः ।
 सूत्रं सूत्रस्य यो विद्यात् स विद्याद् ब्राह्मणं महत् ३७
 वेदाहं सूत्रं विततं यस्मिन्नोताः प्रजा इमाः ।
 सूत्रं सूत्रस्याहं वेदायो यद् ब्राह्मणं महत् ३८
 यदन्तरा द्यावापृथिवी अग्निरैत् प्रदहन् विश्वकृण्व्युः ।
 यत्रातिष्ठन्नेकपत्नीः परस्तात् कृवासीन्मातरिश्वा तदानीम् ३९
 अप्सवासीन्मातरिश्वा प्रविष्टः प्रविष्टा देवाः संलिलान्यासन् ।
 ब्रुहन् ह तस्थौ रजसो विमानः पर्वमानो हरित आ विवेश ४०
 उत्तरेणैव गायत्रीममृतेऽधि वि चक्रमे । साम्ना ये सामं संविदुरजस्तद् दददशे कृ४१
 निवेशनः संगमनो वरुणां देव इव सविता सत्यधर्मा ।
 इन्द्रो न तस्थौ समरे धर्मानाम् ४२
 पुण्डरीकं नवद्वारं त्रिभिर्गुणैर्मिरावृतम् । तस्मिन् यद् यक्षमात्मन्वत् तद् वै ब्रह्मविदो विदुः ४३
 अकामो धीरो अमृतः स्वयंभू रसेन तृप्तो न कुतश्चनोनः ।
 तमेव विद्वान् न बिभाय मृत्योरात्मानं धीरमजरं युवानम् ४४ (२९) (१८९)
 ॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(९) शतौदना गौः ।

१-२७ अथर्वा । शतौदना । अनुष्टुप् । १ त्रिष्टुप् । १२ पय्यापङ्क्तिः । २५ द्वयुष्णिग्गर्भाऽनुष्टुप् ।
 २६ पञ्चपदा बृहत्पुण्डुबुष्णिग्गर्भा जगती । २७ पञ्चपदातिजगतानुष्टुप्गर्भा शकरी ।

[५] अघायतामपि नद्या मुखानि सपत्नेषु वज्रमप्येतम् ।
 इन्द्रेण वृत्ता प्रथमा शतौदना भ्रातृव्यग्री यजमानस्य गातुः १ (१९०)

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० २३, अनु० ५]

२४०

[कां० १०, सू० ९, मं० २]

वेदिष्टे चर्म भवतु बर्हिर्लोमानि यानि ते ।

एषा त्वां रशनाग्रभीद् यावां त्वेषोऽधि नृत्यतु

२

बालास्ते प्रोक्षणीः सन्तु जिह्वा सं माद्वद्भ्ये ।

शुद्धा त्वं यज्ञियां भूत्वा दिवं प्रेहि शतौदने

३

यः शतौदनां पचति कामप्रेण स कल्पते ।

प्रीता ह्यस्यत्विजः सर्वे यन्ति यथायथम्

४

स स्वर्गमा रोहति यत्रादस्त्रिदिवं द्विवः ।

अपूपनाभिं कृत्वा यो ददाति शतौदनाम्

५

स तांल्लोकान्तस्माप्नोति ये द्विष्या ये च पार्थिवाः ।

हिरण्यज्योतिषं कृत्वा यो ददाति शतौदनाम्

६

ये ते देवि शमितारः पृक्तारो ये च ते जनाः ।

ते त्वा सर्वे गोप्स्यन्ति मेभ्यो भेषीः शतौदने

७

वसवस्त्वा दक्षिणत उत्तरान्मरुतस्त्वा ।

आदित्याः पश्चाद् गोप्स्यन्ति सार्गिण्योममतिं द्रव

८

देवाः पितरो मनुष्या गन्धर्वाप्सरसश्च ये ।

ते त्वा सर्वे गोप्स्यन्ति सार्तिरात्रमतिं द्रव

९

अन्तरिक्षं दिवं भूमिमादित्यान् मरुतो दिशः ।

लोकान्तस सर्वाणाप्नोति यो ददाति शतौदनाम्

१० (३०)

घृतं प्रोक्षन्तीं सुभगा देवी देवान् गोमिष्यति । पृक्तारमघ्न्ये मा हिंसीदिवं प्रेहि शतौदने ११

ये देवा दिविपदो अन्तरिक्षसदश्च ये ये च मे भूम्यामधि ।

तेभ्यस्त्वं धृक्ष्व सर्वदा क्षीरं सर्पिरथो मधु

१२

यत् ते शिरो यत् ते मुखं यौ कर्णौ ये च ते हनू ।

आमिक्षां दुहतां वात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु

१३

यौ त ओष्ठी ये नासिके ये शृङ्गे ये च तेऽक्षिणी ।

आमिक्षां दुहतां वात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु

१४

यत् ते क्लोमा यद्वृद्धं पुरीतत् सहकण्ठिका । आमिक्षां दुहतां वात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु १५

यत् ते यकुद् ये मत्स्ने यकान्त्रं याश्च ते गुदाः । आमिक्षां दुहतां वात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु १६

यस्ते प्लाशियो वनिष्पुर्वौ कुक्षी यच्च चर्म ते । आमिक्षां दुहतां वात्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु १७ (३०६)

कां० १०, प्र० २३, अनु० ५]

१४१

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० ९, मं० १८]

यत् ते मज्जा यदास्थि यन्मांसं यच्च लोहितम् । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	१८
यो ते बाह्वे ये वृषणी यावन्मै या च ते ककुत् । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	१९
यास्ते ग्रीवा ये स्कन्धा याः पृष्ठीयाश्च पश्विः । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	२० (३१)
यो त ऊरू अङ्घ्रिवन्तौ ये श्रोणी या च ते मसत् । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	२१
यत् ते पुच्छं ये ते बाला यदूथो ये च ते स्तनाः । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	२२
यास्ते जङ्घा याः कुटिका क्रूच्छरा ये च ते शफाः । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	२३
यत् ते चर्म शतौदने यानि लोमान्यग्नये । आमिक्षां दुहतां वृत्रे क्षीरं सर्पिरथो मधु	२४
क्रोडौ ते स्तां पुनः शिखावाज्येनाभिघारिता । तौ पक्षा वेपि कृत्वा सा पक्षारं दिवं वह	२५
उलूखं मुसलं यश्च चर्मणि यो वा शूर्पे तण्डुलः कर्णः । यं वा वाते मातरिश्वा पर्वमानो ममाथाग्निद्वयोः सुहृतं कृणोतु	२६

अपो देवीर्मधुमतीर्वृतश्रुतो ब्रह्मणां हस्तेषु प्रपृथक् सादयामि ।

यत् काम इदमभिषिञ्चामि वोऽहं तन्मे सर्वं संपद्यतां वयं स्याम पतयो रयीणाम् २७ (३२)(३३)

(१०) वशा गोः ।

१-३४ कदम्बः । वशा । अनुष्टुप् ; १ ककुत्मतीः ; ५ पञ्चपदाः १० स्कन्धोऽङ्घ्रिवा बृहती ; ६, ८, १० विराट् ;

२३ बृहती ; २४ उपरिधाद्बृहती ; २६ आस्तारपङ्क्तिः ; २७ शकुमतीः

२९ त्रिपदा विराड्गायत्री ; ३० उणिग्गर्भाः

३१ विराट्पञ्चाष्टकम् ।

नमस्ते जायमानायै ज्ञाताया उत ते नमः ।

बालेभ्यः शफेभ्यो रूपायाग्नये ते नमः

(३१७)

अथर्व० ३१

अथवेवेदः । कां० १०, प्र० २३, अनु० ५]

१४१

[कां० १०, सू० १०, मं० २]

यो विद्यात् सप्त प्रवतः सप्त विद्यात् परावतः ।	
शिरो यज्ञस्य यो विद्यात् स वशां प्रति गृहीयात्	२
वेदाहं सप्त प्रवतः सप्त वेद परावतः ।	
शिरो यज्ञस्याहं वेतु सोमं चास्यां विचक्षणम्	३
यया द्यौरया पृथिवी ययापो गुपिता इमाः ।	
वशां सहस्रधारां ब्रह्मणाच्छावदामसि	४
शतं कंसाः शतं क्रोधधारः शतं गोमारो अधि पृष्ठे अस्याः ।	
ये वेवास्तस्यां प्राणन्ति ते वशां विदुरंकुधा	५
यज्ञपदीराक्षीरा स्वधाप्राणा महीलुंका ।	
वशा पर्जन्यपत्नी देवां अप्येति ब्रह्मणा	६
अनु त्वाग्निः प्राविशदनु सोमो वशे त्वा ।	
ऊर्ध्वस्ते भद्रे पर्जन्यो विद्युतस्ते स्तनां वशे	७
अपस्त्वं धुक्षे प्रथमा उर्वरा अपरा वशे ।	
तृतीयं राष्ट्रं धुक्षेऽन्नं क्षीरं वशे त्वम्	८
यदादित्यैर्हूयमानोपातिष्ठ क्रतावरि ।	
इन्द्रः सहस्रं पात्रान्तसोमं त्वापाययद् वशे	९
यदुनुचीन्द्रमैरात् त्वं ऋप्रभोऽह्वयत् ।	
तस्मात् ते वृत्रहा पर्यः क्षीरं क्रुद्धोऽहरद् वशे	१० (३३)
यत् ते क्रुद्धो धनं पतिरा क्षीरमहरद् वशे ।	
इदं त्वद्य नाकस्त्रिषु पात्रेषु रक्षति	११
त्रिषु पात्रेषु तं सोममा वेव्युहिरद् वशा ।	
अथवा यत्र दीक्षितो बर्हिष्यास्तं हिरण्यये	१२
सं हि सोमेनागतं समु सर्वेण पट्वातां ।	
वशा समुद्रमध्यंठाद् गन्धर्वैः कलिभिः सह	१३
सं हि वातेनागतं समु सर्वैः पतत्रिभिः ।	
वशा समुद्रे प्रानृत्यद्वजः सामानि विभ्रंती	१४
सं हि सूर्येणागतं सप्तु सर्वेण चक्षुषा ।	
वशा समुद्रमर्त्यस्यद् भद्रा ज्योतींषि विभ्रंती	१५ (३३१)

कां० १०, प्र० २३, अनु० ५]

२४३

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० १०, मं० १६]

अभीवृता हिरण्येन यदतिष्ठ क्रतावरि ।	
अश्वः समुद्रो भूत्वाध्यस्कन्दद् वशे त्वा	१६
तद् भद्राः समगच्छन्त वशा देवश्रथो स्वधा ।	
अथर्वा यत्र दीक्षितो बर्हिष्यास्तं हिरण्यये	१७
वशा माता राजन्यस्य वशा माता स्वधे तव ।	
वशाया यज्ञ आयुधं ततश्चित्तमजायत	१८
ऊर्ध्वो बिन्दुरुदचरद् ब्रह्मणः ककुद्वादर्धि ।	
ततस्त्वं जज्ञिषे वशे ततो होताजायत	१९
आम्रस्ते गाथा अभवन्नुष्णिहाभ्यो बलं वशे ।	
पाजस्याज्जज्ञे यज्ञ स्तनेभ्यो रुश्मयस्तव	२० (३४)
ईमाभ्यामयनं जातं सक्थिभ्यां च वशे तव ।	
आन्त्रेभ्यो जज्ञिर अत्रा उदरादर्धि वीरुधः	२१
यदुदरं वरुणस्यानुप्राविशथा वशे ।	
ततस्त्वा ब्रह्मोर्दह्ययत् स हि नेत्रमवेत् तव	२२
सर्वे गर्भाद्वेपन्त जायमानादसूस्वुः ।	
सस्रुव हि तामाहुर्वशेति ब्रह्माभिः क्लृप्तः स ह्यस्या बन्धुः	२३
युध एकः सं सृजति यो अस्या एक इद् वशी ।	
तरांसि यज्ञा अभवन् तरसां चक्षुरभवद् वशा	२४
वशा यज्ञं प्रत्यगृह्णाद् वशा सूर्यमधारयत् ।	
वशायाऽन्तरविशदेवुनो ब्रह्मणा सह	२५
वशामेवामृतमाहुर्वशां मृत्युमुपासते ।	
वशेदं सर्वमभवद् देवा मनुष्याऽऽ असुराः पितर ऋषयः	२६
य एवं विद्यात् स वशां प्रति गृह्णीयात् ।	
तथा हि यज्ञः सर्वपाद् दुहे वात्रेऽनपस्फुत्	२७
तिस्रो जिह्वा वरुणस्यान्तर्दीद्यत्यासनि ।	
तासां या मध्ये राजति सा वशा दुष्प्रतिग्रहा	२८
चतुर्धा रेतो अभवद् वशायाः ।	
आपस्तुरीयसमृतं तुरीयं यज्ञस्तुरीयं पशवस्तुरीयम्	२९ (३४५)

[अथर्ववेदः १०, पं० २३, अनु० ५]

२४४

[कां० १०, सू० १०, मं० २१]

वृशा योर्वृशा पृथिवी वृशा विष्णुः प्रजापतिः ।	
वृशायां दुग्धमपिबन्त्साध्या वसंवश्च ये	३०
वृशायां दुग्धं पीत्वा साध्या वसंवश्च ये ।	
ते वै ब्रध्नस्य विष्टपि पयो अस्या उपासते	३१
सोममेतामेकं दुहे घृतमेक उपासते ।	
य एवं विदुषे वृशां दृढस्ते गतास्त्रिदिवं विवः	३२
ब्राह्मणेभ्यो वृशां दृत्वा सर्वाल्लोकान्त्समश्नुते ।	
ऋतं ह्यस्यामार्पितमपि ब्रह्माथो तपः	३३
वृशां देवा उप जीवन्ति वृशां मनुष्या जित ।	
वृशेदं सर्वमभवद् यावत् सूर्यो विपश्यति	३४ (३५) (३५०)

[इति त्रयोविंशः प्रपाठकः ॥२३॥]

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

॥ इति दशमं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या-

नवमकाण्डस्यान्तपर्यन्तं १६३६

दशमकाण्डस्य ... ३५०

सर्वयोगः १९८६

कां० ११, प्र० २४, अनु० १]

२४५

[अथर्ववेदः। कां० ११, सू० १, मं० १]

एकादशं काण्डम् ।

(१) ब्रह्मोदनम् ।

१-३७ ब्रह्मा । ओवनः । त्रिष्टुप्; १ अनुष्टुप्कर्मा भुरिक्पङ्क्तिः; २ बृहतीगर्भा विराट्; ३ चतुष्टुप्
शाक्यगर्भा जगती; ४, १५-१६ भुरिक्; ५ बृहतीगर्भा विराट्; ६ उष्णिक्; ८ विराट् गायत्री;
९ शाक्यरातिजागतगर्भा जगती; १० विराट् पुरेतिजगती विराट्जगती; ११ जगती;
१७, २१, २४-२६, २९ (भुरिक्); ३७ विराट् जगती; १८ अतिजागतगर्भा
परातिजगता विराट्जगती; २० अतिजागतगर्भा परा शाक्यरा
चतुष्टुप् भुरिजगती; २७ अतिजागतगर्भा जगती;
३१ भुरिक्; ३५ चतुष्टुप् ककुम्भयुष्णिक्;
३६ पुरोविराट् (व्याघ्रादिष्ववगन्तव्या);

[अथ चतुर्विंशः प्रपाठकः ॥२४॥]

- [१] अग्ने जायस्वादितिनाथितेयं ब्रह्मोदनं पञ्चति पुत्रकामा ।
सप्तऋषयो भूतकृतस्ते त्वा मन्थन्तु प्रजयां सुहेह १
कृणुत धूमं वृषणः सखायोऽद्रोधाविता वाचमच्छे ।
अयमग्निः पृतनापाद् सुवीरो येन देवा असहन्त दस्यून् २
अग्नेऽर्जनिष्ठा महते वीर्यायि ब्रह्मोदनाय पक्तवे जातवेदः ।
सप्तऋषयो भूतकृतस्ते त्वाजीजनन्नस्यै रयि सर्ववीरं नि यच्छे ३
समिद्धो अग्ने समिधा समिध्यस्व विद्वान् देवान् यज्ञियाँ एह वंक्षः ।
तेभ्यो हविः श्रपयं जातवेद उत्तमं नाकमधि रोहयेमम् ४
त्रेधा भागो निहितो यः पुरा वो देवानां पितृणां मर्यानाम् ।
अंशान् जानीध्वं वि भजामि तान् वो यो देवानां स इमां पारयति ५
अग्ने सहस्वानभिभूरभीदसि नीचो न्युजि द्विपतः सपत्नान् ।
इयं मात्रा मीयमाना मिता च सजातास्ते बलिहृतः कृणोतु ६
साकं सजातेः पर्यसा सहैधुदुज्जैनां महते वीर्यायि ।
ऊर्ध्वो नाकस्याधि रोह विष्टपं स्वर्गो लोक इति यं वदन्ति ७
इयं मही प्रातिं गृह्णातु चर्मं पृथिवी देवी सुमनस्यमाना !
अथ गच्छेम सुकृतस्य लोकम् ८

एतौ ग्रावाणौ सयुजा युङ्गिधु चर्मणि निर्भिन्ध्यंशून् यजमानाय साधु ।	
अवघ्नती नि जेहि य इमां पृतन्यव ऊर्ध्वं प्रजामुद्धरन्त्युद्धेह	९
गृहाण ग्रावाणौ सुकृतौ वीर हस्त आ तं देवा यज्ञियां यज्ञमगुः ।	
त्रयो वरा यतमांस्त्व वृणीषे तास्ते समृद्धीरिह रांधयामि	१० (१)
इयं तं धीतिरिदमु ते जनित्रं गृह्णातु त्वामदिंतिः शूरपुत्रा ।	
परां पुनीहि य इमां पृतन्यवोऽस्यै रयिं सर्ववीरं नि यच्छ	११
उपश्वसे द्रुवयं सीदता यूयं वि विंच्यध्वं यज्ञियासस्तुपैः ।	
श्रिया समानानति सर्वांन्त्स्यामाधस्पदं द्विपतस्पादयामि	१२
परेहि नारि पुनरेहि क्षिप्रमपां त्वां गोष्ठोऽध्यरुक्षद् भराय ।	
तासां गृह्णीताद् यतमा यज्ञिया असन् विभाज्यं धीरीतरा जहीतात्	१३
एमा अंगुर्योपितः शुम्भमाना उत्तिष्ठ नारि त्वसं रभस्व ।	
सुपत्नी पर्या प्रजया प्रजावत्या त्वागन् यज्ञः प्रति कुम्भं गृभाय	१४
ऊर्जो भागो निहितो यः पुरा व क्रपिप्रशिष्टाप आ भरैताः ।	
अयं यज्ञो गातुवित्राथवित् प्रजाबिदुगः पशुविद् वीरविद् वो अस्तु	१५
अग्ने चरयज्ञियस्त्वाध्यरुक्षच्छुचिस्तपिष्ठस्तपसा तपेनम् ।	
आर्षेया देवा अभिसंगत्य भागमिमं तपिष्ठा क्रतुभिस्तपन्तु	१६
शुद्धाः पूता योपितो यज्ञिया इमा आपश्चरुमव सपन्तु शुभ्राः ।	
अदुः प्रजा बह्वलान् पशून् नः एकौवृन्स्यं सुकृतामेतु लोकम्	१७
बह्वणा शुद्धा उत पूता धृतेन सोमस्यांशवस्तण्डुला यज्ञिया इमे ।	
अपः प्र विशत प्रति गृह्णातु वश्चरुमिं एकत्वा सुकृतामेत लोकम्	१८
उरुः प्रथस्व महता महिम्ना सहस्रपृष्ठः सुकृतस्य लोके ।	
पितामहाः पितरः प्रजोपजाहं पक्ता पञ्चदशस्ते अस्मि	१९
सहस्रपृष्ठः शतधारी अक्षितो ब्रह्मादुनो देवयानः स्वर्गः ।	
अमुंस्त आ दधामि प्रजयां रेपयेनान् बलिहाराय मृडतान्मह्यमेव	२० (२)
उदेहि वेदिं प्रजयां वर्धयेनां नृदस्व रक्षः प्रतरं धेह्येनाम् ।	
श्रिया समानानति सर्वांन्त्स्यामाधस्पदं द्विपतस्पादयामि	२१
अभ्यावर्तस्व पशुभिः सहेनां प्रत्यडेनां देवताभिः सहेधि ।	
मा त्वा प्रापच्छपथो माभिचारः स्वे क्षेत्रे अनभीवा वि राज	२२ (११)

का० ११, प्र० २४, अनु० १]

२४७

[अथर्ववेदः । का० ११, सू० १, मं० २३]

- ऋतेन तृष्ठा मर्नसा हितेषा ब्रह्मोदुनस्य विहिता वंकिरये ।
 अंसदीं शुद्धामुप धेहि नारि तत्रोदुनं सादय देवानाम् २३
 अदितेर्हस्तां सुचमेतां द्वितीयां सप्तऋषीं भूतकृतां यामकृण्वन् ।
 सा गात्राणि विदुष्योदुनस्य दर्विवेद्यामर्धेन चिनोतु २४
 शूतं त्वा हव्यमुपं सिदन्तु देवा निःसृप्याग्नेः पुनरेनान् प्र सीद ।
 सोमेन पूतो जठरं सीद ब्रह्मणामार्षेयास्ते मा रिपन् प्राशितारः २५
 सोमं राजन्तस्त्रानुमा वपैभ्यः सुत्राह्मणा यतमे त्वोपसीदान् ।
 ऋषीनार्षेयांस्तपसोऽर्धं ज्ञातान् ब्रह्मोदुने सुहवां जोहवीमि २६
 शुद्धाः पूता योपितो यज्ञिया इमा ब्रह्मणां हस्तेषु प्रपृथक् सादयामि ।
 यत् काम इदमभिषिञ्चामि वोऽहमिन्द्रो मरुत्वान्त्स ददाविदं मे २७
 इदं मे ज्योतिरमृतं हिरण्यं एकवं क्षेत्रात् कामदुषां म एषा ।
 इदं धनं नि दधे ब्राह्मणेपुं कृण्वे पन्थां पितृषु यः स्वर्गः २८
 अग्नौ तुषाना वप ज्ञातवेदसि परः कम्बूकां अप मृहि दूरम् ।
 एतं शुश्रुम गृहयजस्य भागमथो विद्म निःकृतेभागधेयम् २९
 श्राम्यतः पचंतो विद्धि सुन्वतः पन्थां स्वर्गमार्धि रोहवैनम् ।
 येन रोहात् परमापद्य यद् वयं उत्तमं नाकं परमं व्योमि ३० (३)
 वध्रेरध्वर्यो मुखमेतद् वि मृडुयाज्याय लोकं कृणुहि प्रविद्वान् ।
 धूतेन गात्रानु सर्वा वि मृडिडि कृण्वे पन्थां पितृषु यः स्वर्गः ३१
 बध्रे रक्षः समदुमा वपैभ्योऽब्राह्मणा यतमे त्वोपसीदान् ।
 पूरीषिणः प्रथमानाः पुरस्तादार्षेयास्ते मा रिपन् प्राशितारः ३२
 आर्षेयेषु नि दध ओदन त्वा नानार्षेयाणामप्यस्त्यत्र ।
 अग्निर्मे गोप्ता मरुतश्च सर्वे विश्वे देवा अग्नि रक्षन्तु एकवम् ३३
 यज्ञं दुहानं सवामित् प्रपीनं पुमांसं धेनुं सदनं रथीणाम् ।
 प्रजामृतत्वमुत व्रीधेमार्यु रायश्च पोषैरुप त्वा सदेम ३४
 वृषमोऽसि स्वर्गं ऋषीनार्षेयान् गच्छ ।
 सुकृतां लोके सीदु तत्र नो संस्कृतम् ३५
 समाचिनुष्वानुसंप्रयाह्यग्ने पथः कल्पय देवयानान् ।
 एतैः सुकृतेरनु गच्छेम यज्ञं नाके तिष्ठन्तमर्धि सप्तर्शमौ ३६ (३६)

अथयवेदः । कां० ११, पं० २४, अनु० १]

१४८

[कां० ११, सू० १, मं० १७]

येन वेवा ज्योतिषा द्यामुदायन् ब्रह्मावृत्तं पक्त्वा सुकृतस्य लोकम् ।

तेन गेम् सुकृतस्य लोकं स्वगिरोहन्तो अभि नार्कमुत्तमम्

३७ (४) (३७)

(२) रुद्रः ।

१-३१ अधर्वा । भव-शर्व रुद्राः । त्रिष्टुप् १ परातिजागता विराड्जगती, २ अनुष्टुप्

पञ्चपदा पथ्याजगती, ३ चतुष्पदा स्वराडुणिक्, ४-५ ७, १३, १५-१६, २१

अनुष्टुप् ६ आर्षी गायत्री, ८ महावृहती, ९ आर्षी, १० पुरोहित त्रिपदा

विराट्, ११ पञ्चपदा विराड्जगतीगर्भा शक्वरी, १२ भुरिक्,

१४, १७-१९, २३, २६-२७ विराड्गायत्री, २० भुरिगायत्री,

२१ विपमपादलक्ष्मा त्रिपदा महावृहती, २४, २९

जगती, २५ पञ्चपदातिशक्वरी, ३० चतुष्पदा

उणिक् ३१, व्यवसाना विपरीतपाद-

लक्ष्मा पदपदा (जगती ?) ।

भवांशवै मृडतं माभि यातं भूतपती पशुपती नमो वाम् ।

प्रतिहितामायतं मा वि स्रोष्टं मा नो हिंसिष्टं द्विपदो मा चतुष्पदः

१

शुने क्रोष्टे मा शरीराणि कर्तमलिकृवेभ्यो गृध्रेभ्यो ये च कृष्णा अविष्यवः ।

मक्षिकास्ते पशुपते वयंसि ते विधुसे मा विदन्त

२

क्रन्दाय ते प्राणाय याश्च ते भव रोपयः । नमस्ते रुद्र कृष्णः सहस्राक्षायामर्त्य

३

पुरस्तात् ते नमः कृष्ण उत्तरादधरादुत् । अभीर्गर्गाद् द्विस्पर्धन्तरिक्षाय ते नमः

४

मुखाय ते पशुपते यानि चक्षूषि ते भव । त्वेचे रूपाय संहृशे प्रतीचीनाय ते नमः

५

अङ्गेभ्यस्त उदराय जिह्वाय आस्यायि ते । दुद्भयो मुन्धाय ते नमः

६

अस्त्रा नीलशिखण्डेन सहस्राक्षेण वाजिनो । रुद्रेणार्धकघातिना तेन मा समरामहि

७

स नो भवः परि वृणक्तु विश्वत् आप इवाग्निः परि वृणक्तु नो भवः ।

मा नोऽमि मांस्तु नमो अस्त्वस्मै

८

चतुर्नमो अष्टकृत्वो भवाय दश कृत्वः पशुपते नमस्ते ।

तवेमे पञ्च पशवो विभक्ता गव्यो अश्वाः पुरुषा अजावयः

९

तव चतस्रः प्रविशस्तव द्यौस्तव पृथिवी तवेदमुद्योर्वन्तरिक्षम् ।

तवेवं सर्वमात्मन्वद् यत् प्राणत् पृथिवीमनु

१० (५)

उरुः कोशो वसुधास्तवाय यस्मिन्निमा विश्वा भुवनान्युन्तः ।

स नो मृड पशुपते नमस्ते परः क्रोष्टारो अभिभाः श्वानः परो यन्त्वघ्रुदो विक्रेष्युः ११ (४८)

कां० ११, प्र० २४, अ० १]

३५९

[अथर्ववेदः । कां० ११, सू० २, मं० १२]

- धनुर्विभर्षिं हरितं हिरण्यं सहस्रं शिखण्डिनम् ।
 रुद्रस्येषुश्चरति देवहेतिस्तस्यै नमो यतमस्यां विष्णीतः १२
- योऽभिर्भातो निलयते त्वां रुद्र निचिकीर्षति ।
 पश्चादनुप्रयुञ्जे तं विन्द्रस्य पदनीरिव १३
- भवारुद्री सयुजां संविद्वानाबुभावुग्रीं चरतो वीर्याय ।
 ताभ्यां नमो यतमस्यां विष्णीतः १४
- नमस्तेऽस्त्वायते नमो अस्तु परायते ।
 नमस्ते रुद्र तिष्ठतु आसीनायोत ते नमः १५
- नमः सायं नमः प्रातर्नमो रात्र्या नमो विवा ।
 भवार्यं च शर्वार्यं चोभाभ्यामक्रं नमः १६
- सहस्राक्षमतिपश्यं पुरस्ताद् रुद्रमस्यन्तं बहुधा विपश्चितम् ।
 मोषाराम जिह्वेयमानम् १७
- इयावाश्वं कृष्णमसितं मृणन्तं भीमं रथं केशिनः पादयन्तम् ।
 पूर्वं प्रतीमो नमो अस्त्वस्मै १८
- मा नोऽभि सा मृत्युं देवहेति मा नः क्रुधः पशुपते नमस्ते ।
 अन्यज्ञास्मद् द्विष्यां शाखां वि धूनु १९
- मा नो हिंसीरधि नो ब्रूहि परि णो वृक्षगिध मा क्रुधः ।
 मा त्वया समरामहि २० (६)
- मा नो गोषु पुरुषेषु मा गृधो नो अजाविपु ।
 अन्यत्रोषं वि वर्तय पियारूपां प्रजां जहि २१
- यस्य त्वमा कासिका हेतिरकुमश्वस्येव वृषणः क्रन्दु एति ।
 अभिपूर्वं निर्णयते नमो अस्त्वस्मै २२
- योऽन्तरिक्षे तिष्ठति विष्टमिहोऽयं जवनः प्रमृणन् देवपीयून्
 तस्मै नमो वृशभिः शक्ररीभिः २३
- तुभ्यमारण्याः पशवो मृगा वने हिता हंसाः सुपर्णाः शकुना वयांसि ।
 तव यक्षं पशुपते अस्त्वन्तस्तुभ्यं क्षरन्ति द्विष्या आपो वुधे २४

अथर्व० ३२

(६१)

अथर्ववेदः । कां० ११, प्र० २४, अनु० १]

२५०

[कां० ११, सू० २, मं० २५]

शिञ्जुमारा अजगराः पुंरीकया जृषा मत्स्या रजसा येभ्यो अस्यसि ।

न ते दूरं न परिष्ठास्ति ते भव सद्यः सर्वांन् परि

पश्यसि भूमिं पूर्वस्माद्ध्वं स्युत्तरस्मिन्तसमुद्रे

२५

मा नो रुद्र त्वमना मा विषेण मा नः सं स्रा दिव्येनाग्निना ।

अन्यत्रास्मद् विद्युतं पातयैताम्

२६

भवो दिवो भव ईशे पृथिव्या भव आ पप्र उर्वं न्तरिक्षम् ।

तस्मै नमो यतमस्यां दिशीऽतः

२७

भव राजन् यजमानाय मृड पशूनां हि पशुपतिर्वभूथ ।

यः श्रद्धधाति सर्ति देवा इति चतुष्पदे द्विपदेऽस्य मृड

२८

मा नो मुहान्तमुत मा नो अभेकं मा नो बहन्तमुत मा नो वक्ष्यतः ।

मा नो हिंसीः पितरं मातरं च स्वां तन्वं रुद्र मा रीरिपो नः

२९

रुद्रस्यैलवकारेभ्योऽसंस्कृताग्लेभ्यः ।

इदं महास्येभ्यः श्वभ्यो अकरं नमः

३०

नमस्ते घोषिणीभ्यो नमस्ते केशिनीभ्यः ।

नमो नमस्कृताभ्यो नमः संमुञ्जतीभ्यः ।

नमस्ते देव सेनाभ्यः स्वस्ति नो अभयं च नः

३१(७)(६८)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(३) ओदनः ।

[१] १-२१ अथर्वा । ओदनः (बार्हस्पत्योदनः ।) (त्रयः पर्यायाः) । १, १४ आसुरी गायत्रीः

२ त्रिपदा समविपमा गायत्रीः ३, ६, १० आसुरी पङ्क्तिः; ४, ८ साम्यनुष्टुपः

५, १३, १५, २५ साम्ययुष्णिक्; ७, १९-२२ प्राजापत्याऽनुष्टुपः ९, १७-१८

आसुर्यनुष्टुपः ११ भुरिगार्च्यनुष्टुपः १२ याजुषी जगती; १६, २३

आसुरी बृहती; २४ त्रिपदा प्राजापत्या बृहती; २६ आर्च्यु-

णिक्; २७-२९ साम्नी बृहती, (२८-२९ भुरिक्);

३० याजुषी त्रिष्टुपः ३१ अल्पशः

पङ्क्तिरुत याजुषी ।

[२] (१) तस्योदुनस्य बृहस्पतिः शिरो ब्रह्म मुखम्

१

द्यावापृथिवी श्रोत्रे सूर्याचन्द्रमसावाक्षिणी सप्तऋषयः प्राणापानाः

२

चक्षुर्मुखं कामं उलूखलम्

३

(७१)

कां० ११, प्र० २४, अट्ट० २]

२५१

[अथर्ववेदः । कां० ११, सू० ३, मं० ४]

दितिः शूर्पमर्दितिः शूर्पग्राही वातोऽर्पाविनक्	४
अश्वाः कणा गावस्तण्डुला मशकास्तुपाः	५
कट्वं फलीकरणाः शरोऽभ्रम्	६
श्याममयोऽस्य मांसानि लोहितमस्य लोहितम्	७
त्रपु भस्म हरितं वर्णः पुष्करमस्य गुन्धः	८
खलः पात्रं स्फयावंसावीदि अंतुक्चे	९
आन्त्राणि जत्रवो गुदा वत्राः	१०
इयमेव पृथिवी कुम्भी भवति राध्यमानस्योदुनस्य द्यौरपिधानम्	११
सीताः पशीवः सिकता ऊर्ध्वम्	१२
कृतं हस्तावनेर्जनं कुल्योपसेचनम्	१३
कृचा कुम्भ्यर्धहितात्विज्येन प्रेषिता	१४
ब्रह्मणा परिगृहीता साम्ना पर्युहा	१५
बृहदायवनं रथन्तरं दर्विः	१६
कृतवः पुक्ता आर्तवाः समिन्धते	१७
चरं पञ्चबिलमुखं घर्मोऽर्भान्धे	१८
ओदुनेन यज्ञवचः सर्वे लोकाः समाप्याः	१९
यस्मिन्समुद्रो द्यौर्भूमिस्त्रयोऽवरपरं श्रिताः	२०
यस्य देवा अकल्पन्तोच्छिष्टे पटुशीतयः	२१
तं त्वौदुनस्य पृच्छामि यो अस्य महिमा महान्	२२
स य ओदुनस्य महिमानं विद्यात्	२३
नाल्प इति ब्रूयान्नानुपसेचन इति नेदं च किं चेति	२४
यावद् वाताभिमनुस्येत तन्नातिं वदेत्	२५
ब्रह्मवादिनो वदन्ति पराश्वमोदुनं प्राशीः प्रत्यश्चाशमिति	२६
त्वमोदुनं प्राशीश्स्त्वामोदुनाश् इति	२७
पराश्वं चैनं प्राशीः प्राणास्त्वा हास्यन्तीत्येनमाह	२८
प्रत्यश्च चैनं प्राशीरपानास्त्वा हास्यन्तीत्येनमाह	२९
नैवाहमोदुनं न मामोदुनः	३०
ओदुन एवोदुनं प्राशीत्	३१(१) (९९)

अथर्ववेदः । कां० ११, प्र० २४, अनु० २]

२५२

[कां० ११, प्र० १, मं० ३२]

- [२] ३२-४९ मन्त्रोक्ताः । ३२, ३८, ४१ (प्रथमा), ३२-४९ (सप्तमी) साक्षी त्रिष्टुप्; ३२, ३५, ४२ (द्वितीया), ३२-४९ (तृतीया) ३२-३४, ४४-४८ (पञ्चमी) एकपदाऽऽसुरी गायत्री; ३२, ४१, ४३, ४७ देवी जगती; ३८, ४४, ४६ (द्वि०), ३२, ३५-४३, ४९ (पञ्च०) एकपदाऽऽसुर्यनुष्टुप्; ३२-४९ (पष्टी) साम्यनुष्टुप्; ३२-४९ (प्र०) आसुर्यनुष्टुप्; ३७ (प्र०) साक्षी पङ्क्तिः; ३३, ३६, ४०, ४७-४८ (द्वि०) आसुरी जगती; ३४, ३७, ४१, ४३, ४५ (द्वि०) आसुरी पङ्क्तिः; ३४ (च०) आसुरी त्रिष्टुप्; ३५, ४६, ४८ (च०) आसुरी गायत्री; ३६-३७, ४० (च०) देवी पङ्क्तिः; ३८-३९ (च०) प्राजापत्या गायत्री; ३९ (द्वि०) आसुर्यनुष्टुप्; ४२, ४५, ४९ (च०) देवी त्रिष्टुप्; ४९ (द्वि०) एकपदा सुरिषसाक्षी गृहती ।

(२) ततश्चैनमन्येन शोष्णां प्राशीर्येन चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्रन् ॥१॥

उपेष्टतस्ते प्रजा मरिष्यतीत्येनमाह ॥२॥

तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

बृहस्पतिना शोष्णां ॥४॥ तेनैतं प्राशिषं तेनैनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥

३२

ततश्चैनमन्याभ्यां श्रोत्राभ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्रन् ॥१॥

बुधिरौ भविष्यसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

द्यावापृथिवीभ्यां श्रोत्राभ्याम् ॥४॥ ताभ्यामेतं प्राशिषं ताभ्यामेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥

३३

ततश्चैनमन्याभ्यामक्षीभ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्रन् ॥१॥

अन्धो भविष्यसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

सूर्याचन्द्रमसाभ्यामक्षीभ्याम् ॥४॥ ताभ्यामेतं प्राशिषं ताभ्यामेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥

३४

ततश्चैनमन्येन मुखेन प्राशीर्येन चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्रन् ॥१॥

मुखतस्ते प्रजा मरिष्यतीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

ब्रह्मणा मुखेन ॥४॥ तेनैतं प्राशिषं तेनैनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥

३५ (१०३)

कां० ११, प्र० २४, अनु० २]

२५३

[अथर्ववेदः । कां० ११, सू० ३, मं० ३६]

ततश्चैनमन्यया जिह्या प्राशीर्यया चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

जिह्वा तं मरिष्यतीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

अग्नेर्जिह्या ॥४॥ तर्हेनं प्राशिपुं तर्हेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ३६

ततश्चैनमन्यैर्दन्तेः प्राशीर्यश्चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

दन्तास्ते शस्यन्तीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

ऋतुभिर्दन्तैः ॥४॥ तैरेनं प्राशिपुं तैरेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ३७

ततश्चैनमन्यैः प्राणापानैः प्राशीर्यश्चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

प्राणापानास्त्वा हास्यन्तीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

मुप्तार्पिभिः प्राणापानैः ॥४॥ तैरेनं प्राशिपुं तैरेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ३८

ततश्चैनमन्येन व्यचंसा प्राशीर्येन चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

राजयक्ष्मस्त्वा हनिष्यतीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

अन्तरिक्षेण व्यचंसा ॥४॥ तैरेनं प्राशिपुं तैरेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ३९

ततश्चैनमन्येन पृष्ठेन प्राशीर्येन चेतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

विद्युत् त्वा हनिष्यतीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

द्विवा पृष्ठेन ॥४॥ तैरेनं प्राशिपुं तैरेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४० (१०८)

अथर्ववेदः । कां० ११, प्र० २४, अनु० २]

२५४

[कां० ११, सू० ३, मं० ४१]

ततश्चैनमन्येनोरसा प्राशीर्येन चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

कृष्या न रीत्युसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

पृथिव्योरसा ॥४॥ तेनैनं प्राशिपं तेनैनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥

४१

ततश्चैनमन्येनोदरेण प्राशीर्येन चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

उदुद्वारस्त्वा हनिष्यतीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

सत्येनोदरेण ॥४॥ तेनैनं प्राशिपं तेनैनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥

४२

ततश्चैनमन्येन वस्तिना प्राशीर्येन चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

अप्स मरिष्यसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

समुद्रेण वस्तिना ॥४॥ तेनैनं प्राशिपं तेनैनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥

४३

ततश्चैनमन्याभ्यामूरुभ्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

ऊरू ते मरिष्यत इत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

मित्रावरुणयोरूरुभ्याम् ॥४॥ ताभ्यामेनं प्राशिपं ताभ्यामेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥

४४

ततश्चैनमन्याभ्यामप्टीवज्यां प्राशीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥

सामो भविष्यसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥

त्वष्टुरप्टीवज्याम् ॥४॥ ताभ्यामेनं प्राशिपं ताभ्यामेनमजीगमम् ॥५॥

एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥

४५

(११३)

कां० ११, प्र० २४, अनु० २]

२५१

[अथर्ववेदः । कां० ११, सू० ३, नं० ४६]

ततश्चैनमन्याभ्यां पादाभ्यां प्राज्ञीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥
 बहुचारी भविष्यसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥
 अश्विनोः पादाभ्याम् ॥४॥ ताभ्यामेतं प्राशिपुं ताभ्यामिनमजीगमम् ॥५॥
 एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४६

ततश्चैनमन्याभ्यां प्रपदाभ्यां प्राज्ञीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥
 सर्पस्त्वां हनिष्यसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥
 सवितुः प्रपदाभ्याम् ॥४॥ ताभ्यामेतं प्राशिपुं ताभ्यामिनमजीगमम् ॥५॥
 एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४७

ततश्चैनमन्याभ्यां हस्ताभ्यां प्राज्ञीर्याभ्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥
 ब्राह्मणं हनिष्यसीत्येनमाह ॥२॥ तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥
 ऋतस्य हस्ताभ्याम् ॥४॥ ताभ्यामेतं प्राशिपुं ताभ्यामिनमजीगमम् ॥५॥
 एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४८

ततश्चैनमन्यया प्रतिष्ठया प्राज्ञीर्यां चैतं पूर्वं ऋषयः प्राश्नन् ॥१॥
 अप्रतिष्ठानोऽनायतनो मरिष्यसीत्येनमाह ॥२॥
 तं वा अहं नार्वाञ्चं न पराञ्चं न प्रत्यञ्चम् ॥३॥
 सत्ये प्रतिष्ठार्य ॥४॥ तथैनं प्राशिपुं तथैनमजीगमम् ॥५॥
 एष वा ओदुनः सर्वाङ्गः सर्वपुरुः सर्वतनूः ॥६॥

सर्वाङ्ग एव सर्वपुरुः सर्वतनूः सं भवति य एवं वेद ॥७॥ ४९ (९) (११७)

[३] ५०-५६ मन्त्रोक्ताः । ५० आसुर्यनुष्टुपः ५१ आच्युष्णिक् ५२ त्रिपदा भुक्तिसाम्नी
 त्रिष्टुपः ५३ आसुरी बृहती ५४ त्रिपदा भुक्तिसाम्नी बृहती ५५ साम्युष्णिक्
 ५६ प्राजापत्या बृहती ।

एतद् वै ब्रध्नस्य विष्टुपं यदोदुनः ५०
 ब्रध्नलोको भवति ब्रध्नस्य विष्टुपि श्रयते य एवं वेद ५१
 एतस्माद् वा ओदुनात् त्रयस्त्रिंशत् लोकान् निरभिमीत प्रजापतिः ५२
 तेषां प्रजानां यज्ञमसृजत ५३ (१२२)

अथर्ववेदः । कां० ११, प्र० २४, अनु० २]

२५६

[कां० ११, सू० ३, मं० ५४]

स य एवं विदुषं उपदृष्ट्वा भवति प्राणं रुणद्धि ५४
 न च प्राणं रुणद्धि सर्वज्यानि जीयते ५५
 न च सर्वज्यानि जीयते पुरेनं जरसः प्राणो जहाति ५६ (१०) (१२४)

८ (४) प्राणः ।

१-२६ भार्गवो वेदभिः । प्राणः । अनुष्टुप्; १ शङ्कुमती; ८ पथ्यापङ्क्तिः; १४ निवृत्; १५ भुरिक; २० अनुष्टुब्गर्भा त्रिष्टुप्; २१ मध्येज्योतिर्जगती; २२ त्रिष्टुप्; २६ बृहतीगर्भा ।

प्राणाय नमो यस्य सर्वमिदं वशं । यो भूतः सर्वस्येश्वरो यस्मिन्सर्वं प्रतिष्ठितम् १
 नमस्ते प्राण कन्दाय नमस्ते स्तनयित्वेन । नमस्ते प्राण विद्युते नमस्ते प्राण वर्षते २
 यत् प्राण स्तनयितुर्नाभिकन्दृत्योर्पथीः । प्र वीयन्ते गर्भान् दधतेऽथो ब्रह्मिर्वि जायन्ते ३
 यत् प्राण कृतावागतेऽभिकन्दृत्योर्पथीः । सर्वं तदा प्र मोदते यत् किं च भूम्यामार्धि ४
 यदा प्राणो अभ्यवर्षीद् वर्षेण पृथिवीं महीम् । पशवस्तत् प्र मोदन्ते महो वै नो भविष्यति ५
 अभिवृष्टा ओषधयः प्राणेन समवादिरन् । आयुर्वै नः प्रातीतरुः सर्वा नः सुरभीरकः ६
 नमस्ते अस्त्वायते नमो अस्तु परायते । नमस्ते प्राण तिष्ठत आसीनायोत ते नमः ७
 नमस्ते प्राण प्राणते नमो अस्त्वपानते ।

पराचीनाय ते नमः प्रतीचीनाय ते नमः सर्वस्मे त इदं नमः ८

या ते प्राण प्रिया तनूयो ते प्राण प्रेयसी । अथो यद् भेषजं तव तस्य नो वेहि जीवसे ९

प्राणः प्रजा अनु वस्ते पिता पुत्रमिव प्रियम् ।

प्राणो ह सर्वस्येश्वरो यच्च प्राणति यच्च न

१० (११)

प्राणो मृत्युः प्राणस्तक्मा प्राणं देवा उपास्ते । प्राणो ह सत्यवादिर्नमुत्तमे लोक आ दधत् ११

प्राणो विराद् प्राणो देही प्राणं सर्वं उपास्ते ।

प्राणो ह सूर्यश्चन्द्रमाः प्राणमाहुः प्रजापतिम्

१२

प्राणाणानो ब्रीहियवावन्ङ्गान् प्राण उच्यते ।

यवै ह प्राण आहिताऽणानो ब्रीहिरुच्यते

१३

अपानति प्राणति पुरुषो गर्भे अन्तरा । यदा त्वं प्राणं जिवस्वस्यथ स जायते पुनः १४

प्राणमाहुमतिरिश्वानं वातो ह प्राण उच्यते ।

प्राणे ह भूतं भव्यं च प्राणे सर्वं प्रतिष्ठितम्

१५ (१२९)

कां० ११, प्र० २४, अनु० २]

१५७

[अथर्ववेदः । कां० ११, सू० ४, मं० १६]

आथर्वणीराङ्गिरसीर्देवीर्मनुष्यजा उत । ओषधयः प्र जायन्ते यदा त्वं प्राण जिन्वसि १६
 यदा प्राणो अभ्यवर्षाद् वर्षेण पृथिवीं महीम् । ओषधयः प्र जायन्तेऽथो याः काश्च वीरुषः १७
 यस्ते प्राणेद् वेद् यस्मिंश्चासि प्रतिष्ठितः । सर्वे तस्मै बलिं हिरानमुष्मिल्लोक उत्तमे १८
 यथा प्राण बलिहृतस्तुभ्यं सर्वाः प्रजा इमाः । एवा तस्मै बलिं हिरान् यस्त्वां शृण्वत् सुश्रवः १९

अन्तर्गर्भेश्वरति देवतास्वाभूतो भूतः स उ जायते पुनः ।

स भूतो भव्यं भविष्यत् पिता पुत्रं प्र विवेशा शचीभिः

२० (१२)

एकं पादं नोत्तिवदति सलिलाद्धस उच्चरन् ।

यदुक्त्वा स तमुत्तिवदेन्नैवाद्य न श्वः स्यान्न रात्री नाहः स्यान्न व्युच्छेत् कदा चन २१

अष्टाचक्रं वर्तत एकनेमि सहस्राक्षरं प्र पुरो नि पश्चा ।

अर्धेन विश्वं भुवनं जजान यदस्यार्धं कृतमः स केतुः

२२

यो अस्य विश्वजन्मन ईशे विश्वस्य चेष्टतः । अन्येषु क्षिप्रधन्वने तस्मै प्राण नमोऽस्तु ते २३

यो अस्य सर्वजन्मन ईशे सर्वस्य चेष्टतः । अतन्द्रो ब्रह्मणा धीरः प्राणो मानु तिष्ठतु २४

ऊर्ध्वः सुतेषु जागार ननु तिर्यङ् नि पद्यते । न सुप्तमस्य सुतेष्वनु शुभाव कश्चन २५

प्राण मा संत पर्यावृतो न मदन्यो भविष्यसि ।

अपां गर्भमिव जीवसे प्राणं ब्रह्मणि त्वा मयि

२६ (१३) (१५०)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

७ (५) ब्रह्मचर्यम् ।

१-२६ ब्रह्मा । ब्रह्मचारी । त्रिष्टुप् : १ पुरोऽतिजागता विराड्गर्भाः २ पञ्चपदा बृहतीगर्भा विराड्

शाकरीः ३ उरोबृहतीः ४ शाकरगर्भा चतुष्पदा जगतीः ५ विराड्गर्भाः ६ पुरोऽतिजागता विराड्

जगतीः ७ बृहतीगर्भाः १० मुरिक् : ११-१३ जगतीः १२ शाकरगर्भा चतुष्पदा

विराडतिजगतीः १५ पुरस्ताज्ज्योतिः १४, १६-२२ अनुष्टुप् :

२३ पुरोवार्हतातिजगतगर्भाः २५ एकावसानाच्युष्णिगः

२६ मध्येज्योतिरष्णिगर्भा ।

[३] ब्रह्मचारीष्णंश्चरति रोदसी उभे तस्मिन् देवाः संमनसो भवन्ति ।

स दाधार पृथिवीं दिवं च स आचार्यं तपसा पिपतिं

ब्रह्मचारिणं पितरौ देवजनाः पृथग् देवा अनुसंयन्ति सर्वे ।

गन्धर्वा एनसर्वायन् त्रयस्त्रिंशत् त्रिंशताः पदसहस्राः

सर्वान्त्स देवास्तपसा पिपतिं

अथर्व० ३३

२ (१५२)

अथर्ववेदः । कां० ११, प्र० २४, अनु० ३]

१५८

[कां० ११, सू० ५, मं० ३]

आचार्योऽपुनयेमानो ब्रह्मचारिणं कृणुते गर्भमन्तः ।	
तं रात्रींस्तिष्ठ उदरे विभर्ति तं जातं द्रष्टुमभिसंयन्ति देवाः	३
इयं समित् पृथिवि द्यौर्द्वितीयोतान्तरिक्षं समिधां पृणाति ।	
ब्रह्मचारी समिधा मेखलया श्रमेण लोकांस्तपसा पिपतिं	४
पूर्वो जातो ब्रह्मणो ब्रह्मचारी घृभं वसानस्तपसोर्दतिष्ठत् ।	
तस्माज्जातं ब्राह्मणं ब्रह्म ज्येष्ठं देवाश्च सर्वे अमृतेन साकम्	५
ब्रह्मचार्येति समिधा समिन्द्रः कार्ण्यं वसानो दीक्षितो दीर्घश्मश्रुः ।	
स सद्य एति पूर्वस्मादुत्तरं समुद्रं लोकान्तसंगृह्य मुहुराचरिक्त्	६
ब्रह्मचारी जनयन् ब्रह्मापो लोकं प्रजापतिं परमेष्ठिनं विराजम् ।	
गर्भो भूत्वामृतस्य योनाविन्द्रे ह भूत्वासुरांस्ततर्ह	७
आचार्यस्ततश्च नभसी उभे इमे उर्वी गम्भीरे पृथिवीं दिवं च ।	
ते रक्षति तपसा ब्रह्मचारी तस्मिन् देवाः संमनसो भवन्ति	८
इमां भूमिं पृथिवीं ब्रह्मचारी भिक्षामा जभार प्रथमो दिवं च ।	
ते कृत्वा समिधावुपास्ते तयोरापिता भुवनानि विश्वां	९
अर्वाग्न्यः परो अन्यो द्विवस्पृष्टाद् गुहां निधी निहितौ ब्राह्मणस्य ।	
तौ रक्षति तपसा ब्रह्मचारी तत् केवलं कृणुते ब्रह्म विद्वान्	१० (१४)
अर्वाग्न्य इतो अन्यः पृथिव्या अग्नी समेतो नभसी अन्तरेमे ।	
तयोः श्रयन्ते रुश्मयोऽधि हृदास्तानां तिष्ठति तपसा ब्रह्मचारी	११
अभिकन्दन् स्तनयन्नरुणः शितिङ्को बृहच्छेपोऽनु भूमौ जभार ।	
ब्रह्मचारी सिञ्चति सानौ रेतः पृथिव्यां तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः	१२
अग्नौ सूर्यं चन्द्रमसि मातरिष्वन् ब्रह्मचार्योऽप्सु समिधमा दधाति ।	
तासामूर्चीषि पृथग्गन्धे चरन्ति तासामाज्यं पुरुषो वर्षमापः	१३
आचार्योऽमृत्युर्वरुणः सोम ओषधयः पर्यः ।	
जीमूता आसन्त्सत्त्वान्स्तेरिदं स्वं राभूतम्	१४
अमा द्यूतं कृणुते केवलमाचार्यो भूत्वा वरुणो यद्यदैच्छत् प्रजापतौ ।	
तद् ब्रह्मचारी प्रार्यच्छत् स्वान् मित्रो अध्यात्मनः	१५
आचार्यो ब्रह्मचारी ब्रह्मचारी प्रजापतिः ।	
प्रजापतिर्वि राजति विराडिन्द्रोऽभवद् वृशी	१६ (१६६)

का० ११, प्र० २४, अनु० ३]

२५९

[अथर्ववेदः । का० ११, सू० ५, मं० १०]

ब्रह्मचर्येण तपसा राजा राष्ट्रं वि रक्षति ।
 आचार्यो ब्रह्मचर्येण ब्रह्मचारिणमिच्छते १७
 ब्रह्मचर्येण कन्याः युवानं विन्दते पतिम् ।
 अनङ्गान् ब्रह्मचर्येणाश्वो घासं जिगीर्षति १८
 ब्रह्मचर्येण तपसा वेवा मृत्युमपाप्नोत । इन्द्रो ह ब्रह्मचर्येण वेवेभ्यः स्वराभरत् १९
 औषधयो भूतभन्वर्महोरात्रे वनस्पतिः । संवत्सरः सहर्तुभिस्ते जाता ब्रह्मचारिणः २० (१५)
 वार्येवा विव्याः पशवं आरण्या ग्राम्याश्च ये । अपक्षाः पक्षिणश्च ये ते जाता ब्रह्मचारिणः २१
 पृथक् सर्वे प्राजापत्याः प्राणानात्मसु बिभ्रति । तान्त्सर्वान् ब्रह्म रक्षति ब्रह्मचारिण्याभृतम् २२
 वेवानामितव परिषुतमनभ्यारूढं चरति रोचमानम् ।
 तस्माज्जातं ब्राह्मणं ब्रह्म ज्येष्ठं वेवाश्च सर्वे अमृतेन साकम् २३
 ब्रह्मचारी ब्रह्म भ्राजद् विभर्ति तस्मिन् वेवा अधि विश्वं समोताः ।
 प्राणापानौ जनयन्नाद् व्यानं वाचं मनो हृदयं ब्रह्म मेधाम् २४
 चक्षुः श्रोत्रं यशो अस्मासु धेह्यन्नं रेतो लोहितमुदरम् २५
 तानि कल्पद् ब्रह्मचारी सलिलस्य पृष्ठे तपोऽतिष्ठत् तप्यमानः समुद्रे ।
 स स्नातो बभूवः पिङ्गलः पृथिव्यां बहु रोचते २६ (१६) (१७६)
 [इति चतुर्विंशः प्रपाठकः ॥२४॥]

८ (६) पापमोचनम् ।

१-२३ शन्तानि । चन्द्रमाः, मन्त्रोक्ताः । अनुष्टुप् ; २३ बृहतीगर्भा ।

[अथ पञ्चविंशः प्रपाठकः ॥२५॥]

अग्निं ब्रूमो वनस्पतीनोषधीरुत वीरुधः । इन्द्रं ब्रूहस्पतिं सूर्यं ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः १
 ब्रूमो राजानं वरुणं मित्रं विष्णुमथो भर्गम् । अंशं विवस्वन्तं ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः २
 ब्रूमो वेवं सवितारं धातारमुत पूषणम् । त्वष्टारमग्निं ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः ३
 गन्धर्वाप्सरसो ब्रूमो अश्विना ब्रह्मणस्पतिम् । अर्यमा नाम यो वेवस्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः ४
 अहोरात्रे इदं ब्रूमः सूर्याचन्द्रमसांबुभा । विश्वानादित्यान् ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः ५
 वारं ब्रूमः पर्जन्यमन्तरिक्षमथो दिशः । आशाश्च सर्वा ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः ६
 मुञ्चन्तु मा शपथ्यादिहोरात्रे अथो उषाः । सोमो मा वेवो मुञ्चतु यमाहुश्चन्द्रमा इति ७
 पार्थिवा विव्याः पशवं आरण्या उत ये मृगाः ।
 शकुन्तान् पक्षिणो ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः

८ (१८५)

अथर्ववेदः । कां ११, प्र० २५, अनु० ३]

२६०

[कां० ११, सू० ६, मं० ९]

भवाशवाविदं ब्रूमो रुद्रं पशुपतिश्च यः । इषूर्या एषां संविद्ग ता नः सन्तु सदा शिवाः ९

दिवं ब्रूमो नक्षत्राणि भूमिं यक्षाणि पर्वतान् ।

समुद्रा लघोर्विशन्तास्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः १० (१७)

सप्तर्षीन् वा इदं ब्रूमोऽपो देवीः प्रजापतिम् । पितृन् यमश्रेष्ठान् ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः ११

ये देवा दिद्विपदो अन्तरिक्षसदंश्च ये । पृथिव्यां शक्रा ये श्रितास्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः १२

आदित्या रुद्रा वसवो विवि देवा अथर्वाणः । अङ्गिरसो मनीषिणस्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः १३

यज्ञं ब्रूमो यजमानमृचः सामानि भेषजा । यज्ञं पि होत्रा ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः १४

पञ्च राज्यानि वीरुधां सोमश्रेष्ठानि ब्रूमः ।

दुर्मो भङ्गो यवः सहस्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः १५

अरायान् ब्रूमो रक्षांसि सर्पान् पुण्यजनान् पितृन् ।

मृत्युनेकशतं ब्रूमस्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः १६

ऋतून् ब्रूम ऋतुपतीनार्तवानुत हायनान् ।

समाः संवत्सरान् मासांस्ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः १७

एतं देवा दक्षिणतः पश्चात् प्राश्नं उदेत ।

पुरस्तादुत्तराच्छक्रा विश्वे देवाः समेत्य ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः १८

विश्वान् देवानिदं ब्रूमः सत्यसंधानुतावृधः । विश्वामिः पत्नीभिः सह ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः १९

सर्वान् देवानिदं ब्रूमः सत्यसंधानुतावृधः । सर्वाभिः पत्नीभिः सह ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः २०

भूतं ब्रूमो भूतपतिं भूतानामुत यो वशी । भूतानि सर्वा संगत्य ते नो मुञ्चन्त्वंहंसः २१

य देवीः पञ्च प्रविशो ये देवा द्वादशर्तवः । संवत्सरस्य ये दंष्ट्रास्ते नः सन्तु सदा शिवाः २२
यन्मातली रथक्रीतममृतं वेदं भेषजम् । तदिन्द्रो अप्सु प्रावेशयत् तदापो दत्त भेषजम् २३ (१८) (१९९)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

७ (७) उच्छिष्टं ब्रह्म-सूक्तम् ।

१-२७ अथर्वा । अध्यात्मं, उच्छिष्टः । अनुष्टुप् । ६ पुर उष्णिग्वाह्यतपरा, २१ स्वराट् :

२१ विराट् पथ्यावृहती ।

[४] उच्छिष्टे नार्म रूपं चोच्छिष्टे लोक आहितः ।

उच्छिष्टे इन्द्रश्चाग्निश्च विश्वमन्तः समाहितम् १

उच्छिष्टे द्यावापृथिवी विश्वं भूतं समाहितम् ।

आपः समुद्र उच्छिष्टे चन्द्रमा वात आहितः २ (२०१)

का० ११, प्र० २५, अनु० ४]

२६१

[अथर्ववेदः । का० ११, सू० ७, मं० ३]

सञ्चुच्छिष्टे असंश्रोभौ मृत्युर्वार्जः प्रजापतिः ।	
लौक्या उच्छिष्टे आर्यता वश्व द्रवापि श्रीमयि	३
हृदो हंहस्थिरो न्यो ब्रह्म विश्वमृजो दश ।	
नाभिमिव सर्वतश्चक्रमुच्छिष्टे देवताः श्रिताः	४
ऋक् साम यजुरुच्छिष्ट उद्गीथः प्रस्तुतं स्तुतम् ।	
हिङ्गार उच्छिष्टे स्वरः साम्नो मेडिश्व तन्मयि	५
ऐन्द्राग्रं पावमानं महानाग्नीर्महाव्रतम् ।	
उच्छिष्टे यज्ञस्याङ्गान्यन्तर्गर्भं इव मातारि	६
राजसूयं वाजपेयमग्निष्टोमस्तदध्वरः	
अर्काश्वमेधावुच्छिष्टे जीवर्वाहिर्मदन्तमः	७
अग्न्याधेयमथो वृक्षा कामप्रदं छन्दसा सह ।	
उत्सन्ना यज्ञाः सन्नाण्युच्छिष्टेऽधि समाहिताः	८
अग्निहोत्रं च श्रद्धा च वषट्कारो व्रतं तपः ।	
वक्षिणेष्टं पूर्णं चोच्छिष्टेऽधि समाहिताः	९
एकग्रत्रो द्विरात्रः संद्यःक्रीः प्रकीरुक्थ्युः ।	
ओतं निहितमुच्छिष्टे यज्ञस्याणूनि विद्यया	१० (१९)
चतुरात्रः पञ्चरात्रः षड्रात्रश्चोभयः सह ।	
षोडशी संतरात्रश्चोच्छिष्टाज्जिरे सर्वे ये यज्ञा अमृतं हिताः	११
प्रतीहारो निधनं विश्वजिन्वाभिजिच्च यः ।	
साह्यातिरात्रावुच्छिष्टे द्वादशाहोऽपि तन्मयि	१२
सूनुता संनतिः क्षेमः स्वधोजामृतं सहः ।	
उच्छिष्टे सर्वे प्रत्यञ्चः कामाः कामेन तातृपुः	१३
नव भूमीः समुद्रा उच्छिष्टेऽधि श्रिता दिवः ।	
आ सूर्यो मात्युच्छिष्टेऽहोरात्रे अपि तन्मयि	१४
उपहव्यं विषुवन्तं ये च यज्ञा गुहा हिताः ।	
बिर्मर्ति भर्ता विश्वस्योच्छिष्टो जनितुः पिता	१५
पिता जनितुरुच्छिष्टोऽग्नोः पौत्रः पितामहः ।	
स क्षियति विश्वस्येशानो वृषा भूम्यामतिद्वयः	१६ (११५)

अथर्ववेदः । कां० ११, प्र० २५, अनु० ४]

१६२

[कां० ११, सू० ७, मं० १७]

ऋतं सत्यं तपो राष्ट्रं भ्रमो धर्मश्च कर्म च । भूतं भविष्यदुच्छिष्टे वीर्यं लिङ्गमिर्बलं बलं १७
 समृद्धिरोज आकूतिः क्षत्रं राष्ट्रं पटुर्वयः । संवत्सरोऽध्युच्छिष्ट इडां प्रेषा ग्रहा हविः १८
 चतुर्होतार आभिर्यश्चातुर्मास्यानि नीविदः । उच्छिष्टे यज्ञा होत्राः पशुबन्धास्तद्विष्टयः १९

अर्धमासाश्च मासाश्चार्तवा ऋतुभिः सह ।

उच्छिष्टे घोषिणीरापः स्तनयित्तुः श्रुतिर्मही २० (२०)

शकैराः सिकता अश्मान् ओषधयो वीरुधस्तृणा ।

अभ्राणि विद्युतो वर्षमुच्छिष्टे संभिता श्रिता २१

राज्जिः प्राप्तिः समाप्तिर्व्याप्तिर्मह एधुतुः ।

अत्याप्तिरुच्छिष्टे भूतिश्चाहिता निहिता हिता २२

यच्च प्राणति प्राणेन यच्च पश्यति चक्षुषा ।

उच्छिष्टाज्जिरे सर्वे विवि वेवा दिविभितः २३

ऋचः सामानि च्छन्दांसि पुराणं यजुषा सह ।

उच्छिष्टाज्जिरे सर्वे विवि वेवा दिविभितः २४

प्राणापानौ चक्षुः श्रोत्रमाक्षितिश्च क्षितिश्च या ।

उच्छिष्टाज्जिरे सर्वे विवि वेवा दिविभितः २५

आनन्दा मोदाः प्रमुदोऽभीमोत्रमुदश्च ये ।

उच्छिष्टाज्जिरे सर्वे विवि वेवा दिविभितः २६

वेवाः पितरो मनुष्या गन्धर्वाप्सरसश्च ये ।

उच्छिष्टाज्जिरे सर्वे विवि वेवा दिविभितः २७ (२१)(२२६)

१० (८) अध्यात्मम् ।

१-३४ कौरुपथिः । अध्यात्मं, मन्त्रः । अनुष्टुप्, ३३ पद्यापङ्क्तिः ।

यन्मन्युर्जायामावहतं संकल्पस्य गृहादधि ।

क आसं जन्याः के वराः क उ ज्येष्ठवरोऽभवत् १

तपश्चैवास्तां कर्म चान्तर्महर्षिर्निवे ।

त आसं जन्यास्ते वरा ब्रह्म ज्येष्ठवरोऽभवत् २

दर्श साकर्मजायन्त वेवा देवेभ्यः पुरा ।

यो वै तान् विद्यात् प्रत्यक्षं स वा अद्य महद् ववेत् ३ (२२९)

कां० ११, प्र० २५, अनु० ४]

१६३

[अथर्ववेदः । कां० ११, सू० ८, मं० ४]

प्राणायानो चक्षुः श्रोत्रमक्षितश्च क्षितिश्च या ।	
व्यानोदानौ वाङ् मनस्ते वा आकूतिमावहन्	४
अजता आसन्नतवोऽथो धाता बृहस्पतिः ।	
इन्द्राग्नी अश्विना तर्हि के ते ज्येष्ठमुपासत	५
तपश्चैवास्तां कर्म चान्तर्महर्षिणिवे ।	
तपो ह जज्ञे कर्मणस्तत् ते ज्येष्ठमुपासत	६
येत आसीद् भूमिः पूर्वा यामेन्द्रातय इदं विदुः ।	
यो वै तां विद्यान्नामश्वा स मन्येत पुराणवित्	७
कुत इन्द्रः कुतः सोमः कुतो अग्निर्जायत ।	
कुतस्त्वष्टा समभवत् कुतो धाताजायत	८
इन्द्रादिन्द्रः सोमात् सोमो अग्नेरग्निर्जायत	
त्वष्टा ह जज्ञे त्वष्टुर्धातुर्धाताजायत	९
ये त आसन् दश जाता देवा देवेभ्यः पुरा ।	
पुत्रेभ्यो लोकं वृत्त्वा कस्मिंस्ते लोक आसते	१०
यदा केगानस्थि स्नाव मांसं मज्जानमामरत् ।	
शरीरं कृत्वा पादवत् के लोकमनु प्राविशत्	११
कुतः केगान् कुतः स्नाव कुतो अस्थिन्यामरत् ।	
अङ्गा पर्वणि मज्जानं को मांसं कुत आमरत्	१२
संसिञ्चो नाम ते देवा ये संभारान्त्समभरन् ।	
सर्वे संसिञ्च्य मर्त्यं देवाः पुरुषमाविशन्	१३
ऊरू पादावण्ठीवन्तो शिरो हस्तावथो मुखम् ।	
पृष्ठीर्बर्जह्ये प्राश्वे कस्तत् समदधादृषिः	१४
शिरो हस्तावथो मुखं जिह्वां ग्रीवाश्च कीकसाः ।	
त्वचा प्रावृत्य सर्वं तत् संधा समदधान्मही	१५
यत् तच्छरीरमशयत् संधया संहितं महत् ।	
येनेदमद्य रोचते को अस्मिन् वर्णमामरत्	१६
सर्वे देवा उपाशिक्षन् तदजानाद् बभूवुः सती ।	
इंशा वशस्य या जाया सास्मिन् वर्णमामरत्	१७

(१४३)

[कां० ११, पं० २५, अनु० ४]

२६४

[कां० ११, सू० ८, सं० १८]

यदा त्वष्टा व्यर्तुणत पिता त्वष्टुर्य उत्तरः ।	
गृहं कृत्वा मर्त्यं देवाः पुरुषमाविशन्	१८
स्वर्गो वै तन्मूर्तिर्नैतिः पाप्मानो नाम देवताः ।	
उरा खालेत् पालित्यं शरीरमनु प्राविशन्	१९
स्तेयं दुष्कृतं वृजिनं सत्यं यज्ञो यशो बृहत् ।	
बलं च क्षत्रमोजश्च शरीरमनु प्राविशन्	२०
भूतिश्च वा अभूतिश्च रातयोऽरातयश्च याः ।	
क्षुधश्च सर्वास्तृष्णाश्च शरीरमनु प्राविशन्	२१
निन्दाश्च वा अनिन्दाश्च यच्च हन्तेति नेति च ।	
शरीरं श्रद्धा दक्षिणाश्रद्धा चानु प्राविशन्	२२
विद्याश्च वा अविद्याश्च यच्चान्यदुपदेष्टुम् ।	
शरीरं ब्रह्म प्राविशद्वचः सामाथो यजुः	२३
आनन्दा मोदाः प्रमुदोऽभीमोदमुदश्च ये ।	
हसो हरिष्टा नृत्तानि शरीरमनु प्राविशन्	२४
आलापाश्च प्रलापाश्चाभीलापलपश्च ये ।	
शरीरं सर्वं प्राविशन्नायुजः प्रयुजो युजः	२५
प्राणपानौ चक्षुः श्रोत्रमक्षितिश्च क्षितिश्च या ।	
व्यानोद्वानौ वाङ् मनः शरीरेण त ईयन्ते	२६
आशिर्षश्च प्राशिर्षश्च संशिषो विशिर्षश्च याः ।	
चित्तानि सर्वे संकल्पाः शरीरमनु प्राविशन्	२७
आस्तेयीश्च वास्तेयीश्च त्वरणाः कृपणाश्च याः ।	
गुह्याः शुक्रा स्थूला अपस्ता बीभत्सार्वसादयन्	२८
अस्थि कृत्वा समिधं तद्वृष्टापौ असादयन् ।	
रेतः कृत्वाज्यं देवाः पुरुषमाविशन्	२९
या आपो याश्च देवता या विराड् ब्रह्मणा सह ।	
शरीरं ब्रह्म प्राविशच्छरीरेऽधि प्रजापतिः	३०
सूर्यचन्द्राश्च प्राणं पुरुषस्य वि धेजिरे ।	
अथास्येतरमात्मानं देवाः प्रायच्छन्मये	३१ (२५७)

कां० ११, प्र० २५, अहु० ४]

१६५

[अथर्ववेदः । कां० ११, सू० ८, मं० ३२]

तस्माद् वै विद्वान् पुरुषमिदं ब्रह्मति मन्यते ।

सर्वा ह्यस्मिन् देवता गावो गोष्ठ इवासते ३२

प्रथमेन प्रमारेण त्रेधा विपुङ्क् वि गच्छति ।

अद एकेन गच्छत्यद एकेन गच्छतीहेकेन नि पेंवत ३३

अप्सु स्तीमासु बृद्धासु शरीरमन्तरा हितम् ।

तस्मिच्छवोऽध्यन्तरा तस्माच्छवोऽध्वुच्यते ३४ (२४) (२६०)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

११ (९) शत्रुनिवारणम् ।

१-१६ काङ्कायनः । अंबुदिः । अनुष्टुप् । १ सप्तपदा विराट् शकरी ज्यवसाना; ३ परोष्णिक्;

४ ज्यवसाना उष्णिग्बृहतीगर्भा परा त्रिष्टुप् षट्पदातिजगतीः ९, ११, १४, २३, २६

पथ्यापङ्क्तिः; १५, २२, २४-२५. ज्यवसाना सप्तपदा शकरी; १६ ज्यवसाना

षष्ठ्यपदा विराडुपरिष्टाज्ज्योतिस्त्रिष्टुप्; १७ त्रिपदा गायत्री ।

[५] ये ब्राह्मो या इषवो धन्वनां वीर्याणि च । असीन् परशूनायुधं चित्ताकृतं च यद्धुदि ।

सर्वं तदंबुदे त्वमभिर्बभूवो हृशे कुरुक्षारांश्च प्र दर्शय १

उत् तिष्ठतु सं नद्यध्वं मित्रा देवजना यूयम् । संहृष्टा गुप्ता वः सन्तु या नो मित्राण्यंबुदे २

उत् तिष्ठतुमा रभेथामादानसंदानाभ्याम् । अमित्राणां सेनां अभि धत्तमंबुदे ३

अंबुकिर्नाम यो देव ईशानश्च न्यबुदिः । याभ्यामन्तरिक्षमावृतमियं च पृथिवी मही ।

ताभ्यामिन्द्रमेदिभ्यामहं जितमन्वेमि सेनया ४

उत् तिष्ठ त्वं देवजनायंबुदे सेनया सह । भ्रातृमित्राणां सेनां भ्रागेभिः परि वारय ५

सप्त जातान् न्यबुदे उद्गाराणां समीक्षयन् । तेभिर्द्वमाज्यं हुते सर्वैरुत्तिष्ठ सेनया ६

प्रतिघ्नानाश्रुमुखी कृधुकूर्णा च क्रोशतु । विकेशी पुरुष हुते रदिते अंबुदे तव ७

संकथन्ती करुकरं मनसा पुत्रमिच्छन्ती । पतिं भ्रातरमात्स्वान् रदिते अंबुदे तव ८

अलिम्लबा जाष्कमदा गृध्राः इयेनाः पंतुरिणः ।

ध्वाङ्क्षाः शकुनयस्तृप्यन्त्वमित्रेषु समीक्षयन् रदिते अंबुदे तव ९

अथो सर्वं श्वापर्वं मक्षिका तृप्यन्तु किमिः ।

पौरुषेयेऽधि कुर्णपे रदिते अंबुदे तव १० (२५)

आ गृह्णीतं सं ब्रूहतं प्राणापानान् न्यंबुदे ।

निवाशा घोषाः सं यन्त्वमित्रेषु समीक्षयन् रदिते अंबुदे तव ११ (२७१)

अथर्व० ३४

अथर्ववेदः । कां० ११, प्र० २५, अनु० ५]

२६६

[कां० ११, सू० १, मं० १२]

- उद् वेपय सं विजन्तां भियामित्रान्त्सं सृज । उरुग्राहैर्वाह्रैर्विध्यामित्रान् न्यबुद्धे १२
- मुह्यन्त्वेपां बाहवश्चित्ताकूतं च यद्भृदि । मैषामुच्छेपि किं चन रक्षिते अंबुद्धे तव १३
- प्रतिघ्नानाः सं धावन्तूरः पदूरावाघ्नानाः ।
- अघारिणीर्विकेशयो रुद्रत्यः । पुरुषे हते रक्षिते अंबुद्धे तव १४
- श्वन्वितीरप्सरसो रूपका उताबुद्धे । अन्तःपात्रे रेहितीं रिशां दुर्णिहितेपिणीम् ।
- सर्वास्ता अंबुद्धे त्वममित्रेभ्यो हृशे कुरुद्वारांश्च प्र दर्शय १५
- खड्गैरधिचङ्कमां खर्विकां खर्ववासिनीम् ।
- य उद्वारा अन्तर्हिता गन्धर्वाप्सरसश्च ये ।
- सर्पा इतरजना रक्षोसि १६
- चतुर्दंष्ट्रांछयावदंतः कुम्भमुष्काँ असृङ्गमुखान् ।
- स्वभ्यसा ये चोद्भ्यसाः १७
- उद् वेपय त्वमंबुद्धेऽमित्राणाममूः सिचः ।
- जयांश्च जिष्णुश्चामित्राँ जयतामिन्द्रमेदिनी १८
- प्रवर्लीनो मृषितः शयां हतोऽमित्रो न्यबुद्धे ।
- अग्निजिह्वा धूमशिखा जयन्तीर्यन्तु सेनया १९
- तयाबुद्धे प्रणुत्तानामिन्द्रो हन्तु वरंवरम् ।
- अमित्राणां शचीपतिर्मामीपां मोचि कश्चन २० (२६)
- उत्कंसन्तु हृदयान्यूर्ध्वः प्राण उदीपतु ।
- शौष्कास्यमनु वर्तताममित्रान्मोत मित्रिणः २१
- ये च धीरा ये चाधीराः परांश्चो बधिराश्च ये ।
- तमसा ये च तूपरा अथो वस्ताभिवासिनः ।
- सर्वास्ताँ अंबुद्धे त्वममित्रेभ्यो हृशे कुरुद्वारांश्च प्रदर्शय २२
- अंबुद्धिश्च त्रिपंधिश्चामित्रान् नो वि विध्यताम् ।
- यथैषामिन्द्र वृत्रहन् हनाम शचीपतेऽमित्राणां सहस्रशः २३
- वनस्पतीन् वानस्पत्यानोर्षधीरुत वीरुधः । गन्धर्वाप्सरसः सर्पान् देवान् पुण्यजनान् पितृन् ।
- सर्वास्ताँ अंबुद्धे त्वममित्रेभ्यो हृशे कुरुद्वारांश्च प्र दर्शय २४
- ईशां वो मरुतो देव आदित्यो ब्रह्मणस्पतिः । ईशां व इन्द्रश्चाग्निश्च धाता मित्रः प्रजापतिः ।
- ईशां व ऋषयश्चक्रुर्मित्रेषु समीक्षयन् रक्षिते अंबुद्धे तव २५ (२८५)

कां० ११, प्र० २५, अनु० ५]

२६७

[अथर्ववेदः। कां० ११, म० ९, पं० ३६]

तेषां सर्वेषामीशानां उत तिष्ठत सं नह्यध्वं मित्रा देवजना यूयम् ।

इमं संग्रामं संजित्य यथाशोकं वि तिष्ठध्वम्

२६ (२७) (२८६)

१२ (१०) शत्रुनाशनम् ।

१-१७ भृग्वह्निराः । त्रिपन्धिः । अनुष्टुप्ः १ विराट् पथ्यायुहतीः २ ज्यवसाना पदपदा त्रिष्टुग्भा-
 ऽतिजगतीः ३ विराडास्तारपङ्क्तिः ४ विराट् ८ विराट् त्रिष्टुप् ९ प्रोविराट्
 पुरस्ताज्ज्योतिस्त्रिष्टुप्ः ११ पञ्चपदा पथ्यापङ्क्तिः १३ पदपदा जगतीः १६ ज्यवसाना
 पदपदा ककुम्भत्यनुष्टुप्त्रिष्टुग्भा शकरीः १७ पथ्यापङ्क्तिः
 २१ त्रिपदा गायत्रीः २२ विराट्पुरस्तादयुहतीः
 २५ ककुप्ः २६ प्रस्तारपङ्क्तिः ।

उत तिष्ठत सं नह्यध्वमुदाराः केतुभिः सह । सर्पा इतरजना रक्षांस्यमित्राननु धावत १

ईशां वो वेवृ राज्यं त्रिपंधे अरुणैः केतुभिः सह ।

ये अन्तरिक्षे ये विवि पृथिव्यां ये च मानवाः ।

त्रिपंधेस्ते चेतसि दुर्णामान् उपासताम् २

अयोमुखाः सूचीमुखा अथो विकङ्कतीमुखाः ।

कृष्णाद्रो वारतरहस आ संजन्त्वमित्रान् वज्रेण त्रिपंधिना ३

अन्तर्धेहि जातवेद आदित्य कुर्णपं बहू । त्रिपंधेरियं सेना सुहितास्तु मे वशे ४

उत तिष्ठ त्वं देवजनाबुद्धे सेनया सह । अयं बलिर्व आहुतस्त्रिपंधेराहुतिः प्रिया ५

शितिपदी सं द्युत शरव्येऽयं चतुष्पदी । कृत्येऽमित्रेभ्यो भव त्रिपंधेः सह सेनया ६

धूम्राक्षी सं पंतत कृधुकूर्णा च क्रोशत । त्रिपंधेः सेनया जिते अरुणाः संतु केतवः ७

अवायन्तां पक्षिणो ये वयांस्यन्तरिक्षे निवि ये चरन्ति ।

श्वापङ्क्तो मर्क्षिकाः सं रभन्तामामाद्रो गृध्राः कुर्णपे रदन्ताम् ८

यामिन्द्रेण संधां समधत्था ब्रह्मणा च बृहस्पते ।

तयाहमिन्द्रसंधया सर्वान् देवानिह हुव इतो जयत मामुतः ९

बृहस्पतिराङ्गिरस कर्णयो ब्रह्मसंशिताः । असुरक्षयणं वधं त्रिपंधिं द्विष्याश्रयन् १० (२८)

येनासौ गुप्त आदित्य उभाविन्द्रश्च तिष्ठतः । त्रिपंधिं देवा अभजन्तोर्जसे च बलाय च ११

सर्वाल्लोकान्तसमजयन् देवा आहुत्यानया ।

बृहस्पतिराङ्गिरसो वज्रं यमसिंश्रतासुरक्षयणं वधम् १२

बृहस्पतिराङ्गिरसो वज्रं यमसिंश्रतासुरक्षयणं वधम् ।

तेनाहममू सेनां नि लिम्पामि बृहस्पतेऽमित्रान् हन्म्योजसा १३ (२९९)

अथर्ववेदः । कां० ११, प्र० २५, अनु० ५ ।

२६८

[कां० ११, सू० ९, मं० १४]

सर्वे देवा अत्यार्यन्ति ते अश्रन्ति वर्षट् कृतम् । इमां जुषध्वमाहुतिमितो जयत मामृतः १४
 सर्वे देवा अत्यार्यन्तु त्रिपंधेराहुतिः प्रिया । संधां महतीं रक्षत ययाग्ने असुरा जिताः १५
 वायुरमित्राणामिष्ववाण्याश्रंतु । इन्द्र एषां वाहन् प्रति भनक्तु मा शक्न प्रतिधामिषुम् ।
 आवृत्य एषामश्वं वि नाशयतु चन्द्रमा युतामगतस्य पन्थाम् १६
 यदि प्रेषुर्देवपुरा ब्रह्म वर्माणि चक्रिरे ।

तनुपानं परिपाणं कृण्वाना यदुपोचिरे सर्वं तदरसं कृधि १७
 क्रव्यादानुवर्तयन्मृत्युना च पुरोहितम् । त्रिपंधे प्रेहि सेनया जयामित्रान् प्र पद्यस्व १८
 त्रिपंधे तमसा त्वममित्रान् परि वारय । पृषव्वाज्यप्रणुत्तानां मामीयां मोचि कश्चन १९
 शितिपदी सं पंतत्वमित्राणाममूः सिचः । मुह्यन्त्वद्यामूः सेना अमित्राणां न्यबुदे २० (२९)
 मूढा अमित्रा न्यबुदे जह्येपां वरंवरम् । अनया जहि सेनया २१
 यश्च कवची यश्चाकवचोऽमित्रो यश्चाज्मनि । ज्यापाशैः कवचपाशैरज्मनाभिहतः शयाम् २२
 ये वर्मिणो येऽवर्माणो अमित्रा ये च वर्मिणः । सर्वास्तां अबुदे हताङ्गानोऽदन्तु भूम्याम् २३

ये रथिनो ये अरथा असादा ये च सादिनः ।

सर्वानदन्तु तान् हतान् गृध्राः श्येनाः पंतजिणः २४

सहस्रकुणपा शोतामामित्री सेना समरे वधानाम् । विविन्द्रा कक्काकृता २५

ममाविधं रोरुवतं सुपर्णरिदन्तु दुश्चितं मृदितं शयानम् ।

य इमां प्रतीचीमाहुतिममित्रो नो युयुत्सति २६

यां देवा अनुतिष्ठन्ति यस्या नास्ति विराधनम् ।

तयेन्द्रो हन्तु वृत्रहा वज्रेण त्रिपंधिना

२७ (३०) (३१३)

[इति पञ्चविंशः प्रपाठकः ॥२५॥]

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

॥ इत्येकादशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या-

दशमकाण्डस्यान्तपर्यन्तं २९८६

एकादशकाण्डस्य... ३१३

संबन्धयोगः ३२९९

द्वादशं काण्डम् ।

(१) भूमिसूक्तम् ।

१-६३ अधर्वा । भूमिः । शिष्टुप्; २ भुरिक्; ४-६, १०, ३८ इयसना पटपदा जगती; ७ प्रस्तारपङ्क्तिः; ८, ११ इयव० पट० विराडष्टिः; ९ परानुष्टुप्; १२-१३, १५ पञ्चपदा शकरी (१२-१३ इयव०); १४ महाबृहती; १६, २१ पकाव० साम्नी शिष्टुप्; १८ इयव० पट० शिष्टुवनुष्टुग्भातीतिशकरी; १९-२० पुरोबृहती (२० विराट्); २२ इयव० पट० विराडितिजगती; २३ पञ्चपदा विराडितिजगती; २४ पञ्च० अनुष्टुग्भाती जगती; २५ इयव० सप्त० उष्णिगनुष्टुग्भाती शकरी; २६-२८, ३३, ३५, ३९-४१, ५०, ५३-५४, ५६, ५९, ६३ अनुष्टुप् (५३ पुरोवाहता); ३० विराड् गायत्री; ३२ पुरस्ताज्ज्योतिः; ३४ इयव० पट० शिष्टुधृहतीगभातीतिजगती; ३६ विपरीतपादलक्ष्मा पङ्क्तिः; ३७ इयव० पञ्च० शकरी; ४१ पट० ककुम्मती शकरी; ४२ स्वराडनुष्टुप्; ४३ विराडास्तारपङ्क्तिः; ४४-४५, ४९ जगती; ४६ पट० अनुष्टुग्भाती परा शकरी; ४७ पट० उष्णिगनुष्टुग्भाती परातिशकरी; ४८ पुरोऽनुष्टुप्; ५१ इयव० पट० अनुष्टुग्भाती ककुम्मती शकरी; ५२ पञ्च० अनुष्टुग्भाती परातिजगती; ५७ पुरातिजागता जगती; ५८ पुरस्ताद्बृहती; ६१ पुरोवाहता; ६२ परा विराट् ।

[अथ षड्विंशः प्रपाठकः ॥२६॥]

- [१] सत्यं बृहद्वतमुग्रं दीक्षा तपो ब्रह्मं यज्ञः पृथिवीं धारयन्ति ।
 सा नो भूतस्य भव्यस्य पत्न्युरुं लोकं पृथिवी नः कृणोत १
 असंशोधं बध्यतो मानवानां यस्यां उद्वतः प्रवतः समं बहु ।
 नानावीर्या ओषधीर्या बिभर्ति पृथिवी नः प्रथतां राधयतां नः २
 यस्यां समुद्र उत सिन्धुरापो यस्यामन्नं कृष्टयः संबभूवुः ।
 यस्यामिदं जिन्वति प्राणदेजत् सा नो भूमिः पूर्वपैयं दधातु ३
 यस्याश्वतंसः प्रदिशः पृथिव्या यस्यामन्नं कृष्टयः संबभूवुः ।
 या बिभर्ति बहुधा प्राणदेजद् सा नो भूमिर्गोध्वप्यक्षे दधातु ४
 यस्यां पूर्वं पूर्वजना विचकिरे यस्यां देवा असुरानभ्यवर्तयन् ।
 गवामश्वानां वयंसश्च विष्ठा भगं वर्चः पृथिवी नो दधातु ५
 विश्वंमरा वसुधानीं प्रतिष्ठा हिरण्यवक्षा जगतो निवेशनी ।
 वैश्वानरं विश्रती भूमिरग्निमिन्द्रं ऋष्या द्रविणे नो दधातु ६
 यो रक्षन्त्यस्वप्रा विश्वदानीं देवा भूमिं पृथिवीमप्रमादम् ।
 सा नो मधुं प्रियं दुहामथो उक्षतु वर्चसा ७

अथर्ववेदः । कां० ११, प्र० २६, अनु० १]

२७०

[कां० ११, सू० १, मं० ८]

याण्वेऽधि सलिलमग्र आसीद् यां मायाभिरन्वचरन् मनीषिणः ।

यस्या हृदयं परमे व्योमिन्सत्येनावृतममृतं पृथिव्याः ।

सा नो भूमिस्त्विधिं बलं राष्ट्रे दधातुत्तमे

८

यस्यामार्यः परिचराः समानीरहोरात्रे अप्रमादं क्षरन्ति ।

सा नो भूमिर्भूरिधारा पयो दुहामथो उक्षतु वर्चसा

९

यामश्विनावभिमातां विष्णुर्यस्यां विचक्रमे ।

इन्द्रो यां चक्र आत्मनेऽनमित्रां शचीपतिः ।

सा नो भूमिर्वि सृजतां माता पुत्राय मे पर्यः

१० (१)

गिरयस्ते पर्वता हिमवन्तोऽरण्यं ते पृथिवि स्योनमस्तु ।

बभुं कृष्णां रोहिणीं विश्वरूपां ध्रुवां भूमिं पृथिवीमिन्द्रगुप्ताम् ।

अजीतोऽहं तो अक्षतोऽध्यक्षां पृथिवीमहम्

११

यत् ते मध्यं पृथिवि यच्च नभ्यं यास्त ऊर्जस्तन्विः संबभूवुः ।

तासु नो धेह्यमि नः पवस्व माता भूमिः पुत्रो अहं पृथिव्याः ।

पर्जन्यः पिता स उ नः पिपर्तु

१२

यस्यां वेदिं परिगृह्णन्ति भूम्यां यस्यां यज्ञं तन्वते विश्वकर्माणः ।

यस्यां मीयन्ते स्वरेवः पृथिव्यामूर्ध्वाः शुका आहुत्याः पुरस्तात् ।

सा नो भूमिर्वर्धयद् वर्धमाना

१३

यो नो द्वेपत् पृथिवि यः पूतन्याद् योऽभिदासान्मनसा यो वधेन ।

तं नो भूमे रन्धय पूर्वकृत्वारि

१४

त्वज्जातास्त्वारि चरन्ति मर्त्यास्त्वं बिभर्षि द्विपदस्त्वं चतुष्पदः ।

तवेमे पृथिवि पञ्च मानवा येभ्यो ज्योतिर्मृतं मर्त्येभ्य उद्यन्तसूर्यो रश्मिभिरातनोति १५

ता नः प्रजाः सं दुहतां समग्रा वाचो मधुं पृथिवि धेहि मह्यम्

१६

विश्वस्वं मातरमोषधीनां ध्रुवां भूमिं पृथिवीं धर्मणा धृताम् ।

शिवां स्योनामनुं चरेम विश्वहां

१७

महत सधस्थं महती बभूविथ महान् वेगं एजथुर्वेषथुष्टे ।

महांस्त्वेन्द्रो रक्षत्यप्रमादम् ।

सा नो भूमे प्र रोचय हिरण्यस्येव सहस्रि मा नो द्विक्षत कश्चन

१८

अग्निर्भूम्यामोषधीष्वग्निमागो विश्वत्यग्निरश्मसु । अग्निरन्तः पुरुषेषु गोत्वश्वेत्वग्रयः १९ (१९)

कां० १२, प्र० २६, अनु० १]

२७१

[अथर्ववेदः । कां० १२, सू० १, मं० २०

- अग्निर्विव आ तपत्यग्नेर्वैवस्योर्वै॥१॥न्तरिक्षम् ।
 अग्निं मर्तास इन्धते हव्यवाहं घृतप्रियम् २० (२)
- अग्निर्वासाः पृथिव्यसितजृस्त्वपीमन्तं संशितं मा कृणोतु २१
 भूम्यां देवेभ्यो ददति यज्ञं हव्यमरंकृतम् । भूम्यां मनुष्या जीवन्ति स्वधयाज्ञेन मर्त्याः ।
 सा यो भूमिः प्राणमार्युर्दधातु जरदंष्टि मा पृथिवी कृणोतु २२
- यस्ते गन्धः पृथिवि संवभूव यं विभृत्योर्षधयो यमापः ।
 यं गन्धर्वा अंशुरसंश्च भेजिरे तेन मा सुरभिं कृणु मा नो द्विक्षत कश्चन २३
- यस्ते गन्धः पुष्करमाविवेश यं संजभुः सूर्याया विवाहे ।
 अमर्त्याः पृथिवि गन्धमग्रे तेन मा सुरभिं कृणु मा नो द्विक्षत कश्चन २४
- यस्ते गन्धः पुरेपेपु स्त्रीपु पुंसु भगो रुचिः । यो अश्वेषु वीरेषु यो मृगेषु हस्तिषु ।
 कन्यायां वर्चो यद् भूमे तेनास्मा अपि सं सृज मा नो द्विक्षत कश्चन २५
- शिला भूमिरश्मा पांसुः सा भूमिः संधृता धृता । तस्यै हिरण्यवक्षसे पृथिव्या अंकरं नमः २६
 यस्यां वृक्षा वानस्पत्या भुवास्तर्धन्ति विश्वहा । पृथिवीं विश्वधा यसं धृतामच्छावदामसि २७
 उदीराणा उतासीनास्तर्धन्तः प्रक्रामन्तः । पुद्गवां दक्षिणसव्याभ्यां मा व्यथिष्महि भूम्याम् २८
- विमृग्वरीं पृथिवीमा वंदामि क्षमां भूमिं ब्रह्मणा वावृधानाम् ।
 ऊर्जं पुष्टं विभ्रंतीमन्नभागं घृतं त्वाभि नि पीदम भूमे २९
- गुह्या न आपस्तन्वे क्षरन्तु यो नः सेदुरप्रिये तं नि दध्मः ।
 पवित्रेण पृथिवि मोत पुनामि ३० (३)
- यास्ते प्राचीः प्रदिशो या उदीचीयास्ते भूमे अधराद् याश्च पश्चात् ।
 स्योनास्ता महां चरंते भवन्तु मा नि पपुं भुवने शिश्रियाणः ३१
- मा नः पश्चान्मा पुरस्तान्नुदिष्टा मोत्तराधरादुत ।
 स्वस्ति भूमे नो भव मा विदन् परिपन्थिनो वरीयो यावया वधम् ३२
- यावत् तेऽभि विपश्यामि भूमे सूर्येण भेदिना । तावन्मे चक्षुर्मा मेष्टोत्तरामुत्तरां समाम् ३३
 यच्छयानः पर्यावर्ते दक्षिणं सव्यमभि भूमे पार्श्वम् । उत्तानास्वा प्रतीचीं यत् पृष्टीभिरधिरोमहे ।
 मा हिंसीस्तत्र नो भूमे सर्वस्य प्रतिशीवरि ३४
- यत् ते भूमे विखनामि क्षिप्रं तदपि रोहतु । मा ते मम विमृग्वरि मा ते हव्यमर्षिषम् ३५
- गोष्मस्ते भूमे वर्षाणि शरद्ध्वंमन्तः शिशिरो वसन्तः ।
 ऋतवस्ते विहिता हायनीरहोरात्रे पृथिवि नो दुहाताम् ३६ (१६)

अथर्ववेदः । कां० १२, प्र० २६, अनु० १]

२७२

[कां० १२, सू० १, मं० ३७]

यापं सर्पं विजमाना विमृग्वरी यस्यामासन्नमयो ये अप्सवन्तः ।

परा दस्यून दर्वती देवपीयूनिन्द्रं वृणाना पृथिवी न वृत्रम् ।

शक्राय दध्रे वृषभाय वृष्णे

३७

यस्यां सवोहविधाने यूषो यस्यां निमीयते । ब्रह्माणो यस्यामर्चन्त्युग्भिः साम्ना यजुर्विदः ।

युज्यन्ते यस्यामुत्विजः सोममिन्द्राय पातवे

३८

यस्यां पूर्वे भूतकृत ऋषयो गा उदानुचुः । सप्त सत्रेण वेधसो यज्ञेन तर्पसा सह ३९

सा नो भूमिरा दिशतु यद्धनं कामयामहे ।

भगो अनुप्रयुङ्क्तामिन्द्र एतु पुरोगवः

४० (४)

यस्यां गायन्ति नृत्यन्ति भूम्यां मर्त्या वृषैर्लिवाः ।

युध्यन्ते यस्यामाक्रन्दो यस्यां वर्दति दुन्दुभिः ।

सा नो भूमिः प्र पुंदातां सप्ततानसप्तलं मा पृथिवी कृणोतु

४१

यस्यामन्नं ब्रीहियवौ यस्यां इमाः पञ्च कृष्टयः ।

भूम्यै पर्जन्यपत्न्यै नमोऽस्तु वर्षमेदसे

४२

यस्याः पुरो देवकृताः क्षेत्रे यस्यां विकुर्वते ।

प्रजापतिः पृथिवीं विश्वगर्भामाशांमाशां रण्यां नः कृणोतु

४३

निधिं बिभ्रती बहुधा गुहा वसुं मणिं हिरण्यं पृथिवी ददातु मे ।

वसूनि नो वसुदा रासमाना देवी दधातु सुमनस्यमाना

४४

जनं बिभ्रती बहुधा विवाचसुं नानाधर्माणं पृथिवी यथौकसम् ।

सहस्रं धारा द्रविणस्य मे दुहां भुवेवं धेनुरनपस्फुरन्ती

४५

यस्ते सर्पो वृश्चिकस्तूटदंश्मा हेमन्तजंघो भृमलो गुहा शयै ।

किमिजिन्वत पृथिवि यद्यदेजति प्रावृषिं तन्नः सर्पन्मोषं सृपदं यच्छिवं तेन नो मृड ४६

ये ते पन्थानो बहवो जनार्यना रथस्य वर्तमानसश्च यातवे ।

येः संचरन्त्युभये भद्रपापास्तं पन्थानं जयेमानमित्रमंतरुकरं यच्छिवं तेन नो मृड ४७

मल्वं बिभ्रती गुरुभृदं भद्रपापस्य निधनं तितिक्षुः ।

बराहेण पृथिवी संविद्वाना सूकराय वि जिहीते मृगाय

४८

ये त आरण्याः पशवो मृगा वने हिताः सिंहा व्याघ्राः पुरुषादुश्चरन्ति ।

उलं वृकं पृथिवि दुच्छुनामित ऋक्षीकां रक्षो अपं बाधयास्मत्

४९ (४९)

- ये गन्धर्वा अंस्सरसो ये चारायाः किमीदिनः ।
 पिशाचान्सर्वा रक्षोसि तानुस्मद् भूमि यावय ५० (५)
- यां द्विपादः प्रक्षिणाः संपतन्ति हंसाः सुपर्णाः शकुना वयसि ।
 यस्यां वातो मातुरिष्वेयते रजोसि कृण्वेऽश्वयावयैश्च वृक्षान् ।
 वातस्य प्रवामुपवामनु वात्युचिः ५१
- यस्यां कृष्णमरुणं च संहिते अहोरात्रे विहिते भूम्यामधि ।
 वर्षणं भूमिः पृथिवी वृतावृता सा नो दधातु भद्रया प्रिये धामनिधामनि ५२
 द्यौश्च म इदं पृथिवी चान्तरिक्षं च मे व्यचः ।
- अग्निः सूर्य आपो मेघा विश्वे देवाश्च सं ददुः ५३
- अहमस्मि सहमान उत्तरो नाम भूम्याम् ।
 अभीषाडसि विश्वापाडाशामाशां विपासहिः ५४
- अदो यद् देवि प्रथमाना पुरस्ताद् देवैरुक्ता व्यसर्पो महित्वम् ।
 आ त्वां सुभूतमविशत तदानीमकल्पयथाः प्रदिशश्चतस्रः ५५
- ये ग्रामा यदरण्यं याः सुभा अग्नि भूम्याम् ।
 ये सैग्रामाः समितयस्तेषु चारु वदेम ते ५६
- अश्वे हव रजो दुधुवे वि तान् जनान् य आक्षियन् पृथिवीं यादजायत ।
 मन्द्रायेत्वंरी भुवनस्य गोपा वनस्पतीनां गृभिरोपधीनाम् ५७
- यद् वदामि मधुमत् तद् वदामि यदीक्षे तद् वनन्ति मा ।
 त्विपीमानस्मि जूतिमानवान्यान् हन्मि दोधतः ५८
- शन्तिवा सुरभिः स्योना कीलालोऽध्नी पर्यस्वती ।
 भूमिरधि ब्रवीतु मे पृथिवी पर्यसा सह ५९
- यामन्वेच्छद्भविषां विश्वकर्मान्तरणवे रजोसि प्रविष्टाम् ।
 भुजिष्ये पात्रं निहितं गुहा यद्वाविर्भोगे अभवन्मातृमज्यः ६०
- त्वमस्यावर्पनी जनानामदितिः कामदुवा पप्रथाना ।
 यत् तं ऊनं तत् त आ प्ररयाति प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य ६१
- उपस्थास्ते अनमीवा अयश्मा अस्मभ्यं सन्तु पृथिवि प्रसूताः ।
 दूरीयं न आयुः प्रतिबुध्यमाना व्यं तुभ्यं बलिहृतः स्याम ६२

मध्ववेदः। कां० ११, प्र० २१, अनु० १]

१७४

[कां० ११, सू० १, मं० ६३]

भूमे मातर्नि धेहि मा भद्रया सुतिष्ठितम् ।
संविद्वाना निवा कवे श्रिया मां धेहि भूत्याम्

६ (६३) (६३)

॥ इति प्रथमोऽनुशाकः ॥१॥

१-५५ भृगुः । अग्निः । मन्त्रोक्ताः २१-३३ मृत्युः । त्रिष्टुप्; २, ५, १२-२०, ३४-३६, ३८-४१,
४३, ५१, ५४ अनुष्टुप् । १६ ककुम्भती परावृहती, १८ निचुत् ४० पुरस्तात् ककुम्भती);
३ आस्तारपङ्क्तिः; ६ भुरिगार्ची पङ्क्तिः; ७, ४५ जगती; ८, ४८-४९ भुरिङ्;
९ अनुष्टुप्गर्भा विपरीतपादलक्ष्मा पङ्क्तिः; ३७ पुरस्ताद्वृहती; ४२ त्रिपदा
एकावसाना भुरिगार्ची गायत्री; ४४ एकावसाना त्रिपदाऽऽर्ची वृहती;
४६ एकावसाना त्रिपदा साक्षी त्रिष्टुप्; ४७ पञ्चपदा
बार्हतैराजगर्भा जगती; ५० उपरिष्ठाद्विराड् वृहती;
५२ पुरस्ताद्विराड् वृहती; ५५ वृहतीगर्भा ।

[२] नडमा रोहं न ते अत्रं लोक इदं सीसं भागधेयं तु एहिं ।

यो गोपु यक्ष्मः पुरुषेषु यक्ष्मस्तेन त्वं साकमधुराड् परेहि १

अघशंसदुःशंसाभ्यां करेणानुकरेण च ।

यक्ष्मं च सर्वं तेनेतो मृत्युं च निरंजामसि २

निरितो मृत्युं निरंति निरंतिमजामसि ।

यो नो द्वेष्टि तमद्वयग्रे अक्रव्याद् यमुं द्विष्मस्तमुं ते प्र सुवामसि ३

यद्यग्निः क्रव्याद् यदि वा व्याघ्र इमं गोष्ठं प्रविवेशान्योकाः ।

तं माषाज्यं कृत्वा प्र हिणोमि दूरं स गच्छत्वप्सुपदोऽप्यग्नीन् ४

यत् त्वां क्रुद्धाः प्रचकुर्मन्युना पुरुषे मृते ।

सुकल्पमग्रे तत् त्वया पुनस्त्वोद् दीपयामसि ५

पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसंवः पुनर्वृक्षा वसुनीतिरग्रे ।

पुनस्त्वा ब्रह्मणस्पतिराधाद् दीर्घायुत्वाय शतशारदाय ६

यो अग्निः क्रव्यात् प्रविवेशं नो गृहमिमं पश्यन्नितरं जातवेदसम् ।

तं हरामि पितृयज्ञाय दूरं स घर्मभिन्धा परमे सधस्थे ७

क्रव्यादमग्निं प्र हिणोमि दूरं यमराज्ञो गच्छतु रिप्रवाहः ।

इहायमितरो जातवेदा देवो देवेभ्यो हव्यं बहंतु प्रजानन् ८

क्रव्यादमग्निमिपितो हरामि जनान् हंहन्तं वज्रेण मृत्युम् ।

नि तं शास्मि गार्हपत्येन विद्वान् पितॄणां लोकेऽपि भागो अस्तु ९ (७२)

कां० ११, प्र० २६, अनु० २]

१७५

[अथर्ववेदः । कां० ११, सू० २, मं० १०]

क्रव्यादमग्निं शशमानमुक्थ्यं । हिणोमि पृथिभिः पितृयानैः । मा देवयानैः पुनरा गा अत्रैवैधि पितृषु जागृहि त्वम्	१० (७)
समिन्धते संकसुको स्वस्तये शुद्धा भवन्तः शुचयः पावकाः । जहाति रिप्रमत्येन एति समिन्द्रो अग्निः सुपुना पुनाति	११
वेवो अग्निः संकसुको त्रिवस्पृष्टान्यारुहत् । मुच्यमानो निरेणसोऽमोऽगस्माँ अशस्त्याः	१२
अस्मिन् वयं संकसुके अग्नौ रिप्राणि मृज्महे । अभूम यज्ञियाः शुद्धाः प्र ण आयूंषि तारिपत्	१३
संकसुको विकसुको निर्ऋथो यश्च निस्वरः । ते ते यक्ष्मं सर्वेदसो दूराद् दूरमनीनशन्	१४
यो नो अश्वेषु वीरेषु यो नो गोष्वजाविषु । क्रव्यादं निर्णुदामसि यो अग्निर्जनयोपनः	१५
अन्येभ्यस्त्वा पुरुषेभ्यो गोभ्यो अश्वेभ्यस्त्वा । निः क्रव्यादं नुदामसि यो अग्निर्जीवितुयोपनः	१६
यस्मिन् वेवा अमृजत् यस्मिन् मनुष्याऽनुत । तस्मिन् घृतस्तावो मृद्धा त्वमग्रे दिवं रुह	१७
समिन्द्रो अग्न आहुत स नो माभ्यपक्रमीः । अत्रैव दीदिहि द्यवि ज्योक् च सूर्यं हृशे	१८
सीसें मुद्गं नडे मुद्गमग्नौ संकसुके च यत् । अथो अग्न्यां रामायां शीर्षक्तिमुपबर्हणे	१९
सीसे मलं सादयित्वा शीर्षक्तिमुपबर्हणे । अग्न्यामसिक्न्यां मृद्धा शुद्धा भवत यज्ञियाः	२० (८)
परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्त एष इतरो देवयानात् । चक्षुष्मते शृग्वते ते ब्रवीन्निहिमे वीरा ब्रह्वा भवन्तु	२१
इमे जीवा वि मृतैराववृत्तमभूद् भद्रा देवहूतिर्नो अद्य । प्राश्नो अगाम नूतये हसाय सुवीरांसो विदधमा वंदेम	२२
इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मेघां नु गादपरो अर्थमेतम् । शतं जीवन्तः शतवः पुरुचीस्तिरो मृत्युं दधतां पर्वतेन	२३ (८६)

अथर्ववेदः । कां० १२, प्र० २६, अनु० २]

२७६

[कां० १२, सू० २, मं० २४]

आ रोहतायुर्जरसं वृणाना अनुपूर्वं यतमाना यति स्थ ।	
तान् वृस्त्वष्टां सुजनिमा सजोपाः सर्वमायुर्नयतु जीवनाय	२४
यथाहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथर्तव क्रतुभिर्यन्ति साकम् ।	
यथा न पूर्वमपरो जहात्येवा धातरायुषि कल्पयेपाम्	२५
अश्मन्वती रीयते सं रभध्वं वीर्यध्वं प्र तरता सखायः ।	
अत्रां जहीत ये असन् दुरेवां अनमीवानुत्तरेमाभि वाजान्	२६
उत् तिष्ठता प्र तरता सखायोऽश्मन्वती नदी स्पन्दत इयम् ।	
अत्रां जहीत ये असन्नशिवाः शिवान्त्स्योनानुत्तरेमाभि वाजान्	२७
वैश्वदेवीं पर्वसु आ रभध्वं शुन्द्रा भवन्तः शुचयः पावकाः ।	
अतिक्रामन्तो दुरिता पदानि शतं हिमाः सर्ववीरा मदेम	२८
उद्वीचीनैः पृथिभिर्वायुमद्भिरतिक्रामन्तोऽवसान् परेमिः ।	
त्रिः सप्त कृत्व ऋपयः परेता मृत्युं प्रत्यौहन् पशुयोपनेन	२९
मृत्योः पदं योपयन्त एत द्वाधीय आयुः प्रतरं दधानाः ।	
आसीना मृत्युं नुदता सधस्थेऽथ जीवासो विदथमा वंदेम	३० (९)
इमा नारीरविधवाः सुपत्नीराश्रनेन सर्पिषा सं स्पृशन्ताम् ।	
अनश्रवो अनमीवाः सुरत्ना आ रोहन्तु जनयो योनिमये	३१
व्याकरोमि हविषाहमेतो तौ ब्रह्मणा व्य॑हं कल्पयामि ।	
स्वधां पितृभ्यो अजरां कृणोमि वीर्वेणायुषा सप्रिमान्सृजामि	३२
यो नो अग्निः पितरो हृस्व॑न्तराविवेशामृतो मर्त्येषु ।	
मप्यहं तं परिं गृह्णामि देवं मा सो अस्मान् द्विक्षत मा वयं तम्	३३
अपावृत्य गार्हपत्यात् कव्याद्वा प्रेतं दक्षिणा ।	
प्रियं पितृभ्य आत्मने ब्रह्मभ्यः कृणुता प्रियम्	३४
द्विभागधनमादाय प्र क्षिणात्यवर्त्या ।	
अग्निः पुत्रस्य ज्येष्ठस्य यः क्रव्यादनिराहितः	३५
यत् कृषते यद् वनुते यच्च वस्नेन विन्दते ।	
सर्वं मर्त्यस्य तन्नास्ति क्रव्याच्चेदनिराहितः	३६
अयज्ञियो हतवर्चा भवति नैनैन हविरत्तव ।	
छिनत्ति कृष्या गोर्धनाद् यं क्रव्यादनुवर्तते	३७ (१००)

कां० १९, प्र० २६, अनु० २]

२७७

[अथर्ववेदः । कां० १९, सू० २, मं० ३८]

मुहुर्गृध्रैः प्र वंद्यतीति मर्त्यो नीत्य ।	
क्रव्याद् यान्गिरन्तिकार्दनुविद्वान् वितार्वति	३८
ग्राह्या गृहाः सं सृज्यन्ते स्त्रिया यन्म्रयते पतिः ।	
ब्रह्मैव विद्वानेप्योऽयं यः क्रव्यादं निरादधत्	३९
यद् रिपं शर्मलं चकूम यच्च दुष्कृतम् ।	
आपो मा तस्माच्छुम्भन्त्वग्नेः संकमुकाच्च यत्	४० (१०)
ता अथरादुदीचीराववृत्रन् प्रजान्तीः पृथिभिर्देवयानैः ।	
पर्वतस्य वृषभस्याधिं पृष्ठे नवाश्चरन्ति सरितः पुराणीः	४१
अग्ने अक्रव्यान्निः क्रव्यादं नुदा देवयजनं वह	४२
इमं क्रव्यादा विवेशायं क्रव्यादुम्भन्वगात् ।	
व्याघ्रो कृत्वा नानानं तं हरामि शिवापरम्	४३
अन्तर्धिर्देवानां परिधिर्मनुष्याणिमाग्निर्गाहपत्य उभयानन्तरा श्रितः	४४
जीवानामायुः प्र तिर त्वमग्ने पितृणां लोकमपि गच्छन्तु ये मृताः ।	
सुग्राहपत्यो वितपन्नरातिषुषामुषां श्रेयसीं धेह्यस्मै	४५
सर्वानग्ने सहमानः सप्तानैषामूर्जं रयिमस्मासुं धेहि	४६
इममिन्द्रं वह्निं परिमन्वारभध्वं स वो निर्वक्षद् दुरिताद्वद्व्यात् ।	
तेनापं हत शरुमापतन्तं तेन रुद्रस्य परि पातास्ताम्	४७
अनङ्गाहं प्लवमन्वारभध्वं स वो निर्वक्षद् दुरिताद्वद्व्यात् ।	
आ रोहत सवितुर्नावमेतां पृङ्गभिरुर्वीभिरमति तरेम	४८
अहोरात्रे अन्वेपि विश्रन्तं क्षम्यस्तिष्ठन् प्रतरणः सुवीरः ।	
अनातुरान्सुमनसस्तल्प विश्रज्ज्योगेव नः पुरुषगन्धिरेधि	४९
ते वृषेभ्य आ वृश्चन्ते पापं जीवन्ति सर्वदा ।	
क्रव्याद् यान्गिरन्तिकार्दनुविद्वान् वितार्वति नडम्	५० (११)
येऽश्रद्धा धनकाम्या क्रव्यादा समासते ।	
ते वा अन्येषां कुम्भीं पुनर्दिधति सर्वदा	५१
प्रेवं पिपतिपति मनसा मुहुरा वर्तते पुनः ।	
क्रव्याद् यान्गिरन्तिकार्दनुविद्वान् वितार्वति	५२ (११५)

अथर्ववेदः । का० १२, प्र० २६, अनु० २]

१७८

[का० १२, सू० २, मं० ५१]

अविः कृष्णा मांग्रधेयं पशूनां सीसं क्रव्यादपि चन्द्रं त आहुः ।

माषाः पिष्टा मांग्रधेयं ते हव्यमरण्यान्या गह्वरं सचस्व

५३

इषीकां जरतीमिष्टा तिलिपञ्चं दण्डनं नडम् ।

तमिन्द्रं इध्मं कृत्वा यमस्याग्निं निरादधौ

५४

प्रत्यञ्चमकं प्रत्यर्पयित्वा प्रविद्वान् पन्थां वि ह्याविवेश ।

परामीषामसून् विदेशं वीर्वेणापुषा समिमान्सृजामि

५५ (१२) (११८)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(३) स्वर्गोदनः ।

१-६० यमः । स्वर्गः, ओदनः, अग्निः । त्रिष्टुप्; १, ४२-४३, ४७ अुरिक्; ८, १२, २१-२२,

२४ जगती; १३, १७ स्वराडार्णी पङ्क्तिः; ३४ विराड्गर्भा; ३९ अनुष्टुप्गर्भा;

४४ परा बृहती; ५५-६० इयवसाना सप्तपदा शङ्कुमत्यतिजागतशाकराति-

शाकवरघात्यर्गर्भातिधृतिः (५५, ५७-६० कृतिः,) ।

[३] पुमान् पुंसोऽधि तिष्ठ चर्मेहि तत्र हव्यस्व यतमा प्रिया ते ।

यावन्तावधे प्रथमं समेयथुस्तद् वां वयो यमराज्ये समानम्

१

तावद् वां चक्षुस्ताति वीर्याग्नि तावत् तेजस्ततिधा वार्जिनानि ।

अग्निः शरीरं सचते यदैधोऽर्धा पक्वान्मिथुना सं भवाथः

२

समस्मिल्लोके समु देवयाने सं स्मां समेतं यमराज्येषु ।

पूतौ प्रवित्रैरुप तङ्कयेथां यद्यद् रेतो अधि वां संबभूव

३

आपस्पृत्रासो अभि सं विशध्वमिमं जीवं जीवधन्याः समेत्यं ।

तासां भजध्वममृतं यमांहुयमोवृनं पचति वां जनित्री

४

यं वां पिता पचति यं च माता शिपान्निर्मुक्त्यै शर्मलाच्च वाचः ।

स ओदूनः शतधारः स्वर्ग उमे व्यापि नभसी महित्वा

५

उमे नभसी उभर्याश्च लोकान् ये यज्वनामभिजिताः स्वर्गाः ।

तेषां ज्योतिष्मान् मधुमान् यो अग्रे तस्मिन् पुत्रैर्जरसि सं श्रयेथाम्

६

प्राचीप्राचीं प्रदिशाम रभेथामेतं लोकं श्रद्धाधानाः सचन्ते ।

यद् वां एक्वं परिविष्टमग्नौ तस्य गुप्तये दंपती सं श्रयेथाम्

७

दक्षिणां दिशमभि नक्षमाणौ पयर्वर्तेथामभि पात्रमेतत् ।

तस्मिन् वां यमः पितुभिः संविद्वानः एववाय शर्मं बह्वलं नि यच्छात्

८

(१२६)

का० ११, प्र० २६, अ० ३]

१७९

[अथर्ववेदः । का० ११, सू० ३, मं० १]

- प्रतीचीं विशामिषमिद् वरं यस्यां सोमो अधिपा मृद्धिता च ।
 तस्यां श्रयेथां सुकृतः सचेथामधां पकान्मिथुना सं भवाथः १
- उत्तरं राष्ट्रं प्रजयोत्तरावद् विशामुदीची कृणवन्नो अग्रम् ।
 पाङ्क्तं छन्दुः पुरुषो बभूव विश्वं विश्वान्नेः सह सं भवेम १० (१३)
- ध्रुवेयं विराणनमो अस्त्वस्यै शिवा पुत्रेभ्य उत मह्यमस्तु ।
 सा नो देव्यदिते विश्ववार इयं इव गोपा अभि रक्ष पक्रम ११
- पितेव पुत्रानभि सं स्वजस्व नः शिवा नो वाता इव वांन्तु भूमौ ।
 यमोवुनं पचतो वृतेत इह तं नुत्तप उत सत्यं च वेतु १२
- यद्यत् कृष्णः शकुन एह गत्वा त्सरन् विपक्तं बिल आससाद् ।
 यद् वा व्रास्याऽर्द्धहस्ता समुद्रक उलूखलं मुसलं शुम्भतापः १३
- अयं ग्रावां पुथुवृद्धो वयोधाः पूतः पवित्रैरप हन्तु रक्षः ।
 आ रोह चर्म महि शर्म यच्छ मा दर्पती पौत्रमुघं नि गाताम् १४
- वनस्पतिः सह वृवेन आगन् रक्षः पिशाचां अपुबाधमानः ।
 स उच्छ्रयाते प्र वंदाति वाचं तेन लोकां अभि सर्वान् जयेम १५
- सप्त मेधान् पशवः पर्यगृह्णन् य एषां ज्योतिर्मौ उत यश्चकशं ।
 त्रयञ्जिशद् देवतास्तान्सचन्ते स नः स्वर्गमभि नेप लोकम् १६
- स्वर्गं लोकमभि नो नयासि सं जायया सह पुत्रैः स्याम ।
 गृह्णामि हस्तमु मेत्वत्र मा नस्तापीन्निर्ऋतिमो अरातिः १७
- गार्हि पाप्मानमति तौ अयाम तमो व्यस्य प्र वंदासि वृन्तु ।
 वानस्पत्य उद्यतो मा जिहिंसीर्मा तण्डुलं वि शरीर्दिव्यन्तम् १८
- विश्वव्यचा घृतपृष्ठो भविष्यन्त्सयोनिलोकमुप याद्येतम् ।
 वर्षवृद्धमुप यच्छ शूर्पं तुषं एलावानप तद् विनक्तु १९
- त्रयो लोकाः संमिता ब्राह्मणेन द्यौर्वासी पृथिव्यन्तरिक्षम् ।
 अंशून् गृमीत्वान्वाग्भेथामा प्यायन्तां पुनरा यन्तु शूर्पम् २० (१४)
- पृथग् रूपाणि बहुधा पशूनामेकरूपो भवसि सं समृद्ध्या ।
 एतां त्वचं लोहिनीं तां नुदस्व ग्रावां शुम्भाति मलग इव वज्रां २१
- पृथिवीं त्वां पृथिव्यामा वैशयामि तनूः संमानी विकृता त एषा ।
 यद्यद् द्युतं लिखितमर्पणेन तेन मा सुस्रोब्रह्मणापि तद् वपामि २२ (१४०)

अथवेवेदः । कां० ११, प्र० २६, अनु० ३]

२८०

[कां० ११, सू० ३, मं० २१]

- जनित्रीवृ प्रति ह्यासि सूनुं सं त्वां दधामि पृथिवीं पृथिव्या ।
 उखा कुम्भी वेद्यां मा व्यथिषा यज्ञायुधैराज्येनातिपक्ता २३
- अग्निः पचन् रक्षतु त्वा पुरस्तादिन्द्रो रक्षतु दक्षिणतो मरुत्वान् ।
 वरुणस्त्वा दंहाद्भरुणे प्रतीच्या उत्तरात् त्वा सोमः सं ददतै २४
- पूतः पवित्रैः पवन्ते अभ्राद् दिवं च यन्ति पृथिवीं च लोकान् ।
 ता जीवला जीवधन्याः प्रतिष्ठाः पात्र आसिक्ताः पर्यग्निरिन्धाम् २५
- आ यन्ति द्विवः पृथिवीं संचन्ते भूम्याः सचन्ते अध्युन्तरिक्षम् ।
 शुद्धाः सतीस्ता उ शुम्भन्त एव ता नः स्वर्गमभि लोकं नयन्तु २६
- उतेव प्रभ्वीरुत संमितास उत शुक्राः शुच्यश्चामृतासः ।
 ता औत्रुनं दंपतिभ्यां प्रशिष्टा आपः शिक्षन्तीः पचता सुनाथाः २७
- संख्याता स्तोकाः पृथिवीं संचन्ते प्राणापानैः संमिता ओषधीभिः ।
 असंख्याता ओष्यमानाः सुवर्णाः सर्वं व्यापुः शुच्यः शुचित्वम् २८
- उद्योधन्त्यभि बलगन्ति तप्ताः फेनमस्यन्ति बहुलांश्च बिन्दून् ।
 योषेव हृद्वा पतिमृत्विषयायैतैस्तण्डुलैर्भवता समापः २९
- उत्थापय सीदतो बुध एनानुद्दिशन्मानमभि सं स्पृशन्ताम् ।
 अमासि पात्रैरुवृकं यदेतन्मितास्तण्डुलाः प्रदिशो यद्रीमाः ३० (१५)
- प्र यच्छ पशुं त्वरया हरौषमहिंसन्तु ओषधीर्दान्तु पर्वन् ।
 यासां सोमः परि राज्यं बभूवामन्पुता नो वीरुधो भवन्तु ३१
- नवं बर्हिरोवुनायं स्तृणीत प्रियं हृदश्चक्षुषो वृत्स्वस्तु ।
 तस्मिन् देवाः सह देवीर्विशन्तिवमं प्राश्नन्वृतुभिर्निषद्य ३२
- वनस्पते स्तीर्णमा सीद बर्हिर्गृष्टोभैः संमितो देवताभिः ।
 त्वष्ट्रेव रूपं सुकृतं स्वधित्यैना एहाः परि पात्रे ददश्राम् ३३
- षष्ट्यां शरत्सु निधिपा अभीच्छात् स्वः एकवेनाभ्युक्षवाते ।
 उपैनं जीवान् पितरश्च पुत्रा एतं स्वर्गं गमयान्तमग्नैः ३४
- धृता धियस्व धरुणे पृथिव्या अर्च्युतं त्वा देवताश्चयावयन्तु ।
 तं त्वा दंपती जीवन्तौ जीवपुत्रावुद वासयातुः पर्यग्नियानात् ३५
- सर्वान्समागां अभिजित्य लोकान् यावन्तुः कामाः समंतीतृपस्तान् ।
 वि गाहिथामायवन् च दर्विरैकस्मिन् पात्रे अध्युद्धरैरम् ३६ (१५४)

कां० १२, प्र० २७, अनु० ३]

२८१

[अथर्ववेदः । कां० १२, सू० ३, मं० ३७]

उप स्तृणीहि प्रथय पुरस्ताद् घृतेन पात्रंमभि वारयैतत् ।	
वाश्रेवोसा तरुणं स्तनस्युमिमं देवासो अभिहिङ्कुणोत ।	३७
उपास्तरीकरो लोकमेतमुरुः प्रथतामसमः स्वर्गः ।	
तस्मिंश्चयति महिषः सुपुर्णो देवा एनं देवताभ्यः प्र यच्छान्	३८
यद्यज्जाया पचति त्वत् पुरःपुरः पतिर्वा जाये त्वत् तिरः ।	
सं तत् सृजेथां सह वां तदस्तु संपादयन्तौ सह लोकमेकम्	३९
यावन्तो अस्याः पृथिवीं सचन्ते अस्मत् पुत्राः परि ये संबभूवुः ।	
सर्वास्तां उप पात्रे ह्वयेथां नाभिं जानानाः शिशवः समायांन्	४० (१६)
वसोर्या धारा मधुना प्रपीना घृतेन मिश्रा अमृतस्य नार्भयः ।	
सर्वास्ता अयं रुन्धे स्वर्गः पण्ड्यां शरसुं निधिपा अभीच्छात्	४१
निधिं निधिपा अभ्येनिमिच्छादनींश्चरा अभितः सन्तु येऽन्ये ।	
अस्माभिर्दुतो निहितः स्वर्गस्त्रिभिः काण्डेस्त्रीन्स्वर्गानरुक्षत्	४२
अग्नी रक्षस्तपतु यद् विदेवं क्रूयात् पिशाच इह मा प्र पास्त ।	
नुदाम एतमर्प रुध्मो अस्मदादित्या एनमङ्गिरसः सचन्ताम्	४३
आनुत्येभ्यो अङ्गिरोभ्यो मध्विद् घृतेन मिश्रं प्रति वेदयामि ।	
शुद्धहस्ता ब्राह्मणस्यानिहत्यैते स्वर्गं संकृतावपीतम्	४४
इदं प्रापमुत्तमं काण्डमस्य यस्माल्लोकात् परमेष्ठी समाप ।	
आ सिञ्च सर्पिर्घृतवत् समङ्गध्येप भागो अङ्गिरसो नो अत्रं	४५
सत्यायं च तपसे देवताभ्यो निधिं शैवाधिं परि दध्न एतम् ।	
मा नो द्यूतेऽव गान्मा समित्यां मा स्मान्यस्मा उत सृजता पुरा मत्	४६
अहं एचाम्यहं देदामि ममेदु कर्मन् करुणेऽधि जाया ।	
कौमारो लोको अजनिष्ट पुत्रोऽन्वारभेथां वयं उत्तरावत्	४७
न किल्बिषमत्र नाधारो अस्ति न यन्मित्रैः समममान् एति ।	
अनूनं पात्रं निहितं न एतत् पक्कारं पक्वः पुनरा विंशति	४८
प्रियं प्रियाणां कृणवाम तमस्ते यन्तु यतमे द्विषन्ति ।	
धेनुरनङ्गान् वयोवय आयदेव पौरुषेयमर्प मय्यं नुदन्तु	४९
समग्रयो विदुरन्यो अन्यं य ओषधीः सचति यश्च सिन्धून् ।	
यावन्तो देवा दिव्या इतपन्ति हिरण्यं ज्योतिः पचतो बभूव	५० (१७) (१६८)

अथर्व० ३६

अथर्ववेदः । कां० १२, प्र० २७, अनु० ३]

१८२

[कां० १२, सू० ३, मं० ५१]

- एषा त्वचां पुरुषे सं बभूवानग्राः सर्वे पशवो ये अन्ये ।
 क्षत्रेणात्मानं परि धापयाथोऽमोतं वासो मुखमोदूनस्य ५१
 यदक्षेपु वदु यत् समित्यां यद् वा वदु अनृतं वित्काम्या ।
 समानं तन्तुमभि संवसानौ तस्मिन्त्सर्वं शर्मलं सादयाथः ५२
 वर्षं वनुष्वारिं गच्छ देवांस्त्वचो धूमं पर्युत् पातयासि ।
 विश्वव्यचा घृतपृष्ठो भविष्यन्त्सयोनिलोकमुप याह्येतम् ५३
 तन्वं स्वर्गो बहूधा वि चक्रे यथा विद आत्मन्नन्यवर्णाम् ।
 अपाजैत् कृष्णां रुशतीं पुनानो या लोहिनी तां तं अग्री जुहोमि ५४
 प्राच्यं त्वा विशेऽग्नयेऽधिपतयेऽसिताय रक्षित्र आकित्यायेषुमते ।
 एतं परि दद्मस्तं नो गोपायतास्माकमैतोः ।
 द्विष्टं नो अत्र जरसे नि नैषज्जरा मृत्यवे परि णो ददात्वथं एकेन सह सं भवेम ५५
 दक्षिणायै त्वा विशे इन्द्रायाधिपतये तिरश्चिराजये रक्षित्रे यमायेषुमते ।
 एतं परि दद्मस्तं नो गोपायतास्माकमैतोः ।
 द्विष्टं नो अत्र जरसे नि नैषज्जरा मृत्यवे परि णो ददात्वथं एकेन सह सं भवेम ५६
 प्रतीच्यै त्वा विशे वरुणायाधिपतये पुदाकवे रक्षित्रेऽज्ञायेषुमते ।
 एतं परि दद्मस्तं नो गोपायतास्माकमैतोः ।
 द्विष्टं नो अत्र जरसे नि नैषज्जरा मृत्यवे परि णो ददात्वथं एकेन सह सं भवेम ५७
 उदीच्यै त्वा विशे सोमायाधिपतये स्वजाय रक्षित्रेऽश्वाना इषुमत्यै ।
 एतं परि दद्मस्तं नो गोपायतास्माकमैतोः ।
 द्विष्टं नो अत्र जरसे नि नैषज्जरा मृत्यवे परि णो ददात्वथं एकेन सह सं भवेम ५८
 भ्रुवार्यै त्वा विशे विष्णवेऽधिपतये कल्माषघ्नीवाय रक्षित्र ओषधीभ्य इषुमतीभ्यः ।
 एतं परि दद्मस्तं नो गोपायतास्माकमैतोः ।
 द्विष्टं नो अत्र जरसे नि नैषज्जरा मृत्यवे परि णो ददात्वथं एकेन सह सं भवेम ५९
 ऊर्ध्वार्यै त्वा विशे बृहस्पतयेऽधिपतये श्वित्राय रक्षित्रे वर्षायेषुमते ।
 एतं परि दद्मस्तं नो गोपायतास्माकमैतोः ।
 द्विष्टं नो अत्र जरसे नि नैषज्जरा मृत्यवे परि णो ददात्वथं एकेन सह सं भवेम ६०

(१८)(१७८)

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

कां० १२, प्र० २७, अ० ४]

१८३

[अथर्ववेदः । कां० १२, सू० ४, मं० १]

(४) वशा गौः ।

१-५३ कक्षयः । वशा । अनुष्टुप्, ७ भुरिकः २० विरादः, ३१ उष्णिग्बृहतीगर्भा, ४२ बृहतीगर्भा ।

[४]	द्वामीत्येव ब्रूयादनु चैनामभुत्सत ।	
	वशां ब्रह्मभ्यो याचंद्भ्यस्तत् प्रजावदपत्यवत्	१
	प्रजया स वि क्रीणीते पशुभिश्चोप दस्यति ।	
	य और्ष्येभ्यो याचंद्भ्यो वेवानां गां न दिस्सति	२
	कूटयांस्य सं शीर्यन्ते श्लोणयां काटमर्दति ।	
	बण्डयां दह्यन्ते गृहाः काणयां दीयते स्वम्	३
	विलोहितो अधिष्ठानाच्छक्नो विन्दति गोपतिम् ।	
	तथा वशायाः संविद्यं दुरदुभ्रा ह्युच्यसे	४
	पदोरस्या अधिष्ठानाद् विक्लिन्दुर्नाम विन्दति ।	
	अनामनात् सं शीर्यन्ते या मुखेनोपजिघ्रति	५
	यो अस्याः कर्णावास्कुनोत्या स वेवेषु वृश्चते ।	
	लक्ष्मं कुर्व इति मन्यते कनीयः कृणुते स्वम्	६
	यदस्याः कस्मै चिद् भोगाय बालान् कश्चित् प्रकृन्तति ।	
	ततः किशोरा भ्रियन्ते वत्साश्च घातुको वृकः	७
	यदस्या गोपतौ सत्या लोम ध्वाङ्क्षो अजीहिडत् ।	
	ततः कुमारा भ्रियन्ते यक्ष्मो विन्दत्यनामनात्	८
	यदस्याः पत्पूलनं शकृद् दासी समस्यति ।	
	ततोऽर्पणं जायते तस्मादव्येप्यदेनसः	९
	जायमानाभि जायते वेवान्सब्राह्मणान् वशा ।	
	तस्माद् ब्रह्मभ्यो देवैषा तदाहुः स्वस्य गोपनम्	१० (१९)
	य एनां वनिमायन्ति तेषां वेवकृता वशा ।	
	ब्रह्मज्येयं तद्वृवन् य एनां निप्रियायते	११
	य और्ष्येभ्यो याचंद्भ्यो वेवानां गां न दिस्सति ।	
	आ स वेवेषु वृश्चते ब्राह्मणानां च मन्यवे	१२
	यो अस्य स्याद् वशाभोगो अन्यामिच्छेत तर्हि सः ।	
	हिंस्ते अदत्ता पुरुषं याचितां च न दिस्सति	१३ (१९१)

अथर्ववेदः । कां० १२, प्र० २७, अ० ४]

२८४

[कां० १२, सू० ४, मं० १४]

यथा शेषधिर्निहितो ब्राह्मणानां तथा वशा ।	
तामेतदृच्छायन्ति यस्मिन् कस्मिंश्च जायते	१४
स्वमेतदृच्छायन्ति यद् वशां ब्राह्मणा अभि ।	
यथैनानन्यस्मिन् जिनीयाद्वेवास्या निरोधनम्	१५
चरेद्वेवा त्रैहायणादविज्ञातगदा सती ।	
वशां च विद्यान्नारद ब्राह्मणास्तर्ह्येष्वाऽऽः	१६
य एनामर्वशामाह देवानां निहितं निधिम् ।	
उभौ तस्मै भवाश्रवौ परिक्रम्येष्टुमस्यतः	१७
यो अस्या ऊधो न वेदार्थो अस्या स्तनान्नत ।	
उभयेनैवास्मै दुहे दातुं चेदशंकद् वशाम्	१८
दुःखद्वैतमा शये याचितां च न दित्सति ।	
नास्मै कामाः समृध्यन्ते यामदंत्वा चिकीर्षति	१९
देवा वशामयाचन् मुखं कृत्वा ब्राह्मणम् ।	
तेषां सर्वेषामदंत्वेदं न्येति मानुषः	२० (२०)
हेडं पशूनां न्येति ब्राह्मणेभ्योऽदंद् वशाम् ।	
देवानां निहितं भागं मरुश्चन्निप्रियायते	२१
यदुन्ये शतं याचैयुर्ब्राह्मणा गोपतिं वशाम् ।	
अथैनां देवा अनुवन्नेवं हं विदुषो वशा	२२
य एवं विदुषेऽदुत्वाथान्येभ्यो ददंद् वशाम् ।	
दुगां तस्मां अग्निष्ठानं पृथिवी सहदेवता	२३
देवा वशामयाचन् यस्मिन्ने अजायत ।	
तामेतां विद्यान्नारदः सह देवैरुदाजत	२४
अनपत्यमल्पपशुं वशा कृणोति पूरुषम् ।	
ब्राह्मणैश्च याचितामथैनां निप्रियायते	२५
अग्नीषोमाभ्यां कामाय मित्राय वरुणाय च ।	
तेभ्यो याचन्ति ब्राह्मणास्तेष्वेवा वृश्चतेऽदंद्	२६
यावदस्या गोपतिर्नोपशृणुयाद्वचः स्वयम् ।	
चरेदस्य तावद् गोषु नास्य श्रुत्वा गृहे वसेत्	२७ (२०५)

कां० ११, पं० २७, अनु० ४]

२८५

[अथर्ववेदः । कां० ११, सू० ४, मं० २८

यो अस्य ऋचं उपश्रुत्याथ गोष्पचीचरत् ।	
आयुश्च तस्य भूतिं च देवा वृश्चन्ति हीडिताः	२८
वशा चरन्ती बहुधा देवानां निहितो निधिः ।	
आविष्कृण्व रूपाणि यदा स्थाम जिघांसति	२९
आविशत्मानं कृणुते यदा स्थाम जिघांसति ।	
अथो ह ब्रह्मभ्यो वशा याञ्च्याय कृणुते मनः	३०(२१)
मनेसा सं कल्पयति तद् देवा अपि गच्छति ।	
ततो ह ब्रह्माणो वशामुपप्रयन्ति याचितुम्	३१
स्वधाकारेण पितृभ्यो यज्ञेन देवताभ्यः ।	
दानेन राजन्यो वशायां मातुर्हेतुं न गच्छति	३२
वशा माता राजन्यस्य तथा संभूतमग्रशः ।	
तस्या आहुरनर्पणं यद् ब्रह्मभ्यः प्रद्वीयते	३३
यथाज्यं प्रगृहीतमालुम्पेत सुचो अग्रये ।	
एवा ह ब्रह्मभ्यो वशामग्रय आ वृश्चतेऽददत्	३४
पुरोडाशवत्सा सुदुघा लोकेऽस्मा उप तिष्ठति ।	
सास्मै सर्वान् कामान् वशा प्रदुघे दुहे	३५
सर्वान् कामान् यमराज्ये वशा प्रदुघे दुहे ।	
अथाहुर्नारिकं लोकं निरुन्धानस्य याचिताम्	३६
प्रवीयमाना चरति क्रुद्धा गोपतये वशा ।	
वेहतं मा मन्यमानो मृत्योः पाशेषु बध्यताम्	३७
यो वेहतं मन्यमानोऽमा च पचते वशाम् ।	
अप्यस्य पुत्रान् पौत्रांश्च याचयते बृहस्पतिः	३८
महदेवाव तपति चरन्ती गोपु गौरपि ।	
अथो ह गोपतये वशादुघे विपं दुहे	३९
प्रियं पशूनां भवति यद् ब्रह्मभ्यः प्रद्वीयते ।	
अथो वशायस्तत् प्रियं यद् देवत्रा हविः स्यात्	४०(२२)

(११८)

अथर्ववेदः । कां० ११, प्र० २७, अनु० ४]

२८६

[कां० ११, सू० ४, मं० ४१]

या वृशा उदकल्पयन् देवा यशादुदेत्य ।	
तासां विलिप्त्यं भीमासुदाकुंरुत नारदः	४१
तां देवा अमीमांसन्त वशेयाश्मवशेति ।	
तामववीन्नारद एषा वशानां वशतमेति	४२
कति तु वशा नारदु यास्त्वं वेत्थ मनुष्यजाः ।	
तास्त्वां पृच्छामि विद्वांसं कस्या नार्शीयादवाह्नयः	४३
विलिप्त्या बृहस्पते या च सूतवशा वशा ।	
तस्या नार्शीयादवाह्नयो या आशंसैत भूत्याम्	४४
नमस्ते अस्तु नारदानुष्टु विदुषे वशा ।	
कृतमासां भीमतेमा यामदत्त्वा पराभवेत्	४५
विलिप्ती या बृहस्पतेऽर्थे सूतवशा वशा ।	
तस्या नार्शीयादवाह्नयो य आशंसैत भूत्याम्	४६
त्रीणि वै वंशाज्जातानि विलिप्ती सूतवशा वशा ।	
ताः प्र यच्छेद् ब्रह्मभ्युः सोऽिनावृस्कः प्रजापते	४७
एतद् वो ब्राह्मणा हविरिति मन्वीत याचितः ।	
वशां चेदेनं याचेयुर्या भीमाददुषो गृहे	४८
देवा वशां पर्यवदुन् न नोऽनुादिति हीडिताः ।	
एताभिर्ऋग्भिर्भेदं तस्माद् वै स पराभवत्	४९
उतेनां भेदो नार्ददाद् वशामिन्द्रेण याचितः ।	
तस्मात् तं देवा आगसोऽवृश्चन्नहमुत्तरे	५०
ये वशाया अदानाय वर्दन्ति परिरापिणः ।	
इन्द्रस्य मन्यवे जाल्मा आ वृश्चन्ते अचिन्त्या	५१
ये गोपति पराणीयाथाहुर्मा दंवा इति ।	
रुद्रस्यास्तां ते हेति परि यन्त्याचिन्त्या	५२
यदि हुतां यद्यहुताममा च पचते वशाम् ।	
देवान्त्सब्राह्मणानृत्वा जिह्मो लोकान्निर्ऋच्छति	५३ (२३) (१३१)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

कां० ११, प्र० २७, अनु० ५]

२८७

[अथवेदः । कां० १२, सू० ५, मं० १]

(५) ब्रह्मगवी ।

१-७२ (कश्यपः ?) अथर्षाचार्यः । ब्रह्मगवी । (सप्त पर्यायाः) (१-६) १ प्राजापत्याऽनुष्टुप् ;
२, ६ भुरिक् साम्यनुष्टुप्, ३ चतुष्पदा स्वराडुणिकः, ४ आसुर्यनुष्टुप्, ५ साम्नी पङ्क्तिः ।

[५] (१) श्रमेण तपसा सुष्टा ब्रह्मणा वितर्ते श्रिता	१
सत्येनावृता श्रिया प्रावृता यशसा परीवृता	२
स्वधया परिहिता श्रद्धया पर्युढा कृक्षया गुप्ता युजे प्रतिष्ठिता लोको निधनम्	३
ब्रह्म पदवायं ब्राह्मणोऽधिपतिः	४
तामाददानस्य ब्रह्मगवीं जिनतो ब्राह्मणं क्षत्रियस्य	५
अपं क्रामति सूनुतां वीर्यं पुण्यां लक्ष्मीः	६ (२४) २३७

(७-११) ७-९ आचर्यनुष्टुप् (७ भुरिक्) ; १० उणिकः ; (७-१० एकपदाः)
११ आर्चा निचृत्पङ्क्तिः ।

(२) ओजश्च तेजश्च सहश्च बलं च वाक् चेन्द्रियं च श्रीश्च धर्मश्च	७
ब्रह्म च क्षत्रं च राष्ट्रं च विशश्च त्विषिश्च यशश्च वर्चश्च द्रविणं च	८
आयुश्च रूपं च नामं च कीर्तिश्च प्राणश्चापानश्च चक्षुश्च श्रोत्रं च	९
पर्यश्च रसश्चान्नं चान्नाद्यं चतं च सत्यं चेष्टं च पूर्तं च प्रजा च पशवश्च	१०
तानि सर्वाण्यपं क्रामन्ति ब्रह्मगवीमाददानस्य जिनतो ब्राह्मणं क्षत्रियस्य	११ (२५) २४२

(११-२७) १२ बिराड् विपमा गायत्री; १३ आसुर्यनुष्टुप्; १४, २६ साम्नी उणिकः ; १५ गायत्री;
१६-१७, १९-२० प्राजापत्याऽनुष्टुप् ; १८ याजुषी जगती; २१, २५ साम्यनुष्टुप् ;
२२ साम्नी बृहती; २३ याजुषी त्रिष्टुप्; २४ आसुरी गायत्री; २७ आचर्युणिकः ।

(३) सैषा भीमा ब्रह्मगव्यं घविषा साक्षात् कृत्वा कूल्बजमावृता	१२
सर्वाण्यस्यां घोराणि सर्वे च मृत्यवः	१३
सर्वाण्यस्यां क्रूराणि सर्वे पुरुषवधाः	१४
सा ब्रह्मज्यं देवणीयुं ब्रह्मगव्याङ्गियमाना मृत्योः पङ्क्तिं आ द्यति	१५
मेनिः शतवंधा हि सा ब्रह्मज्यस्य क्षितिर्हि सा	१६
तस्माद् वै ब्राह्मणानां गौर्दुग्धाधर्षा विजानता	१७
वज्रो धारवन्ती वैश्वानर उद्धीता	१८
हेतिः शफानुस्त्रिदन्ती महादेवोऽपेक्षमाणा	१९ (२५०)

अथर्ववेदः । कां० १२, प्र० २७, अनु० ५]

१८८

[कां० १२, सू० ५, मं० २०]

धुरपविरीक्षमाणा वाश्यमानाभि स्फूर्जति	२०
मृत्युर्हिङ्गुण्वत्युग्रो देवः पुच्छं पर्यस्यन्ती	२१
सर्वज्यानिः कर्णौ वरीवर्जयन्ती राजयक्ष्मो मेहन्ती	२२
मेनिर्दुह्यमाना शीर्षक्तिर्दुग्धा	२३
सेदिरुपतिष्ठन्ती मिथोयोधः परांमृष्टा	२४
शरव्याऽ मुखेऽपिनह्यमाना कतिर्हन्त्यमाना	२५
अघविषा निपतन्ती तमो निपतिता	२६
अनुगच्छन्ती प्राणानुप दासयति ब्रह्मगुवी ब्रह्मज्यस्य	२७ (२६) (१५८)

(१८-३८) २८ आसुरी गायत्री; २९, ३७ आसुर्यनुष्टुप्; ३० साम्यनुष्टुप्; ३१ याजुपी त्रिष्टुप्;
 ३२ साम्नी गायत्री; ३३-३४ साम्नी बृहती; ३५ भुरिक्साम्यनुष्टुप्;
 ३६ साम्युष्णिक्; ३८ प्रतिष्ठा गायत्री ।

(४) वैरं विकृत्यमानां पीत्राद्यं विभाज्यमाना	२८
देवहेतिर्ह्रियमाणा व्यृद्धिर्हृता	२९
पाप्माधिधीयमाना पारुष्यमवधीयमाना	३०
विपं प्रयस्यन्ती तक्मा प्रयस्ता	३१
अघं पुच्यमाना दुष्वप्स्यं पक्वा	३२
मूलबर्हणी पर्याक्रियमाणा क्षितिः पर्याकृता	३३
असंज्ञा गन्धेन शुगुद्धियमाणाशीविप उद्धृता	३४
अभूतिरुपह्रियमाणा पराभूतिरुपहृता	३५
शर्वः क्रुद्धः पिश्यमाना शिमिदा पिशिता	३६
अर्वतिरश्यमाना निर्वतिरशिता	३७
अशिता लोकाच्छिनत्ति ब्रह्मगुवी ब्रह्मज्यमस्माच्चामुष्माच्च ३८ (२७) (१९९)	

(३९-४६) ३९ साम्नी पङ्क्तिः; ४० याजुष्यनुष्टुप्; ४१, ४६ भुरिक् साम्यनुष्टुप्; ४२ आसुरी
 बृहती; ४३ साम्नी बृहती; ४४ पिपीलिकमध्याऽनुष्टुप्; ४५ आर्वी बृहती ।

(५) तस्या आहननं कृत्या मेनिराशसनं वलग ऊबध्यम्	३९
अस्वगता परिहृता	४०
अग्निः कृत्याद् भूत्वा ब्रह्मगुवी ब्रह्मज्यं प्रविश्याति	४१ (१७९)

कां० ११, प्र० २७, अनु० ५]

१८९

[अथर्ववेदः । कां० ११, म० ५, मं० ४२

सर्वास्याङ्गा पर्व मूलानि वृश्चति	४२
छिनत्त्यस्य पितृबन्धु परां भावयति मातृबन्धु	४३
विवाहां ज्ञातीन्सर्वानपि क्षापयति ब्रह्मगवी ब्रह्मज्यस्य	
क्षत्रियेणापुनर्दीयमाना	४४
अवास्तुमेनमस्वगमप्रजसं करोत्यपरापरणो भवति क्षीयते	४५
य एवं विदुषां ब्राह्मणस्य क्षत्रियो गामादुक्ते	४६(२८) (१७७)

(४७-६१) ४७, ४९, ५१-५३ ५७-५९, ६१ प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ४८ आर्च्यनुष्टुप्; ५० साक्षी
बृहती; ५४-५५ प्राजापत्याणिक्; ५६ आसुरी गायत्री; ६० गायत्री ।

(६) क्षिप्रं वै तस्याहनने गृध्राः कुर्वत ऐलवम्	४७
(५०) क्षिप्रं वै तस्यादहने परं नृत्यन्ति केशिनीराघ्नानाः पाणिनोरसि कुर्वाणाः पापमैलवम् ४८	
क्षिप्रं वै तस्य वास्तुषु वृकाः कुर्वत ऐलवम्	४९
क्षिप्रं वै तस्य पृच्छन्ति यत् तदातीरे किं नु ताडयति	५०
छिन्ध्या च्छिन्धि प्र च्छिन्ध्यापि क्षापय क्षापय	५१
आदानमाङ्गिरसि ब्रह्मज्यमुप दास्य	५२
वैश्वदेवी ह्युच्यसे कृत्या कूत्वंजमावृता	५३
ओषन्ती समोषन्ती ब्रह्मणो वज्रः	५४
क्षुरपविर्भूत्युभूत्वा वि धाव त्वम्	५५
आ दंत्से जिनतां वचं इष्टं पूर्तं चाशिषः	५६
आदाय जीतं जीताय लोकेऽमुष्मिन् प्र यच्छसि	५७
अघ्न्यं पवूवीर्भव ब्राह्मणस्याभिर्शस्या	५८
मेनिः शरव्या भवाघावृषविषा भव	५९
अघ्न्ये प्र शिरो जहि ब्रह्मज्यस्य कृतागंसो देवपीयोरराधसः	६०
त्वया प्रमूर्णं मृदितमग्निर्देहतु दुश्चितम्	६१(२९) (२९१)

(६१-७३) ६१-६४, ६६, ६८-७० प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ६५ गायत्री; ६७ प्राजापत्या गायत्री;
७१ आसुरी पङ्क्तिः; ७२ प्राजापत्या त्रिष्टुप्; ७३ आसुर्यणिक् ।

(७) वृश्च प्र वृश्च सं वृश्च दह प्र दह सं दह	६२
ब्रह्मज्यं देव्यघ्न्य आ मूलादनुसंदह	६३
यथायाद् यमसावुनात् पापलोकान् परावतः	६४ (१९५)

अथर्व० ३७

अथवेवेदः । कां० ११, प्र० २७, अनु० ५]

२९०

[कां० ११, सू० ५, सं० ६५]

एवा त्वं दे॒व्य॒घ्न्ये ब्रह्म॒ज्यस्य॑ कृता॒गंसो॑ दे॒वपी॒योरे॒राधसः॑	६५
व॒ज्रेण॑ श॒तप॑र्वणा ती॒क्ष्णेन॑ क्षुर॒भृष्टिना॑	६६
प्र स्कु॒न्धान् प्र शिरो॑ जहि	६७
लो॒मान्य॑स्य सं छि॒न्धि त्वच॑मस्य वि वे॒ष्टय	६८
मा॒सान्य॑स्य शातय स्ना॒वान्य॑स्य सं वृ॒ह	६९
अ॒स्थी॒न्यस्य॑ पीडय म॒ज्जान॑मस्य नि॒र्जहि	७०
स॒र्वास्या॑ङ्गा प॒र्वाणि॑ वि श्रंथय	७१
आ॒भरे॑नं कृ॒ष्यात् पृथि॑व्या नु॒दता॑मुदो॒षतु॑ वायु॒न्तर्दि॑क्षान्म॒हतो व॑रि॒ष्णः ७२	
सूर्य॑ ए॒नं वि॒वः प्र पु॑दतां न्यो॒षतु॑	७३ (३०) (३०४)

[इति सप्तविंशः प्रपाठकः ॥२७॥]

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥१॥

॥ इति द्वादशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या-

एकादशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं ३१९९

द्वादशकाण्डस्य ३०४

सर्वयोगः ३६०३

त्रयोदशं काण्डम् ।

(१) अध्यात्म-प्रकरणम् ।

१-६० ब्रह्मा । अध्यात्मं, रोहितादित्यदैवत्यम् (३ मरुतः, २८-३१ अग्निः, ३१ बहुदेवतः) । त्रिष्टुप्;
३-५, ९, १२, १५ जगती (१५ अतिजागतगर्भा परा) ; ८ भुरिक्; १७ पञ्चपदा ककुम्मती जगती;
१३ अतिशाकरगर्भाऽतिजगती; १४ त्रिपदा पुरः परशाकवरा विपरीतपादलक्ष्मा पङ्क्तिः; १८-१९
पञ्चपदा ककुम्मत्यतिजगती (१८ परशाकवरा भुरिक्, १९ परातिजागता) ; २१ आर्या निचुद्वायत्री;
२२-२३, २७ प्रकृता; २६ विराट् परोणिक्; २८ ३० (२८ भुरिक्), ३२, ३९-४०, ४५-५६, ५८
अनुष्टुप्; (५२-५५ पथ्यापङ्क्तिः, ५५ ककुम्मती बहुतीगर्भा,) ; ३१ पञ्चपदा ककुम्मती शाकरगर्भा
जगती; ३५ उपरिष्टाद्बृहती; ३६ निचुन्महाबृहती; ३७ परशाकवरा विराडतिजगती; ४२ विराड्जगती;
४३ विराण्महाबृहती; ४४ परोणिक्; ५७ ककुम्मती ५९-६० गायत्री ।

[अथाष्टाविंशः प्रपाठकः ॥२८॥]

- [१] उदेहि वाजिन् यो अप्सर्वन्तरिदं राष्ट्रं प्र विंश सूनृतावत् ।
यो रोहितो विश्वमिदं जजान स त्वां राष्ट्राय सुभृतं विभर्तुं १
उद वाज आ गन् यो अप्सर्वन्तर्विंश आ रोह त्वद्योनयो याः ।
सोमं दधानोऽप ओपधीर्गाश्चतुष्पदो द्विपद आ वंशयेह २
यूयमुया मरुतः पृथिमातर इन्द्रेण युजा प्र मृणीत शत्रून् ।
आ वो रोहितः शृणवत् सुदानवस्त्रिपत्तासो मरुतः स्वादुसंमुदः ३
रुहो रुरोह रोहित आ रुरोह गर्भो जनीनां जनुषामुपस्थम् ।
ताभिः संरब्धमन्वविन्दन् पडुर्वीणातुं प्रपश्यन्निह राष्ट्रमाहाः ४
आ ते राष्ट्रमिह रोहितोऽहार्णिवं व्यस्थिन्मघो अभयं ते अभूत् ।
तस्मै ते द्यावापृथिवी रेवतीभिः कामं दुहाथामिह शकवरीभिः ५
रोहितो द्यावापृथिवी जजान तत्र तन्तुं परमेष्ठी ततान ।
तत्र शिथियेऽज एकपादोऽहंहद द्यावापृथिवी बलेन ६
रोहितो द्यावापृथिवी अंहहत् तेन स्व्यस्तमितं तेन नाकः ।
तेनान्तरिक्षं बिमिता रजांसि तेन वेत्ता अमृतमन्वविन्दन् ७
वि रोहितो अमृशद् विश्वरूपं समाकुर्वाणः प्ररुहो रुहश्च ।
दिवं रूढ्वा मंहता महिम्ना सं ते राष्ट्रमनक्तु पर्यसा घृतेन ८

अथर्ववेदः । कां० १३, प्र० २८, अनु० १]

२००

[कां० १३, सू० १, मं० ९]

- यास्ते रुहः प्ररुहो यास्तं आरुहो याभिःपुणानि दिवंमन्तारिक्षम् ।
तासां ब्रह्मणा पर्यसा वावृधानो विशि राष्ट्रे जागृति रोहितस्य ९
- यास्ते विशस्तपसः संवभृवृत्सं गायत्रीमनु ता इहागुः ।
तास्त्वा विशन्तु मनसा शिवेन संमाता वत्सो अभ्वेति रोहितः १० (१)
- ऊर्ध्वो रोहितो अधि नाके अश्वाद् विश्वा रूपाणि जनयन् युवां कविः ।
तिग्मेनाग्निज्योतिषा वि भाति तृतीयं चक्रे रजसि प्रियाणि ११
- सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदा वृताहुतः सोमपृष्ठः सुवीरः ।
भा मां हसीन्नाथितो नेत त्वा जहानि गोपोयं च मे वीरपोयं च धेहि १२
- रोहितो यज्ञस्य जनिता मुखं च रोहिताय वाचा श्रोत्रेण मनसा जुहोमि ।
रोहितं वेवा यन्ति सुमनस्यमाना स मा रोहिः सामित्यै रंहयतु १३
- रोहितो यज्ञं द्युदधाद् दिश्वकर्षणे तरमात तेजांस्युषं मेमान्यागुः ।
वोचेयं ते नामि भुवन्स्याधि मज्मनि १४
- आ त्वां रुरोह बृहत्सुत पङ्क्तिरा ककुध वचसा जातवेदः ।
आ त्वां रुरोहोणिहाक्षरो वपट्कार आ त्वां रुरोह रोहितो रेतसा सह १५
- अयं वस्ते गर्भं पृथिव्या दिवं वस्तेऽयमन्तारिक्षम् ।
अयं ब्रह्मस्य विष्टपि स्वर्लोकान् व्यानिजे १६
- वाचस्पते पृथिवी नः स्योना स्योना योनिस्तत्पा नः सुशेवा ।
इहैव प्राणः सख्ये नो अस्तु तं त्वां परमेष्ठिन् परमिरायुषा वचसा दधातु १७
- वाचस्पत कृतवः पञ्च ये नो वैश्वकर्मणाः परि ये संवभूवुः ।
इहैव प्राणः सख्ये नो अस्तु तं त्वां परमेष्ठिन् परि रोहित आयुषा वचसा दधातु १८
- वाचस्पते सोमनसं मनश्च गोष्ठे नो गा जनय योनिषु प्रजाः ।
इहैव प्राणः सख्ये नो अस्तु तं त्वां परमेष्ठिन् पर्यहमार्युषा वचसा दधामि १९
- परि त्वा धातु सविता वेवो अग्निर्वचसा मित्रावरुणावभि त्वा ।
सर्वा अरातीरवक्रामन्नेहीदं राष्ट्रमकरः सूनृतावत २० (२)
- यं त्वा पृषती रथे प्रष्टिर्वहति रोहित । शुभा यांसि रिणन्नपः २१
- अनुव्रता रोहिणी रोहितस्य सूरिः सुवर्णा बृहती सुवर्चाः ।
तथा याजान् विश्वरूपां जयेम तथा विश्वाः पृत्तना अभि ज्याम २२ (२२)

इदं सद्यो रोहिणी रोहितस्यासी पन्थाः पृपती येन याति । तां गन्धर्वाः कश्यपा उन्नयन्ति तां रक्षन्ति कुवयोऽप्रमादम् ।	२३
सूर्यस्याश्वा हरयः केतुमन्तः सदा वहन्यमृताः सुखं रथम् । घृतपावा रोहितो भ्राजमानो दिवं देवः पृपतीमा विवेश ।	२४
यो रोहितो वृषभस्तिग्मशृङ्गः पर्यग्निं परि सूर्यं बभूव । यो विष्टभ्रातिं पृथिवीं दिवं च तस्माद् देवा अधि सृष्टिः सृजन्ते ।	२५
रोहितो दिवमारुहन्महतः पर्यर्णवात् । सर्वां करोह रोहितो रुहः ।	२६
वि मिमीष्व पर्यस्वतीं घृताचीं देवानां धेनुरनपस्पृशेण । द्वन्द्वः सोमं पिबतु क्षेमो अस्त्वग्निः प्र स्तौतु वि मृधो नुदस्व ।	२७
समिद्धो अग्निः समिधानो घृतवृन्दो घृताहुतः । अभीषाद् विश्वापाङ्गिः सपत्नान् हन्तु ये मम ।	२८
हन्त्वेनान् प्र दहत्वरियो नः पृतन्याति । कृष्पाङ्गिनां वयं सपत्नान् प्र दहामसि ।	२९
अवाचीनानव जहीन्द्र वज्रेण बाहुमान् । अथा सपत्नान् मामकानग्नेस्तेजोभिरादिषि ।	३० (३)
अग्ने सपत्नानधरान् पादयास्मद् व्यथया सजातमुत्पिपानं बृहस्पते । द्वन्द्वीमि मित्रावरुणावधरं पञ्चन्तामप्रतिमन्यूयमानाः ।	३१
उद्यस्त्वं देव सूर्य सपत्नानव मे जहि । अवैनानश्मन्ता जहि ते यन्स्वधुमं तमः ।	३२
वत्सो विराजो वृषभो मतीनामा करोह शुकृपृष्ठोऽन्तरिक्षम् । घृतेनार्कमभ्युर्चन्ति वत्सं ब्रह्म सन्तं ब्रह्मणा वर्धयन्ति ।	३३
दिवं च रोह पृथिवीं च रोह राष्ट्रं च रोह द्रविणं च रोह । प्रजां च रोहामृतं च रोह रोहितेन तन्वं सं स्पृशस्व ।	३४
ये देवा राष्ट्रभूतोऽभितो यन्ति सूर्यम् । तेष्टे रोहितः संविक्रानो राष्ट्रं दधातु सुमनस्यमानः ।	३५
उत त्वा यज्ञा ब्रह्मपूता वहन्त्यधश्गतो हरयस्त्वा वहन्ति । तिरः संभुवमतिं रोचमेऽर्णवम् ।	३६ (३६)

मयर्वेदः । कां० १३, म० २८, अनु० १]

२९४

[कां० १३, म० १, मं० ३७]

रोहिंते द्यावापृथिवी अधि श्रिते वसुजिति गोजिति संधनजिति ।

सहसं यस्य जनिमानि सप्त च वोचयं ते नामिं भुवनस्याधि मज्जामि ३७

यशा यांसि प्रदिशो दिशश्च यशाः पशूनामृत चर्षणीनाम् ।

यशाः पृथिव्या अदित्या उपस्थेऽहं भूयासं सवितेव चारुः ३८

अमुत्र सन्निह वेत्थेतः संस्तानि पश्यसि ।

इतः पश्यन्ति रोचनं द्विवि सूर्यं विपश्चितम् ३९

वेवो वेवान् मर्चयस्यन्तश्चरस्यर्णवे ।

समानमग्निमिन्दते तं विदुः कवयः परे ४० (४)

अवः परेण पर एनावरेण पदा वृत्सं विभ्रंती गौरुदस्थात् ।

सा कद्मीची कं स्विदर्थं परागात् क्व स्वित् सूते नहि यूथे अस्मिन् ४१

एकपदी द्विपदी सा चतुष्पष्टापदी नवपदी बभ्रुवर्षी ।

सहस्राक्षरा भुवनस्य पङ्क्तिस्तस्याः समुद्रा अधि वि क्षरन्ति ४२

आरोहन् द्याममृतः प्राव मे वचः ।

उत् त्वा यशा ब्रह्मपूता वहन्त्यध्वगतो हरयस्त्वा वहन्ति ४३

वेवु तत् ते अमर्त्यं यत् तं आक्रमणं द्विवि । यत् ते सधस्थं परमे व्योमिन् ४४

सूर्यो द्यां सूर्यः पृथिवीं सूर्य आपोऽति पश्यति । सूर्यो भूतस्येकं चक्षुरा रुरोह दिवं महीम् ४५

उर्वारसन् परिधयो वेद्विर्भूमिरकल्पत । तत्रैतावग्नी आधत्त हिमं घ्नंस च रोहितः ४६

हिमं घ्नंस चाधाय यूपान् कृत्वा पर्वतान् । वर्षज्यावग्नी ईजाते रोहितस्य स्वविदः ४७

स्वविदो रोहितस्य ब्रह्मणाग्निः समिध्यते । तस्माद् घ्नंसस्तेस्माद्भिमस्तस्माद् यत्तोऽजायत ४८

ब्रह्मणाग्नी वावृधनौ ब्रह्मवृद्धौ ब्रह्माहुतौ । ब्रह्मेन्द्रावग्नी ईजाते रोहितस्य स्वविदः ४९

सत्ये अन्यः समाहितोऽस्त्वन्यः समिध्यते । ब्रह्मेन्द्रावग्नी ईजाते रोहितस्य स्वविदः ५० (५)

यं वातः पति शुभ्रमिति यं वेन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः । ब्रह्मेन्द्रावग्नी ईजाते रोहितस्य स्वविदः ५१

वेद्विं भूमिं कल्पयित्वा दिवं कृत्वा दक्षिणाम् ।

घ्नंसं तद्वग्निं कृत्वा चकार विश्वमात्मन्वद् वर्षणाज्येन रोहितः ५२

वर्षमाज्यं घ्नंसो अग्निर्वेद्विर्भूमिरकल्पत ।

तत्रैवान् पर्वतान्निर्गीर्भिरूध्वो अकल्पयत् ५३

गीर्भिरूध्वान् कल्पयित्वा रीहितो भूमिमब्रवीत् ।

त्वयीदं सर्वं जायतां यद् भूतं यच्च भाव्यम् ५४ (५४)

कां० १३, प्र० २८, अनु० १]

२९५

[अथर्ववेदः। कां० १३, सू० १, मं० ५५]

स युजः प्रथमो भूतो मव्यो अजायत ।
 तस्माद्भ्रजं इदं सर्वं यत् किं चेदं विरोचते रोहितेन कृष्णिणामृतम् ५५
 यश्च गां पदा स्फुरति प्रत्यङ् सूर्यं च मेद्विति ।
 तस्य वृश्चामि ते मूलं न च्छायां कर्वाऽपरम् ५६
 यो माभिच्छायमत्येपि मां चाग्निं चान्तरा ।
 तस्य वृश्चामि ते मूलं न च्छायां कर्वाऽपरम् ५७
 यो अद्य देव सूर्यं त्वां च मां चान्तरायति ।
 दुष्प्रथ्यं तस्मिन्मूलं दुरितानि च मृज्महे ५८
 मा प्र गां पथो व्यं मा युजादिन्द्र सोमिनः । मान्त स्थुर्नो अरातयः ५९
 यो युजस्य प्रसार्यनस्तनुर्विवेष्वाततः । तमाहुतमशीमहि ६० (६) (६०)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(२) अध्यात्मम् ।

१-४६ ब्रह्मा । अध्यात्मं, रोहितादित्यदैवत्यम् । त्रिष्टुप्; १, १२-१५, ३९-४१ अनुष्टुप्; २-३, ८,
 ४३ जगती; १० आस्तरपङ्क्तिः; ११ वृहतीगर्भा; १६-२४ आर्या गायत्री; २५ ककुम्भत्या-
 स्तारपङ्क्तिः; २६ पुरोद्वयतिजागता भुरिजगती; २७ विराड् जगती; २९ बार्ह-
 तगर्भाऽनुष्टुप्; ३० पञ्चपदोष्णिग्बृहतीगर्भाऽतिजगती; ३४ आर्या पङ्क्तिः;
 ३७ पञ्चपदा विराड्गर्भा जगता; ४४-४५ जगती (४४ चतुष्पदा पुरः-
 शाकरा भुरिक्; ४५ अतिजागतगर्भा) ।

[२] उदस्य केतवो द्विवि शुक्रा भ्राजन्त ईरते ।
 आवृत्त्यस्य नृचक्षसा महिषतस्य मीढुषः १
 विशां प्रज्ञानां स्वरयन्तमर्चिषां सुपक्षमाशुं पतयन्तमर्णवे ।
 स्तवाम् सूर्यं भुवनस्य गोपां यो रुश्मिभिर्दिशं आभाति सर्वाः २
 यत् प्राङ् प्रत्यङ् स्वधया यासि शीघ्रं नानारूपे अहंती कर्षि मायया ।
 तदादित्य महि तत् ते महि श्रवो यदेको विश्वं परि भूम जायसे ३
 विपश्चितं तरणिं भ्राजमानं वहन्ति यं हरितः सप्त बह्वीः ।
 सुताद् यमत्रिर्दिवमुज्जिनाय तं त्वां पश्यन्ति परियान्तमाजिम ४
 मा त्वां दमन् परियान्तमाजिं स्वस्ति दुर्गां अति याहि शीमम् ।
 दिवं च सूर्यं पृथिवीं च देवीर्महोरात्रे विमिमानो यदेधि ५ (६५)

अथर्ववेदः । का० १३, म० २८, अनु० २]

१९६

[का० १३, सू० २, मं० १]

स्वस्ति ते सूर्य चरसे रथाय येनोभावन्तौ परियासि सद्यः ।	
यं ते वहन्ति हरितो वहिष्ठाः शतमश्वा यदि वा सप्त बृह्तीः	६
सुखं सूर्य रथमंशुमन्तं स्योनं सुबह्निमधि तिष्ठ वाजिनम् ।	
यं ते वहन्ति हरितो वहिष्ठाः शतमश्वा यदि वा सप्त बृह्तीः	७
सप्त सूर्यो हरितो यातवे रथे हिरण्यत्वचसो बृहतीर्युक्त ।	
अमोचि शुक्रो रजसः परस्ताद् विभूयं वेवस्तमो दिवमारुहन्	८
उत् केतुना बृहता वेव आगन्नपावृक् तमोऽभि ज्योतिरश्रैत् ।	
द्विव्यः संपूर्णः स वीरो व्यख्यददिते पुत्रो भुव्नानि विश्वा	९
उद्यन् रश्मीना तनुषे विश्वा रूपाणि पुण्यसि ।	
उमा समुद्रौ कर्तुना वि भासि सर्वाल्लोकान् परिभूभ्राजमानः	१० (७)
पूर्वापरं चरतो माययैतो शिशू क्रीडन्तौ परि यातोऽर्णवम् ।	
विश्वान्यो भुवना विचष्टे हरण्यैरन्यं हरितो वहन्ति	११
द्विवि त्वान्निरधारयत् सूर्या मासाय कर्तवे ।	
स एषि सुधृतस्तपन् विश्वा भूतावचाकेशत्	१२
उभावन्तौ समर्पसि वत्सः संमातराविव ।	
नन्वेतद्वितः पुरा ब्रह्म वेवा अमी विदुः	१३
यत् समुद्रमनु श्रितं तत् सिंघासति सूर्यः ।	
अध्वास्य विततो महान् पूर्वश्चापरश्च यः	१४
तं समाप्नोति जूतिमिस्ततो नापं चिकित्सति ।	
तेनामृतस्य मुक्षं देवानां नाव रुन्धते	१५
उदु त्यं जातवेदसं वेवं वहन्ति केतवः । हृशे विश्वाय सूर्यम्	१६
अप त्ये तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यकुभिः । सूराय विश्वचक्षसे	१७
अदृशन्नस्य केतवो वि रश्मयो जनों अनु । भारजन्तो अग्रयो यथा	१८
तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृद्दसि सूर्य । विश्वमा भासि रोचन	१९
प्रत्यङ् देवानां विशः प्रत्यङ्मुदेषि मानुषीः । प्रत्यङ् विश्वं स्वर्हिंशे	२० (८)
येना पावक चक्षसा भुरण्यन्तं जनों अनु । त्वं वरुण पश्यासि	२१
वि द्यामेषि रजस्पृथ्वहर्मिमानो अक्तुभिः । पश्यन् जन्मानि सूर्य	२२
सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिष्केशं विचक्षणम्	२३ (८३)

कां० १३, प्र० २८, अ० २]

२९७

[अथर्ववेदः । कां० १३, सू० २, मं० २४]

अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूर्यो रथस्य नप्यः ।

ताभिर्याति स्वयुक्तिभिः

२४

रोहितो दिवमारुहत् तपसा तपस्वी ।

स योनिमैति स उ जायते पुनः स देवानामधिपतिर्वभूव

२५

यो विश्वचर्पणिरुत विश्वतोमुखो यो विश्वतस्पाणिरुत विश्वतस्पृथः ।

सं बाहुभ्यां भरति सं पतत्रैर्द्यावापृथिवी जनयन् देव एकः

२६

एकपाद् द्विपद्भो भूयो वि चक्रमे द्विपात् त्रिपादमभ्येति पश्चात् ।

द्विपाद्भ पदपद्भो भूयो वि चक्रमे त एकपदस्तन्वं । समासते

२७

अतन्द्रो यास्यन् हरितो यदास्थाद् द्वे रूपे कृणुते रोचमानः ।

केतुमानुद्यन्त्सहमानो रजांसि विश्वा आदित्य प्रवतो वि भांसि

२८

बण्महौ असि सूर्य बडादित्य महौ असि ।

महांसं महतो महिमा त्वमादित्य महौ असि

२९

रोचसे त्रिवि रोचसे अन्तरिक्षे पतङ्ग पृथिव्यां रोचसे रोचसे अप्सर्वन्तः ।

उभा समुद्रौ रुच्या व्यापिथ देवो देवासि महिपः स्वर्जित्

३० (९)

अर्वाङ् पुरस्तात् प्रयतो व्यध्व आशुर्विपश्चित् पतयन् पतङ्गः ।

विष्णुर्विचित्तः शर्वसाधितिष्ठन् प्र केतुना सहते विश्वमेजत्

३१

रित्रश्चिकित्वान् महिपः सुपर्ण आरोचयन् रोदसी अन्तरिक्षम् ।

अहोरात्रे परि सूर्य वसानि प्रास्य विश्वा तिरतो वीर्याणि

३२

तिग्मो विभ्राजन् तन्वं । शिशानोऽरंगमासः प्रवतो राणः ।

ज्योतिष्मान् पक्षी महिपो वयोधा विश्वा आस्थात् प्रदिशः कल्पमाजः

३३

चित्रं देवानां केतुर्नीकं ज्योतिष्मान् प्रदिशः सूर्य उद्यन् ।

त्रिवाकरोऽति द्युन्नैस्तमांसि विश्वातारीद् दुरितानि शुक्रः

३४

चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।

आप्राद् द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च

३५

उच्चा पतन्तमरुणं सुपर्ण मध्ये त्रिवस्तरणिं भ्राजमानम् ।

पश्याम त्वा सवितारं यमाहुरजस्रं ज्योतिर्यद्विन्दुदन्त्रिः

३६

त्रिवस्पृष्टे धार्वमानं सुपर्णमर्दिताः पुत्रं नाथकाम उपं यामि भीतः ।

स नः सूर्य प्र तिर वीर्धमायुर्मा रिषाम सुमतौ ते स्याम

३७

(९७)

अथर्व० २८

अथर्ववेदः । कां० १३, प्र० २८, अनु० २]

२९८

[कां० १३, सू० २, मं० ३८

सहस्राह्यं विर्यतावस्य पक्षौ हरेर्हंसस्य पततः स्वर्गम् ।	
स वेवान्सवीनुरंरुपदद्यं संपश्यन् याति भुवनानि विश्वा	३८
रोहितः कालो अभवद् रोहितोऽग्रे प्रजापतिः ।	
रोहितो यज्ञानां मुखं रोहितः स्वराभरत्	३९
रोहितो लोको अभवद् रोहितोऽत्यंतपद दिवम् ।	
रोहितो रश्मिभिर्भूमिं समुद्रमनु सं चरत्	४० (१०)
सर्वा विशः समचरद् रोहितोऽधिपतिर्दिवः ।	
दिवं समुद्रमाद् भूमिं सर्वं भूतं वि रक्षति	४१
आरोहन्नुक्रो वृहतीरतन्द्रो द्वे रूपे कृणुते रोचमानः ।	
चित्राश्चिक्त्वान् महिषो वातमाया यावतो लोकान्मि यद् विभाति	४२
अभ्यग्न्यदेति पर्यग्यदस्यतेऽहोरात्राभ्यां महिषः कल्पमानः ।	
सूर्यं वयं रजसि क्षियन्तं गातुविदं हवामहे नाधमानाः	४३
पृथिवीशो महिषो नाधमानस्य गातुर्दधचक्षुः परि विश्वं बभूव ।	
विश्वं संपश्यन्तुविदत्रो यजत्र इदं शृणोतु यदहं ब्रवीमि	४४
पर्यस्य महिमा पृथिवीं समुद्रं ज्योतिषा विश्राजन् परि द्यामन्तरिक्षम् ।	
सर्वं संपश्यन्तुविदत्रो यजत्र इदं शृणोतु यदहं ब्रवीमि	४५
अबोध्यग्निः समिधा जनानां प्रति धेनुर्भिवायतीमुषासम् ।	
यद्वा इव प्र व्यामुजिह्वानाः प्र भानवः सिंसते नाकमच्छं	४६(११)(१०६)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

(३) अध्यात्मम् ।

१-२६ ब्रह्मा । अध्यात्मम्, रोहितादित्यदैवत्यम् । त्रिष्टुप्; १ चतुरवसानाऽष्टपदाऽऽकृतिः; १-४ व्यव० पद-
पदा (२-३ अष्टिः; २ भुरिक् ४ अतिशास्त्रगर्भा धृतिः); ५-७ चतुर० सप्तपदा (५-६ शास्त्ररातिशास्त्रगर्भा
प्रकृतिः; ७ अनुष्टुप्गर्भाऽतिधृतिः); ८ व्यव० पदप० अत्यष्टिः; ९-१९ चतुरव० (९-१२, १५, १७ सप्तपदा
भुरिगतिधृतिः; १५ निवृत्त, १७ कृतिः; १३-१४, १६, १८-१९ अष्टपदा (१३-१४ विकृतिः; १६, १८-१९
आकृतिः; १९ भुरिक्); २०, २२ व्यव० पदप० अत्यष्टिः; २१, २३-२५ चतुरव० अष्टपदा
(२४ सप्तपदा कृतिः; २३, २५ विकृतिः) ।

[३] य इमे द्यावापृथिवी जजान यो द्रापि कृत्वा भुवनानि वस्ते ।
यस्मिन् क्षियन्ति प्रदिशः पृथ्वीयाः पतन्तो अनु विचाकशीति तस्य वेवस्य ।
कुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
उद् वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान्

१ (१०७)

कां० १३, प्र० २८, अनु० ३]

२९०.

[अथर्ववेदः । कां० १३, सू० ३, मं० २]

- यस्माद् वाता ऋतुथा पर्वन्ते यस्मात् समुद्रा अधि विश्वरन्ति तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २
 यो मारयति प्राणयति यस्मात् प्राणन्ति भुवनानि विश्वा तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ३
 यः प्राणेन द्यावापृथिवी तर्पयत्यपानेन समुद्रस्य जठरं यः पिपति तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ४
 यस्मिन् विराट् परमेष्ठी प्रजापतिरग्निर्वैश्वानरः सह पङ्क्त्या श्रितः ।
 यः परस्य प्राणं परमस्य तेज आदुदे तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ५
 यस्मिन् पञ्चर्वाः पञ्च दिशो अधि धिताश्रतंस आपो यज्ञस्य त्रयोऽक्षराः ।
 यो अन्तरा रोदसी क्रुद्धश्चक्षुषश्च तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ६
 यो अज्ञादो अन्नपतिर्बभूव ब्रह्मणस्पतिरुत यः ।
 भूतो भविष्यद् भुवनस्य यस्पतिस्तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ७
 अहोरात्रैर्विमितं त्रिंशदङ्गं त्रयोदशं मासं यो निर्भिभीति तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ८
 कृष्णं नियानं हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत पतन्ति ।
 त आववृन्तसर्दनाहतस्य तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वेपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ९ (११५)

७

- यत् ते चन्द्रं कश्यप रोचनावद् यत् संहितं पुष्कलं चित्रभातु ।
 यस्मिन्नुत्तुया आर्षिताः सुत साकं तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वैपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् १० (१२)
 बृहदेनमनु वस्ते पुरस्ताद् रथंतरं प्रति गृह्णाति पश्चात् ।
 ज्योतिर्वसानि सद्रुमप्रमातुं तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वैपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् ११
 बृहदुन्यतः पक्ष आसीद् रथंतरमुन्यतः सर्वले सधीर्ची ।
 यद् रोहितमर्जनयन्त देवास्तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वैपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् १२
 स वरुणः सायमग्निर्भवति स मित्रो भवति प्रातरुद्यन् ।
 स संविता भूत्वान्तरिक्षेण याति स इन्द्रो भूत्वा तपति मध्यतो दिवं तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वैपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् १३
 सहस्राक्षं विर्यतावस्य पक्षो हरेर्हंसस्य पततः स्वर्गम् ।
 स देवान्सनुर्नुरस्युषदद्यं संशयन् याति भुवनानि विश्वा तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वैपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् १४
 अयं स देवो अण्वन्तः सहस्रमूलः पुरुशाक्षो अग्निः ।
 य इदं विश्वं भुवनं जजान तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वैपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् १५
 शुक्रं वहन्ति हरयो रघुप्यदौ देवं त्रिवि वर्चसा भ्राजमानम् ।
 यस्योर्ध्वा दिवं तन्वंस्तपन्त्यर्वाद् सुवर्णैः पटैर्वि भाति तस्य देवस्य ।
 क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।
 उद् वैपय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् १६ (१२२)

येनादित्यान् हरितः संवहन्ति येन यजेन ब्रह्मो यन्ति प्रजानन्तः ।

यदेकं ज्योतिर्बहुधा विभाति तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् १७

सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रमेको अश्वो ब्रह्मति सतनामा ।

जिनाभि चक्रमजरमन्व यजेना विश्वा भुवनाधि तस्थुस्तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् १८

अथवा युक्तो बंहति वह्निरुग्रः पिता देवानां जनिता मतीनाम् ।

कृतस्य तन्तुं मनसा मिमानः सर्वा दिशः पवते मातरिश्वा तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् १९

सम्पञ्चं तन्तुं प्रदिशोऽनु सर्वा अन्तर्गाव्ययाममृतस्य गन्धे तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २० (१३)

निष्पुन्तिस्रो व्युपो ह तिस्रस्त्रीणि रजांसि दिवो अङ्ग तिस्रः ।

विद्या ते अग्रे त्रेधा जनित्रं त्रेधा देवानां जनिमानि विद्या तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २१

वि य और्णोत् पृथिवीं जार्यमान आ समुद्रमदधादुन्तरिक्षे तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २२

त्वमग्रे कर्तुमिः केतुभिर्हितो कः समिञ्च उदरोचया द्विवि ।

किमभ्यार्चन मरुतः पृथिमातरो यद् रोहितमजानयन्त देवास्तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २३

य आत्मदा बलदा यस्य विश्वे उपासन्ते प्रशिषं यस्य देवाः ।

योऽस्येशे द्विपदो यश्चतुष्पदस्तस्य देवस्य ।

क्रुद्धस्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वैषय रोहित प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २४ (१३०)

अथर्ववेदः । कां १३, प्र० २८, अनु० ३]

३०२

[कां० १३, सू० ३, मं० २५]

एकपाद् द्विपदो भूयो वि चक्रमे द्विपात् त्रिपादमभ्येति पश्चात् ।
चतुष्पाच्चक्रे द्विपदामभिस्वरं संपश्यन् पङ्क्तिमुपतिष्ठमानस्तस्य देवस्य ।

कुन्ध्यैतदागो य एवं विद्वांसं ब्राह्मणं जिनाति ।

उद् वेपय रोहितं प्र क्षिणीहि ब्रह्मज्यस्य प्रति मुञ्च पाशान् २५

कृष्णायाः पुत्रो अङ्गुनो राज्यं वत्सोऽजायत ।

स ह द्यामधि रोहति रुहो रुरोह रोहितः

२६ (१४)(१३२)

॥ इति वृत्तोयोऽनुवाकः ॥३॥

(४) अध्यात्मम् ।

१-५६ ब्रह्मा । अध्यात्मम् । रोहितादित्यदैवत्यम् । त्रिष्टुप् ; (पद पर्यायाः) । [१-१३ प्रथमः पर्यायः ।]
१-११ राजापत्याऽनुष्टुप् ; १२ विराड्गायत्री ; १३ आसुरी उष्णिक् ।

[४] (१) स एति सविता स्वर्दिवस्पृष्टेऽवचाकेशत्

रश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः

१

२

स धाता स विधर्ता स वायुर्नभ उच्छिन्नम्

। रश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः ३

सोऽर्यमा स वरुणः स रुद्रः स महादेवः

। रश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः ४

सो अग्निः स उ सूर्यः स उ एव महायमः

। रश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः ५

तं वत्सा उप तिष्ठन्त्येकशीपाणो युता दश

। रश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः ६

पश्चात् प्राञ्च आ तन्वन्ति यदुदेति वि भांसति ।

। रश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः ७

तस्यैव मारुतो गुणः स एति शिख्याकृतः

८

रश्मिभिर्नभ आभृतं महेन्द्र एत्यावृतः

९

तस्येमे नव कोशा विष्टम्भा नवधा हिताः

१०

स प्रजाभ्यो वि पश्यति यच्च प्राणति यच्च न

११

तमिदं निगतं सहः स एष एक एकवृत्तं एव

१२

एते अस्मिन् देवा एकवृत्तो भवन्ति

१३ (१५) (१४५)

(५) अध्यात्मम् ।

१-८ [१४-२१ द्वितीयः पर्यायः] १४ मुक्तिसाम्नी त्रिष्टुप् ; १५ आसुरी पङ्क्तिः ;
१६, १९ राजापत्याऽनुष्टुप् ; १७-२८ आसुरी गायत्री ।

(२) कीर्तिश्च यशश्चाम्भश्च नभश्च ब्राह्मणवर्चसं चान्नं चान्नाद्यं च १४

य एतं देवमेकवृत्तं वेदं

१५

न द्वितीयो न तृतीयश्चतुर्थो नाप्युच्यते । य एतं देवमेकवृत्तं वेदं १६

(१४८)

न पञ्चमो न षष्ठः सप्तमो नाप्युच्यते । य एतं देवमेकवृतं वेदं	१७
नाष्टमो न नवमो दशमो नाप्युच्यते । य एतं देवमेकवृतं वेदं	१८
स सर्वस्मै वि पश्यति यच्च प्राणति यच्च न । य एतं देवमेकवृतं वेदं	१९
तमिदं निर्गतं सहः स एष एकं एकवृदेकं एव । य एतं देवमेकवृतं वेदं	२०
सर्वे अस्मिन् देवा एकवृतो भवन्ति । य एतं देवमेकवृतं वेदं	२१ (१६) (१५३)

(६) अध्यात्मम् ।

१-७ [१२-२८ तृतीयः पर्यायः] २२, २४ सुरिकप्राजापत्या त्रिष्टुप्; २३ आर्ची गायत्री;
२५ एकपदाऽऽसुरी गायत्री; २६ आर्ची अनुष्टुप्; २७-२८ प्राजापत्याऽनुष्टुप् ।

(३) ब्रह्मं च तपश्च कीर्तिश्च यज्ञश्चाम्भश्च नभश्च ब्राह्मणवर्त्तसं चान्नं चान्नाद्यं च ।

य एतं देवमेकवृतं वेदं	२२
भूतं च भव्यं च भ्रष्टा च रुचिश्च स्वर्गश्च स्वधा च	२३
य एतं देवमेकवृतं वेदं	२४
स एव मृत्युः सोऽमृतं सोऽम्बं । स रक्षः	२५
स रुद्रो वसुवर्निर्वसुदेव्ये नभोवाके वषट्कारोऽनु संहितः	२६
तस्येमे सर्वे यातव उपं प्रशिर्षासते	२७
तस्यामू सर्वा नक्षत्रा वशे चन्द्रमसा सह	२८ (१७) (१६०)

(७) अध्यात्मम् ।

१-१७ [१९-४५ चतुर्थः पर्यायः] २९, ३३, ३९-४०, ४५ आसुरी गायत्री; ३०, ३२, ३५-३६, ४२
प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ३१ विराड् गायत्री; ३४, साम्नी उष्णिक्; ३७-३८ साम्नी उष्णिगनुष्टुप्;
४१ साम्नी बृहती; ४३ आपी गायत्री; ४४ साम्नी अनुष्टुप् ।

(४) स वा अहोऽजायत तस्मादहरजायत	२९
स वै रात्र्या अजायत तस्माद् रात्रिरजायत	३०
स वा अन्तरिक्षादजायत तस्मादन्तरिक्षमजायत	३१
स वै वायोरजायत तस्माद् वायुरजायत	३२
स वै त्रिवोऽजायत तस्माद् द्यौरध्वजायत	३३
स वै क्षिप्र्योऽजायत तस्माद् दिशोऽजायन्त	३४
स वै भूमेरजायत तस्माद् भूमिरजायत	३५
स वा अग्नेरजायत तस्मादग्निरजायत	३६
स वा अज्योऽजायत तस्मादापोऽजायन्त	३७
स वा ऋगभ्योऽजायत तस्मादृचोऽजायन्त	३८ (१७०)

अथर्ववेदः । कां० १३, प्र० ६८, अनु० ४]

३०४

[कां० १३, सू० ४, मं० १९]

स वै यज्ञादजायत तस्माद् यज्ञोऽजायत	३९
स यज्ञस्तस्य यज्ञः स यज्ञस्य शिरस्कृतम्	४०
स स्तनयति स वि द्योतते स उ अश्मानमस्यति	४१
पापाय वा भद्राय वा पुरुषायासुराय वा	४२
यद् वा कृणोण्योषधीर्यद् वा वर्षसि भद्रया यद् वा जन्यमवीवृधः	४३
तावांस्ते मधवन् महिमोषो ते तन्वः शतम्	४४
उषो ते बध्वे बद्धानि यद्वि वासि न्यबुद्धम्	४५ (१८) (१७७)

(८) अध्यात्मम् ।

१-६ [४६-५१ पञ्चमः पर्यायः] ४६ आसुरी गायत्री; ४७ यवमध्या गायत्री; ४८ साम्नी उष्णिक्; ४९ निचृत्साम्नी वृहती; ५० प्राजापत्याऽऽर्चुः; ५१ विराङ्गायत्री ।

- (५) भूयानिन्द्रो नमुराद् भूयानिन्द्रासि मृत्युभ्यः ४६
 भूयानरात्याः शच्याः पतिस्त्वमिन्द्रासि विभूः प्रभूरिति त्वोपास्महे वयम् ४७
 नमस्ते अस्तु पश्यत पश्य मा पश्यत ४८
 अन्नाद्येन यशसा तेजसा ब्राह्मणवर्चसेन ४९
 अम्भो अमो महः सह इति त्वोपास्महे वयम् । नमस्ते० । अन्नाद्येन० ५०
 अम्भो अरुणं रजतं रजः सह इति त्वोपास्महे वयम् । नमस्ते० । अन्ना० ५१ (१९) (१८३)

(९) अध्यात्मम् ।

१-५ [५२-५६ षष्ठः पर्यायः] ५२-५३ प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ५४ द्विपदाऽऽर्चो गायत्री ।

- (६) उरुः पृथुः सुभूर्भुव इति त्वोपास्महे वयम् । नमस्ते० । अन्नाद्येन० ५२
 प्रथो वरो व्यचो लोक इति त्वोपास्महे वयम् । नमस्ते० । अन्नाद्येन० ५३
 भवद्वसुविद्वद्वसुः संयद्वसुरावद्वसुरिति त्वोपास्महे वयम् ५४
 नमस्ते अस्तु पश्यत पश्य मा पश्यत ५५
 अन्नाद्येन यशसा तेजसा ब्राह्मणवर्चसेन ५६ (२०) (१८८)

[इत्यष्टाविंशः प्रपाठकः ॥२८॥]

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

॥ इति त्रयोदशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

द्वादशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं ३६०३

त्रयोदशकाण्डस्य ... १८८

सर्वयोगः ३७९१

कां० १४, प्र० २९, अनु० १]

३०५

[अधर्षवेदः । कां० १४, सू० १, मं० १]

चतुर्दशं काण्डम् ।

(१.) विवाह-प्रकरणम् ।

१-६४ सूर्या सावित्री । आत्मा; १-५ सोमः; ६ स्वविवाहः; २३ सोमार्कौ; २४ चन्द्रमाः; २५ नृणां
विवाहमन्त्रादिपः; २५, २७ वधूवासःसंस्पर्शमोचनम् । अनुष्टुप् । १४ विराट्प्रस्तारपङ्क्तिः;
१५ आस्तारपङ्क्तिः; १९-२०, २३-२४, ३१-३३, ३७, ३९-४०, ४५, ४७, ४९-५०,
५३, ५६-५७, ५८-५९, ६१ त्रिष्टुप् (२३, ३१, ४५ बृहतीगर्भा) ; २१, ४६,
५४, ६४ जगती (५४, ६४ भुरिक् त्रिष्टुप्); २९, ५५ पुरस्ताद्वृद्धती;
३४ प्रस्तारपङ्क्तिः; ३८ पुरोवृद्धती त्रिपदा परोष्णिक्;
(४८ पथ्यापङ्क्तिः) ६० पराऽनुष्टुप् ।

[अथैकोनविंशः प्रपाठकः ॥२९॥]

- [१] सुत्येनोत्तमिता भूमिः सूर्येणोत्तमिता द्यौः । ऋतेनावित्यास्तित्वन्ति विवि सोमो अर्धे अशितः १
सोमेनावित्या बलिनः सोमेन पृथिवी मही । अथो नक्षत्राणामेषामुपस्थे सोम आहितः २
सोमं मन्यते पपिवान् यत् संपिपन्त्योर्षधिम् ।
सोमं यं ब्रह्माणो विदुर्न तस्याश्नाति पार्थिवः ३
यत् त्वां सोम प्रपिबन्ति तत् आ प्यायसे पुनः ।
वायुः सोमस्य रक्षिता समानां मास आकृतिः ४
अच्छद्भिर्धानैर्गुपितो बाह्वैतैः सोम रक्षितः ।
ग्राव्यामिच्छेच्छ्वद् तिष्ठसि न ते अश्नाति पार्थिवः ५
चित्तिरा उपबर्हणं चक्षुरा अभ्यञ्जनम् । द्यौर्भूमिः कोश आसीद् यदयात् सूर्या पतिम् ६
रैभ्यासीदनुदेर्यो नाराञ्सी न्योचनी । सूर्यायां भद्रमिद् वासो गार्ध्वैति परिष्कृता ७
स्तोमा आसन् प्रतिधर्यः कुरीरं छन्द ओपशः ।
सूर्यायां अश्विना वरागिरासीत् पुरोगवः ८
सोमो वधूयुरभवद्वश्विनास्तामुमा वरा । सूर्या यत् पत्ये शंसन्तीं मनसा सविताददात् ९
मनो अस्या अन आसीद् द्यौरासीदुत च्छदिः ।
शुक्रावन्नुक्तावास्तां यदयात् सूर्या पतिम् १० (१)
ऋक्सामाग्न्यामिहतिं गावो ते सामनवैताम् । श्रोत्रे ते चके आस्तां विवि पन्थाश्चराचरः ११
शुचीं ते चके यात्या व्यानो अक्ष आहतः । अनो मनस्मयं सूर्यारोहत् प्रयती पतिम् १२
सूर्यायां बहनुः प्रागात् सविता यमवासृजत् । मघासु हन्यन्ते गावः फल्गुनीषु व्युह्यते १३ (१३)
अर्धं ३९

सयज्ञेवेदः। कां० १४, प्र० १९, अ० १]

२०६

[कां १४, सू० १, मं० १४]

यदाश्विना पृच्छमानावयातं त्रिचक्रेण बहतुं सूर्यायाः ।	
क्वैकं चक्रं वामासीत् क्व द्वेष्टाय तस्थथुः	१४
यदयातं शुभस्पती वरेयं सूर्यामुप ।	
विश्वे देवा अनु तद् वामजानन् पुत्रः पितरमवृणीत पूषा	१५
द्वे ते चक्रे सूर्ये ब्रह्माणं क्रतुथा विदुः । अथैकं चक्रं यद् गुहा तद्वद्भातय इद् विदुः	१६
अर्यमणं यजामहे सुवन्धुं पतिवेदनम् । उर्वारुकमिव बन्धनात् प्रेतो मुञ्चामि नामुतः	१७
प्रेतो मुञ्चामि नामुतः सुवद्भाममुत्स्करम् । यथेयमिन्द्र मीढः सुपुत्रा सुभगासति	१८
प्र त्वां मुञ्चामि वरुणस्य पाशाद् येन त्वार्चभात् सविता सुशेवाः ।	
कृतस्य योनौ सुकृतस्य लोके स्थोनं ते अस्तु सहसंभलायै	१९
भगस्त्वेतो नयतु हस्तगृह्याश्विना त्वा प्र वहतां रथेन ।	
गृहान् गच्छ गृहपन्ती यथासौ वशिनी त्वं विदथमा वंदासि	२० (२)
इह प्रियं प्रजायै ते समृध्यतामस्मिन् गृहे गार्हपत्याय जागृहि ।	
एना पत्यां तन्वं१ सं स्पृशस्वाथ जिर्विदथमा वंदासि	२१
इहैव स्तं मा वि यैष्टं विश्वमायुर्व्यश्रुतम् ।	
क्रीडन्तौ पुत्रैर्नप्तृभिर्मोदमानौ स्वस्तकौ	२२
पूर्वापरं चरतो माययैतौ शिशु क्रीडन्तौ परिं यातोऽर्णवम् ।	
विश्वान्यो भुवंना विचष्ट क्रतूरन्यो विदधंजायसे नवः	२३
नवोनवो भद्रासि जायमानोऽह्नां केतुरुपसमिष्यग्रम् ।	
भागं देवेभ्यो वि दधस्स्यायन् प्र चन्द्रमस्तिरसे दीर्घमायुः	२४
परां देहि शामुत्यं ब्रह्मण्ये वि भजा वसु ।	
कृत्येषा पद्धती भूत्वा ज्ञाया किंनते पतिम्	२५
नोलोह्रितं भवति कृत्यासक्तिर्व्यज्यते ।	
एधन्ते अस्या ज्ञातयः पतिर्वन्धेषु बध्यत-	२६
अश्लीला तनूभिषति रुशती पापयामुया ।	
पतिर्यद् बध्वोऽ वाससः स्वमङ्गलमभ्युणुते	२७
आशसंनं विशासनमथो अधिक्विकर्तनम् ।	
सूर्यायाः पश्य रूपाणि तानि ब्रह्मोत शुभमिति	२८ (२८)

कां० १४, प्र० २९, अनु० १]

३०७

[अथर्ववेदः । कां० १४, सू० १, मं० २९]

तृष्टमेतत् कर्तुं कम्पायतवद् विषवन्नैनदत्तवे ।	
सूर्या यो ब्रह्मा वेकु स इदं वाधूयमर्हति	२९
स इत् तत् स्योनं हरति ब्रह्मा वासः सुमङ्गलम् ।	
प्रार्थश्चित्तिं यो अध्वेति येन जाया न रिष्यति	३० (३)
युवं भगं सं भरतं समृद्धमृतं वदन्तावृतोद्येषु ।	
ब्रह्मणस्पते पतिमस्यै रोचय चारुं संभलो वंदतु वाचमेताम्	३१
इहेदसाश्च न पुरो गमाथेमं गावः प्रजया वर्धयाथ ।	
शुभं यतीरुस्रियाः सोमवर्चसो विश्वे देवाः कश्चिद् वो मनोसि	३२
इमं गावः प्रजया सं विशाथायं देवानां न मिनाति भागम् ।	
अस्मै वः पूषा मरुतश्च सर्वे अस्मै वो धाता सविता सुवाति	३३
अनुक्षरा कृजवः सन्तु पन्थानो येभिः सखायो यन्ति नो वरेयम् ।	
सं भगेन समर्यम्णा सं धाता सृजतु वर्चसा	३४
यच्च वर्चो अक्षेषु सुरायां च यदाहितम् । यद् गोष्वाश्विना वर्चस्तेनेमां वर्चसावतम्	३५
येन महान्धन्या जघनमश्विना येन वा सुरा ।	
येनाक्षा अभ्यपिच्यन्त तेनेमां वर्चसावतम्	३६
यो अनिध्मो व्रीदयदुप्स्वन्तर्यं विप्रांस ईडते अध्वरेषु ।	
अपो नपान्मधुमतीरपो वृा याभिरिन्द्रो वावृधे वीर्यावान्	३७
इदमहं रुशन्तं ग्रामं तनूदृषिमपोहामि । यो भद्रो रोचनस्तमुदचामि	३८
आस्यै ब्राह्मणाः स्रपनीर्हरन्त्ववीरघ्नीरुदजन्त्वापः ।	
अर्यम्णो अग्निं पर्येतु पूषन् प्रतीक्षन्ते श्वशुरो देवरश्च	३९
शं ते हिरण्यं शम्भुं सन्त्वापः शं मेथिर्भवतु शं युगस्य तर्षी ।	
शं त आपः ज्ञापयित्रा भवन्तु शम्भु पत्या तन्वं स स्पृशस्व	४० (४)
खे रथस्य खेऽनसः खे युगस्य शतक्रतो । अपालामिन्द्र त्रिष्पूत्वाकृणोः सूर्यत्वचम्	४१
आशासाना सौमनसं प्रजां सौभाग्यं रयिम् । पत्युरनुव्रता भूत्वा सं नह्यस्वामृताय कम्	४२
यथा सिन्धुर्नदीनां साम्राज्यं सुपुवे वृषा । एवा त्वं सम्राज्येधि पत्युरस्तं परेत्य	४३
सम्राज्येधि श्वशुरेषु सम्राज्युत देवेषु । ननान्दुः सम्राज्येधि सम्राज्युत श्वशवाः	४४
या अकृन्तन्नवयन् याश्च तानिरे या देवीरन्तो अभितोऽददन्त ।	
तास्त्वा जस्मे सं व्ययन्त्वायुष्मतीं परि धत्स्व वासः	४५ (४५)

अथर्ववेदः । कां० १४, प्र० २९, अनु० १]

३०८

[कां० १४, सू० १, मं० ४६]

- जीवं रुदन्ति वि नयन्त्यध्वरं क्रीषामनु प्रसितिं वीध्युनरः ।
 वामं पितृभ्यो य इदं समीरिरे मयः पतिभ्यो जनये परिष्वजे ४६
- स्योनं ध्रुवं प्रजायै धारयामि तेऽश्मानं वेव्याः पृथिव्या उपस्थे ।
 तमा तिष्ठानुमाद्या सुवर्चो क्रीषं त आयुः सविता कृणोतु ४७
- येनाग्निरस्या भूम्या हस्तं जग्राह दक्षिणम् ।
 तेन गृह्णामि ते हस्तं मा व्यथिष्ठा मया सह प्रजया च धनेन च ४८
- वेवस्तं सविता हस्तं गृह्णातु सोमो राजा सुप्रजसं कृणोतु ।
 अग्निः सुभगां जातवेदाः पत्ये पत्नीं जरदंष्टि कृणोतु ४९
- गृह्णामि ते सौभगत्वाय हस्तं मया पत्या जरदंष्ट्रियथासः ।
 भगो अयमा सविता पुरीधिर्मह्यं त्वादुर्गाहिपत्याय देवाः ५० (५)
- भगस्ते हस्तमग्रहीत् सविता हस्तमग्रहीत् । पत्नी त्वमसि धर्मणाहं गृहपतिस्तव ५१
- ममेयमस्तु पोष्या मह्यं त्वादाद् बृहस्पतिः ।
 मया पत्या प्रजावति सं जीव शरदः शतम् ५२
- त्वष्टा वासो व्यदिधाच्छुभे कं बृहस्पतेः प्रशिषा कवीनाम् ।
 तेनेमां नारीं सविता भगश्च सूर्यामिव परि धत्तां प्रजयां ५३
- इन्द्राग्नी द्यावापृथिवी मातरिश्वा मित्रावरुणा भगो अश्विनोभा ।
 बृहस्पतिर्मरुतो ब्रह्म सोम इमां नारीं प्रजयां वर्धयन्तु ५४
- बृहस्पतिः प्रथमः सूर्यायाः शीर्षे केशा अकल्पयत् ।
 तेनेमामश्विना नारीं पत्ये सं शोभयामसि ५५
- इदं तद् रूपं यदवस्तु योषा जायां जिज्ञासे मनसा चरन्तीम् ।
 तामन्वर्तिष्ये ससिभिर्नवैः क इमान् विद्वान् वि चर्तु पाशान् ५६
- अहं वि ष्यामि मयि रूपमस्या वेदुदित पश्यन् मनसः कुलार्थम् ।
 न स्तेर्यमसि मनसोर्दमुच्ये स्वयं अश्नानो वरुणस्य पाशान् ५७
- प्र त्वां मुञ्चामि वरुणस्य पाशाद् येन त्वावध्नात् सविता सुशेवाः ।
 उरुं लोकं सुगमत्र पन्थां कृणोमि तुभ्यं सहपत्न्यै वधु ५८
- उच्छच्छ्वमप रक्षो हनाथेमां नारीं सुकृते दधात ।
 धाता विपश्चित् पतिमस्यै विवेव भगो राजा पुर एतु प्रजानन् ५९ (५९)

कां० १४, प्र० २९, अनु० १]

३०९

[अथर्ववेदः । कां० १४, सू० १, मं० १०]

भर्गस्ततश्च चतुरः पाद्वान् भर्गस्ततश्च चत्वार्युष्पलानि ।
 त्वष्टा पिपेश मध्यतोऽनु वर्धन्तसा नो अस्तु सुमङ्गली ६०
 सुकिंशुकं बहंतु विश्वरूपं हिरण्यवर्णं सुवृतं सुचक्रम् ।
 आ रोह सूर्ये अमृतस्य लोकं स्योनं पतिभ्यो बहंतु कृणु त्वम् ६१
 अभ्रातृघ्नी वरुणापशुघ्नी वृहस्पते ।
 इन्द्रापतिघ्नी पुत्रिणीमास्मभ्यं सवितर्वह ६२
 मा हिंसिष्टं कुमार्यं स्थूणे देवकृते पृथि ।
 शालाया देव्या द्वारं स्योनं कृणमो बधूपृथम् ६३
 ब्रह्मापरं युज्यतां ब्रह्म पूर्वं ब्रह्मान्ततो मध्यतो ब्रह्म सर्वतः ।
 अनाव्याधां देवपुरां प्रपद्यं शिवा स्योना पतिलोके वि राज ६४ (६) (६४) .

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(१) विवाह-प्रकरणम् ।

१-७५ सूर्या सावित्री । आत्मा, १० यक्षमनाशनी, ११ दम्पत्योः परिपन्थिनाशनी, ३६ देवाः ।
 अनुष्टुप्, ५-६, १२, ३१, ३७, ३९-४० जगती (३७, ३९ भुरिक् शिष्टुप्) ; ९ ज्यवसाना
 षट्पदा विराडत्यष्टिः ; १३-१४, १७-१९, ३४, ३६, ३८, ४१-४२, ४९, ६१, ७०, ७४-७५
 शिष्टुप् ; १५, ५१ भुरिक्, २० पुरस्ताद्बृहती ; १३, २४-२५, ३२-३३ पुरोबृहती
 (२६ त्रिपदा विराणनाम गायत्री) ; ३३ विराडास्तारपङ्क्तिः ; ३५ पुरोबृहती
 त्रिष्टुप् ; ४३ त्रिष्टुग्वर्मा पङ्क्तिः ; ४४ प्रस्तारपङ्क्तिः ; ४७ पथ्या-
 बृहती ; ४८ सतः पङ्क्तिः, ५० उपरिष्टाद्बृहती निचृतः
 ५२ विराद् पुरु उष्णिक् ; ५९-६०, ६२ पथ्यापङ्क्तिः ;
 ६८ पुरु उष्णिक् ; ६९ ज्यवसाना षट्पदाऽतिशक्ती,
 ७१ बृहती ।

[२] तुभ्यमग्रे पयंवहन्सूर्या बहंतुना सह । स नः पतिभ्यो जायां दा अग्रे प्रजया सह १
 पुनः पत्नीमग्निं द्वादपुषा सह वर्चसा । व्रीचांशुरस्या यः पतिर्जीवाति शरदः शतम् २
 सोमस्य जाया प्रथमं गन्धर्वस्तेऽपरः पतिः । तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः ३
 सोमो ददद् गन्धर्वाय गन्धर्वो दददुग्रये । रयिं च पुत्रांश्चादावुग्रिर्महामथो इमाम् ४
 आ वामगन्तुमतिर्वीजिनीवसु न्यश्विना हत्सु कामा अरंसत ।
 अभृतं गोपा मिथुना शुभस्पती प्रिया अर्यमणो दुर्यो अशीमहि ५
 सा मन्वसाना मनसा शिवेन रयिं धेहि सर्ववीरं वचस्पतिम् ।
 सुगं तीर्थं सुप्रपाणं शुभस्पती स्थाणुं पथिन्नामपं दुर्मतिं हतम् ६ (७०)

मैयवैवैदः । कां० १४, प्र० २९, अनु० २]

३१०

[का० १४, सू० २, मं० ७]

या ओषधयो या नद्योऽ यानि क्षेत्राणि या वना ।	
तास्त्वा वधु प्रजावतीं पत्यै रक्षन्तु रक्षसः	७
एवं पन्थामरुक्षाम सुगं स्वस्तिवाहनम् । यस्मिन् वीरो न रिप्यत्यन्येषां विन्दते वसुं	८
इदं सु मे नरः शृणुत ययाशिषा दंपती वाममभुतः ।	
ये गन्धर्वा अंप्सरसश्च देवीरेषु वानस्पत्येषु येऽधि तस्थुः ।	
स्योनास्ते अस्यै वध्वै भवन्तु मा हिंसिषुर्वहतुमुद्यमानम्	९
ये वध्वश्चन्द्रं वहतुं यक्ष्मा यन्ति जनां अनु ।	
पुनस्तान् यज्ञियां देवा नयन्तु यत् आगताः	१० (७)
मा विदन् परिपन्थिनो य आसीदन्ति दंपती । सुगेन दुर्गमतीतामपं द्रान्त्वरातयः	११
सं काशयामि वहतुं ब्रह्मणा गृहैरघोरेण चक्षुषा मित्रियेण ।	
पर्याणद्धं विश्वरूपं यदस्ति स्योनं पतिभ्यः सविता तत् कृणोतु	१२
शिवा नारीयमस्तुमार्गज्ञिमं धाता लोकमस्यै विदेश ।	
तामर्यमा भगो अश्विनोमा प्रजापतिः प्रजयां वर्धयन्तु	१३
आत्मन्वत्युर्वरा नारीयमागन् तस्यां नरो वपत् बीजमस्याम् ।	
सा वः प्रजां जनयद् वक्षणाभ्यो विभ्रती दुग्धमृषभस्य रेतः	१४
प्रति तिष्ठ विराडसि विष्णुरिवेह सरस्वति ।	
सिनीवालि प्र जायतां भगस्य सुमतावसत्	१५
उद् व ऊर्मिः शम्या हन्त्वापो योक्त्राणि मुञ्चत ।	
मातृष्कृतौ व्येनिसावघ्न्यावशुनमारताम्	१६
अघोरचक्षुरपतिद्वी स्योना शम्मा सुशेवा सुयमा गृहेभ्यः ।	
वीरसुर्वैवकांमा सं त्वयैधिपीमहि सुमनस्यमाना	१७
अदेवघ्न्यपतिघ्नीहैधि शिवा पशुभ्यः सुयमा सुवर्चाः ।	
प्रजावती वीरसुर्वैवकांमा स्योनेममग्निं गार्हपत्यं सपर्य	१८
उत् तिष्ठतः किमिच्छन्तीदमागा अहं त्वेडे अभिमूं स्वाद् गृहात् ।	
शून्यैवी निर्कृते याजगन्धोर्तिष्ठाराते प्र पत मेह रस्थाः	१९
यदा गार्हपत्यमसपर्यैत् पूर्वमग्निं वधुरियम् ।	
अथा सरस्वत्यै नारि पितृभ्यश्च नमस्कुर्व	२० (८) (८४)

शर्म बर्मेतदा हरास्यै नार्या उपस्तरै ।	
सिनीवालि प्र जायतां भगस्य सुमतावसत्	२१
यं बल्वर्जं न्यस्यथ चर्म चोपस्तृणीथन ।	
तदा रोहतु सुप्रजा या कन्या विन्दते पतिम्	२२
उप स्तृणीहि बल्वर्जमाधि चर्मणि रोहिते ।	
तत्रोपविश्य सुप्रजा इममग्निं संपर्यतु	२३
आ रोह चर्मोप सीवृशिमेष कुवो हन्ति रक्षांसि सर्वा ।	
इह प्रजां जनय पत्ये अस्मै सुज्यैष्ठ्यो भवत् पुत्रस्त एषः	२४
वि तिष्ठन्तां मातुरस्या उपस्थान्नानारूपाः पशवो जायन्तानाः ।	
सुमङ्गल्युप सीवेममग्निं संपत्नी प्रति भूषेह कुवान्	२५
सुमङ्गली प्रतरणी गृहाणां सुशेवा पत्ये श्वशुराय शंभूः ।	
स्योना श्वश्वै प्र गृहान् विंशेमान्	२६
स्योना भव श्वशुरभ्यः स्योना पत्ये गृहेभ्यः ।	
स्योनास्यै सर्वस्यै विंशे स्योना पुष्टयैषां भव	२७
सुमङ्गलीरियं वधूरिमां समेत पश्यत ।	
सौभाग्यमस्यै कृत्वा दौर्भाग्यैर्विपरैतन	२८
या दुर्हादौ युवतयो याश्चेह जर्जरीरपि ।	
वर्चो न्वस्यै सं वृत्ताथास्तं विपरैतन	२९
रुक्मप्रस्तरणं वर्यं विश्वा रूपाणि बिभ्रतम् ।	
आरोहत सूर्यां सावित्री बृंहते सौभाग्य कम्	३० (९)
आ रोह तल्पं सुमनस्यमानेह प्रजां जनय पत्ये अस्मै ।	
इन्द्राणीवं सुबुधा बुध्यमाना ज्योतिरिथा उषसः प्रति जागरासि	३१
कुवा अग्रे न्यपिद्यन्त पत्नीः समस्पृशन्त तन्वस्तिनूभिः ।	
सूर्येवं नारि विश्वरूपा महित्वा प्रजावतीं पत्या सं भवेह	३२
उत् तिष्ठेतो विश्वावसो नमसेडामहे त्वा ।	
जामिमिच्छ पितृषुवं न्यक्तां सं ते भागो जनुषा तस्य विद्धि	३३
अप्सरसः सद्यमादं मदन्ति हविर्धानमन्तरा सूर्यं च ।	
तास्तं जनित्रमभि ताः परेहि नमस्ते गन्धर्वतुनां कृणोमि	३४ (९८)

अथर्ववेदः । कां० १४, प्र० २९, अनु० २]

३११

[कां० १४, सू० २, मं० १५]

नमो गन्धर्वस्य नमसे नमो भामाय चक्षुषि च कृष्णः ।	
विष्वावसो ब्रह्मणा ते नमोऽभि जाया अप्सरसः परेहि	३५
राया वयं सुमनसः स्यामोद्धितो गन्धर्वमावीवृताम् ।	
अगन्तस् त्रेवः परमं सधस्थमगन्तु यत्र प्रतिरन्तु आयुः	३६
सं पितरावृत्तिये सृजेथा माता पिता च रेतसो भवाथः ।	
मयं इव योषामधिरोहयैनां प्रजां कृण्वामिह पुण्यतं रयिम्	३७
तां पूर्णछिवर्तमामेरयस्व यस्यां बीजं मनुष्याऽ वपन्ति ।	
या न ऊरु उशती विश्रयाति यस्यामुशन्तः प्रहरेम शेषः	३८
आ रोहोरुमुप धत्स्व हस्तं परि प्वजस्व जायां सुमनस्यमानः ।	
प्रजां कृण्वामिह मोदमानौ द्विधं वामायुः सविता कृणोतु	३९
आ वां प्रजां जनयतु प्रजापतिरहोरात्राभ्यां समनस्त्वयमा ।	
अर्जुमङ्गली पतिलोकमा विंशेमं शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे	४० (१०)
केवैर्वृत्तं मनुना साकमेतद् बाधूयं वासो वध्वश्च वस्त्रम् ।	
यो ब्रह्मणे चिकितुषे ददाति स इद् रक्षसि तल्पानि हन्ति	४१
यं मे वृत्तो ब्रह्मभागं वधूयोवाधूयं वासो वध्वश्च वस्त्रम् ।	
युवं ब्रह्मणेऽनुमन्यमानौ बृहस्पते साकमिन्द्रश्च वृत्तम्	४२
स्योनाद्योनेरधि बुध्यमानौ हसामुदौ महसा मोदमानौ	
सुगू सुपुत्रौ सुगूहौ तराथो जीवावुपसो विभातीः	४३
नवं वसानः सुग्भिः सुवासा उदागां जीव उपसो विभातीः ।	
आण्डात् पतञ्जीवामुक्षि विश्वस्मादेनसस्परि	४४
शुम्भनी द्यावापृथिवी अन्तिसुम्ने महिषते ।	
आपः सप्त सुसुवुर्व्वीस्ता नो मुञ्चन्वहंसः	४५
सूर्ययि केवभ्यो मित्राय वरुणाय च ।	
ये भूतस्य प्रचेतसस्तेभ्य इदमकरं नमः	४६
य ऋते चिदभिश्चिपः पुरा जनुभ्य आतुदः ।	
संधाता संधि मेघवा पुरुवसुर्निष्कर्ता विहृतं पुनः	४७
अपास्मत् तम उच्छतु नीलं पिशङ्गमुत लोहितं यत् ।	
निर्वृहनी या पृषातक्यः स्मिन् तां स्थाणावध्या संजामि	४८ (११२)

कतं १४, प्र० २९, अनु० २]

३११

[अथर्ववेदः । कां० १४, सू० २, मं० ४९]

- यावतीः कृत्या उपवासने यावन्तो राजो वरुणस्य पाशाः ।
 व्युद्धियो या असंसृद्धयो या अस्मिन् ता स्थाणावधि सादयामि ४९
- या मे प्रियतमा तनूः सा मे विमाय वासंसः ।
 तस्याग्रे त्वं वनस्पते नीविं कृणुष्व मा वयं रिषाम ५० (११)
- ये अन्ता यावतीः सिचो य ओततो ये च तन्तवः ।
 वासो यत् पत्नीमिहृतं तन्नः स्योनमुप स्पृशात् ५१
- उगतीः कन्यला इमाः पितृलोकात् पतिं यतीः ।
 अब व्रीक्षामसुक्षत स्वाहा ५२
- बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वे देवा अंधारयन् । बर्चो गोषु प्रविष्टं यत् तेनेमां सं सृजामसि ५३
 बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वे देवा अंधारयन् । तेजो गोषु प्रविष्टं यत् तेनेमां सं सृजामसि ५४
 बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वे देवा अंधारयन् । भगो गोषु प्रविष्टो यस्तेनेमां सं सृजामसि ५५
 बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वे देवा अंधारयन् । यज्ञो गोषु प्रविष्टं यत् तेनेमां सं सृजामसि ५६
 बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वे देवा अंधारयन् । पयो गोषु प्रविष्टं यत् तेनेमां सं सृजामसि ५७
 बृहस्पतिनावसृष्टां विश्वे देवा अंधारयन् । रसो गोषु प्रविष्टो यस्तेनेमां सं सृजामसि ५८
- यद्वीमे केशिनो जना गृहे तं समनर्तिषू रोदेन कृण्वन्तोऽघम् ।
 अग्निद्वा तस्मादेनसः सविता च प्र मुञ्चताम् ५९
- यद्वीयं दुहिता तव विकेश्यरुदद् गृहे रोदेन कृण्वत्यंघम् ।
 अग्निद्वा तस्मादेनसः सविता च प्र मुञ्चताम् ६० (१२)
- यज्जामयो यद् युवतयो गृहे तं समनर्तिषू रोदेन कृण्वतीरघम् ।
 अग्निद्वा तस्मादेनसः सविता च प्र मुञ्चताम् ६१
- यत् ते प्रजायां पशुषु यद् वा गृहेषु निष्ठितमघकृद्भिरघं कृतम् ।
 अग्निद्वा तस्मादेनसः सविता च प्र मुञ्चताम् ६२
- इयं नारुपं हूते पूर्यान्यावपन्तिका । वीर्यायुरस्तु मे पतिर्जीवाति शरदः शतम् ६३
 इहेमाविन्द्र सं नुद चक्रवाकेव दुर्पती । प्रजयैनौ स्वस्तकौ विश्वमायुर्व्यश्रुताम् ६४
 यदाह्नामुपधाने यद् वोपवासने कृतम् । विवाहे कृत्यां यां चक्रुरात्राने तां नि दध्मसि ६५
 यद् दुष्कृतं यच्छमलं विवाहे बहूतौ च यत् । तत् संमलस्य कम्बले मुज्महे दुरितं वयम् ६६
 संमले मलं सादयित्वा कम्बले दुरितं वयम् । अमूम शजियाः शुद्धाः प्र ण आयुषि तारिषत् ६७

अथर्व० ४०

(१११)

अथर्ववेदः । कां० १४, प्र० २९, अ० ९]

३१४

[कां० १४, प्र० २, मं० ९८]

कृत्रिमः कण्टकः शतवृन् य एषः ।

अपास्याः केश्यं मलमपं शीर्षण्युं लिखात्

६८

अङ्गानुङ्गान्द वयमस्या अप यक्ष्मं नि दध्मसि ।

तन्मा प्रापत् पृथिवीं मोत वेवान् दिवं मा प्रापदुर्वन्तारिक्षम् ।

अपो मा प्राप्नमलमेतदग्ने यमं मा प्रापत् पितृश्च सर्वान्

६९

सं त्वां नह्यामि पर्यसा पृथिव्याः सं त्वां नह्यामि पयसौषधीनाम् ।

सं त्वां नह्यामि प्रजया धनेन सा संनन्द्या सनुहि वाजमेमम्

७० (१३)

अमोऽहमस्मि सा त्वं सामाहमस्म्यृक् त्वं द्यौरहं पृथिवी त्वम् ।

ताविह सं भवाव प्रजामा जनयावहे

७१

जुनियन्ति नावग्रवः पुत्रियन्ति सुदानवः ।

अरिष्टासू सचेवहि बृहते वाजसातये

७२

ये पितरो वधूवृक्षा इमं बहनुमागमन् ।

ते अस्यै वध्वै संपत्त्यै प्रजावच्छर्मं यच्छन्तु

७३

येदं पूर्वागन् रशनायमाना प्रजामस्यै द्रविणं चेह कृत्वा ।

तां बहन्त्वगतस्यानु पन्थां विराडियं सुप्रजा अत्यजैपीत्

७४

प्र बुध्यस्व सुबुधा बुध्यमाना दीर्घापुत्वार्य शतशारदाय ।

गृहान् गच्छ गृहपत्नी यथासौ वीर्यं त आयुः सविता कृणोतु

७५ (१४) (१३९)

[इत्येकोनविंशः प्रपाठकः ॥२९॥]

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

॥ इति चतुर्दशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

त्रयोदशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं— ३७९१

चतुर्दशकाण्डस्य ... १३९

सर्वयोगः ३९३०

पञ्चदशं काण्डम् ।

(१) अध्यात्म-प्रकरणम् ।

[अष्टादश पर्यायाः ।]

१-८ अथर्वा । अध्यात्मं, वात्यः । १ साम्नी पङ्क्तिः; २ द्विपदा साम्नी बृहती; ३ एकपदा यजुर्ग्राह्यनुष्टुप्; ४ एकपदा विराड् गायत्री; ५ साम्नी अनुष्टुप्; ६ त्रिपदा प्राजापत्या बृहती; ७ आसुरी पङ्क्तिः; ८ त्रिपदा अनुष्टुप् ।

[अथ त्रिंशः प्रपाठकः ॥३०॥]

१ वात्यं आसीदीर्यमान एव स प्रजापतिं समैरयत्	१
स प्रजापतिः सुवर्णमात्मन्प्रपश्यत् तत् प्राज्जनयत्	२
तदेकमभवत् तल्ललाममभवत् तन्महदभवत् तज्ज्येष्ठमभवत् तद् ब्रह्माभवत्	३
तत् तपोऽभवत् तत् सत्यमभवत् तेन प्राजायत	४
सोऽवर्धत् स महानभवत् स महादेवोऽभवत्	५
स देवानामीशां पर्यैत् स ईशानोऽभवत्	६
स एकत्रात्योऽभवत् स धनुरादत्त तदेवेन्द्रधनुः	७
नीलमस्योदरं लोहितं पुण्ड्रम्	८
नीलेनैवामियं भ्रातृव्यं प्रोणीति लोहितेन	९
द्विषन्तं विध्यतीति ब्रह्मवादिनो वदन्ति	८ (८)

[१] १-३१ अथर्वा । अध्यात्मं, वात्यः । १, ६, ९, १७, २५, ३० साम्यनुष्टुप्; २, १८, २६ साम्नी त्रिष्टुप्; ३ द्विपदाऽऽपी पङ्क्तिः; ४, २०, २८ द्विपदा ब्राह्मी गायत्री; ५, १३, २१, २९ द्विपदाऽऽची गायत्री; १४ साम्नी पङ्क्तिः; २२ आसुरी गायत्री; ७, १५, २३, ३१ पदपङ्क्तिः; ८, १६, २४, ३२ त्रिपदा प्राजापत्या त्रिष्टुप्; १० एकपदा उष्णिक्; ११ द्विपदाऽऽपी शुरिक् त्रिष्टुप्; १२ आर्षी पराऽनुष्टुप्; १९ द्विपदा विराडार्षी पङ्क्तिः; २७ त्रिपदाऽर्षी पङ्क्तिः ।

(२) स उदतिष्ठत् स प्राचीं दिशमनु व्यचिहत् ॥१॥	१
तं बृहच्च रथन्तरं चादित्याश्च विश्वे च देवा अनुव्यचिहन् ॥२॥	२
बृहते च वै स रथन्तराय चादित्येभ्यश्च विश्वेभ्यश्च देवेभ्य आ वृश्नते	३
य एवं विद्वांसं वात्यमुपवदति ॥३॥	४
बृहत्तश्च वै स रथन्तरस्य चादित्यानां च विश्वेषां च देवानां	५
मियं धाम भवति तस्य प्राच्यां विशि ॥४॥	४ (१२)

[अथर्ववेदः । कां० १५, प्र० ३०, अनु० १]

३१६

[कां० १५, सू० ३, मं० ५]

- अन्धा पुंश्चली मित्रो मागधो विज्ञानं वासोऽहंरुष्णीपुं
 रात्री केशा हरितौ प्रवर्तौ कल्मलिर्मणिः ॥५॥ ५
- भूतं च भविष्यच्च परिष्कुन्दौ मनो विपथम् ॥६॥ ६
- मातरिश्वा च पर्वमानश्च विपथवाहौ वातः सारथी रेष्मा प्रतोदः ॥७॥ ७
- कीर्तिश्च यशश्च पुरःसरावैनं कीर्तिर्गच्छत्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥८॥ ८
- स उदतिष्ठत् स दक्षिणां दिशमनु व्यचिहत् ॥१॥ ९
- तं यज्ञायज्ञियं च वामदेव्यं च यज्ञश्च यजमानश्च पशवश्चानुव्यचिलन् ॥२॥ १०
- यज्ञायज्ञियाय च वै स वामदेव्याय च यज्ञाय च यजमानाय च पशुभ्यश्चा वृश्चते
 य एवं विद्वांसं वात्यमुपवदति ॥३॥ ११
- यज्ञायज्ञिरस्य च वै स वामदेव्यस्य च यज्ञस्य च यजमानस्य च पशूनां च
 प्रियं धाम भवति तस्य दक्षिणायां विशि ॥४॥ १२
- उषाः पुंश्चली मन्त्रो मागधो विज्ञानं वासोऽहंरुष्णीपुं
 रात्री केशा हरितौ प्रवर्तौ कल्मलिर्मणिः ॥५॥ १३
- अमावास्या च पौर्णमासी च परिष्कुन्दौ मनो विपथम् ॥६॥ १४
- मातरिश्वा च पर्वमानश्च विपथवाहौ वातः सारथी रेष्मा प्रतोदः ॥७॥ १५
- कीर्तिश्च यशश्च पुरःसरावैनं कीर्तिर्गच्छत्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥८॥ १६
- स उदतिष्ठत् स प्रतीचीं दिशमनु व्यचिहत् ॥१॥ १७
- तं वैरूपं च वैराजं चापश्च वरुणश्च राजानुव्यचिलन् ॥२॥ १८
- वैरूपाय च वै स वैराजाय चापश्च वरुणाय च राज आ वृश्चते
 य एवं विद्वांसं वात्यमुपवदति ॥३॥ १९
- वैरूपस्य च वै स वैराजस्य चापां च वरुणस्य च राज्ञः
 प्रियं धाम भवति तस्य प्रतीच्यां विशि ॥४॥ २०
- इरा पुंश्चली हसो मागधो विज्ञानं वासोऽहंरुष्णीपुं
 रात्री केशा हरितौ प्रवर्तौ कल्मलिर्मणिः ॥५॥ २१
- अहश्च रात्री च परिष्कुन्दौ मनो विपथम् ॥६॥ २२
- मातरिश्वा च पर्वमानश्च विपथवाहौ वातः सारथी रेष्मा प्रतोदः ॥७॥ २३
- कीर्तिश्च यशश्च पुरःसरावैनं कीर्तिर्गच्छत्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥८॥ २४
- स उदतिष्ठत् स उदीचीं दिशमनु व्यचिहत् ॥१॥ २५
- तं द्यैतं च नौधसं च सप्तर्षयश्च सोमश्च राजानुव्यचिलन् ॥२॥ २६ (१४)

कां० १५, प्र० ३०, अनु० १]

३१७

[अथर्ववेदः । कां० १५, सू० २, मं० २७]

इयेताय च वै स नौधसाय च सप्तार्धस्यश्च सोमाय च राज्ञ आ वृश्चते	
य एवं विद्वांसं वात्यमुपवदति ॥३॥	२७
इयेतस्य च वै स नौधसस्य च सप्तर्षीणां च सोमस्य च राज्ञः	
प्रियं धाम भवति तस्योदीच्यां द्विशि ॥४॥	२८
विद्युत् पुंश्चली स्तनयितुर्भागधो विज्ञानं वासोऽङ्गुष्णीपं	
रात्री केना हरितौ प्रवर्तौ कल्मलिर्मणिः ॥५॥	२९
श्रुतं च विश्रुतं च परिष्कन्दौ मनो विपथम् ॥६॥	३०
मातरिश्वा च पदमानश्च विपथवाहौ वातः सारथी रेष्मा प्रतोदः ॥७॥	३१
कीर्तिश्च यशश्च पुरःसरावैनं कीर्तिर्गच्छत्या यशो गच्छति य एवं वेद ॥८॥	३२ (४०)

[३] १-११ अथर्वा । अथात्मं, वात्यः । १ पिपासिकमध्या गायत्री; २ साम्नी उष्णिक्; ३ याजुषी जगती; ४ द्विपदाऽऽर्च्युष्णिक्; ५ आर्ची बृहती; ६ आसुर्यनुष्टुप्; ७ साम्नी गायत्री; ८ आसुरी पङ्क्तिः; ९ आसुरी जगती; १० प्राजापत्या त्रिष्टुप्; ११ विराड् गायत्री ।

(३) स संवत्सरमूर्ध्वोऽतिष्ठत् तं देवा अंबुवन् वात्य किं नु तिष्ठसीति	१
सोऽन्ववीदासन्दी मे सं भरन्त्विति ॥२॥ तस्मै वात्यांगसन्दीं समभरन्	३
तस्यां ग्रीष्मश्च वसन्तश्च द्वौ पादावास्तां शरच्च वर्षाश्च द्वे	४
बृहच्च रथतुरं चानुच्येद आस्तां यज्ञायज्ञियं च वामदेव्यं च तिरश्चे	५
ऋचः प्राश्नस्तन्तवो यजूंषि तिर्यञ्चः ॥६॥ वेद आस्तरणं ब्रह्मोऽवर्हणम्	७
सामासाद उद्गीथोऽपश्रयः ॥८॥ तामासन्दीं वात्य आरोहत्	९
तस्य देवजनाः परिष्कन्दा आसन्तसंकल्पाः प्रहाय्याद विश्वानि भूतान्युपसदः १०	
विश्वान्येवास्य भूतान्युपसदो भवन्ति य एवं वेद	११ (५१)

[४] १-१८ अथर्वा । अथात्मं, वात्यः । १, १३, १६ द्वौ जगती; २, ७, १० प्राजापत्या गायत्री; ३, ८ आर्ची अनुष्टुप्; ३, १२ द्विपदा प्राजापत्या जगती; ५ प्राजापत्या पङ्क्तिः; ६ आर्ची गायत्री; ९ भीमार्ची त्रिष्टुप्; ११ साम्नी त्रिष्टुप्; १४ प्राजापत्या बृहती; १५, १८ द्विपदाऽऽर्ची पङ्क्तिः; १७ आर्ची उष्णिक् ।

(४) तस्मै प्राच्यां द्विशः ॥१॥	१
वासन्तौ मासौ गोतारावकुर्वन् बृहच्च रथतुरं चानुष्ठातारौ ॥२॥	२
वासन्तावेनं मासौ प्राच्यां द्विशो गोपायतो बृहच्च रथतुरं चानु तिष्ठतो	
य एवं वेद ॥३॥	३
तस्मै दक्षिणाया द्विशः ॥१॥	४
प्रेमौ मासौ गोतारावकुर्वन् यज्ञायज्ञियं च वामदेव्यं चानुष्ठातारौ ॥२॥	५ (५६)

अथर्ववेदः । कां० १५, प्र० ३०, अनु० १]

३१८

[कां० १५, सू० ४, मं० ६]

ग्रेष्मवेनं मासौ दक्षिणाया विशो गोपायतो यज्ञायज्ञियं च वामदेव्यं चानु तिष्ठतो

य एवं वेद ॥३॥

६

तस्मै प्रतीच्या विशः ॥१॥

७

वार्षिकौ मासौ गोप्तावकुर्वन् वैरूपं च वैराजं चानुष्ठितारौ ॥२॥

८

वार्षिकावेनं मासौ प्रतीच्या विशो गोपायतो वैरूपं च वैराजं चानु तिष्ठतो

य एवं वेद ॥३॥

९

तस्मा उदीच्या विशः ॥१॥

१०

शारदौ मासौ गोप्तावकुर्वन् नैधसं चानुष्ठितारौ ॥२॥

११

शारदावेनं मासावुदीच्या विशो गोपायतः इयंतं च नैधसं चानु तिष्ठतो

य एवं वेद ॥३॥

१२

तस्मै ध्रुवाया विशः ॥१॥

१३

हेमनौ मासौ गोप्तावकुर्वन् भूमिं चाग्निं चानुष्ठितारौ ॥२॥

१४

हेमनावेनं मासौ ध्रुवाया विशो गोपायतो भूमिश्चाग्निश्चानु तिष्ठतो

य एवं वेद ॥३॥

१५

तस्मा ऊर्ध्वाया विशः ॥१॥

१६

शैशिरौ मासौ गोप्तावकुर्वन् दिवं चादित्यं चानुष्ठितारौ ॥२॥

१७

शैशिरावेनं मासावूर्ध्वाया विशो गोपायतो द्यौश्चादित्यश्चानु तिष्ठतो

य एवं वेद ॥३॥

१८

(६९)

[५] १-२१ अथवा । रुद्रः । १ त्रिपदा समविपमा गायत्री; २ त्रिपदा भुरिगार्ची त्रिष्टुप्; ३, ६, ९, ११, १५, १८, २१ त्रिपदा प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ४ त्रिपदा स्वराट् प्राजापत्या पङ्क्तिः; ५, ८, ११, १७ त्रिपदा ब्राह्मी गायत्री; ७, १०, १६ त्रिपदा ककुपः १३, १९ भुरिगु विपमा गायत्री; १४ निचुब्राह्मी गायत्री, २० विराट् ।

(५) तस्मै प्राच्या विशो अन्तर्वृशाद् भवमिष्वासमनुष्ठितारमकुर्वन् ॥१॥ १

भव एनमिष्वासः प्राच्या विशो अन्तर्वृशादनुष्ठितानु तिष्ठति

नेनं शर्वो न भवो नेशानः ॥२॥

२

नारस्यं पृश्नन् न समानान् हिनास्ति य एवं वेद ॥३॥

३

तस्मै दक्षिणाया विशो अन्तर्वृशाच्छर्वमिष्वासमनुष्ठितारमकुर्वन् ॥१॥ ४

शर्व एनमिष्वासो दक्षिणाया विशो अन्तर्वृशादनुष्ठितानु तिष्ठति

नेनं शर्वो न भवो नेशानः ॥२॥

५

नारस्यं पृश्नन् न समानान् हिनास्ति य एवं वेद ॥३॥

६

(७५)

का० १५, प्र० १०, अनु० १]

३१९

[अथर्ववेदः । का० १५, सू० ५, मं० ७]

तस्मै प्रतीच्यां विशो अन्तर्दृशात् पशुपतिमिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१॥	७
पशुपतिरेनमिष्वासः प्रतीच्यां विशो अन्तर्दृशादनुष्ठातानुं तिष्ठति	
नेनै शर्वो न भवो नेशानः ॥२॥	८
नास्य पशून् न समानान् हिंनस्ति य एवं वेद ॥३॥	९
तस्मा उदीच्या विशो अन्तर्दृशादुग्रं देवमिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१॥	१०
उग्र एनं देव इष्वास उदीच्या विशो अन्तर्दृशादनुष्ठातानुं तिष्ठति	
नेनै शर्वो न भवो नेशानः ॥२॥	११
नास्य पशून् न समानान् हिंनस्ति य एवं वेद ॥३॥	१२
तस्मै ध्रुवायां विशो अन्तर्दृशाद् रुद्रमिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१॥	१३
रुद्र एनमिष्वासो ध्रुवायां विशो अन्तर्दृशादनुष्ठातानुं तिष्ठति	
नेनै शर्वो न भवो नेशानः ॥२॥	१४
नास्य पशून् न समानान् हिंनस्ति य एवं वेद ॥३॥	१५
तस्मा ऊर्ध्वायां विशो अन्तर्दृशान्महादेवमिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१॥	१६
महादेव एनमिष्वास ऊर्ध्वायां विशो अन्तर्दृशादनुष्ठातानुं तिष्ठति	
नेनै शर्वो न भवो नेशानः ॥२॥	१७
नास्य पशून् न समानान् हिंनस्ति य एवं वेद ॥३॥	१८
तस्मै सर्वेभ्यो अन्तर्दृशेभ्य इशानमिष्वासमनुष्ठातारमकुर्वन् ॥१॥	१९
इशान एनमिष्वासः सर्वेभ्यो अन्तर्दृशेभ्योऽनुष्ठातानुं तिष्ठति	
नेनै शर्वो न भवो नेशानः ॥२॥	२०
नास्य पशून् न समानान् हिंनस्ति य एवं वेद ॥३॥	२१ (९०)

[६] १-२७ अथर्वी । अध्यात्मं, ब्राह्म्यः । १, ४ आसुरी पङ्क्तिः; ७, १०, १३, १६, २५ आसुरी
 बृहती; २२-२३ परोष्णिक्; २, १७ आर्ची पङ्क्तिः; १९ आर्च्युष्णिक्; ५, ११ साम्नी त्रिष्टुप्;
 ८ साम्नी पङ्क्तिः; १४, २४ आर्ची त्रिष्टुप्; २० साम्यनुष्टुप्; २६ आर्च्यनुष्टुप्;
 ३ आर्ची पङ्क्तिः; ६, १२ त्रिष्टुप्बृहती; ९ प्राजापत्या त्रिष्टुप्; १५, १८
 विराट् जगती, २१ आर्ची बृहती; २७ विराट् बृहती ।

- (६) स भ्रुवां विशमनु व्यचिलत् ॥१॥ १
 तं भूमिश्चाग्निश्चौषधयश्च वनस्पतयश्च वानस्पत्याश्च वीरुधश्चानुव्यचिलत् ॥२॥ २
 भूमेश्च वै सोऽग्नेश्चौषधीनां च वनस्पतीनां च वानस्पत्यानां
 च वीरुधां च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ ३ (९३)

अथर्ववेदः । कां० १५, प्र० ३०, अनु० १]

३२०

[कां० १५, प्र० १, मं० ५]

- स ऊर्ध्वा दिशमनु व्यचिलत् ॥१॥ ४
 तमृतं च सत्यं च सूर्यश्च चन्द्रश्च नक्षत्राणि चानुव्यचिलन् ॥२॥ ५
 ऋतस्य च वै स सत्यस्य च सूर्यस्य च चन्द्रस्य च नक्षत्राणां च
 प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ ६
 स उत्तमां दिशमनु व्यचिलत् ॥१॥ ७
 तमूर्चश्च सामानि च यजूंषि च ब्रह्म चानुव्यचिलन् ॥२॥ ८
 ऋचां च वै स साम्नां च यजुषां च ब्रह्मणश्च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ ९
 स बृहतीं दिशमनु व्यचिलत् ॥१॥ १०
 तमितिहासश्च पुराणं च गाथाश्च नाराशंसीश्चानुव्यचिलन् ॥२॥ ११
 इतिहासस्य च वै स पुराणस्य च गाथानां च नाराशंसीनां च
 प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ १२
 स परमां दिशमनु व्यचिलत् ॥१॥ १३
 तमाहवनीर्यश्च गार्हपत्यश्च दक्षिणाग्निश्च यज्ञश्च यजमानश्च पशवश्चानुव्यचिलन् ॥२॥ १४
 आहवनीर्यस्य च वै स गार्हपत्यस्य च दक्षिणाग्नेश्च यज्ञस्य च यजमानस्य च पशूनां च
 प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ १५
 सोऽनादिष्टां दिशमनु व्यचिलत् ॥१॥ १६
 तमृतवश्चार्तवाश्च लोकाश्च लौक्याश्च मासाश्चार्धमासाश्चाहोरात्रे चानुव्यचिलन् ॥२॥ १७
 ऋतूनां च वै स आर्तवानां च लोकानां च लौक्यानां च मासानां चार्धमासानां चाहोरात्रयोश्च
 प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ १८
 सोऽनावृत्तां दिशमनु व्यचिलत् ततो नावत्स्यज्ञमन्यत ॥१॥ १९
 तं दितिश्चादितिश्चेडा चेन्द्राणी चानुव्यचिलन् ॥२॥ २०
 दितेश्च वै सोऽदितिश्चेडोयाश्चेन्द्राण्याश्च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ २१
 स दिशोऽनु व्यचिलत् ॥१॥ २२
 तं विराडनु व्यचिलत् सर्वे च देवाः सर्वाश्च देवताः ॥२॥ २३
 विराजश्च वै स सर्वेषां च देवानां सर्वासां च देवतानां प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ २४
 स सर्वानन्तर्वैशाननु व्यचिलत् ॥१॥ २५
 तं प्रजापतिश्च परमेष्ठी च पिता च पितामहश्चानुव्यचिलन् ॥२॥ २६
 प्रजापतिश्च वै स परमेष्ठिनश्च पितुश्च पितामहस्य च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ॥३॥ २७(११०)

कां० १५, प्र० ३०, अं० १]

३११

[अथर्ववेदः। कां० १५, सू० ७, मं० ३]

[७] १-५ अथर्वा । अध्यात्मं, ब्राह्म्यः । १ त्रिपदा निचृद् गायत्री; २ एकपदा विराड् बृहती;
३ विराडुष्णिक्; ४ एकपदा गायत्री; ५ पङ्क्तिः ।

- (७) स महिमा सद्भुर्भूत्वान्तं पृथिव्या अगच्छत् स संमुद्रोऽभवत् १
तं प्रजापतिश्च परमेष्ठी च पिता च पितामहश्चापश्च श्रद्धा च
वर्षं भूत्वानुव्यवर्तयन्त २
ऐनमापो गच्छत्यैनं श्रद्धा गच्छत्यैनं वर्षं गच्छति य एवं वेद ३
तं श्रद्धा च यज्ञश्च लोकश्चान्नं चान्नाद्यं च भूत्वाभिपर्यावर्तन्त ४
ऐनं श्रद्धा गच्छत्यैनं यज्ञो गच्छत्यैनं लोको गच्छत्यैनमन्नं
गच्छत्यैनमन्नाद्यं गच्छति य एवं वेद ५ (११२)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

[८] १-३ अथर्वा । अध्यात्मं, ब्राह्म्यः । १ साम्नी उष्णिक्; २ प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ३ आर्ची पङ्क्तिः ।

- [२] (८) सोऽरज्यतु ततो राजन्योऽजायत १
स विशः सर्वन्धूनन्नमन्नाद्यमभ्युदतिष्ठत् २
विशां च वै स सर्वन्धूनां चान्नस्य चान्नाद्यस्य च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ३ (११५)

[९] १-३ अथर्वा । अध्यात्मं, ब्राह्म्यः । १ आसुरी जगती; २ आर्ची गायत्री; ३ आर्ची पङ्क्तिः ।

- (९) स-विशोऽनु व्यचलत् १
तं सुभा च समितिश्च सेना च सुरा चानुव्यचलन् २
सुभायाश्च वै स समितेश्च सेनायाश्च सुरायाश्च प्रियं धाम भवति य एवं वेद ३ (११८)

[१०] १-११ अथर्वा । अध्यात्मं, ब्राह्म्यः । १ द्विपदा साम्नी बृहती; २ त्रिपदाऽऽर्ची पङ्क्तिः; ३ द्विपदा प्राजापत्या पङ्क्तिः; ४ त्रिपदा वर्धमाना गायत्री; ५ त्रिपदा साम्नी बृहती; ६, ८, १० द्विपदा आसुरी गायत्री; ७, ९ साम्नी उष्णिक्; ११ आसुरी बृहती ।

- (१०) तद् यस्यैवं विद्वान् ब्राह्म्यो राज्ञोऽतिथिर्गुहानागच्छेत् १
श्रेयांसमेनमात्मनो मानयेत् तथा क्षत्राय ना वृश्नते तथा रात्राय ना वृश्नते २
अतो वै ब्रह्म च क्षत्रं चोदतिष्ठतां ते अन्नतां कं प्र विशावेति ३
अतो वै बृहस्पतिमेव ब्रह्म प्रा विशाविन्मं क्षत्रं तथा वा इति ४
अतो वै बृहस्पतिमेव ब्रह्म प्राविशदिन्मं क्षत्रम् ५
इयं वा उ पृथिवी बृहस्पतिर्द्यौर्वेन्द्रः ६ (११४)

अथर्व. ४१

अथर्ववेदः । कां० १५, प्र० १०, अ० २]

१११

[कां० १५, सू० १०, मं० ५]

अयं वा उ अग्निर्ब्रह्मासावाकृत्यः क्षत्रम्	७
ऐनं ब्रह्म गच्छति ब्रह्मवर्चसी भवति	८
यः पृथिवीं बृहस्पतिर्मग्निं ब्रह्म वेदं	९
ऐनमिन्द्रियं गच्छतीन्द्रियवान् भवति	१०
य आकृत्यं क्षत्रं दिवमिन्द्रं वेदं	११ (१११)

[११] १-११ अथर्वा । अघ्यात्मं, वात्यः । १ दैवी पङ्क्तिः; २ द्विपदा पूर्वोत्पिष्टुतिशक्वरी,
३-६, ८, १० निष्पदाऽऽर्च्यं बृहती (१० अरिक्) ; ७, ९ द्विपदा प्राजापत्या बृहती;
११ द्विपदाऽऽर्च्यनुष्टुप् ।

(११) तद् यस्यैवं विद्वान् वात्योऽतिथिर्गृहानागच्छेत्	१
स्वयमेनमभ्युदेत्यं ब्रूयाद् वात्य क्वाऽवात्सीर्वात्योवुकं वात्यं तर्पयन्तु वात्य यथा ते प्रियं	
तथास्तु वात्य यथा ते वशस्तथास्तु वात्य यथा ते निकामस्तथास्त्विति	२
यदेनमाह वात्य क्वाऽवात्सीरिति पथ एव तेन देवयानानव रुन्दे	३
यदेनमाह वात्योवुकमित्यप एव तेनाव रुन्दे	४
यदेनमाह वात्यं तर्पयन्त्विति प्राणमेव तेन धर्षीयांसं कुरुते	५
यदेनमाह वात्य यथा ते प्रियं तथास्त्विति प्रियमेव तेनाव रुन्दे	६
ऐनं प्रियं गच्छति प्रियः प्रियस्य भवति य एवं वेदं	७
यदेनमाह वात्य यथा ते वशस्तथास्त्विति वशमेव तेनाव रुन्दे	८
ऐनं वशो गच्छति वशी वशिनां भवति य एवं वेदं	९
यदेनमाह वात्य यथा ते निकामस्तथास्त्विति निकाममेव तेनाव रुन्दे	१०
ऐनं निकामो गच्छति निकामे निकामस्य भवति य एवं वेदं	११ (१५०)

[१२] १-११ अथर्वा । अघ्यात्मं, वात्यः । १ त्रिपदा गायत्री; २ प्राजापत्या बृहती; ३-४ अरिक्प्राजापत्याऽनुष्टुप्
(४ साम्नी) ; ५-६, ९-१० आसुरी गायत्री; ८ विराड् गायत्री; ७, ११ त्रिपदा प्राजापत्या त्रिष्टुप् ।

(१२) तद् यस्यैवं विद्वान् वात्य उद्धृतेष्वग्निष्वधिभितेऽग्निहोत्रेऽतिथिर्गृहानागच्छेत्	१
स्वयमेनमभ्युदेत्यं ब्रूयाद् वात्यातिं सृज होष्यामीति	२
स चातिसृजेजुहुयात् चातिसृजेज जुहुयात्	३
स य एवं विदुषा वात्येनार्तिसृष्टो जुहोति	४
प्र पितृयाणं पन्थां जानाति प्र देवयानम्	५ (१५५)

कां० १५, प्र० ३०, अनु० २]

३२३

[अथर्ववेदः । कां० १५, सू० १२, म० ६]

न वेवेष्वा वृश्चते द्रुतमस्य भवति	६
पर्यस्यास्मिल्लोक आयतनं शिष्यते य एवं विदुषा	
वात्येनान्तिसृष्टो जुहोति	७
अथ य एवं विदुषा वात्येनान्तिसृष्टो जुहोति	८
न पितृयाणं पन्थां जानाति न देवयानम्	९
आ वेवेषु वृश्चते अद्रुतमस्य भवति	१०
नास्यास्मिल्लोक आयतनं शिष्यते य एवं विदुषा	
वात्येनान्तिसृष्टो जुहोति	११ (१६१)

[१३] १-१४ अथर्वा । अध्यात्मं, वात्यः । १ साम्नी उष्णिक्; २, ६ प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ३, ५, ७ आसुरी गायत्री; ४, ८ साम्नी मृहती; ९ द्विपदा निचृद्गायत्री; १० द्विपदा विराड् गायत्री; ११ प्राजापत्या पङ्क्तिः; १२ आसुरी जगती; १३ सतः पङ्क्तिः; १४ अक्षरपङ्क्तिः ।

तद् यस्यैवं विद्वान् वात्य एकां रात्रिमतिथिर्गृहे वसति	१
ये पृथिव्यां पुण्यां लोकास्तानेव तेनाव रुन्दे	२
तद् यस्यैवं विद्वान् वात्यो द्वितीयां रात्रिमतिथिर्गृहे वसति	३
येऽन्तरिक्षे पुण्यां लोकास्तानेव तेनाव रुन्दे	४
तद् यस्यैवं विद्वान् वात्यस्तृतीयां रात्रिमतिथिर्गृहे वसति	५
ये त्रिवि पुण्यां लोकास्तानेव तेनाव रुन्दे	६
तद् यस्यैवं विद्वान् वात्यश्चतुर्थीं रात्रिमतिथिर्गृहे वसति	७
ये पुण्यानां पुण्यां लोकास्तानेव तेनाव रुन्दे	८
तद् यस्यैवं विद्वान् वात्योऽपरिमिता रात्रिरतिथिर्गृहे वसति	९
य एवापरिमिताः पुण्यां लोकास्तानेव तेनाव रुन्दे	१०
अथ यस्यावात्यो वात्यब्रुवो नामबिभ्रत्यतिथिर्गृहानागच्छेत्	११
कर्षेदेनं न चैनं कर्षेत्	१२
अस्ये वेवताया उवृकं याचामीमां वेवतां वासय इमामिमां वेवतां	
परि वेवेष्मीत्येनं परि वेविष्यात्	१३
तस्यामेवास्य तद् वेवतायां द्रुतं भवति य एवं वेवं	१४ (१७५)

अथर्ववेदः । कां० १५, प्र० ३०, अनु० २]

३२४

[कां० १५, सू० १४, मं० १]

[१४] १-२४ अथर्व । अध्यात्मं, ब्राह्म्य । १ त्रिपदा अनुष्टुप्; २, ४, ६, ८, १०, १२, १४, १६, १८, २०, २२, २४ द्विपदा आसुरी गायत्री (१२, १४, १६, १८, अरिक् प्राजापत्या अनुष्टुप्); ३, ९ पुर उष्णिक्; ५ अनुष्टुप्; ७ प्रस्तारपङ्क्तिः; ११ स्वराद् गायत्री; १३, १५ आर्ची पङ्क्तिः; १९ अरिङ्गागी गायत्री; २१ प्राजापत्या त्रिष्टुप् ।

- (१४) स यत् प्राचीं दिशमनु व्यचलन्मारुतं शर्धो भूत्वानुव्यचलन्मनोऽज्ञादं कृत्वा १
मनसाज्ञादेनान्नमति य एवं वेद २
स यद् दक्षिणां दिशमनु व्यचलदिन्द्रो भूत्वानुव्यचलद् बलमज्ञादं कृत्वा ३
बलेनाज्ञादेनान्नमति य एवं वेद ४
स यत् प्रतीचीं दिशमनु व्यचलद् वरुणो राजा भूत्वानुव्यचलद्वपोऽज्ञादीः कृत्वा ५
अग्निर्ज्ञादिभिरन्नमति य एवं वेद ६
स यदुदीचीं दिशमनु व्यचलत् सोमो राजा भूत्वानुव्यचलत् ७
सप्तर्षिर्भूत आहुतिमज्ञादीं कृत्वा ८
आहुत्याज्ञाद्यान्नमति य एवं वेद ९
स यद् ध्रुवां दिशमनु व्यचलद् विष्णुर्भूत्वानुव्यचलद् विराजमज्ञादीं कृत्वा १०
विराजाज्ञाद्यान्नमति य एवं वेद ११
स यत् पशूननु व्यचलद् रुद्रो भूत्वानुव्यचलदोषधीरज्ञादीः कृत्वा १२
ओषधीभिरज्ञादीभिरन्नमति य एवं वेद १३
स यत् पितृननु व्यचलद् यमो राजा भूत्वानुव्यचलत् स्वधाकारमज्ञादं कृत्वा १४
स्वधाकारेणाज्ञादेनान्नमति य एवं वेद १५
स यन्मनुष्यांश्च ननु व्यचलदग्निर्भूत्वानुव्यचलत् स्वाहाकारमज्ञादं कृत्वा १६
स्वाहाकारेणाज्ञादेनान्नमति य एवं वेद १७
स यद्ध्रुवां दिशमनु व्यचलद् बृहस्पतिर्भूत्वानुव्यचलद् वषट्कारमज्ञादं कृत्वा १८
वषट्कारेणाज्ञादेनान्नमति य एवं वेद १९
स यद् देवाननु व्यचलदीशानो भूत्वानुव्यचलन्मन्युमज्ञादं कृत्वा २०
मन्युनाज्ञादेनान्नमति य एवं वेद २१
स यत् प्रजा अनु व्यचलत् प्रजापतिर्भूत्वानुव्यचलत् प्राणमज्ञादं कृत्वा २२
प्राणेनाज्ञादेनान्नमति य एवं वेद २३
स यत् सर्वांनन्तर्वृक्षाननु व्यचलत् परमेष्ठी भूत्वानुव्यचलद् ब्रह्माज्ञादं कृत्वा २४ (१११)
ब्रह्मणाज्ञादेनान्नमति य एवं वेद

कां० १५, प्र० ३०, अनु० २.]

३०५

[अथर्ववेदः । कां० १५, सू० १५, मं० १]

[१५] १-९ अथर्वा । अध्यात्मं, वात्यः । १ वैवी पङ्क्तिः; २ आसुरी वृद्धी; ३-४, ७-८ प्राजापत्या-
ऽनुष्टुप् (४, ७-८ भुरिक्); ५-६ द्विपदा साम्नी वृद्धी; ९ विराड् गायत्री ।

(१५) तस्य वात्यस्य	१
सप्त प्राणाः सप्तापानाः सप्त व्यानाः	२
तस्य वात्यस्य । योऽस्य प्रथमः प्राण ऊर्ध्वो नामायं सो अग्निः	३
तस्य वात्यस्य । योऽस्य द्वितीयः प्राणः प्रौढो नामासौ स अद्वित्यः	४
तस्य वात्यस्य । योऽस्य तृतीयः प्राणोऽभ्युद्भि नामासौ स चन्द्रमाः	५
तस्य वात्यस्य । योऽस्य चतुर्थः प्राणो विभूर्नामायं स पर्वमानः	६
तस्य वात्यस्य । योऽस्य पञ्चमः प्राणो योनिर्नाम ता इमा आपः	७
तस्य वात्यस्य । योऽस्य षष्ठः प्राणः प्रियो नाम त इमे पशवः	८
तस्य वात्यस्य । योऽस्य सप्तमः प्राणोऽपरिमितो नाम ता इमाः प्रजाः	९ (१०८)

[१६] १-७ अथर्वा । अध्यात्मं, वात्यः । १, ३ साम्नी उष्णिक्; २, ४-५ प्राजापत्या
उष्णिक्; ६ याजुषी त्रिष्टुप्; ७ आसुरी गायत्री ।

(१६) तस्य वात्यस्य । योऽस्य प्रथमोऽपानः सा पौर्णमासी	१
तस्य वात्यस्य । योऽस्य द्वितीयोऽपानः साष्टका	२
तस्य वात्यस्य । योऽस्य तृतीयोऽपानः सामावास्या	३
तस्य वात्यस्य । योऽस्य चतुर्थोऽपानः सा श्रद्धा	४
तस्य वात्यस्य । योऽस्य पञ्चमोऽपानः सा वीक्षा	५
तस्य वात्यस्य । योऽस्य षष्ठोऽपानः स यज्ञः	६
तस्य वात्यस्य । योऽस्य सप्तमोऽपानस्ता इमा दक्षिणाः	७ (११५)

[१७] १-१० अथर्वा । अध्यात्मं, वात्यः । १, ५ प्राजापत्या उष्णिक्; २, ७ आसुरी अनुष्टुप्;
३ याजुषी पङ्क्तिः; ४ साम्नी उष्णिक्; ६ याजुषी त्रिष्टुप्; ८ त्रिपदा प्रतिष्ठाऽऽर्ची पङ्क्तिः;
९ द्विपदा साम्नी त्रिष्टुप्; १० साम्नी अनुष्टुप् ।

(१७) तस्य वात्यस्य । योऽस्य प्रथमो व्यानः सेयं भूमिः	१
तस्य वात्यस्य । योऽस्य द्वितीयो व्यानस्तद्वृत्तरिक्षम्	२
तस्य वात्यस्य । योऽस्य तृतीयो व्यानः सा द्यौः	३
तस्य वात्यस्य । योऽस्य चतुर्थो व्यानस्तानि नक्षत्राणि	४
तस्य वात्यस्य । योऽस्य पञ्चमो व्यानस्त क्रतवः	५ (१२०)

अथर्ववेदः । कां० १५, प्र० ३०, अनु० २]

३१६

[कां० १५, सू० १७, मं० १]

तस्य वात्यस्य । योऽस्य षष्ठो व्यानस्त आर्तिवाः	६
तस्य वात्यस्य । योऽस्य सप्तमो व्यानः स संवत्सरः	७
तस्य वात्यस्य । समानमर्थं परि यन्ति वेवाः संवत्सरं वा	
एतद्वतवोऽनुपरियन्ति वात्यं च	८
तस्य वात्यस्य । यदावित्यमभिसंविशन्त्यमावास्यां चैव तत् पौर्णमासीं च ९	
तस्य वात्यस्य । एकं तदेषामधुतत्वमित्याहुतिरेव	१० (२१५)

[१८] १-५ अथर्वा । अध्यात्मं, वात्यः । १ देवी पशुक्तिः; २-३ आर्ची वृद्धती; ४ आर्ची अनुष्टुप्, ५ साम्नी उष्णिक् ।

(१८) तस्य वात्यस्य	१
यवस्य दक्षिणमक्षयसौ स आवित्यो यवस्य सव्यमक्षयसौ स चन्द्रमाः	२
योऽस्य दक्षिणः कर्णोऽयं सो अग्नियोऽस्य सव्यः कर्णोऽयं स पर्वमानः ३	
अहोरात्रे नासिके दितिश्चादितिश्च शीर्षकणाले संवत्सरः शिरः	४
अङ्गा प्रत्यङ् वात्यो रात्र्या प्राङ् नमो वात्याय	५ (२१०)

[इति शिशः प्रपाठकः ॥३०॥]

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

॥ इति पञ्चदशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रासंख्या—

चतुर्दशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं— ३९१०

पञ्चदशकाण्डस्य ... २३०

सर्वयोगः ४१६०

कां० १६, प्र० ११, अनु० १]

३२७

[अथर्ववेदः । कां०-१६, प्र० १, पं० ३]

षोडशं काण्डम् ।

(१) दुःखमोचनम् ।

[१] १-१३ अथर्वा । प्रजापतिः (नव पर्यायाः) । १, ३ द्विपदा साम्नी बृहती; २, १० याजुषी त्रिष्टुप्;
४ आसुरी गायत्री; ५, ८ साम्नी पङ्क्तिः (५ द्विपदा); ६ साम्नी अनुष्टुप्, ७ निचृद् विराद्
गायत्री; ९ आसुरी पङ्क्तिः; ११ साम्नी उष्णिक्, १२-१३ आर्ची अनुष्टुप् ।

[अथैकत्रिंशः प्रपाठकः ॥३१॥]

[१] (१) अतिसृष्टो अपां वृषभोऽतिसृष्टा अग्रयो विव्याः	१
रुजन् परिरुजन् मृणन् प्रमृणन्	२
ओको मनोहा खनो निवृह आत्मदुषिस्तनूदुषिः	३
इदं तमतिं सृजामि तं माभ्यवनिक्षि	४
तेन तमभ्यतिसृजामो योऽस्मान् द्वेष्टि यं वयं द्विष्मः	५
अपामग्रमसि समुद्रे वोऽभ्यवसृजामि	६
योऽप्स्वमिगिरति तं सृजामि ओकं खनिं तनूदुषिम्	७
यो व आपोऽमिगिरिविवेश स एष यद् वो घोरे तद्वेतत्	८
इन्द्रस्य व इन्द्रियेणाभि पिञ्चेत्	९
अरिमा आपो अप रिप्रमस्मत्	१०
प्रास्मदेनो वहन्तु प्र दुष्वप्स्यं वहन्तु	११
शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापः शिवया तन्वोप स्पृशत त्वचं मे	१२
शिवानग्नीनप्सुषदो हवामहे मयि क्षत्रं वचं आ धत्त देवीः	१३ (११)

[२] १-६ अथर्वा । वाक् । १ आसुरी अनुष्टुप्; २ आसुरी उष्णिक्; ३ साम्नी उष्णिक्;
४ त्रिपदा साम्नी बृहती; ५ आर्ची अनुष्टुप्; ६ निचृद् विराद् गायत्री ।

(२) निर्वृत्तमर्ण्य ऊर्जा मधुमती वाक्	१
मधुमती स्थ मधुमतीं वार्चमुदेयम्	२
उपहृतो मे गोपा उपहृतो गोपीथः	३
सुश्रुतौ कर्षौ मधुश्रुतौ कर्षौ मद्रं श्लोकं भूयासम्	४
सुश्रुतिश्च मोषश्रुतिश्च मा हांसिष्टां सौपर्णं चक्षुरजं ज्योतिः	५
कर्षीणां प्रस्तुरोऽसि नमोऽस्तु देवाय प्रस्तुराय	६ (१२)

अथर्ववेदः । कां० १६, प्र० ३१, अनु० १]

१२८

[कां० १६, सू० ३१, मं० १]

[३] १-६ ब्रह्मा । आदित्यः । १ आसुरी गायत्री; २-३ आर्ची अनुष्टुप्; ४ प्राजापत्या त्रिष्टुप्;
५ साम्नी उष्णिक्; ६ द्विपदा साम्नी त्रिष्टुप् ।

(३) मूर्धाहं रंयीणां मूर्धा समानानां भूयासम् १
रुजश्च मा वेनश्च मा हासिष्टो मूर्धा च मा विधर्मा च मा हासिष्टाम् २
उर्वश्च मा चमसश्च मा हासिष्टो धर्ता च मा धुरुणश्च मा हासिष्टाम् ३
विमोकश्च माद्रपविश्च मा हासिष्टोमाद्रदानुश्च मा मातुरिश्वा च मा हासिष्टाम् ४
बृहस्पतिर्म आत्मा नृमणा नाम हृद्यः ५
असंतापं मे हृदयमुर्वी गव्युतिः समुद्रो अस्मि विधर्माणा ६ (१५)

[४] १-७ ब्रह्मा । आदित्यः । १, ३ साम्नी अनुष्टुप्; २ साम्नी उष्णिक्; ४ त्रिपदा अनुष्टुप्;
५ आसुरी गायत्री; ६ आर्ची उष्णिक्; ७ त्रिपदा विराड्गर्भाऽनुष्टुप् ।

(४) नाभिर्हं रंयीणां नाभिः समानानां भूयासम् । १ । स्वासदंसि सूपा अमृतो मर्त्येष्व २
मा मां प्राणो हासीन्मो अपानोऽविहाय परां गात ३
सूर्यो माहः पात्वग्निः पृथिव्या वायुरन्तरिक्षाद् यमो मनुष्येभ्यः सरस्वती पार्थिवेभ्यः ४
प्राणापानो मा मां हासिष्टं मा जने प्र मेधि ५
स्वस्त्व्यद्योपसो वेषसश्च सर्वे आपः सर्वेगणो अशीय ६
शक्वरी स्थ पशवो मोषं स्थेषुर्मित्रावरुणो मे प्राणापानावग्निर्मै दक्षं दधातु ७ (१६)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

[५] १-१० यमः । दुःष्यन्नाशनम् । १-६ (प्रथमा) विराड् गायत्री; [५ (प्रथमा) भुरिक्; ६ (प्रथमा)
स्वराट्; १-६ (द्वितीया) प्राजापत्या गायत्री; १-६ (तृतीया) द्विपदा साम्नी बृहती ।

[२] (५) विद्म ते स्वप्न जनित्रं ग्राह्याः पुत्रोऽसि यमस्य करणः ॥ १ ॥ १
अन्तर्कोऽसि मृत्युरसि ॥२॥ २ । तं त्वा स्वप्न तथा सं विद्म स नः स्वप्न दुष्वप्न्यात् पाहि ॥३॥ ३
विद्म ते स्वप्न जनित्रं निर्कृत्याः पुत्रोऽसि यमस्य करणः ॥ १ ॥
अन्तर्कोऽसि मृत्युरसि ॥२॥ तं त्वा स्वप्न तथा सं विद्म स नः स्वप्न दुष्वप्न्यात् पाहि ॥३॥ ४
विद्म ते स्वप्न जनित्रमभूत्याः पुत्रोऽसि यमस्य करणः ॥ १ ॥
अन्तर्कोऽसि मृत्युरसि ॥२॥ तं त्वा स्वप्न तथा सं विद्म स नः स्वप्न दुष्वप्न्यात् पाहि ॥३॥ ५
विद्म ते स्वप्न जनित्रं निर्भूत्याः पुत्रोऽसि यमस्य करणः ॥ १ ॥
अन्तर्कोऽसि मृत्युरसि ॥२॥ तं त्वा स्वप्न तथा सं विद्म स नः स्वप्न दुष्वप्न्यात् पाहि ॥३॥ ६
विद्म ते स्वप्न जनित्रं पराभूत्याः पुत्रोऽसि यमस्य करणः ॥ १ ॥
अन्तर्कोऽसि मृत्युरसि ॥२॥ तं त्वा स्वप्न तथा सं विद्म स नः स्वप्न दुष्वप्न्यात् पाहि ॥३॥ ७
(१९)

कां० १६, प्र० २१, अनु० २]

३१९

[अथर्ववेदः । कां० १६, सू० ५, मं० ४]

विद्य तं स्वप्नं जनित्रं देवजामीनां पुत्रोऽसि यमस्य करणः ॥१॥ ८

अन्तर्कोऽसि मृत्युरसि ॥२॥ ९

तं त्वां स्वप्नं तथा सं विद्य स नः स्वप्नं दुष्वप्न्यात् पाहि ॥३॥ १० (४२)

[६] १-११ यमः । दुःष्वप्ननाशनं, उपा । १-४ प्राजापत्याऽनुष्टुप् । ५ साम्नी पङ्क्तिः । ६ निचृदार्पा वृहती, ७ द्विपदा साम्नी वृहती, ८ आसुरी जगती, ९ आसुरी वृहती, १० आर्ची उष्णिक्, ११ त्रिपदा यवमध्या गायत्री वा आर्ची अनुष्टुप् ।

(६) अजैष्मद्यासनामाद्याभूमानागसो वयम्	१
उपो यस्माद् दुष्वप्न्यादभैष्मापु तर्कुच्छतु	२
द्विषते तत् परां वह शपते तत् परां वह	३
यं द्विष्मो यच्च नो द्वेष्टि तस्मा एनद् गमयामः	४
उपा देवी वाचा संविद्वाना वाग् देव्युपसां संविद्वाना	५
उपस्पतिर्वाचस्पतिना संविद्वानो वाचस्पतिरुपस्पतिना संविद्वानः	६
तेऽऽमुष्मै परां वहन्त्वरायान् दुर्गान्नः सदान्वाः	७
कुम्भीकां दूषीकाः पीप्रकान्	८
जाग्रदुष्वप्न्यं स्वप्नेदुष्वप्न्यम्	९
अनागमिष्यतो वरानवित्तेः संकल्पानमुच्यते ब्रुहः पाशान्	१०
तदमुष्मा अग्ने देवाः परां वहन्तु वधिर्यथासद् विथुरो न साधुः	११ (५३)

[७] १-१३ यमः । दुःष्वप्ननाशनं, उपा । १ पङ्क्तिः, २ साम्नी अनुष्टुप्, ३ आसुरी उष्णिक्, ४ प्राजापत्या गायत्री, ५ आर्ची उष्णिक्, ६, ९, ११ साम्नी वृहती, ७ याजुषी गायत्री, ८ प्राजापत्या वृहती, १० साम्नी गायत्री, १२ भुविक् प्राजापत्याऽनुष्टुप्, १३ आसुरी त्रिष्टुप् ।

(७) तेनैनं विध्याम्यभूत्यैनं विध्यामि निर्भूत्यैनं विध्यामि	
पराभूत्यैनं विध्यामि ग्राह्यैनं विध्यामि तमसैनं विध्यामि	१
देवानामेनं घोरैः क्रूरैः प्रैषैरभिषेप्यामि	२
वैश्वानरस्यैनं दंष्ट्रयोरपि दधामि	३
एवानेवाव सा गीरत्	४
योऽस्मान् द्वेष्टि तस्मात्मा द्वेष्टु यं वयं द्विष्मः स आत्मानं द्वेष्टु	५
निर्द्विषन्तं त्रिवो निः पृथिव्या निरन्तरिक्षाद् भजाम	६
सुयामंश्चाक्षुष	७ (३०)

अथर्व० ४२

अथर्ववेदः । कां० १६, पृ० ११, अनु० २]

३३०

[कां० १६, पृ० ७, मं० ८]

इदमहमांमुष्यायणेऽमुष्याः पुत्रे दुध्वयं मृजे	८
यद्वदोअंदो अभ्यगच्छन् यद् वोषा यत् पूर्वां रात्रिम्	९
यज्याग्रद् यत् सुतो यद् दिवा यन्नक्तम्	१०
यदहरहरमिगच्छामि तस्मादिनमव दये	११
तं जहि तेन मन्दस्व तस्य पृथीरपि शृणीहि	१२
स मा जीवीत तं प्राणो जहातु	१३ (११)

[८] १-२७ यमः । दुःश्वमनाशनम् । १-२७ (प्रथमा) एकपदा यजुर्ब्राह्मी अनुष्टुप्; १-२७ (द्वितीया) त्रिपदा निचृहायत्री; १ (तृतीया) प्राजापत्या गायत्री; १-२७ (चतुर्थी) त्रिपदा प्राजापत्या त्रिष्टुप्; २-४, ९, १७, १९, २४ (तृतीया) आसुरी जगती, ५, ७-८, १०-११, १३, १८ (तृतीया) आसुरी त्रिष्टुप्; ६, १२, १४-१६, २०-२३, २७ (तृतीया) आसुरी पङ्क्तिः; २५-२६ (तृतीया) आसुरी बृहती ।

- (८) जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥ १
 तस्माद्वृमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥ २
 स ग्राह्याः पाशान्मा मोचि ॥३॥ ३
 तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ ४ १
 जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥
 तस्माद्वृमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥
 स निर्वृत्याः पाशान्मा मोचि ॥३॥
 तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ ५ २
 जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥
 तस्माद्वृमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥
 सोऽधृत्याः पाशान्मा मोचि ॥३॥
 तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ ६ ३ (७९)

कां० १६, प्र० ३१, अ० २]

३३१

[अथर्ववेदः । कां० १६, सू० ८, मं० ७]

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वुमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स निर्भूत्याः पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ ७। ४

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वुमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स पराभूत्याः पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ ८। ५

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वुमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स देवजामीनां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ ९। ६

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वुमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स बृहस्पतेः पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ १०। ७

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं
यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वुमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स प्रजापतेः पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्माद्वुमुं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ ११। ८ (७७)

अथर्ववेदः । का० १६, प्र० ३१, अनु० २]

३३२

[का० १६, सू० ८, मं० १२]

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स ऋषीणां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

१२। ९

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स अर्षियाणां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

१३। १०

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥ सोऽङ्गिरसानां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

१४। ११

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥ स आङ्गिरसानां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

१५। १२

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥ सोऽथर्वणां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

१६। १३

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स आथर्वणानां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

१७। १४ (८१)

कां० १६, प्र० ३१, अनु० २]

३३३

[अथर्ववेदः । कां० १६, सू० ८, मं० १८]

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥ स वनस्पतीनां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

१८१ १५

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स वानस्पत्यानां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

१९१ १६

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥ स क्रतूनां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

२०१ १७

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स अर्तिवानां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

२११ १८

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स मात्सीनां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

२२१ १९

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वर्गस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

सोऽर्धमात्सीनां पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥

२३१ २० (८९)

अथर्ववेदः । कां १६, प्र० ३१, अनु० २]

३३४

[कां० १६, सू० ८, नं० २४

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वृमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥ सोऽहोरात्रयोः पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराश्र्वं पादयामि ॥४॥ २४। २१

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वृमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥ सोऽहोः संयतोः पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराश्र्वं पादयामि ॥४॥ २५। २२

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वृमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स द्यावापृथिन्योः पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराश्र्वं पादयामि ॥४॥ २६। २३

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वृमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स इन्द्राग्न्योः पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराश्र्वं पादयामि ॥४॥ २७। २४

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वृमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स मित्रावरुणयोः पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराश्र्वं पादयामि ॥४॥ २८। २५

जितमस्माकमुद्भिन्नमस्माकमृतमस्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं

यजोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥

तस्माद्वृमुं निर्भजामोऽमुमांमुष्यायणममुष्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥

स राजो वरुणस्य पाशान्मा मोचि ॥३॥

तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराश्र्वं पादयामि ॥४॥ २९। २६ (१५)

कां० १६, प्र० ३१, अनु० २]

३३५

[अथर्ववेदः । कां० १६, सू० ८, मं० ३०]

जितम्स्माकमुद्भिन्नम्स्माकमृतम्स्माकं तेजोऽस्माकं ब्रह्मास्माकं स्वरिस्माकं
 यज्ञोऽस्माकं पशवोऽस्माकं प्रजा अस्माकं वीरा अस्माकम् ॥१॥ ३०
 तस्माद्वसुं निर्भेजामोऽमुमांमुप्यायुणममुप्याः पुत्रमसौ यः ॥२॥ ३१
 स मृत्योः पङ्क्तिंशात् पाशान्मा मोचि ॥३॥ ३२
 तस्येदं वर्चस्तेजः प्राणमायुर्नि वेष्टयामीदमेनमधराञ्च पादयामि ॥४॥ ३३ २७ (९९)

[९] १-४ यमः । १ प्रजापतिः; २ अग्निः, सोमः, पूषा; ३-४ सूर्यः । १ प्राजापत्या आर्ष्यनुष्टुप्;
 २ आचर्युणिक्; ३ साम्नी पङ्क्तिः; ४ परोणिक् ।

(९) जितम्स्माकमुद्भिन्नम्स्माकमभ्युष्टां विश्वाः पृथना अरांतीः १
 तवृगिराह तदु सोम आह पूषा मां धातु सुकृतस्य लोके २
 अगन्म स्व१ः स्वरिगन्म सं सूर्यस्य ज्योतिषागन्म ३
 वस्योभूयाय वसुमान् यज्ञो वसु वंशिपीय वसुमान् भूयासं वसु मयि धेहि ४ (१०३)

[इत्येकविंशः प्रपाठकः ॥३१॥]

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

॥ इति षोडशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

पञ्चदशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं ४१६०

षोडशकाण्डस्य ... १०३

सर्वयोगः ४२६३

अथर्ववेदः । कां० १७, प्र० ३२, अनु० १]

३३६

[कां० १७, सू० १, मं० १]

सप्तदशं काण्डम् ।

(१) अभ्युदयाय प्रार्थना ।

१-३० ब्रह्मा । आदित्यः । १ जगती; १-८ ज्यवसाना; १-३ अतिजगती; ६-७, १९ अत्यष्टिः; ८, ११, १६ अतिधृतिः; ९ पञ्चपदा शकरी; १०-१३, १६, १८-१९, २४ ज्यवसाना; १० अष्टपदा धृतिः; १२ कृतिः; १३ प्रकृतिः; १४-१५ पञ्चपदा शकरी; १७ पञ्चपदा विराडतिशकरी; १८ सुरिगष्टिः; २४ विराडत्यष्टिः; १-५ पदपदा; ११-१३, १६, १८-१९, २४ सप्तपदा; २० ककुप्; २१ चतुष्पदा उपरिष्टाद्बृहती; २२ याजुषी अनुष्टुप्; २३ निचृद्बृहती (२२-२३ द्विपदा); २५-२६ अनुष्टुप्; २७, ३० जगती; २८-२९ त्रिष्टुप् ।
[अथ द्वात्रिंशः प्रपाठकः ॥३२॥]

[१] विषासहिं सहमानं सासहानं सहीयांसम् ।

सहमानं सहोजितं स्वर्जितं गोजितं संधनाजितम् ।

ईड्यं नाम ह इन्द्रमायुष्मान् भूयासम् ।

१

विषासहिं सहमानं सासहानं सहीयांसम् ।

सहमानं सहोजितं स्वर्जितं गोजितं संधनाजितम् ।

ईड्यं नाम ह इन्द्रं प्रियो देवानां भूयासम् ।

२

विषासहिं सहमानं सासहानं सहीयांसम् ।

सहमानं सहोजितं स्वर्जितं गोजितं संधनाजितम् ।

ईड्यं नाम ह इन्द्रं प्रियः प्रजानां भयासम् ।

३

विषासहिं सहमानं सासहानं सहीयांसम् ।

सहमानं सहोजितं स्वर्जितं गोजितं संधनाजितम् ।

ईड्यं नाम ह इन्द्रं प्रियः पशूनां भूयासम् ।

४

विषासहिं सहमानं सासहानं सहीयांसम् ।

सहमानं सहोजितं स्वर्जितं गोजितं संधनाजितम् ।

ईड्यं नाम ह इन्द्रं प्रियः समानानां भूयासम् ।

५

उक्विहृदिहि सूर्यं वर्चसा माभ्युदिहि ।

द्विपंश्च मह्यं रथ्यं तु मा चाहं द्विपते रथं तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायी मा धेहि परमे व्योमिन् ।

६

उक्विहृदिहि सूर्यं वर्चसा माभ्युदिहि ।

यांश्च पश्यामि यांश्च न तेषु मा सुमतिं कृषि तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायी मा धेहि परमे व्योमिन् ।

(७)

का० १७, प्र० १२, अ० १]

३१७

[अथर्ववेदः । का० १७, सू० १, मं० ४]

मा त्वां वमन्सलिले अप्सर्वन्तये पाशिन उपतिष्ठन्त्यत्र ।

हित्वाशस्ति दिवमारुक्ष एतां स नो मृड सुमतौ ते स्याम तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् ८

त्वं न इन्द्र महते सौमगायाद्वधेभिः परि पाह्यक्तुभिस्तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् ९

त्वं न इन्द्रोतिभिः शिवामिः शंतमो भव ।

आरोहंस्त्रिविं विवो गृणानः सोमपीतये प्रियधामा स्वस्तये तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १० (१)

त्वमिन्द्रासि विश्वजित् सर्ववित् पुरुहूतस्त्वमिन्द्र ।

त्वमिन्द्रेण सहवन् स्तोममेरयस्व स नो मृड सुमतौ ते स्याम तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् ११

अर्ध्वधो विवि पृथिव्यामुतासि न तं आपुर्महिमानं मन्तरिक्षे ।

अर्ध्वधेन बह्मणा बावृधानः स त्वं न इन्द्र विवि घञ्मं यच्छ तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १२

या तं इन्द्र तनूरप्सु या पृथिव्यां यान्तरग्रौ या तं इन्द्र पर्वमाने स्वाविदि ।

ययेन्द्र तन्वाऽन्तरिक्षं व्यापिथ तया न इन्द्र तन्वाऽऽ शर्मं यच्छ तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १३

त्वमिन्द्र बह्मणा वर्धयन्तः सत्रं नि पेतुर्कपयो नार्धमानास्तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १४

त्वं तूतं त्वं पर्येष्युस्तं सहस्रधारं विदथं स्वविदुं तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १५

त्वं रक्षसे प्रदिशश्चतस्रस्त्वं ओचिषा नभसी वि भासि ।

त्वमिमा विश्वा सुवनानु तिष्ठस कृतस्य पन्थामन्वेपि विद्वास्तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।

त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १६ (१६)

अथर्व० ४३

अथर्ववेदः । कां० १७, प्र० ३२, अ० १]

३३८

[कां १७, सू० १, मं० १०]

पञ्चभिः पराङ् तपस्येकयावाङ्गस्तिमेपि सुविने बाधमानस्तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।
 त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १७

त्वामिन्द्रस्त्वं महेन्द्रस्त्वं लोकस्त्वं प्रजापतिः ।
 तुभ्यं यज्ञो वि तायते तुभ्यं जुह्वति जुह्वतस्तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।
 त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १८

असति सत् प्रतिष्ठितं सति भूतं प्रतिष्ठितम् ।
 भूतं ह मव्य आहितं मव्यं भूते प्रतिष्ठितं तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।
 त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् १९

शुक्रोऽसि भ्राजोऽसि ।
 स यथा त्वं भ्राजता भ्राजोऽस्येवाहं भ्राजता भ्राज्यासम् २० (२)

रुचिरासि रोचोऽसि ।
 स यथा त्वं रुच्या रोचोऽस्येवाहं पशुभिश्च ब्राह्मणवर्चसेन च रुचिषीय २१

उद्यते नम उदायते नम उदिताय नमः ।
 विराजे नमः स्वराजे नमः सम्राजे नमः २२

अस्तंयते नमोऽस्तमेप्यते नमोऽस्तमिताय नमः ।
 विराजे नमः स्वराजे नमः सम्राजे नमः २३

उदगावृयमावृत्यो विश्वेन तपसा सह ।
 सप्ततान् मह्यं रन्धयन् मा चाहं द्विषते रथं तवेद् विष्णो बहुधा वीर्याणि ।
 त्वं नः पृणीहि पशुभिर्विश्वरूपैः सुधायां मा धेहि परमे व्योमिन् २४

आवित्य नावमारुक्षः शतारित्रां स्वस्तये । अहर्मात्यपीपरो रात्रिं सज्जातिं पारय २५
 सूर्यं नावमारुक्षः शतारित्रां स्वस्तये । रात्रिं मात्यपीपरोऽहः सज्जातिं पारय २६

प्रजापतेरावृतो ब्रह्मणा वर्मणाहं कश्यपस्य ज्योतिषा वर्चसा च ।
 जरदष्टिः कूतवीर्यो विहायाः सहस्रायुः सुकृतश्चरेयम् २७

परीवृतो ब्रह्मणा वर्मणाहं कश्यपस्य ज्योतिषा वर्चसा च ।
 मा मा प्रापन्निर्षवो देव्या या मा मानुषीरवसृष्टा वधाय २८ (२८)

कां० १७, प्र० ३२, अनु० १]

३३९

[अथर्ववेदः । कां० १७, सू० १, मं० २९

ऋतेन गुप्त ऋतुमिश्रं सर्वैर्भूतेन गुप्तो मय्येन चाहम् ।

मा मा प्रापत् पाप्मा मोत मृत्युरन्तर्दधेऽहं सलिलेन वाचः २९

अग्निमीं गोप्ता परि पातु विश्वत उद्यन्तसूर्यो नृदतां मृत्युपाशान् ।

व्युच्छन्तीरुषसः पर्वता ध्रुवाः सहस्रं प्राणा मय्या यतन्ताम् ३० (३) (३०)

[इति द्वाविंशः प्रपाठकः ॥३२॥]

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

॥ इति सप्तदशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

षोडशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं— ४९३३

सप्तदशकाण्डस्य ... ३०

सर्वयोगः ४९६३

मयवेवेवः । कां० १८, प्र० ११, अनु० १]

१४०

[कां० १८, प्र० १, मं० १]

अष्टादशं काण्डम् ।

(१) पितृमेघः ।

१-६१ अथर्षा । यमः, मन्त्रोक्ताः, ४० रुद्रः, ४१-४३ सरस्वती, ४४-४६, ५१-५२ पितरः । विष्णुः
८, १५ आर्षा पक्षिकः, १४, ४९-५० सुरिणः, १८-२०, २१-२३ जगती, ३७-३८ परोष्णिक्,
५६-५७, ६१ अनुष्टुप्; ५९ पुरोहृती ।

[अथ त्रयस्त्रिंशः प्रपाठकः ॥३३॥]

- [१] ओ चित् ससायं सख्या वृत्त्यां तिरः पुरु चिद्वर्णं जगन्वान् ।
 पितुर्नर्पातमा वधीत वेधा अधि क्षमि प्रतरं दीर्घ्यानः १
 न ते सखा सख्यं वष्टयेतत् सलक्ष्मा यद् विपुरुषा मवाति ।
 मृहस्पृत्रासो अहुरस्य वीरा द्विवो धर्तार उर्दिषा परि ख्यन् २
 उशन्ति घा ते अमृतास एतवेकस्य चित् त्यजसं मर्त्यस्य ।
 नि ते मनो मनसि धाप्यस्मे जन्युः पतिस्तन्वमा विविश्याः ३
 न यत् पुरा चक्रुमा कष्टं नूनमृतं खदन्तो अनृतं रपेम ।
 गन्धर्वो अप्सवण्या च योषा सा नौ नाभिः परमं जामि तक्षी ४
 गर्भे नु नो जनिता वपती कर्ष्वस्वष्टा सविता विश्वरूपः ।
 नकिरस्य प्र मिनन्ति व्रतानि वेदं नावस्य पृथिवी उत द्यौः ५
 को अद्य युङ्क्ते धुरि गा ऋतस्य शिमीवतो भामिनो दुर्हणाधून् ।
 आसन्निधून् हृत्स्वसो मयोमून् य एषां मृत्यामृणधत् स जीवात् ६
 को अस्य वेदं प्रथमस्याह्नः क ई ददशं क इह प्र वोचत् ।
 बृहन्मित्रस्य वरुणस्य धाम कदु ब्रव आहनो वीच्या नून् ७
 यमस्य मा यम्यं काम आगन्तस्मानि धोनौ सहशेष्याय ।
 जायेव पत्ये तून् रिरिच्यां वि चिद् वृहेन् रथ्येव चक्रा ८
 न तिष्ठन्ति न नि मिषन्त्येते वृवानां स्पर्श इह ये चरन्ति ।
 अन्येन मदाहनो याहि तूयं तेन वि वृह रथ्येव चक्रा ९
 रात्रीभिरस्मा अहमिदं शस्येत् सूर्यस्य चक्षुर्मुहुर्निमीयात् ।
 विवा पृथिव्या मिथुना सर्वधू यभीर्यमस्य विवृहादजामि १० (१) (१०)

- आ घा ता गच्छानुत्तरा युगानि यत्र जामयः कृणुष्वजामि ।
उप बर्हुहि वृषभार्य बाहुमन्यमिच्छस्व सुभगे पतिं मत ११
- किं भ्रातासद् यदनाथं मवाति किमु स्वसा यन्निक्रैतिनिगच्छात् ।
काममूता बह्वेऽतद् रपामि तन्वा मे तन्वा सं पिपृग्धि १२
- न ते नाथं यम्यत्राहमेस्मि न ते तनूं तन्वाऽं सं पपृच्याम् ।
अन्येन मत प्रमुदः कल्पयस्व न ते भ्राता सुभगे वष्टयेतत् १३
- न वा उ ते तनूं तन्वाऽं सं पपृच्यां पापमाहुयः स्वसारं निगच्छात् ।
असंयवेतन्मनसो हृदो मे भ्राता स्वसुः शयने यच्छयीय १४
- वतो वतासि यम् नैव ते मनो हृदयं चाविदाम ।
अन्या किल त्वां कक्ष्येवि युक्तं परिं प्वजाते लिबुजेव वृक्षम् १५
- अन्यम् पु यम्यन्य उ त्वां परिं प्वजाते लिबुजेव वृक्षम् ।
तस्य वा त्वं मनं इच्छा स वा तवाधा कृणुष्व सविवं सुमद्राम् १६
- त्रीणि च्छन्दांसि कवयो वि येतिरे पुरुषं दर्शतं विश्वचक्षणम् ।
आपो वाता ओषधयस्तान्येकस्मिन् भुवन् आपितानि १७
- वृषा वृष्णे दुदुहे वोहेसा विवः पर्यासि युहो अदितिरदाभ्यः ।
विश्वं स वैव वरेणो यथा धिया स यज्ञियो यजति यज्ञियो ऋतुन् १८
- रपद् गन्धर्वरिप्यां च योषणा नृदस्यं नावे पारि पातु नो मनः ।
इष्टस्य मध्ये अदितिनिं धातु नो भ्राता नो ज्येष्ठः प्रथमो वि वोचति १९
- सो चिन्नु मद्रा क्षुमती उशस्वत्युषा उवास मनवे स्वर्जती ।
यदीमुशन्तमुशतामनु क्रतुमग्निं होतारं विदधाय जीजनन् २० (२)
- अध त्वं वृषं विस्वं विचक्षणं विराभरदिषिरः श्येनो अध्वरे ।
यद्वी विशो वृणते वृस्ममायीं अग्निं होतारमध धीरजायत २१
- सवासि रणवो यवसेव पुष्यते होत्राभिरग्ने मनुषः स्वध्वरः ।
विप्रेभ्य वा यच्छंशमान उक्थ्योऽं वाजं ससवौ उपयासि मूरीभिः २२
- उदीरय पितरां जार आ भगमियक्षति हृतो वृष इष्यति ।
विवक्ति वह्निः स्वपुस्यते मखस्तविष्यते अमुरो वेति मती २३
- यस्ते अग्ने सुमतिं मर्तो अरयत् सहसः सूनो अति स प्र गृण्वे ।
इषं दधानो वहमानो अश्वैरा स द्युमाँ अमवान् भूषति द्यून् २४ (१४)

अथर्ववेदः । कां० १८, प्र० ३३, अनु० १ ।

१४६

[कां० १८, सू० १, वं० ३५]

भुधी नो अग्ने सवने सधस्थे युक्त्वा रथममृतस्य ववितुम् ।	
आ नो वह रोदसी देवपुत्रे माकिर्ववानामपं भूरिह स्याः	२५
यदग्र एषा समितिर्भवाति देवी देवेषु यजता यजत्र ।	
रत्ना च यद् विभजासि स्वधावो मागं नो अत्र वसुमन्तं धीतात्	२६
अन्वग्निरुपसामग्रमख्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः ।	
अनु सूर्य उषसो अनु रश्मीननु द्यावापृथिवी आ विवेश	२७
प्रत्यग्निरुपसामग्रमख्यत् प्रत्यहानि प्रथमो जातवेदाः ।	
प्रति सूर्यस्य पुरुधा च रश्मीन् प्रति द्यावापृथिवी आ तंतान	२८
द्यावा ह क्षामा प्रथमे कृतेनाभिश्चावे भवतः सत्यवाचा ।	
देवो यन्मतीन् यजथाय कृण्वन्त्सीवृद्धोता प्रत्यङ् स्वमसुं यन्	२९
देवो देवान् परिभूकृतेन वहा नो हव्यं प्रथमश्चिक्त्वान् ।	
धूमकेतुः समिधा भाक्कजीको मुन्द्रो होता नित्यो वाचा यजीयान्	३० (१)
अचीमि वां वर्धयापो घृतस्नु द्यावाभूमी शृणुतं रोदसी मे ।	
अहा यद् देवा असुनीतिमायन् मध्वा नो अत्र पितरां शिशीताम्	३१
स्वावृष देवस्यामृतं यद्वी गोरतो जातासो धारयन्त उर्वो ।	
विश्वे देवा अनु तत् ते यजुर्गुदुहे यदेर्नी विव्यं घृतं वाः	३२
किं स्विन्नो राजा जगृहे कदस्याति वृतं चक्रमा को वि वेद ।	
मित्रश्चिद्धि प्मा जुहुराणो देवांस्त्रलोको न यातामपि वाजो अस्ति	३३
दुर्मन्त्वत्रामृतस्य नाम सलक्ष्मा यद् विपुरुषा भवाति ।	
यमस्य यो मनवते सुमन्त्वग्ने तमुष्व पाह्यप्रयुच्छन्	३४
यस्मिन् देवा विदथे मादयन्ते विवस्वतः सवने धारयन्ते ।	
सूर्ये ज्योतिरदधुमास्यः कून् परि द्योतनि चरतो अजन्मा	३५
यस्मिन् देवा मन्मनि संचरन्त्यपीच्येडं न वयमस्य विद्म ।	
मित्रो नो अत्रादितिरनागान्त्सविता देवो वरुणाय वोचत्	३६
सखाय आ शिषामहे ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे ।	
स्तुष ऊ पु नृत्तमाय धृष्णवे	३७
शर्वसा ह्यसि श्रुतो वृत्रहत्येन वृत्रहा ।	
मघेर्मघोनो अति शूर दाशसि	३८ (१८)

कां० १८, प्र० ३३, अनु० १]

३४३

[अथर्ववेदः । कां० १८, सू० १, मं० ३९]

स्ते गो न क्षामत्येपि पृथिवीं मही नो वाता इह वान्नु मूर्ध्नी ।	
मित्रो नो अत्र वरुणो युज्यमानो अग्निर्वेने न व्यसृष्ट शोकम्	३९
स्तुहि श्रुतं गतंसवुं जनानां राजानं भीममुपहन्तुमुग्रम् ।	
मृडा जस्त्रिरे रुद्र स्तवानो अन्यमस्मत् ते नि वपन्तु सेन्यम्	४० (४)
सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमानि ।	
सरस्वतीं सुकृतो हवन्ते सरस्वतीं वाशुषे वार्यं वात	४१
सरस्वतीं पितरो हवन्ते दक्षिणा यज्ञमग्निर्क्षमाणाः ।	
आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वमनमीवा इष आ धेह्यस्मे	४२
सरस्वति या सरथं ययाथोक्थैः स्वधाभिर्देवि पितृभिर्मदन्ती ।	
सहसार्धमिडो अत्र भागं रायस्पोषं यजमानाय धेहि	४३
उदीरतामवरं उत परास उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः ।	
असुं य ईयुरवृका क्रतुज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु	४४
आहं पितृन्सुविदत्रां अवित्सि नपातं च विकर्मणं च विष्णोः ।	
बर्हिषद्रो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहाग्निमिठाः	४५
इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वांसो ये अपरास ईयुः ।	
ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनासु त्रिष्टु	४६
मार्तली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिर्कक्वाभिर्वावृधानः ।	
याश्च देवा वावृधुर्यं च देवास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु	४७
स्वादुष्किलायं मधुमां उतायं तीव्रः किलायं रसवां उतायम् ।	
उतो न्वस्य पपिवांसमिन्द्रं न कश्चन संहत आहवेषु	४८
प्रेषिवांसं प्रवतो महीरिति बहुभ्यः पन्थामनुपस्पृशानम् ।	
वैवस्वतं संगमनं जनानां यमं राजानं हविषा सपर्यत	४९
यमो नो गातुं प्रथमो विवेद नैषा गव्यूतिरपमर्तवा उ ।	
यत्रा नः पूर्वं पितरः परेता एना जज्ञानाः पृथ्याऽ अनु स्वाः	५० (५)
बर्हिषदः पितर ऊत्यवांगिमा वो हव्या चक्रमा जुषध्वम् ।	
त आ गतावसा शतमेनाधा नः शं योरुपो दधात	५१
आच्या जानुं दक्षिणतो निष्येदं नो हविरग्निं गृणन्तु विश्वे ।	
मा हिंसिष्ट पितरः केन चित्रो यद् व आगः पुरुषता कराम	५२ (५२)

अथर्ववेदः । का० १८, प्र० ३३, अनु० १]

३४४

[का० १८, सू० १, वं० ५१]

त्वष्टां वृहित्रे बहंतु कृणोति तेनेदं विश्वं भुवनं समेति ।	
यमस्य माता पर्युह्यमाना महो जाया विवस्वतो ननाश	५३
प्रेहि प्रेहिं पृथिभिः पूर्वाणैर्येनां ते पूर्वैः पितरः परेताः ।	
उमा राजानी स्वधया मदन्तौ यमं पर्यासि वरुणं च वेवम्	५४
अपेतं वीति वि चं संपतातोऽस्मा एतं पितरौ लोकमकन ।	
अहोभिरन्द्रिक्तुमिग्युक्ति यमो ददात्यवसानमस्मै	५५
उशन्तस्वेधीमह्युशन्तः समिधीमहि । उशन्तुशत आ बंह पितृन् हविषे अत्तवे	५६
द्युमन्तस्वेधीमाहे द्युमन्तः समिधीमहि ।	
द्युमान् द्युमत आ बंह पितृन् हविषे अत्तवे	५७
अङ्गिरसो नः पितरो नवग्वा अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः ।	
तेषां वयं सुमतौ यज्ञियानामपि भद्रे सीमनसे स्याम	५८
अङ्गिरोभिर्यज्ञियैरा गृहीह यमं वैरूपैरिह मादयस्व ।	
विवस्वन्तं हुवे यः पिता तेऽस्मिन् बर्हिष्या निपद्य	५९
इमं यमं प्रस्तरमा हि रोहाङ्गिरोभिः पितृभिः संविद्वानः ।	
आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता बहन्त्वेना राजन् हविषो मादयस्व	६०
इत एत उदारुहन् विवस्पृष्ठान्यारुहन् । प्र भूर्जयो यथा पथा द्यामङ्गिरसो युयुः ६१ (६) (११)	
॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥	

(२) पितृमेधः ।

१-६० अथर्वः । यमः मन्त्रोक्ताः ४, ३४ अग्निः ५ जातवेदाः २९ पितरः । जिष्टुषः १-३, ६, १४-१८, २०, २२-२३, २५, ३०, ३४, ३६, ४६, ४८, ५०-५२, ५६ अनुष्टुप् ४, ७, ९, १३ जगती ५, १६, ४९, ५७ भुरिक् १९ त्रिपदाऽऽर्षी गायत्री २४ त्रिपदा समाविषमाऽऽर्षी गायत्री, ३७ विराट् जगती ३८-४४ आर्षी गायत्री (४०, ४२-४४ भुरिक्) ४५ ककुम्भती अनुष्टुप् ।

[२] यमाय सोमः पवते यमार्यं क्रियते हविः ।	
यमं हं यज्ञो गच्छत्यग्निर्दृतो अरंकृतः	१
यमाय मधुमत्तमं जुहोता प्र चं तिष्ठत ।	
इदं नमः कषिभ्यः पूर्वजभ्यः पूर्वैभ्यः पथिकृद्भ्यः	२
यमार्यं घृतवत् पयो राज्ञे हविर्जुहोतन ।	
स नो जीवेष्वा यमेदं वीर्यमायुः प्र जीवसे	३ (१४)

कां० १८, प्र० ३३, अनु० २]

३४५

[अथर्ववेदः । कां० १८, सू० २, मं० ४]

भैनमग्रे वि दहो मामि शंशुचो मास्य त्वचं चिक्षिपो मा शरीरम् ।	
श्रुतं यदा करसि जातवेदोऽथेमेनं प्र हिणुतात् पितृरूपं	४
यदा श्रुतं कृणवो जातवेदोऽथेमेनं परि दत्तात् पितृभ्यः ।	
यदो गच्छात्यसुनीतिमेतामथ देवानां वशनीर्भवाति	५
त्रिकंदुकेभिः पवते षडुर्वीरेकुमिद् बृहत् ।	
त्रिप्लुब् गांयत्री छन्दांसि सर्वा ता यम आर्पिता	६
सूर्यं चक्षुषा गच्छ वार्तमात्मना दिवं च गच्छ पृथिवीं च धर्मभिः ।	
अपो वा गच्छ यद्वि तत्र ते हितमोषधीषु प्रति तिष्ठ्या शरीरैः	७
अजो भागस्तपस्सतं तपस्व तं ते शोचिस्तपतु तं ते अविः ।	
यास्ते शिवास्तन्वो जातवेदस्ताभिर्वहेनं सुकृतांसु लोकम्	८
यास्ते शोचयो रंहयो जातवेदो याभिरापूणासि दिवमन्तरिक्षम् ।	
अजं यन्तमनु ताः समृण्वतामथेतंरामिः शिवतंरामिः श्रुतं कृषि	९
अवं सृज पुनरग्ने पितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति स्वधावान् ।	
आयुर्वसान् उप यातु शेषः सं गच्छतां तन्वा सुवर्चाः	१० (७)
अति द्रव श्वानौ सारमेयो चतुरक्षौ शबलौ साधुनां पथा ।	
अथा पितृन्सुविदत्रा अपीहि यमेन ये संधमावुं मदन्ति	११
यौ ते श्वानौ यम रक्षितारौ चतुरक्षौ पथिषदी नृचक्षसा ।	
ताभ्यां राजन् परि धेह्येनं स्वस्त्यस्मा अनमीवं च धेहि	१२
उरूणसावसुतृपावुदुम्बलौ यमस्य दूतौ चरतो जनां अनु ।	
तावस्मभ्यं हृशये सूर्याय पुनर्दातामसुमद्येह भद्रम्	१३
सोम एकैभ्यः पवते घृतमेक उपासते ।	
येभ्यो मधु प्रधावति तांश्चिदेवापि गच्छतात्	१४
ये चित् पूर्वं ऋतसाता ऋतजाता ऋतावृधः । ऋषीन् तपस्वतो यम तपोजौ अपि गच्छतात्	१५
तपसा ये अनाधृग्यास्तपसा ये स्वयियुः । तपो ये चक्रिरे महस्तांश्चिदेवापि गच्छतात्	१६
ये युध्यन्ते प्रधनेषु शूरासो ये तन्नयजः । ये वा सहस्रदक्षिणास्तांश्चिदेवापि गच्छतात्	१७
सहस्रणीथाः कवयो ये गोपायन्ति सूर्यम् । ऋषीन् तपस्वतो यम तपोजौ अपि गच्छतात्	१८
स्योनास्मै भव पृथिव्यनृक्षरा निवेशनी । यच्छास्मै शर्म सुप्रथाः	१९
असंबाधे पृथिव्या उरौ लोके नि धीयस्व । स्वधा याश्चक्षुषे जीवन् तास्ते सन्तु मधुश्चुतः२० (८)	
अथर्व० ४४	(८१)

अथर्ववेदः । कां० १८, प्र० ३३, अ० २]

३४६

[कां० १८, सू० २, मं० २१]

ह्वयामि ते मर्नसा मन इहेमान् गृह्णामि उप जुजुषामि एहि ।	
सं गच्छस्व पितृभिः सं यमेन स्योनास्त्वा वाता उप वान्तु श्रमाः	२१
उत् त्वा वहन्तु मरुत उद्वाहा उद्वमुतः । अजेन कृण्वन्तः शीतं वर्षणोक्षन्तु बालिति	२२
उदह्रमायुरायुषे क्रत्वे दक्षाय जीवसे । स्वान् गच्छतु ते मनो अधा पितॄरुप द्रव	२३
मा ते मनो मासोर्माङ्गानां मा रसस्य ते । मा ते हास्त तन्वं१ किं चनेह	२४
मा त्वा वृक्षः सं बाधिष्ट मा कुवी पृथिवी मही । लोकं पितॄषु द्वित्वैधस्व यमराजसु	२५
यत् ते अङ्गमतिहितं पराचैरपानः प्राणो य उ वा ते परेतः ।	
तत् ते संगत्य पितरः सनीडा घासाद् घासं पुनरा वैशयन्तु	२६
अपेमं जीवा अरुधन् गृहेभ्यस्तं निर्वहतं परि ग्रामाद्वितः ।	
मृत्युर्धमस्यासीद् द्रुतः प्रचेता असून् पितृभ्यो गमयां चकार	२७
ये दस्यवः पितॄषु प्रविष्टा ज्ञातिमुखा अहुतादुश्चरन्ति ।	
परापुरो निपुरो ये भरन्त्यग्निष्टानस्मात् प्र धमाति यज्ञात्	२८
सं विशन्तिवह पितरः स्वा नः स्योनं कृण्वन्तः प्रतिरन्त आयुः ।	
तेभ्यः शकेम हविषा नक्षमाणा ज्योग् जीवन्तः शरदः पुरुचीः	२९
यां ते धेनुं निपूणामि यमुं ते क्षीर ओदुनम् ।	
तेना जनस्यासो भती योऽत्रासदजीवनः	३० (९)
अश्वावतीं प्र तर या सुशेवाक्षां वा प्रतरं नवीयः ।	
यस्त्वा जघान वध्यः सो अस्तु मा सो अन्यद् विदत भागधेयम्	३१
यमः परोऽवरो विवस्वान् ततः परं नाति पश्यामि किं चन ।	
यमे अध्वरो अधि मे निविष्टो भुवो विवस्वानन्वाततान	३२
अपांगूहन्नमृतां मर्त्येभ्यः कृत्वा सर्वणामदधुर्विस्वते ।	
उताश्विनावभरद् यत् तदासीदजहादु द्वा मिथुना संरण्यूः	३३
ये निखाता ये परोप्ता ये दग्धा ये चोद्धिताः ।	
सर्वास्तानग्र आ वह पितॄन् हविषे अत्तवे	३४
ये अग्निदग्धा ये अर्नग्निदग्धा मध्ये द्विवः स्वधयां मादयन्ते ।	
त्वं तान् वेत्थ यद्वि ते जातवेदः स्वधयां यज्ञं स्वधितिं जुषन्ताम्	३५
शं तप माति तपो अग्रे मा तन्वं१ तपः ।	
वनेषु शुष्मो अस्तु ते पृथिव्यामस्तु यद्धरः	३६ (१७)

कां० १८, प्र० ३३, अं० २]

३४७

[अथर्ववेदः । कां० १८, सू० २, मं० ३७]

दवाभ्यस्मा अवसानमेतद् य एष आगन् मम चेदभूविह ।	
यमश्चिकित्वान् प्रत्येतदाह मगैष राय उपं तिष्ठतामिह	३७
इमां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा	३८
प्रेमां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा	३९
अपेमां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा	४० (१०)
वीडमां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा	४१
निरिमां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा	४२
उदिमां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा	४३
समिमां मात्रां मिमीमहे यथापरं न मासति । शते शरत्सु नो पुरा	४४
अमांसि मात्रां स्वरिगाभायुष्मान् भूयासम् । यथापरं न मासति शते शरत्सु नो पुरा	४५
प्राणो अपानो व्यान आयुश्चक्षुर्हृशये सूर्याय । अपरिपरेण पथा यमराज्ञः पितृन् गच्छ ४६	
ये अग्रवः शशमानाः पर्युर्हित्वा द्वेषांस्यनपत्यवन्तः ।	
ते द्यामुदित्वा विदन्त लोकं नाकस्य पृष्ठे अधि दीर्घानाः	४७
उबुन्वती द्यौरवमा पीलुमतीति मध्यमा ।	
तृतीया ह प्रद्यौरिति यस्यां पितर आसते	४८
ये नः पितुः पितरो ये पितामहा य आविविशुर्वन्तरिक्षम् ।	
य आक्षियन्ति पृथिवीमुत द्यां तेभ्यः पितृभ्यो नमसा विधेम	४९
इदमिद् वा उ नापरं द्विवि पश्यसि सूर्यम् । माता पुत्रं यथा सिचाभ्येति भूम ऊर्णुहि ५० (११)	
इदमिद् वा उ नापरं जरस्युन्यद्वितोऽपरम् । जाया पतिमिव वाससाभ्येति भूम ऊर्णुहि ५१	
अभि त्वेर्णोमि पृथिव्या मातुर्वस्त्रेण भद्रया ।	
जीवेषु भद्रं तन्मयि स्वधा पितृषु सा त्वयि	५२
अग्नीषोमा पथिकृता स्योनं देवेभ्यो रत्नं दधथुर्वि लोकम् ।	
उप प्रेष्यन्तं पूषणं यो वहात्यञ्जोयतिः पथिमिस्तत्र गच्छतम्	५३
पूषा त्वेतश्चर्यावयतु ग विद्वाननष्टपशुर्भुवनस्य गोपाः ।	
स त्वैतेभ्यः परि वदत पितृभ्योऽग्निर्वैवेभ्यः सुविद्वन्निर्वेभ्यः	५४
आयुर्विश्वायुः परि पातु त्वा पूषा त्वा पातु प्रपथे पुरस्तात् ।	
यत्रासते सुकृतो यत्र त इयुस्तत्र त्वा देवः सविता दधातु	५५ (११३)

अथर्ववेदः । कां० १८. प्र० ३३, अनु० २]

३४८

[कां० १८, सू० २, मं० ५९]

इमौ युनजिम् ते वह्नी असुनीताय वोढेव ।

ताभ्यां यमस्य सादनं समितीश्चाव गच्छतात्

५६

एतत् त्वा वासः प्रथमं न्वागन्नपैतदहं यद्विहाविमः पुरा ।

इष्टापूर्तमनुसंक्राम विद्वान् यत्र ते वृत्तं बन्धुधा विबन्धुषु

५७

अग्नेर्वमं परि गोभिर्वयस्य सं प्रोणुष्व मेदसा पीवसा च ।

नेत् त्वा धृष्णुर्हरसा जह्वापाणो वृधुग् विधक्षन् परीङ्क्षयति

५८

वृण्डं हस्तावादानो गतासोः सह श्रोत्रेण वर्चसा बलेन ।

अत्रैव त्वमिह वयं सुवीरा विश्वा मृधो अभिमातीर्जयेम

५९

धनुर्हस्तावादानो मृतस्य सह क्षत्रेण वर्चसा बलेन ।

समार्गमाय वसु भूरि पुष्टमर्वाङ् त्वमेष्टुपं जीवलोकम्

६० (१२) (१२१)

इति त्रयस्त्रिंशः प्रपाठकः ॥३३॥]

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥९॥

(३) पिल्लमेघः ।

१-७३ अथर्वा । यमः ४४, ४६ मन्त्रोक्ताः, ५-६ अग्निः, ५० भूमिः, ५४ इन्दुः ५६ आपः । त्रिष्टुप्;
 ४, ८, ११, १३ सतः पङ्क्तिः ५ त्रिपदा निचुद्रायत्री; ६, ५६, ६८, ७०, ७२ अनुष्टुप् (५६ आर्या);
 १८, २५-२९, ४४, ४६ जगती; (१८ भुरिक्, २९ विराट्) ३० पञ्चपदा अतिजगती;
 ३१ विराट् शकरी; ३२-३५ ४७, ४९, ५२ भुरिक्; ३६ एकावसाना आसुरी
 अनुष्टुप्; ३७ एकावसाना आसुरी गायत्री; ३९ परा त्रिष्टुप् पङ्क्तिः;
 ५० प्रस्तारपङ्क्तिः; ५४ पुरोऽनुष्टुप् ५८ विराट्; ६० त्र्यवसाना
 पदपदा जगती; ६४ भुरिक् पथ्यापङ्क्तिः; ६७ पथ्या-
 बृहती; ६९, ७१ उपरिष्टाद् बृहती ।

अथ चतुस्त्रिंशः प्रपाठकः ॥३४॥]

[३] इयं नारी पतिलोकं वृणाना नि पद्यत उप त्वा मर्त्यं प्रेतम् ।

धर्मं पुराणमनुपालयन्ती तस्यै प्रजां द्रविणं चेह धेहि

१

उदीर्ष्व नार्यमि जीवलोकं गतासुमेतमुपं शेष एहि ।

हस्तग्राभस्य दधिपोस्तवेदं पत्युर्जनित्वमभि सं बभूथ

२

अपश्यं युवतिं नीयमानां जीवां मृतेभ्यः परिणीयमानाम् ।

अन्धेन यत् तमसा प्रावृतासीत् प्राक्तो अपाचीमनयं तदेनाम्

३

प्रजानन्त्यद्वये जीवलोकं कुवानां पन्थामनुसंचरन्ती ।

अयं ते गोपतिस्तं जुषस्व स्वर्गं लोकमर्थि रोहयेनम्

४

उप द्यामुप वेतसमवन्तरो नदीनाम् । अग्रे पितृमृपामसि

५

(१२६)

यं त्वमग्ने समर्द्धस्तम् निर्वापया पुनः ।	
क्याम्बूरत्र रोहतु शाण्डदूर्वा व्यल्किशा	६
इदं त एकं पर ऊं त एकं तृतीयैर्न ज्योतिषां सं विशस्व ।	
संवैशनि तन्त्राऽ चारुरेधि प्रियो देवानां परमे सधस्थे	७
उत् तिष्ठ प्रेहि प्र द्वौकैः कृणुष्व सलिले सधस्थे ।	
तत्र त्वं पितृभिः संविद्वानः सं सोमैर्न मदस्व सं स्वधार्भिः	८
प्र च्यवस्व तन्वैः सं भरस्व मा ते गात्रा वि हाषि मो शरीरम् ।	
मनो निर्विष्टमनुसंविशस्व यत्र भूर्मेर्जुषसे तत्र गच्छ	९
वर्चसा मां पितरः सोम्यासो अश्रन्तु देवा मधुना घृतेन ।	
चक्षुषे मा प्रतरं तारयन्तो जरसे मा जरदष्टि वर्धन्तु	१० (१३)
वर्चसा मां समनक्त्वग्निर्मैधां मे विष्णुर्न्यनिक्त्वासन् ।	
शयि मे विश्वे नि यच्छन्तु देवाः स्थोना मापः पवनैः पुनन्तु	११
मित्रावरुणा परि मामधातामादित्या मा स्वरवो वर्धयन्तु ।	
वर्चो म इन्द्रो न्यनिकु हस्तं योजरदष्टि मा सविता कृणोतु	१२
यो ममारं प्रथमो मर्त्यानां यः प्रेयायं प्रथमो लोकमेतम् ।	
वैवस्वतं संगमनं जनानां यमं राजानं हविषा सपर्यत	१३
परां यात पितर आ च यातायं वो यज्ञो मधुना समक्तः ।	
वृत्तो अस्मभ्यं द्रविणेह भद्रं शयि च नः सर्वधीरं दधात	१४
कण्वः कुक्षीवान् पुरुमीढो अगस्त्यः श्यावाश्वः सोमयर्चनानां ।	
विश्वार्भिन्नोऽयं जमदग्निरत्रिर्वन्तु नः कश्यपो वामदेवः	१५
विश्वार्भिन्न जमदग्ने वसिष्ठ भरद्वाज गोतम वामदेव ।	
शर्दिर्नो अत्रिग्रमीन्नमोभिः सुसंशासः पितरो मृडतां नः	१६
कस्ये मृजाना अतिं यन्ति रिप्रमायुर्द्धधानाः प्रतरं नवीयः ।	
आप्यायमानाः प्रजया धनेनाधं स्याम सुरभयो गृहेषु	१७
अश्रते व्यश्रते समश्रते क्रतुं रिहन्ति मधुनाभ्यश्रते ।	
सिन्धोरुच्छ्रवासे पुतर्यन्तमुक्षणं हिरण्यपावाः पशुमांसु गृह्णते	१८
यद् वो भुद्रं पितरः सोम्यं च तेनो सचध्वं स्वयंशसो हि भूत ।	
ते अवाणः कवय आ शृणोत सुविद्वत्रा विदथे हूयमानाः	१९ (१४०)

अथर्ववेदः । कां० १८, प्र० ३४, अनु० ३]

३५०

[कां० १८, सू० ३, सं० २०]

ये अत्रयो अङ्गिरसो नवग्वा हृष्टावन्तो रातिपाचो दधानाः । दक्षिणावन्तः सुकृतो य उ स्यासद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वम्	२०(१४)
अथा यथा नः पितरः परांसः प्रत्नासो अग्र क्रतमाशज्ञानाः । शुचीर्दयन् दीर्घ्यत उक्थशासः क्षामा भिन्दन्तो अरुणीरप वन्	२१
सुकर्माणः सुरुचो देवयन्तो अयो न देवा जनिमा धर्मन्तः । शुचन्तो अग्निं वावृधन्त इन्द्रमुर्वी गव्यो परिपदं नो अक्रन्	२२
आ यूथेव क्षुमातिं पश्वो अरुयद् देवानां जनिमान्द्युगः । मतींसश्चिदुर्वेशीरकृपन् वृधे चिदयं उपरस्यायोः	२३
अकर्म ते स्वपसो अभूम क्रतमवसन्नृपसो विभातीः । विश्वं तद् भद्रं यदवन्ति देवा बृहद् वदम विदथे सुवीराः	२४
इन्द्रो मा मरुत्वान् प्राच्यां विशः पांतु बाहुच्युतां पृथिवीं धामिबोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभांगा इह स्थ	२५
धाता मा निर्यत्या दक्षिणाया विशः पांतु बाहुच्युतां पृथिवीं धामिबोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभांगा इह स्थ	२६
अदितिर्मादित्येः प्रतीच्यां विशः पांतु बाहुच्युतां पृथिवीं धामिबोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभांगा इह स्थ	२७
सोमो मा विश्वैर्दुर्वैरुदीच्या विशः पांतु बाहुच्युतां पृथिवीं धामिबोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभांगा इह स्थ	२८
धर्ता ह त्वा धरुणो धारयाता ऊर्ध्वं भानुं संविता धामिबोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभांगा इह स्थ	२९
प्राच्यां त्वा विशि पुरा संवृतः स्वधायामा दधामि बाहुच्युतां पृथिवीं धामिबोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभांगा इह स्थ	३०(१५)
दक्षिणायां त्वा विशि पुरा संवृतः स्वधायामा दधामि बाहुच्युतां पृथिवीं धामिबोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभांगा इह स्थ	३१
प्रतीच्यां त्वा विशि पुरा संवृतः स्वधायामा दधामि बाहुच्युतां पृथिवीं धामिबोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभांगा इह स्थ	३२
उदीच्यां त्वा विशि पुरा संवृतः स्वधायामा दधामि बाहुच्युतां पृथिवीं धामिबोपरि । लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभांगा इह स्थ	३३(१५४)

कां० १८, प्र० ३४, अनु० ३]

३५१

[अथर्ववेदः । कां० १८, सू० ३, मं० ३४]

ध्रुवायां त्वा विशि पुरा संवृतः स्वधायामा दधा बाहुच्युता पृथिवी ग्रामिवोपरि ।	
लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमां । इह स्थ	३४
ऊर्ध्वायां त्वा विशि पुरा संवृतः स्वधायामा दधामि बाहुच्युता पृथिवी ग्रामिवोपरि ।	
लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतमां । इह स्थ	३५
धृतांसि धरुणोऽसि वंसंगोऽसि	३६
उदुपूरसि मधुपूरसि वातपूरसि	३७
इतश्च मामुतश्चावतां युमे ईव यतमाने यद्वैतम् ।	
प्र वां भरन् मानुषा देव्यन्तो आ सीदतां स्वमु लोकं विदानि	३८
स्वासस्थे भवतमिन्दवे नो युजे वां ब्रह्म पूर्य नमोभिः ।	
वि श्लोकं एति पृथ्येवि सूरिः दृण्वन्तु विश्वे अमृतांस एतत्	३९
त्रीणि पदानि रूपो अन्वरोहश्चतुष्पदीमन्वैतद् वृतेन ।	
अक्षरेण प्रति मिमीते अर्कमृतस्य नाभां वभि सं पुंनानि	४० (१६)
देवेभ्यः कमवृणीत मृत्युं प्रजायै किममृतं नावृणीत ।	
बृहस्पतिर्यज्ञमन्तुत क्रपिः प्रियां यमस्तन्वमा रिरिच	४१
त्वमग्न ईडितो जातवेदोऽवाद्बृहन्न्यानि सुग्रीणि कृत्वा ।	
प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि	४२
आसीनासो अरुणीनामुपस्थे रयि धत्त दाशुषे मर्त्याय ।	
पुत्रेभ्यः पितरस्तस्य वस्वः प्र यच्छत त इहो जै दधात	४३
अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदाः सदाः सदा सुप्रणीतयः ।	
अतो हवींषि प्रयतानि बर्हिंषि रयि च नः सर्ववीरं दधात	४४
उपहृता नः पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु ।	
त आ गमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान्	४५
ये नः पितुः पितरो ये पितामहा अनूजहिरे सोमपीथं वसिष्ठाः ।	
तेभिर्धमः संरराणो हवींष्युशान्नुशद्धिः प्रतिक्राममन्तु	४६
ये तान्पुर्देवत्रा जेहमाना होत्राविवृः स्तोमन्तष्टासो अर्कैः ।	
अग्ने याहि सहस्रं देववन्दैः सत्यैः कुविभ्रिक्रपिभिर्धर्मसद्धिः	४७
ये सत्यासो हविरदो हविष्पा इन्द्रेण देवैः सुरथं तुरेण ।	
आग्ने याहि सुविदत्रेभिर्वाङ् परैः पूर्वैर्कपिभिर्धर्मसद्धिः	४८ (१६२)

अथर्ववेदः । कां० १८, प्र० ३४, अनु० ३]

३५१

[कां० १८, सू० ३, मं० ४९]

- उप सर्प मातरं भूमिमेतामुकव्यचसं पृथिवीं सुशेवाम् ।
 ऊर्णभद्राः पृथिवीं दक्षिणावत एषा त्वा पातु प्रपथे पुरस्तात् ४९
- उच्छ्रवश्च स्व पृथिवि मा नि बाधथाः सूपायनास्मै भव सूपसर्पणा ।
 माता पुत्रं यथा सिचाभ्येनं भूम ऊर्णुहि ५० (१७)
- उच्छ्रवश्चमाना पृथिवी सु तिष्ठतु सहस्रं मित उप हि अयन्ताम् ।
 ते गृहासो घृतश्चुतः स्थोना विश्वाहार्स्मै शरणाः सन्त्वत्र ५१
- उत् ते स्तभ्रामि पृथिवीं त्वत् परीमं लोगं निदधन्मो अहं रिपम् ।
 एतां स्थूणां पितरो धारयन्ति ते तत्र युमः सार्दना ते कृणोतु ५२
- इममग्ने चमसं मा वि जिह्वरः प्रियो देवानामुत सोम्यानाम् ।
 अयं यश्चमसो देवपानस्तस्मिन् देवा अमृता मादयन्ताम् ५३
- अथर्वा पूर्णं चमसं यमिन्द्रायाबिर्भवाजिनीवते ।
 तस्मिन् कृणोति सुकृतस्य भक्षं तस्मिन्निन्दुः पवते विश्वदानीम् ५४
- यत् ते कृष्णः शकुन आनुतोद पिपीलः सर्प उत वा श्वार्पदः ।
 अग्निष्टद विश्वार्दगदं कृणोतु सोमश्च यो ब्राह्मणो आविवेश ५५
- पर्यस्वतीरोपधयः पर्यस्वन्मामकं पर्यः ।
 अपां पर्यसो यत् पयस्तेन मा सह शुम्भतु ५६
- इमा नारीरविधुवाः सुपत्नीराञ्जनेन सर्पिषा सं स्पृशन्ताम् ।
 अनश्रवो अनमीवाः सुरत्ना आ रोहन्तु जनयो योनिमग्ने ५७
- सं गच्छस्व पितुभिः सं यमेनेष्टापूर्तेन परमे व्योमिन् ।
 हित्वावद्यं पुनरस्तमेहि सं गच्छतां तन्वा सुवर्चाः ५८
- ये नः पितुः पितरो ये पितामहा य आविविशुरुर्वन्तरिक्षम् ।
 तेभ्यः स्वराडमुनीतिर्नो अद्य यथावदं तन्वाः कल्पयाति ५९
- शं ते नीहारो भवतु शं ते पुष्पाव शीयताम् ।
 शीर्तिके शीर्तिकावति ह्लादिके ह्लादिकावति ।
 मण्डूक्यं सु शं भुव इमं स्वर्गं शमय ६० (१८)
- विवस्वान्नो अभयं कृणोतु यः सुत्रामां जीरदानुः सुदानुः ।
 इहेमे वीरा बहवो भवन्तु गोमदश्च वृन्मर्त्यस्तु पुष्टम् ६१ (१८२)

कां० १८, प्र० १४, अनु० ३]

३५३

[मप्रवेदः । कां० १८, सू० ३, सं० ६९]

- विब्रुस्वान् नो अमृतत्वे दधानु परंतु मृत्युरमृतं न ऐतु ।
इमान् रक्षतु पुरुषाना जंरिणो मो ज्विषामसंवा यमं गुः ६२
- यो वृधे अन्तरिक्षे न मद्वा पितृणां कृविः प्रमतिर्मतीनाम् ।
तमर्चत विश्वमिवा हविभिः स नो यमः प्रतरं जीवसे धात ६३
- आ रोहत दिवमुत्तमामृषयो मा बिभीतन ।
सोमपाः सोमपायिन इदं वः क्रियते हविरगन्म ज्योतिरुत्तमम् ६४
- प्र केतुना बृहता भात्यग्निरा रोदसी वृषभो रोरवीति ।
द्विवश्चिदन्तादुपमामुदानडपामुपस्थे महिषो ववर्ध ६५
- नाके सुपर्णमुप यत् पतन्तं दृढा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा ।
हिरण्यपक्षं वरुणस्य द्रुतं यमस्य योनीं शकुनं मुरण्युम् ६६
- इन्द्र ऋतुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा ।
शिक्षा णो अस्मिन् पुरुहूत यामनि जीवा ज्योतिरंशीमहि ६७
- अपूपापिहितान् कुम्भान् यास्तं वेवा आधारयन् ।
ते ते सन्तु स्वधावन्तो मधुमन्तो घृतश्रुतः ६८
- यास्तं धाना अनुकिरामि तिलमिश्राः स्वधावतीः ।
तास्तं सन्तु बिम्बीः प्रम्बीस्तास्तं यमो राजानु मन्यताम् ६९
- पुनर्वहि घनस्पते य एष निहितस्त्वयि ।
यथा यमस्य सार्वल आसाति विदथा वदन् ७०
- आ रमस्व जातवेदस्तेजस्वद्धरो अस्तु ते ।
शरीरमस्य सं बृहार्थेन धेहि सुकृतामु लोके ७१
- ये ते पूर्वं परागता अपरे पितरश्च ये ।
तेभ्यो घृतस्य कुल्यैति ज्ञातधारा व्युत्पत्ती ७२
- एतदा रोह वयं उन्मृजानः स्वा इह बृहदु दीदयन्ते ।
अग्निं प्रेहि मध्यतो माप हास्थाः पितृणां लोकं प्रथमो यो अत्र ७३ (१९) (१९७)

॥ इति वृत्तीषोऽनुवाकः ॥१॥

अधर्ष. ४५

अथर्ववेदः । कां० १८, प्र० ३४, अनु० ४]

३५४

[कां० १८, सू० ४, मं० १]

(४) पितृमेधः ।

१-८९ अथर्वा । यमः, मन्त्रोक्ताः, ८१ पितरः, ८८ आग्निः, ८९ चन्द्रमाः । त्रिष्टुप्; १, ४, ७, १४, ३६, ६० भुरिक्; २, ५, ११, २९, ५०-५१, ५८ जगती । ३ पञ्चपदा भुरिगतिजगती; ६, ९, १३ पञ्चपदा शक्यरी (९ भुरिक्, १३ त्र्यवसाना); ८ पञ्चपदाऽतिशक्यरी; ११ महाबृहती; १६-२४ त्रिपदा भुरिक् महाबृहती; २६, ३३, ४३, उपरिष्टाद्बृहती (२६ विराद्); २७ याजुषी गायत्री; २५, ३१-३२, ३८, ४१-४२, ५५-५७, ५९, ६१ अनुष्टुप् (५६ ककुम्मती); ३९, ६२-६३ आस्तारपङ्क्तिः; (३९ पुरोविराद्, ६२ भुरिक्, ६३ स्वराद्); ४९ अनुष्टुप्गर्भा त्रिष्टुप्; ५३ पुरोविराद् सतः पङ्क्तिः; ६६ त्रिपदा स्वरार गायत्री; ६७ द्विपदाऽऽसी अनुष्टुप्; ६८, ७१ आसुरी अनुष्टुप्; ७२-७४, ७९ आसुरी पङ्क्तिः; ७५ आसुरी गायत्री; ७६ आसुरी उष्णिक्, ७७ दैवी जगती; ७८ आसुरी त्रिष्टुप्, ८० आसुरी जगती; ८१ प्राजापत्याऽनुष्टुप्; ८२ साम्नी बृहती; ८३-८४ साम्नी त्रिष्टुप्; ८५ आसुरा बृहती; (६७-६८, ७१-८६ एकावसाना); ८६-८७ चतुष्पदा उष्णिक्. (८६ ककुम्मती, ८७ शकुमती); ८८ त्र्यवसाना पथ्या-पङ्क्तिः; ८९ पञ्चपदा पथ्यापङ्क्तिः ।

[४] आ रोहन्त जनित्रीं जातवेदसः पितृयाणैः सं व आ रोहयामि ।

अवाङ्मुख्येपितो हव्यवाह ईजानं युक्ताः सुकृतौ धत्त लोके

१

वेवा यज्ञमृतवः कल्पयन्ति हविः पुण्ड्रिणो सुचो यज्ञायुधानि ।

तेभिर्याहि पृथिभिर्देवयानैर्यैरीजानाः स्वर्गं यन्ति लोकम्

२

ऋतस्य पन्थामनु पश्य साध्वङ्गिरसः सुकृतो येन यन्ति ।

तेभिर्याहि पृथिभिः स्वर्गं यत्रावृत्त्या मधुं भक्षयन्ति तृतीये नाके अधि वि श्रयस्व

३

त्रयः सुपर्णा उपरस्य मायू नार्कस्य पृष्ठे अधि विष्टपिं भ्रिताः ।

स्वर्गा लोका अमृतेन विष्टा इषमूर्जं यजमानाय दुहाम्

४

जुह्वदीधार द्यामुपभृवृन्तरिक्षं ध्रुवा दीधार पृथिवीं प्रतिष्ठाम् ।

प्रतीमां लोका घृतपृष्ठाः स्वर्गाः कामं कामं यजमानाय दुहाम्

५

ध्रुव आ रोहन्त पृथिवीं विश्वभोजसमन्तरिक्षमुपभृदा क्रमस्व ।

जुह्व द्यां गच्छ यजमानेन साकं सुवेण वत्सेन दिशः प्रपीनाः सर्वा ध्रुक्वाहणीयमानः

तीर्थैस्तरन्ति प्रवतो महीरिति यज्ञकृतः सुकृतो येन यन्ति ।

अत्रादधुर्यजमानाय लोकं दिशो भूतानि यदकल्पयन्त

७

अङ्गिरसामर्यं पूर्वं अग्निरावृत्यानामर्यं गाहपत्यो दक्षिणानामर्यं दक्षिणाग्निः ।

महिमानमग्नेर्महिर्हृतस्य ब्रह्मणा समङ्गः सर्वं उप याहि शम्भुः

८ (२०९)

कां० १८, प्र० ३४, अनु० ४]

३५५

[अथर्ववेदः । कां० १८, सू० ४, मं० ९]

पूर्वीं अग्निष्ठां तपतु शं पुरस्ताच्छं पश्चात् तपतु गाहंपत्यः ।

वृक्षिणाग्निर्धे तपतु शर्म वर्मोत्तरतो मध्यतो अन्तरिक्षाद् विशोदिंशो

अग्ने परि पाहि घोरात्

९

यूयमग्ने शर्तमाभिस्तनुभिरीजानमभि लोकं स्वर्गम् ।

अश्वा भूत्वा ऋषिवाहो वहाथ यत्र देवैः संधमाकुं मरुदन्ति

१० (२०)

शमग्ने पश्चात् तप शं पुरस्ताच्छमुत्तराच्छमधरात् तपैनम् ।

एकच्छेधा विहितो जातवेदः सम्यगेनं धेहि सुकृतामु लोकं

११

शमग्रयः समिन्द्वा आ रभन्तां प्राजापत्यं मेध्यं जातवेदसः ।

श्रुतं कृण्वन्त इह माव चिक्षिपन्

१२

यज्ञ एति विततः कल्पमान ईजानमभि लोकं स्वर्गम् ।

तमग्रयः संधेहृतं जुषन्तां प्राजापत्यं मेध्यं जातवेदसः ।

श्रुतं कृण्वन्त इह माव चिक्षिपन्

१३

ईजानाश्चितमारुक्षवृष्टिं नाकस्य पृष्ठाद् दिवमुत् पतिष्यन् ।

तमै प्र भाति नभसो ज्योतिर्षीमान्स्वर्गः पन्थाः सुकृते देवयानः

१४

अग्निर्होताध्वर्युष्टे बृहस्पतिरिन्द्रो ब्रह्मा दक्षिणतस्ते अस्तु ।

हुतोऽयं संस्थितो यज्ञ एति यज्ञ पूर्वमयनं हुतानाम्

१५

अपूपवान् क्षीरवांश्चरुह सीदतु ।

लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभागा इह स्थ

१६

अपूपवान् दधिवांश्चरुह सीदतु ।

लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभागा इह स्थ

१७

अपूपवान् दुप्सवांश्चरुह सीदतु ।

लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभागा इह स्थ

१८

अपूपवान् घृतवांश्चरुह सीदतु ।

लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभागा इह स्थ

१९

अपूपवान् मांसवांश्चरुह सीदतु ।

लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभागा इह स्थ

२० (२१)

अपूपवान् ज्ञवांश्चरुह सीदतु ।

लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभागा इह स्थ

२१ (२१५)

मयवेदः । कां० १८, प्र० ३४, अनु० ४]

३५६

[कां० १८, सू० ४, मं० २२

- अपूपवान् मधुमांश्चरुह सीदतु ।
लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभागा इह स्थ २२
- अपूपवान् रसवांश्चरुह सीदतु ।
लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभागा इह स्थ २३
- अपूपवानपवांश्चरुह सीदतु ।
लोककृतः पथिकृतो यजामहे ये देवानां हुतभागा इह स्थ २४
- अपूपापिहितान् कुम्भान् यांस्तै देवा अधारयन् ।
ते तै सन्तु स्वधावन्तो मधुमन्तो घृतश्रुतः २५
- यास्तै धाना अनुकिरामि तिलमिश्राः स्वधावन्तीः ।
तास्तै सन्तुदध्वीः प्रन्वीस्तास्तै यमो राजानु मन्यताम् २६
- अक्षितिं भूयसीम् २७
- द्वप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः ।
समानं योनिमनु संचरन्तं द्वप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः २८
- शतधारं वायुमकं स्वविदं नृचक्षसस्ते अभि चक्षते ययिम् ।
ये पुणान्ति प्र च यच्छन्ति सर्वदा ते दुहते दक्षिणां सप्तमातरम् २९
- कोशं दुहन्ति कुलशं चतुर्विलमिडां धेनुं मधुमतीं स्वस्तये ।
ऊर्जं मवन्तीमदिति जनेष्वग्रे मा हिंसीः परमे व्योमिन् ३० (२२)
- एतत् ते देवः सविता वासो ददाति भर्तवे ।
तत् त्वं यमस्य राज्ये वसानस्ताप्यं चर ३१
- धाना धेनुरभवद् वत्सो अस्यास्तिलोऽभवत् ।
तां वै यमस्य राज्ये अक्षितामुप जीवति ३२
- एतास्तै असौ धेनवः कामदुघा भवन्तु ।
एनीः श्येनीः सरूपा विरूपास्तिलवत्सा उप तिष्ठन्तु त्वात्रं ३३
- एनीर्धाना हरिणीः श्येनीरस्य कृष्णा धाना रोहिणीर्धेनवस्ते ।
तिलवत्सा ऊर्जमस्मे दुहाना विश्वाहा सन्त्वनपस्फुरन्तीः ३४
- वेम्बानरे इविरिवं जुहोमि साहस्रं शतधारमुत्सम् ।
त विमर्ति पितरं पितामहान् प्रपितामहान् विमर्ति पित्र्यनामः ३५ (२२)

का० १८, प्र० ३४, अनु० ४]

३५७

[अथर्ववेदः। का० १८, सू० ४, मं० ३६.]

सहस्रधारं शतधारमुत्समक्षितं व्यच्यमानं सलिलस्य पृष्ठे ।	
ऊर्जं बुहानमनपस्फुरन्तमुपासते पितरः स्वधामिः	३६
इदं कसाम्बु चर्यनेन चितं तत् संजाता अब पश्यतेत ।	
मर्त्योऽयममृतत्वमेति तस्मै गृहान् कृणुत यावत्सबन्धु	३७
इहैवैधि धनुसनिहिचिंत इहकृतुः । इहैधि वीर्यवित्तरो वयोधा अपराहतः	३८
पुत्रं पौत्रमभितर्पयन्तीरापो मधुमतीरिमाः ।	
स्वधां पितृभ्यो अमृतं बुहाना आपो देवीरुभयांस्तर्पयन्तु	३९
आपो अग्निं प्र हिणुत पितृरुपेमं यज्ञं पितरो मे जुपन्ताम् ।	
आसीनामूर्जमुप ३ सचन्ते ते नो रयिं सर्ववीरं नि यच्छान्	४० (२३)
समिन्धते अमर्त्यं हव्यबाह्वं घृतमियम् । स वेदु निहितास्त्रिधीन् पितृन् परावतो गतान्	४१
यं ते मन्थं यमोवुनं यन्मांसं निपुणामिं ते । ते ते सन्तु स्वधावन्तो मधुमन्तो घृतधुतः	४२
यास्ते धाना अनुकिरामिं तिलमिश्राः स्वधावन्तीः ।	
तास्ते सन्तूदन्वीः प्रभ्वीस्तास्ते यमो राजानुं मन्यताम्	४३
इदं पूर्वमपरं नियानं येनां ते पूर्वं पितरः परेताः ।	
पुरोगवा ये अमिश्राचो अस्य ते त्वां वहन्ति सुकृतांस्तु लोकम्	४४
सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमनि ।	
सरस्वतीं सुकृतो हवन्ते सरस्वतीं वाशुषे वार्यं दातु	४५
सरस्वतीं पितरो हवन्ते दक्षिणा यज्ञमग्निनक्षमाणाः ।	
आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वमनमीवा इष आ धेह्यस्मे	४६
सरस्वति या सरथं ययाद्योक्थैः स्वधामिर्देवि पितृमिर्मदन्ती ।	
सहस्रार्धमिडो अत्र मागं रायस्पोषं यजमानाय धेहि	४७
पृथिवीं त्वां पृथिव्यामा वेशयामि देवो नो धाता प्र तिरास्यायुः ।	
परापरेता वसुविद् वो अस्त्वधां मृताः पितृषु सं भवन्तु	४८
आ प्र च्यवेथामप तन्मृजेषां यद् वाममिमा अत्रोचुः ।	
अस्मादेतमच्यौ तद् वशीयो व्रातुः पितृष्विहमोजनौ मम	४९
एयमग्नं दक्षिणा महतो नो अनेन कृता सुवृषा वयोधाः ।	
पौषे नि जीवानुपपृच्छन्ती जरा पितृभ्य उपसंपराणवादिमान्	५० (२४) (२४७)

अथर्ववेदः । कां० १८, प्र० ३४, अनु० ४]

३५८

[कां० १८, सू० ४, मं० ५१]

- इदं पितृभ्यः प्र भ्रमामि बर्हिर्जीवं ब्रुवेभ्य उत्तरं स्तृणामि ।
तदा रोह पुरुष मेध्यो भवन् प्रति त्वा जानन्तु पितरः परेतम् ५१
- एदं बर्हिरसदो मेध्योऽमूः प्रति त्वा जानन्तु पितरः परेतम् ।
यथापरु तन्वं१ सं भरस्व गात्राणि ते बर्हणा कल्पयामि ५२
- पूर्णो राजाप्रिधानं चरूणामूर्जो बलं सह ओजो न आगन् ।
आयुर्जीवेभ्यो विदधद् दीर्घायुत्वायं शतशारदाय ५३
- ऊर्जो भागो य इमं जजानाश्मानानामाधिपत्यं जगाम ।
तमंचत विश्वमित्रा हविमिः स नो यमः प्रतरं जीवसे धात ५४
- यथा यमायं हर्म्यमवपन् पञ्च मानवाः । एवा वपामि हर्म्यं यथा मे भूरयोऽसंत ५५
- इदं हिरण्यं बिभृहि यत ते पिताविभः पुरा । स्वर्गं यतः पितुर्हस्तं निर्मृङ्क्षु दक्षिणम् ५६
- ये च जीवा ये च मृता ये जाता ये च यज्ञियाः ।
तेभ्यो घृतस्य कुल्यैति मधुधारा व्युन्वृती ५७
- वृषा मतीनां पवते विचक्षणः सूरौ अह्नां प्रतरीतोषसां विवः ।
प्राणः सिन्धूनां कलशो अचिक्रवृदिन्द्रस्य हार्दिमाविशन् मनीषया ५८
- त्वेवसे धूम ऊर्णेतु विवि षच्छुक्र आततः ।
सूरो न हि द्युता त्वं कृपा पावक रोचसे ५९
- प्र वा एतीन्द्रुरिन्द्रस्य निष्कृतिं सखा सख्युर्न प्र मिनाति संगिरः ।
मयं हव योषाः समर्षसे सोमः कलशे शतयामना पथा ६० (२५)
- अश्वत्थमीमवन्त ह्यव प्रियां अंधूषत ।
अस्तोषत स्वमानवो विभ्रा यविष्ठा ईमहे ६१
- आ यात पितरः सोम्यासो गम्भीरैः पृथिमिः पितृयाणैः ।
आयुरस्मस्य दधतः प्रजां च रायश्च पौर्वैरभि नः सचध्वम् ६२
- परा यात पितरः सोम्यासो गम्भीरैः पृथिमिः पूर्याणैः ।
अथा मासि पुनरा यात नो गृहान् हविरसुं सुप्रजसः सुवीराः ६३
- यद् वो अग्निरजहादेकमङ्गं पितृलोकं गमयं जातवेदाः ।
तद् व एतत् पुनरा प्याययामि साङ्गानः स्वर्गे पितरो मादयध्वम् ६४ (२५८)

कां० १८, प्र० ३४, अ० ४]

३५९

[अथर्ववेदः । कां० १८, सू० ४, मं० ६५,

अभूद् द्रुतः प्रहितो जातवेदाः सायं न्यह्न उपवन्त्यो नृभिः ।	
प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि	६५
असौ हा इह ते मनः ककुत्सलमिव जामयः । अभ्येनि भूम ऊर्णुहि	६६
शुष्मन्तां लोकाः पितृषदनाः पितृषदने त्वा लोक आ सादयामि	६७
येऽस्माकं पितरस्तेषां बर्हिरीसि	६८
उर्दुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथाय ।	
अर्धा वयमादित्य वृते तवानांगसो अदितये स्याम	६९
प्रास्मत् पाशान् वरुण मुञ्च सर्वान् यैः संमामे बध्यते येव्यमि ।	
अर्धा जीवेम शरदं शतानि त्वया राजन् गुपिता रक्षमाणाः	७० (२६)
अग्नये कन्यवाहनाय स्वधा नमः	७१
सोमाय पितृमते स्वधा नमः	७२
पितृभ्यः सोमवज्रयः स्वधा नमः	७३
यमार्य पितृमते स्वधा नमः	७४
एतत् ते प्रततामह स्वधा ये च त्वामनु	७५
एतत् ते ततामह स्वधा ये च त्वामनु	७६
एतत् ते तत स्वधा	७७
स्वधा पितृभ्यः पृथिविषज्यः	७८
स्वधा पितृभ्यो अन्तरिक्षसज्यः	७९
स्वधा पितृभ्यो दिविषज्यः	८० (२७)
नमो वः पितर ऊर्जे नमो वः पितरो रसाय	८१
नमो वः पितरो मामाय नमो वः पितरो मन्यवे	८२
नमो वः पितरो यद् घोरं तस्मै नमो वः पितरो यत् क्रूरं तस्मै	८३
नमो वः पितरो यच्छिबं तस्मै नमो वः पितरो यत् स्योनं तस्मै	८४ (२८)

अथर्ववेदः । कां० १८, सू० ४, मं० ४]

१६०

[कां० १८, सू० ४, मं० ८५]

नमो वः पितरः स्वधा वः पितरः

८५

येऽन्नं पितरः पितरो येऽन्नं यूयं स्थ युष्माँस्तेऽनु यूयं तेषां श्रेष्ठा मूयास्थ ८६

य इह पितरो जीवा इह वयं स्मः ।

अस्माँस्तेऽनु वयं तेषां श्रेष्ठा मूयास्म

८७

आ त्वाग्र इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम् ।

यद् घ सा ते पनीयसी समिद् क्रीर्यति द्यवि ।

इयं स्तोतृभ्य आ भर

८८

चन्द्रमा अप्सर्वन्तरा सुपर्णो धावते विवि ।

न वो हिरण्यनेमयः पदं विन्दन्ति विद्युतो वित्तं मे अस्य रोदसी

८९(२८)(१८९)

[इति अथर्ववेदः प्रपाठकः ॥१४॥]

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

॥ इत्यष्टादशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

सप्तदशकाण्डस्यान्तपर्वसं— ४१११

अष्टादशकाण्डस्य ... २८१

सर्वयोगः ४५७६

का० १९, प्र० ३५, अनु० १]

३६१

[मयवेदाः। का० १९, सू० १, मं० १]

एकोनविंशं काण्डम् ।

(१) यज्ञः ।

१-३ ब्रह्मा । यज्ञः, चन्द्रमास्य । १-२ पथ्यावृहती, ३ पङ्क्तिः ।

[अथ पञ्चविंशः प्रपाठकः ॥३५॥]

[१] सं सं संवन्तु नद्यः । सं वाताः सं पतत्रिणः ।

यज्ञमिमं वर्धयता गिरः संसाव्येण हविषा जुहोमि १

इमं होमा यज्ञमवतेमं संसावणा उत ।

यज्ञमिमं वर्धयता गिरः संसाव्येण हविषा जुहोमि २

रूपंरूपं वयोवयः संरन्ध्रं परि प्वजे ।

यज्ञमिमं चतस्रः प्रदिशो वर्धयन्तु संसाव्येण हविषा जुहोमि ३(१)

(२) आपः ।

१-५ सिन्धुद्वीपः । आपः । अनुष्टुप् ।

शं तु आपो हैमवतीः शम्भु ते सन्तुत्प्याः ।

शं ते सनिष्यन्ता आपः शम्भु ते सन्तु वृष्याः १

शं तु आपो धन्वत्याः शं ते सन्त्वनुप्याः ।

शं ते सनित्रिमा आपः शं याः कुम्भेमिरामृताः २

अनभयः खनमाना विषा गम्भीरि अपसः । मिषगभ्यो मिषक्तरा आपो अच्छा वदामसि ३

अपामहं विव्यानामपां स्रोतस्यानाम् । अपामहं प्रणेजनेऽश्वा भवथ वाजिनः ४

ता अपः शिवा अपोऽयक्ष्मंकरणीरपः । यथैव तृप्यते मयस्तास्त आ दत्त भेषजीः ५(८)

(३) जातवेदाः ।

१-४ अथर्वाङ्गिराः । अग्निः । शिष्टुप्, २ भुरिक् ।

दिवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षाद् वनस्पतिभ्यो अद्योषधीभ्यः ।

यत्रयत्र विभृतो जातवेदास्ततस्तुतो जुषमाणो न एहि १

यस्ते अप्सु महिमा यो वनेषु य ओषधीषु पशुष्वुर्व्वन्तः ।

अग्ने सर्वास्तन्वः । सं रमस्व तामिन् एहि द्रविणोदा अजस्रः २

यस्ते देवेषु महिमा स्वर्गो या ते तनूः पितृष्वविवेश ।

पुष्टियां ते मनुष्येषु पश्येऽग्ने तया रुयिमम्मासु धेहि ३(१२)

अथर्व० ४६

अथर्ववेदः। कां० १९, प्र० ३५, अनु० १-३

३६१

[कां १९, सू० ३, मं० ४]

श्रुत्कर्णाय कुवये वेद्याय वचांभिर्वाकैरुप यामि रातिम् ।

यतो भुयमभयं तन्नो अस्त्वव कुवानां यज हेडो अग्ने

४ (११)

(४) आकृतिः ।

१-४ अथर्वङ्गिराः । अग्निः । त्रिष्टुप् । १ पञ्चपदा विराडतिजगती, २ जगती ।

यामाहुतिं प्रथमामथर्वा या जाता या हव्यमकृणोऽजातवेदाः ।

तां त एतां प्रथमो जोहवीमि ताभिष्टुतो बहव हव्यमग्निर्ग्रये स्वाहा १

आकृतिं वेदीं सुभगां पुरो दधे चित्तस्य माता सुहवा नो अस्तु ।

यामाशामेमि केवली सा मे अस्तु विदेयमेनां मनसि प्रविष्टाम् २

आकृत्या नो बृहस्पत आकृत्या न उषा गेहि ।

अथो भगस्य नो धेह्यथो नः सुहवो भव ३

बृहस्पतिं आकृतिमाङ्गिरसः प्रति जानातु वाचंमेताम् ।

यस्य वेवा देवताः संवभ्रवुः स सुप्रणीताः कामो अन्वेत्स्मान् ४ (१६)

(५) जगते राजा ।

१ अथर्वङ्गिराः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रो राजा जगत्श्रवणीनामधि क्षमि विपुरुषं यदस्ति ।

ततो ददाति त्राशुषे वसूनि चोद्द् राध उपस्तुतश्चिक्वाक १ (१७)

(६) जगद्बीजः पुरुषः ।

१-१६ नारायणः । पुरुषः । अनुष्टुप् ।

सहस्रबाहुः पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।

स भूमिं विश्वतो वृत्वात्यतिष्ठद् दशाङ्गुलम् १

त्रिभिः पृद्धिर्द्यामरोहत् पादस्येहाभवत् पुनः ।

तथा व्यक्रामद् विष्वङ्जानानग्ने अनु २

तावन्तो अस्य महिमानस्ततो ज्यायांश्च पूरुषः ।

पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं द्विवि ३

पुरुष एवेदं सर्वं यद् भूतं यच्च भाव्यम् ।

उतामृतत्वस्येश्वरो यदन्यनाभवत् सह ४

यत् पुरुषं व्यदेयुः कतिधा व्यकल्पयन् ।

मुखं किमस्य किं बाहू किमूरु पादा उच्येते ५ (११)

कां० १९, प्र० ३५, अनु० १]

३६३

[अथर्ववेदः । कां० १९, सू० ६, मं० ६]

ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद् बाहू राजन्योऽभवत् । मध्यं तदस्य यद् वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत ६	
चन्द्रमा गर्गतो जातश्चक्षोः सूर्यो अजायत । मुह्यदिन्द्रश्चाग्निश्च प्राणाद् वायुरजायत ७	
नाभ्या आसीदुन्तरिक्षं शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत ।	
पद्भ्यां भूजिर्विशः श्रोत्रात् तथा लोकौ अकल्पयन् ८	
विराडग्रे समभवद् विराजो अधि पूरुषः । स जातो अत्यरिच्यत पश्चाद् भूमिमथो पुरः ९	
यत् पूरुषेण हविषा देवा यज्जमतन्वत । वसन्तो अस्यासीदाज्यं ग्रीष्म इध्मः शरन्नृदिः १०	
तं यजं प्रावृषा प्रौक्षन् पूरुषं जातमग्रशः । तेन देवा अयजन्त साध्या वसवश्च ये ११	
तस्मादश्वा अजायन्त ये च के चोभयादृतः ।	
गावो ह जज्ञिरे तस्मात् तस्माज्जाता अजावयः १२	
तस्माद् यज्ञात् सर्वहुत ऋचुः सामानि जज्ञिरे ।	
छन्दो ह जज्ञिरे तस्माद् यजुस्तस्मादजायत १३	
तस्माद् यज्ञात् सर्वहुतः संघृतं पृष्वृज्यम् ।	
पृथ्वीस्तांश्चक्रे वायव्या नारण्या ग्राम्याश्च ये १४	
सप्तास्यासन् परिभयस्त्रिः सप्त समिधः कृताः ।	
देवा यद् यजं तन्वाना अबध्नन् पूरुषं पशुम् १५	
भूर्धो देवस्य बृहतो अंशवः सप्त सप्ततीः । राज्ञः सोमस्याजायन्त जातस्य पूरुषादधि १६ (३३)	

(७) नक्षत्राणि ।

१-५ गार्ग्यः । नक्षत्राणे । त्रिष्टुप्, ४ भुरिक् ।

चित्राणि साकं द्विवि रौचनानि सरीसृपाणि भुवने जवानि ।	
तुर्मिशं सुमतिमिच्छमानो अहानि ग्रीभिः संपर्यामि नाकम् १	
सुहवमग्रे कृत्तिका रोहिणी चास्तु भद्रं भृगाशिरः शमाद्वी ।	
पुनर्वसू सूनृता चारु पुण्यो भानुरांश्लेषा अर्यनं मधा मे २	
पुण्यं पूर्वा फल्गुन्यौ चात्र हस्तश्चित्रा शिवा स्वाति सुखो मे अस् ।	
राधे विशाले सुहवानुराधा ज्येष्ठा सुनक्षत्रमरिष्ट मूलम् ३	
अश्लेषा पूर्वा रासता मे अषाढा ऊर्जं देव्युत्तरा आ वहन्तु ।	
अभिजिन्मे रासतां पुण्यमेव श्रवणः श्रविष्ठाः कुर्वतां सुपुष्टिम् ४	
आ मे महच्छताभिपुर् वरीय आ मे द्रुया प्रोष्ठपदा सुशर्म ।	
आ रेवती चाश्वयुजौ मर्गं म आ मे रविं भरण्या आ वहन्तु ५ (३८)	

अथर्ववेदः । कां० १९, प्र० ३५, अनु० १]

३६४

[कां० १३, सू० ८, मं० १]

(८) नक्षत्राणि ।

१-७ गार्ग्यः । नक्षत्राणि, ९ ब्रह्मणस्पतिः । त्रिष्टुप्. १ विराड् जगती ।

यानि नक्षत्राणि विव्यं॑न्तरिक्षे अप्सु भूमौ यानि नगेषु विक्षु ।
 प्रकल्पयंश्चन्द्रमा यान्येति सर्वाणि ममैतानि शिवानि सन्तु १
 अष्टाविंशानि शिवानि शम्भानि सह योगं भजन्तु मे ।
 योगं प्र पद्ये क्षेमं च क्षेमं प्र पद्ये योगं च नमोऽहोरात्राभ्यामस्तु २
 स्वस्ति तं मे सुप्रातः सुसायं सुविवं सुमृगं सुशकुनं मे अस्तु ।
 सुहवमग्ने स्वस्त्यं॑मर्त्यं गत्वा पुनरायाभिनन्दन् ३
 अनुहवं परिहवं परिवादं परिश्वम् । सर्वैर्भे रिककुम्भान् परा तान् संवितः सुव ४
 अपपापं परिश्ववं पुण्यं भक्षीमहि श्वम् ।
 शिवा ते पाप नासिकां पुण्यंश्चाभि मेहताम् ५
 इमा या ब्रह्मणस्पते विपूचीर्वात ईरते । सधीचीरिन्नु ताः कृत्वा मह्यं शिवतमास्काधि ६
 स्वस्ति नो अस्त्वमयं नो अस्तु नमोऽहोरात्राभ्यामस्तु ७ (४५)

(९) शान्तिः ।

१-१४ बसिष्ठः [शान्तातिः ?] शान्तिः, बहुवैचयम् । अनुष्टुप्, १ विराडुरोहती, ५ पञ्चपदा पञ्चापस्तुतिः;
 १ पञ्चपदा क्रकुम्भती, १२ व्यवसाना सप्तपदाऽष्टिः, १४ चतुष्पदा संकृतिः ।

शान्ता द्यौः शान्ता पृथिवी शान्तमिदमुर्वं॑न्तरिक्षम् ।
 शान्ता उदुन्वतीरापः शान्ता नः सन्त्वोषधीः १
 शान्तानि पूर्वरूपाणि शान्तं नो अस्तु कृताकृतम् ।
 शान्तं भूतं च भव्यं च सर्वैरेव शमस्तु नः २
 इयं या परमेष्ठिनी वाग् देवी ब्रह्मसंशिता । ययैव संसृजे घोरं तयैव शान्तिरस्तु नः ३
 इयं यत् परमेष्ठिनं मनो वां ब्रह्मसंशितम् । येनैव संसृजे घोरं तेनैव शान्तिरस्तु नः ४
 इमानि यानि पञ्चैन्द्रियाणि मनःपष्ठानि मे हृदि ब्रह्मणा संशितानि ।
 यैरेव संसृजे घोरं तैरेव शान्तिरस्तु नः ५
 शं नो मित्रः शं वरुणः शं विष्णुः शं प्रजापतिः ।
 शं न इन्द्रो बृहस्पतिः शं नो भवत्वयमा ६
 शं नो मित्रः शं वरुणः शं विवस्वांश्चमन्तकः ।
 उत्पाताः पार्थिवान्तरिक्षाः शं नो विविचरा ग्रहाः ७ (५१)

का० १९, प्र० ३५, अनु० १]

३६५

[अथर्ववेदः । का० १९, सू० ९, मं० ८

शं नो भूमिर्वैष्यमाना शमुल्का निर्हतं च यत् ।	
शं गावो लोहितक्षीराः शं भूमिरव तीर्यतीः ।	८
नक्षत्रमुल्काभिहतं शमस्तु नः शं नोऽभिचाराः शमु सन्तु कृत्याः ।	
शं नो निखाता वल्गाः शमुल्का देशोपसर्गाः शमु नो भवन्तु	९
शं नो ग्रहाश्चान्द्रमसाः शमावृत्यश्च राहुणा ।	
शं नो मृत्युधूमकेतुः शं रुद्रास्तिग्मतैजसः	१०
शं रुद्राः शं वसवः शमावृत्याः शमग्रयः ।	
शं नो महर्षयो देवाः शं देवाः शं बृहस्पतिः	११
ब्रह्म प्रजापतिर्धाता लोका वेदाः संसृज्योऽग्रयः ।	
तैर्मे कृतं स्वस्त्ययनमिन्द्रो मे शमं यच्छतु ब्रह्मा मे शमं यच्छतु ।	
विश्वे मे देवाः शमं यच्छन्तु सर्वे मे देवाः शमं यच्छन्तु	१२
यानि कानि चिच्छान्तानि लोके संसृज्यो विदुः ।	
सर्वाणि शं भवन्तु मे शं मे अस्त्वमयं मे अस्तु	१३
पृथिवी शान्तिरन्तरिक्षं शान्तिर्यौः शान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिर्वनस्पतयः	
शान्तिर्विश्वे मे देवाः शान्तिः सर्वे मे देवाः शान्तिः शान्तिः शान्तिः शान्तिभिः ।	
तामिः शान्तिभिः सर्व शान्तिभिः शमयामोऽहं यद्विह घोरं यद्विह क्रूरं	
यद्विह पापं तच्छान्तं तच्छिवं सर्वमेव शमस्तु नः	१४ (५९)
॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥	

(१०) शान्तिः ।

१-१० वसिष्ठः । बहुदैवत्यम् । त्रिष्टुप् ।

[२] शं न इन्द्राग्नी भवतामवोभिः शं न इन्द्रावरुणा रातहंवा ।	
शमिन्द्रासोमा सुविताय शं योः शं न इन्द्रापूर्वणा वाजसातौ	१
शं नो भगः शमु नः शंसो अस्तु शं नः पुरंधिः शमु सन्तु रायः ।	
शं नः सत्यस्य सुयमस्य शंसुः शं नो अर्यमा पुरुजातो अस्तु	२
शं नो धाता शमु धर्ता नो अस्तु शं न उरुची भवतु स्वधामिः ।	
शं रोषसी बृहती शं नो अग्निः शं नो देवानां सुहवानि सन्तु	३
शं नो अग्निर्ज्योतिरनीको अस्तु शं नो मित्रावरुणावश्विना शम् ।	
शं नः सुकृतां सुकृतानि सन्तु शं न इषिरो अमि वातु वातः	४ (११)

अथर्ववेदः । कां० १९, प्र० ३५, अनु० २]

३६६

[कां० १९, सू० १०, मं० ५]

शं नो घावापृथिवी पूर्वहृती शमन्तरिक्षं हृशये नो अस्तु ।	
शं न ओषधीर्वनिनो भवन्तु शं नो रजसस्पातिरस्तु जिष्णुः	५
शं न इन्द्रो वसुभिर्विवो अस्तु शमादित्येभिर्वरुणः सुशंसः ।	
शं नो रुद्रो रुद्रेभिर्जलापः शं नस्त्वष्टा ग्नाभिरिह शृणोतु	६
शं नः सोमो भवतु ब्रह्म शं नः शं नो ग्रावाणः शम्भुं सन्तु यज्ञाः ।	
शं नः स्वरूपा मितयो भवन्तु शं नः प्रस्वः१ शम्भ्वस्तु वेदिः	७
शं नः सूर्य उरुचक्षा उदेतु शं नो भवन्तु प्रदिशश्चतस्रः ।	
शं नः पर्वता ध्रुवयो भवन्तु शं नः सिन्धवः शम्भुं सन्त्वापः	८
शं नो अदितिर्भवतु व्रतेभिः शं नो भवन्तु मरुतः स्वर्काः ।	
शं नो विष्णुः शम्भुं पुषा नो अस्तु शं नो भवितुं शम्भ्वस्तु वायुः	९
शं नो देवः संविता त्रायमाणः शं नो भवन्तूपसो विभातीः ।	
शं नः पर्जन्यो भवतु प्रजाभ्यः शं नः क्षेत्रस्य पतिरस्तु शंभुः	१० (६९)

(११) शाम्तिः ।

१-६ वसिष्ठः । बहुदैवत्यम् । त्रिष्टुप् ।

शं नः सत्यस्य पतयो भवन्तु शं नो अर्वन्तुः शम्भुं सन्तु गावः ।	
शं न ऋभवः सुकृतः सुहस्ताः शं नो भवन्तु पितरो हवेषु	१
शं नो देवा विश्वेदेवा भवन्तु शं सरस्वती सह धीमिरस्तु ।	
शर्मभिषाचः शम्भुं रातिषाचः शं नो दिव्याः पार्थिवाः शं नो अप्याः	२
शं नो अज एकपाद देवो अस्तु शमहिर्बुध्न्यः१ शं संमुद्रः ।	
शं नो अपां नपात ऐरुस्तु शं नः पृश्निर्भवतु देवगोपा	३
आदित्या रुद्रा वसवो जुषन्तामिदं ब्रह्म क्रियमाणं नवीयः ।	
शृण्वन्तु नो दिव्याः पार्थिवासो गोजाता उत ये यज्ञियांसः	४
ये देवानामृत्विजो यज्ञियासो मनोर्यजत्रा अमृतां कृतज्ञाः ।	
ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५
तदस्तु मित्रावरुणा तदर्गने शं योरस्मभ्यमिदमस्तु शस्तम् ।	
अग्नीमहि गाधमुत प्रतिष्ठां नमो विवे ब्रूते सार्दनाय	६ (७५)

का० १९, प्र० १५, अनु० २]

३६७

[अथर्ववेदः । का० १९, सू० १२, मं० १]

(११)

१ वसिष्ठः । उवा । त्रिष्टुप् ।

उवा अप स्वसुस्तमः सं वर्तयति वर्तनिं सुजातता ।

अया वाजं वृषहितं सनेम मदेम शताहिमाः सुवीराः

१ (७६)

(१२) एकवीरः ।

१-११ अप्रतिरयः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्; ३-६, ११ भुक्ति ।

इन्द्रस्य बाहू स्थवीरौ वृषाणौ चित्रा इमा वृषमौ पारयिष्णु ।

तौ योक्षे प्रथमो योग आगति याभ्यां जितमसुराणां स्वयं यत्

आशुः शिशानो वृषमो न भीमो वनाघनः क्षोभेणश्वर्षणीनाम् ।

संकन्दनोऽनिमिष एकवीरः शतं सेनां अजयत् साकमिन्द्रः

संकन्दनेनानिमिषेण जिष्णुनाऽग्नौ दुर्य्यवनेन धृष्णुना ।

तद्विन्द्रेण जयत् तत् सहध्वं युधो नर इषुहस्तेन वृष्णां

स इषुहस्तैः स निषङ्गिभिर्वशी संमृष्टा स युध इन्द्रो गुणेन ।

संसृष्टजित् सोमपा बाहुशर्ध्वं युधं प्रतहिताभिरस्तां

बलविज्ञायः स्थवीरः प्रवीरः सहस्वान् वाजी सहमान् उग्रः ।

अभिर्वीरो अभिर्यत्वा सहोजिजैत्रमिन्द्र रथमा तित्थ गोविदन्

इमं वीरमनु हर्षध्वमुग्रमिन्द्रं सखायो अनु सं रभध्वम् ।

ग्रामजितं गोजितं वज्रबाहुं जयन्तमजम् प्रमृणन्तमोजरात्

अभि गोत्राणि सहसा गार्हमानोऽज्ञाय उग्रः शतमन्युरिन्द्रः ।

दुर्य्यवनेनः पृतनापाडयोऽग्नौऽस्माकं सेनां अवतु प्र युत्सु

बृहस्पते परि दीया रथेन रक्षोहामित्रीं अपवारधमानः ।

प्रमञ्छन् प्रमृणन्मित्रानस्माकमेध्यविता तनुनाम्

इन्द्र एषा नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः ।

वृषसेनानामभिभञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्तु मध्ये

इन्द्रस्य वृष्णो वरेणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुतां शर्धं उग्रम् ।

महामनसां भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुदस्थात्

अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या हर्षवस्ता जयन्तु ।

अस्माकं वीरा उरि मवन्त्वस्मान् देवासोऽवता हवेषु

११ (८७)

अथर्ववेदः । कां० १९, प्र० १५, अनु० २]

३६८

[कां० १९, प्र० १५, मं० १]

(१४) अभयम् ।

१ अथर्वा । द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप् ।

इदमुच्छ्रेयोऽवसानमागां शिवे मे द्यावापृथिवी अभूनाम् ।

असपत्नाः प्रविशो मे भवन्तु न वै त्वा द्विष्मो अमयं नो अस्तु १ (८८)

(१५) अभयम् ।

१-६ अथर्वा । १-४ इन्द्रः, मन्त्रोक्ताः । त्रिष्टुप्, १ पथ्यावृहती; २, ५ जगती; ३ विराट् पथ्यापक्किः ।

यत् इन्द्र भर्गामहे ततो नो अमयं कृधि ।

मघवंछग्धि तव त्वं न ऊतिमिर्वि द्विषो वि मृधो जहि १

इन्द्रं वयमनूगधं हवामहेऽनु राध्यास्म द्विषवा चतुष्पदा ।

मा नः सेना अरुघीरुषं गुर्विषूचीरिन्द्रं ब्रुहो वि नागय २

इन्द्रं छातोत वृत्रहा परस्फानो वरेण्यः ।

स रक्षिता चरमतः स मध्यतः स पश्चात् स पुरस्तादो अस्तु ३

उरुं नो लोकमनु नेपि विद्वान्स्त्वं यज्ज्योतिरमयं स्वस्ति ।

उग्रा तं इन्द्र स्थविरस्य बाहू उपक्षयेम शरणा ब्रुहन्ता ४

अमयं नः कर्त्यन्तरिक्षममयं द्यावापृथिवी उभे इमे ।

अमयं पश्चादमयं पुरस्तादुत्तरादधरादमयं नो अस्तु ५

अमयं मित्रादमयममित्रादमयं ज्ञातादमयं पुरो यः ।

अमयं नक्तममयं दिवा नः सर्वा आगा मम मित्रं भवन्तु ६ (९४)

(१६) अभयम् ।

१-२ अथर्वा । मन्त्रोक्ताः । १ अनुष्टुप्; २ व्यवसाना सप्तपदा वृहतीगर्भाऽतिशक्वरी ।

असपत्नं पुरस्तात् पश्चादो अमयं कृतम् ।

सविता मां दक्षिणत उत्तरान्मा शचीपतिः १

द्विवो मादित्या रक्षन्तु भूम्या रक्षन्त्वग्र्यः ।

इन्द्राग्नी रक्षतां मा पुरस्तादुश्विनावमितिः शर्मं यच्छताम् ।

तिरश्चीनघ्न्या रक्षतु जातवेदा भूतकृतो मे सर्वतः सन्तु वरं २ (९६)

(१७) सुरक्षा ।

१-१० अथर्वा । मन्त्रोक्ताः । जगती; ५, ७, १० अतिजगती; ६ भुरिक्; ९ पञ्चपदाऽतिशक्वरी ।

अग्निमीं पातु वसुभिः पुरस्तात् तस्मिन् क्रमे तस्मिन् द्यौः तां पुं प्रैमि ।

स मा रक्षतु स मा गोपायतु तस्मा आत्मानं परि वदे स्वाहा १ (९७)

का० १९, प्र० ३५, अनु० २]

१६९

[अथर्ववेदः। का० १९, सू० १५, मं० २]

वायुमन्तरिक्षेणैतस्यां विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रैमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मां आत्मानं परं दद्वे स्वाहा ।	२
सोमो मां रुद्रेर्दक्षिणाया विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रैमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मां आत्मानं परं दद्वे स्वाहा ।	३
वरुणो मादित्यैरैतस्यां विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रैमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मां आत्मानं परं दद्वे स्वाहा ।	४
सूर्यो मां द्यावापृथिवीभ्यां प्रतीच्या विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रैमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मां आत्मानं परं दद्वे स्वाहा ।	५
आपो मौषधीमतीरितस्यां विशः पातु तासु क्रमे तासु श्रये तां पुरं प्रैमि ।	
ता मां रक्षन्तु ता मां गोपायन्तु ताम्यं आत्मानं परं दद्वे स्वाहा ।	६
विश्वकर्मा मां सप्तऋषिभिरुदीच्या विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रैमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मां आत्मानं परं दद्वे स्वाहा ।	७
इन्द्रो मां मरुत्वानितस्यां विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रैमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मां आत्मानं परं दद्वे स्वाहा ।	८
प्रजापतिमां प्रजननवान्स्त्रह प्रतिष्ठाया ध्रुवायां विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रैमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मां आत्मानं परं दद्वे स्वाहा ।	९
बृहस्पतिमां विश्वेदेवैरुर्ध्वायां विशः पातु तस्मिन् क्रमे तस्मिच्छये तां पुरं प्रैमि ।	
स मां रक्षतु स मां गोपायतु तस्मां आत्मानं परं दद्वे स्वाहा ।	१० (१०६)

(१८) सुरक्षा ।

१-१० अथर्वा । मन्त्रोकाः । १,८ साक्षी त्रिष्टुप् ; २-६ आर्च्यनुष्टुप् ; (५ सप्ताडाच्यनुष्टुप्) ;
७,९-१० (द्विपदा) प्राजापत्या त्रिष्टुप् ।

अग्निं ते वसुवन्तमृच्छन्तु ।	ये मांघायवः प्राच्यां विशोऽभिदासात् ।	१
वायुं तेऽन्तरिक्षवन्तमृच्छन्तु ।	ये मांघायव एतस्यां विशोऽभिदासात् ।	२
सोमं ते रुद्रवन्तमृच्छन्तु ।	ये मांघायवो दक्षिणाया विशोऽभिदासात् ।	३
वरुणं त आदित्यवन्तमृच्छन्तु ।	ये मांघायव एतस्यां विशोऽभिदासात् ।	४
सूर्यं ते द्यावापृथिवीवन्तमृच्छन्तु ।	ये मांघायवः प्रतीच्या विशोऽभिदासात् ।	५
अपस्त ओषधीमतीर्कच्छन्तु ।	ये मांघायव एतस्यां विशोऽभिदासात् ।	६
विश्वकर्माणं ते सप्तऋषिवन्तमृच्छन्तु ।	ये मांघायव उदीच्या विशोऽभिदासात् ।	७ (११३)

अथर्व० ४७

अथर्ववेदः । कां० १९, प्र० ३५, अनु० २]

१७०

[कां० १९, सू० १८, मं० ८]

इन्द्रं ते मरुत्वन्तमृच्छन्तु । ये माघायव एतस्यां विशोऽभिदासात् ८
 प्रजापतिं ते प्रजननवन्तमृच्छन्तु । ये माघायवो ध्रुवायां विशोऽभिदासात् ९
 बृहस्पतिं ते विश्वेदेववन्तमृच्छन्तु । ये माघायव ऊर्ध्वायां विशोऽभिदासात् १० (११६)

(१९) शर्म ।

१-११ अथर्वा । चन्द्रमाः, मन्त्रोक्ताश्च । पङ्क्तिः १, ३, ९ भुरिगृहती; १० स्वराट्; २, ४-८, ११ अनुष्टुप्शर्मा ।

मित्रः पृथिव्योर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।
 तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु १
 वायुन्तरिक्षेणोर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।
 तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु २
 सूर्योऽद्विबोर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।
 तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु ३
 चन्द्रमा नक्षत्रैरुर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।
 तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु ४
 सोम ओषधीभिरुर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।
 तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु ५
 यज्ञो दक्षिणाभिरुर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।
 तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु ६
 समुद्रो नदीभिरुर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।
 तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु ७
 ब्रह्म ब्रह्मचारिभिरुर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।
 तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु ८
 इन्द्रो वीर्येणोर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।
 तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु ९
 देवा अमृतैर्नोर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।
 तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु १०
 प्रजापतिः प्रजाभिरुर्दकामत् तां पुरं प्र णयामि वः ।
 तामा विशत् तां प्र विशत् सा वः शर्मं च वर्मं च यच्छतु ११ (१२७)

कां० १९, प्र० ३५, अनु० २]

३७१

[अथर्ववेदः । कां० १९, सू० २०, मं० १]

(२०) सुरक्षा ।

१-४ अथर्वा । बहुदैवत्यम् । १ त्रिष्टुप्; २ जगती; ३ पुरस्ताद्वृहती; ४ अनुष्टुप्चर्मा ।
 अप न्यधुः पौरुषेयं वधं यमिन्द्राग्नी धाता संविता बृहस्पतिः ।
 सोमो राजा वरुणो अश्विनां यमः पूषास्मान् परि पातु मृत्योः १
 यानि चकार भुवनस्य यस्पतिः प्रजापतिर्मातरिश्वां प्रजाभ्यः ।
 प्रदिशो यानि वसते दिशश्च तानि मे वर्माणि बहुलानि सन्तु २
 यत् ते तनूष्वनघ्नन्त देवा द्युराजयो देहिनः । इन्द्रो यच्चक्रे वर्म तदस्मान् पातु विश्वतः ३
 वर्म मे द्यावापृथिवी वर्माहर्वर्म सूर्यः । वर्म मे विश्वे देवाः क्रन् मा मा प्रापत् प्रतीचिका ४ (१३१)
 ॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥

(२१) छन्दांसि ।

१ ब्रह्मा । छन्दांसि । एकावसाना द्विपदा साम्नी बृहती ।

[३] गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् बृहती पङ्क्तिस्त्रिष्टुप् जगत्यै १ (१३२)

(२२) ब्रह्मा ।

१-२१ अङ्गिराः । मन्त्रोक्ताः । १ साम्नी उष्णिक्; २, १९ प्राजापत्या गायत्री; ४, ७, ११, १७
 दैवी जगती; ५, १२-१३ दैवी त्रिष्टुप्; २, ६, १४-१६, २० दैवी पङ्क्तिः;
 ८-१० आसुरी जगती; १८ आसुर्यनुष्टुप्; २१ चतुष्पदा
 त्रिष्टुप् (१-२० एकावसानाः) ।

आङ्गिरसानामाद्यैः पञ्चानुवाकैः स्वाहा	१	पृष्ठाय स्वाहा	२
सप्तमाष्टमाभ्यां स्वाहा	३	नीलनखेभ्यः स्वाहा	४
हरिभ्यः स्वाहा	५	क्षुद्रेभ्यः स्वाहा	६
पर्यायिकेभ्यः स्वाहा	७	प्रथमेभ्यः शङ्खेभ्यः स्वाहा	८
द्वितीयेभ्यः शङ्खेभ्यः स्वाहा	९	तृतीयेभ्यः शङ्खेभ्यः स्वाहा	१०
उपोत्तमेभ्यः स्वाहा	११	उत्तमेभ्यः स्वाहा	१२
उत्तरेभ्यः स्वाहा	१३	ऋषिभ्यः स्वाहा	१४
शिखिभ्यः स्वाहा	१५	गणेभ्यः स्वाहा	१६
महागणेभ्यः स्वाहा	१७	सर्वेभ्योऽङ्गिरोभ्यो विदगणेभ्यः स्वाहा	१८
पृथक्सहस्राभ्यां स्वाहा	१९	ब्रह्मणे स्वाहा	२०

ब्रह्मज्येष्ठा संभृता वीर्याणि ब्रह्माग्ने ज्येष्ठं दिवमा तत्तान ।
 भूतानां ब्रह्मा प्रथमोत्तं जज्ञे तेनाहति ब्रह्मणा स्पर्धितुं कः २१ (१५३)

अथर्ववेदः । कां १९, प्र० ३५, अनु० ३]

३७२

[कां० १९, सू० २३, मं० १]

(२३) अथर्वानः ।

१-३० अथर्वाः चन्द्रमाः, मन्त्रोक्ताश्च । १ आसुरी गायत्री; २-७; २०, २३, २७ दैवी
त्रिष्टुप्; ८, १०-१२, १४-१६ प्राजापत्या गायत्री; १७, १९, २१, २४-२५, २९ दैवी
पङ्क्तिः; ९, १३, १८, २२, २६, २८ दैवी जगती;
(१-२९ एकावसानाः) ।

आथर्वणानां चतुर्कचेभ्यः स्वाहा	१	पञ्चर्चेभ्यः स्वाहा	२
षष्ठ्यर्चेभ्यः स्वाहा	३	सप्तर्चेभ्यः स्वाहा	४
अष्टर्चेभ्यः स्वाहा	५	नवर्चेभ्यः स्वाहा	६
दशर्चेभ्यः स्वाहा	७	एकादशर्चेभ्यः स्वाहा	८
द्वादशर्चेभ्यः स्वाहा	९	त्रयोदशर्चेभ्यः स्वाहा	१०
चतुर्दशर्चेभ्यः स्वाहा	११	पञ्चदशर्चेभ्यः स्वाहा	१२
षोडशर्चेभ्यः स्वाहा	१३	सप्तदशर्चेभ्यः स्वाहा	१४
अष्टादशर्चेभ्यः स्वाहा	१५	एकोनविंशतिः स्वाहा	१६
विंशतिः स्वाहा	१७	महत्काण्डाय स्वाहा	१८
तुचेभ्यः स्वाहा	१९	एकर्चेभ्यः स्वाहा	२०
क्षुद्रेभ्यः स्वाहा	२१	एकानुचेभ्यः स्वाहा	२२
रोहितेभ्यः स्वाहा	२३	सूर्याभ्यां स्वाहा	२४
वात्याभ्यां स्वाहा	२५	प्राजापत्याभ्यां स्वाहा	२६
विषासह्यै स्वाहा	२७	मङ्गलिकेभ्यः स्वाहा	२८
ब्रह्मणे स्वाहा	२९		

ब्रह्मज्येष्ठा संभृता वीर्याणि ब्रह्मणे ज्येष्ठं दिवमा तंतान ।

भूतानां ब्रह्मा प्रथमोत्तं जजे तेनार्हन्ति ब्रह्मणा स्पर्धितुं कः ३० (१८३)

(२४) राष्ट्रम् ।

१-८ अथर्वा । ब्रह्मणस्पतिः, बहुदैवत्यम् । अनुष्टुप्, ४-६, ८ त्रिष्टुप्, ७ त्रिपदाऽऽर्या गायत्री ।

येन देवं संवितारं परि देवा आधारयन् । तेनेमं ब्रह्मणस्पते परि राष्ट्राय धत्तन १
परिममिन्द्रमायुषे महे क्षत्राय धत्तन । यथैनं जरसे नयां ज्योक् क्षत्रेऽधि जागरत् २
परिमं सोममायुषे महे भोत्राय धत्तन । यथैनं जरसे नयां ज्योक् भोत्रेऽधि जागरत् ३
परि धत्त धत्त नो वर्चसेमं जरामृत्युं कृणुत वीर्यमायुः ।

बृहस्पतिः प्रारच्छद् वास एतत् सोमाय राजे परिधातुवा उं

४ (१८७)

कां० १९, प्र० ३५, अनु० ३]

३७३

[अथर्ववेदः । कां० १९, सू० २४, म० ५]

जरां सु गच्छ परि धत्स्व वासो भवां गृप्तीनामभिशस्तिपा उ ।
 शतं च जीवं शरदः पुरुची रायश्च पोषमुपसंव्ययस्व ५
 परीदं वासो अधिथाः स्वस्तयेऽभूर्वापीनामभिशस्तिपा उ ।
 शतं च जीवं शरदः पुरुचीर्वसूनि चारुर्वि भजासि जीवन् ६
 योगेयोगे तुवस्तरं वाजेवाजे हवामहे । सखाय इन्द्रमृतये ७
 हिरण्यवर्णो अजरः सुवीरो जराभृत्युः प्रजया सं विशस्व ।
 तदग्निराह तदु सोम आह बृहस्पतिः सविता तदिन्द्रः ८ (१९१)
 (२५) अश्वः ।

१ गोपयः । वाजी । अनुष्टुप् ।

अश्रान्तस्य त्वा मनसा युनजिम प्रथमस्य च ।
 उत्कूलमुद्ग्रहो भवोदुह्य प्रति धावतात् १ (१९२)
 (२६) हिरण्यधारणम् ।

१-४ अथर्वा । अग्निः, हिरण्यं च । त्रिष्टुप् ; २ अनुष्टुप् ; ४ पथ्यापद्धक्तिः ।

अग्नेः प्रजातं परि यद्विरण्यममृतं दूधे अधि मर्त्येषु ।
 य एनद वेदु स इदेनमर्हति जराभृत्युर्भवति यो विभर्ति १
 यद्विरण्यं सूर्येण सुवर्णं प्रजावन्तो मनवः पूर्वं ईषिरे ।
 तत् त्वा चन्द्रं वर्चसा सं सृजत्यायुष्मान् भवति यो विभर्ति २
 आयुषे त्वा वर्चसे त्वौजसे च बलाय च ।
 यथा हिरण्यतेजसा विभासासि जनां अनु ३
 यद् वेदु राजा वरुणो वेद वेवो बृहस्पतिः ।
 इन्द्रो यद् वृत्रहा वेदु तत् त आयुष्यं भुवत् तत् तं वर्चस्यं भुवत् ४ (१९६)
 ॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥

(२७) सुरक्षा ।

१-१५ भृगवङ्गिराः । त्रिवत्, चन्द्रमाश्च । अनुष्टुप् ; २, ९ त्रिष्टुप् ; १० जगती(?) । ११ आर्ची

उष्णिक् ; १२ आर्च्यनुष्टुप् ; १३ साक्षी त्रिष्टुप् (११-१३ एकावसानाः) ।

[४] गोभिर्द्वा पात्वृषभो वृषा त्वा पातु वाजिभिः ।

वायुद्वा ब्रह्मणा पात्विन्द्रस्त्वा पात्विन्द्रियैः १
 सोमस्त्वा पात्वोषधीभिर्नक्षत्रैः पातु सूर्यः ।
 माज्जघस्त्वा चन्द्रो वृत्रहा वार्तः प्राणेन रक्षतु २ (१९८)

अथर्ववेदः। कां० १९, प्र० ३५, अनु० ४]

३७४

[कां० १९, सू० २७, मं० १]

तिस्रो दिवस्तिष्ठः पृथिवीस्त्रीण्यन्तरिक्षाणि चतुरः समुद्रान् ।
 त्रिवृतं स्तोमं त्रिवृत आप आहस्तास्त्वा रक्षन्तु त्रिवृता त्रिवृद्धिः ३
 त्रीन्नाकांस्त्रीन्समुद्रांस्त्रीन् ब्रह्मांस्त्रीन् वैष्टपान् । त्रीन् मातरिष्वन्स्त्रीन्सूर्यान् गोपृन् कल्पयामि ते ४
 घृतेन त्वा समुक्षाम्यस्र आज्येन वर्धयेन् । अग्नेश्चन्द्रस्य सूर्यस्य मा प्राणं मायिनो दभन् ५
 मा वः प्राणं मा वोऽपानं मा हरो मायिनो दभन् । भ्राजन्तो विश्ववेदसो देवा दैव्येन धावत ६
 प्राणेनाग्निं सं सृजति वातः प्राणेन संहितः । प्राणेन विश्वतोमुखं सूर्यं देवा अंजनयन् ७
 आयुषापुःकृता जीवायुष्मान् जीव मा मृथाः । प्राणेनात्मन्वता जीव मा मृत्योरुदगा वशम् ८
 देवानां निहितं निधिं यमिन्द्रोऽन्वविन्दत् पृथिभिर्देवयानैः ।
 आपो हिरण्यं जुगुपुष्विन्द्रिस्तास्त्वा रक्षन्तु त्रिवृता त्रिवृद्धिः ९
 त्रयस्त्रिंशद् देवतास्त्रीणि च वीर्याणि मियायमाणा जुगुपुस्त्वन्तः ।
 अस्मिंश्चन्द्रे अधि यद्विरण्यं तेनायं कृणवद् वीर्याणि १०
 ये देवा विव्येकादश स्थ ते देवासो हविरिदं जुषध्वम् ११
 ये देवा अन्तरिक्ष एकादश स्थ ते देवासो हविरिदं जुषध्वम् १२
 ये देवाः पृथिव्यामेकादश स्थ ते देवासो हविरिदं जुषध्वम् १३
 असपत्नं पुरस्तात् पश्चाच्चो अभयं कृतम् ।
 सविता मा दक्षिणत उत्तरान्मा शचीपतिः १४
 विवो मावित्या रक्षन्तु भूम्या रक्षन्त्वग्रयः ।
 इन्द्राग्नी रक्षता मा पुरस्तादुश्विनावभितः शर्म यच्छताम् ।
 तिरश्चीनघ्न्या रक्षतु जातवेदा भूतकृतो मे सर्वतः सन्तु वर्म १५ (१११)

(१८) दर्भमणिः ।

१-१० ब्रह्मा (सपत्नक्षयकामः) । दर्भमणिः । मन्त्रोक्ताश्च । अनुष्टुप् ।

इमं बध्नामि ते मणिं दीर्घायुत्वाय तेजसे । दुर्भं सपत्नदग्धमनं द्विषतस्तपनं हृदः १
 द्विषतस्तापयन् हृदः शत्रूणां तापयन् मनः । दुर्हार्दुः सर्वास्त्वं दर्भं घर्म इवाभिन्तस्तापयन् २
 घर्म इवाभितपन् दर्भं द्विषतो नितपन् मणे । हृदः सपत्नानां भिन्द्हीन्द् इव विरुजं बलम् ३
 भिन्द्ही दर्भं सपत्नानां हृदं द्विषतां मणे । उद्यन्त्वचामिव भूम्याः शिरं एषां वि पातय ४
 भिन्द्ही दर्भं सपत्नान् मे भिन्द्ही मे पृतनायुतः ।
 भिन्द्ही मे सर्वां दुर्हार्दो भिन्द्ही मे द्विषतो मणे ५ (११६)

कां० १९, प्र० ३५, अनु० ४]

३५५

[अथर्ववेदः । कां० १९, सू० २८, मं० ६]

छिन्धि दर्म सपत्नान् मे छिन्धि मे पृतनायतः ।	
छिन्धि मे सर्वान् दुर्हादान् छिन्धि मे द्विषतो मणे	६
वृश्च दर्म सपत्नान् मे वृश्च मे पृतनायतः ।	
वृश्च मे सर्वान् दुर्हादान् वृश्च मे द्विषतो मणे	७
कृन्त दर्म सपत्नान् मे कृन्त मे पृतनायतः ।	
कृन्त मे सर्वान् दुर्हादान् कृन्त मे द्विषतो मणे	८
पिंश दर्म सपत्नान् मे पिंश मे पृतनायतः ।	
पिंश मे सर्वान् दुर्हादान् पिंश मे द्विषतो मणे	९
विध्य दर्म सपत्नान् मे विध्य मे पृतनायतः ।	
विध्य मे सर्वान् दुर्हादान् विध्य मे द्विषतो मणे	१० (२२१)

(२९) दर्भमणिः ।

१-९ ब्रह्मा । दर्भमणिः । अनुष्टुप् ।

निक्ष दर्म सपत्नान् मे निक्ष मे पृतनायतः ।	निक्ष मे सर्वान् दुर्हादान् निक्ष मे द्विषतो मणे	१
तुन्धि दर्म सपत्नान् मे तुन्धि मे पृतनायतः ।	तुन्धि मे सर्वान् दुर्हादान् तुन्धि मे द्विषतो मणे	२
रुन्धि दर्म सपत्नान् मे रुन्धि मे पृतनायतः ।	रुन्धि मे सर्वान् दुर्हादान् रुन्धि मे द्विषतो मणे	३
मृण दर्म सपत्नान् मे मृण मे पृतनायतः ।	मृण मे सर्वान् दुर्हादान् मृण मे द्विषतो मणे	४
मन्थ दर्म सपत्नान् मे मन्थ मे पृतनायतः ।	मन्थ मे सर्वान् दुर्हादान् मन्थ मे द्विषतो मणे	५
पिण्डि दर्म सपत्नान् मे पिण्डि मे पृतनायतः ।	पिण्डि मे सर्वान् दुर्हादान् पिण्डि मे द्विषतो मणे	६
ओष दर्म सपत्नान् मे ओष मे पृतनायतः ।	ओष मे सर्वान् दुर्हादान् ओष मे द्विषतो मणे	७
दह दर्म सपत्नान् मे दह मे पृतनायतः ।	दह मे सर्वान् दुर्हादान् दह मे द्विषतो मणे	८
जहि दर्म सपत्नान् मे जहि मे पृतनायतः ।	जहि मे सर्वान् दुर्हादान् जहि मे द्विषतो मणे	९ (२३०)

(३०) दर्भमणिः ।

१-५ ब्रह्मा । दर्भमणिः । अनुष्टुप् ।

यत् ते दर्म जरामृत्युः शतं वर्मसु वर्म ते	तेनेमं वर्मिणं कृत्वा सपत्नां जहि वीर्यैः	१
शतं ते दर्म वर्माणि सहस्रं वीर्याणि ते	तमस्मै विश्वे त्वां देवा जरसे भर्त्वा अदुः	२
त्वामाहुर्देववर्म त्वां दर्म ब्रह्माणस्पतिम्	त्वामिन्द्रस्याह्वयं त्वं राष्ट्रानि रक्षसि	३
सप्तलक्षयेण दर्म द्विषतस्तर्पणं हृदः	मणिं क्षत्रस्य वर्धनं तनूपानं कृणोमि ते	४ (२३४)

अथर्ववेदः । कां० १९, प्र० ३५, अनु० ४]

१७६

[कां० १९, सू० ३०, मं० ५]

यत् समुद्रो अभ्यक्रन्दत् पर्जन्यो विद्युता सह ।

ततो हिरण्ययो बिन्दुस्ततो कुर्मो अजायत

५ (१३५)

(३१) औदुम्बरमणिः ।

१-१४ सविता (पुष्टिकामः) । औदुम्बरमणिः । अनुष्टुप् ; ५, ११ त्रिष्टुप् ; ६ विराट् प्रस्तार-
पङ्क्तिः ; ११, १३ पञ्चपदा शक्वरी ; १४ विराडास्तारपङ्क्तिः ।

औदुम्बरेण मणिना पुष्टिकामाय वेधसा । पशूनां सर्वेषां स्फातिं गोष्ठे मे सविता कर्तु १

यो नो अग्निर्गाहिपत्यः पशूनामधिपा असत् ।

औदुम्बरो वृषा मणिः सं मां सृजतु पुष्ट्या

२

करीषिणीं फलवतीं स्वधामिरां च नो गृहे ।

औदुम्बरस्य तेजसा धाता पुष्टिं दधातु मे

३

यद् द्विपाच्च चतुष्पाच्च यान्यन्त्रानि ये रसाः ।

गृह्णेऽहं त्वेषां भूमानं विश्वदैतुम्बरं मणिम्

४

पुष्टिं पशूनां परि जग्रमाहं चतुष्पदां द्विपदां यच्च धान्यम् ।

पर्यः पशूनां रसमोषधीनां बृहस्पतिः सविता मे नि यच्छात्

५

अहं पशूनामधिपा असानि मयि पुष्टं पुष्टपतिर्दधातु ।

मह्यमौदुम्बरो मणिर्द्विषणानि नि यच्छतु

६

उप मौदुम्बरो मणिः प्रजयां च धनेन च ।

इन्द्रेण जिन्विता मणिरा मागन्तुसह वर्चसा

७

देवो मणिः सपत्नहा धनसा धनसातये ।

पशोरन्नस्य भूमानं गवां स्फातिं नि यच्छतु

८

यथाग्रे त्वं वनस्पते पुष्ट्या सह जज्ञिषे ।

एवा धनस्य मे स्फातिमा दधातु सरस्वती

९

आ मे धनं सरस्वती पर्यस्फातिं च धान्यम् ।

सिनीवालयुषां वहादयं चौदुम्बरो मणिः

१०

त्वं मणीनामधिपा वृषांसि त्वयि पुष्टं पुष्टपतिर्जजान ।

त्वयिमे वाजा द्रविणानि सर्वौदुम्बरः स त्वमस्मत् संहस्वारादरातिममतिं क्षुधं च

११

ग्रामणीरसि ग्रामणीरुत्थायाभिषिक्तोऽभि मां सिञ्च वर्चसा ।

तेजोऽसि तेजो मयि धारयाधि रविरसि रयि मे धेहि

१२

(१४७)

कां० १९, प्र० ३५, अनु० ४]

३७७

[अथर्ववेदः । कां० १९, सू० ३९, मं० १३]

कुटिरसि पुष्ट्या मा समङ्गिध गृहमेधी गृहपतिं मा कृणु ।

औदुम्बरः स त्वमस्मासु धेहि रयिं च नः सर्ववीरं नि यच्छ

शयस्पोषाय प्रति मुञ्चे अहं त्वाम्

१३

अयमौदुम्बरो मणिर्वीरो वीराय बध्यते ।

स नः सुनि मधुमतीं कृणोतु रयिं च नः सर्ववीरं नि यच्छात

१४ (२४९)

(३१) दर्भः ।

१-१० भृगुः (आयुष्कामः) । दर्भः । अनुष्टुप् । ८ पुरस्ताद्वृद्धतीः ९ त्रिष्टुप् । १० जगती ।

शतकाण्डो दुश्चयवनः सहस्रपर्ण उत्तिरः । कुर्मो य उग्र ओषधिस्तं ते बध्नाम्यायुषे १

नास्य केज्ञान् प्र वर्पन्ति नोरसि ताडमा घ्नते ।

यस्मा अच्छिन्नपर्णेन कुर्मैण शर्म यच्छति

२

द्विवि ते तुलमोषधे पृथिव्यामसि निष्ठितः ।

त्वया सहस्रकाण्डेनायुः प्र वर्धयामहे

३

तिस्रो द्विवो अत्यन्तुत तिस्र इमाः पृथिवीरुत । त्वयाहं दुर्हादो जिह्वां नि तृणमि वचांसि ४

त्वमसि सहमानोऽहमस्मि सहस्वान् । उभौ सहस्वन्तौ भूत्वा सपत्नान्सहिषीवहि ५

सहस्व नो अभिमातिं सहस्व पृतनायुतः । सहस्व सर्वां न दुर्हादोः सुहादो मे बहून् कृधि ६

कुर्मैण देवजातेन द्विवि दृग्भेन शश्वदित् ।

तेनाहं शश्वतो जना असनं सनवानि च

७

प्रियं मा दर्भ कृणु बह्वराजन्याभ्यां शूद्राय चार्याय च ।

यस्मै च कामयामहे सर्वस्मै च विपश्यते

८

यो जायमानः पृथिवीमहंहृद् यो अस्तभ्रातुन्तरिक्षं दिवं च ।

यं बिभ्रतं ननु प्राप्त्वा विवेकु स नोऽयं कुर्मो वरुणो द्विवा कं

९

सपत्नहा शतकाण्डः सहस्वानोषधीनां प्रथमः सं बभूव ।

स नोऽयं कुर्मः परि पातु विश्वतस्तेन साक्षीय पृतनाः पृतन्यतः

१० (२५९)

(३३) दर्भः ।

१-५ भृगुः । दर्भः । १ जगती, २, ५ त्रिष्टुप्; ३ आर्षी पङ्क्तिः; ४ आस्तारपङ्क्तिः ।

सहस्रायः शतकाण्डः पर्यस्वानपामग्निर्वीरुधां राजसूर्यम् ।

स नोऽयं कुर्मः परि पातु विश्वतो देवो मणिरायुषा सं सृजाति नः

१ (२६०)

अथर्व० ४८

अथर्ववेदः । का० १९, प्र० १५, अनु० ४]

३७८

[का० १९, सू० ३३, मं० २]

घृतादुल्लुप्तो मधुमान् पर्यस्वान् भूमिर्होऽच्युतश्चावायिष्णुः ।

नुदन्तस्पत्नानधरांश्च कृण्वन् दर्भा रोह महतामिन्द्रियेण

२

त्वं भूमिमत्येण्योजसा त्वं वेद्यां सीदसि चारुरध्वरे ।

त्वां पवित्रमुपयोऽभरन्त त्वं पुनीहि दुरितान्यस्मत्

३

तीक्ष्णो राजा विपासही रक्षोहा विश्वर्चर्षणिः ।

ओजो देवानां बलमुग्रमेतत् तं ते वधामि जरसे स्वस्तये

४

दुर्भेण त्वं कृणवद् वीर्याणि दुर्भं विभ्रकात्मना मा व्यथिष्ठाः ।

अतिष्ठाय वर्चसाधान्यान्तसूर्य इवा भाहि प्रदिशश्चतस्रः

५ (२६४)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥

(३४) जङ्घिमणिः ।

१-१० अङ्गिराः । वनस्पतिः, लिङ्गोक्ताः । अनुष्टुप् ।

[५] जङ्घिडोऽसि जङ्घिडो रक्षितासि जङ्घिडः । द्विपाञ्चतुष्पावृस्माकं सर्वं रक्षतु जङ्घिडः

१

या गृत्स्यस्त्रिपञ्चाशीः शतं कृत्याकृतश्च ये । सर्वान् विनक्तु तेजसोऽरसां जङ्घिडस्करत्

२

अरसं कृत्रिमं नादमरसाः सप्त विचरसः । अपेतो जङ्घिडामतिमिषुमस्तेव शातय

३

कृत्यादूषण एवायमर्थो अरातिदूषणः । अथो सहस्वां जङ्घिडः प्र ण आयूषि तारिषत्

४

स जङ्घिडस्य महिमा परि णः पातु विश्वतः । विष्कन्धं येन सासह संस्कन्धमोज ओजसा

५

त्रिद्वि देवा अजनयन् निष्ठितं भूम्यामधि । तमु त्वाङ्गिरा इति ब्राह्मणाः पूर्या विदुः

६

न त्वा पूर्वा ओषधयो न त्वा तरन्ति या नवाः । विबाध उग्रो जङ्घिडः परिपाणः सुमङ्गलः

७

अथोपदान भगवो जङ्घिडामितवीर्यं । पुरा तं उग्रा ग्रसतु उपेन्द्रो वीर्यं ददौ

८

उग्र इत् तं वनस्पत इन्द्र ओजमान्मा दधौ । अर्भीवाः सर्वाश्चातयं जहि रक्षोस्योपधे

९

आशरीकं विशरीकं बलासं पृष्टयाम्यम् । तत्कमानं विश्वशारदमरसां जङ्घिडस्करत् १०(२७४)

(३५) जङ्घिडः ।

१-५ अङ्गिराः । वनस्पतिः । अनुष्टुप् । ३ पथ्यापरुक्तिः ४ शकरी निचत् जिष्टुप् ।

इन्द्रस्य नाम गृह्णन्त ऋषयो जङ्घिडं ददुः ।

देवा यं चक्रुर्भेषजमग्रे विष्कन्धदूषणम्

१

स नो रक्षतु जङ्घिडो धनपालो धनेव ।

देवा यं चक्रुर्ब्राह्मणाः परिपाणमरातिहम्

२ (२७६)

कां० १९, प्र० ३५, अनु० ५]

३७९

[अथर्ववेदः । कां० १९, सू० ३५, मं० ३]

बुहर्विः संघोरं चक्षुः पापकृत्वान्मागमम् ।

तांस्त्वं सहस्रचक्षोः प्रतीवोधेन नाशय परिपाणोऽसि जङ्गिडः

३

परि मा विवः परि मा पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् परि मा वीरुद्भयः ।

परि मा भूतात् परि मोत भव्याद् विशोदिशो जङ्गिडः पात्वस्मान्

४

य ऋणवो देवकृता य उतो ववृतेऽन्यः ।

सर्वास्तान् विश्वभेषजोऽरसां जङ्गिडस्करत्

५ (२७९)

(३६) शतवारो मणिः ।

१-६ ब्रह्मा । शतवारः । अनुष्टुप् ।

शतवारो अनीनशद् यक्षमान् रक्षांसि तेजसा । आरोहन् वर्चसा सह मणितुर्णामचातनः

१

शृङ्गाभ्यां रक्षो नुदते मूलेन यातुधान्यः । मध्येन यक्षं बाधते नैनं पाप्मार्तिं तत्राति

२

ये यक्षमांसो अर्भका महान्तो ये च शब्दिनः । सर्वान् दुर्णामहा मणिः शतवारो अनीनशत्

३

शतं वीरानेजनयच्छतं यक्षमानपावपत् । दुर्णाम्नः सर्वान् हत्वा रक्षांसि धूनुते

४

हिरण्यशृङ्गः कषुभः शतवारो अयं मणिः । दुर्णाम्नः सर्वास्तुडङ्गात् रक्षांस्यक्रमीत्

५

शतमहं दुर्णार्त्तिनां गन्धर्वाप्सरसां शतम् । शतं शंखन्वतीनां शतवारिण वारये

६ (२८०)

(३७) बलप्राप्तिः ।

१-४ अथर्वा । अग्निः । १ त्रिष्टुप् ; २ आस्तरपङ्क्तिः ; ३ त्रिपदा महावृहती ; ४ पुर उष्णिक् ।

इदं वर्चो अग्निना वृत्तमागन् भर्गो यशः सह ओजो वयो बलम् ।

त्रयस्त्रिंशद् यानि च वीर्याणि तान्यग्निः प्र ददातु मे

१

वर्च आ धेहि मे तन्वांश्च सह ओजो वयो बलम् ।

इन्द्रियाय त्वा कर्मणे वीर्यायि प्रति गृह्णामि शतशारदाय

२

ऊर्जे त्वा बलाय त्वीर्जसे सहसे त्वा ।

अभिभूयाय त्वा राष्ट्रभूत्याय पर्यहामि शतशारदाय

३

ऋतुर्भ्यश्चार्तवेभ्यो मान्द्रयः संवत्सरभ्यः ।

धात्रे विधात्रे समृधे भूतस्य पतये यजे

४ (२८१)

(३८) यक्षमनाशनम् ।

१-३ अथर्वा । गुल्गुलुः । १ अनुष्टुप् ; २ चतुष्पदा उष्णिक् ; ३ पञ्चपदा प्राजापत्याऽनुष्टुप् ।

न तं यक्षमा अरुन्धते नैनं शपथो अश्नुते ।

यं भेषजस्य गुल्गुलोः सुरभिर्गन्धो अश्नुते

१ (२८२)

अथर्ववेदः । कां० १९, प्र० ३५, अनु० ५]

३८०

[कां० १९, सू० ३८, मं० ३]

विष्वक्स्तस्माद् यक्ष्मा मुगा अश्वा इवेरते ।

यद् गुल्गुलु सैन्धवं यद् वाप्यासि समुद्रियम्

उभयोऽयम् नामास्मा अरिष्टतातये

२

३ (२९२)

(३९) कुष्ठनाशनम् ।

१-१० भृग्वक्त्रिः । कुष्ठः । अनुष्टुप् । १, ३ ५यवसाना पथ्यापक्षिः; ४ पदपदा जगती; ५ सप्तपदा शकरी, ६-८ अष्टिः (५-८ चतुरवसाना) ।

ऐतुं वेवस्त्रायमाणः कुष्ठो हिमवतस्परि । त्वमानं सर्वं नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः । १
त्रीणि ते कुष्ठ नामानि नद्यमारो नद्यारिपः । नद्यायं पुरुषो रिपत् ।

यस्मै परिब्रवीमि त्वा सायंप्रातरथो दिवा

२

जीवला नाम ते माता जीवन्तो नाम ते पिता । नद्यायं पुरुषो रिपत् ।

यस्मै परिब्रवीमि त्वा सायंप्रातरथो दिवा

३

उत्तमो अर्योषधीनामनुद्गान् जगतामिव व्याघ्रः श्वपदामिव । नद्यायं पुरुषो रिपत् । ४

यस्मै परिब्रवीमि त्वा सायंप्रातरथो दिवा

४

त्रिः शम्भुभ्यो अङ्गिरभ्यश्चिरादित्येभ्यस्परि । त्रिजातो विश्वदेवेभ्यः ।

स कुष्ठो विश्वभेषजः साकं सोमेन तिष्ठति ।

त्वमानं सर्वं नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः

५

अश्वत्थो देवसदनस्तृतीयस्यामितो द्विवि । तत्रामृतस्य चक्षुषं ततः कुष्ठो अजायत ।

स कुष्ठो विश्वभेषजः साकं सोमेन तिष्ठति ।

त्वमानं सर्वं नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः

६

हिरण्ययी नौरचरद्विरण्यबन्धना द्विवि । तत्रामृतस्य चक्षुषं ततः कुष्ठो अजायत ।

स कुष्ठो विश्वभेषजः साकं सोमेन तिष्ठति ।

त्वमानं सर्वं नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः

७

यत्र नार्वप्रभंशं यत्र हिमवतः शिरः । तत्रामृतस्य चक्षुषं ततः कुष्ठो अजायत ।

स कुष्ठो विश्वभेषजः साकं सोमेन तिष्ठति ।

त्वमानं सर्वं नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः

८

यं त्वा वेव पूर्व इक्ष्वाको यं वा त्वा कुष्ठ काम्यः ।

यं वा वसो यमात्स्यस्तेनासि विश्वभेषजः

९

शीर्षलोके तृतीयके सवृद्धिर्था हायनः ।

त्वमानं विश्वधावीर्याधराश्च परा सुव

१० (३०१)

का० १९, प्र० १५, अनु० ५]

३८१

[अथर्ववेदः । का० १९, सू० ४०, मं० १]

(४०) मेधा ।

१-४ ब्रह्मा । बृहस्पतिः, विश्वे देवाश्च । १ पराऽनुष्टुप् त्रिष्टुप्; २ पुरःककुम्मत्युपरिष्टाद्बृहती;
३ बृहतीगर्भा; ४ त्रिपदाऽऽर्षा गायत्री ।

यन्मे छिद्रं मनसो यच्च वाचः सरस्वती मन्थुमन्तं जगाम ।

विश्वैस्तद् देवैः सह संविद्वानः सं दधातु बृहस्पतिः १

मा न आपो मेधां मा ब्रह्म प्र मथिद न ।

सुप्यदा यूयं स्यन्दध्वमुपहृतोऽहं सुमेधां वर्चस्वी २

मा नो मेधां मा नो वीक्षां मा नो हिंसिष्टं यत् तपः ।

शिवा नः शं सन्त्वायुषे शिवा भवन्तु मातरः ३

या नः पीपरदुश्विना ज्योतिष्मती तमस्तिरः ।

तामस्मे रासतामिषम् ४ (३०६)

(४१) राष्ट्रं बलमोजश्च ।

१ ब्रह्मा । तपः । त्रिष्टुप् ।

भद्रमिच्छन्त ऋषयः स्वर्विद्वस्तपो वीक्षामुपनिर्वदुरग्रे ।

ततो राष्ट्रं बलमोजश्च जातं तदस्मै देवा उपसन्नमन्तु १ (३०७)

(४२) ब्रह्मयज्ञः ।

१-४ ब्रह्मा । ब्रह्म । १ अनुष्टुप्; २ अथवसाना ककुम्मती पथ्यापरुक्तिः; ३ त्रिष्टुप्; ४ जगती ।

ब्रह्म होता ब्रह्म यज्ञा ब्रह्मणा स्वरवो मिताः ।

अध्वर्युर्ब्रह्मणो जातो ब्रह्मणोऽन्तर्हितं हविः १

ब्रह्म सुचो घृतवतीर्ब्रह्मणा वेदिरुद्धिता ।

ब्रह्म यज्ञस्य तत्त्वं च ऋत्विजो ये हविष्कृतः । शमिताय स्वाहा २

अंहोमुचे प्र भरे मनीषामा सुत्राव्णे सुमतिमावृणानः ।

इदमिन्द्र प्रति हव्यं गृभाय सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः ३

अंहोमुचं वृषमं यज्ञियांनां विराजन्ते प्रथममध्वराणाम् ।

अपां नपातमश्विना हुवे धियं इन्द्रियेण त इन्द्रियं वृत्तमोजः ४ (३११)

(४३) ब्रह्मा ।

१-८ ब्रह्मा । ब्रह्म, बहुवचनम् । अथवसाना शङ्कुमती पथ्यापरुक्तिः ।

यत्र ब्रह्मविक्रो यान्ति वीक्षया तपसा सह ।

अग्निमा तत्र नयत्वग्निर्मेधा दधातु मे । अग्नये स्वाहा १ (३१२)

अथर्ववेदः । कां० १९, प्र० ३५, अनु० ५]

३८२

[कां० १९, सू० ४३, मं० १]

यत्र ब्रह्मविदो यान्ति दीक्षया तपसा सह ।	
वायुर्मा तत्र नयतु वायुः प्राणान् दधातु मे । वायवे स्वाहा ।	२
यत्र ब्रह्मविदो यान्ति दीक्षया तपसा सह ।	
सूर्यो मा तत्र नयतु चक्षुः सूर्यो दधातु मे । सूर्याय स्वाहा ।	३
यत्र ब्रह्मविदो यान्ति दीक्षया तपसा सह ।	
चन्द्रो मा तत्र नयतु मनश्चन्द्रो दधातु मे । चन्द्राय स्वाहा ।	४
यत्र ब्रह्मविदो यान्ति दीक्षया तपसा सह ।	
सोमो मा तत्र नयतु पयः सोमो दधातु मे । सोमाय स्वाहा ।	५
यत्र ब्रह्मविदो यान्ति दीक्षया तपसा सह ।	
इन्द्रो मा तत्र नयतु बलमिन्द्रो दधातु मे । इन्द्राय स्वाहा ।	६
यत्र ब्रह्मविदो यान्ति दीक्षया तपसा सह ।	
आपो मा तत्र नयन्त्वमृतं मोषं तिष्ठतु । अन्नयः स्वाहा ।	७
यत्र ब्रह्मविदो यान्ति दीक्षया तपसा सह ।	
ब्रह्मा मा तत्र नयतु ब्रह्मा ब्रह्म दधातु मे । ब्रह्मणे स्वाहा ।	८ (३१९)

(४४) भेषज्यम् ।

१-१० श्रुतः । आञ्जनम्, ८-९ वरुणः । अनुष्टुप्, ४ चतुष्पदा शङ्कुमत्युष्णिक्, ५ निचृष्टिपमा त्रिपदा गायत्री ।

आयुषोऽसि प्रतरणं विप्रं भेषजमुच्यसे । तदाञ्जन त्वं शीतते शमापो अभयं कृतम् ।	१
यो हरिमा जायान्योऽङ्गभेदो विसर्लपकः । सर्वं ते यक्षममङ्गेभ्यो बहिर्निर्हन्त्वाञ्जनम् ।	२
आञ्जनं पृथिव्यां जातं भुद्रे पुरुषजीवनेन । कृणोत्वग्रमायुकं रथजूतिमनागसम् ।	३
प्राणं प्राणं त्रायस्वासो असवे मृड । निर्कृते निर्कृत्या नः पाशेभ्यो मुञ्च ।	४
सिन्धोर्गर्भोऽसि विद्युतां पुष्पम् । वातः प्राणः सूर्यश्चक्षुर्विवस्परः ।	५
देवाञ्जन त्रैककुटुं पारं मा पाहि विश्वतः । न त्वां तरन्त्योर्पथयो बाह्याः पर्वतीयो उत ।	६
वीर्यं मध्यमवासुपदं रक्षोहार्मीवचातनः । अभीवाः सर्वाश्चातयन् नाशयदभिमा इतः ।	७
ब्रह्मीर्यं राजन् वरुणानृतमाह पूरयः । तस्मात् सहस्रवीर्यं मुञ्च नः पर्यहसः ।	८
यदापो अघ्न्या इति वरुणेति यद्वचिम । तस्मात् सहस्रवीर्यं मुञ्च नः पर्यहसः ।	९
मित्रश्च त्वा वरुणश्चानुमेयतुराञ्जन । तौ त्वानुगतयं दूरं भोगाय पुनरोहतुः ।	१० (३१९)

का० १९, प्र० ३५, अनु० ५]

३८३

[अथर्ववेदः। का० १९, सू० ४५, मं० १]

(४५) आजनम् ।

१-१० ऋगुः। आजनम्, मन्त्राकाः। १-२ अनुष्टुप्; ३-५ त्रिष्टुप्; ६-१० एकावसाना
महायुहती (६ विराट्, ७-१० निवृत्) ।

ऋणाह्णामिव संनयन् कृत्यां कृत्याकृतो गृहम् ।

चक्षुर्मन्त्रस्य दुर्हर्दिः पृथीरपि गृणाञ्जन

१

यवस्मात्तु दुष्पण्यं यद् गोषु यच्च नो गृहे ।

अनामगस्तं च दुर्हर्दिः प्रियः प्रति मुञ्चताम्

२

अपामूर्ज ओजसो वावृधानमग्नेर्जातमग्निं जातवेदसः ।

चतुर्वीरं पर्वतीयं यदाञ्जनं दिशः प्रदिशः करदिच्छिवास्ते

३

चतुर्वीरं बध्यत आञ्जनं ते सर्वा दिशो अर्भयास्ते भवन्तु ।

ध्रुवस्तिष्ठासि सवितेव चार्थ इमा विशो अभि हरन्तु ते बलिम्

४

आक्ष्वैकं मुणिमेकं कृष्णध्व स्नाहोकेना पिबैकमेपाम् ।

चतुर्वीरं नैऋतेभ्यश्चतुर्भ्यो ग्राह्यां बन्धेभ्यः परि पात्वस्मान्

५

अग्निर्माग्निनावतु प्राणायानायायुषे वर्चस ओजसे तेजसे स्वस्तये सुभूतये स्वाहा

६

इन्द्रो मेन्द्रियेणावतु प्राणायानायायुषे वर्चस ओजसे तेजसे स्वस्तये सुभूतये स्वाहा

७

सोमो मा सौम्येनावतु प्राणायानायायुषे वर्चस ओजसे तेजसे स्वस्तये सुभूतये स्वाहा

८

भर्गो मा भर्गेनावतु प्राणायानायायुषे वर्चस ओजसे तेजसे स्वस्तये सुभूतये स्वाहा

९

मरुतो मा गुणैरवन्तु प्राणायानायायुषे वर्चस ओजसे तेजसे स्वस्तये सुभूतये स्वाहा १० (३३९)

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥

(४६) अस्तुतमणिः ।

१-७ प्रजापतिः। अस्तुतमणिः। त्रिष्टुप्; १ पञ्चपदा ज्योतिष्मती त्रिष्टुप्; २ पदपदा भुरिकशकरी;

३, ७ पञ्चपदा पथ्यापङ्क्तिः; ४, ५ अतिजगती (४ चतुष्पदा, पञ्चपदा); ६ पञ्चपदोष्णिग्गर्भा

विराड् जगती पङ्क्तिः ।

[६] प्रजापतिष्ठा बभ्रात् प्रथममस्तुतं वीर्यायि कम् ।

तत् ते बध्नाभ्यायुषे वर्चस ओजसे च बलाय चास्तुतस्त्वाभि रक्षतु

१

ऊर्ध्वस्तिष्ठतु रक्षन्नप्रमादमस्तुतेम मा त्वा दधन् पुण्यो यातुधानाः ।

इन्द्र इव दस्यूनव धूनुष पृतन्यतः सर्वाँल्लुञ्जन् वि पृहस्वास्तुतस्त्वाभि रक्षतु

२

ज्ञातं च न प्रहरन्तो निम्रन्तो न तस्तिरे ।

तस्मिन्निन्द्रः पथेदत्त चक्षुः प्राणमथो बलमस्तुतस्त्वाभि रक्षतु

३ (३४२)

अथर्ववेदः । कां० १९, प्र० ३५, अनु० ६]

३८४

[कां० १९, सू० ४६, मं० ४]

इन्द्रस्य त्वा वर्मणा परि धापयामो यो वृवानामधिराजो बभूव ।	
पुनस्त्वा वृवाः प्र णयन्तु सर्वेऽस्तृतस्त्वाभि रक्षतु	४
अस्मिन् मणावेकगतं वीर्याणि सहस्रं प्राणा अस्मिन्नस्तृते ।	
व्याघ्रः शङ्खनमि तिष्ठ सर्वां यस्त्वा पृतन्यादधरः सो अस्त्वस्तृतस्त्वाभि रक्षतु	५
घृतादुल्लुप्तो मधुमान् पर्यस्वान्तसहस्रप्राणः ज्ञतयोनिर्ययोधाः ।	
शंभूश्च मयोभूश्चोर्जस्वाश्च पर्यस्वांश्चास्तृतस्त्वाभि रक्षतु	६
यथा त्वमुत्तरोऽसौ असपन्नः संपन्नहा ।	
सजातानामसद् वशी तथा त्वा सविता करदस्तृतस्त्वाभि रक्षतु	७ (३४६)

(४७) रात्रिः ।

१-९ गोपथः । रात्रिः । अनुष्टुप् : १ पथ्याबृहती; २ पञ्चपदाऽनुष्टुप्पार्श्वी पराऽतिजगती;
६ पुरस्ताद्बृहती; ७ व्यवसाना पदपदा जगती ।

आ रात्रि पार्थिवं रजः पितुरंधायि धामभिः ।	
ब्रिवः सदांसि बृहती वि तिष्ठसु आ त्वेषं वर्तते तमः	१
न यस्याः पारं दृष्टे न योयुवद् विश्वमस्यां नि विंशते यदेजति ।	
अरिष्टासस्त उर्वि तमस्वति रात्रिं पारमंशीमहि भद्रे पारमंशीमहि	२
ये ते रात्रि नृचक्षसो दृष्टारो नवतिर्नव । अशीतिः सन्त्यष्टा उतो ते सप्त सप्ततिः	३
षष्टिश्च षट् च रेवति पञ्चाशत् पञ्च सुमयि । चत्वारंश्चत्वारिंशच्च त्रयस्त्रिंशच्च वाजिनि	४
द्वौ च ते विंशतिश्च ते राज्येकादशावमाः । तेभिर्नो अद्य प्रायुभिर्नु पाहि कुहितदिवः	५
रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत मा नो दुःशंस ईशत । मा नो अद्य गवां स्तेनो मार्वीनां वृक ईशत ६	
माश्वानां भद्रे तस्करो मा नृणां यातुघान्युः ।	
परमेभिः पृथिभि स्तेनो धावतु तस्करः । परेण वृत्वती रज्जुः परेणाघायुर्वन्तु	७
अथ रात्रि तृष्टधूममशीर्षाणमहि कृणु । हनु वृकस्य जम्भयास्तेन तं द्रुपदे र्जहि	८
त्वयि रात्रि वसामसि स्वपिण्यामसि जागृहि । गोभ्यो नः शमं यच्छाश्वेभ्यः पुरुषेभ्यः	९ (३५५)

(४८) रात्रिः ।

१-६ गोपथः । रात्रिः । अनुष्टुप् : १ त्रिपदाऽऽर्षी गायत्री; २ त्रिपदा विराडनुष्टुप्; ३ बृहतीगर्भाऽनुष्टुप्; ५ पथ्यापङ्क्तिः ।

अथो यानि च यस्मा ह यानि चान्तः परीणहि । तानि ते परि दक्षसि	१
रात्रि मार्तरुषे नः परि देहि । उषा नो अह्ने परि वृत्रात्वहस्तुभ्यं विमावरी	२ (३५७)

कां० १९, न० १५, अनु० ६]

१८५

[अथर्ववेदः । कां० १९, सू० ४८, मं. ३]

यत् किं चेदं पतयति यत् किं चेदं सरीसृपम् ।
 यत् किं च पर्वतायासत्वं तस्मात् त्वं रात्रिं पाहि नः ३
 सा पश्चात् पाहि सा पुरः सोत्तरादधरावुत् ।
 गोपार्यं नो विभावरी स्तोतारस्त इह स्मसि ४
 ये रात्रिमनुतिष्ठन्ति ये च भूतेषु जाग्रति ।
 पृथुन् ये सर्वान् रक्षन्ति ते न आत्मसु जाग्रति ते नः पृथुषु जाग्रति ५
 वेदु वै रात्रिं ते नाम घृताची नाम वा असि ।
 तां त्वां भरद्वाजो वेदु सा नो वित्तेऽधि जाग्रति ६ (३६१)

(४९) रात्रिः ।

१-१० गोपथः, भरद्वाजश्च । रात्रिः । अनुष्टुप्; १-५, ८ त्रिष्टुप्; ६ आस्तापञ्चकिः;
 ७ पद्यापञ्चकिः; १० व्यवसाना षट्पदा जगती ।

इषिरा योषां युवतिर्दमूना रात्रीं देवस्य सवितुर्मगस्य ।
 अश्वक्षमा सुहवा संभृतश्रीरा पौरी द्यावापृथिवी महित्वा १
 अति विश्वान्यरुहद् गम्भीरो वर्षिष्ठमरुहन्त श्रविष्ठाः ।
 उगती रात्र्यनु सा भद्राभि तिष्ठते मित्र इव स्वधाभिः २
 वर्ये वन्दे सुभगे सुजात आर्जगन् रात्रिं सुमना इह स्याम् ।
 अस्मांश्चायस्व नर्याणि ज्ञाता अथो यानि गव्यानि पुष्ट्या ३
 सिंहस्य रात्र्युगती पीपस्य व्याघ्रस्य द्वीपिनो वर्च आ ददे ।
 अश्वस्य बभ्रं पुरुषस्य मायुं पुरु रूपाणि कृणुषे विभ्राती ४
 शिवां रात्रिमनुसूयं च हिमस्य माता सुहवा नो अस्तु ।
 अस्य स्तोमस्य सुभगे नि बोध येन त्वा वन्दे विश्वासु विश्व ५
 स्तोमस्य नो विभावरी रात्रिं राजेव जोषसे ।
 आसाम् सर्ववीरा भवाम् सर्ववेदसो व्युच्छत्तीरनृपसः ६
 शम्यां ह नाम दधिषे मम दिप्सन्ति ये धना ।
 रात्रीहि तान्सुतपा य स्तेनो न विद्यते यत् पुनर्न विद्यते ७
 भद्रासि रात्रिं चमसो न विष्टो विष्णुं गोरूप युवतिर्बिभर्षि ।
 चक्षुष्मती मे उगती वपुषि प्रति त्वं विद्या न क्षाममुक्थाः ८
 यो अद्य स्तेन आर्यस्यायुर्मर्त्यो रिपुः ।
 रात्री तस्य प्रतीत्य प्र ग्रीवाः प्र शिरो हनत ९ (३७०)

अथर्व० ४९

अथर्ववेदः । कां० १९, प्र० ३५, अनु० ६]

१८९

[कां० १९, सू० ४९, मं० १]

प्र पावौ न यथार्यति प्र हस्तौ न यथाशिषत् ।

यो मल्लिम्बुरुपायति स संपिप्पे अपायति ।

अपायति स्वपायति शुक्ले स्थाणावपायति

१० (३७९)

(५०) रात्रिः ।

१-७ गोपथः । रात्रिः । अनुष्टुप् ।

अधं रात्रि तृष्टधूममशीर्षाणमाहिं कृणु । अक्षौ वृकस्य निर्जह्यास्तेन तं द्वुपे जहि १

ये ते राज्यनङ्गाहस्तीक्ष्णशृङ्गः स्वाशवः । तेभिर्नो अद्य पादयति दुर्गाणि विश्वहा २

रात्रिरात्रिमरिप्यन्तस्तेरेम तन्वा विव्यम् । गम्भीरमप्लेवा इव न तेरियुररातयः ३

यथा श्याम्याकः प्रपतन्नपवान् नानुविद्यते । एवा रात्रि प्र पातय यो अस्मा अभ्यघायति ४

अपं स्तेनं वातो गोअजमुत तस्करम् । अथो यो अवतः शिरोऽभिधाय निनीषति ५

यदुद्या रात्रि सुभगे विभजन्त्ययो वसु । यदेतवुस्मान् भोजय यथेक्यनानुपायसि ६

उपसे नः पारि देहि सर्वान् राज्यनागसः । उषा नो अह्ने आ भजादहस्तुभ्यं विभावरी ७ (३७८)

(५१) आत्मा ।

१-२ ब्रह्मा । १ आत्मा, २ सविता च । १ एकपदा ब्राह्मयनुष्टुप् ; २ त्रिपदा यवमध्योष्णिक्

(१-२ एकावसाना) ।

अयुतोऽहमयुतो म आत्मायुतं मे चक्षुरयुतं मे श्रोत्रमयुतो मे प्राणोऽयुतो

मेऽपानोऽयुतो मे व्यानोऽयुतोऽहं सर्वः

१

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां प्रसूत आ रमे

२ (३८०)

(५२) कामः ।

१-५ ब्रह्मा । कामः । त्रिष्टुप्, ३ चतुष्टुप् उष्णिक्, ५ उपरिष्टाद्वृहती ।

हामस्तदग्रे समवर्तत मनसो रेतः प्रथमं यदासीत् ।

स काम कामेन बृहता सयोनी रायस्पोषं यजमानाय धेहि

१

त्वं काम सहसासि प्रतिष्ठितो विभुर्विभावो सख आ संखीयते ।

त्वमुग्रः पृतनासु सासहिः सह ओजो यजमानाय धेहि ।

२

दूरावर्चकमानाय प्रतिपाणायार्थये । आस्मा अशृण्वन्नाशाः कामेनाजनयुन्स्वः

३

कामेन मा काम आगन् हृदयान् हृदयं परि । यदुमीषामदो मनस्तदैतूष मामिह

४

यत् काम कामयमाना इदं कृण्वसि ते हविः ।

तन्नः सर्वं समृध्यतामथैतस्य हविषो वीहि स्वाहा

५ (३८५)

कां० १९. म० ३५, अनु० ६]

३८७

[अथर्ववेदः । कां० १९, सू० ५३, म० १]

(५३) कालः ।

१-१० भृगुः । कालः । अनुष्टुप्, १-४ छिष्टुप्, ५ निष्टुप् पुरस्ताद्बृहती ।

कालो अश्वो वहति सप्तर्दिमः सहस्राक्षो अजरो भूरिरेताः ।
 तमा रोहन्ति कुवयो विपश्चितस्तस्य चक्रा भुवनानि विश्वा १
 सप्त चक्रान् वहति काल एष सप्तास्य नाभीरमृतं न्वक्षः ।
 स इमा विश्वा भुवनान्यश्नत् कालः स ईयते प्रथमो नु देवः २
 पूर्णः कुम्भोऽधि काल आर्हितस्तं वै पर्यामो बहुधा नु सन्तः ।
 स इमा विश्वा भुवनानि प्रत्यङ्कालं तमाहुः परमे व्योमिन् ३
 स एव सं भुवनान्याभरत् स एव सं भुवनानि पर्येत ।
 पिता सन्नभवत् पुत्र एषां तस्माद् वै नान्यत् परमस्ति तेजः ४
 कालोऽमूं दिवंभजनयत् काल इमाः पृथिवीरुत । काले ह भूतं भव्यं चेषितं ह वि तिष्ठते ५
 कालो भूतिर्मसृजत काले तपति सूर्यः । काले ह विश्वा भूतानि काले चक्षुर्वि पश्यति ६
 काले मनः काले प्राणः काले नामं समाहितम् । कालेन सर्वा नन्दन्त्यागतेन प्रजा इमाः ७
 काले तपः काले ज्येष्ठं काले ब्रह्म समाहितम् । कालो ह सर्वस्येश्वरो यः पितासीत् प्रजापतेः ८
 तेनेषितं तेन जातं तदु तस्मिन् प्रतिष्ठितम् । कालो ह ब्रह्म भूत्वा विभर्ति परमेष्ठिनम् ९
 कालः प्रजा असृजत कालो अग्रे प्रजापतिम् । स्वयंभूः कश्यपः कालात् तपः कालादजायत १०
 (३९५)

(५४) कालः ।

१-५ भृगुः । कालः । अनुष्टुप्, २ त्रिपदाऽऽर्षी गायत्री, ५ ज्यवसाना षट्पदा विराडष्टिः ।

कालादापः समभवन् कालाद् ब्रह्म तपो दिशः । कालेनोदेति सूर्यः काले नि विशते पुनः १
 कालेन वार्तः पवते कालेन पृथिवी मही । द्यौर्मही काल आहिता २
 कालो ह भूतं भव्यं च पुत्रो अंजनयत् पुरा । कालाद्वचः समभवन् यजुः कालादजायत ३
 कालो यज्ञं समरयद् देवेभ्यो भागमक्षितम् । काले गन्धर्वाप्सरसः काले लोकाः प्रतिष्ठिताः ४
 कालोऽयमङ्गिरा देवोऽथर्वा चाधि तिष्ठतः ।
 इमं च लोकं परमं च लोकं पुण्यांश्च लोकान् विधृतीश्च पुण्याः ।
 सर्वाल्लोकानभित्य ब्रह्मणा कालः स ईयते प्रमो नु देवः ५ (४००)

॥ इति षष्ठोऽनुवाकः ॥ ६ ॥

अथर्ववेदः । कां० १९, प्र० ३५, अनु० ७ ।

३८८

[कां० १९, सू० ५५, मं० १]

(५५) रायस्पोषप्रातिः ।

१-६ भृगुः । अग्निः । त्रिष्टुप् । २ आस्तारपङ्क्तिः; ५ ज्ययसाना पञ्चपदा पुरस्ताज्ज्योतिष्मती ।

- [७] रात्रिरात्रिमर्षयातं भरन्तोऽश्वयिव तिष्ठते घासमस्मे ।
 रायस्पोषेण समिषा मर्दन्तो मा तै अग्ने प्रतियेशा रिषाम १
 या ते वसोर्वात इषुः सा त एषा तया नो मृड ।
 रायस्पोषेण समिषा मर्दन्तो मा तै अग्ने प्रतियेशा रिषाम २
 सायंसायं गृहपतिर्नो अग्निः प्रातःप्रातः सौमनसस्यं वृता ।
 वसोर्वसोर्वसुदानं एधि वयं त्वेन्धानास्तुन्व्यं पुषेम ३
 प्रातःप्रातःगृहपतिर्नो अग्निः सायंसायं सौमनसस्यं वृता ।
 वसोर्वसोर्वसुदानं एधीन्धानास्त्वा शतंहिमा ऋधेम ४
 अपश्चा दुग्धान्नस्य भूयासम् । अन्नादायान्नपतये रुद्राय नमो अग्रये ।
 सभ्यः सभां मे पाहि ये च सभ्याः संभासदः ५
 त्वमिन्द्रा पुरुहूत विश्वमायुर्व्यश्रिवत् ।
 अहंरहवृत्तिमि त्ते हरन्तोऽश्वयिव तिष्ठते घासमग्ने ६ (४०६)

(५६) दुःष्वप्प्रनाशनम् ।

१-६ यमः । दुःष्वप्प्रनाशनम् । त्रिष्टुप् ।

- यमस्य लोकादध्या बभूविथ प्रमृदा मर्त्यान् प्र युनक्षि धीरः ।
 एकाकिनां सुरथं यासि विद्वान्त्स्वप्नं मिमानो असुरस्य योनों १
 बन्धस्त्वार्थे विश्वचया अपश्यत् पुरा रात्र्या जनितेरेके अहिं ।
 ततः स्वप्तेदमध्या बभूविथ भिषग्भ्यो रूपमपगृहमानः २
 बृहद्वावासुरेभ्योऽधिं कृवानुपावर्तत महिमानमिच्छन् ।
 तस्मै स्वभाय दधुराधिपत्यं त्रयस्त्रिंशसुः स्वृगानशानाः ३
 नैतां विदुः पितरो नोत कृवा येषां जल्पिश्चरत्यन्तरेदम् ।
 त्रिते स्वप्नमदधुराप्ये नर आदित्यासो कर्णेनानुशिष्टाः ४
 यस्य क्रूरमभजन्त दुष्कृतोऽस्वप्नेन सुकृतः पुण्यमायुः ।
 स्वमिदसि परमेणं बन्धुना तप्यमानस्य मनसोऽधिं जज्ञिषे ५
 विद्व त्ते सर्वाः परिजाः पुरस्ताद् विद्म सर्वन् यो अधिपा इहा तै ।
 यशस्विनो नो यशसिह पाह्याराद् द्विषेभिरप याहि दूरम् ६ (४११)

कां० १९, प्र० ३५, अनु० ७]

३८९

[अथर्ववेदः । कां० १९, सू० ५७, मं० १]

(५७) दुःश्वप्रनाशनम् ।

१-५ यमः । दुःश्वप्रनाशनम् । १ अनुष्टुप् ; २-३ त्रिष्टुप् (ज्यवसाना) ; ४ पदपदा उष्णिग्बृहती-
गर्भा विराद शक्वरी ; ५ ज्यवसाना पञ्चपदा परशाक्वरातिजगती ।

यथा कलां यथा शफं यथर्धं संनयन्ति ।

एवा दुःश्वभ्यं सर्वमग्निं सं नयामसि

१

सं राजानो अगुः समृणान्यगुः सं कुष्ठा अगुः सं कला अगुः ।

समृस्मासु यद् दुःश्वभ्यं निर्द्विषते दुःश्वभ्यं सुवाम

२

देवानां पत्नीनां गर्भं यमस्य कर यो भद्रः स्वप्न ।

स मम यः प्रापस्तद् द्विषते प्र हिण्मः । मा तृष्टानामसि कृष्णशकुनेर्मुखम्

३

तं त्वा स्वप्न तथा सं विद्म स त्वं स्वप्राश्व इव कायमश्वं इव नीनाहम् ।

अनास्माकं देवपीयुं पियारुं वप यदुस्मासु दुःश्वभ्यं यद् गोषु यच्च नो गृहे

४

अनास्माकस्तद् देवपीयुः पियारुर्निष्कमिव प्रति मुञ्चताम् ।

नवारत्नीनर्पमया अस्माकं ततः परि ।

दुःश्वभ्यं सर्वं द्विषते निर्दयामसि

५ (३१७)

(५८) यज्ञः ।

१-६ प्रज्ञा । यज्ञः, बहुदेवत्यम् । त्रिष्टुप् ; २ पुरोऽनुष्टुप् ; ३ चतुष्पदाऽतिशक्वरी, ५ मुरिक् ।

धृतस्य जूतिः समन्ता सदैवा संवत्सरं हविषा वर्धयन्ती ।

श्रोत्रं चक्षुः प्राणोच्छिन्नो नो अस्त्वच्छिन्ना वयमायुषो वर्चसः

१

उप्रास्मान् प्राणो ह्ययतामुप वयं प्राणं हवामहे ।

वर्चो जग्राह पृथिव्यं न्तर्हि वर्चः सोमो बृहस्पतिर्विधत्ता

२

वर्चसो द्यावापृथिवी संग्रहणी बभूवथुर्वर्चो गृहीत्वा पृथिवीमनु सं चरेम ।

यज्ञं गावो गोपतिमुप तिष्ठन्त्यायतीर्यशो गृहीत्वा पृथिवीमनु सं चरेम

३

वज्रं कृणुध्वं स हि वो नृपाणो वर्मा सीव्यध्वं बहुला पृथुर्नि ।

पुरः कृणुध्वमयसीरधृष्टा मा वः सुस्रोच्चमसो हंहता तम्

४

यज्ञस्य चक्षुः प्रभृतिमुखं च वाचा श्रोत्रेण मनसा जुहोमि ।

इमं यज्ञं विततं विद्वकर्मणा वेवा यन्तु सुमनस्यमानाः

५

ये वेवानामृत्विजो ये च यज्ञिया येभ्यो हव्यं क्रियते भागधेयम् ।

इमं यज्ञं सह पत्नीभिरेत्य यावन्तो वेवास्तविषा मादयन्ताम्

६ (३१३)

अथर्ववेदः । कां० १९, प्रः ३५, अनु० १०]

३९०

[कां० १९, सू० ५९, मं० १]

(५९) यज्ञः ।

१-३ ब्रह्मा । अग्निः । त्रिष्टुप् १ गायत्री ।

त्वमग्ने व्रतपा असि देव आ मर्त्येष्व । त्वं यज्ञेष्वीड्यः १
 यद् वो वयं प्रमिनाम व्रतानि विदुषां देवा अविदुष्टारासः ।
 अग्निष्टद् विश्वादा पृणानु विद्वान्सोमस्य यो ब्राह्मणो आविवेश २
 आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छक्रवाम तदनुप्रबोढुम् ।
 अग्निर्विद्वान्स यजात् स इन्द्रोत् सोऽध्वरान्स ऋतून् कल्पयाति ३ (४९६)

(६०) अह्नानि ।

१-२ ब्रह्मा । वाक्, अह्नानि च । १ पथ्यावृहती, २ ककुम्भती पुर उष्णिक् ।

वाक् म आसन् नसो प्राणश्चक्षुरक्ष्णोः श्रोत्रं कर्णयोः ।
 अपलिताः केशा अशोणा दन्ता बहु बाह्वोर्वलम् १
 ऊर्वारिजो जङ्घयोरजवः पादयोः । प्रतिष्ठा अरिष्टानि मे सर्वात्मानिभृष्टः २ (४९८)

(६१) पूर्णायुः ।

१ ब्रह्मा । ब्रह्मणस्पतिः । विराट् पथ्यावृहती ।

तनूस्तन्वाग्मे सहे दृतः सर्वमायुरशीय ।
 स्योनं मे सीद पुरुः पृणस्व पर्यमानः स्वर्गे १ (४९९)

(६२) सर्वप्रियत्वम् ।

१ ब्रह्मा । ब्रह्मणस्पतिः । अनुष्टुप् ।

प्रियं मा कृणु देवेषु प्रियं राजसु मा कृणु ।
 प्रियं सर्वस्य पश्यत उत शूद्र उतार्य १ (४३०)

(६३) आयुर्वर्धनम् ।

१ ब्रह्मा । ब्रह्मणस्पतिः । विराट् पुरिष्टाद्वृहती ।

उत् तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवान् यज्ञेन बोधय ।
 आयुः प्राणं प्रजां पशून् कीर्तिं यजमानं च वर्धय १ (४३१)

(६४) दीर्घायुत्वम् ।

१-३ ब्रह्मा । अग्निः । अनुष्टुप् ।

अग्ने समिधमाहापं ब्रूते जातवेदसे । स मे श्रद्धां च मेधां च जातवेदाः प्र यच्छतु १
 हृध्मेन त्वा जातवेदः समिधां वर्धयामसि । तथा त्यमस्मान् वर्धय प्रजया च धनेन च २
 यदग्रे यानि कानि चिदा ते दारुणि दुधमसि । सर्वं तदस्तु मे शिवं तज्जुषस्व यविष्ठ्य ३
 एतास्तं अग्ने समिधस्त्वमिन्द्रः समिद भव । आयुस्स्मान् धेहमृतत्वमाचार्यायि ४ (४३५)

का० १९, पं० ३५, अनु० ७]

३९:

[अथर्ववेदः । का० १९, सू० ६५, म० १

(६५) अवनम् ।

१ ब्रह्मा । जातवेदाः सूर्यश्च । जगती ।

हरिः सृष्टर्णो दिवमारुहोऽर्चिषा ये त्वा दिप्सन्ति दिवम्पतन्तम् ।

अव तां जहि हरसा जातवेदोऽर्चिष्यदुगोऽर्चिषा दिवमा रोह सूर्य १ (४३६)

(६६) अलरक्षयणम् ।

१ ब्रह्मा । जातवेदाः सूर्यो वज्रश्च । अतिजगती ।

अयोजात्वा असुरा मायिनोऽयस्मयैः पाशैरङ्कितो ये चरन्ति ।

तान्स्ते रन्धयामि हरसा जातवेदः सहस्रं कण्ठिः सप्तान् प्रमूणन् पाहि वज्रः १ (४३७)

(६७) दीर्घायुत्वम् ।

१-८ ब्रह्मा । सूर्यः । प्राजापत्या गायत्री ।

पश्येम अरदः अतम्	१	जीवेम अरदः अतम्	२
बुध्येम अरदः अतम्	३	रोहेम अरदः अतम्	४
पूषेम अरदः अतम्	५	भयेम अरदः अतम्	६
भूयेम अरदः अतम्	७	भूयसीः अरदः अतात्	८ (४४५)

(६८) वेदोक्तं कर्म ।

१ ब्रह्मा । कर्म । अनुष्टुप् ।

अत्यसश्च व्यचक्षश्च त्रिलं वि प्र्यामि मायया ।

ताभ्यामुद्धृत्य वेदुप्रथ कर्माणि कृण्वहे १ (४४६)

(६९) आपः ।

१-४ ब्रह्मा । आपः । १ आसुर्यनुष्टुप् ; २ सामान्यनुष्टुप् ; ३ आसुरी गायत्री ; ४ सामान्युष्णिक्

(१-४ एकावसाना)

जीवा स्थ जीव्यासं सर्वमायुर्जीव्यासम्	१
उपजीवा स्थोप जीव्यासं सर्वमायुर्जीव्यासम्	२
संजीवा स्थ सं जीव्यासं सर्वमायुर्जीव्यासम्	३
जीवला स्थ जीव्यासं सर्वमायुर्जीव्यासम्	४ (४५०)

(७०) पूर्णायुः ।

१ ब्रह्मा । इन्द्रसूर्यादयः । त्रिपदा गायत्री ।

इन्द्र जीद सूर्य जीव देवा जीवा जीव्यासमहम् । सर्वमायुर्जीव्यासम् १ (४५१)

मयर्ववेदः । कां० १९, प्र० ३५, अ० ७]

३९९

[कां० १९, सू० ७१, मं० १]

(७१) वेदमाता ।

१ ब्रह्मा । गायत्री । ज्यवसाना पञ्चपदाऽतिजगती ।

स्तुता मया वरदा वेदमाता प्र चोदयन्तां पावमानी द्विजानाम् ।

आयुः प्राणं प्रजां पुंशुं कीर्तिं द्रविणं ब्रह्मवर्चसम् ।

मह्यं वृत्त्वा व्रजत ब्रह्मलोकम्

१ (४५१)

(७२) परमात्मा ।

१ मृगवह्निराः ब्रह्मा । परमात्मा देवाश्च । त्रिष्टुप् ।

यस्मात् कोशदुर्दमराम वेवुं तस्मिन्नन्तरव दध्म एनम् ।

कृतमिष्टं ब्रह्मणो वीर्येण तेन मा देवास्तपसावतेह

१ (४५३)

[इति पञ्चविंशः प्रपाठकः ॥३५॥]

॥ इति सप्तमोऽनुवाकः ॥७॥

॥ इत्येकोनविंशं काण्डं समाप्तम् ॥

मन्त्रसंख्या—

अष्टादशकाण्डस्यान्तपर्यन्तं ४५७६

एकोनविंशकाण्डस्य ... ४५३

सर्वयोगः ५०२९

कां० १०, प्र० ३६, अतु० १]

११३

[अथर्ववेदः । कां० २०, सू० १, मं० १]

विंशं काण्डम् ।

(१)

(१-३) १ विश्वामित्रः, २ गोतमः, ३ विरूपः । १ इन्द्रः, २ मरुतः, ३ अग्निः । गायत्री ।

[अथ ऋग्विशः प्रपाठकः ॥३६॥]

[१] इन्द्रं त्वा वृषभं वयं सुते सोमं हवामहे । स पाहि मध्वो अन्धंसः १
मरुतो यस्य हि क्षये पाथा द्विवो विमहसः । स सुगोपातमो जनः २
उक्षान्नाय वक्षान्नाय सोमपृषाय वेधसे । स्तोमैर्विधेमाग्रये ३ (३)

(२)

१-४ गृत्समदो (मेघातिथिर्वाः) । १ मरुतः, २ अग्निः, ३ इन्द्रः, ४ द्रविणोदाः । १-२ विराड् गायत्री; ३ आचर्युष्णिक्; ४ साक्षी त्रिष्टुप् (१-४ एकावसाना) ।

मरुतः पोत्रात् सुदुभः स्वर्काहितुना सोमं पिबतु १
अग्निराग्नीधात् सुदुभः स्वर्काहितुना सोमं पिबतु २
इन्द्रो ब्रह्मा ब्राह्मणात् सुदुभः स्वर्काहितुना सोमं पिबतु ३
देवो द्रविणोदाः पोत्रात् सुदुभः स्वर्काहितुना सोमं पिबतु ४ (७)

(३)

१-३ इरिभ्यष्टिः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ याहि सुपुमा हि त इन्द्र सोमं पिबा इमम् । एवं बर्हिः संद्रो मम १
आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी वहतामिन्द्र केशिना । उप ब्रह्माणि नः शृणु २
ब्रह्मार्णस्त्वा वयं युजा सोमपाभिन्द्र सोमिनः । सुतावन्तो हवामहे ३ (१०)

(४)

१-३ इरिभ्यष्टिः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ नो याहि सुतावन्तोऽस्माकं सुदुतीरुपं । पिबा सु शिप्रिन्नन्धसः १
आ ते सिञ्चामि कुक्षोरनु गात्रा वि धावतु । गृभ्माय जिह्वाय मधु २
स्वावुष्टे अस्तु संसुष्टे मधुमान् तन्वेड तव । सोमः शमस्तु ते हृदे ३ (१३)

(५)

१-७ इरिभ्यष्टिः । इन्द्रः । गायत्री ।

अयमु त्वा विचर्षणे जनीरिवाभि संवृतः । प्र सोम इन्द्र सर्पतु १ (१४)

अथर्व ५०

अथवेदः । कां० २०, प्र० ३६, अनु० १]

३९४

[कां० २०, सू० ५, मं० २]

तृषिणीवो वृषोर्दः सुत्राहुरन्धसो मदं । इन्द्रो वृत्राणि जिघ्रते २
 इन्द्र प्रेहि पुरस्त्वं विश्वस्येशान ओजसा । वृत्राणि वृत्रहं जहि ३
 क्रीवस्ते अस्ववृकुशो येना वसु प्रयच्छसि । यजमानाय सुन्वते ४
 अयं त इन्द्र सोमो निपूतो अधि बर्हिषि । एहीमस्य द्रवा पिब ५
 क्षाचिगो क्षाचिपूजनाय रणाय ते सुतः । आखण्डल प्र हूयसे ६
 यस्ते शृङ्गवृषो नपात् प्रणपात कण्डुपायः । न्यस्मिन् दध आ मनः ७ (२०)

(६)

१-९ विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्र त्वा वृषभं वयं सुते सोमं हवामहे । स पाहि मध्यो अन्धसः १
 इन्द्र क्रतुविदं सुतं सोमं हर्य पुरुष्टुत । पिबा वृषस्व तातृपिम् २
 इन्द्र प्र णो धितावानं यज्ञं विश्वेभिर्दुवेभिः । तिर स्तवान विरपते ३
 इन्द्र सोमाः सुता इमे तव प्र यन्ति सत्पते । क्षयं चन्द्रासु इन्द्रवः ४
 वृषिष्वा जठरं सुतं सोममिन्द्र वरेण्यम् । तव द्युक्षासु इन्द्रवः ५
 गिर्विणः पाहि नः सुतं मधोर्धाराभिरज्यसे । इन्द्र त्वादातमिद यशः ६
 अभि द्युह्वानं वनिन इन्द्रं सचन्ते अक्षिता । पीत्वी सोमस्य वाहुधे ७
 अर्वावतो न आ गहि परावतश्च वृत्रहन् । इमा जुषस्व नो गिरः ८
 यदन्तरा परावतमर्वावतं च हूयसे । इन्द्रेह तत् आ गहि ९ (२१)

(७)

(१-४) १-३ सुकक्षः, ४ विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

उद वेदुभि श्रुतामघं वृषभं नर्यापसम् । अस्तरमेपि सूर्य १
 नव यो नवति पुरो विभेदं बाह्यो जसा । अहिं च वृत्रहावधीत २
 स न इन्द्रः शिवः सखाश्वावद् गोमद् यवमत् । उरुधारेव दाहते ३
 इन्द्र क्रतुविदं सुतं सोमं हर्य पुरुष्टुत । पिबा वृषस्व तातृपिम् ४ (२२)

(८)

(१-३) १ भरद्वाजः, २ कुत्सः, ३ विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

एवा पाहि प्रत्नथा मन्दतु त्वा श्रुधि ब्रह्म वावृधस्योत गीभिः ।
 आविः सूर्यं कृणुहि पीपिहीषो जहि शत्रूरभि गा इन्द्र त्वन्धि १ (२३)

कां० २०, प्र० ३६, अनु० १]

३९५

[अथर्ववेदः । कां० २०, सू० ८, मं० २

अवाङ्महि सोमकामं त्वाहुर्न्यं सुतस्तस्य पिवा मदाय ।
 उरुव्यचा जठर आ वृषस्व पितेवं नः शृणुहि ह्वयमानः २
 आपूर्णो अस्य कलशः स्वाहा सेक्तेव कोशं सिसिचे पिवध्वै ।
 समुं प्रिया आववृत्रन् मदाय प्रदक्षिणिकृभि सोमांस इन्द्रम् ३ (३६)

(९)

(१-४) १-२ नोधाः; ३-४ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । १-२ त्रिष्टुप्, ३-४ प्रगाथः
 (वृहती + सतोवृहती) ।

तं वो द्रुस्मर्मुतीपहं वसोर्मन्वानमन्धसः ।
 अभि वत्सं न स्वसरेषु धेनव इन्द्रं गीभिर्नैवामहे १
 द्युक्षं सुदायुं तविपीभिगवृतं गिरिं न पुरुभोजसम् ।
 क्षुमन्तं वाजं श्रुतिनं सहस्रिणं मक्षू गोमन्तमीमहे २
 तत् त्वां यामि सुवीर्यं तद् ब्रह्म पूर्वचित्तये ।
 येना यतिभ्यो भृगवे धने हिते येन प्रस्कण्वमाविध ३
 येना समुद्रमसृजो महीरपस्तदिन्द्र वृष्णि ते शवः ।
 सद्यः सो अस्य महिमा न संनशे यं क्षोणीरनुचक्रदे ४ (४०)

(१०)

१-२ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । प्रगाथः (वृहती + सतोवृहती) ।

उदु त्ये मधुमत्तमा गिरि स्तोमांस ईरते ।
 सत्राजितो धनुसा अक्षितोतयो वाज्यन्तो रथा इव १
 कण्वा इव भृगवः सूर्या इव विश्वमिन्द्रीतमानशुः ।
 इन्द्रं स्तोमैर्भिर्महयन्त आयवः प्रियमैधासो अस्वरन् २ (४२)

(११)

१-११ विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रः पूर्मिदातिरद दासमर्कैर्विद्वत्सुर्दयमानो वि शत्रून् ।
 ब्रह्मजुतस्तन्वा वावृधानो भूरिदात्र आपुणद् रोदसी उभे १
 मशस्य ते तविषस्य प्र जुतिमिर्यामि वाचंसमृताय भूषन् ।
 इन्द्र क्षितीनामसि मानुषीणां विशां देवीनासुत पूर्वयावा २ (४४)

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० २६, अनु० १]

३९६

[कां० १०, सू० ११, मं० ३]

इन्द्रो बृत्रमवृणोच्छर्धनीतिः प्र मायिनाममिनाद् वर्षणीतिः ।	
अहन् व्यसिमुशधग् वनेष्वाविर्धेना अकृणोद् राम्याणाम्	३
इन्द्रः स्वर्षा जनयन्नहानि जिगायोशिश्विः पृतना अमिष्टिः ।	
प्रारोचयन्मानवे केतुमह्नामविन्वृज्ज्योतिर्वृहते रणाय	४
इन्द्रस्तुजो बर्हणा आ विवेश नृवद् दधानो नयो पुरुणि ।	
अचेतयद् धियं इमा जरित्रे प्रेमं वर्णमतिरच्छ्रुक्रमांसाम्	५
महो महानि पनयन्त्यस्येन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि ।	
वृजनेन वृजिनान्त्सं पिपेप मायाभिर्दस्यूरभिर्मृत्योजाः	६
युधेन्द्रो म्हा वरिवश्चकार देवेभ्यः सत्पतिश्चर्षणिप्राः ।	
विवस्वतः सर्दने अस्य तानि विप्रा उक्थेभिः क्वयों गृणन्ति	७
सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां संसवांसं स्वरिपश्च देवीः ।	
ससान यः पृथिवीं द्यामुतेमामिन्द्रं मवृन्त्यनु धीरणासः	८
ससानात्थौ उत सूर्यं ससानेन्द्रः ससान पुरुभोजसं गाम् ।	
हिरण्यंमुतभोगं ससान हत्वी दस्युन् प्रायं वर्णमावत्	९
इन्द्र ओषधीरसनोदहानि वनस्पतीरसनोदुन्तरिक्षम् ।	
बिभेद वलं नुनुदे विवाचोऽथाभवद् दमिताभिकतूनाम्	१०
शुनं हुवेम मघवान्मिन्द्रमस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
गृणवन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	११ (५३)

(१२)

(१-७) १-६ वसिष्ठः, ७ अङ्गिः । इन्द्रः । डिष्टुप् ।

उदु ब्रह्माण्यैरत श्रवस्येन्द्रं समर्थं महया वसिष्ठ ।	
आ यो विश्वानि शर्वसा ततानोपश्रोता म ईवतो वचांसि	१
अयामि घोषं इन्द्र देवजामिरिरज्यन्त यच्छुरुधो विवाचि ।	
नहि स्वमायुश्चिकित्ते जनेषु तानीदंहांस्यति पथ्यस्मान्	२
युजे रथं गवेर्षणं हरिभ्यामुप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्युः ।	
वि बाधिष्टस्य रोदसी महित्वेन्द्रो बृत्राण्यपृती जघुन्वान्	३ (५६)

का० १०, प्र० ३६, अनु० १]

३९७

[अथर्ववेदः । का० २०, सू० १२, मं० ४]

आर्षश्चित् पिप्पु स्तयोर्धं न गावो नक्षत्रांतं जरितारस्त इन्द्र ।
 याहि वायुर्न नियुतो नो अच्छा त्वं हि धीभिर्दयसे वि वाजान् ४
 ते त्वा मदा इन्द्र मादयन्तु शुष्मिणं तुषिरार्धसं जरित्रे ।
 एको देवत्रा दयसे हि मर्तानस्मिन्धूरं सर्वने मादयस्व ५
 एवेदिन्द्रं वृषणं वज्रबाहुं वसिष्ठासो अभ्युचिन्त्यकैः ।
 स न स्तुतो वीरवद् धातु गोमदं युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ६
 कज्जीषी वज्जी वृषभस्तुगुपाद्गुप्सी राजा वृत्रहा सोमपावा ।
 युक्त्वा हरिभ्यामुषं यामदुवाङ् माध्व्यदिने सर्वने मत्सदिन्द्रः ७ (६०)

(१३)

(१-४) १ वामदेवः, २ गोतमः, ३ कुत्सः, ४ विश्वामित्रः । १ इन्द्रावृहस्पती, २ मरुतः, ३-४ अग्निः ।
 १-३ जगती, ४ त्रिष्टुप् ।

इन्द्रश्च सोमं पिवतं बृहस्पतेऽस्मिन् युजे मन्दसाना वृषण्वसू ।
 आ वां विशन्तिवन्दवः स्वाभुवोऽस्मे रयिं सर्ववीरं नि यच्छतम् १
 आ वो वहन्तु सप्तयो रघुप्यदो रघुपत्वानः प्र जिगात बाहुभिः ।
 सीवृता बहिरुरु वः सदर्स्कृतं मादयध्वं मरुतो मध्वो अन्धसः २
 इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेमा मनीषया ।
 भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यग्ने मुखे मा रिपामा वयं तव ३
 ऐभिरग्ने सुरथं याह्यवाङ् नानारथं वा विभवो ह्यश्वः ।
 पत्नीवतस्त्रिशतं व्रीशं देवाननुध्वधमां वह मादयस्व ४ (६४)

॥ इति प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥

(१४)

१-४ सोमरिः । इन्द्रः । प्रगाथः (विषमा ककुप्+समा सतोवृहती)

[२] वयमु त्वामपूर्व्यं स्थूरं न कच्चिद् भरन्तोऽवस्यधः । वाजे चित्रं हवामहे १
 उप त्वा कर्मभूतये स नो युवोग्रश्चक्राम यो धूपत ।
 त्वामिद्धचवितारं ववुमहे सखाय इन्द्र सानुसिम २
 यो न इवमिदं पुरा प्र वस्य आनिनाय तमु व स्तुषे । सखाय इन्द्रमृतये ३
 हर्यश्वं सत्यं चर्षणीसहं स हि प्मा यो अमन्दत ।
 आ तु नः स वयति गव्यमश्व्यं स्तोतभ्यो मघवा शतम् ४ (६८)

अथर्ववेदः। कां० २०, प्र० ३६, अनु० २]

३९८

[का० २०, सू० १५, म० ५]

(१५)

१-६ गोतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र मंहिष्ठाय बृहते बृहद्रये सत्यशुष्माय तवसे मतिं भरे ।	
अपोमिव प्रवणे यस्य दुर्धरं राधो विश्वायु शर्वसे अपावृतम्	१
अध ते विश्वमनु हासद्विष्टय आपो निम्नेव सर्वना हविष्मतः ।	
यत् पर्वते न समशीत हृतं इन्द्रस्य वज्रः श्रथिता हिरण्ययः	२
अस्मै भीमाय नमसा समध्वर उषो न शुभ्र आ भग पनीयसे ।	
यस्य धाम शर्वसे नार्मेन्द्रियं ज्योतिरकारि हरितो नार्यसे	३
इमे तं इन्द्र ते वयं पुरुदुत ये त्वारभ्य चरामसि प्रभूवसो ।	
नहि त्वदन्यो गिर्वणो गिरः सर्वत क्षोणीरिव प्रति नो हर्य तद् वचः	४
भूरि त इन्द्र वीर्यं तव स्मस्यस्य स्तोतुर्मघवन् काममा पृण ।	
अनु ते द्यौर्वृहती वीर्यं मम इयं च ते पृथिवी नेम ओजसे	५
त्वं तामिन्द्र पर्वतं महामुरुं वज्रेण वज्रिन् पर्वशश्वकतिथ ।	
अवांसृजो निवृताः सतेवा अपः सूत्रा विश्वं दधिषे केवलं सहः	६ (७४)

(१६)

१-१२ अयास्यः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

उवृषुतो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभिर्यस्येव घोषाः ।	
गिरिभ्रजो नोर्मयो मर्दन्तो बृहस्पतिमभ्यर्का अनावन्	१
सं गोभिराङ्गिरसो नक्षमाणो भगं इवेदर्यमणं निनाय ।	
जने मित्रो न दम्पती अनक्ति बृहस्पते वाजयाश्चरिवाजो	२
साध्वर्या अतिथिनीरिपिरा स्पर्हाः सुवर्णा अनवद्यरूपाः ।	
बृहस्पतिः पर्वतभ्यो वितूर्या निर्गा ऊषे यवमिव स्थिविभ्यः	३
आप्रुपायन् मधुन ऋतस्य योनिमवक्षिपन्नकं उत्कामिव द्योः ।	
बृहस्पतिरुद्धरश्मनो गा भूम्या उद्रेव वि त्वचं विभेद	४
अप ज्योतिषा तमो अन्तरिक्षादुद्धः शीपालमिव वार्त आजत् ।	
बृहस्पतिरनुमृश्या वलस्याभ्रमिव वात् आ चक्र आ गाः	५
यदा वलस्य पीयते जसु भेद बृहस्पतिरक्षितपोभिरर्केः ।	
वृद्धिर्न जिह्वा परिविष्टमादृदाविर्निधीरकृणोदुस्रियाणाम्	६ (८०)

कां० २०, प्र० ३६, अनु० २]

३९९

[अथर्ववेदः । कां० २०, सू० १६, मं० ७]

बृहस्पतिरमंत हि त्यदासां नाम स्वरीणां सद्गन्तुं गुहा यत् ।
 आण्डेवं भिस्वा शंकुनस्य गर्भमुदुमिवाः पर्वतस्य तमनाजत् ७
 अश्रापिनन्दं मधु पर्यपदयन्मत्स्यं न दूनि उदनि क्षियन्तम् ।
 निष्टज्जभार चमसं न वृक्षाद् बृहस्पतिर्विरवेणा विकृत्य ८
 सोषामविन्दुत् स स्वा१ः सो अग्निं सो अर्केण वि बंधाधे तमांसि ।
 बृहस्पतिर्गोविपुषो बलस्य निर्मुज्जानं न पर्वणो जभार ९
 हिमेवं पूर्णां मुपिता यनानि बृहस्पतिनाकूपयद् बलो गाः ।
 अन्नानुकृत्यमपुनश्चकार यात् सूर्यामाता मिथ उच्चरांतः १०
 अभि इयावं न कृशन्तिमिश्रं नक्षत्रमिः पितरो द्यामपिंशन् ।
 रात्र्यां तमो अदधुज्योतिरहन् बृहस्पतिर्भिनददिं विदद् गाः ११
 इदमर्कं नमो अभियास यः पूर्वस्त्वानोनवीति ।
 बृहस्पतिः स हि गोमिः सो अश्वैः स वीरेभिः स नृभिर्नो वयो धात् १२ (८६)

(१०)

(१-१२) १-११ कृष्णः, १२ वसिष्ठः । श्वदः । १-१० जगती, ११-१२ त्रिष्टुप् ।

अच्छा स इन्द्रं मतयः स्वर्विदः सुधीचीर्विश्वा उशतीरनूपत ।
 परि प्वजन्ते जनयो चथा पतिं मयं न शुन्धुं मयवानमूतये १
 न यां त्वद्विगाप वेति मे मनुस्वे इत् कामं पुरुहूत शिश्रय ।
 राजेव दस्म नि षडोर्धि वहिष्यस्मिन्तु योमेवपातमस्तु ते २
 विपूवृदिन्तो अमंतेरुत क्षुधः स इद् रायो मयवा धस्व ईशते ।
 तस्येतिमे प्रवणे सप्त सिन्धवो वयो वर्धन्ति वृषभस्य शुष्मिणः ३
 वयो न वृक्षं सुपलाजमार्गदुनसोषान इन्द्रं मुन्दिमश्चमृगदः ।
 प्रेषातनीकं श्वसा दधिभृतद् विदत् स्वा१मंनवे ज्योतिरायम् ४
 कृतं न श्वशी वि चिन्तेति देवं संवर्तं यन्मववा सूर्यं जयत् ।
 न तत् ते अन्यो अनु वीर्यं शक्रश्च पुंगुणो संववन् तोत नूतनः ५
 विशंविशं मयवा पर्यशायत् जनातां धेनां अवचार्कशद् वृषा ।
 यस्याहं शक्रः सर्वनेपु रण्यति स तीवैः सोमैः सहते पृतन्यतः ६
 आपो न सिन्धुमभि चत् समक्षरन्त्सोमास इन्द्रं कुल्या इव हृदम् ।
 वर्धन्ति विप्रा महो अस्य सादन्ते यवं न वृष्टिर्दिव्येन दानुना ७ (९३)

अथर्ववेदः । कां० १०, मं० ३६, अनु० २]

४००

[कां० २०, मं० १५, मं० ८]

वृषा न कुन्द्रः पतयद् रजःस्वा यो अर्यपत्नीरकृणोविमा अपः ।	
स सुन्वते मघवा जीरदानवेऽर्विन्दृज्ज्योतिर्मनवे हविष्मते	८
उजायतां परशुज्योतिषा सह भूया क्रतस्य सुदुधा पुराणवत् ।	
वि रौचतामरुषो भानुना शुचिः स्वर्णं शुक्रं शुशुचीत सत्यतिः	९
गोमिष्ट्रेमार्मतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।	
वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेना जयेम	१०
बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।	
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु	११
बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य ।	
धत्तं रथिं स्तुवते कीरये चिद् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	१२ (१८)

॥ इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥

(१८)

(१-६) १-३ मेधातिथिः प्रियमेधश्च, ४-६ वासिष्ठः । इन्द्रः । गायत्री ।

[३] वयमुं त्वा तदिदं इन्द्र त्वायन्तः सखायः । कण्वा उक्थेभिर्जरन्ते	१
न येमनुदा पपन वज्रिन्नपसो नविष्टौ । तवेदु स्तोमं चिकेत	२
उच्छन्ति वेवाः सुन्वन्तं न स्वप्राय स्पृहयन्ति । यन्ति प्रमादुमर्तन्दाः	३
वयमिन्द्र त्वायवोऽभि प्र णोनुमो वृषन् । विन्दी त्वं स्य नो वसो	४
मा नो निदे च वक्तव्येऽर्यो रन्धीरराग्णे । त्वे अपि क्रतुर्मम	५
त्वं वर्मासि सप्रथः पुरोयोधश्च वृत्रहन् । त्वया प्रति ब्रुवे युजा	६ (१०४)

(१९)

१-७ विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री

वार्त्रहत्याय शर्वसे पृतनापाहाय च । इन्द्र त्वा वर्तयामसि	१
अर्वाचीनं सु ते मन उत चक्षुः शतक्रतो । इन्द्र कृण्वन्तु वाघतः	२
नामानि ते शतक्रतो विश्वाभिर्गीर्भिरीमहे । इन्द्राभिमातिपाहो	३
पुरुदुतस्य धर्मभिः शतेन महयामसि । इन्द्रस्य चर्षणीधृतः	४
इन्द्रं वृत्राय हन्तवे पुरुदुतमुप ब्रुवे । भरेषु वाजसातये	५
वाजेषु सासहिर्भवे त्वामीमहे शतक्रतो । इन्द्रं वृत्राय हन्तवे	६
युमेषु पृतनाज्ये पत्सुतुषु श्रवःसु च । इन्द्र साक्ष्वाभिमातिषु	७ (१११)

क्रा० २७, प्र० ३६, अनु० ३]

५०१

[अथर्ववेदः । का० २०, सू० २०, मं० १]

(९०)

(१-७) १-४ विभ्वामित्रः । ५-७ युत्सवदः । इन्द्रः । गायत्री ।

शुष्मिन्तमं न ऊतयेद्युष्मिन्नं पाहि जागृविम् । इन्द्र सोमं शतक्रतो	१
इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पञ्चसु । इन्द्र तानि त आ वृणे	२
अगन्निन्द्र श्रवो बृहद् युष्मं दधिष्व दुष्टरम् । उत ते शुष्मं तिरामसि	३
अवावतो न आ गृह्यथो शक्र परावतः । उ लोको यस्ते अद्रिव इन्द्रेह तत आ गंहि	४
इन्द्रो अङ्गः महद् भयमभी पदपं चुरयवत् । स हि स्थिरो विचर्यणिः	५
इन्द्रश्च मूलपाति नो न नः पुश्चाद्वृषं नशत् । भद्रं भवाति नः पुनः	६
इन्द्र आशाभ्युपरि सर्वाभ्यो अभयं करत् । जेता शत्रून् विचर्यणिः	७ (११८)

(२१)

१-११ सव्यः । इन्द्रः । जगती; १०-११ शिण्डुष्ट ।

न्यूऽधु वाचं प्र महे भरामहे गिर इन्द्राय सदेने विवस्वतः ।	
नू चिद्धि रत्नं ससतामिवाविक्नुन्न वृत्तिर्द्विणोदेषु शस्यते	१
दुरो अश्वस्य दुर इन्द्र गोरसि दुरो यवस्य वसुन इनस्पतिः ।	
शिक्षानरः प्रदिवो अकामकशीनः सखा सखिभ्यस्तमिदं गृणीमसि	२
शचीव इन्द्र पुरुकृद् युमत्तम् तवेदिदममितश्चेकिते वसुं ।	
अतः संगृह्याभिभूत आ भर मा त्वायतो जंरितुः कास्यमूनयीः	३
एभिद्युभिः सुमना एभिरिन्दुभिर्निरुन्धानो अमतिं गोभिरश्विना ।	
इन्द्रेण दस्युं वुरयन्त इन्दुभिर्युतद्वेषसः समिषा रभेमहि	४
समिन्द्र राया समिषा रभेमहि सं वार्जेभिः पुरुश्चन्द्रैरभिद्युभिः ।	
सं वेव्या प्रमत्या वीरशुष्मया गोअग्रयाश्वावत्या रभेमहि	५
ते त्वा मदा अमवृन् तानि वृष्ण्या ते सोमांसो वृत्रहत्येषु सत्ये ।	
यत् कारवे दश वृत्राण्यप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्हयः	६
युधा युधमुप चेदेधि धृष्णुया पुरा पुरं समिदं हंस्योजसा ।	
नभ्या यविन्द्र सख्या परावति निबर्ह्यो बर्मुचि नाम मायिनम्	७
स्वं करस्त्रमुत पूर्णयं वधीस्तेजिष्ठयातिथिर्वस्य वर्तनी ।	
त्वं शता वङ्गमृदस्याभिन्नत् पुरोऽनानुदः परिपूता कृजिष्वना	८ (१२६)

अथर्व० ५१

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० ३६, अनु० ३]

४०९

[कां० १०, सू० २१, मं० ९]

त्वमेतां जनराजो द्विर्दशाङ्गधुना सुश्रवसोपजग्मुर्धः ।
 षष्टिं सहस्रा नवतिं नवं श्रुतो नि चक्रेण रथ्या दुष्पदावृणक् ९
 त्वमाविथ सुश्रवसं तवोतिभिस्तव त्रामभिरिन्द्र तूर्वयाणम् ।
 त्वमस्मे कृत्स्नमतिथिग्वमायुं महे राजे यूने अरन्धनायः १०
 य उहर्चीन्द्र देवगोपाः सखायस्ते शिवन्तमा असीम ।
 त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतुरं दर्शनाः ११ (११९)
 ॥ इति तृतीयेऽनुवाके प्रथमः पर्यायः ॥

(११)

(१-६) १-३ विशोकः, ४ ६ प्रियमेधः । इन्द्रः । गायत्री ।

अभि त्वा वृषभा सुते सुतं सृजामि पीतये । तृम्पा व्यश्नुही मर्दम् १
 मा त्वा मूरा अविष्यवो मोहहस्वान् आ दधन् । माकीं ब्रह्मद्विषो वनः २
 इह त्वा गोपरीणसा महे मन्दन्तु राधसे । सरो गौरो यथा पिब ३
 अभि प्र गोपतिं गिरिन्द्रमर्चं यथा विदे । सुनुं सत्यस्य सत्पतिम् ४
 आ हरयः समृज्जिरेऽरुषीरधि बर्हिषि । यत्राभि संनवामहे ५
 इन्द्राय गाव आशिर्दुदुहे वज्रिणे मधु । यत् सीमुपहरे विदत् ६ (११५)

(१२)

१-९ विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ तू न इन्द्र मद्र्यग्विषुवानः सोमपीतये । हरिभ्यां याह्यद्विवः १
 सत्तो होता न ऋत्विर्पस्तिस्तरे बर्हिरानुषक् । अयुञ्जन् प्रातरदयः २
 इमा ब्रह्म ब्रह्मवाहः क्रियन्त आ बर्हिः सीद । वीहि शूर पुरोलाशम् ३
 रारन्धि सवनेषु ण एषु स्तोमेषु वृत्रहन् । उक्थेष्विन्द्र गिर्वणः ४
 मतरयः सोमपामुरुं रिहन्ति शवसस्पतिम् । इन्द्रं वत्सं न मातरः ५
 स मन्दस्वा ह्यन्धसो राधसे तन्वाग् महे । न स्तोतारं निदे करः ६
 व्यमिन्द्र त्वायवो हविष्मन्तो जरामहे । उत त्वमस्मयुर्वतो ७
 मारे अस्मद वि मुमुक्षो हरिप्रियावाङ् याहि । इन्द्र स्वधावो मत्स्वेह ८
 अर्वाञ्च त्वा सुखे रथे वहतामिन्द्र केशिना । घृतस्नू बर्हिरामवे ९ (११४)

कां० २०, प्र० ३६, अं० ३]

४०३

[अथर्ववेदः। कां० २०, सू० २४, मं० १]

(१४)

१-९ विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

उप नः सुतमा गंहि सोममिन्द्र गवांशिरम् । हरिभ्यां यस्ते अस्मयुः १
 तमिन्द्र मद्रुमा गंहि बर्हिष्ठां ग्रावभिः सुतम् । कुविन्वस्य तृष्णवः २
 इन्द्रमिन्था गिरो ममाच्छागुरिपिता इतः । आवृते सोमपीतये ३
 इन्द्रं सोमस्य पीतये स्तोमैरिह हवामहे । उक्थेभिः कुविदागमत् ४
 इन्द्र सोमाः सुता इमे तान् दधिष्व शतक्रतो । जठरं वाजिनीवसो ५
 विद्या हि त्वा धनंजयं वाजेषु दधृषं कवे । अथा ते सुन्नमीमहे ६
 इममिन्द्र गवांशिरं यवांशिरं च नः पिव । आगत्या वृषभिः सुतम् ७
 तुभ्येदिन्द्र स्व ओक्थेऽ सोमं चोदामि पीतये । एष रारन्तु ते हृदि ८
 त्वां सुतस्य पीतये प्रतमिन्द्र हवामहे । कुशिकासो अवस्यवः ९ (१५३)

(२५)

(१-७) १-५ गोतमः, ७ अष्टकः । इन्द्रः । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

अश्वावति प्रथमो गोषु गच्छति सुप्रावीरिन्द्र मर्त्यस्तवोतिभिः ।
 तमित पृणक्षि वसुना भवीयसा सिन्धुमापो यथामितो विचैतसः १
 आपो न वेवीरुषं यन्ति होत्रियंभवः पश्यन्ति विततं यथा रजः ।
 प्राचैर्वेवासः प्र णयन्ति देवयुं ब्रह्मप्रियं जोषयन्ते वरा इव २
 अधि द्वयोरदधा उक्थयं वचो यतस्तुचा मिथुना या संपर्यतः ।
 असंयत्तो व्रते तै क्षेति पुष्यति भद्रा शक्तिर्यजमानाय सुन्वते ३
 आदङ्गिराः प्रथमं दधिरे वयं इन्द्राग्रयः शम्या ये सुकृत्या ।
 सर्वं पुणेः समविन्दन्त भोजनमश्वावन्तं गोमन्तमा पशुं नरः ४
 यज्ञैरथर्वा प्रथमः पृथस्तते ततः सूर्यो व्रतपा वेन आजनि ।
 आ गा आजिबुशाना काव्यः सचा यमस्य जातममृतं यजामहे ५
 बर्हिर्वा यत् स्वपत्याय वृज्यतेऽर्को वा श्लोकमाघोषते विवि ।
 ग्राशा यत्र वदति कारुरुक्थयं स्तस्येदिन्द्रो अभिपित्वेषु रण्यति ६
 प्रोग्रा पीति वृष्ण इयमि सत्यां प्रयै सुतस्य हर्यश्च तुभ्यम् ।
 इन्द्र धेनोभिहि मादयस्व धीमिर्विश्वामिः शच्यां गृणानः ७ (१६०)

॥ इति तृतीयेऽनुवाके द्वितीयः पर्यायः ॥

अथर्ववेदः । कां० २०, प्र० ३६, अनु० ३]

४०४

[कां० २०, सू० २६, मं० १]

(२६)

(१-६) १-३ शुनःशेषः, ४-६ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः । गायत्री ।

योगेयोगे तुवस्तं वाजेवाजे हवामहे	। सखाय इन्द्रमृतये	१
आ वा गमद् यदि श्रवत् सहासिणीभिरुतिभिः ।	वाजेभिरुप नो हवाम	२
अनु प्रत्तस्यौकसो हुवे तुविप्रति नरम्	। यं ते पूर्वं पिता हुवे	३
युञ्जन्ति नृभ्रमरुपं चरन्तं परि तस्थुषः	। रोचन्ते रोचना विवि	४
युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे	। शोणा धूपू नृवाहसा	५
केतुं कृण्वन्नकितवे पेशो मर्या अपेशसे	। समुषद्भिरजायथाः	६ (१६६)

(२७)

१-६ गोपूक्त्यश्वसूक्तिना । इन्द्रः । गायत्री ।

यदिन्द्राहं यथा त्वमीशीय वस्व एक इत्	। स्तोता मे गोपंखा स्यात्	१
शिक्षेयमस्मै दित्सेयं शचीपते मनीषिणे	। यद्वहं गोपतिः स्याम्	२
धेनुष्ट इन्द्र सुनता यजमानाय सुन्वते	। गामश्वं पिप्युषीं दुहे	३
न ते वर्तास्ति राधस इन्द्र देवो न मर्त्यः	। यद् दित्सि स्तुतो मधम्	४
यज्ञ इन्द्रमवर्धयद् यद् भूमिं व्यवर्तयत्	। चक्राण ओपशं विवि	५
वावृधानस्य ते वयं विश्वा धनानि जिग्युषः	। ऊतिमिन्द्रा वृणीमहे	६ (१७२)

(२८)

१-४ गोपूक्त्यश्वसूक्तिलौ । इन्द्रः । १-२ गायत्री; ३-४ शिष्टुप् ।

वयं१न्तर्दिक्षमतिरन्मवे सोमस्य रोचना	। इन्द्रो यदभिनन्द वलम्	१
उद् गा आजदङ्गिरोस्य आविष्कृण्वन् गुहा सतीः ।	अवाञ्चं नुनुदे वलम्	२
इन्द्रेण रोचना विवो हल्हानि हंहितानि च ।	स्थिराणि न पराणुदे	३
अपामूर्मिर्मर्दन्निव स्तोम इन्द्राजिरायते	। वि ते मदां अराजिषुः	४ (१७६)

(२९)

१-५ गोपूक्त्यश्वसूक्तिलौ । इन्द्रः । गायत्री ।

खं हि स्तोमवर्धन इन्द्रास्युक्थवर्धनः	। स्तोतृणामुत भद्रकृत्	१
इन्द्रमित् केशिना हरी सोमपेयाय वक्षतः	। उप यज्ञं सुरार्धसम्	२ (१७८)

कां० १०, प्र० ३६, अं० ३]

४०५

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० २९, मं० ३]

अपां फेनेन नमुचेः शिरं इन्द्रोदवर्तयः । विश्वा यदजयं स्पृधः ३
 आयाभिरुत्तिसृप्तत इन्द्र द्यामारुरुक्षतः । अव दस्यूरधूनुथाः ४
 असुन्वामिन्द्र संसदं विपूचीं व्युनाशयः । सोमपा उत्तरो भवन् ५ (१८१)

(३०)

१-५ वरुः सर्वहरिर्वा । हरिः (इन्द्रः) । जगती ।

प्र ते महे विदथे शंसिषं हरी प्र ते वन्वे वनुषो हर्यतं मदम् ।
 घृतं न यो हरिंमिश्रारु सेचत् आ त्वां विशन्तु हरिर्वपसं गिरः १
 हरिं हि योनिमभि ये समस्वरन् हिन्वन्तो हरीं दिव्यं यथा सदः ।
 आ यं पूणन्ति हरिंभिर्न धेनव इन्द्राय शूषं हरिर्वन्तमर्चत २
 सो अस्य वज्रो हरितो य आयुसो हरिर्निकामो हरिरा गभस्त्वोः ।
 द्युम्नी सुशिषो हरिमन्युसायक इन्द्रे नि रूपा हरिता मिमिक्षिरे ३
 द्विवि न केतुरधि धायि हर्यतो विव्यचद् वज्रो हरितो न रंहा
 तुददहिं हरिशिषो य आयुसः सहस्रशोका अभवद्धरिभरः ४
 त्वंत्वमहर्यथा उपस्तुतः पूर्वैर्मिरिन्द्र हरिकेश यज्वभिः ।
 त्वं हर्यसि तव विश्वमुदथ्यमसामि राधो हरिजात हर्यतम् ५ (१८६)

(३१)

१-५ वरुः सर्वहरिर्वा । हरिः (इन्द्रः) । जगती ।

ता वज्रिणीं मन्दिनं स्तोम्यं मद इन्द्रं रथे वहतो हर्यता हरी ।
 पुरुष्यस्मै सर्वनानि हर्यत इन्द्राय सोमा हरयो दधन्विरे १
 अरु कामाय हरयो दधन्विरे स्थिराय हिन्वन् हरयो हरीं तुरा ।
 अर्बुद्विर्यो हरिभिर्जोषमीयते सो अस्य कामं हरिर्वन्तमानशे २
 हरिश्मशारुहरिकेश आयुस्तुरस्तेये यो हरिपा अर्बधत ।
 अर्बुद्विर्यो हरिभिर्वाजिनीवसुराति विश्वा दुरिता पारिषुद्धरीं ३
 सुवेव यस्य हरिणीं विप्रेततुः शिषे वाजाय हरिणीं दर्विध्वतः ।
 प्र यत कृते चमसे मर्मजुद्धरीं पीत्वा गर्दस्य हर्यतस्यान्धसः ४
 उत स्म सन्न हर्यतस्यं पस्त्योर्दरयो न वाजं हरिवां अचिकदत् ।
 मही विद्धि धिषणाहर्षदोर्जसा बृहद् वयो दधिषे हर्यतश्चिदा । ५ (१९१)

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० ३६, अनु० ३]

४०६

[कां० १०, सू० ३२, मं० १]

(३१)

१-३ वरुः सर्वहरिर्वा । हरिः (इन्द्रः) । १ जगती; २-३ त्रिष्टुप् ।

आ रोदसी हयमाणो महित्वा नव्यनव्यं हर्यसि मन्म नु प्रियम् ।
 प्र प्रस्त्यमिसुर हर्यन्ते गोराविष्कृषि हरये सूर्याय १
 आ त्वा हर्यन्तं प्रयुजो जनानां रथे वहन्तु हरिंशिप्रमिन्द्र ।
 पिबा यथा प्रतिभृतस्य मध्वो हर्यन् यज्ञं संधमादे दशोणिम् २
 अपाः पूर्वेषां हरिवः सुतानामथो इदं सर्वन् केवलं ते ।
 ममद्भि सोमं मधुमन्तमिन्द्र सत्रा वृषं जठर आ वृषस्व ३ (१९४)

(३२)

१-३ अष्टकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अप्सु धूतस्य हरिवः पिबेह नृभिः सुतस्य जठरं पृणस्व ।
 मिमिक्षुर्यमद्रय इन्द्र तुभ्यं तेभिर्वर्धस्व मर्दमुक्थवाहः १
 प्रोग्रा पीति वृष्ण इयमिं सत्यां प्रये सुतस्य हर्यश्च तुभ्यम् ।
 इन्द्र धेनाभिहि मादयस्व धीभिर्विश्वाभिः शच्यां गृणानः २
 ऊती शचीवस्तर्क वीर्येणि वयो दधाना उशिजं क्रतुज्ञाः ।
 प्रजावदिन्द्र मनुषो दुरोणे तस्थुर्गुणन्तः सधमाद्यासः ३ (१९७)

॥ इति तृतीयेऽनुवाके तृतीयः पर्यायः ॥

॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥ ३१ ॥

(३३)

१-१८ शृत्समदः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

[४] यो जात एव प्रथमो मनस्वान् देवो देवान् क्रतुना पर्यभूषत् ।
 यस्य शुष्माद् रोदसी अस्यसेतां नृभ्यस्य मृहा स जनास इन्द्रः १
 यः पृथिवीं व्यथमानामहंहृद् यः पर्वतान् प्रकुपितौ अरम्णात् ।
 यो अन्तरिक्षं विममे वरीयो यो द्यामस्तभ्नात् स जनास इन्द्रः २
 यो हत्वाहिमरिणात् सप्त सिन्धून् यो गा उदाजदपधा बलस्य ।
 यो अश्विनोरन्तरिक्षं जजानं संवृक् समत्सु स जनास इन्द्रः ३ (१००)

येनेमा विश्वा च्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाकः ।	
श्वघ्नीष यो जिगीवां लक्षमाद्वर्यः पुत्रानि स जनास इन्द्रः	४
यं स्मां पुच्छन्ति कुहं सेति घोरमुतेमाहुर्नपो अस्तीत्येनम् ।	
सो अर्यः पुटीर्विज इवा मिनाति श्रदस्मै धत्त स जनास इन्द्रः	५
यो रधस्य चोदिता यः कृशस्य यो ब्रह्मणो नाधमानस्य कीरिः ।	
युक्तग्राव्णो योऽविता सुशिप्रः सुतसोमस्य स जनास इन्द्रः	६
यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गावो यस्य ग्रामा यस्य विश्वे रथासः ।	
यः सूर्यं य उपसं जजान यो अपां नेता स जनास इन्द्रः	७
यं क्रन्दसी संयती विह्वयेते परेऽवर उभयां अमित्राः ।	
समानं चिद् रथमातस्थिवांसा नानां हवते स जनास इन्द्रः	८
यस्मान्न क्रुते विजयन्ते जनासो यं युध्यमाना अवसे हवन्ते ।	
यो विश्वस्य प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत् स जनास इन्द्रः	९
यः शश्वतो मह्यनो दधानानमन्यमानांछवीं जघान ।	
यः शधेति नानुददाति शूध्यां यो दस्योर्हिन्ता स जनास इन्द्रः	१०
यः शम्बरं पर्वतेषु क्षियन्तं चत्वारिंश्यां शरद्यन्वविन्दत् ।	
ओजायमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स जनास इन्द्रः	११
यः शम्बरं पर्यतरत् कसींभिर्योऽचारुकास्त्रापिबत् सुतस्य ।	
अन्तर्गिरी यजमानं ब्रह्म जनं यस्मिन्नामूर्छत् स जनास इन्द्रः	१२
यः सप्तरेश्मिवृषमस्तुविष्मानवासृजत् सप्तवे सप्त सिन्धुन् ।	
यो रौहिणमस्फुरद् वज्रबाहुर्द्यामारोहन्तं स जनास इन्द्रः	१३
द्यावां चिदस्मै पृथिवी नमेते शुष्माच्चिदस्य पर्वता भयन्ते ।	
यः सोमपा निचितो वज्रबाहुर्द्यो वज्रहस्तः स जनास इन्द्रः	१४
यः सुन्वन्तमवति यः पचन्तं यः शंसन्तं यः शशमानमूती ।	
यस्य ब्रह्म वर्धनं यस्य सोमो यस्येदं राधः स जनास इन्द्रः	१५
जातो व्यक्षित्य पित्रोरुपस्थे भुवो न वेद जनितुः परस्य ।	
स्तविष्यमाणो नो यो अस्मद् वृता वेवानां स जनास इन्द्रः	१६
यः सोमकामो हव्यश्वः सूरिर्यस्माद् रेजन्ते भुवनानि विश्वा ।	
यो जघान शम्बरं यश्च शृण्वं य एकवीरः स जनास इन्द्रः	१७ (११७)

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० ३६, अनु० ४]

४०८

[कां० १०, सू० ३४, मं० १८]

यः सुन्धते पचते बुध आ चिद वाजं दर्दपि स किलासि सत्यः ।
वयं त इन्द्र विश्वह प्रियासः सुवीरासो विदथ्यमा वंदेम

१८ (११५)

(३५)

१-१६ नोधाः (भरद्वाजः ?) । इन्द्रः । बिष्टुप् ।

अस्मा इदु प्र त्वसे तुराय प्रयो न हर्मि स्तोमं माहिनाय ।

ऋचीपमायाभिगव ओहमिन्द्राय ब्रह्माणि राततमा

१

अस्मा इदु प्रयं इव प्र यंसि भराभ्याङ्गुषं बाधे सुवृत्तं ।

इन्द्राय हृदा मनसा मनीषा प्रत्ताय पत्ये धियो मर्जयन्त

२

अस्मा इदु त्वमुपमं स्वर्पा भराभ्याङ्गुषमास्ये ।

मंहिष्ठमच्छोक्तिभिर्मतीनां सुवृत्तिभिः सूरिं वावृधधै

३

अस्मा इदु स्तोमं सं हिनोमि रथं न तष्टेव तत्सिनाय ।

गिरश्च गिवाहसे सुवृत्तीन्द्राय विश्वमिष्वं मेधिराय

४

अस्मा इदु सतिमिव श्रवस्येन्द्रायार्कं जुह्वाऽ समञ्जे ।

वीरं दानोकसं वन्दधै पुरां गूतश्रवसं कूर्माणम्

५

अस्मा इदु त्वष्टा तक्षद वज्रं स्वपस्तमं स्वर्धं रणाय ।

वृत्रस्यं चिद विदद येन गमं तुजन्नीशानस्तुजता कियेधाः

६

अस्येदु मातुः सर्वनेषु सद्यो महः पितुं पपिवां चार्वन्ना ।

मुषायद विष्णुः पचतं सहीयान् विध्यद वराहं तिरो अद्रिमस्ता

७

अस्मा इदु ग्नाश्चिद देवपत्नीरिन्द्रायार्कमंहित्य ऊवुः ।

परि द्यावापृथिवी जभ्र उर्वी नास्य ते मंहिमानं परि द्यः

८

अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं दिवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् ।

स्वरालिन्द्रो दम आ विश्वगूतः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय

९

अस्येदेव शर्वसा शुपन्तं वि वृश्चद वज्रेण वृत्रमिन्द्रः ।

गा न त्राणा अवनीरमुश्रुदुभि श्रवो द्वावने सचेताः

१०

अस्येदु त्वेपसा रन्त सिन्धवः परि यद वज्रेण सीमयच्छत् ।

ईशानकृद द्वाशुषे दशस्यन् तुर्वीतये गाधं तुर्वणिः कः

११

अस्मा इदु प्र भरा तूतुजानो वृत्राय वज्रमोशानः कियेधाः ।

गोर्न पर्व वि रदा त्रिश्रेष्ठ्यन्नर्णास्युषां चरधै

१२ (११७)

अस्येदु प्र ब्रूहि पुन्याणि तुरस्य कर्माणि नव्यं उक्थैः ।	
युधे यदिष्णान आयुधान्युधायमाणो निरिणाति शत्रून्	१३
अस्येदु भिया गिर्यश्च हृत्हा द्यावां च भूमां जनुषस्तुजेते ।	
उपो वेनस्य जोगुवान ओणिं सद्यो भुवद् वीर्याय नोधाः	१४
अस्मा इदु त्यदनु दाभ्येषामेको यद् वने भूरुरीशानः ।	
प्रैतशं सूर्यं पस्पृधानं सौवश्ये सुध्विमावदिन्द्रः	१५
एवा ते हारियोजना सुवृक्तीन्द्र ब्रह्माणि गोतमासे अकृन् ।	
ऐषु विश्वपेशसं धियं धाः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्भात्	१६ (२३१)

(३६)

१-११ भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

य एक इन्द्रव्यश्वर्पणीनामिन्द्रं तं गीर्भिरभ्यर्चि आभिः ।	
यः पत्यते वृषभो वृष्ण्यावान्सत्यः सत्वां पुरुमायः सहस्वान्	१
तमुं नः पूर्वं पितरो नवग्वाः सप्त विप्रांसो अभि वाजयन्तः ।	
नक्षद्वाभं ततुरिं पर्वतेष्ठाभद्रौघवाचं मतिभिः शर्विष्ठम्	२
तर्मीमह इन्द्रमस्य रायः पुरुवीरस्य नुवतः पुरुक्षोः ।	
यो अस्कृधोयुरजरः स्वर्गान् तमा भर हरिवो माद्वयध्वं	३
तन्नो वि वोचो यदि ते पुरा चिज्जरितारं आनुशुः सुभ्रमिन्द्र ।	
कस्ते भागः किं वयो दुध त्विन्द्रः पुरुहूत पुरुवसोऽसुरभ्रः	४
तं पृच्छन्ती वज्रहस्तं रथेष्ठाभिन्द्रं वेपी वक्त्री यस्य नू गीः ।	
तुविग्राभं तुविकूर्मि रभोदां गातुमिषे नक्षते तुभ्रपच्छं	५
अया ह त्यं मायया वावृधानं मनोजुवां स्वतवः पर्वतेन ।	
अच्युता चिद् वीलिता स्वौजो रुजो वि हृहा धृषता विराशिन	६
तं वो धिया नव्यस्या शर्विष्ठं प्रत्नं प्रत्नवत् परितंसयध्वं ।	
स नो वक्षदनिमानः सुवह्येन्द्रो विश्वान्याति दुर्गहाणि	७
आ जनाय द्रुहणे पार्थिवानि द्विव्यानि दीपयोऽन्तरिक्षा ।	
तपां वृषन् विद्वतः शोचिषा तान् ब्रह्मद्विषे शोचय क्षामपश्रं	८
मुवो जनस्य द्विव्यस्य राजा पार्थिवस्य जगत्स्वेपसंहक् ।	
धिष्व वज्रं दक्षिण इन्द्र हस्ते विश्वां अजुयं दयसे वि मायाः	९ (२४०)

अथर्व० ५३

अथर्ववेदः । कां० २०, प्र० १६, अतु० ४]

४१०

[कां० २०, सू० १६, मं० १०]

आ संयतमिन्द्र णः स्वस्तिं शत्रुतूर्याय वृहतीममृधाम् ।
 यया दासान्यार्याणि वृत्रा करो वज्रिन्सुतुका नाहुषाणि १०
 स नो नियुद्धिः पुरुहूत वेधो विश्ववाराभिरा गहि प्रयज्यो ।
 न या अदेवो वरते न देव आभिर्गाहि तूयमा मद्रादिक् ११ (१४२)

(१७)

१-११ वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न भीम एकः कृष्णश्चावयति प्र विश्वाः ।
 यः शश्वतो अदाशुपो गर्यस्य प्रयन्तासि सुष्वितराय वेदः १
 त्वं ह त्यदिन्द्र कुत्समावः शुश्रूपमाणस्तन्वा समर्थे ।
 दासं यच्छुष्णं कुर्यं न्यस्मा अरन्धय आर्जुनेयाय शिक्षन् २
 त्वं धृष्णो धृषता वीतहव्यं प्रावो विश्वामिरुतिभिः सुदासम् ।
 प्र पौरुकुत्सिं पदस्युमावः क्षेत्रसाता वृत्रहृत्येषु पूरुम् ३
 त्वं नृभिर्नृमणो वीती भूरीणि वृत्रा हर्यश्च हंसि ।
 त्वं नि दस्युं चुमुरि धुमि चास्वापयो वृभीतये सुहन्तु ४
 तव च्योतानि वज्रहस्त तानि नव यत् पुरो नवति च सद्यः ।
 निवेशनि शततुमाविषेरीहं च वृत्रं नमुचिमुताहन् ५
 सना ता त इन्द्र भोजनानि रातहव्याय वाशुषे सुदासे ।
 वृष्णे ते हरी वृषणा युनज्म व्यन्तु ब्रह्माणि पुरुशाक् वाजम् ६
 मा ते अस्यां सहसावन् परिष्टावृधाय भूम हरिवः परादे ।
 त्रायस्व नोऽवुकेभिर्वरुथैस्तव प्रियासः सुरिषु स्याम ७
 प्रियास इत् ते मघवन्नभिष्टौ नरो मदेम शरणे सखायः ।
 नि तुर्वशं नि याद्वं शिशिह्यतिथिग्वाय शंस्यं करिष्यन् ८
 सद्यश्चिन्तु ते मघवन्नभिष्टौ नरः शंसन्त्युक्थशासं उक्था ।
 ये ते हवैभिर्वि पुणोरदाशन्नस्मान् वृणीष्व युज्याय तस्मै ९
 एते स्तोमा नरो नृतम तुभ्यमस्मद्विष्टो ददतो मघानि ।
 तेषामिन्द्र वृत्रहृत्ये शिवो भूः सखा च शूरोऽविता च नृणाम् १० (१५२)

कां० २०, प्र० ३६, अनु० ४]

४११

[अथर्ववेदः । कां० २०, सू० ३७, मं० १५]

नू इन्द्र वृत्र स्तवमान ऊती ब्रह्मजुतस्तन्वा वावृधस्व ।

उप नो वाजान् मिमीह्युप स्तीन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ११ (२५३)

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥ ४ ॥

(३८)

(१-६) १-३ हरिश्चिदिः । ४-६ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः । गायत्री ।

- [५] आ याहि सुपुमा हि त इन्द्र सोमं पिबां इमम् । एवं बृहिः संवो ममं १
 आ त्वां ब्रह्मपुजा हरी वहतामिन्द्र केशिना । उप ब्रह्माणि नः शृणु २
 ब्रह्माणस्त्वा वयं युजा सोमपामिन्द्र सोमिनः । सुतावन्तो हवामहे ३
 इन्द्रमिदं गाथिनो बृहदिन्द्रमर्कैर्भिरुकिणः । इन्द्रं वार्णारूपत ४
 इन्द्र इन्द्रयोः सचा समिश्र आ वंचोयुजा । इन्द्रो वृद्धी हिण्ययः ५
 इन्द्रो वृषाय चक्षस आ सूर्य रोहयद् द्विवि । वि गोभिराद्रिमैरयत् ६ (२५९)

(३९)

(१-५) १ मधुच्छन्दाः । २-५ गोपृक्स्थवस्किनो । इन्द्रः । गायत्री ।

- इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनेभ्यः । अस्माकमस्तु केवलः १
 व्यन्तरिक्षमतिरन्मद्रे सोमस्य रोचना । इन्द्रो यदमिन्द्र वलम् २
 उद् गा आजदङ्गिरोभ्य आविष्कृण्वन् गुहा सतीः । अवाञ्चं नुनुदे वलम् ३
 इन्द्रेण रोचना द्विवो हत्तानि हंतितानि च । स्थिराणि न पराणुदे ४
 अपामूर्मिर्मदन्निव स्तोमं इन्द्राजिरायते । वि ते मदां अराजिषुः ५ (२६४)

(४०)

१-३ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः मरुतश्च, २-३ मरुतः । गायत्री ।

- इन्द्रेण सं हि दृक्षसे संजग्मानो अविभ्युषा । मन्दू संमानवंचसा १
 अनवद्यैरुभिद्युभिर्मखः सहस्वदचति । गुणैरिन्द्रस्य काम्यैः २
 आदह स्वधामनु पुनर्गमत्वमैरिरे । दधाना नाम यज्ञियम् ३ (२६७)

(४१)

१-३ गीतमः । इन्द्रः । गायत्री ।

- इन्द्रो वृषीचो अस्थमिर्वृत्राण्यप्रतिष्कृतः । ज्वानं नवतीर्नव १
 इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः पर्वतेष्वपश्रितम् । तद् विदच्छर्यावाति २
 अत्राह गोरमन्वत् नाम त्वष्टुरपीच्यम् । इत्था चन्द्रमसो गुहे ३ (२७०)

॥

अथर्ववेदः । कां २०, प्र० ३६, अनु० ५ ।

४१२

[कां० २०, सू० ४२, मं० १]

(४१)

१-३ कुरुस्तुतिः । इन्द्रः । गायत्री ।

वाचमृष्टापदीमहं नवसक्तिमुत्सृजाम् । इन्द्रात् परि तन्वं मिमे १
 अनु त्वा रोदसी उभे कर्क्षमाणमकृपेताम् । इन्द्र यद् दस्युहाभवः २
 उत्तिष्ठन्नोर्जसा सह पीत्वी शिप्रं अवेपयः । सोममिन्द्र चमू सुतम् ३(२७३)

(४२)

१-३ त्रिशोकः । इन्द्रः । गायत्री ।

मिन्धि विश्वा अप द्विषः परि बाधो जही मुधः । वसुं स्पार्हं तदा भर १
 यद् वीलाविन्द्र यत् स्थिरे यत् पर्शानि पराभूतम् । वसुं स्पार्हं तदा भर २
 यस्य ते विश्वमानुषो भूरेर्दुत्तस्य वेदति । वसुं स्पार्हं तदा भर ३(२७६)

(४३)

१-३ इरिभ्विष्टिः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्र सम्राजं चर्पणीनामिन्द्रं स्तोता नव्यं गीभिः । नरं नृपाहं महिष्ठम् १
 यस्मिन्नुक्थानि रण्यन्ति विश्वानि च श्रवस्या । अपामवो न समुद्रे २
 तं सुष्टुत्या विवासे ज्येष्ठराजं भरे कूत्तुम् । महो वाजिनं सनिभ्यः ३(२७९)

(४४)

१-३ शुनःशेषो देवरातापरनामा । इन्द्रः । गायत्री ।

अयमुं ते समेतसि कपोतं इव गर्भधिम । वचस्तच्चिन्न ओहसे १
 स्तोत्रं राधानां पते गिर्वाहो वीर यस्य ते । विभूतिरस्तु सुनुता २
 ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतयेऽस्मिन् वाजे शतक्रतो । समन्येषु ब्रवावहे ३(२८२)

(४५)

१-३ इरिभ्विष्टिः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्रणेतारं वस्यो अच्छा कर्तारं ज्योतिः समस्तु । सासहसिं युधामित्रान् १
 स नः पभिः पारयाति स्वस्ति नावा पुरुहूतः । इन्द्रो विश्वा अति द्विषः २
 स त्वं न इन्द्र वाजेभिर्दशस्या च गातुया च । अच्छा च नः सुभ्रं नैषि ३(२८५)

(४६)

(१-२१) १-३ सुक्रतः ७ १ इरिभ्विष्टिः ४-६, १०-१२ मधुच्छन्दाः १३-२१ प्रस्कणवः ।

इन्द्रः, १३-२१ सूर्यः । गायत्री ।

तमिन्द्रं वाजयामसि महे वृत्राय हन्तवे । स वृषा वृषभो भुवत् १(२८६)

कां० २०, प्र० ३६, अ० ५]

४१३

[अथर्ववेदः । कां० २०, सू० ४७, मं० २]

इन्द्रः स दामने कृत ओजिष्ठः स मदे दितः	। द्युम्नी श्लोकी स सोम्यः	२
गिरा वज्रो न संभृतः सबलो अनपच्युतः	। ववक्ष ऋषो अस्तृतः	३
इन्द्रमिदं गाथिनो ब्रुहदिन्द्रमर्कोभिरकिणः	। इन्द्रं वाणीरनूपत	४
इन्द्र इन्द्रयोः सचा संमिश्र आ वचोयुजा	। इन्द्रो वज्री हिंरण्ययः	५
इन्द्रो वीर्याय चक्षस आ सूर्य रोहयद विवि	। वि गोभिरदिमैरयत	६
आ याहि सुप्रमा हि त इन्द्र सोमं पिबा इमम्	। एदं ब्रहिः संवो मम	७
आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी वहतामिन्द्र केशिना	। उप ब्रह्माणि नः शृणु	८
ब्रह्माणस्त्वा वयं युजा सोमपांमिन्द्र सोमिनः	। सुतावन्तो हवामहे	९
युञ्जन्ति ब्रध्नमरुपं चरन्तं परि तस्थुषः	। रोचन्ते रोचना विवि	१०
युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथं	। शोणा धृष्ण नृवाहसा	११
केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मया अपेशसे	। समुषाद्विरजायथाः	१२
उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः	। इशे विश्वाय सूर्यम्	१३
अप त्ये तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यकुभिः	। मूराय विश्वचक्षसे	१४
अदृशन्नस्य केतवो वि इमयो जना अनु	। भ्राजन्ते अग्नयो यथा	१५
तरणिर्विश्वदंशतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य	। विश्वमा भांसि रोचन	१६
प्रत्यङ् देवानां विशः प्रत्यङ्मुदेषि मानुषीः	। प्रत्यङ् विश्वं चृद्दिशे	१७
येना पावक चक्षसा धुरण्यन्तं जना अनु	। त्वं वरुण पश्यसि	१८
वि द्यामेपि रजस्पृश्वहर्मिमानो अक्तुभिः	। पश्यं जन्मानि सूर्य	१९
सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य	। शोचिष्केशं विचक्षणम्	२०
अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूरौ रथस्य नृपयुः	। ताभिर्याति स्वयुक्तिभिः	२१ (३०६)

(४८)

(१-६) खिलम्, ४-६ सपैराज्ञी । सूर्यः, गौः । गायत्री ।

अभि त्वा वचंसा गिरः सिञ्चन्तीराचरण्यवः	। अभि वत्सं न धेनवः	१
ता अर्पन्ति शुभ्रियः पृञ्चन्तीवचंसा प्रियः	। जातं जात्रीर्यथा हुदा	२
वज्रापवसाध्यः कीर्तिभ्रियमाणमावहन्	। महामायुर्वृतं पयः	३
आयं गौः पृश्निरकमीदसदन्मातरं पुरः	। पितरं च प्रयन्तस्वः	४
अन्तश्चरति रोचना अस्य प्राणादपानतः	। व्यस्यन्माहिषः स्वः	५
विंशद् धामा वि राजति वाक् पतङ्गो अंशिभ्रियत्	। प्रति वस्तोरहर्द्युभिः	६ (३१२)

मथर्ववेदः । कां० २०, प्र० ३६, अनु० ५]

४१४

[कां० २०, सू० २९, मं० १]

(४९)

१-७ खिलम् । ४-५ नोधाः; ६-७ मेध्यातिथिः । गायत्रीः ४-५ प्रगाथः (चिपमा बृहती + समा सतोबृहती)

यच्छक्रा वाचमारुहन्नन्तरिक्षं सिपासथः । सं देवा अमवन् वृषां	१
शक्रो वाचमधृष्टायोरुवाचो अधृष्टुहि । मंहिष्ठ आ मवृद्धिवि	२
शक्रो वाचमधृष्टुहि धामधर्मन् विराजति । विमदन् बर्हिःसरन्	३
तं वो वृस्ममृतीपहं वसोमन्दानमन्धंसः ।	
अभि वत्सं न स्वसरेषु धेनव इन्द्रं गीर्भिर्नवामहे	४
द्युक्षं सुदानुं तविषीमिरावृतं गिरिं न पुरुभोजसम् ।	
क्षुमन्तं वाजं श्रुतिनं सहस्रिणं मक्षू गोमन्तमीमहे	५
तत् त्वां यामि सुवीर्यं तद् ब्रह्म पूर्वाचित्तये ।	
येना यतिभ्यो भृगवे धने हिते येन प्रस्कण्वमाविथ	६
येना समुद्रमसृजो महीरपस्तदिन्द्र वृष्णि ते शवः ।	
सद्यः सो अस्य महिमा न संनशे यं क्षोणीरनुचक्रदे	७ (३१९)

(५०)

१-२ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । प्रगाथः (चिपमा बृहती + समा सतोबृहती) ।

कन्नव्यो अतसीनां तुरो गृणीत मर्त्यः ।	
नही न्वस्य महिमानमिन्द्रियं स्वर्गिणन्तं आनुशुः	१
कदु स्तुवन्तं क्रतयन्त देवत ऋषिः को विप्र ओहते ।	
कदा हवं मघवन्निन्द्र सुन्वतः कदु स्तुवत आ गमः	२ (३२१)

(५१)

(१-४) १-२ प्रस्कण्वः; ३-४ पुष्टिगुः । इन्द्रः । प्रगाथः (चिपमा बृहती + समा सतोबृहती)

अभि प्र वः सुरार्धसमिन्द्रमर्चं यथा विदे ।	
यो जर्जितुभ्यो मघवा पुरुवसुः सहस्रेणैव शिक्षति	१
शतानीकेव प्र जिगाति धृष्ण्या हन्ति वृत्राणि वृशुषे ।	
गिरिरेव प्र रसां अस्य पिन्विरे दत्राणि पुरुभोजसः	२
प्र सु श्रुतं सुरार्धसमर्चां शक्रमभिष्टये ।	
यः सुन्वते स्तुवते काम्यं वसु सहस्रेणैव मंहते	३ (३२४)

कां० २०, प्र० ३६, अनु० ५]

४१५

[अथर्ववेदः । कां० २०, सू० ५१, मं० ४]

शतानीका हेतयो अस्य दुष्टरा इन्द्रस्य समिषो महीः ।
गिरिनं भुज्मा मघवत्सु पिन्वते यदीं सुता अमन्दिषुः

४ (३२५)

(५२)

१-३ मेघ्यातिथिः । इन्द्रः । बृहती ।

वयं च त्वा सुतावन्त आपो न वृक्तर्षहिषः ।
पवित्रस्य प्रस्रवणेषु वृत्रहन् परि स्तोतारं आसते
स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः ।
कदा सुतं तृषाण ओक्ता आ गम इन्द्रं स्वव्दीव वंसंगः
कण्वेभिर्धृष्णवा धृपद् वाजं दपिं सहस्रिणम् ।
पिशङ्गरूपं मघवन् विचर्पणे मूक्षू गोमन्तमीमहे

१

२

३ (३२८)

(५३)

१-३ मेघ्यातिथिः । इन्द्रः । बृहती ।

क ईं वेद सुते सचा पिबन्तं कद् वयो दधे ।
अयं यः पुरो विभिनस्योजसा मन्वानः शिष्यन्धंसः
वृाना मृगो न वारणः पुरुत्रा चरथं दधे ।
नकिंष्ट्रा नि यमदा सुते गमो महाश्वरस्योजसा
य उग्रः सन्ननिष्टृत स्थिरो रणांय संस्कृतः ।
यदि स्तोतुर्मघवां शृण्वन्द्धवं नेन्द्रो योपत्या गमत्

१

२

३ (३३१)

(५४)

१-३ रेभः । इन्द्रः । १ अतिजगती, २-३ उपरिष्ठाद्बृहती ।

विश्वाः पृतना अभिभूतरं नरं सजुस्ततक्षुरिन्द्रं जजुतुश्च राजसे ।
क्रत्वा वरिष्ठं वरं आमुरिमुतोग्रमोजिष्ठं तवसं तरस्विनम्
समीं रेभासो अस्वर्न्निन्द्रं सोमस्य पीतये ।
स्वर्षितिं यदीं वृधे धृतवतो ह्योजसा समूतिभिः
नेभि नमन्ति चक्षसा मेपं विप्रां अभिस्वरा ।
सुदीतयो वो अद्बुहोऽपि कर्णे तरस्विनः समृक्कभिः

१

२

३ (३३४)

अथर्ववेदः । कां० २०, प्र० ३६, अनु० ५]

४२६

[कां० २०, सू० ५५, मं० १]

(५५)

१-३ रेमः । इन्द्रः । बृहती ।

तमिन्द्रं जोहवीमि मघवानमुग्रं सत्रा दधानमप्रतिष्कृतं शवांसि ।
 मंहिष्ठो गीर्भिरा च यज्ञिर्यो वृवर्तद् राये नो विश्वा सुपथा कृणोतु वज्री १
 या इन्द्र भुज आभरः स्वर्नि असुरेभ्यः ।
 स्तोतारमिन्द्रमघवन्नस्य वर्धय ये च त्वे वृक्तवर्हिपः २
 यमिन्द्र दधिपे त्वमश्वं गां भ्रागमव्ययम् ।
 यजमाने सुन्वति दक्षिणावति तस्मिन् तं धेहि मा पुणौ ३ (३३७)

(५६)

१-६ गोतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रो यदाय वावृधे शर्वसे वृजहा नृभिः ।
 तमिन्द्रहस्वाजिपूतेसर्भे हवामहे स वाजेषु प्र नोऽविपत् १
 अस्मि हि वीर सेन्योऽस्मि भूरि परावृदिः ।
 असि वृधस्य चिद् वृधो यजमानाय शिक्षसि सुन्वते भूरि ते वसु २
 यदुदीरते आज्यो भृष्णवे धीयते धना ।
 युक्त्वा यवच्युता हरी कं हनः कं वसौ दधोऽस्माँ इन्द्र वसौ दधः ३
 मदेमदे हि नो वृदिष्यथा गवामृजुक्रतुः ।
 सं गृभाय पुरु अतोभयाहस्त्या वसुं शिशीहि राय आ भर ४
 मादयस्व सुते सचा शर्वसे शूर राधसे ।
 विद्या हि त्वां पुरुवसुषु कामान्समृज्महेऽथा नोऽविता भव ५
 एते ते इन्द्र जन्तवो विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् ।
 अन्तर्हि ख्यो जनानामर्यो वेदो अदांशुषां तेषां नो वेद आ भर ६ (३४३)

(५७)

(१-१६) १-३ मधुच्छन्दाः; ४-७ विश्वामित्रः; ८-१० गृत्समदः; ११-१६ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । गायत्री ।

सुरूप्रकृतुमुतये सुदुर्वामिव गोदुहे । जुहुमसि द्यविद्यवि १
 उर्य नः सवना गंहि सोमस्य सोमपाः पिव । गोदा इद रेवतो मदः २
 अथा ते अन्तमानां विद्याम सुभतीनाम् । मा नो अति ख्य आ गंहि ३
 शुष्मिन्तमं न ऊतये द्युम्निनं पाहि जागृविम् । इन्द्र सोमं शतक्रतो ४ (३४७)

कां० १०, प्र० ३६, अनु० ५]

४१७

[अथर्ववेदः। कां० १०, सू० ५७, नं० ५]

इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पञ्चसु । इन्द्र तानि त आ वृणे	५
अग्निरिन्द्र श्रवो बृहद् द्युम्नं वधिष्व दुष्टरम् । उत ते शुष्मं तिरामसि	६
अर्वावतो न आ गृह्यथो शक्र परावतः । उ लोको यस्ते अद्रिव इन्द्रेह तत् आ गहि ७	
इन्द्रो अङ्ग महद् भयमभी पदपं चुच्यवत् । स हि स्थिरो विचर्षणिः	८
इन्द्रश्च मूलयाति नो न नः पश्चाद्वृधं नशत् । मद्रं भवाति नः पुरः	९
इन्द्र आशाभ्यस्परि सर्वाभ्यो अमयं करत् । जेता शत्रून् विचर्षणिः	१०
क ईं वेद सुते सचा पिबन्तं कद् वयो दधे ।	
अयं यः पुरो विमिनस्योर्जसा मन्दानः शिष्यन्धसः	११
वृाना मृगो न वारणः पुरुत्रा चरथं दधे ।	
नकिंक्षा नि यमदा सुते गमो महाश्वस्योर्जसा	१२
य उग्रः सन्नर्निष्टत स्थिरो रणाय संस्कृतः ।	
यदि स्तोतुमर्धवां शृणवद्भवं नेन्द्रो योपत्या गमत	१३
वयं घं त्वा सुतार्वन्त आपो न वृक्तवर्हिषः ।	
पवित्रस्य प्रसवणेण वृत्रहन् परि स्तोतारं आसते	१४
स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः ।	
कदा सुतं तृषाण ओक्र आ गम इन्द्र स्वदीव वंसगः	१५
कर्णैर्भिर्धृष्णवा धूपद् वाजं दधि सहस्रिणम् ।	
पिशङ्गरूपं मघवन् विचर्षणे मक्ष गोमन्तमीमहे	१६ (३५९)

(५८)

(१-४) १-२ जमेधः, ३-४ जनदग्निः । १-२ इन्द्रः, ३-४ सूर्यः । प्रगाथः (बृहती+सतोबृहती) ।

आयन्त इव सूर्य विश्वेदिन्द्रस्य भक्षत ।	
वसूनि जाते जनमान ओजसा प्रति भागं न दीधिम	१
अनंशराति वसुदामुपं स्तुहि मद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	
सो अस्य कामं विधतो न रोषति मनो वृानाय चोदयन्	२
वणमृहो असि सूर्य वडादित्य मृहो असि ।	
महस्ते सतो महिमा पनस्यतेऽद्वा देव मृहो असि	३
बद् सूर्य श्रवसा मृहो असि सत्रा देव मृहो असि ।	
मृहा देवानामसुर्यः पुरोहितो विभु ज्योतिरर्वाभ्यम्	४ (३६३)

अथर्व० ५३

अथर्ववेदः । कां० २०, प्र० ३६, अनु० ५]

४१८

[कां० २०, सू० ५९, नं० १]

(५९)

(१-४) १-२ मेध्यातिथिः, ३-४ वसिष्ठः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती-मस्ततोबृहती) ।

उदु त्वे मधुमत्तमा गिरु स्तोमांस ईरते ।

सुत्राजितो धनुसा अक्षितोतयो वाजयन्तो रथा इव १

कण्वा इव भृगवः सूर्या इव विश्वमिद्धीतमानशुः ।

इन्द्रं स्तोमैर्मिर्महयन्त आयवः प्रियमेषासो अस्वरन् २

उदिच्छबस्य रिच्यतेऽशो धनं न जिग्युषः ।

य इन्द्रो हरिवाज्ञ दमन्ति तं रिपो दक्षं दधाति सोमिनि ३

मन्त्रमखर्वं सुधितं सुपेशसं दधात यज्ञियेष्व ।

पूर्वांश्चन प्रसितयस्तरन्ति तं य इन्द्रे कर्मणा भुवत् ४ (१६७)

(६०)

(१-६) १-२ सुकक्षः, सुतकक्षो वा; ४-६ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः । गायत्री ।

एवा ह्यसि वीरपुरेवा शूरं उत स्थिरः । एवा ते राध्वं मनः १

एवा रातिस्तुवीमघ विश्वेभिर्धायि धातुभिः । अथा चिदिन्द्र मे सचा २

मो पु ब्रह्मेव तन्द्रपुर्भुवो वाजानां पते । मत्स्वा सुतस्य गोमंतः ३

एवा ह्यस्य सुनुता विरप्सी गोमंती मही । एका शाखा न वृशुषे ४

एवा हि ते विभूतय ऊतय इन्द्र मावते । सद्यश्चित् सन्ति वृशुषे ५

एवा ह्यस्य काम्या स्तोमं उक्थं च शस्या । इन्द्राय सोमपीतये ६ (३७६)

(६१)

१-६ गोपृक्त्यश्वसूक्तिनौ । इन्द्रः । उष्णिक् ।

तं ते मदं गुणीमसि वृषणं पूत्सु सांसहिम् । उ लोककृत्वुर्मद्विवो हरिश्रियम् १

येन ज्योतीष्यायवे मनवे च विवेदिथ । मन्द्रानो अस्य बर्हिषो वि राजसि २

तद्गद्या चित्त उक्थिनोऽनुं ध्रुवन्ति पूर्वथा । वृषपत्नीरपो जया द्विवेदिवे ३

तम्बुभि प्र गायत पुरुद्वतं पुरुद्वतम् । इन्द्रं गीभिस्तविषमा विवासत ४

यस्य द्विबर्हसो बृहत् सहो वाधार रोदसी । गिरिरज्जो अपः स्ववृषत्वना ५

स राजसि पुरुद्वतं एको वृत्राणि जिघ्रसे । इन्द्र जैत्रा श्रवस्या च यन्तवे ६ (३७९)

कां० २०, प्र० ३६, अनु० ५]

४१९

[अथर्ववेदः। कां० २०, म० ६३, मं० १]

(६२)

(१-१०) १-४ सोमरिः; ५-७ नृमेघः; ८-१० गोपृक्स्थवस्त्किनो। इन्द्रः।

उष्णिक्; १-४ प्रगाथः (बृहती+सतोबृहती)।

वयमु त्वामपूर्व स्थूरं न कच्चिद् भरन्तोऽवस्यवः। वाजं चित्रं हवामहे १
 उप त्वा कर्मभूतये स नो युवोग्रश्चक्राम यो धूयत्।
 त्वामिन्द्रचवितारं ववुमहे सखाय इन्द्र सानसिम् २
 यो न इदमिदं पुरा प्र वस्य आतिनाय तमु व स्तुषे। सखाय इन्द्रभूतये ३
 हयैश्च सत्पतिं चर्षणीसहं स हि प्सा यो अमन्दत।
 आ तु नः स वयति गव्यमश्न्यं स्तोतृभ्यो मघवां शतम् ४
 इन्द्राय सामं गायत विप्राय बृहते बृहत्। धर्मकृते विपश्चिते पनस्यवे ५
 त्वमिन्द्राभिभूरसि त्वं सूर्यमरोचयः। विश्वकर्मा विश्वदेवो महां असि ६
 विभ्राजं ज्योतिषा स्वर्गरगच्छो रोचनं द्विवः। देवास्त इन्द्र मुख्याय येमिरे ७
 तम्बभि प्र गायत पुरुहूतं पुरुहुतम्। इन्द्रं गीर्मिस्तविषमा विवासत ८
 यस्य द्विर्हंसो बृहत् सहो दाधार रोदसी। गिरीरज्वा अपः स्वर्विपत्वना ९
 स राजसि पुरुहुतं एको वृत्राणि जिघ्रसे। इन्द्र जैत्रा श्रवस्या च यन्तवे १० (३८९)

(६३)

(१-९) १-३ भुवनः साधनो वा; ३ (उत्तरार्धः) अरद्वाजः; ४-६ गोतमः; ७-९ पर्वतः।

इन्द्रः। अष्टपुः उष्णिक्।

इमा नु कं भुवना सीपधामेन्द्रश्च विश्वे च देवाः।
 यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां चावित्यैरिन्द्रः सह चीकलपाति १
 आवित्यैरिन्द्रः सर्गणो मरुद्भिरस्माकं भूत्वविता तनूनाम्।
 हत्वाय देवा असुरान् यदायन् देवा देवत्वमभिरक्षमाणाः २
 प्रत्यश्चमर्कमनयं छर्चीभिरादित स्वधामिपिरां पर्यपश्यन्।
 अया वाजं देवहिंतं सनेम मदेम शतहिमाः सुवीराः ३
 य एक इद विदयते वसु मतीय दाशुषे। ईशानो अप्रतिष्कृत इन्द्रो अङ्ग ४
 कदा मर्तमराधसं पदा क्षुम्पमिव स्फुरत्। कदा नः शुश्रुवद् गिर इन्द्रो अङ्ग ५
 यश्चिन्द्रि त्वां बहुभ्य आ सुतावां आविवांसति। उग्रं तत् पर्यते शव इन्द्रो अङ्ग ६
 य इन्द्र सोमपातमो मदः शविष्ठ चेतति। येना हंसि न्यः३ त्विणं तमीमहे ७ (३९६)

अथर्ववेदः । कां० २०, प्र० ३६, अनु० ५]

४२०

[कां० २०, सू० ६३, मं० ८]

येना दशंश्वमभिर्गुं वेपयन्तं स्वर्णिंरम् । येनां समुद्रमाविथा तर्मीमहे ८
 येन सिन्धुं महीरपो रथौ द्व प्रचोदयः । पन्थांमृतस्य यातवे तर्मीमहे ९ (३९८)

(६४)

(१-६) १-३ नृमेघः, ४-६ विश्वमनाः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

एन्द्र नो गधि प्रियः सन्नाजिदगोह्यः । गिरिर्न विश्वतस्पृथुः पतिर्विवः १
 अभि हि संत्य सोमपा उभे ब्रूमथ रोदसी । इन्द्रासिं सुन्वतो वृधः पतिर्विवः २
 त्वं हि शश्वतीनामिन्द्रं वृतां पुरामसिं । हन्ता दस्योर्मनोवृधः पतिर्विवः ३
 एषु मध्वो मदितरं सिञ्च बाध्वर्यो अन्धसः । एवा हि वीर स्तवते सदावृधः ४
 इन्द्रं स्थातर्हरीणां न किंष्टे पूर्व्यस्तुतिम् । उदानंश शर्वसा न भन्दना ५
 तं वो वाजानां पतिमहमहि श्रवस्यवः । अप्रायुभिर्यज्ञेभिर्वावृधेन्यम् ६ (४०४)

(६५)

१-३ विश्वमनाः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

एतो न्विन्द्रं स्तवान् सखाय स्तोभ्यं नरम् । कृष्टीर्यो विश्वा अभ्यस्त्येक इत् १
 अगौरुधाय गुविषे युक्षाय दस्यं वचः । घृतात स्वादीयो मधुनश्च वोचत २
 यस्यामितानि वीर्या । न राधः पर्येतवे । ज्योतिर्न विश्वमभ्यस्ति दक्षिणा ३ (४०७)

(६६)

१-३ विश्वमनाः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

स्तुहीन्द्रं व्यश्ववदनामै वाजिनं यमम् । अर्यो गयं मंहमानं वि वाशुषे १
 एवा नूनमुप स्तुहि वैर्यश्व दशमं नवम् । सुविद्रासं चकृत्यं चरणीनाम् २
 वेत्या हि निकृतीनां वज्रहस्त परिवृजम् । अहरहः शुन्ध्युः परिपदामिव ३ (४१०)

॥ इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥ ५ ॥

(६७)

(१-७) १-३ परच्छेपः, ४-७ मृत्समदः । १, ६ इन्द्रः, २, ४ मरुतः, ३, ५ अग्निः, ७ ऋतवः ।

१-३ अत्यष्टिः, ४-७ जगती ।

[६] वनोति हि सुन्वन् क्षयं परीणसः सुन्वानो हि प्मा यजत्यव द्विषो देवानामव द्विषः ।
 सुन्वान इत् सिपासति सहस्रा वाज्यवृतः ।
 सुन्वानायेन्द्रो ददात्यामुर्वं रयिं ददात्यामुर्वम् १
 मो पु वो अस्मवृमि तानि पौस्या सना भूवन् युञ्जानि मोत जरिपुरस्मत् पुरोत जरिपुः ।
 यद वञ्चित्रं युगेयुगे नव्यं घोषादमर्त्यम् ।
 अस्मासु तन्मरुतो यच्च वृष्टं दिधृता यच्च वृष्टम् २ (४११)

कां० २०, प्र० ३६, अनु० ६]

४११

[अथर्ववेदः । कां० २०, सू० ६५, मं० ३]

अग्निं होतारं मन्ये दास्वन्तं वसुं सुनुं सहसो जातवेदसं विप्रं न जातवेदसम् ।	
य ऊर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवाच्यां कृपा ।	
घृतस्य विम्राष्टिमनुं वण्टि शोचिषा जुह्वानस्य सर्पिषः	३
यज्ञैः संमिश्रलाः पृषतीभिर्ऋष्टिभिर्यामं क्षुभ्रासो अश्विषु प्रिया उत ।	
आसद्या बर्हिर्भरतस्य सूनवः पोत्रादा सोमं पिबता दिवो नरः	४
आ वक्षि देवाँ इह विप्र यक्षि चोशनं होतारं पक्वा योनिषु त्रिषु ।	
प्रति वीहि प्रस्थितं सोम्यं मधु पिवाग्नीध्रात् तव भागस्य तुष्णहि	५
एष स्य ते तन्वो नृमण्यवर्धनः सह ओजः प्रदिवि बाह्वोर्हितः ।	
तुभ्यं सुतो मघवन् तुभ्यमार्भुतस्त्वमस्य ब्राह्मणादा तृपत पिब	६
यमु पूर्वमहुवे तमिदं हुवे सेदु हव्यो वुदिर्यो नाम पत्यते ।	
अध्वर्युभिः प्रस्थितं सोम्यं मधु पोत्रात् सोमं द्रविणोदः पिब क्रतुभिः	७ (४१७)

(६८)

१-११ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः । गायत्री ।

सुरूपकृत्नुमृतये सुदुषामिध गोदुहे	। जुहुमसि द्यविद्यवि	१
उप नः सवना गहि सोमस्य सोमपाः पिब	। गोदा इद रेवतो मदः	२
अथा ते अन्तमानां विद्याम सुमतीनाम्	। मा नो अतिं ख्य आ गहि	३
परेहि विग्रमस्तृतमिन्द्रं पृच्छा विपश्चितम्	। यस्ते सखिभ्य आ वरम्	४
उत भुवन्तु नो निदो निरन्यतश्चिदारत	। दधाना इन्द्र इद दुवः	५
उत नः सुभगाँ अरिर्वोचेयुर्दस्म कृष्टयः	। स्यामेदिन्द्रस्य शर्मणि	६
एमाशुमाशवे भर यज्ञभिर्यं नूमादैनम्	। पतयन्मन्वयस्तस्वम्	७
अस्य पीत्वा शतक्रतो धनो वृत्राणामभवः	। प्रावो वाजेषु वाजिनम्	८
तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयामः शतक्रतो	। धनानामिन्द्र सातये	९
यो रायोऽकर्मिर्महान्सुपारः सुन्वतः सखा	। तस्मा इन्द्राय गायत	१०
आ त्वेता नि धीवृतेन्द्रमभि प्र गायत	। सखाय स्तोमवाहसः	११
पुरुतमं पुरुणामीशानं वायीणाम्	। इन्द्रं सोमे सचा सुते	१२ (४१९)

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० ३६, अनु० ६]

४२९

[कां० १०, सू० ६९, मं० १]

(६९)

१-१२ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः, १२ मरुतः । गायत्री ।

स घा नो योग आ भुवत् स राये स पुरंध्याम् । गमद्-वार्जेभिरा स नः	१
यस्य संस्थे न वृण्वते हरीं समत्सु शत्रवः । तस्मा इन्द्राय गायत	२
सुतपात्रे सुता इमे शुचयो यन्ति वीतये । सोमांसो दध्याशिरः	३
त्वं सुतस्य पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः । इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो	४
आ त्वा विशन्त्वाशवः सोमांस इन्द्र गिर्वणः । शं ते सन्तु प्रचेतसे	५
त्वां स्तोमां अवीवृधन् त्वामुक्त्वा शतक्रतो । त्वां वर्धन्तु नो गिरः	६
अक्षितोतिः सनेद्रिमं वाजमिन्द्रः सहास्रिणम् । यस्मिन् विश्वानि पौर्या	७
मा नो मतीं अभि द्रुहन् तनूनामिन्द्र गिर्वणः । ईशानो यवया वधम्	८
युञ्जन्ति ब्रध्नमरूपं चरन्तं परि तस्थुषः । रोचन्ते रोचना द्विवि	९
युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणा धूष्ण नूवाहसा	१०
केतुं कृण्वन्नैकतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषद्विरजायथाः	११
आदह स्वधामनु पुनर्गर्भत्वमेरिरे । दधाना नाम यज्ञियम्	१२ (४४१)

(७०)

१-२० मधुच्छन्दाः । १, २ इन्द्रः मरुतश्च; २, ४, ५ मरुतः ६-२० इन्द्रः । गायत्री ।

धीलु चिदारुजन्तुभिर्गुहां चिदिन्द्र वह्निभिः । अविन्द उस्त्रिया अनु	१
द्रेवयन्तो यथा मतिमच्छा विदद् वंसु गिरः । महामनूषत श्रुतम्	२
इन्द्रेण सं हि दृक्षसे संजग्मानो अविभ्युषा । मन्द्र समानवर्चसा	३
अनवद्यैरभिद्युभिर्मखः सहस्वदर्चति । गुणैरिन्द्रस्य कार्म्यैः	४
अतः परिज्मन्ना गहि द्विवो वा रोचनादधि । समास्मिन्नृजते गिरः	५
इतो वा सातिमीमहे द्विवो वा पार्थिवादधि । इन्द्रं महो वा रजसः	६
इन्द्रामिद् गाथिनो बृहदिन्द्रमर्कैर्भिरकिणः । इन्द्रं वाणीरनूपत	७
इन्द्र इन्द्रयोः सत्ता संमिश्रल आ वचोयुजा । इन्द्रो वज्री हिरण्ययः	८
इन्द्रो क्रीर्षाय चक्षस आ सूर्य रोहयद् द्विवि । वि गोभिरद्विमैरयत्	९
इन्द्र वार्जेषु नोऽव सहस्रप्रधनेषु च । उग्र उग्रभिर्रुतिभिः	१०
इन्द्रं वयं महाधन इन्द्रमर्भे हवामहे । युजं वृत्रेषु वज्रिणम्	११
स नो वृषन्नमुं चरं सत्रादावृत्तपा वृधि । अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः	१२ (४५१)

कां० १०, प्र० ३६, अनु० ६]

४२३

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० ७०, मं० १३]

तुञ्जेतुञ्जे य उत्तरे स्तोमा इन्द्रस्य वज्रिणः । न विन्दे अस्य सुदुतिम् १३
वृषा युधेव वंसगः कृष्टीरियुर्योजसा । ईशानो अप्रतिष्कृतः १४
य एकश्चर्षणीनां वसूनामिरज्यति । इन्द्रः पञ्च क्षितीनाम् १५
इन्द्रं वो विश्वतुस्परि हवामहे जनैभ्यः । अस्माकमस्तु केवलः १६
एन्द्रं सानसिं रुथिं सजित्वानं सदासहम् । वर्षिष्ठमृतये भर १७
नि येन मुष्टिहत्यया नि वृत्रा रूणधामहे । त्वोतासो न्यवता १८
इन्द्र त्वोतास आ वयं वज्रं घना दंद्मिहि । जयेम सं युधि स्पृधः १९
वयं शूरेभिरस्तृभिरिन्द्र त्वया युजा वयम् । सासह्याम पृतन्युतः २० (४६१)

(७१)

१-१६ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः । गायत्री ।

महौ इन्द्रः परश्च नु महित्वमस्तु वज्रिणे । द्यौर्न प्रथिना शवः १
समोहे वा य आशत नरस्तोकस्य सनिता । विप्रासो वा धियायवः २
यः कुक्षिः सोमपातमः समुद्र इव पिन्वते । उर्वीरापो न काकुदः ३
एवा ह्यस्य सनुतां विरण्शी गोमती मही । एका शाखा न काशुषे ४
एवा हि ते विमृतय ऊतय इन्द्र मावते । सद्यश्चित् सन्ति काशुषे ५
एवा ह्यस्य काम्या स्तोमं उक्थं च शस्या । इन्द्राय सोमपीतये ६
इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो विश्वेभिः सोमपर्वभिः । महौ अभिष्टिरोजसा ७
एमेनं सृजता सुते मन्दिमिन्द्राय मन्दिने । चक्रिं विश्वानि चक्रे ८
मत्स्वां सुशिप मन्दिभि स्तोमैर्भिविश्वचर्षणे । सत्रेषु सर्वनेष्वा ९
असृग्रमिन्द्र ते गिरः प्रतित्वामुर्वहासत । अजोपा वृषमं पतिम् १०
सं चोदय चित्रमवाग् राध इन्द्र वरेण्यम् । असदित ते विमु प्रभु ११
अस्मान्सु तत्र चोदयेन्द्र राये रभस्वतः । तुर्विद्युम्न यशस्वतः १२
सं गोमदिन्द्र वाजवदस्मे पृथु श्रवो बृहत् । विश्वायुर्धेह्यक्षितम् १३
अस्मे धेहि श्रवो बृहद् द्युन्नं सहस्रसातमम् । इन्द्र ता रुथिनीरिषः १४
वसोरिन्द्र वसुपतिं गीर्भिर्गुणन्तं ऋगिर्यम् । होम गन्तारमृतये १५
सुतेसुति न्योक्ते बृहद् बृहत् एवुरिः । इन्द्राय शूषमर्चति १६ (४७७)

॥ इति षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० २६, अनु० ७]

४१४

[कां० १०, सू० ७२, मं० १]

(७१)

१-३ परच्छेपः । इन्द्रः । अत्यष्टिः ।

- [७] विश्वेषु हि त्वा सर्वनेषु तुञ्जते समानमेकं वृषमण्यवः पृथक् स्वः सनिष्यवः पृथक् ।
 तं त्वा नावं न पर्षणिं शूषस्य धुरि धीमहि ।
 इन्द्रं न यज्ञैश्चितयन्त आयव स्तोमैर्भिरिन्द्रमायवः १
 वि त्वा ततसे मिथुना अवस्यवो व्रजस्य साता गव्यस्य निःसृजः सक्षन्त इन्द्र निःसृजः ।
 यद् गव्यन्ता द्वा जना स्वार्थन्ता समूहसि ।
 आविष्कारिक्वद वृषणं सचामुवं वज्रमिन्द्र सचामुवंम् २
 उतो नो अस्या उपसो जुपेत ह्यर्कस्य बोधि हविषो हवीमभिः स्वर्पाता हवीमभिः ।
 यदिन्द्र हन्तवे मृधो वृषा वज्रिं चिकेतसि ।
 आ मे अस्या वेधसो नवीयसो मन्मं श्रुधि नवीयसः ३ (४८०)

(७२)

(१-६) १-३ वसिष्ठः, ४-६ वसुकः । इन्द्रः । विराट्, ४-५ जगती, ६ अभिसारिणी ।

- तुम्येविमा सर्वना शूर विश्वा तुभ्यं ब्रह्माणि वर्धना कृणोमि ।
 त्वं नृभिर्हव्यो विश्वधांसि १
 नू चिच्छु ते मन्यमानस्य वृस्मोर्वंशुवन्ति महिमानमुग्र ।
 न वीर्यमिन्द्र ते न राधः २
 प्र वो महे महिवृधे भरध्वं प्रचेतसे प्र सुमतिं कृणुध्वम् ।
 विशः पूर्वीः प्र चरा चर्षणिप्राः ३
 यदा वज्रं हिरण्यमिदथा रथं हरी यमस्य वहतो वि सूरिभिः ।
 आ तिष्ठति मघवा सन्श्रुत इन्द्रो वाजस्य वीर्यश्रवस्सपतिः ४
 सो चिच्छु वृष्टिर्यथा स्वा सचा इन्द्रः श्मश्रूणि हरितामि पुण्युते ।
 अवं वेति सुक्षयं सुते मधूविद धूनीति वातो यथा वनम् ५
 यो वाचा विवाचो मध्रवाचः पुरू सहस्राशिवा जघान ।
 तत्तादिदस्य पौर्यं गुणीमासि पितेव यस्तर्विषीं वावृधे शर्वः ६ (४८६)

(७३)

१-७ शुनःशेपः । इन्द्रः । परुक्लिः ।

- यच्चिद्धि सत्य सोमपा अनाशस्ता इव स्मासि ।
 आ तु न इन्द्र शंसय गोपवश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ १ (४८७)

कां० १०, प्र० १६, अतु० ७]

४२५

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० ७४, मं० २]

शिभिन् वाजानां पते शचीवस्तव कुंसना ।	
आ तू न इन्द्र शंसय गोध्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	२
नि ध्वापया मिथुदृशां सस्तामबुध्यमाने ।	
आ तू न इन्द्र शंसय गोध्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	३
ससन्तु त्या अरतयो बोधन्तु शूर रातर्यः ।	
आ तू न इन्द्र शंसय गोध्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	४
सभिन्द्र गर्वभं मृण नुवन्तं पापयामुया ।	
आ तू न इन्द्र शंसय गोध्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	५
पताति कुण्डूणाच्या दूरं वातो वनादधि ।	
आ तू न इन्द्र शंसय गोध्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	६
सर्वं परिक्रोशं जहि जम्भयां कृकवृश्वम् ।	
आ तू न इन्द्र शंसय गोध्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	७ (४९१)

(७५)

१-३ परुच्छेपः । इन्द्रः । अत्यष्टिः ।

वि त्वा ततस्त्रे मिथुना अवस्यवो वृजस्य साता गव्यस्य निःसृजः सक्षन्त इन्द्र निःसृजः ।	
यद् गव्यन्ता द्वा जना सर्वं र्यन्तां समूर्हसि ।	
आविष्करिक्कद् वृषणं सचामुवं वज्रमिन्द्र सचामुवं	१
विकुष्टे अस्य वीर्यस्य पूरवः पुरो यदिन्द्र शारदीरवातिरः सासहानो अवातिरः ।	
शासुस्तमिन्द्र मर्त्यमर्यज्युं शवसरपते ।	
महीममुष्णाः पृथिवीमिमा अपो मन्दसान इमा अपः	२
आदित् ते अस्य वीर्यस्य चार्किरन् मदेषु वृषन्नुशिजो यदाविथ सखीयतो यदाविथ ।	
चकर्थं कारमेभ्यः पुतनासु प्रवन्तवे ।	
ते अन्यामन्यां नद्यं सनिष्णत श्रवस्यन्तः सनिष्णत	३ (४९६)

(७६)

१-८ वसुक्रः । इन्द्रः । शिष्टुप् ।

वने न वा यो न्यधायि चाकं ह्यचिर्वा स्तोमो भुरणावजीगः ।	
यस्येदिन्द्रः पुरुदिनेषु होता नृणां नयो नृतमः क्षपावान्	१ (४९७)

अथर्व० ५४

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० ३६, अनु० ७]

४२६

[कां० १०, सू० ७६, मं० १]

प्र ते अस्या उपसः प्रापरस्या नृतौ स्याम नृतमस्य नृणाम् ।	
अनु त्रिशोकः शतमावहन्नृन् कुत्सेन रथो यो असन् ससवान्	२
कस्ते मद इन्द्र रन्त्यो भूद् दुरो गिरो अभ्युग्रो वि धाव ।	
कद् बाहो अवांगुर्प मा मनीषा आ त्वा शक्यामुपमं राधो अन्नैः	३
कटु द्युम्नमिन्द्र त्वावतो नृन् कया धिया करसे कन्न आगन् ।	
मित्रो न सत्य उरुगाय भृत्या अश्वे समस्य यदसन् मनीषाः	४
प्रेर्य सूरौ अर्थं न पारं ये अस्य कामं जनिधा इव गमन् ।	
गिरश्च ये ते तुविजात पूर्वा नरे इन्द्र प्रनिशिक्षन्त्यन्नैः	५
मात्रे नु ते सुमिंते इन्द्र पूर्वी द्यौर्मज्जमा पृथिवी काव्येन ।	
वराय ते वृतवन्तः सुतासः स्वाङ्गान् भवन्तु पीतये मधूनि	६
आ मध्वो अस्मा असिचक्रमत्रमिन्द्राय पूर्णं स हि सत्यराधाः ।	
स वावृधे वरिमन्ना पृथिन्या अभि कत्वा नर्यः पौर्यैश्च	७
व्यानल्लिन्द्रः पृतनाः स्वोजा आस्मै यतन्ते सख्याय पूर्वीः ।	
आ स्मा रथं न पृतनासु तिष्ठ यं भद्रया सुमत्या चोदयासे	८ (५०४)

(७७)

१-८ वामदेवः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ सत्यो यातु मघवो ऋजीवी द्रवन्त्वस्य हरय उप नः ।	
तस्मा इदन्धः सुपुमा सुदर्शमिहाभिपित्वं करते गृणानः	१
अव स्य शूराध्वनो नान्तेऽस्मिन् नो अद्य सर्वे मन्दध्वे ।	
शंसात्युक्थमुशनेव वेधाश्चिकितुषे असुर्यायि मन्म	२
कविर्न निण्यं विदथानि साधन् वृणा यत् सेकं विपिपानो अचीत् ।	
द्विव इत्था जीजनत सप्त कारुणह्वा चिच्चकुर्वयुना गृणन्तः	३
स्वयं यद वेदिं सुहशीकर्मैर्महि ज्योतीं रुरुचुर्यद् वस्तोः ।	
अन्धा तमांसि दुधिता विचक्षे नृभ्यश्चकार नृतमो अभिष्टौ	४
ववक्ष इन्द्रो अमितमृजीष्युभे आ पंगौ रोदसी महित्वा ।	
अतश्चिदस्य महिमा वि रेच्युभि यो विश्वा भुवना बभूव	५
विश्वानि शक्रो नर्याणि विद्वानपो रिरिच सखिभिर्निकभिः ।	
अश्मानं चिद् ये बिभिदुर्वचोभिर्व्रजं गोर्मन्तमुशितो वि ववुः	६ (५१०)

कां० १०, प्र० १६, अं० ७,

४१७

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० ७७, मं० ७]

अपो वृत्रं वन्निवासं पराहन् प्रावत् ते वज्रं पृथिवी सचेताः ।

प्राणांसि समुद्रिपाण्यैनोः पतिर्भवं छर्वसा शूर धृष्णो

७

अपो यदद्रिं पुरुहूत दर्दराविर्भुवत् सरमां पूर्य ते ।

स नो नेता वाज्रमा दीधि भूरि गोत्रा रुजन्नङ्गिरोभिर्गृणानः

८

(५१२)

(७८)

१-२ शंयुः । इन्द्रः । गायत्री ।

तद् वो गाय सुते सचा पुरुहूताय सत्वने । शं यद् गवे न शाकिने १

न या वसुनि यमते वानं वाजस्य गोमंतः । यत् सीमुष श्रवद् गिरः २

कुवित्सस्य प्र हि वजं गोमन्तं दस्युहा गमत् । शचीभिरपं नो वरत् ३ (५१५)

(७९)

१-२ वसिष्ठः शकिर्वा । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती+सतोबृहती) ।

इन्द्र क्रतुं न आ भेर पिता पुत्रेभ्यो यथा ।

शिक्षां णो अस्मिन् पुरुहूत यामनि जीवा ज्योतिरशीमहि १

मा नो अज्ञाता वृजना दुराधोऽं माशिवासो अव क्रमुः ।

त्वया व्यं प्रवतः शश्वतीरपोऽति शूर तरामसि २ (५१७)

(८०)

१-२ शंयुः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती+सतोबृहती) ।

इन्द्र ज्येष्ठं न आ भेर ओजिष्ठं पपुर्नि भवं ।

येनेमे चित्र वज्रहस्त रोदसी ओमे सुशिष प्राः १

त्वामुग्रमवसे चर्षणीसहं राजन् देवेषु ह्रमहे ।

विश्वा सु नो विथुरा पिबुना वंसोऽमित्रान् सुषहान् कृधि २ (५१९)

(८१)

१-२ पुरुहन्मा । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती+सतोबृहती) ।

यद् द्याव इन्द्र ते ज्ञातं ज्ञातं भूर्मीरुन स्युः ।

न त्वा वज्रिन्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी १

आ पंपाथ महिना वृष्ण्या वृषन् विश्वा शबिष्ठ शर्वसा ।

अस्मां अव मघवन् गोमति वृजे वज्रिं चित्राभिर्कृतिभिः २ (५२१)

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० ३१, अं० ७]

४१८

[कां० २०, सू० ८२, मं० १]

(८१)

१-२ वसिष्ठः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती + सतोबृहती) ।

यदिन्द्र यावत्स्त्वमेतावद्बृहतीशीर्ष्य ।

स्तोतारमिद् दिधिषेय रदावसो न पापत्वाय रासीय १

शिक्षेयमिन्महयते विवेदिवे राय आ कुहचिद्विदे ।

नहि त्वव्युन्यन्मघवन् न आप्यं वस्यो अस्ति पिता चन २ (५१३)

(८२)

१-२ शंयुः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती + सतोबृहती) ।

इन्द्र त्रिधातुं शशुणं त्रिवक्तृयं स्वस्तिमत् ।

छर्दिर्यच्छ मघवन्द्रयश्च मह्यं च यावयां विद्युमेभ्यः १

ये गर्वता मनसा शत्रुमावुभुरभिप्रन्नन्ति धृष्णुया ।

अथ स्मा नो मघवन्नन्द्र गर्वणस्तनूपा अन्तमो भव २ (५१५)

(८३)

१-३ मधुच्छन्दाः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रा याहि चित्रभानो सुता इमे त्वायवः । अण्वीमिस्तनां पूतासः १

इन्द्रा याहि धियेषितो विप्रजुतः सुतावतः । उप ब्रह्माणि वाघतः २

इन्द्रा याहि तूतुजान उप ब्रह्माणि हरिवः । सुते दधिष्व नश्चनः ३ (५१८)

(८५)

(१-४) १-२ प्रगाथः, ३-४ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती+सतोबृहती) ।

मा चिवृन्यद् वि शंसत सखायो मा रिषण्यत ।

इन्द्रमित स्तोता वृषणं सचां सुते मुहुरुक्था च शंसत १

अवकक्षिणं वृषभं यथाजुं गां न चर्यणीसहम् ।

विद्वेषणं संवर्ननोभयंकरं महिष्ठमुभयविर्नन् २

यच्चिद्वि त्वा जना इमे नाना हवन्त ऊतये ।

अस्माकं ब्रह्मेवमिन्द्र भूतु तेहा विश्वा च वर्धनम् ३

वि तर्तुर्यन्ते मघवन् विप्रश्चितोऽर्यो विपो जनानाम् ।

उप क्रमस्व पुरुषपुमा मर वाजं नेदिष्ठमुतये ४ (५३१)

कां० १०, प्र० ३६, अ० ७ ।

४१९

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० ८६, मं० १]

(८६)

१ विश्वामिथः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजां युनज्मि हरी सखाया सधमाद आशू ।
स्थिरं रथं सुखमिन्द्राधितिष्ठन् प्रजानन् विद्रां उपं याहि सोमम् १ (५३३)

(८७)

१-७ वसिष्ठः । इन्द्रः, ७ बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

अध्वर्यवोऽरुणं दुग्धमंशुं जुहोतन वृषभाय क्षितीनाम् ।
गौराद् वेदीयां अवपानमिन्द्रो विश्वाहेद् याति सुतसोममिच्छन् १
यद् दधिपे प्रादिवि चार्वन्नं द्विवेदिवे पीतिमिदस्य वाक्षि ।
उत हृदोत मर्नसा जुषाण उशस्मिन्द्र प्रस्थितान् पाहि सोमान् २
जज्ञानः सोमं सहसे पपाथ प्र ते माता महिमानमुवाच ।
एन्द्र पमाथोर्वन्तरिक्षं युधा देवेभ्यो वरिवश्चकथ ३
यद् योधया महतो मन्यमानान् साक्षाम् तान् बाहुभिः शाशदानान् ।
यद् वा नृमिवृत इन्द्राभियुध्यास्तं त्वयाजिं सौश्रवसं जयेम ४
प्रेन्द्रस्य वाचं प्रथमा कृतानि प्र नूतना मवा या चकार ।
यदेददेवीरसंहिष्ट माया अथामवत् केवलः सोमो अस्य ५
तवेदं विश्वमभितः पशव्यं यत् पश्यासि चक्षसा सूर्यस्य ।
गवामसि गोपतिरेक इन्द्र भक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः ६
बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो विव्यस्वेषाथे उत पार्थिवस्य ।
धत्तं रथिं स्तुवते कीरये चिद् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ (५४०)

(८८)

१-६ वामदेवः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

यस्तस्तम्भ सहसा वि ज्मो अन्तान् बृहस्पतिस्त्रिषधस्थो खेण ।
तं प्रत्नास ऋषयो दीर्घ्यानाः पुरो विप्रो दधिरे मन्द्रजिह्वम् १
धुनेतयः सुप्रकेतं मदन्तो बृहस्पते अभि ये नस्तत्तुषे ।
पृषन्तं सुप्रमदं धमूवं बृहस्पते रक्षतादस्य योनिम् २
बृहस्पते या परमा परावदत् आ तं ऋतस्पृशो नि वेदुः ।
तुभ्यं खाता अवता अद्रिदुग्धा मध्वं श्रोतन्त्यभितो विरुशाम् ३ (५४१)

अथर्ववेदः । कां० २०, प्र० २६, अनु० ७]

४३०

[कां० २०, सू० ८८, मं० ४]

बृहस्पतिः प्रथमं जायमानो महो ज्योतिषः परमे ऋषेऽमिन् ।
 सप्तास्यस्तुविजातो रवेण वि सप्तरश्मिर्धमत् तमांसि ४
 स सुष्टुभा स ऋक्ता गुणेन बलं रुरोज फलिंगं रवेण ।
 बृहस्पतिरुसिया हन्यसूदुः कनिकदुद् वावशतीरुदाजत् ५
 एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः ।
 बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम् ६ (५४६)

(८९)

१-११ कृष्णः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अस्तेव सु प्रतरं लायन्स्यन् भूपञ्चिव प्र भरा स्तोममस्मै ।
 वाचा विभास्तरत् वाचमर्यो नि रांमय जरितः सोम इन्द्रम् १
 वोहेन गामुप शिक्षा सखायं प्र बोधय जरितर्जारभिन्द्रम् ।
 कोशं न पूर्णं वसुना न्यष्टुमा च्यावय मघदेवाय शूरम् २
 किमङ्ग त्वा मघवन् भोजमाहुः शिशिहि मां शिशयं त्वां शृणोमि ।
 अप्रस्वती मम धीरस्तु शक्र वसुविदं भगभिन्द्रा भरा नः ३
 त्वां जनां ममसत्येर्विन्द्र संतस्थाना वि ह्वयन्ते समीके ।
 अत्रा युजं कृणुते यो हविष्मान्नासुन्वता सख्यं वंष्टि शूरः ४
 धनं न स्पन्दं बहुलं यो अस्मै तीव्रान्तसोमो आसुनोति प्रयस्वान् ।
 तस्मै शत्रून्सुतुकान् प्रातरहो नि स्वप्नान् युवति हन्ति वृत्रम् ५
 यस्मिन् वयं दधिमा शंसमिन्द्रे यः शिश्रायं मघवा काममस्मै ।
 आराच्चित्र सन् भयतामस्य शत्रुर्न्यस्यै द्युम्ना जन्यां नमन्ताम् ६
 आराच्छत्रुमपं बाधस्व दूरमुग्रो यः शम्भः पुरुहूत तेन ।
 अस्मे धेहि यवमद् गोमदिन्द्र कूधी धियं जरित्रे वाजरत्नाम् ७
 प्र यमन्तवृषसवासो अग्मन् तीव्राः सोमा बहुलान्तांस इन्द्रम् ।
 नाहं व्रामानं मघवा नि यंसन् नि सुन्वते वहति भूरि वामम् ८
 उत प्रहामतिदीवा जयति कुतमिव श्वघ्नी वि चिनोति काले ।
 यो देवकांसो न धनं रुणद्धि समित् तं रायः सृजति स्वधामिः ९
 गोभिष्टेरेमामति दुरेवां यवेन वा क्षुधं पुरुहूत विश्वे ।
 वयं राजसु प्रथमा धनान्यरिंशसो वृजनीभिर्जयेम १० (५५६)

कां० १०, प्र० २६, अट्ट० ७]

४३१

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० ८९, मं० ११]

बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादग्रायोः ।

इन्द्रः पुस्तोदुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरीयः कृणोतु

११ (५५७)

(९०)

१-३ भरद्वाजः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

यो अद्विभित प्रथमजा ऋतावा बृहस्पतिराङ्गिरसो हविष्मान् ।

द्विर्वह्जमा प्राघर्मसत् पिता न आ रोदसी वृषभो रोरवीति

१

जनाय चिद् य ईवत उ लोकं बृहस्पतिर्वृहती चकार ।

घ्नन् वृत्राणि वि पुरो ददरीति जयं छत्रमित्रान् पुत्सु साहन्

२

बृहस्पतिः समजयद् वसूनि महो व्रजान् गोमतो देव एषः ।

अपः सिपांसुन्स्वर्गं रपतीतो बृहस्पतिर्हन्त्यमित्रमर्कैः

३ (५६०)

॥ इति सप्तमोऽनुवाकः ॥७॥

(९१)

१-११ अयास्यः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

[८] इमां धियं सप्तशीर्ष्णीं पिता न ऋतप्रजातां बृहतीमविन्दत् ।

तुरीयं स्विज्जनयद् विश्वजन्वोऽयास्यं उक्थमिन्द्राय शंसन्

१

ऋतं शंसन्त ऋजु दीध्याना दिवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः ।

विप्रं पदमङ्गिरसो दधाना यज्ञस्य धर्मं प्रथमं मनन्त

२

हंसैरिव सखिभिर्वावदन्तिरश्मन्मयानि नहन्ता व्यस्यन् ।

बृहस्पतिरभिकर्तुं क्रुद् गा उत प्रास्तौदुच्चं विद्रो अगायत्

३

अवो द्वाभ्यां पर एकया गा गुहा तिष्ठन्तीरनृतस्य सेतौ ।

बृहस्पतिस्तमसि ज्योतिरिच्छन्नुदमा आकृवि हि तिस्र आर्वाः

४

विभिद्या पुरं शयथेमपानीं निष्ठीणि साकमुदधेरकृन्तत् ।

बृहस्पतिरुपसं सूर्यं गामर्कं विवेद स्तनयन्निव द्यौः

५

इन्द्रो बलं रक्षितारं दुघानां कुरेणव वि चकता रवेण ।

स्वेदास्त्रिभिराशिरमिच्छमानोऽरोदयत् पुणिमा गा अमुष्णात्

६

स इं सत्येभिः सखिभिः शुचद्भिर्गोधायसं वि धनसैरददः ।

ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैर्वमस्वदेभिर्द्रविणं व्यानद

७

ते सत्येन मनसा गोपतिं गा ईयानासं इपणयन्त धीभिः ।

बृहस्पतिर्मिथोअवद्यपेभिरुदसिया असृजत स्वयुरिभः

८

(५६८)

अथर्ववेदः । कां० २०, प्र० ३६, अनु० ८]

४३१

[कां० २०, सू० ९१, मं० ९]

ते वर्धयन्तो मतिभिः शिवाभिः सिंहमिव नानन्दं सधस्थे ।	
बृहस्पतिं वृषणं शूरसातौ भरेभरे अनुं महेम जिष्णुम्	९
यदा वाजमसनद् विश्वरूपमा द्यामरुक्षदुत्तराणि सदा ।	
बृहस्पतिं वृषणं वर्धयन्तो नाना सन्तो बिभ्रतो ज्योतिरासा	१०
सत्यामाशिषं कृणुता वयोधै कीरिं चिद्धचवथ स्वेभिरेवैः ।	
पश्चा मृधो अपं भवन्तु विश्वास्तद् रोदसी शृणुतं विश्वमिन्वे	११
इन्द्रो मूहा महतो अण्वस्य वि मूर्धातमभिनद्वुदस्य ।	
अहन्नहिमरिणात् सप्त सिन्धून् वैवर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः	१२ (५७२)

(९२)

(१-२१) १-१५ प्रियमेधः, १६-२१ पुरुहन्मा । इन्द्रः । १-३ गायत्री; अनुष्टुप्; ८, १३, १७, १९, २१ पङ्क्तिः; १४-१६, १८, २० बृहती ।

अभि प्र गोपतिं गिरेन्द्रमर्चं यथा विदे । सुनुं सत्यस्य सत्पतिम्	१
आ हरयः ससृजिरेडरुपीरधि बहिषि । यत्राभि संनवांमहे	२
इन्द्राय गाव आशिर् दुदुहे वज्रिणे मधु । यत् सीमुपहरे विदत्	३
उद् यद् ब्रध्नस्य बिष्टपं गृहमिन्द्रश्च गन्वहि । मध्वः पीत्वा सचेवहि त्रिः सप्त सद्युः पदे ४	
अर्चत प्राचत प्रियमेधामो अर्चत । अर्चन्तु पुत्रका उत पुरं न धृण्वर्चित	५
अव स्वराति गर्गो गोधा परि सनिष्वणत् ।	
पिङ्गा परि चनिष्कदृदिन्द्राय ब्रह्मोद्यतम्	६
आ यत् पतन्त्येन्युः सुदुघा अनपस्फुरः ।	
अपस्फुरं गृमायत् सोममिन्द्राय पातवे	७
अपादिन्द्रो अपावृक्षिर्विश्वे देवा अमत्सत ।	
वरुण इविह क्षयत् तमापो अभ्यनूयत वत्सं संशिश्वरीरिव	८
सुवेवो असि वरुण यस्य ते सप्त सिन्धवः । अनुक्षरन्ति काकुदं सूर्यं सुषिरामिव	९
यो व्यतीरफाणयत् सुयुक्तो उप वाशुपे । तको नेता तदिद् वपुरुपमा यो अमुच्यत	१०
अतीतु शक्र ओहत इन्द्रो विश्वा अति द्विषः । भिनत् कनीन ओदुनं पृच्यमानं परो गिरा ११	
अर्धको न कुमारकोऽधि तिष्ठन्नव रथम् । स पक्षन्महिषं मृगं पित्रे मात्रे विभुक्तुम्	१२
आ तू सुशिप वपते रथं तिष्ठा हिरण्ययम् ।	
अर्धं युक्षं सचेवहि सहस्रपादमरुधं स्वस्तिगार्मनेहसम्	१३ (५८५)

[कां० १०, अ० ३९, अ० ८]

४३३

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० १२, वं० १४]

तं धेमिन्धा नमस्विन उप स्पृजामासते । अथै चिदस्य सुधितुं यदेतव आवर्तयन्ति वाक्नेन १४
 अनु प्रत्नस्यौकसः प्रियमेधास एषाम् । पूर्वामनु प्रयतिं वृक्तर्चहिषो हितप्रयस आशत १५
 यो राजा चर्षणीनां याता रथेभिरग्निगुः । विश्वासां तरुता पृतनानां ज्येष्ठो यो वृत्रहा गुणे १६

इन्द्रं तं शुभम् पुरुहन्मन्त्रवसे यस्य द्विता विधुर्तरि ।

हस्ताय वज्रः प्रति धायि वर्शतो महो विवे न सूर्यः १७

नकिष्ट कर्मणा नशद् यश्चकार सदावृधम् ।

इन्द्रं न युजैर्विश्वगूर्तमृश्वंसमधृष्टं धृष्णवोऽजिसम् १८

अषाल्हमुष्टं पृतनामु सासहिं यस्मिन् महीरुरुच्चयः ।

तं धेनवो जायमाने अनोनवुद्यावः क्षामो अनोनवुः १९

यद् द्यावं इन्द्र ते शतं शतं मूर्मीरुत स्युः ।

न त्वा दञ्जिन्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी २०

आ पद्माथ महिना वृष्ण्या वृषन् विश्वा शविष्ठु शर्वसा ।

अस्मौ अवं मधवन् गोमति व्रजे वज्रि चित्राभिस्तृतिभिः २१ (५९३)

(९३)

(१-८) १-३ प्रगाथः; ४-८ देवजामयः । इन्द्रः । गायत्री ।

उत् त्वां मन्दन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधो अद्विवः । अवं ब्रह्मद्विषो जहि १

पदा पूर्णरिराधतो नि बाधस्व महौ अंसि । नहि त्वा कश्चन प्रति २

त्वमीशिषे सुतानामिन्द्र त्वमसुतानाम् । त्वं राजा जनानाम् ३

इन्द्रयन्तीरपस्युव इन्द्रं जातमुपासते । भेजानासः सुवीर्यम् ४

त्वमिन्द्र बलादधि सहसो जात ओजसः । त्वं वृषन् वृषेदसि ५

त्वमिन्द्रासि वृत्रहा व्युन्तरिक्षमतिरः । उद् द्यामस्तभ्ना ओजसा ६

त्वमिन्द्र सजोषसमर्क बिभार्य ब्रह्मोः । वज्रं शिशान ओजसा ७

त्वमिन्द्राभिभूरसि विश्वा जातान्योर्जसा । स विश्वा मुव आमवः ८ (६०१)

(९४)

१-११ कृष्णः । इन्द्रः । १-३, १०-११ त्रिष्टुप्; ४-९ जगती ।

आ यात्विन्द्रः स्वपतिर्मदाय यो धर्मणा तूतुजानस्तुर्विष्मान् ।

प्रत्वक्षाणो अति विश्वा सहोऽस्यपारेण महता वृष्ण्येन

१ (६०२)

अथर्व० ५५

अथवेवेदः । का० २०, प्र० १६, अनु० ८]

४१४

[का० २०, प्र० १४, मं० २

सुष्ठामा रथः सुयमा हरीं ते मिम्यक्ष वज्रो नृपते गर्भस्ती ।	
शीर्षं राजन् सुपथा यद्वाङ्मार्गं वर्धमाने ते पुपुषे वृष्ण्यानि	२
एन्द्रवाहो नृपतिं वज्रबाहुमुग्रमुग्रसंस्तविपासं एनम् ।	
प्रत्वक्षसं वृषभं सत्यशुष्ममेमस्मन्ना सध्रुमादो वहन्तु	३
एवा पतिं द्रोणसाचं सचंतसमूर्जं स्कम्भं धरुण आ वृषायसे ।	
ओजः कृष्णं सं गृभाय त्वे अप्यसौ यथा केनिपानामिनो वृधे	४
गर्भस्त्रस्मे वसून्वा हि शंसिषं स्वाशिषं भस्मा यहि सोमिनः ।	
त्वमीशिषे सास्मिन्ना संस्ति बर्हिष्यनाभूष्या तव पात्राणि धर्मेणा	५
पृथक् प्रायन् प्रथमा देवहूतयोऽकृष्णवत् श्रवस्यानि दुष्टरा ।	
न ये शेकुर्नक्षिणां नार्वमारुहमीर्धिव ते न्यविशन्तु केपयः	६
एवैवापागपरे सन्तु दूढयोऽस्वा येपां दुर्युजं आगुयुजे ।	
इथा ये प्रागुपरे सन्ति दावने पुरुणि यत्र वयुनानि भोजना	७
गिरिरञ्जान् रेजमानां आधारयद् द्यौः क्रन्दवुन्तरिक्षाणि कोपयत् ।	
समीचीने धिपणे विष्कभायति वृष्णः घृत्वा मदं उक्यानि शंसति	८
इमं विभर्भि सुकृतं ते अङ्कुशं येनारुजासि मधवं छफारुजः ।	
अस्मिन्सु ते सर्वने अस्त्वोक्थ्यं सुत इष्टो मववन् वाध्याभंगः	९
नोभिष्टोमामातिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।	
वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेना जयेम	१०
बृहस्पतिनः परि पातु पुरुचादुतोत्तस्मादधरादघायोः ।	
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु	११ (६१२)

(१५)

(१-३) १ सुतामदः २-४ सुताः पञ्चजनः । इन्द्रः १ अष्टिः २-४ शकरी ।

त्रिकंशकेषु महियो यवांशिरं तुविशन्मस्तुपत् सोममापिबद् विष्णुना सुतं यथावशत् ।
 स ई गमात् नृ महि कर्म कर्तवे महाभुक्तं सेनं सन्धद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः १
 यो त्वस्मै पुरोथमिन्द्राक्ष क्षुपमर्चत ।

अभीके चिदु लोककृत संगे समस्तं वृद्धास्माकं बोधि बोद्धिता

नमन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वंसु

२ (६१४)

का० १०, प्र० १६, अनु० ८]

४३५

[अथर्ववेदः । का० १०, सू० १५, मं० ३]

त्वं सिन्धूरवासुजोऽधराचो अहन्नहिम् ।

अगन्नुरिन्द्र जज्ञिषे विश्वं पुण्यमि वारुं ते त्वा परिं प्वजामहे

नमन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वंसु

३

वि पु विश्वा अरांतयोऽर्यो नशान्त नो धियः ।

अस्तासि शत्रवे वधं यो न इन्द्र जिघांसति या ते रातिर्वृद्धिर्वसु

नमन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वंसु

४ (६१६)

(१६)

(१-२४) १-५ पूरणः; ६-१० यक्षमनाशनः; ११-१६ रक्षोहाः; १७-२३ विवृहाः; २४ प्रचेताः । १-५ इन्द्रः;
 ६-१० यक्षमनाशनम्; ११-१६ गर्भसंस्त्रावः; १७-२३ यक्षमनाशनम्; २४ दुःश्वमघ्नम् ।
 १-१० त्रिष्टुप्; ११-२४ अनुष्टुप् ।

तीवस्याभिर्वयसो अस्य पाहि सर्वतथा वि हरीं इह मुञ्च ।

इन्द्र मा त्वा यजमानासो अन्ये नि रीरमन् तुभ्यमिमे सुतासः

१

तुभ्यं सुतास्तुभ्यम् सोत्वासस्तां गिरः श्वात्रया आ ह्वयन्ति ।

इन्द्रेदमद्य सर्वं जुषाणो विश्वस्य विद्धां इह पाहि सोमम्

२

य उञ्जता मनसा सोममस्मै सर्वहृदा देवकामः सुनोति ।

न गा इन्द्रस्तस्य परां ददाति प्रशस्तमिच्छारुमस्मै कृणोति

३

अनुरूपदो भवत्येषो अस्य यो अस्मै रेवान् न सुनोति सोमम्

निररन्तौ मघवा तं दधाति ब्रह्मद्विषो हन्त्यनानुदिष्टः

४

अश्वायन्तो गव्यन्तो वाजयन्तो हवामहे त्वोपगन्तुवा उ ।

आमूर्षन्तस्ते सुमतौ नवायां वयमिन्द्र त्वा शुनं हुवेम

५

मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय कर्मज्ञातयक्ष्मादुत राजयक्ष्मात् ।

गार्हिर्जग्राह यद्येतदेनं तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्तमेनम्

६

यदि क्षितायुर्यदि वा परेतो यदि मृत्योरन्तिकं नीति एव ।

तमा हरामि निर्कीतरूपस्थादरुपांशमेनं शतशारदाय

७

सहस्राक्षेण शतवीर्येण शतायुषा हविषाहार्पमेनम् ।

इन्द्रो यथैनं शरद्वो नयात्यति विश्वस्य दुरितस्य पारम्

८

शतं जीव शरद्वो वर्धमानः शतं हेमन्तान्छतमु वसन्तान् ।

शतं तु इन्द्रो अग्निः संक्षिता बृहस्पतिः शतायुषा हविषाहार्पमेनम्

९ (६१५)

अथर्ववेदः । कां० २०, प्र० २६, अनु० ८]

४१६

[कां० २०, सू० १६, मं० १०]

- आहर्षिमविदं त्वा पुनरागाः पुनर्णवः ।
 सर्वाङ्गः सर्वं ते चक्षुः सर्वमायुश्च तेऽविदम् १०
- ब्रह्मणाग्निः संविद्वानो रक्षोहा बाधतामितः ।
 अर्मीवा यस्ते गर्भं दुर्णामा योनिमाशये ११
- यस्ते गर्भमर्मीवा दुर्णामा योनिमाशये ।
 अग्निष्टं ब्रह्मणा सह निष्कृज्यादमनीनशत् १२
- यस्ते हज्जितं पतर्धन्तं निषत्सुं यः सरीसृपम् । जातं यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि १३
- यस्तं ऊरु विहरत्यन्तरा दम्पती शये । योनिं यो अन्तरगुरेलिह तमितो नाशयामसि १४
- यस्त्वा भ्राता पतिर्भूत्वा जारो भूत्वा निपद्यते । प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि १५
- यस्त्वा स्वर्गेन तमसा मोहयित्वा निपद्यते । प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि १६
- अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्यां ह्युबुकादधि ।
 यक्ष्मं शीर्षण्यं मस्तिष्काज्जिह्वाया वि वृहामि ते १७
- ग्रीवाभ्यस्तं उष्णिहाभ्यां कीकसाभ्यो अनूक्यात् ।
 यक्ष्मं दोषण्यं मंसाभ्यां बाहुभ्यां वि वृहामि ते १८
- हृदयात् ते परि क्लोन्नो हलीक्षणात् पार्श्वाभ्याम् ।
 यक्ष्मं मत्स्राभ्यां प्लीहो यक्ष्मस्ते वि वृहामसि १९
- आन्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोरुदरादधि ।
 यक्ष्मं कुक्षिभ्यां प्लाशेनाभ्या वि वृहामि ते २०
- ऊरुभ्यां ते अण्ठीवद्भ्यां पाणिभ्यां प्रपदाभ्याम् ।
 यक्ष्मं मस्रद्यं श्रोणिभ्यां भासवं भंससो वि वृहामि ते २१
- अस्थिभ्यस्ते मज्जभ्यः स्त्रावभ्यो धमनिभ्यः ।
 यक्ष्मं पाणिभ्यामङ्गुलिभ्यो नखेभ्यो वि वृहामि ते २२
- अङ्गेऽङ्गे लोश्त्रिलोम्नि यस्ते पर्वणिपर्वणि ।
 यक्ष्मं त्वचस्त्वं ते वयं कश्यपस्य वीबर्हेण विष्वञ्चं वि वृहामसि २३
- अपेहि मनसस्पतेऽप्यं काम परश्चर ।
 परो निर्येत्या आ चक्ष्व बहुधा जीवतो मनः २४ (६४०)

॥ इत्यष्टमोऽनुवाकः ॥ ८ ॥

का० २०, प्र० २६, अनु० १]

५३७

[अथर्ववेदः । का० २०, सू० १७, मं० ५]

(१७)

१-३ कलिः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती) ।

[९] वयमेनमिदा ह्योपीपेमेह वज्रिणम् ।

- तस्मा उ अद्य संमना सुतं भ्रा नूनं भूषत श्रुते १
 वृकश्चिदस्य वासुण उरामधिरा वयुनेषु भूषति ।
 सेमं नः स्तोमं जुजुषाण आ गृहीन्द्र प्र चित्रया धिया २
 कटु न्वस्याकृतमिन्द्रस्यास्ति पौंस्यम् ।
 केनो नु कं श्रोमतेन न शुश्रुवे जनुषः परि वृत्रहा ३ (६४३)

(१८)

१-२ शंयुः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती) ।

- त्वामिद्धि हवामहे साता वार्जस्य कारवः ।
 त्वां वृत्रेर्ष्विन्द्र सत्पतिं नरुत्वां काष्ठास्वर्बतः १
 स त्वं नश्चित्र वज्रहस्त धृष्णुया मह स्तवानो अद्रिवः ।
 गामस्वं रुध्यमिन्द्र सं किर सूत्रा वाजं न जिग्युषे २ (६४५)

(१९)

१-२ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती) ।

- अमि त्वा पूर्वपीतय इन्द्र स्तोमैभिरायवः ।
 समीचीनासं क्रभवः समस्वरन् रुद्रा गृणन्त पूर्वम् १
 अस्येदिन्द्रो वावृधे वृष्ण्यं शवो मदे सुतस्य विष्णवि ।
 अद्या तमस्य महिमानमायवोऽनु प्लुवन्ति पूर्वथा २ (६४७)

(१००)

१-३ नृमेघः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

- अथा हीन्द्र गिर्वेण उप त्वा कामान् महः संसृज्महे । उदेव यन्त उदभिः १
 वार्ष त्वा युव्याभिर्वर्धन्ति शूर ब्रह्माणि । वावृध्वांसं चिदद्रिवो विवेदि २
 युञ्जन्ति हरी इषिरस्य गाथयोरी रथ उरुयुगे । इन्द्रवाहा वचोपुजा ३ (६५०)

(१०१)

१-३ मेध्यातिथिः । अग्निः । गायत्री ।

- आग्निं दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् । अस्य यज्ञस्य सुकतुम् १ (६५१)

अथर्ववेदः । कां० २०, प्र० ३६, अनु० ९ ।

४३८

[कां० २०, प्र० १०१, मं० २]

अग्निर्मग्निं हवीर्मग्निः सदा हवन्त विश्पतिम् । हव्यवाहं पुरुप्रियम् २
 अग्ने देवा इहा वह जज्ञानो वृक्तवहिषे । असि होता न ईड्यः ३ (६५१)

(१०१)

१-३ विश्वामित्रः । अग्निः । गायत्री ।

ईलेन्यो नमस्यस्तिरस्तमांसि दर्शतः । समग्निरिध्यते वृषां १
 वृषो अग्निः समिध्यतेऽश्वो न देववाहनः । तं हविष्मन्त ईलते २
 वृषणं त्वा वयं वृषन् वृषणः समिधीमहि । अग्ने दीद्यतं बृहत् ३ (६५६)

(१०३)

(१-३) १ सुदीतिपुरुमील्हौ, २-३ भर्गः । अग्निः । १-१ बृहती, ३ सतोबृहती ।

अग्निर्मालिष्वावसे गाथाभिः शीरशोचिपम् ।
 अग्निं राये पुरुमील्ह श्रुतं नरोऽग्निं सुवीतये छर्दिः १
 अग्न आ याह्याग्निभिर्होतारं त्वा वृणीमहे ।
 आ त्वामनक्तु प्रयता हविष्मती यजिष्ठं वर्हिंरासदे २
 अच्छा हि त्वा सहसः सूनो अङ्गिरः सुचश्चरन्त्यध्वरे ।
 ऊजो नपातं घृतकेशमीमहेऽग्निं यज्ञेषु पूव्यम् ३ (६५९)

(१०४)

(१-४) १-१ मेध्यातिथिः, २-४ नृमेघः । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती) ।

इमा उ त्वा पुरुवसो गिरो वधन्तु या मम ।
 पावकवर्णाः शुचयो विपश्चितोऽभि स्तोमैरनूषत १
 अयं सहस्रमुषिभिः सहस्कृतः समुद्र इव पप्रथे ।
 सत्यः सो अस्य महिमा गृणे शवो यज्ञेषु विप्रराज्ये २
 आ नो विश्वासु हव्य इन्द्रः समस्तु भूषतु ।
 उप ब्रह्माणि सर्वानानि वृत्रहा परमज्या ऋचीपमः ३
 त्वं वृता प्रथमो राधंसामस्यसि सत्य ईशानकुत् ।
 त्रुविद्युन्नस्य युज्या वृणीमहे पुत्रस्य शर्वसो महः ४ (६६१)

कां० १०, प्र० ३६, अनु० ९.]

४३९

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० १०-५, मं० १]

(१०५)

(१-५) १-३ नृमेधः, ४-५ पुरुहन्मा । इन्द्रः । प्रगाथः (बृहती) ।

त्वमिन्द्र प्रतूर्तिष्वभि विश्वां असि स्पृधः ।

अशस्तिहा जनिता विश्वतूरसि त्वं तूर्य तरुण्यतः १

अनु ते शुष्मं तुर्यन्तमीयतुः क्षोणी शिशुं न मातरां ।

विश्वास्ते स्पृधः श्रथयन्त मन्यवे वृत्रं यदिन्द्र तूर्वासि २

इत ऊती वो अजरं प्रहेतारमप्रहितम् ।

आशु जेतारं हेतारं रथीतमममूर्तिं तुग्न्यावृधम् ३

यो राजा चर्पणीनां याता रथेभिरभिर्धुः ।

विश्वासां तरुता पृतनानां ज्येष्ठो यो वृत्रहा गूणे ४

इन्द्रं तं शुष्मं पुरुहन्मन्त्रवसे यस्य द्विता विधर्तारि ।

हस्ताय वज्रः प्रति धायि दर्शतो महो द्विवे न सूर्यः ५(६६८)

(१०६)

१-३ गोषूक्त्यश्वसूक्तौ । इन्द्रः । उष्णिक् ।

तत्र त्पदिन्द्रियं बृहत् तत्र शुष्ममुत क्रतुम् । वज्रं शिशाति धिषणा वरेण्यम् १

तत्र द्यौरिन्द्र पौर्यं पृथिवी वर्धति श्रवः । त्वागापः पर्वतासश्च हिन्विरे २

त्वां विष्णुर्वृहन् क्षवो मित्रो गृणाति वरुणः । त्वां शर्धो मरुत्यनु मारुतम् ३(६७१)

(१०७)

(१-१५) १-३ वत्सः, ४-१३ बृहद्विचः, १४-१५ कुत्सः । इन्द्रः,

१४ १५ सूर्यः । गायत्री; १-१४ त्रिष्टुप्, १५ जगती ।

समस्य मन्यवे विशो विश्वां नमन्त कृष्टयः । समुद्रायेव सिन्धवः १

ओजस्तदस्य तित्विष उभे यत् समवर्तयत् । इन्द्रश्चर्मैव रोदसी २

वि चिद वृत्रस्य दोधतो वज्रेण ज्ञातपर्वणा । शिरो बिभेद वृष्णिनां ३

तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेषुनृमणः ।

सद्यो जज्ञानो नि रिणाति शत्रुननु यदेनं मर्दन्ति विश्व ऊमाः ४

वावृधानः शवसा भूर्योजाः शत्रुर्दासाय भियसं दधाति ।

अव्यनच्च व्यनच्च सस्ति सं ते नवन्त प्रमृता मर्वेषु ५

त्वे क्रतुमपि पृश्नन्ति भूरि द्विर्यवेते त्रिर्भवन्त्युमाः ।

स्वादोः स्वादीयः स्वादुनां सृजा समदः सु मधु मधुनाभि योधीः ६(६७७)

अथर्ववेदः । कां १०, प्र० ३६, लघु० ९]

४४०

[कां० १०, सू० १००, मं० ७]

यदि चिक्षु त्वा धना जयन्तं रणेरेणे अनुमदन्ति विप्राः ।	
ओजीयः शुष्मिन्तिस्थरमा तनुष्व मा त्वा वभन् दुरेवासः कुशोकाः	७
त्वया वयं शाश्वतहे रणेपु प्रपश्यन्तो युधेन्यानि भूरि ।	
चोदयामि त आर्युधा वचोभिः सं ते शिशामि ब्रह्मणा वयोसि	८
नि तद् दधिपेऽवरे परे च यस्मिन्नाविथावसा कुरोणे ।	
आ स्थापयत मातरं जिगन्तुमतं हन्वत कर्वराणि भूरि	९
स्तुष्व वर्धन् पुरुदत्मीनं समृध्वाणमिनतंभमातमाप्तयानाम् ।	
आ वर्शति शर्वसा भूर्योजाः प्र संक्षति प्रतिमानं पृथिव्याः	१०
इमा ब्रह्म ब्रह्मदिवः कृण्वदिन्द्राय शूपमग्निः स्वर्पाः ।	
महो गोत्रस्य क्षयति स्वराजा तुरश्चिद् विश्वमणवत् तपस्वान्	११
एवा महान् ब्रह्मदिवो अथर्वावोचन् स्वां तन्वमिन्द्रमेव ।	
स्वसारो मातरिभ्वरी अग्निं हिन्वन्ति चैनं शर्वसा वर्धयन्ति च	१२
चित्रं देवानां केतुरनीकं ज्योतिष्मान् प्रदिशः सूर्यं उद्यन् ।	
विवाकुरोऽति युधैस्तमांसि विश्वातारीद दुरितानि शुक्रः	१३
चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।	
आग्राद् द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्यं आत्मा जगतस्तस्थुषश्च	१४
सूर्यो देवीमुपसं रोचमानां मर्यो न योषामभ्येति पश्चात् ।	
यत्रा नरो देवयन्तो युगानि वितन्वते प्रति भद्राय भद्रम्	१५ (६८६)

(१०८)

१-३ नुमेघः । इन्द्रः । १ योयप्रो, २ ककुपः, ३ पुर उष्णिक् ।

त्वं न इन्द्रा मरुं ओजो नृप्यं शतक्रतो विचर्यणे । आ वीरं पृतनापहम्	१
त्वं हि नः पिता वसो त्वं माता शतक्रतो बभूविथ । अधा ते सुन्नमीमहे	२
त्वां शुष्मिन् पुरुहूत बाजयन्तमुप ब्रुवे शतक्रतो । स नो राख सुवीर्यम्	३ (६८९)

(१०९)

१-३ गोतमः । इन्द्रः । पक्षिः ।

स्वादोरित्था विष्वतो मध्वः पिबन्ति गौर्युः ।	
या इन्ध्रेण स्यावरीवृष्णा मर्दन्ति शोभसे वन्धीरन्तु स्वराज्यम्	१ (६९०)

कां० १०, प्र० २६, अनु० ९]

४४१

[अथर्ववेदः । कां० १०, सू० १०९, मं० २

ता अस्य पृथानायुवः सोमं श्रीणन्ति पृथनयः ।

प्रिया इन्द्रस्य धेनवो वज्रं ह्रिन्वन्ति सार्यकं वस्वीरनु स्वराज्यम् २

ता अस्य नर्मसा सहः सपूर्यन्ति प्रचेतसः ।

वृतान्यस्य सश्विरे पुरूणि पूर्वचित्तये वस्वीरनु स्वराज्यम् ३ (६९२)

(११०)

१-३ श्रुतकक्षः सुकक्षो वा । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्राय गहने सुतं परि द्योमन्तु नो गिरः । अर्कमर्चन्तु कारवः १

यस्मिन् विश्वा अधि भ्रियो रणन्ति सप्त संसदः । इन्द्रं सुते हवामहे २

त्रिकदुकेषु चेतनं देवासो यज्ञमन्त । तमिदं वर्धन्तु नो गिरः ३ (६९५)

(१११)

१-३ पर्वतः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

यत् सोममिन्द्र विष्णवि यद् वा व त्रित आप्तये । यद् वा मरुत्सु मन्दसे समिन्दुभिः १

यद् वा शक्र परावति समुद्रे अधि मन्दसे । अस्माकमित सुते रणा समिन्दुभिः २

यद् वासि सुन्वतो वृधो यजमानस्य सत्पते । उक्थे वा यस्य रण्यसि समिन्दुभिः ३ (६९८)

(११२)

१-३ सुकक्षः । इन्द्रः । गायत्री ।

यवृथ कच्च वृत्रहनुद्गां अभि सूर्य । सर्वं तदिन्द्र ते वशे १

यद् वा प्रवृद्ध सत्पते न मया इति मन्यसे । उतो तत् सत्यगित तव २

ये सोमासः परावति ये अर्वावति सुन्विरे । सर्वास्तौ इन्द्र गच्छसि ३ (७०१)

(११३)

१-२ भर्गः । इन्द्रः । प्रगाथः ।

उभयं शूणर्वच्च न इन्द्रो अर्वागिदं वचः ।

सञ्जाच्या मघवा सोमपीतये धिया शर्विष्ठ आ गमत १

तं हि स्वराजं वृषभं तमोजसे धिपणो निष्टतक्षतुः ।

उतोप्राणां प्रथमो नि पीदसि सोमकामं हि ते मनः २ (७०३)

(११४)

१-२ सौमरिः । इन्द्रः । गायत्री ।

अभ्रातृव्यो अना त्वमनां परिन्द्र जुनुषां सुनादासि । युधेदापित्वमिच्छसे १ (७०४)

अथर्व० ५६

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० १६, अनु० ९]

४४१

[कां० १०, सू० ११४, मं० २]

नकीं रेवन्तं सख्याय विन्दसे पीर्यन्ति ते सुराश्वुः ।

यदा कृणोषि नवुनुं सगृहस्यादित पितेव ह्यसे

२ (७०५)

(११५)

१-३ वत्सः । इन्द्रः । गायत्री ।

अहमिन्द्र पितुष्परि मेधामुतस्य जग्रम । अहं सूर्य इवाजनि १

अहं प्रतेन मन्मना गिरः शुभामि कण्ववत् । येनेन्द्रः शुष्ममिद् बुधे २

ये त्वामिन्द्र न तुष्टुवुर्कपयो ये च तुष्टुवुः । ममेद् वर्धस्व सुष्टुतः ३ (७०८)

(११६)

१-२ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । बृहती ।

मा भूम निद्या इवेन्द्र त्वदरणा इव ।

वनानि न प्रजहितान्यद्विवो कुरोपांसो अमन्महि १

अमन्महीदनाशवोऽनुयासंश्च वृत्रहन् ।

सकृत्सु ते महता शूर राधसानु स्तोमं मुदीमहि २ (७१०)

(११७)

१-३ वसिष्ठः । इन्द्रः । विराट् ।

पित्रा सोममिन्द्र मन्दतु त्वा यं ते सुपावं हर्यश्वादिः ।

सोतुर्बाहुभ्यां सुर्यतो नावीं १

यस्ते मद्रो युज्यश्चारुरास्ति येन वृत्राणि हर्यश्च हंसि ।

स त्वामिन्द्र प्रभूवसो ममत्तु २

बोधा सु मे मयवन् वाचमेमां यां ते वसिष्ठो अर्चति प्रशस्तिम् ।

इमा वत्स सधमादे जुपस्व ३ (७१२)

(११८)

(१-४) १-२ भर्गः, ३-४ मेध्यातिथिः । इन्द्रः । प्रगाथः ।

शग्ध्युष्टु शचीपत इन्द्र विश्वामिरूतिभिः ।

भगं न हि त्वा यशसं वसुविद्रमनु शूर चरामसि १

पौरो अश्वस्य पुरुकृद् गवाम्प्रयुक्तो देव हिरण्ययः ।

नकिर्हि दानं परिमर्धिषत् त्वे यद्यद्यामि तदा भर २

इन्द्रमिद् देवतातय इन्द्रं प्रयत्यध्वरे ।

इन्द्रं समीके वनिनो हवामह इन्द्रं धनस्य सातये ३ (७१६)

कां० १०, प्र० २६, अनु० ९]

४४३

[अथर्ववेदः । कां० २०, सू० ११८, मं० ४]

इन्द्रो मद्वा रोदसी पप्रच्छुव इन्द्रः सूर्यमरोचयत् ।
इन्द्रे ह विश्वा सुव॑नानि येमि॒र इन्द्रे सुवाना॑स इन्द्रवः

४ (७१७)

(११९)

(१-२) १ आयुः २ धृष्टिगुः । इन्द्रः । प्रगाथः ।

अस्ता॑वि म॒न्यं पू॒र्य ब॒ह्वेन्द्रा॑य वोचत ।

१

पूर्वी॑र्कतस्य बृ॒हती॑र॒नूषत॑ स्तोतु॒र्मेधा॑ अ॒सृक्षत॑

तुर॑ण्यवो मधु॒मन्तं घृत॑श्चुतं वि॒प्रांसो॑ अ॒र्कमानृ॑चुः ।

अ॒स्मे र॒यिः प॑प्रथे वृ॒ष्ण्यं श॒वोऽस्मे॑ सु॒वाना॑स इन्द्रवः

२ (७१९)

(१२०)

१-२ देवातिथिः । इन्द्रः । प्रगाथः ।

यदि॑न्द्र प्रा॒गपा॑गुवृ॒द्धन्य॑ग् वा ह॒यसे॑ नृभिः ।

१

सिमा॑ पुरू नृ॒पूतो॑ अ॒स्यान॑वे॒ऽसिं प्र॑शर्धे तुर्व॒शे

यद् वा रु॒मे रु॒श्मि श्या॑वके कृ॒प इन्द्र॑ माद॒र्यसे॑ सचा॑ ।

क॒ण्वा॑सस्वा ब॒र्हभि॑ स्तोम॒वाह॑स इन्द्रा यच्छ॒न्त्या ग॑हि

२ (७२१)

(१२१)

१ २ वसिष्ठः । इन्द्रः । प्रगाथः ।

अ॒भि त्वा॑ शूर नो॒नुमोऽदु॑ग्धा इव धे॒नवः॑ ।

१

ई॒शा॒नम॑स्य जगतः स्व॒र्ह॒शमी॑शानिन्द्र त॒स्थुपः॑

न त्वावा॑ अन्यो वि॒व्यो न पा॑र्थिवो न जा॒तो न ज॑निष्यते ।

अ॒श्वाय॑न्तो म॒घवा॑न्निन्द्र वा॒जिनो॑ ग॒व्यन्त॑स्वा हवामहे

२ (७२३)

(१२२)

१-३ गुनःशेषः । इन्द्रः । गायत्री ।

रे॒वती॑र्नः स॒धमा॑व इन्द्रे सन्तु तु॒विवा॑जाः । क्षु॒मन्तो॑ या॒ग्मिर्मे॑दम

१

आ घ त्वा॒वान् त्मना॑स स्तोतृ॒भ्यो धृ॑ष्णवि॒यानः॑ । ऋ॒णोर॑क्षं न च॒क्रयोः॑

२

आ यद् दु॒वः शत॑कृ॒त्वा का॑मं ज॒रितृ॑णाम् । ऋ॒णोर॑क्षं न शर्चा॑भिः

३ (७२५)

(१२३)

१-२ कुत्सः । सूर्यः । त्रिष्टुप् ।

तत् सूर्य॑स्य वे॒वृत्वं त॑न्म॒ह्नि॒त्वं म॒ध्या क॑र्तो॒र्धित॑तं सं ज॒मरः॑ ।

य॒वे॒यु॒क्त ह॑रितः स॒धस्था॑वाद् रा॒त्री वा॑स॒स्तनु॑ते सि॒मस्मै॑

१ (७२७)

॥

अथर्ववेदः । कां० १०, प्र० २६, अंतुं ९]

४४४

[कां० १०, सू० १२३, सं० २]

तन्मित्रस्य वरुणस्यामिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते द्यौरुपस्थे ।

अनन्तमन्यदं रुशदस्य पाजः कृष्णमन्यद्भरितः सं भरन्ति

२ (७१८)

(१२४)

(१-६) १-३ वामदेवः; ४-६ भुवनः । इन्द्रः । १-२ गायत्री; ३ पादमित्रः; ४-६ त्रिष्टुप् ।

कया नश्चित्र आ भुवदूती सदावृधुः सखा । कया शचिष्ठया वृता १

कस्त्वा सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदन्धसः । हल्हा चिद्वारुजे वसु २

अमी पु णः सखीनामविता जरितृणाम् । शतं भवास्युतिभिः ३

इमा नु कं भुवना सीषधामेन्द्रश्च विश्वे च देवाः ।

यज्ञं च नस्तुर्वं च प्रजां चादित्यैरिन्द्रः सह चीकृत्पाति ४

आदित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्भिर्ऋमाकं भूत्वविता तनूनाम् ।

हत्वाप्य देवा असुरान् यदार्यन् देवा देवत्वमभिरक्षमाणाः ५

प्रत्यश्चर्मकर्मनयं छर्चीभिरादित स्वधामिपिरां पर्यपश्यन् ।

अया वाजं देवहितं सनेम मदेम शतहिमाः सुवीराः ६ (७१९)

(१२५)

(१-७) सुकीर्तिः । इन्द्रः; ४-५ अश्विनौ । त्रिष्टुप्, ४ अनुष्टुप् ।

अपेन्द्र प्राचो मघवन्नमित्रानपापाचो अभिभूते नुदस्व ।

अपोदीचो अपं शूराधराचं उरौ यथा तव शर्मन मदेम १

कुविदुङ्ग यवंमन्तो यवं चिद यथा दान्त्यनुपूर्वं विषूयं ।

इहेहेसां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिष्ठो नमोवृत्तिं न जग्मुः २

नहि स्थूयंथुथा यातमरित नोत श्रवो विविदे संगमेषु ।

गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्रां अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः ३

युवं सुराममश्विना नमुचावासुरे सचा ।

विपिपाना शुभस्पती इन्द्रं कर्मस्वावतम् ४

पुत्रमिव पितरावश्विनोमेन्द्रावधुः कार्व्यंरुसनाभिः ।

यत सुरामं व्यपिवः शर्चीभिः सरस्वती त्वा मघवन्नमिष्णक् ५

इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवोभिः सुप्रुष्टीको भवतु विश्ववेदाः ।

बाधतां द्वेषो अर्भयं नः कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम ६ (७२०)

कां० २०, प्र० ३६, अनु० ९]

४३५

[अथर्ववेदः । कां० २०, सू० १२५, मं० ७

स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मद्वाराच्चिद् द्यौः सनुतयुंयोतु ।
तस्य वयं सुमती यजियस्यापि मदे संप्रनसे स्याम

७ (७४१)

(११६)

१-२३ वृषाकपिरिन्द्राणी च । इन्द्रः । पशुक्तिः ।

- वि हि सोतोऽरसृक्षतु नेन्द्रं देवममसत ।
यत्रामद वृषाकपिरयः पुष्टेषु मत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १
परा हीन्द्र धावसि वृषाकपेरति व्याधिः ।
नो अह प्र विन्दस्यन्धत्र सोमपीतये विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २
किमयं त्वां वृषाकपिश्चकार हरितो मृगः ।
यस्मा इरस्यसीदु न्वृयौ वा पुष्टिद वसु विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ३
यन्मिं त्वं वृषाकपिं प्रियमिन्द्राभिरक्षसि ।
श्वा न्वस्य जग्मिषदपि कर्णे वराहयुर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ४
प्रिया तृष्टानि मे कपिर्व्यक्ता व्यष्टिदुपत ।
शिरो न्वस्य राविषं न सुगं दुष्कृते भुवं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ५
न मत् स्त्री सुमसत्तरा न सुयाशुतरा भुवत् ।
न मत् प्रतिच्यवीयसी न सक्थ्युद्यमीयसी विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ६
उवे अम्ब सुलाभिके यथेवाङ्ग भविष्यति ।
भुसन्मे अम्ब सक्थि मे शिरो मे वीवि हृष्यति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ७
किं सुबाहो स्वङ्गुरे पृथुदो पृथुजाघने ।
किं शूरपति नस्त्वमभ्युभीषि वृषाकपि विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ८
अवीराभिन्ना मामयं शराकरभि भन्यते ।
उताहमस्मि वीरिणीन्द्रपत्नी भुरत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ९
संहोत्रं स्म पुरा नारी समनं वावं गच्छति ।
वेधा क्रतस्य वीरिणीन्द्रपत्नी महीयते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १०
इन्द्राणीमासु नारिषु सुभगामहमश्रवम् ।
नह्यस्या अपरं च न जरा मरति पतिर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ११ (७५२)

[यथैवेदः । कां० २०, प्र० ३६, अनु० ९]

४४६

[कां० २०, सू० १२६, मं० १२]

- नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृषाकपेक्षते ।
यस्येदमप्यं हविः प्रियं देवेषु गच्छति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १२
- वृषाकपायि रेवति सुपुत्र आदु सुसुपे ।
यसंच इन्द्रं उक्षणाः प्रियं काचित्करं हविर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १३
- उक्षणा हि मे पञ्चदश साकं पचन्ति विंशतिम् ।
उताहमग्निं पीव इदुभा कुक्षी पृणन्ति मे विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १४
- वृषभो न तिग्मशृङ्गोऽन्तर्यूथेषु रोहवत् ।
मन्थस्तं इन्द्रं शं हृदे यं ते सुनोति भावयुर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १५
- न सेशे यस्य रम्भतेऽन्तरा सक्थ्याऽं कपृत् ।
सेदीशे यस्य रोमशं निषेदुषो विजृम्भते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १६
- न सेशे यस्य रोमशं निषेदुषो विजृम्भते ।
सेदीशे यस्य रम्भतेऽन्तरा सक्थ्याऽं कपृद् विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १७
- अयमिन्द्र वृषाकपिः परस्वन्तं हतं विदत् ।
असिं सुनां नवं चरुमादेधस्यान् आचितं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १८
- अयमैमि विचाकंशद् विचिन्वन् दासुमार्यम् ।
पिबामि पाकसुत्वनोऽभि धीरमचाकशं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १९
- धन्वं च यत् कुन्तत्रं च कति स्विता वि योजना ।
नेदीयसो वृषाकपेस्तमेहिं गृह्णां उप विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २०
- पुनरोहिं वृषाकपे सुविता कल्पयावहै ।
य एष स्वप्ननंशोस्तमेपि पथा पुनर्विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २१
- यदुदञ्चो वृषाकपे गृहमिन्द्राजगन्तन ।
केशस्य पुल्वघो मृगः कर्मणं जनयोपनो विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २२
- पशुर्हि नाम मानवी साकं संसूव विंशतिम् ।
भद्रं भलं त्यस्यां अभूद् यस्यां उदरमामयद् विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २३ (७६४)

कां० २०, प्र० २६, अनु० ९]

४३७

[अथर्ववेदः । कां० २०, सू० १२७, मं० १]

॥ अथ कुन्तापसूक्तानि ॥

(१२७)

(सिलानि ।)

इदं जना उप श्रुत नराशंसु स्तविष्यते ।
 पुष्टिं सहस्रां नवतिं च कौरम आ रुशमेपु दग्धहे १
 उष्ट्रा यस्य प्रवाहणो वधूमन्तो द्विदश ।
 वर्ष्मा रथस्य नि जिहीडते दिव इवमाणा उपस्पृशः २
 एष इषायै मामहे शतं निष्कान् दश स्रजः । त्रीणि शतान्यवतां सहस्रा दश गोनाम् ३
 वच्यस्व रेभं वच्यस्व वृक्षे न पक्वे शकुनः । नष्टे जिह्वा चंचरीति क्षुरो न मुरिजौरिव ४
 प्र रेभासो मनीषा वृषा गाव इवरेते । अमोतपुत्रका एषाममोत गा इवांसते ५
 प्र रेभ धीं भरस्व गोविदं वसुविदम् । कुवत्रेमा वाचं श्रीणीहीपुनीवीरस्तारम् ६
 राज्ञो विश्वजनीनस्य यो देवोऽमर्यो अति । वैश्वानरस्य सुष्टुतिमा सुनोता परिक्षितः ७
 परिच्छिन्नः क्षेममकरोत् तम् आसनमाचरन् । कुलायन् कृण्वन् कौरव्यः पतिर्वदति जायया ८
 कतरत् त आ हराणि दधि मन्थो परि श्रुतम् । जायाः पतिं वि पृच्छति राष्ट्रे राज्ञः परिक्षितः ९
 अभीवस्वः प्र जिहीते यवः पक्वः पथो बिलम् । जनः स भद्रमेधति राष्ट्रे राज्ञः परिक्षितः १०
 हन्तः कारुमब्रूवधुन्तिष्ठ वि चरा जनम् । ममेदुग्रस्य चक्रुधि सर्व इत् तै पृणावुरिः ११
 इह गावः प्रजायध्वमिहाश्वा इह पूरुषाः । इहो सहस्रदक्षिणोऽपि पूषा नि पीदति १२
 नेमा ईन्द्र गावो रिपन् मो आसां गोप रीरिपत् । मासाममित्रयुजन् इन्द्र मा स्तेन ईशत १३
 उप नो न रमसि सूक्तैर्न वचसा वयं भद्रेण वचसा वयम् ।
 वनादधिध्वनो गिरो न रिण्येम कदा चन १४ (७७८)

(१२८)

यः सुभेयो विवृथ्युः सुत्वा यज्वाथ पूरुषः ।
 सूर्यं चामू विशादस्तद देवाः प्राणकल्पयन् १
 यो जाम्या अप्रथयस्तद यत् सखायं दुधूपति । ज्येष्ठो यदप्रचेतास्तदाहुरधरागिति २
 यद् भद्रस्य पूरुषस्य पुत्रो भवति दाधुषिः । तद् विप्रो अब्रवीदु तद् गन्धर्वः काम्यं वचः ३
 यश्च पणि रभुजिष्ठो यश्च देवो अदागुरिः । धीराणां शश्वताग्रहं तदपागिति शुश्रुम ४ (७८२)

अथवेदः॥ कां० २०, प्र० ३६, अनु० ९]

४४६

[कां० २०, सू० १२८, मं० ५]

ये च देवा अयंजन्ताथो ये च पराङ्मुहिः ।
 सूर्यो दिवमिव गत्वायं मघवा नो वि रंजते ॥
 योनाक्ताक्षो अनभ्यक्तो अमंगिवो अहिरण्यवः । अब्रह्मा ब्रह्मणः पुत्रस्तोता कल्पेषु संमिता ॥ ५
 य आक्ताक्षः सुभ्यक्तः सुमंगिः सुहिरण्यवः । सुब्रह्मा ब्रह्मणः पुत्रस्तोता कल्पेषु संमिता ॥ ७
 अयंजाणा च वेजन्ता रेवा अमर्तिदिश्ययः । अयंभ्या कन्या कल्याणी तोता कल्पेषु संमिता ॥ ८
 सुयंजाणा च वेजन्ता रेवान्त्सुयतिदिश्ययः । सुयंभ्या कन्या कल्याणी तोता कल्पेषु संमिता ॥ ९
 परिपृक्ता च महिषी स्वस्त्या च युधिगमः । अनाङ्गुराग्रायामी तोता कल्पेषु संमिता ॥ १०
 वावाता च महिषी स्वस्त्या च युधिगमः । श्वाङ्गुराग्रायामी तोता कल्पेषु संमिता ॥ ११
 यद्विन्द्रो दांशराज्ञे मानुषं वि गाहथाः । विरूपः सर्वस्मा आसीत् सह युक्षाय कल्पते ॥ १२
 त्वं वृषाक्षु मघवन्नम्रं मर्याकरो रविः । त्वं रौहिणं व्यास्थो वि वृत्रस्याभिनुच्छिरः ॥ १३
 यः पर्वतान् व्यदधाद् यो अपो व्यगाहथाः । इन्द्रो यो वृत्रहान्महं तस्मादिन्द्र नमोऽस्तु ते ॥ १४
 पूष्ठं धावन्तं हयोरिषेः श्रवसमवुवन् । स्वस्त्यश्च जैत्रायेन्द्रमा बह सुस्रजम् ॥ १५
 ये त्वां श्वेता अजैश्रवसो हायौ युञ्जन्ति दक्षिणम् । पूर्वा नमस्य देवानां विश्वेन्द्र महीयते ॥ १६
 (११९) (७९४)

एता अश्वा आ पृवन्ते	१	प्रतीपं प्राति सुत्वजम्	२
तासामेका हरिक्तिका	३	हरिक्त्तिके किमिच्छसि	४
साधु पुत्रं हिरण्ययम्	५	काहेतं परास्यः	६
यत्रामृत्तिसः शिञ्जपाः	७	परि त्रयः	८
पृदाकवः	९	शृङ्गं धुमन्त आसते	१०
अयन्महा ते अवाहः	११	स हच्छकं सधाघते	१२
सधाघते गोभीद्या गोगतीरिति	१३	एमां कुस्ते निमिच्छसि	१४
पल्पं बद्ध वयो इति	१५	बद्धं वो अघा इति	१६
अजागार केविका	१७	अश्वस्य वारो गोशपद्यके	१८
श्येनीपती सा	१९	अनामयोपजिह्विका	२० (८१४)

(१२०)

को अयं बहुलिमा इषुनि	१	को असिद्याः पर्यः	२
को अर्जुन्याः पर्यः	३	कः काण्वर्याः पर्यः	४ (८१८)

कां० २०, प्र० ३६, अनु० ९]

४४९

[कां० २०, सू० १३०, मं० ६

एतं पृच्छ कुहं पृच्छ ॥ ५ ॥	कुहांकं पक्कं पृच्छ ॥ ६ ॥
यवानो यतिस्त्रिभिः कुभिः ॥ ७ ॥	अकुप्यन्तः कुपायकुः ॥ ८ ॥
आमणको मणत्सकः ॥ ९ ॥	देवं त्वप्रतिस्वयं ॥ १० ॥
एनश्चिपङ्क्तिका हविः ॥ ११ ॥	प्रदुद्रुदो मवाप्रति ॥ १२ ॥
शृङ्ग उत्पन्न ॥ १३ ॥	मा त्वाभि सखा नो विदन् ॥ १४ ॥
वशायाः पुत्रमा यन्ति ॥ १५ ॥	इरावेदुमयं दत्त ॥ १६ ॥
अथो इयन्नियन्ति ॥ १७ ॥	अथो इयन्निति ॥ १८ ॥
अथो आ अस्थिरो भवन् ॥ १९ ॥	उयं युकांश्लोकका ॥ २० ॥

(८३४)

(१३१)

आमिनो निति भद्यते ॥ १ ॥	तस्य अनु निर्भञ्जनम् ॥ २ ॥
वरुणो याति वस्त्रभिः ॥ ३ ॥	शतं वा भारती शवः ॥ ४ ॥
शतमाश्व हिर्ण्ययाः । शतं रथ्या हिर्ण्ययाः ।	
शतं कुथा हिर्ण्ययाः । शतं निष्का हिर्ण्ययाः ॥ ५ ॥	
अहल कुश वर्त्तक ॥ ६ ॥	शफेन इव ओहते ॥ ७ ॥
आयं वनेनती जनीः ॥ ८ ॥	वनिष्ठा नावं गृह्णन्ति ॥ ९ ॥
इदं मलं मदुरिति ॥ १० ॥	ते वृक्षाः सह तिष्ठति ॥ ११ ॥
पाकं बलिः ॥ १२ ॥	शकं बलिः ॥ १३ ॥
अश्वत्थ खदिरो ध्रुवः ॥ १४ ॥	अरुदुपरम ॥ १५ ॥
शयो हत इव ॥ १७ ॥	व्याप पूरुषः ॥ १८ ॥
अदहमित्यां पूषकम् ॥ १९ ॥	अत्यर्षेर्च परस्वतः ॥ २० ॥
दौव हस्तिनो हती ॥ २१ ॥	

(८५४)

(१३२)

आदलावुकमेककम् ॥ १ ॥	अलावुकं निखातकम् ॥ २ ॥
कर्कुरिको निखातकः ॥ ३ ॥	तद्वात उन्मथायति ॥ ४ ॥
कुलायं कृणवादिति ॥ ५ ॥	उग्रं वनिषदाततम् ॥ ६ ॥
न वनिषदनाततम् ॥ ७ ॥	क एषां कर्करी लिखत् ॥ ८ ॥
क एषां दुन्दुभिं हनत् ॥ ९ ॥	यदीयं हनत्कथं हनत् ॥ १० ॥
देवी हनत्कुहन्त ॥ ११ ॥	पर्यागारं पुनःपुनः ॥ १२ ॥

(८६६)

का० २०, प्र० ३६, अ० ९]

४५०

[का० २०, सू० १३२, मं० १४]

त्रीण्युष्टस्य नामानि ॥१३॥ हिरण्यं इत्येकं अत्रवीत् ॥१४॥
 द्वौ वा ये शिशवः ॥१५॥ नीलशिखण्डवाहनः ॥१६॥ (८७०)

(१३३)

विततौ किरणौ द्वौ तावां पिनष्टि पूरुषः ।
 न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ १ ॥
 मातुष्टे किरणौ द्वौ निवृत्तः पुरुषानृते ।
 न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ २ ॥
 निर्गृह्य कर्णकौ द्वौ निरायच्छसि मन्यसे ।
 न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ ३ ॥
 उत्तानायै शयानायै तिष्ठन्ती वाव गृहसि ।
 न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ ४ ॥
 श्लक्ष्णायां श्लक्ष्णिकायां श्लक्ष्णमेवाव गृहसि ।
 न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ ५ ॥
 अवश्लक्ष्णमिव श्रंशदुन्तलोममर्ति हृदे ।
 न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ ६ ॥ (८७६)

(१३४)

इहेत्य प्रागपागुदंशधराग् — अरालागुदंभर्त्सथ ॥ १ ॥
 इहेत्य प्रागपागुदंशधराग् — वृत्साः पुरुषन्त आसते ॥ २ ॥
 इहेत्य प्रागपागुदंशधराग् — स्थालीपाको वि लीयते ॥ ३ ॥
 इहेत्य प्रागपागुदंशधराग् — स वै पृथु लीयते ॥ ४ ॥
 इहेत्य प्रागपागुदंशधराग् — आष्टे लाहणि लीशधी ॥ ५ ॥
 इहेत्य प्रागपागुदंशधराग् — अक्षिल्ली पुच्छिलीयते ॥ ६ ॥ (८८२)

(१३५)

श्रुगित्यभिर्गतः शलित्यपक्रान्तः फलित्यभिष्ठितः ।
 दुन्दुभिमाहननाभ्यां जरितरोथामो दैव ॥ १ ॥
 कोशबिले रजनि ग्रन्थेर्धानमुपानहि पादम् ।
 उत्तमां जनिमां जन्यानुत्तमां जनीन्वर्त्मान्यात् ॥ २ ॥ (८८४)

का० २०, प्र० ३६, अनु० ९]

४५१

[का० २०, सू० १३५, मं० ७]

अलावूनि पुषातकान्यश्चत्थपलाशम् ।

पिपीलिकावटश्चसौ विद्युत्स्वार्पणशफो गोशफो जरितरोऽधामो दैव ॥ ३ ॥

वीमे देवा अंकसुताध्वर्यो सिप्रं प्रचरं ।

सुसुत्यमिद्रवामस्यासि प्रखुदसि ॥ ४ ॥

पत्नी यद्वयते पत्नी यक्ष्यमाणा जरितरोऽधामो दैव ।

होता विष्टीमेन जरितरोऽधामो दैव ॥ ५ ॥

आदित्या ह जरितरङ्गिरोभ्यो दक्षिणामनयन् ।

तां ह जरितः प्रत्यायंस्तासु ह जरितः प्रत्यायन् ॥ ६ ॥

तां ह जरितर्नः प्रत्यंगृभ्णंस्तासु ह जरितर्नः प्रत्यंगृभ्णः ।

अहानेतरसं न वि चेतनानि यज्ञानेतरसं न पुरोगवामः ॥ ७ ॥

उत श्वेत आशुपत्वा उतो पद्याभिर्यविष्ठः ।

उतेमाशु मानं पिपति ॥ ८ ॥

आदित्या रुद्रा वसवस्त्वेषु त इदं राघुः प्रति गृग्णीष्वाङ्गिरः ।

इदं राघो विश्व प्रभु इदं राघो बृहत्पृथु ॥ ९ ॥

देवा ददुत्वाहुरं तद्वो अस्तु सुचेतनम् ।

युष्मो अस्तु दिवैदिवे प्रत्येव गृभायत ॥ १० ॥

त्वमिन्द्र शर्मरिणा हव्यं पारावतेभ्यः ।

विप्राय स्तुवते वसुवर्नि दुरश्रवसे वह ॥ ११ ॥

त्वमिन्द्र कपोताय च्छिन्नपक्षाय वञ्चते ।

इयामाकं पक्कं पीलुं च वारस्मा अकृणोर्वहुः ॥ १२ ॥

अरंगरो वावदीति त्रेधा वद्धो वरत्रया ।

शरोमह प्रशंसत्यनिरामपं सेधति ॥ १३ ॥ (८९५)

(१३६)

यदस्या अंहभेद्याः कृधु स्थूलमुपातसत् ।

मुष्काविदस्या एजतो गोशफे शकुलारिव ॥ १ ॥

यदा स्थूलं पससाणौ मुष्का उपावधीत् ।

विश्वञ्चा वस्या वर्धतः सिकतास्वेव गर्दभौ ॥ २ ॥

यदल्पिकास्वल्लिका कर्कधूकेवपद्यते ।

वातस्तिकमिव तेजं यन्त्यवाताय वितर्पति ॥ ३ ॥ (८९८)

कां० २०, प्र० ३६, अङ्क० ६]

४५२

[कां० २०, सू० ७०, सं० १३]

- यदेवासौ ललामगुं प्रविष्टीमिनमाविषुः ।
सकुला दैदिश्यते नारी सत्यस्याक्षिभुवो यथा ॥ ४ ॥
- महानग्न्युत्तिमद्वि मोर्कदुदस्थानासरन् ।
शक्तिकानना स्वचमशकं सक्तु पद्यम ॥ ५ ॥
- महानग्न्युत्तिखलमतिक्रान्त्यव्रवीत् ।
यथा तव वनस्पते निरंमन्ति तथैवति ॥ ६ ॥
- महानग्न्युपं ब्रूते भ्रष्टोऽथाप्यभूभुवः ।
यथैव तै वनस्पते पिप्पति तथैवति ॥ ७ ॥
- महानग्न्युपं ब्रूते भ्रष्टोऽथाप्यभूभुवः ।
यथा वयो विदाह्य स्वर्गे नमवदह्यते ॥ ८ ॥
- महानग्न्युपं ब्रूते स्वसावेशितं पसः ।
इत्थं फलस्य वृक्षस्य शूर्पं शूर्पं भजेमहि ॥ ९ ॥
- महानग्री कृकवाकं शम्भ्या परि धावति ।
अयं न विब यो मृगः शीष्णा हरति धार्णिकाम् ॥ १० ॥
- महानग्री महानयं धावन्तमनु धावति ।
इमास्तदस्य गा रक्ष यभ माम्ज्यौदनम् ॥ ११ ॥
- सुदैवस्त्वा महानग्रीर्विबाधते महतः साधु खोदनम् ।
कुसं पीवरो नवत् ॥ १२ ॥
- वशा दुग्धार्मिमाङ्गुरिं प्रसृजतोऽग्रतं परे ।
महान्वै भद्रो यभ माम्ज्यौदनम् ॥ १३ ॥
- विदैवस्त्वा महानग्रीर्विबाधते महतः साधु खोदनम् ।
कुमारिका पिङ्गलिका कार्दु भस्मा कु धावति ॥ १४ ॥
- महान्वै भद्रो बिल्वो महान्भद्र उदुम्बरः ।
महौ अभिक्त बाधते महतः साधु खोदनम् ॥ १५ ॥
- यः कुमारी पिङ्गलिका वसन्तं पीवरी लभेत् ।
तैलकुण्डमिमाङ्गुष्ठं रोदन्तं शुद्धमुदरेत् ॥ १६ ॥ (९११)
- ॥ इति कुन्तापद्यक्तानि ॥

कां० २०, प्र० २६, अनु० ९]

४५३

[कां० २०, सू० १३७, मं० १

(१३७)

(१-१४) १ शिरिम्बिठिः; २ बुधः; ३ वामदेवः; ४-६ ययातिः; ७-११ तिरक्षीराक्षिरसोः युतानो
वा, १२-१४ सुकक्षः । १ अलक्ष्मीनाशनम्; २ इन्द्रः; ३ दधिकाः; ४-६ सोमः पवमान
७-१४ इन्द्रश्च । १, ३, ४-६ अनुष्टुप्, २ जगती; ७-११ विष्टुप्;

१२-१४ गायत्री ।

यद्वा प्राचीरजगन्तोरो मण्डूरधाणिकीः । हुता इन्द्रस्य शत्रवः सर्वे बुद्धदयाशवः ॥ १ ॥

कष्टं चरः कपृथमुर्द्धघातन चोदयत सुदत वार्जसातये ।

निष्ठिग्यः पुत्रमा च्यावयोतय इन्द्रं सबाध इह सोमपीतये ॥ २ ॥

दधिक्राव्यो अकारिपं जिष्णोरक्षस्य वाजिनः ।

सुरभि नो मुखां कर्त्तुं न आरुंषि तारिषत् ॥ ३ ॥

सुतासो मधुमत्तमाः सोमा इन्द्राय मन्दिनः । पवित्रवन्तो अक्षरन्देवान्छन्तु वो मदाः ॥ ४ ॥

इन्दुरिन्द्राय पवत इति देवासो अब्रुवन् । वाचस्पतिर्मखस्यते विश्वस्येशान् ओजसा ॥ ५ ॥

सहस्रधारः पवते सप्तुदो वाचमीह्वयः । सोमः पती रयीणां सखेन्द्रस्य दिवेदिवे ॥ ६ ॥

अव द्रप्सो अंशुमतीमतिष्ठदियानः कृष्णो दुशभिः सहस्रैः ।

आवचमिन्द्रः शच्या धर्मन्तमपस्नेहितीर्नुमणा अधत्त ॥ ७ ॥

द्रप्समपश्यं विपुणे चरन्तमुपह्वरे नद्यो अंशुमत्याः ।

नभो न कृष्णमवतस्थिवांसमिध्यामि वो वृषणो युध्यताजौ ॥ ८ ॥

अर्ध द्रप्सो अंशुमत्या उपस्थेऽधारयत्तन्वं तित्विषाणः ।

विशो अदेवीरभ्यावे चरन्तीर्वृहस्पतिना युजेन्द्रः ससाहे ॥ ९ ॥

त्वं ह त्यत्सप्तभ्यो जायमानोऽश्वत्रुभ्यो अभवः शत्रुरिन्द्र ।

गृल्हे द्यावापृथिवी अन्वविन्दो विभ्रमञ्चो भुवनेभ्यो रणं धाः ॥ १० ॥

त्वं ह त्यदप्रतिमानमोजो वज्रेण वज्रिन्धृषितो जघन्थ ।

त्वं शुष्णस्यावातिरो वधत्रैस्त्वं गा इन्द्र शच्येदविन्दः ॥ ११ ॥

तमिन्द्रं वाजयामसि महे वृत्राय हन्तवे । स वृषा वृषभो भुवत् ॥ १२ ॥

इन्द्रः स दामने कृत ओजिष्ठः स मदे हितः । धुम्नी श्लोकी स सोम्यः ॥ १३ ॥

गिरा वज्रो न संभृतः सर्वलो अनपच्युतः । ववक्ष ऋष्यो अस्तुतः ॥ १४ ॥ (१२५)

(१३८)

१-३ वत्सः । इन्द्रः । गायत्री ।

महाँ इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमां इव । स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे ॥ १ ॥ (१२६)

कां० २०, प्र० २६, अनु० ९]

४५४

[कां० २०, सू० १३८, मं० २

प्रजामृतस्य पित्रतः प्र यद्भरन्त वृद्धयः । विप्रां ऋतस्य वाहसा ॥ २ ॥
 कण्वा इन्द्रं यदक्रत स्तोमैर्यज्ञस्य साधनम् । जामि ब्रुवत आयुधम् ॥ ३ ॥ (१२८)

(१३९)

१-५ शशकर्णः । अश्विनौ । १ अनुष्टुप्; २-३ गायत्री, ४ वृहती; ५ ककुप् ।

आ नूनमश्विना युवं वत्सस्य गन्तमवसे । प्रास्मै यच्छतमवृकं पृथु च्छर्दिर्धुयुतं या अरातयः ॥ १ ॥
 यदन्तरिक्षे यदिवि यत्पञ्च मानुषां अतु । नृमणं तद्धतमश्विना ॥ २ ॥
 ये वां दंसांस्त्वश्विना विप्रांसः परिमामृशुः । एवेत्काण्वस्य बोधतम् ॥ ३ ॥
 अयं वां घूमो अश्विना स्तोमैर्न परि पिच्यते ।
 अयं सोमो मधुमान्वाजिनीवसू येन वृत्रं चिकेतथः ॥ ४ ॥
 यदप्सु यद्वनस्पतौ यदोषधीषु पुरुदंससा कृतम् । तेन माविष्टमश्विना ॥ ५ ॥ (१३३)

(१४०)

१-५ शशकर्णः । अश्विनौ । अनुष्टुप्; १ वृहती, ५ त्रिष्टुप् ।

यन्नासत्या भुरण्यथो यद्वा देव भिपज्यथः ।
 अयं वां वत्सो प्रतिभिर्न विन्धते हविष्मन्तं हि गच्छथः ॥ १ ॥
 आ नूनमश्विनोर्ऋषि स्तोमै चिकेत वामया ।
 आ सोमं मधुमत्तमं घर्म सिञ्चादथर्वणि ॥ २ ॥
 आ नूनं रघुवर्तिनि रथं तिष्ठायो अश्विना । आ वां स्तोमा इमे मम नभो न चुच्यवीरत ॥ ३ ॥
 यदद्य वां नासत्योक्थैराचुच्युवीमहि । यद्वा वाणीभिरश्विनेवेत्काण्वस्य बोधतम् ॥ ४ ॥
 यद्वां कक्षीवां उत यद्वक्ष ऋषियद्वां दीर्घतमा जुहाव ।
 पृथी यद्वां वैन्यः सार्दनेष्वेवेदतो अश्विना चेतयेयाम् ॥ ५ ॥ (१३८)

(१४१)

१-५ शशकर्णः । अश्विनौ । विराट्; २ जगती; ३ अनुष्टुप्; ४-५ वृहती ।

यातं छर्दिष्या उत नः परस्पा भूतं जगत्या उत नस्तनुषा । वर्तिस्तोकाय तनयाय यातम् ॥ १ ॥
 यदिन्द्रेण सुरथं याथो अश्विना यद्वा वायुना भवथः समोक्सा ।
 यदादित्येभिर्ऋग्भिः सजोषसा यद्वा विष्णोर्विक्रमणेषु तिष्ठथः ॥ २ ॥
 यदद्याश्विनावहं हुवेय वाजसातये । यत्पृत्सु त्वर्षणे सहस्तच्छ्रेष्ठमश्विनोरवः ॥ ३ ॥ (१४१)

कां० २०, प्र० ३६, अनु० ९]

४५५

[कां० २०, सू० १४१, मं० ४

आ नूनं यातमश्विनेमा हव्यानि वां हिता ।
 इमे सोमासो अर्धिं तुर्वशे यदाविमे कण्वेषु वामथं ॥ ४ ॥
 यन्नासत्या पराके अर्वाके अस्ति भेषजम् ।
 तेन नूनं विमदायं प्रचेतसा छर्दिर्वत्सायं यच्छतम् ॥ ५ ॥ (९४३)

(१४२)

१-६ शशकणः । अश्विनौ । १-४ अनुष्टुप्; ५-६ गायत्री ।

अश्वत्सु प्र देव्या साकं वाचाहमश्विनोः । व्यावर्देव्या मतिं वि रातिं मर्त्यैभ्यः ॥ १ ॥
 प्र बौधयोषो अश्विना प्र देवि स्रुते महि । प्र यज्ञहोतरानुपक्व मदाय श्रवो बृहत् ॥ २ ॥
 यदुषो यासि भानुना सं सूर्येण रोचसे । आ ह्ययमश्विनो रथो कर्तिर्याति नृपाय्यम् ॥ ३ ॥
 यदापीतासो अंशवो गावो न दुह ऊर्ध्वभिः । यद्वा वाणीरनूपत् प्र देवयन्तो अश्विना ॥ ४ ॥
 प्र धुम्नाय प्र शर्वसे प्र नृपाह्वाय शर्मणे । प्र दक्षाय प्रचेतसा ॥ ५ ॥
 यन्नूनं धीभिरश्विना पितुर्योनां निषीदथः । यद्वा सुम्नेभिरुक्थ्या ॥ ६ ॥ (९४२)

(१४३)

(१-२) १-७ पुरुमीढाजमीढौ; ८ वामदेवः, ९ मेध्यातिथिर्मघातिथी । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

तं वां रथं वयमद्या हुवेम पृथुजयमश्विना संगतिं गोः ।
 यः सूर्या वहति बन्धुरायुर्गिर्वीहसं पुरुतमं वसूयुम् ॥ १ ॥
 युवं श्रियमश्विना देवता तां दिवो नपाता वनथः शचीभिः ।
 युवोर्वपूरभि पृथः सचन्ते वहन्ति यत्कुहासो रथे वाम ॥ २ ॥
 को वामद्या करते रातहव्य ऊतये वा सुतपेयाय वाकैः ।
 ऋतस्य वा वसुषे पूर्वाय नमो येमानो अश्विना ववर्तत् ॥ ३ ॥
 हिरण्ययेन पुरुभू रथेनेमं युञ्जं नासत्योप यातम् ।
 पिवाथ हन्मधुनः सोम्यस्य दधथो रत्नं विधते जनाय ॥ ४ ॥
 आ नो यातं दिवो अच्छा पृथिव्या हिरण्ययेन सुवृता रथेन ।
 मा वामन्वे नि यमन्देवयन्तः सं यद्दे नाभिः पूर्वा वाम ॥ ५ ॥
 नू नो रथि पुरुवीरं बृहन्तं दक्षा मिमाथामुमयेष्वस्मे ।
 नरो यद्वामश्विना स्तोममावन्त्सुधस्तुतिमाजमीव्हासो अगमन् ॥ ६ ॥ (९५५)

कां० २०, प्र० ३६, अनु० ९]

४५६

[कां० २०, सू० १४३, सं० ७]

इहेह यद्वा समुना पंपूक्षे सेयमुस्मे सुमतिर्वीजरता ।

उरुभ्यतं जरितारं युवं ह श्रितः कामो नासत्या युवद्रिक्

॥ ७ ॥

मधुमतीरोपधीर्धाव आपो मधुमन्नो भवत्वन्तरिक्षम् ।

क्षेत्रस्य पतिर्मधुमन्नो अस्त्वरिष्यन्तो अन्वेनं चरेम

॥ ८ ॥

पुनार्यं तदधिना कृतं वा वृषभो द्विवो रजसः पृथिव्याः ।

सहस्रं शंसा उत ये गर्विष्टौ सर्वौ इत्ता उप याता पिबन्धौ

॥ ९ ॥ (९५८)

॥ इति नवमोऽनुवाकः ॥ ९ ॥

॥ इति विंशं काण्डं समाप्तम् ॥

॥ अथर्ववेदसंहिता समाप्ता ॥

मन्त्रसंख्या—

एकोनविंशतिकाण्डस्यान्तपर्यन्तं— ५०१९

विंशतितमकाण्डस्य ... ९५८

सर्वयोगः ५९७७

अथर्ववेद-मन्त्राणां वर्णानुक्रम-सूची ।

अंसो मगो वरुणो ६. ४. २
 अंहोमुचं वृषभं १९. ४२. ७
 अंहोमुचे प्र भरे १९. ४२. ३
 अकर्म ते स्वपसो १८. ३. २४
 अकामो धीरो १०. ८. ४४
 अकुप्यन्तः कुपा १०. १३०. ८
 अक्षदुग्धो राजन्यः ५. १८. १
 अक्षक्षमीमदन्त ह्यव १८. ४. २१
 अक्षः फल्गवती ७. ५०. ९
 अक्षितास्त उपसदो ६. १४२. ३
 अक्षिति भूयसीम् १८. ४. २७
 अक्षितोतिः स्नेदिमं २०. ६९. ७
 अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां २. ३३. १; २०. ९६. १७
 अक्षुमोषो विततं ९. ३. ८
 अक्ष्यो च ते मुखं ४. ३. ३
 अक्ष्यो नि विष्य हृदयं ५. २९. ४
 अक्ष्यो नौ मधुसंकाशे ७. ३६. १
 अगश्निन् श्रवो बृहद् १०. २०. ३; ५७. ६
 अगन्म स्वः स्वरगन्म १६. ९. ३
 अगोहधाय गविषे १०. ६५. २
 अम आयाह्यमिभिः १०. १०३. १
 अम इन्द्रश्च वाशुषे ७. ११०. १
 अमये कव्यबाहनाय १८. ४. ७१
 अमावमिश्चरति प्रविष्ट ४. ३२. ९
 अमाविष्णु महि तदां ७. २९. १
 अमाविष्णु महि धाम ७. २९. २
 अर्णि होतारं मन्ये २०. २७. ६
 अर्णिः कव्याङ्गूत्वा १२. ५. ४१
 अर्णिः पचन् रक्षतु १२. ३. २४
 अर्भिः परेषु धामसु ६. ३६. ३
 अर्भिः पूष आ रभसां १. ७. ४
 अर्भिः प्राणान्नचं ३. ३१. १
 अर्भिः प्रातःसवने ६. ४७. १

अथर्व. ५८

अग्निः पूर्वदचन्द्रमा ५. १८. १
 अग्निः जुषो अश्वरेषु ५. २७. ५
 अग्निं ते वसुनन्तं १९. १८. १
 अग्निं दत्तं वृणोमहे १०. १०२. १
 अग्निनन्तदद्याद्वसि ९. ३. १४
 अग्निमग्निं हवीमग्निः २०. १०१. २
 अग्निर्मालिष्यावसे २०. १०३. १
 अग्निं ब्रूतो वनस्पतीन् ११. ६. १
 अग्निरासोप्रात् सुष्टुभः २०. २. २
 अग्निरासोन् उत्थितो ९. ७. १९
 अग्निरेवमन्यो ४. ३१. २
 अग्निरेवतु प्रति ५. १४. १३
 अग्निरेनं कव्यात् १२. ५. ७२
 अग्निर्दिव आ तपति १२. १. २०
 अग्निरेः वायुः ३. १. १
 अग्निर्नो दत्तः प्रत्येतु ३. २. १
 अग्निर्भूम्यामोषधातु १२. १. १९
 अग्निर्मामिनावतु १९. ४५. ६
 अग्निर्मा गोता परि १७. १. ६०
 अग्निर्मा वातु वसुभिः १९. १७. १
 अग्निरेव इन्द्रो यवः ९. २. १३
 अग्निरेवन्स्पतीनाम् ५. २४. २
 अग्निरेव नः पदवायः ५. १८. १४
 अग्निर्होताव्युष्टु १८. १५
 अग्निवासाः वृषिर्वसि १२. १. २१
 अग्निष्टे नि शमयतु ६. १११. २
 अग्निष्वात्ताः पितरः १८. ३. ४४
 अग्निस्तस्मानमप ५. २२. १
 अग्निर्होत्रं च भद्रा ११. ७. ९
 अग्नी रक्षस्तपतु १२. ३. ४६
 अग्नी रक्षांसि सेधति ८. ३. २९
 अग्नीशेमा पथिक्ता १८. ५३. २
 अग्नीषोमाभ्यां कामाय १२. ४. २६

अग्नीषोमावदधुर्या ८. २. ४
 अग्ने अकृष्यातिः ११. २. ४२
 अग्ने अच्छा वदेह नः ३. २०. १
 अग्ने चर्याक्षिय ११. १. १६
 अग्नेऽजनिष्ठा महते ११. ११. ३
 अग्ने जातान् प्र गुदा ७. ३४. १
 अग्ने जायस्वादितिः ११. १. १
 अग्ने तपस्तप्यामह ७. ६१. १
 अग्ने त्वत् यातुधानस्य ८. ३. ४
 अग्ने देवो इहा वद २०. १०१. ३
 अग्ने घृतनाषाद् ५. १४. ८
 अग्नेः प्रजातं परि ११. २६. १
 अग्ने प्रेहि प्रथमा ४. १४. ५
 अग्ने मय्युं प्रतिवृत् ५. ३. १
 अग्ने यत् ते तपस्तेन १. १९. १
 अग्ने यत् ते तेजस्तेन १. १९. ५
 अग्ने यत् तेऽवित्तेन २. १९. ३
 अग्ने यत् ते शोवित्तेन १. १९. ४
 अग्ने यत् ते हस्तस्तेन १. १९. १
 अग्नेरिवास्व दहत ३. २०. १
 अग्नेरिवास्व दहतो ७. ४२. १
 अग्नेर्यसो अपां गर्भो ८. ७. ८
 अग्नेर्मय स्व १०. ५. ७
 अग्नेर्मन्त्रे प्रथम ४. ११. १
 अग्नेर्वर्म परि १८. १. ५८
 अग्ने वैश्वानर विश्वैर्मा २. १६. ४
 अग्नेः शरीरमसि ८. २. २८
 अग्ने शर्ष महते ७. ७३. १०
 अग्नेष्टे प्राणममृता ८. १. १३
 अग्ने सपत्नानधरात् १३. १. ३१
 अग्ने समिधमाहार्ष १९. ६४. १
 अग्ने सहस्वानभि ११. १. ६
 अग्नेः सांतपनस्या ६. ७६. १
 अग्ने स्वाहा कृणुहि ५. २७. १२
 अग्नी तुषाना वप ११. १. २९
 अग्नी सूर्ये चन्द्रमसि ११. ५. १३
 अग्न्याधेयमयो ११. ७. ८
 अग्रमेधोषधीनां ४. १९. ३
 अपदिष्टा देवजाता २. ७. १
 अपमस्त्यवधुते १०. १. ५

अषाविषा निपतन्ती ११. ५. २६
 अषांससुःसांसाभ्यां ११. २. २
 अषायतामपि नया १०. ९. १
 अषास्वस्येदं भेषजं १०. ४. १०
 अषोरचक्षुरपतिग्री १४. २. १७
 अषं पच्यमाना १२. ५. ३१
 अप्ये पदवीर्भव ११. ५. ५८
 अप्ये प्र शिरो जहि ११. ५. ६०
 अग्नेदमग्रज्वरं ९. ८. ५
 अग्नेदो अग्रज्वरो ५. ३०. ९
 अग्नादग्नात् प्र च्यावय १०. ४. २५
 अग्नादग्नाद् वयमस्या १४. २. ६९
 अग्निरसो नः पितरो १८. १. ५८
 अग्निरसामयनं पूर्वो १८. ४. ८
 अग्निरोमिर्यज्ञियैः १८. १. ५९
 अग्ने अग्ने शोचिषा १. १२. २
 अग्ने अग्ने लोमिलोमि १. ३३. ७; १०. ९६. २३
 अग्नेभ्यस्त उदराय ११. २. ६
 अचिकिर्वाधिकितु ९. ९. ७
 अचिकिदत् स्वा इह ३. ३. १
 अच्छ त्वा यन्तु हविनः ३. ४. ३
 अच्छा हि त्वा सह २०. १०३. ३
 अच्छायमेति शवसा ५. १७. ४
 अच्छा न इन्द्रं यशसं ६. ३९. २
 अच्छा म इन्द्रं मतयः २०. १७. १
 अच्युतं युतं समदो ५. २०. १२
 अजं च पचत पय ९. ५. ३७
 अजः पक्वः स्वर्गे लोके ९. ५. १८
 अजमनाग्निं पयसा ४. १४. ६
 अजबिनाके त्रिदेवे ९. ५. १०
 अजागार कैविका २०. १२९. १७
 अजाता आसन्नुतयो ११. ८. ५
 अजा रोह सुकृतां ९. ५. ९
 अजिराधिराजो स्येनौ ७. ७०. १
 अजैषं त्वा संलिक्षितं ७. ५०. ५
 अजैष्माद्यासना १६. ६. १
 अजो अग्निरजमु ९. ५. ७
 अजो भागस्तपसस्तं १८. १. ८
 अजो वा इदमग्ने ९. ५. २०
 अजोग्निरजनिह ४. १४. १; ९. १. १३

अजोऽस्यज स्वर्गोऽसि १. ५. १६
 अजते व्यजते १८. ३. १८
 अतः परिष्मणा गाहि २०. ७०. ५
 अतश्चो मास्यन् १३. २. १८
 अतिधीन् प्रति १. ६. (८) ४७
 अति प्रव श्वानौ १८. ३. ११
 अति धन्वान्यत्यपः ७. ४१. १
 अति भावतातिसरा ५. ८. ४
 अति निहो अति सुधो २. ६. ५
 अतिमात्रमवर्धन्त ५. १९. १
 अति विश्वान्यरुहद् १९. ४२. २
 अतिसुधो अपां १६. १. १
 अतीतु शाकं बोहत २०. ९२. ११
 अतीव यो मरुतो २. १२. ६
 अतो वै बृहस्पतिमेव १५. १०. ४-५
 अतो वै ब्रह्म च क्षत्रं १५. १०. ३
 अत्यर्धच परस्वतः २०. १३१. १९
 अत्राह गोरमन्वतः २०. ४१. ३
 अत्रिबद् वः क्रिमयो २. ३२. ३; ५. २३. १०
 अत्रैनामिन्द्र वृत्रहन् ५. ८. ९
 अथ य एवं विदुषा १५. १२. ८
 अथ यस्या प्रात्यो १५. १३. ११
 अथर्वाणो अबध्रत १०. ६. २०
 अथर्वाणं पितरं ७. २. १
 अथर्वा पूर्णं चमसं १८. ३. ५४
 अथा ते अन्तमाना २०. ५७. ३; ६८. ३
 अथो इयधिति २०. १३०. १८
 अथो इयधियधिति २०. १३०. १७
 अथोपदान भगवो १९. ३४. ८
 अथो यानि च यस्मा १९. ४८. १
 अथो ज्ञा अस्थिरो २०. १३०. १९
 अथो सर्वे द्वापदं ११. ९. १०
 अदन्ति त्वा पिपीलिका ७. ५६. ७
 अदन्धो दिवि पृथिव्यां १७. १. १०
 अदन्त्यान्तस्मिपान् २. ३५. ३
 अदारखद् भवतु देव १. २०. १
 अदितिः इमश्च वपतु ६. ६८. २
 अदितिर्वीरदितिः ७. ६. १
 अदितिर्मादित्यैः १८. ३. २७
 अदितैर्हस्तां वृचमेतां ११. १. २४

अबृहमित्यां पूषकं २०. १३१. १८
 अदधन्त्य केतवो १३. २. १८; २०. ४७. १५
 अदेष्ट्यप्यतिप्री १४. २. १८
 अदो यत् ते हृदि धितं ६. १८. ३
 अदो यदवभावति २. ३. १
 अदो यदवरोचते ३. ७. ३
 अदो यद् देवि प्रथमा १२. १. ५५
 अद्विरक्षादिभिः १५. १४. ७
 अद्र्यस्वा राजा वरुणो ३. ३. ३
 अधाग्ने अय सवितः ४. ४. ६
 अधा सुरीय यदि ८. ४. १५
 अध ते विद्वमनु २०. १५. २
 अध त्वं द्रप्यं विभ्यं १८. १. ११
 अध द्रव्यो अंशुमत्या २०. १३७. ९
 अधराब्धं प्र हिणोमि ५. २२. ४
 अध रात्रि तुष्टधूमम् १९. ४७. ८; ५०. १
 अधरोऽधर उत्तरेभ्यो ६. १३४. २
 अधा यथा नः १८. ३. २१
 अधा हीन्द्र गिर्वेण २०. १००. १
 अधि द्यौरदधा २०. २५. ३
 अधि नो जूतं घृता ४. २८. ७
 अधि ब्रूहि मा रमथाः ८. ८. ७
 अधि स्कन्द वीर्यस्व ५. २५. ८
 अधीतीरप्यगाद् २. ९. ३
 अध्यक्षो वाजी मम ९. २. ७
 अध्वर्यवोऽर्हणं २०. ८७. १
 अनच्छपे दुरगातु ९. १०. ८
 अनद्धद्रुपस्त्वं प्रथमं ६. ५९. १
 अनद्वानिन्द्रः स पशुभ्यो ४. ११. २
 अनद्वान् दाभार ४. ११. १
 अनद्वान् दुहे सुकृतस्य ४. ११. ४
 अनद्वबाहं प्लवमन्वा १२. २. ४८
 अनन्तं विततं पुरुषा १०. ८. १२
 अनपत्यमल्पपशुं १२. ४. २५
 अनप्रयः खनमाना १९. २. ३
 अनभिन्नं नो अधराद् ६. ४०. ३
 अनयाहमोषया ४. १८. ५; १०. १. ४
 अनववाभिः समु जग्म २. २. ३
 अनवचौरभिष्टुभिः २०. ४०. २; ७०. ४
 अनवराति बहुरा २०. ५८. २

[४३०]

अथर्ववेद-मन्त्राणां

अनरथाः पूताः पतमेन ४. ३४. २
 अनागमिष्यतो १६. ६. १०
 अनागोहृता वै भोगा १०. १२. २९
 अनापृष्यो जातवेदा ७. ८४. १
 अनासा ये वः प्रथमा ४. ७. ७; ५. ६. २
 अनामयोपनिषिया २०. १२९. २०
 अनास्माकस्तद् १९. ५७. ५
 अनुगच्छन्ती प्राणानुप १२. ५. २७
 अनु चष्टप इक्षमेन ९. ५. ४
 अनुशिघ्रं प्रमृशन्तं ८. ६. ६
 अनु ते ह्यमं तुरयन्त २०. १०५. २
 अनु त्वाग्निः प्रावितादनु १०. १०. ७
 अनु त्वा रोदसी २०. ४२. २
 अनु त्वा हरिणो ३. ७. २
 अनुपूर्ववत्तां धेनुम् ९. ५. २७
 अनु प्रत्नस्योक्तः २०. २६. ३; ९२. १५
 अनुमतिः सर्वमिदं ७. २०. ६
 अनुमतेऽन्विदं ६. १३१. २
 अनु मन्यतामनु ७. २०. ३
 अनुव्रतः पितुः पुत्रो ३. ३०. २
 अनुमता रोहिणी १३. १. २२
 अनु सूर्यसूदयतां १. २२. १
 अनुस्पृशो भवन्नेवो २०. ९६. ४
 अनुहवं परिहवं १९. ८. ४
 अनुहृतः पुनरेहि ५. ३०. ६
 अनुषा अस्मिन्ननुषाः ६. ११७. ३
 अनुक्षरा ऋजवः १४. १. ३४
 अन्विनेन्द्रो गणिना ८. ५. ३
 अन्तकाय सत्यवे ८. १. १
 अन्तकोऽसि मृगुरसि १६. ५. २, ९
 अन्तरा वां च पृथिवीं ९. ३. १५
 अन्तरिक्षं आमां १. ३२. २
 अन्तरिक्षं जालम् ८. ८. ५
 अन्तरिक्षं दिवं १०. ९. १०
 अन्तरिक्षं धेनुस्तस्या ४. ३९. ४
 अन्तरिक्षाय स्वाहा ५. ९. ३-४
 अन्तरिक्षेण पतति ६. ८०. १
 अन्तरिक्षेण राह ४. ३८. ६-७
 अन्तरिक्षे वायवे ४. ३९. ३
 अन्तरेमे नमसी ५. २०. ७

अन्तर्गर्भधरति ११. ४. २०
 अन्तर्दधे वावापृथिवीं ८. ५. ६
 अन्तर्दधे जुहुता ६. ३२. १
 अन्तर्देसा अवध्रत १०. ६. १९
 अन्तर्धिर्देवानां १२. २. ४४
 अन्तर्धिहि जातवेद ११. १०. ४
 अन्तर्धरति रोचना ६. ३१. २; २०. ४८. ५
 अन्ति सन्तं न १०. ८. ३२
 अक्षायिन यक्षा १३. ८. ४९; ९. ५६
 अक्षं पूर्वा रासतां १२. ७. ४
 अन्यक्षेत्रे न रमसे ५. २२. ९
 अन्यत्रास्मिन्नुच्यतु ६. २६. ३
 अन्यमू पु यम्यन्य १८. १. १६
 अन्येभ्यस्त्वा पुरुषेभ्यो १२. २. १६
 अन्यनिरुषसाममं ७. ८९. ४; १८. १. २७
 अन्यथ नोऽनुमतिः ७. २०. १
 अन्वान्त्र्यं शोष्यमथो २. ३१. ४
 अन्वारभेषामनु ६. १२२. ३
 अन्विदनुमते त्वं ७. २०. २
 आमा प्रत्यद् वात्यो १५. १८. ५
 अमे च त्वा रात्रये ८. २. २०
 अपकामं स्यन्दमाना ३. १३. ३
 अप कामति सूनुता १२. ५. ६
 अपकामन् पौरुषेयाद् ७. १०५. १
 अप काम नानदती १०. १. १४
 अपक्रोताः राहोयसी ८. ७. ११
 अपचितां लोहिनीनां ७. ७४. १
 अपचितः प्र पतत ६. ८३. १
 अप ज्योतिषा तमो २०. १६. ५
 अप तस्य हतं तमो १०. ७. ४०
 अप ले तावयो १३. २. १७; १०. ४७. १४
 अपपेना जभारैणां ५. ३१. १०
 अप नः शोशुचदभम् ४. ३३. १
 अप न्यातुः पौरुषेयं १९. २०. १
 अपपापं परिधवं १९. ८. ५
 अपमित्यमप्रतातं ६. ११७. १
 अपमृज्य यातुधाना ४. १८. ८
 अपरिमितमेव यज्ञम् ९. ५. २१
 अपवासे नक्षत्राणां ३. ७. ७
 अपथा दग्धावस्य ९. ५५. ५

व्यपश्यं गोपामनि १. १०. ११
 व्यपश्यं युवति १८. ३. ३
 व्यपस्त औषधीमतीः १९. १८. ६
 व्यप स्तेनं सवासो १९. ५०. ५
 व्यपस्त्वं धुक्षे प्रथमा १०. १०. ८
 व्यपः समुद्राद् दिवम् ४. २७. ४
 अपाः पूर्वेषां हरिः २०. ३२. ३
 अपागृह्णन्तां १८. १. ३३
 अपाक प्राप्तेति स्वचया ९. १०. १३
 अपात्री त उमौ ७. ७०. ४
 अपादमे समभवत् १०. ८. २१
 अपादिन्द्रो अपादग्निः २०. ९१. ८
 अपादेति प्रथमा ९. १०. २३
 अपानति प्राणति ११. ४. १४
 अपानाय व्यानाय ६. ४१. २
 अपां तेजो ज्योतिः १. ३५. ३
 अपामग्निस्तनूनिः ४. १५. १०
 अपामग्रमसि समुद्रं १६. १. ६
 अपामह् दिव्यानां १९. २. ४
 अपामस्य यज्ञं प्र १०. ५. ५०
 अपामार्ग औषधीनां ४. १७. ८
 अपामार्गोऽप माधुं ४. १८. ७
 अपामिदं न्वयनं ६. १०६. २
 अपामूर्जं ओजसो १९. ४५. ३
 अपामूर्मिमेदतिव २०. २८. ४; ३९. ५
 अपां केनेन नमुचेः २०. २९. ३
 अपां मा पाने यतमो ५. २९. ८
 अपां यो अमे प्रतिमा ९. ४. १
 अपां रसः प्रथमजो ४. ४. ५
 अपामृत्युगार्हपत्यात् ११. २. ३४
 अपास्मत्तम उच्छ्रुतु १४. २. ४८
 अपि नक्षामि ते बाहू ७. ७०. ५
 अपि बृध पुराणवद् ७. ९०. १
 अपूपवान् क्षीरवान् १८. ४. १६
 अपूपवान् घृतवान् १८. ४. १९
 अपूपवान् वषिवान् १८. ४. १७
 अपूपवान् ब्रह्मवान् १८. ४. १८
 अपूपवान् ब्रह्मवांश्च १८. ४. ११
 अपूपवान् पवांश्च १८. ४. २४
 अपूपवान् मधुमान् १८. ४. २२

अपूपवान् मांसवान् १८. ४. २०
 अपूपवान् रसवांश्च १८. ४. २३
 अपूप पिहितान् १८. ३. ६८; ४. २५
 अपूर्णेपिता वाचस्ता १०. ८. ३३
 अपेत वांति वि च १८. १. ५५
 अपेतो वायो सविता ४. २५. ४
 अपेन्द्र द्विषतो १. २१. ४
 अपेन्द्र प्राचो मघवन् २०. ११५. १
 अपेमं जीवा १८. २. २७
 अपेमां मात्रा १८. २. ४०
 अपेयं राष्ट्रच्छ्रु २. ८. १
 अपेहि मनस्स्पत २०. ९६. २४
 अपेक्षारिरस्मरिवां ७. ८८. १
 अपेतेनारात्स्वस्तो ५. ६. ७
 अपो दिव्या अचायिषं ७. ८९. १; १०. ५. ४६
 अपो देवीरूप ह्ये १. ४. ३
 अपो देवीर्मधुमतीः १०. ९. २७
 अपो निषिबलसुरः ४. १५. १२
 अपो यदद्भिं पुरुहूत २०. ७७. ८
 अपो वामदेव्यं यज्ञं ८. १०. (१०) १७
 अपो वामदेव्येन ८. १०. (८) १५
 अपो वृत्रं वक्षिवांसं २०. ७७. ७
 अप्रजास्त्वं मातं ८. ६. २६
 अप्रपाण च वेदान्ता १०. १२८. ८
 अप्राणति प्राणेन ८. ९. ९
 अप्रसरः सधमार्धं ७. १०९. ३; १४. २. ३४
 अप्यु ते जन्म दिवि ६. ८०. ३
 अप्यु ते राजन् वरुण ७. ८३. १
 अप्यु धृतस्य हरिः २०. ३३. १
 अप्यु मे सोमो १. ६. २
 अप्यु स्तीमासु ह्यसु ११. ८. ३४
 अप्सवन्तरस्तमस्यु १. ४. ४
 अप्सवासांन्नातरिषा १०. ८. ४०
 अपोषयतिः समिधा १३. २. ४६
 अभयं धावापुषिषां ६. ४०. १
 अभयं नः कस्त्यन्तरिक्षं १९. १५. ५
 अभयं मित्रादमयं १९. १५. ६
 अभयं मित्रावरुणा ६. ३२. ३
 अभ्यागः सक्षप परेतो ४. ३२. ५
 अभि कन्द सनया ४. १५. ६

अभिकन्दन् स्तनय ११. ५. १२
 अभि गोत्राणि सदसा १९. १३. ७
 अभि तं निम्नतिः ४. ३६. १०
 अभि तिष्ठामि ते ६. ४२. ३
 अभि तेषां सहमाना ३. १८. ६
 अभि त्वं देवं सविता ७. १४. १
 अभि त्वा जरिमाहित ३. ११. ८
 अभि त्वा देवः सविताभि १. २९. ३
 अभि त्वा पूर्वपीतये २०. ९९. १
 अभि त्वा मनुजतेन ७. ३७. १
 अभि त्वा वर्चसा गिरः २०. ४८. १
 अभि त्वा वर्चसासिच ४. ८. ६
 अभि त्वा शृषमा सुते २०. २२. १
 अभि त्वा शूर नोऽमो २०. १२१. १
 अभि त्वेन्द्र वरिमता ६. ९९. १
 अभि त्वोगोमि पुष्टिष्या १८. २. ५२
 अभि ह्युम्मानि वनेन २०. ६. ७
 अभि प्र गोपति २०. २२. ४। ९२. १
 अभि प्र वः सुतपसं २०. ५१. १
 अभि प्रेहि दाक्षिणतो ४. ३२. ७
 अभि प्रेहि माप वेन ४. ८. २
 अभिभूयसो अभिभूः ६. ९७. १
 अभि वर्धतां पयसाभि ६. ७८. २
 अभिष्टय सपलानभि १. २९. २
 अभिष्टा ओषधयः ११. ४. ६
 अभि दयावं न कृशनेभिः २०. १६. ११
 अभि हि सत्य सोमया २०. ६४. २
 अभीवर्तेन मणिना १. २९. १
 अभीवर्तो अभिभवः १. २९. ४
 अभीवस्यः प्र जिहीते २०. १२७. १०
 अभीष्टता हिरण्येन १०. १०. १६
 अभीष्टाना मेया आसन् ६. १३७. २
 अभी पु णः सखीनाम् २०. १२४. ३
 अभीहि मन्यो ४. ३१. ३
 अभुत्सु प्र देष्ट्या २०. १४२. १
 अभूतिरुप ह्ययमाणा १२. ५. ३५
 अभूद् वृतः प्रहृतो १८. ४. ६५
 अभ्यक्षाफा स्वरक्षता १०. १. २५
 अभ्यन्यवेति पर्यन्य १३. २. ४३
 अभ्यर्जनं ह्यरभि ६. १२४. ३

अभ्यर्चत सुष्टुति ७ ८२ १
 अभ्यावर्तस्व पशुभिः ११. १. २२
 अभ्रं पीबो मन्त्रा ९. ७. १८
 अभ्रातृमी वरणा १४. १. ६२
 अभ्रातृव्यो अना २०. ११४. १
 अत्रिये दियुषसात्रिये २. २. ४
 अमन्महीदनाशवो २०. ११६. २
 अमा कृत्वा पाप्मानं ४. १८. ३
 अमा शतं कृणुते ११. ५. १५
 अमावास्या च पौर्णिमासी १५. २. १४
 अमावास्ये न त्वदेता ७. ७९. ४
 अमासि मात्रां १८. २. ४५
 अमित्रसेनां मपवच ३. १. ३
 अमी ये युधमायान्ति ६. १०३. ३
 अमीषां क्षितानि ३. २. ५
 अमुकया यक्ष्माद् दुरिता २. १०. ६
 अमुत्रभूयादि ७. ५३. १
 अमुत्र साहिह वेत्येतः १३. १. १९
 अमुत्रैनामा गच्छताद् ९. ३. १०
 अमूलवत्ये निः ८. ८. ३
 अमूलहेतिः पतत्रिणा ६. २९. १
 अमूः पारे पृदाक्च १. २७. १
 अमू ये दिभि सुभगे ३. ७. ४
 अमूयो उप सूर्य १. ४. २
 अमूयो यन्ति गोपितो १. ७. १
 अमोतं वासो दयाद् ९. ५. १४
 अमोऽहमसि सा त्वं १४. २. ७१
 अम्भयो यन्त्यपविभिः १. ४. १
 अम्भो अमो महः १३. ८. ५०
 अम्भो अरुणं १३. ८. ५१
 अयं यो अभिशोचयिष्णुः ६. २०. ३
 अयं यो भूरिमुतः ६. ४३. २
 अयं यो वक्रो ७ ५६. ४
 अयं यो विश्वान् ५. २२. २
 अयं लोकः मियतमो ५. ३०. १७
 अयं लोको जालं ८. ८. ८
 अयं ब्रह्मस्तर्पयतां ६. १३४. १
 अयं वस्ते गर्भं १३. १. १६
 अयं वा उ अभिर्ब्रह्मा १५. १०. ७
 अयं वां वमो अक्षिना २०. १३९. ४

अयं विष्कन्धं सहते १. ४. ३
 अयं स देवो अप्सवन्तः १३. ३. १५
 अयं स शिखणे येन १. १०. ७
 अयं सहस्रमा नो ७. २२. १
 अयं सहस्रमृषिभिः २०. १०४. २
 अयं स्तुवान् १. ८. २
 अयं स्राक्त्यो मणिः ८. ५. ४
 अयं प्राधा प्रयुयुषो १२. ३. १४
 अयं जीवतु मा मृतेन ८. २. ५
 अयं स इन्द्र सोमो १०. ५. ५
 अयं ते अस्म्युप न ४. ३२. ६
 अयं ते कृत्या विततां १०. ३. ४
 अयं ते योनिर्ऋतव्यो ३. २०. १
 अयं दर्भो विमन्युकः ६. ४३. १
 अयं देवा इहेवास्त्वयं ८. १. १८
 अयं देवानामसुरो १. १०. १
 अयं नो नभस्पती ६. ७९. १
 अयश्चियो हतवर्चो १२. २. ३७
 अयमन्वा ते अर्वाहः २०. १२९. ११
 अयमग्निः सत्यतिः ७. ६२. १
 अयमग्निर्ममूह्यानि ३. २. २
 अयमग्निस्त्वयस्य इह ५. ३०. ११
 अयमस्तु धनपतिः ४. २२. ३
 अयमा यात्यर्षमा ६. ६०. १
 अयमिदं वै प्रतीवर्त ८. ५. १६
 अयमिन्द्र वृषाकपिः २०. १२६. १८
 अयमु ते समतसि २०. ४५. १
 अयमु त्वा विचर्षणे २०. ५. १
 अयमेमि विचाकशाद् २०. १२६. १९
 अयमौदुम्बरो मणिर्वीरो १९. ३१. ४४
 अयं पन्थाः कृत्येति १०. १. १५
 अयं पिपान इन्द्रः ९. ४. २१
 अयं प्रतिसरो मणिर्वीरो ८. ५. १
 अयं मणिः सपत्नहा ८. ५. २
 अयं मणिर्वरणो १०. ३. ३
 अयं मे वरण १०. ३. ११
 अयं मे वरणो १०. ३. १
 अयं मे हस्तो ४. १३. ६
 अयस्म्ये दुपदे ६. ६३. ३; ८४. ४
 अयामि घोष इन्द्र २०. १२. २

अया विष्ठा जनयन् ७. ३. १
 अया ह त्वं मायया २०. ३६. ६
 अयुक सप्त शुन्धुवः १३. २. २४; २०. ४७. २१
 अयुतोऽहमयुतो म १२. ५१. १
 अयोजाला अहुरा १९. ६६. १
 अयोमुखाः सूचीमुखाः ११. १०. ३
 अयोदष्टो अर्बिहा ८. ३. २
 अरं कामाय हरयो २०. ३१. २
 अरंगरो वावदीति २०. १३५. १३
 अरंयुषो निमज्य १०. ४. ४
 अरदुपरम २०. १३१. १५
 अरसं कृत्रिमं नादं १२. ३४. ३
 अरसं प्राच्यं विषमारसं ४. ७. २
 अरसस्त इषो शक्त्यो ४. ६. ६
 अरसस्व शर्कोटस्य ७. ५६. ५
 अरसास इहाहयो १०. ४. ९
 अरातीयोऽत्रावृन्त्यस्य १०. ६. १
 अरात्यास्ता निर्वृत्त्या १०. ३. ७
 अरायक्षयणमसि २. १८. ३
 अरायमष्टकं पावानं २. १५. ३
 अरायान् ऋमो रक्षांसि ११. ६. १६
 अरिप्रा आपो अप १०. ५. २४; १६. १. १०
 अरिष्टोऽहमारिष्टयुः १०. ३. १०
 अरुहानमिदं महत् २. ३. ५
 अर्चेत प्राचेत २०. ९२. ५
 अर्चामि वां वर्षायाग्नो १८. १. ३१
 अर्जुनि पुनर्वो यन्तु २. २४. ७
 अर्धमर्धेन पयसा ५. १. ९
 अर्धमासाथ मासाथ ११. ७. २०
 अर्धुर्दिनाम यो देव ११. ९. ४
 अर्धुर्दिश निर्घोषिः ११. ९. २३
 अर्धको न कुमारको १०. ९२. १
 अर्धमणं बृहस्पति ३. २०. ७
 अर्धमणं यजामहे १४. १. १७
 अर्वाग्न्य इतो अन्यः ११. ५. ११
 अर्वाग्न्यः परो अन्यो ११. ५. १०
 अर्वाह परस्तात १३. २. ३१
 अर्वाहेहि सोमकामं २०. ८. १
 अर्वाचीनं सु ते २०. १९. २
 अर्वाभामिन्द्रमसुतो ५. ३. ११

[४६४]

अथर्ववेद-सम्भाषा

अर्वां त्वा सुते २०. २३. ९
 अर्वातो न आ गहि २०. ६. ८; २०. ४. ५७. ७
 अलसालारि पूर्वां ६. १६. ४
 अलसुर्कं निखातकम् २०. १३२. २
 अलानि पृषातकानि २०. १३५. ३
 अलिङ्गवा जाण्डमदा ११. ९. ९
 अलान्धन् हन्मि महता २. ५१. ३
 अवः परेण पर एना ९. ९. १७; १३. १. ४१
 अवः परेण पितरं ९. ९. १८
 अवकादानभिषोचा ४. ३७. १०
 अवकोत्वा उक्कात्मानः ८. ७. ९
 अवकक्षिणं धृषमं २०. ८५. २
 अव जहि यातुधानानव ५. १४. २
 अव उयामिव धन्वनो ६. ४१. १
 अव दिवस्तारयन्ति ७. १०७. १
 अव द्रव्यो अंशुमती २०. १३७. ७
 अवधात कामो मम ९. २. ११
 अव पयन्तामेषाम् ८. ८. २०
 अव बाधे द्विषन्ते ४. ३५. ७
 अव मन्तुरवापताव ६. ६५. १
 अव मा पाप्मन् सृज ६. २६. १
 अवतिररयमाना १२. ५. ३७
 अववासा निःशसा ६. ४५. २
 अव श्वेत पदा जहि १०. ४. ३
 अवलक्षणमिव २०. १३३. ६
 अव सृज पुनरमे १८. २. १०
 अवलष्टा परा पत ३. १९. ८
 अव स्य शूराध्वनो २०. ७७. २
 अव स्वराति गर्गरो २०. ९२. ६
 अवाचानानव जहान् १३. १. ३०
 अवाचन्तां पक्षिणो ११. १०. ८
 अवान्धुमेनमस्यगम् १२. ५. ४५
 आविः कृष्णा भागधेयं ११. २. ५३
 अविर्वं नाम देवततं १०. ८३१
 अवोरामिव मामयं २०. १२६. ७
 अवैतेनारात्स्तीरसी ५. ६. ६
 अवैरहस्यायेदमा ६. २९. ३
 अवो द्वाभ्यां पर २०. ९१. ४
 अन्मसश्च न्यचसय १९. ६८. १

अविना मेकादिहानि १२. ५. ३८
 अविनावर्ततिथो ९. ६. (८) ३८
 अशीतिभिस्तिसृभिः २. १२. ४
 अशानिदं मधु २०. १३. ८
 अश्मन्वती रीयते १२. २. २६
 अश्मन्मे मेऽति यो ५. १०. १-७
 अधमदियमर्यमन् ६. ६०. ९
 अधान्तस्य त्वा मनसा १९. २५. १
 अधृणि कृपमाणस्य ५. १९. १३
 अध्रिमाणो अयारयन् ३. ९. २
 अध्र्यान् तन्मपति १४. १. २७
 अध्र इव रजो १२. १. ५७
 अध्र्यस्व खादरो २०. १३१. १४
 अध्र्यो दभो वीहर्षा ८. ७. २०
 अध्र्यो देवसदमः ५. २. ३; ६. २५. १; १९. १९. ९
 अध्र्यस्व वारो २०. १२९. १८
 अध्र्यस्वाध्वतरस्य ४. ४. ८
 अध्र्यस्मानः संपातिता ५. ५. ९
 अस्ताः कणा गावः ११. ३. ५
 अध्रायन्तो गव्यन्तो २०. ९६. ५
 अध्रावति प्रथमो २०. २५. १
 अध्रावतीं गोमतीः ३. १६. ७
 अध्रावतीं प्र तर १८. २. ३१
 अध्रिना त्वाये ३. ४. ४
 अध्रिना ब्रह्मणा ५. २६. १२
 अध्रिना सारधेय ६. ६२. २; ९. १. १९
 अध्रान्हसुमं पृतनासु २०. ९२. १९
 अष्ट च मेऽशीतिभ ५. १५. ८
 अष्ट जाता भूता ८. ९. २१
 अष्टधा तुको वहति १३. ३. १९
 अष्टचैभ्यः स्वाहा १९. २३. ५
 अष्टाशक्रं वर्तत ११. ४. २२
 अष्टाशक्रा नवद्वारः १०. २. ३१
 अष्टाशक्रैभ्यः १९. २३. १५
 अष्टापदी चतुराक्षि ५. १९. ७
 अष्टाविंशानि शिवानि १९. ८. ९
 अष्टेन्द्रस्य षड्यमस्य ८. ९. २३
 असच्छास्त्रां प्रतिष्ठन्तां १०. ७. ११
 असति सत्य प्रतिष्ठितं १७. १. १९
 असदन् गावः ७. ९६. १

असंज्ञा गन्धेन शुभ्र ११. ५. ३४
 असङ्ग्याः समभवत् ४. १९. ६
 असंतापं मे हृदयसुखी १६. ३. ६
 असंतोषं सुतपसा ४. २६. ३
 असन्मन्त्राद् दुष्पण्याद् ४. ९. ६
 असपत्नं नो अधराद् ८. ५. १७
 असपत्नं पुरस्तात् १९. १६. १; २७. १४
 असंबाधं बध्यतो १२. १. २
 असंबाधे प्रियव्या १८. २. २०
 असर्ववीर्यधरतु ९. २. १४
 असितं ते प्रलयनं १. २३. ३
 असितस्य ते ब्रह्मणा १. १४. ४
 असितस्य ते मातस्य ५. १३. ६
 असि हि वीर सेन्यो २०. ५६. २
 असुन्वामिन्द्र संसदं २०. २९. ५
 असुराणां दुहितासि ६. १००. ३
 असुरास्त्वा न्यखनन् ६. १०९. ३
 असूतिका रामाय ६. ८३. ३
 अश्वमिन्द्र ते गिरः २०. ७१. १०
 असौ मे स्मरतादिति ६. १३०. २
 असौ या सेना मरुतः ३. १. ६
 असौ यो अधराद् २. १४. ३
 असौ हा इह ते मनः १८. ४. ६६
 अस्तंयते नमोऽस्त १७. १. २३
 अस्ताधि मन्म पूर्य २०. ११९. १
 अस्तैव सु प्रतरं २०. ८९. १
 अस्त्रा नीलशिखण्डेन ११. २. ७
 अस्याद् वीरस्यात् ६. ४४. १; ७७. १
 अस्थि कृत्वा समिधं ११. ८. २९
 अस्थिजस्य किलासस्य १. २३. ४
 अस्थिभ्यस्ते मन्त्रभ्यः १. २३. ६; २०. ९६. २१
 अस्थिभ्यं परस्मैसम् ६. १४. १
 अस्थिभ्यस्य पीठय ११. ५. १०
 अस्मा इदु ग्नाभिद् देवपत्नीः २०. ३५. ८
 अस्मा इदु खदनु २०. ३५. १५
 अस्मा इदु लयपुमं २०. ३५. ३
 अस्मा इदु त्वष्टा २०. ३५. ६
 अस्मा इदु प्र तवसे २०. ३५. १
 अस्मा इदु प्र भरा २०. ३५. ११
 अस्मा इदु प्रय इव २०. ३५. २
 अस्मा इदु सप्तमिव २०. ३५. ५
 अपरं ५९

अस्मा इदु स्तोमं २०. ३५. ४
 अस्माकमिन्द्रः १९. १३. ११
 अस्मान्स्तु तत्र २०. ७१. ११
 अस्मिन्नेन्द्रो नि दधातु ८. ५. ११
 अस्मिन् मणविक्रान्तं १९. ४६. ५
 अस्मिन् वयं संकसुके १९. २. ११
 अस्मिन् वसु वसवो १. ९. १
 अस्मै धेहि प्रवो २०. ७१. १४
 अस्मै क्षत्रमग्नीषोमा ६. ५४. २
 अस्मै क्षत्राणि धारयन्तं ७. ७८. २
 अस्मै ग्रामाय नमसा ६. ४०. २
 अस्मै यावापृथिवी ४. २२. ४
 अस्मै भीमाय नमसा २०. १५. ३
 अस्मै मणिं वर्मं वज्रन्तु ८. ५. १०
 अस्मै मृत्योः अधि ८. २. ८
 अस्य देवाः प्रदिशि १. ९. २
 अस्य पीत्वा शतक्रतो २०. ६८. ८
 अस्य वामस्य पक्षितस्य ९. १. १
 अस्त्येदिन्द्रो वाग्धे २०. ९९. २
 अस्त्येदु त्वेपसा २०. ३५. ११
 अस्त्येदु प्र मृहि २०. ३५. १३
 अस्त्येदु भिया २०. ३५. १४
 अस्त्येदु मातुः २०. ३५. ७
 अस्त्येदेव प्र रिचिरे २०. ३५. ९
 अस्त्येदेव शवसा २०. ३५. १०
 अस्त्येन्द्र कुमारस्य ५. २३. १
 अस्त्यै देवताया उदकं १५. १३. ११
 अस्त्रामस्त्वा हविषा १. ३१. ३
 अस्त्रगता परिहृत्वा १२. ५. ४०
 अहं राष्ट्री संगमनी ४. ३०. १
 अहं रुद्राय धनुरा ४. ३०. ५
 अहं रुद्रेभिर्वह्नुभिः ४. ३०. १
 अहं वदामि नेत्वं ७. १८. ४
 अहं विनेच पृथिवीमुत् ६. ६१. २
 अहं विं ध्यामि मयि १४. १. ५७
 अहं सुजे पितरमस्य ४. ३०. ७
 अहं सोममाह्वनसं ४. ३०. ६
 अहं शुभ्यामि मनसा ३. ८. ६; ५४. २
 अहं ज्ञानं पृथिवीमुत् ६. ६१. ३
 अहं हि पर्वतो २. ५. ६
 अहमस्मि सहमानापो ३. १८. ५

[४६६]

अथर्ववेद-सम्बन्ध

अहमसि सहमान १२. १. ५४
 अहमिदि गितुपरि २०. ११५. १
 अहमेनावुदतिष्ठिं ७. ९५. २
 अहमेव वात इव ४. ३०. ८
 अहमेव स्वयमिदं ४. ३०. ३
 अहमेवास्म्यमायासा ७. ७९. २
 अहं पचाम्यहं १२. ३. ४७
 अहं पशनामधिपा १२. ३१. ६
 अहं प्रत्नेन मन्मना २०. ११५. २
 अहल कुश वर्चक २०. १३१. ६
 अहश्च रात्रौ च १५. २. २२
 अहा अरातिमविदः २. १०. ७
 अहोर्ना सर्वेषां विषं १०. ४. २०
 अहोरात्रान्यां नक्षत्रेभ्यः ६. १२८. ३
 अहोरात्रि अन्वेषि १२. २. ४९
 अहोरात्रि इदं मूमः ११. ६. ५
 अहोरात्रि नासिके १५. ८८. ४
 अहोरात्रिर्विमितं १३. ३. ८
 आकृतिं देवां सुभगां १२. ४. २
 आकृत्या नो दृहस्पत १२. ४. ३
 आ कन्दय धनपते २. ३६. ६
 आ कन्दय बलमोजो ६. १२६. २
 आश्वैकं मणिमेकं १९. ४५. ५
 आगच्छत आगतस्य ६. ८२. १
 आगन् रात्रौ संगमनो ७. ७९. ३
 आगादुदगदयं २. २. २
 आ गावो अमन्नुत ४. २१. १
 आ यज्ञातं सं बृहते ११. २. ११
 आ घ वावान्मनाप्त २०. १२२. २
 आ घा गमयदि २०. २६. २
 आ घा ता गच्छानुत्तरा १८. १. ११
 आत्रिरसानामाचैः १९. २२. १
 आचार्य उपनयमानो ११. ५. ३
 आचार्यस्तत्तक्ष ११. ५. ८
 आचार्यो ब्रह्मचारी ११. ५. १६
 आचार्यो य्युर्वेषुः ११. ५. १४
 आच्छद्विधानैर्गुपितो १४. १. ५
 आद्या जानु दक्षिणतो १८. १. ५२
 आ जनाय दुहणे २०. ३६. ८
 आजामि त्वाजन्त्या ३. २५. ५

आनुहान ईज्यो ५. १२. ३
 आज्यस्य परमेष्ठिन् १. ७. २
 आज्यं विभर्ति ९. ४. ७
 आज्ञनस्य मनुषस्य ६. १०२. ३
 आज्ञनं पृथिव्यां १९. ४४. ३
 आतन्वाना आयच्छन्तो ६. ६६. २
 अतिष्ठन्तं परि विधे ४. ८. ३
 आ तू न इन्द्र मय्यधुवानः २०. २३. १
 आ तू सुशिष्य दंपते २०. २२. १३
 आ ते ददे वक्षणाभ्यः ७. ११४. १
 आ ते नयतु सविता २. ३६. ८
 आ ते प्राणं सुवामसि ७. ५३. ६
 आ ते योनिं गर्भं एतु ३. २३. २
 आ ते राष्ट्रमिह १३. १. ५
 आ ते सिन्धामि २०. ४. २
 आ ते स्तोत्राणि ५. ११. ९
 आतोदिनौ नितोदिनावधो ७. ९५. ३
 आत्मन्वत्युर्वरा १४. २. १४
 आत्मानं पितरं ९. ५. ३०
 आ त्वा गन् राष्ट्रं ३. ४. १
 आ त्वागमं शंतातिभिः ४. १३. ५
 आ त्वाग्न इधोमहि १८. ४. ८८
 आ त्वा चूतत्वर्यमा ५. २८. १२
 आ त्वा ब्रह्मयुजा २०. ३. २; ३८. २; ४७. ८
 आ त्वा करोह १३. १. १५
 आ त्वा विशन्तु सुतास २. ५. ४
 आ त्वा विशन्त्वाशवः २०. ६९. ५
 आ त्वा हर्यन्तं २०. ३२. २
 आ त्वा हार्यमन्तरभूः ६. ८७. १
 आ त्वेता नि षोदत २०. ६८. ११
 आयर्वेणानां चतुः १९. २३. १
 आयर्वेणीरात्रिरसोः ११. ४. १४
 आदज्ञा कुविदज्ञा २. ३. २
 आदज्ञिरा प्रथमं २०. २५. ४
 आ दत्ते जिनतां ११. ५. ५६
 आददानमात्रिरसि १२. ५. ५२
 आ दधामि ते पदं २. ११. ८
 आदलायुकमेककम् २०. १३२. १
 आदह स्वधामतु २०. ४०. ३; ६९. १९
 आदनिन संदानेन ६. १०४. १

आदाय जीतं जीताय ११. ५. ५७
 आवित ते अस्य १०. ७५. ३
 आवित पश्यान्मुत ३. १३. ६
 आवित्य चक्षुरा दत्त ५. ३१. १०
 आवित्य नावमारुहः १५. १. १५
 आवित्या रुदा वसवो ११. ६. १३; १०. १३५. ३;

आदित्या ह जरितः १९. ११. ४
 आदित्येभ्यो अत्रिरोभ्यो १३५. ६
 आदित्यैरिन्द्रः सगणो १२. ३. ४४
 आदिनवं प्रतिदीप्ते २०. ६३. ९; १२४. ५
 आदिनवं प्रतिदीप्ते ७. १०९. ४

आ देवानामपि १९. ५९. ३
 आ देवेषु बृथते १५. १२. १०
 आधीपर्णा कामशल्याम् ३. २५. २
 आनन्दा मोदाः प्रमदो ११. ७. २६, ८. २४

आ नयैतमा रमस्व ९. ५. १
 आ नूनमश्विना २०. १३९. १
 आ नूनमश्विनोः २०. १४०. २
 आ नूनं यातमश्विना २०. १४१. ४
 आ नूनं रघुवर्तेनि २०. १४०. ३
 आत्रत्यतः शिखाण्डिनो ४. ३७. ७

श्री नो अग्ने सुमर्ति १. ३६. १
 आ नो भर मा परि छा ५. ७. १
 आ नो यज्ञं भारती ५. १२. ८
 आ नो यातं दिवो २०. १४३. ५
 आ नो याहि सुतावतो २०. ४.
 आ नो विश्वास इव्य २०. १०४.

आन्त्राणि जत्रवो ११.३.१०
 आन्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो १.३३.४; १०.९६.२०
 आप इद वा उ भेषजीः ३.७.५; ६.९१.३
 आपः पूर्णत भेषजं १.६.३

आ पप्राय महिना २०. ८१. २; ९२. २१
आ पर्जन्यस्य ३. ३१. ११
आपश्चित् पिप्यु स्तयो २०. १२. ४
आ पञ्चति पति २. ३०. १

आपस्पुत्रासो अमि १२. ३. ४
 आपूर्णो अस्य कलशः २०. ८. ३
 आपो अमि प्र हिणुत १८. ४. ४०
 आपो अम्रं दिव्यम् ८. ७. ३
 आपो अग्ने विष्णुमावृत् ४. २. ६

आपो अस्मान् मातरः ६. ११. २
 आपो न देवीस्य २०. २५. २
 आपो न सिन्धुमभि २०. १७. ७
 आपो भद्रा शतम् ३. १३. ५
 आपो मौषधिमतीः १९. १७. ६
 अपो यद् वः शोचिस्तेन २. २३. ४
 आपो यद् वस्तपस्तेन २. २३. १
 आपो यद् वस्तेजस्तेन २. २३. ५
 आपो यद् बोधर्चिस्तेन २. २३. ३
 आपो यद् नो ब्रह्मस्तेन २. २३. २
 आपो वस्तं जनयन्तीः ४. २. ८
 आपो विषुवद्भ्रं ४. १५. ९
 आपो हि घ्रा मयो १. ५. १
 आप्रोतामिं लोकान् ९. ६. (११) ६१
 आ प्र च्यवेयामप १८. ३. ४९
 आ प्रत्यक्षं दाशुषे ७. ४०. १
 आ प्र ब्रह्म परमस्याः ३. ४. ५
 आमुखाय न मनुज २०. १६. ४
 आबयो अनाबयो ६. १६. १
 आभूत्वा सहजा वज्र ४. ३१. ६
 आमणको मणस्तकः २०. १३७. ९
 आ मञ्चो अस्मा २०. ७६. ७
 आमन्त्रैरिन्द्र हरिभिः ७. ११७. १
 आ मा पुष्टे च पोषे ३. १०. ७
 आ माहक्षत् पर्णमणिः ३. ५२. ५
 आ माहक्षद् देवमणिः ८. ५. १०
 आ मिनोमिति भयते २०. १३१. १
 आ मे घर्णे सरस्वती १९. ३१. १
 आ मे महच्छतामिषन् १९. ७. ५
 आमे सुपर्णे शबले ५. २९. ६
 आ यं विशान्तान्द्वो ६. २. १
 आयं गौः पृथिरकमौद् ६. ३१. १; २०. ४. ४८
 आ यद् पतन्त्येन्यः २०. ९२. २
 आ यद् युवः शतकतवा २०. १२२. ३
 आयने तं परायणे ६. १०६. १
 आ यन्ति दिवः पृथिवीं १२. ९. २६
 आयमगन्तंसंस्तरः ३. १०. ८
 आयमगन्तसंस्तिता क्षुरेण ६. ६८. १
 आयमगन्त पर्णमणिः ३. ५. १
 आयमगन्त युवा भिषक् १०. ४. १५

[४६८]

अथर्ववेद-मन्त्राणां

आ ययाम सं बवर्ह ९. ३. ३
 आय वनेनती जनी १०. १३१. ८
 आ यात पितरः १८. ४. ६२
 आ यातु मित्र ऋतुभिः ३. ८. १
 आ यातिन्द्रः स्वपतिः १०. ९४. १
 आ याहि सुपुमा १०. ३. १; ३८. १; ४७. ७
 अमुरस्मै धेहि १. २९. १
 आयुरस्यायुर्मै वाः १. १७. ४
 आयुर्वदं विपश्चितं ६. ५२. ३
 आयुर्वो अग्ने जरसं २. १३. १
 आयुर्वत् ते अतिहितं ७. ५३. ३
 आयुर्विधायुः परि १८. १. ५५
 आयुश्च रूपं च नाम ११. ५. ९
 आयुषायुः कृतां १९. १७. ८
 आयुषे त्वा वचसे १९. २६. ३
 आयुषोऽसि प्रतरणं १९. ४४. १
 आयुष्मतामायुष्कृतां ३. ३१. ८
 आ यथैव क्षुमति १८. ३. १३
 आ यो धर्माणि प्रथमः ५. १. १
 आ रभस्व जातवेदो १. ७. ६; १८. ३. ७१
 आ रभस्वेमामसृतस्य ८. १. १
 आराच्छन्नुमप बाधस्व १०. ८९. ७
 आ रात्रि पार्ष्वं रजः १९. ४७. १
 आरादरातिं निष्क्रीति ८. १. ११
 आरे अभूद् विषमरौद् विषे १०. ४. २६
 आरेऽसावस्मदस्तु १. २६. १
 आ रोदसी हव्यमाणो १०. ६२. १
 आ रोह चमोप सीद १४. १. २४
 आ रोहत जमित्रां १८. ४. १
 आ रोहत दिवम् १८. ३. ६४
 आ रोह सत्यं सुमनस्य १४. १. ३१
 आ रोहतायुर्वरसं १२. १. १४
 आरोहन्धुको बृहती १३. १. ४२
 आरोहन् धाममृतः १३. १. ४३
 आ रोहोऽस्मप धत्स्व १४. १. ३९
 आतिरवर्तिनिष्क्रीतिः १०. १. १०
 अर्ष्येषु नि दधे ११. १. ३३
 आलापाथ प्रलापाथ ११. ८. २५
 आलिगो च बिलिगी ५. १३. ७
 आ वाक्षे देवां इद १०. ६७. ५

आवतस्त आवतः ५. ३०. १
 आ वात वाहि मेयजं ४. १३. ३
 आ वामगन्धुमतिः १४. १. ५
 आ वां प्रजां जूनयतु १४. २. ४०
 अविरात्मानं कृणुते १२. ४. ३०
 आविष्कृणुष्व रूपाणि ४. १०. ५
 आविष्टिताष्विषा घृदाकः ५. १८. ३
 आविः सनिहितं १०. ८. ६
 आ वृषायस्व श्वसिहि ६. १०१. १
 आ वो वहन्तु सप्तयो १०. १६. १
 आशरीकं विशरीकं १९. ३४. १०
 आशसनं विशसनम् १४. १. २८
 आशानामाशापालेभ्यः १. ३१. १
 आशामाशां वि योतातां ४. १५. ८
 आशासाना सौमनसं १४. १. ४२
 आशिषश्च प्रशिषश्च ११. ८. २७
 आशीर्णं ऊर्जमुत २. २९. ३
 आशुः शिशानो वृषभो १९. १३. २
 आशृष्यन्तं यवं देवं ६. १४२. २
 आ संयतमिन्द्र णः १०. ३६. १०
 आ सत्यो यातु मघवो १०. ७७. १
 आसीनासो अरुणीनाम् १८. ३. ४३
 आसुरी चक्रे प्रथमेदं १. २४. २
 आ सुष्यन्ती यजते ५. ११. ६
 आ सुस्सतः सुस्सरो ७. ७६. १
 आसो बलासो ९. ८. १०
 आस्तेयीथ वा स्तेयीथ ११. ८. २८
 आस्तस्ते गाथा अमवन् १०. १०. १०
 आस्यै ब्राह्मणाः १४. १. ३९
 आहं सिदामि ते ६. १०२. २
 आहं तनोमि ते ४. ४. ७; ६. १०१. ३
 आहं पितृन्नुविदत्रां १८. १. ४५
 आ हरयः सद्यजिरे १०. २२. ५; ९२. १
 आ हरामि गवां २. २६. ५
 आहवनीयस्य च १५. ६. १५
 आहव्यमविदं त्वा ८. १. २०; २०. ९६. १०
 आहुतास्यभिहुतः ६. १३३. २
 आहुत्याज्ञायाजमति १५. १४. ८
 हृच्छन्ति देवा सुन्वन्तं १०. ३. १८
 इच्छन्त्यस्य यच्छिरः १०. ४१. २

इटस्य ते वि वृतामि १. ३. १८
 इडया जुह्वतो वयं ३. १०. ११
 इडयास्पर्दं घृतवत् ३. १०. ६
 इडैवास्मां अनु वस्तां ७. २७. १
 इत ऊती वो अजरं २०. १०५. ३
 इत एत उदारुहन् १८. १. ६१
 इतश्च मामुतश्चावतां १८. ३. ३८
 इतश्च यदमुतश्च १. २०. ३
 इतिहासस्य च वे १५. ६. ११
 इतो जयेतो वि जय ८. ८. २४
 इतो वा सातिमीमहे २०. ७०. ६
 इत्यं श्रेयो मन्यमानि ८. ९. २२
 इदं यत् कृष्णः दाकुनिः ७. ६४. १-२
 इदं यत् परमेष्ठिनं १९. ९. ४
 इदं यत् प्रेण्यः शिरो ६. ८९. १
 इदं व आपो हृदयमयं ३. १३. ७
 इदं वचो अग्निना १९. ३७. १
 इदं विद्वानाजन ४. ९. ७
 इदं विष्कन्धं सहत १. १६. ३
 इदं विष्णुर्वि चक्रमे ७. २६. ४
 इदं सदा रोहिणी १३. १. २३
 इयं सवितर्वि जानीहि १०. ८. ५
 इयं सु मे नरः घृणत १४. २. ९
 इयं हविर्यातुधानान् १. ८. १
 इयं हिरण्यं गुल्गुल्वयम् २. ३६. ७
 इदं हिरण्यं विशुहि १८. ४. ५६
 इदं कसाम्बु चयनेन १८. ४. ३७
 इदं खनामि भेषजं ७. ३८. १
 इदं जना उप श्रुत २०. १२७. १
 इदं जनासो विदध १. ३२. १
 इदं त एकं पर ऊ १८. ३. ७
 इदं तष्टुज उत्तरमिन्द्रं ६. ५४. १
 इदं तद् रूपं यदवस्त १४. १. ५६
 इदं तमालि मुजामि १६. १. ४
 इदं तृतीयं सवनं ६. ४७. ३
 इदं ते हव्यं घृतवत् ७. ६८. २
 इदं देवा घृणत ये २. १२. २
 इदमकर्म नमो २०. १६. ११
 इदमहमामुष्यायणे १६. ७. ८
 इदमहं दशान्तं प्राभं १४. १. ३८
 इदमाज्यं घृतवत्तुषाणाः ९. २. ८

इदमादानमकरं ६. १०४. २
 इदमाप प्र बहुतावयं ७. ८९. ३
 इदमिदमेवास्य रूपं ९. ५. १४
 इदमिदं वा उ भेषजं ६. ५७. १
 इदमिदं वा उ नापरं १८. २. ५०-५१
 इदमिन्द्र शृणुहि २. १२. ३
 इदमुप्राय वभ्रवे ७. १०९. १
 इदमुष्ट्रेयोऽवसान १९. १४. १
 इदं पितृभ्यः प्र भरामि १८. ४. ५१
 इदं पितृभ्यो नमो १८. १. ४६
 इदं पूर्वमपरं नियानं १८. ४. ४४
 इदं पितृ अजायत १०. ४. ७
 इदं प्रापमुत्तमं कण्ठं ११. ३. ४५
 इदं महां मवृरिति २०. १३१. १०
 इदं मे ज्योतिरमृतं ११. १. २८
 इदावत्सराय परि० ६. ५५. ३
 इध्मेन रवा जातवेदः १९. ६४. २
 इध्मेनाम इच्छमानो ३. १५. ३
 इन्दुरिन्द्राय पवत २०. १३७. ५
 इन्द्र आशाभ्यस्परि २०. २०. ७; ५७. १०
 इन्द्र इन्द्रोः सचा २०. ३८. ५; ४७. ५; ७०. ८
 इन्द्र उक्थामदानि ५. २६. ३
 इन्द्र एतमदीधरद् ६. ८७. ३
 इन्द्र एतां सद्यजे २. २९. ७
 इन्द्र एषां नेता १९. १३. ९
 इन्द्र ओषधीरसनो २०. ११. १०
 इन्द्रं वयमनूराधं १९. १५. २
 इन्द्रं वयं महाधन २०. ७०. ११
 इन्द्रं वृत्राय हन्तवे २०. १९. ३
 इन्द्रं वो विश्वतस्परि २०. ३९. १; ७०. १६
 इन्द्रं सोमस्य पीतये २०. २४. ४
 इन्द्रः कारुमपृबुधद् २०. १२७. ११
 इन्द्रः पृथिदातिरद् २०. ११. १
 इन्द्रः प्राश् तिष्ठन् ९. ७. २०
 इन्द्रः स-वामने कृत २०. ४७. २; १३७. १३
 इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु ३. १७. ४
 इन्द्रः युग्राया स्ववो ७. ९१. १; २०. १२५. ६
 इन्द्रः सेना मोहयतु ३. १. ६
 इन्द्रः स्वर्षा जनयन् २०. ११. ४
 इन्द्रं कृन्तु न आ भर १८. ३. ६७; २०. ७९. १

इन्द्र कद्विदं सुतं २०. ६. २; ७. ४
 इन्द्र क्षत्रमांसे वामं ७. ८४. २
 इन्द्र चित्तानि मोहय० ३. २. ३
 इन्द्र जठरं नव्यो २. ५. २
 इन्द्र जहि पुमांसं ८. ४. २४
 इन्द्र जीव सूर्य जीव १९. ७०. १
 इन्द्र जुषस्व प्र वहा २. ५. १
 इन्द्र ज्येष्ठं न आ मेरं २०. ८०. १
 इन्द्र त्रिधातु शरणं २०. ८३. १
 इन्द्र त्वा हृषभं वयं २०. १. १; ६. १
 इन्द्र त्वातास आ २०. ७०. १९
 इन्द्र तं शुम्भमुकृन् २०. ९१. १७; १०५. ५
 इन्द्रं ते मरुत्तन्म १९. १८. ८
 इन्द्रपुत्रे सोमपुत्रे ३. १०. १३
 इन्द्र प्र णो धितावानं १०. ६. ३
 इन्द्र प्रेहि पुरस्त्वं २०. ५. ३
 इन्द्रमहं वाणिजं ३. १५. १
 इन्द्रमित् केशिना हरी २०. १९. २
 इन्द्रमित्या गिरो २०. १४. ३
 इन्द्रमिदं गाथिनो बृहद् २०. ३८. ४; ४७. ४; ७०. ७
 इन्द्रमिद् देवतातय २०. ११८. ३
 इन्द्र मित्रं वरुणं ९. १७. १८
 इन्द्र वाजेयु नोऽव २०. ७०. १०
 इन्द्रवायू उन्नाविह ३. २०. ६
 इन्द्रधकार प्रथमं ६. ६५. ३
 इन्द्रश्च युंलयाति नो २०. २०. ६; ५७. ९
 इन्द्रश्च सोमं पिबतं २०. १३. १
 इन्द्र सेनां मोहय ३. १. ५
 इन्द्र सोमाः सुता इमे २०. ६. ४; २४. ५
 इन्द्रस्तुजो बर्हणा २०. ११. ५
 इन्द्रस्तुरावाग्भिजो १. ५. ३
 इन्द्रातोत वृत्रहा १९. १५. ३
 इन्द्र स्यातहरीणां २०. ६४. ५
 इन्द्रस्य ऊक्षिरसि ७. १११. १
 इन्द्रस्य गृहोऽसि ५. ६. ११
 इन्द्रस्य त्वा वर्मणा १९. ४६. ४
 इन्द्रस्य नाम गृहन्त १९. ३५. १
 इन्द्रस्य नु प्रा वोचं २. ५. ५
 इन्द्रस्य प्रथमो रथो १०. ४. १
 इन्द्रस्य बाहू स्थविरी १९. ११. १

इन्द्रस्य भाग स्थ १०. ५. ८
 इन्द्रस्य मन्महे ४. २४. १
 इन्द्रस्य या मही २. ३१. १
 इन्द्रस्य व इन्द्रिये १६. १. ९
 इन्द्रस्य वचसा वयं ६. ८५. २
 इन्द्रस्य वरुणमसि ५. ६. १४
 इन्द्रस्य वर्मासि ५. ६. १३
 इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य १९. १३. १०
 इन्द्रस्य शर्मासि ५. ६. १२
 इन्द्रस्यौज स्थेन्द्रस्य १०. ५. १-६
 इन्द्रस्यौज मरुताम् ६. ११५. ३
 इन्द्रस्यौजो वरुणस्य ९. ४. ८
 इन्द्रामो काय सरायं ९. २. ९
 इन्द्राग्नी यावायुधिवी १४. १. ५४
 इन्द्राग्नी रक्षतां मा १९. १६. १
 इन्द्राणी भसद् वायुः ९. ७. ८
 इन्द्राणीमासु नारियु २०. ११६. ११
 इन्द्रादिन्द्रः सोमात् ११. ८. ९
 इन्द्राय गाव आशिरं २०. २२. ६; ९२. ३
 इन्द्राय मार्गं परि त्वा ९. ५. २
 इन्द्राय मद्रने सुतं २०. ११०. १
 इन्द्राय साम गायत २०. ६२. ५
 इन्द्राय सोममृत्विजः ६. २. १
 इन्द्रा याहि विप्रमानो २०. ८४. १
 इन्द्रा याहि तृज्जान २०. ८४. ३
 इन्द्रा याहि धियोपितो २०. ८४. २
 इन्द्रा याहि मे हवम् ५. ८. २
 इन्द्रावरुणा मधु ७. ५८. २
 इन्द्रावरुणा सुत ७. ५८. १
 इन्द्रासोमा तपतं ८. ४. १
 इन्द्रासोमा दुष्कृतो ८. ४. ३
 इन्द्रासोमा परि वां ८. ४. ६
 इन्द्रासोमा वर्तयतं ८. ४. ४-५
 इन्द्रासोमा समधवंतं ८. ४. २
 इन्द्रियाणि शतकृतो २०. २०. २; ५७. ५
 इन्द्रेण वधो वरुणेन २. २९. ४
 इन्द्रेण मन्थुना ७. ९३. १
 इन्द्रेण रोचना दिवो २०. २८. १; ३९. ४
 इन्द्रेण सं हि दक्षसे २०. ४०. १; ७०. ३
 इन्द्रेण मनुष्याः ३. ४. ६

इद्रेम प्रतरं कृधि ६. ५. २
 इन्द्रे लोका इन्द्रे तप १०. ७. ३०
 इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो २०. ७१. ७
 इन्द्रो अन्न महद् भयं २०. २०. ५, ५७. ८
 इन्द्रो जपान प्रथमं १०. ४. १८
 इन्द्रो जयाति न परा ६. ९८. १
 इन्द्रो जातो मनुष्ये ४. ११. ३
 इन्द्रोतिभिर्बहुलाभिः ७. ३१. १
 इन्द्रो दधांषो अस्थभिः २०. ४१. १
 इन्द्रो दिवोऽधिपतिः ५. २४. ११
 इन्द्रो दोषाय चक्षुस २०. ३८. ६; ४७. ६; ७०. ९
 इन्द्रो बलं रक्षितारं २०. ९१. ६
 इन्द्रो ब्रह्मा ब्राह्मणात् २०. २. ३
 इन्द्रो मन्थतु मन्थिता ८. ८. १
 इन्द्रो मदाय वायुधे २०. ५६. १
 इन्द्रो महा महतो २०. ९१. १२
 इन्द्रो महा रोदसी २०. ४. ११८
 इन्द्रो मा मरुतात् १८. ३. २५; १९. १७. ८
 इन्द्रो मेन्द्रियेणावतु १९. ४५. ७
 इन्द्रो मेऽहिमरन्धयत् १०. ४. १६-१७
 इन्द्रो यज्वने गृणते ४. २१. २
 इन्द्रो यातुनामभवत् ८. ४. २१
 इन्द्रो युनक्तु बहुधा ५. २६. ११
 इन्द्रो राजा जगतः १९. ५. १
 इन्द्रो रूपेणाग्निर्वहेन ४. ११. ७
 इन्द्रो वीर्येणोदकामत् १९. १९. ९
 इन्द्रो वृषमवृणोत् २०. ११. ३
 इन्द्रो ह चक्रे त्वा २. २७. ३
 इमं यम प्रस्तरमा १८. १. ६०
 इमं यवमष्टायोगः ६. ९१. १
 इमं रथमधि ये ९. ९. ३
 इमं यौरमतु हृषेयन् ६. ९७. ३; १९. १३. ६
 इमं स्तोममहेते २०. १३. ३
 इमं होमा यज्ञमवतेमं १९. १. २
 इम उता मृत्युपाशा ८. ८. १६
 इमं कृष्यादा विवेश १२. २. ४३
 इमं गावः प्रजया १४. ८. ३३
 इमं गोष्ठं पशवः २. २६. २
 इमं जीवेभ्यः परिधि १२. २. २३
 इममग्न आयुषे वर्चसे २. २८. ५

इममग्ने चमत्तं मा १८. ३. ५३
 इममाक्षिता वसुना ५. २८. ४
 इममिन्द्र गवाक्षिरं २०. २४. ७
 इममिन्द्र वर्षय ४. २२. १
 इममिन्द्रं वहि १२. २. ४७
 इममोदनं नि दधे ४. ३४. ८
 इमं वज्रमि ते माणि १८. २८. १
 इमं बिभर्मि वरणं १०. ३. १२
 इमं बिभर्मि युक्तं २०. ९४. ९
 इमं ते अग्ने पुरुषं ६. १११. १
 इमं मे कुष्ठं पृश्यं ५. ६. ६
 इमां शालां सविता ३. १२. ४
 इमा आपः प्र भराणि ३. १२. ९; ९. ३. २२
 इमा उ त्वा पुरुषसो २०. १०४. १
 इमा खनाम्योषधिं ३. १८. १
 इमा नारीरविधवाः १२. २. ३१; १८. ३. ५७
 इमानि यानि पय १९. ९. ५
 इमा तु कं भुवना २०. ६३. १; १२४. ४
 इमां धियं सप्तशौल्पा २०. ९१. १
 इमा ब्रह्म वृहद्विबः २०. १०७. ११; ५. २. ८
 इमा ब्रह्म ब्रह्मबाहः २०. २३. ३
 इमामग्ने शरणि ३. १५. ४
 इममेषां पृथिवी १०. ८. ३६
 इमां भूमि पृथिवी ११. ५. ९
 इमां मात्रां मिमामहे १८. २. ३८
 इमा या देवीः प्रदिशः २. १०. ४
 इमा या ब्रह्मणस्पते १९. ८. ६
 इमा या तिलः पृथिवीः ६. २१. १
 इमा यास्ते शतं ७. ३५. २
 इमा याः पय प्रदिशो ३. २४. ३
 इमास्तिलो देवपुरा ५. २८. १०
 इमे यहा मयोभुष ६. ६०. २
 इमे जाया वि मृतेः १२. २. २१
 इमे त इन्द्र ते वयं २०. १५. ४
 इमे मयूखा उप १०. ७. ४४
 इमौ युनज्मि ते वर्षी १८. १. ५६
 इयं या परमेष्ठिनी १९. ९. ३
 इयं वा उ पृथिवी १५. १०. ६
 इयं वीरुन्मशुजाता १. ३४. १; ७. ५६. २
 इयं वेदिः परो अन्तः ९. १०. १४

[४७९]

अथर्ववेद-मन्त्राणि

इयं समित् पृथिवी ११. ४. ५
 इयं कस्याप्यजरा १०. ८. २६
 इयं ते धीतिरिदमु ११. १. ११
 इयं त्वमग्ने समदह १८. ३. ६
 इयं नारी पतिलोकं १८. ३. १
 इयं नार्युप भूते १४. २. ६३
 इयमग्ने नारी पति २. ३६. ३
 इयमन्तर्वदति जिह्वा ५. ३०. १६
 इयमेव पृथिवी ११. ३. ११
 इयमेव सा या प्रथमा ३. १०. ४; ८. ९. ११
 इयं विभ्या राष्ट्रयेत्सवे ४. १. २
 इयं मही प्रति ११. १. ८
 इराबेदुमयं दत् २०. १३०. १६
 इरेव नोप दस्यति ३. २९. ६
 इषिरा योषा युवतिः १९. १. ४९
 इषीकां जरतीमिष्ट्या ११. २. ५४.
 इरा पुंरग्लो हसो १५. २. १९
 इडुरिव दिग्धा नृपते ५. १८. १५.
 इष्टं च वा एष पूर्तं ९. ६. (१) ३१
 इष्वा ऋजीयः पततु ५. १४. १२
 इह गावः प्रजायन्वम् २०. १२७. १२
 इह ते सुरिह माण ८. १. ३
 इह त्वा गोपरिणया २०. २२. ३
 इह पुष्टिरिह रस ३. २८. ४
 इह प्र ब्रह्मि यतमः ८. ३. ८
 इह मियं प्रजावै ते १४. १. २१
 इह प्रवीतु य ईमत्र ९. ९. ५
 इहा यन्तु प्रचेतसो ८. ७. ८
 इहेत्य प्रागपातुद० २०. १३४. १
 इहेत्य० आक्षिली २०. १३४. ६
 इहेत्य० आष्टेला २०. १३४. ५
 इहेत्य०... वत्साः २०. १३४. २
 इहेत्य०... स वै पूष २०. १३४. ४
 इहेत्य०... स्थालीपाको २०. १३४. ३
 इहेदसाय न परो ३. ८. ४; १४. १. ३२
 इहेमाविन्द्र सं जुद १४. १. ६४
 इहेह यद् वां समना २०. १४३. ७
 इहोधि उरुष सर्वेण ५. ३०. ६
 इहेव गाव एतनेहो ३. १४. ३
 इहेव ध्रुवां नि मिनोमि ३. १२. १

इहेव ध्रुवा प्रति तिष्ठ ३. १२. २
 इहेव सन्तः प्रति दद्य ६. ११७. २
 इहेव स्त मानु गात ७. ६०. ७
 इहेव स्त माप याता ६. ७३. ३
 इहेव स्तं प्राणापानो ३. ११. ६
 इहेव स्तं मा वि यौष्ट १४. १. २२
 इहेव हवमा यात १. १५. २
 इहेवाम्ने अधि धारया ७. ८२. ३
 इहेवामि वि तनूमे १. १. ३
 इहेवधि धनसनिः १८. ४. ३८
 इहेवधि माप च्योष्ठाः ६. ८७. २
 इह्वयन्तीरपस्युव २०. ९३. ४
 ईजानां क्षितमारक्ष १८. ४. १४
 ईजानानां मुक्रतां ९. ५. १९
 ईडे आमि स्वावसुं ७. ५०. ३
 ईर्माभ्यामयनं जातं १०. १०. २१
 ईर्ष्याया प्राजिं प्रथमां ६. १८. १.
 ईरैन्यो नमस्य २०. १०२. १
 ईशान एनमिष्वासः १५. ५. २०
 ईशाना वायाणां १. ५. ४
 ईशानां त्वा मेपजा ४. १७. १
 ईशां वो मरुतो देव ११. ९. २५
 ईशां वो वेद राज्यं ११. १०. २
 उसाणाय वशान्नाय ३. २१. ६; २०. १. ३
 उरुणो हि मे पयदश २०. १२६. १४
 उमं वनिषदाततम् २०. १३२. ६
 उम इत् ते वनस्पत १९. ३४. ९
 उम एनं देव इष्वास १५. ५. ११
 उमं पश्ये राष्ट्रभूत् ६. ११८. २
 उग्रो राजा मन्यमानो ५. १९. ६
 उक्ता पतन्तमर्षणं १३. २. ३६
 उबैर्योषो दुन्दुभिः ५. २०. १
 उच्छुम्पोवधोनां ४. ४. ४
 उच्छुयस्व बहुर्मव ६. १४२. १
 उच्छुयस्वमाना पृथिवी १८. ३. ५१
 उच्छुयस्व पृथिवि १८. ३. ५०
 उच्छिष्टे शावापृथिवी ११. ७. १
 उच्छिष्टे नाम रूपं ११. ७. १
 उज्जायतां परशुः २०. १७. ९
 उज्जिहीषे स्तनयति ८. ७. २१

उत न्ना व्यन्तु देव ७. ४९. १
 उत देवा अवहितं ४. १३. १
 उत नग्ना शोभुवती ५. ७. ८
 उत नः सुमर्गा अरिः २०. ६८. ६
 उत पुत्रः पितरं ५. १. ८
 उत प्रहामतिदीवा ७. ५०. ६; २०. ८९. ९
 उत भुवन्तु नो निदो २०. ६८. ५
 उत यत् पतयो दश ५. १७. ८
 उत यो यामतिसर्पात् ४. १६. ४
 उत क्षेत आशुपत्वा २०. १३५. ८
 उत स्म सद्य हव्यतस्य २०. ३१. ५
 उत हन्ति पूर्वोसिनं १०. १. २७
 उतामृतासुम्रत एमि ५. १. ७
 उतारुणान् स्पृणहि ८. ३. ७
 उतासि परिपाणं ४. ९. ३
 उत्तेदानीं भगवन्तः ३. १६. ४
 उत्तेयं भूमिर्ब्रह्मस्य ४. १६. ३
 उत्तेव प्रभ्योस्त १२. ३. २७
 उत्तैर्ना भेदो नाददाद् १२. ४. ५०
 उत्तैर्षां पितोत वा १०. ८. २८
 उत्तो अस्य बन्धुक्रुत् ४. १९. १
 उत्तो नो अस्या उपसो २०. ७२. ३
 उत्कसन्तु हृदयानि ११. ९. २१
 उत्क्रेतुना बृहता १३. २. ९
 उत्क्रामातः परि ९. ५. ६
 उत्क्रामातः पुरुष ८. १. ४
 उत्तमेभ्यः स्वाहा १९. २२. १२
 उत्तमो अस्योषधीनां ६. १५. १; ८. ५. ११; १९. ३९. ४
 उत्तमो नाम कुण्डासि ५. ४. ९
 उत्तरस्त्वमधरे ते ४. २२. ६
 उत्तराहसुतर ३. १८. ४
 उत्तरेणैव गायत्रां १०. ८. ४१
 उत्तरेभ्यः स्वाहा १९. २२. १३
 उत्तरं द्विषतो मामयं १०. ६. ३१
 उत्तरं राष्ट्रं प्रजया १२. ३. १०
 उत्तानपणं सुभगे ३. १८. ६
 उत्तानायै शयानायै २०. १३३. ४
 उत्तिष्ठतमा रमेयाम् ११. ९. ३
 उत्तिष्ठतं सं नष्टाध्वं ११. ९. २; १०. १
 उत्तिष्ठताव परयते ७. ७२. १

अथर्व ६०

उत्तिष्ठता प्र तरता १२. २. २७
 उत्तिष्ठ तं देवजना ११. ९. ५; १०. ५
 उत्तिष्ठन्नो जसा सह २०. ४२. ३
 उत्तिष्ठ प्रेहि प्र १८. ३. ८
 उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते १९. ६३. १
 उत्तिष्ठतो विश्वावसो १४. २. ३३
 उत्तिष्ठेतः किमिच्छन्ती १४. २. १९
 उगुदस्तौगुदतु मा ३. २५. १
 उग्रे स्तः नामि पूर्विकां १८. ३. ५२
 उक्त्वा यौरुगुथिनी ८. १. १७
 उक्त्वा नन्दन्तु स्तोमाः २०. ९३. १
 उक्त्वा गृह्योरोपीपरं ८. १. १९
 उक्त्वा यज्ञा ब्रह्मपूता १३. १. ३६
 उक्त्वा वहन्तु मरुत १८. २. २१
 उक्त्वाहार्षं पञ्चशालात् ८. ७. २८
 उदयापय सीदतो १२. ३. ३०
 उदपुरस्तात् सूर्य एति ५. २३. ६
 उत्समक्षितं व्यचन्ति ४. २७. २
 उत्सूयां दिव एति ६. ५१. १
 उदगातां भगवती २. ८. १; ६. १२१. ३
 उदगादयमादित्यो १७. १. २४
 उदग्रभं परिपाणाद् ४. २०. ८
 उदङ् जातो हिमवतः ५. ४. ८
 उदन्वती यौरवमा १८. २. ४८
 उदपूरसि मधुपूरसि १८. ३. ३७
 उदमुतो न वयो २०. १६. १
 उदमुतो मरुतस्तो ६. २२. ३
 उदरात् ते होम्ना ९. ८. १२
 उदसो सूर्यो अगाद् १. २९. ५
 उदस्य केतवो १३. २. १
 उदस्य श्यावो विधुरौ ७. ९५. १
 उदह्रमासुरायुवे कृत्वे १८. २. २३
 उदासुहृद् बलमुकृत ५. ९. ८
 उदायुषा समायुषा ३. ३१. १०
 उदितृष्यो अक्रम ४. ३. १
 उदिन्वस्य रिच्यतैः शोभो २०. ५९. ३
 उदिमां मात्रां मिमामहे १८. २. ४३
 उदिष्णुविहि सूर्य १७. १. ६-७
 उदीची दिक्शोभो ३. २७. ४
 उदीचीनैः पथिभिः १९. २. २९

उदीच्या दिशः शालाया १. ३. २८
 उदीच्यां त्वा दिशि १८. ३. ३३
 उदीच्ये त्वा दिशे १२. ३. ५८
 उदीरयत महतः ४. १५. ५
 उदीरतामवर १८. १. ४४
 उदीरय पितरा १८. ४. २३
 उदीराणा उतासीना १२. १. २८
 उदीर्ष्व नार्याभि जीवलीकं १८. ३. २
 उदुत्तमं वरुण पाशं ७. ८३. ३; १८. ४. ६९
 उदु त्वे मधुमत्तमा २०. १०. १; ५९. १
 उदु त्वं जातवेदसं १३. २. १६; २०. ४७. १३
 उदुस्त्वं शतधारं ३. २४. ४
 उदु ब्रह्माण्वरेत २०. १२. १
 उदुषा उदु सूर्य ४. ४. २
 उदेर्णाव वारण्याभि ५. १४. ११
 उदेनमुत्तरं नयामे ६. ५. १
 उदेनं भगो अग्रभीद् ८. १. २
 उदेहि वाङ्मन् यो १३. १. १
 उदेहि वेदिं प्रजया ११. १. २१
 उद्रा आजगर्गिरोभ्य २०. २८. २; ३९. ३
 उद्घेदभि श्रुतामघं २०. ७. १
 उद्घेपन्तां मघवन् ३. १९. ६
 उद्घर्षिणं मुनिकेशं ८. ६. १७
 उद्दिन्दतां संजघन्तां ४. ३८. १
 उद्यच्छ्वसप रक्षो १४. १. ५९
 उद्यते नम उदायते १७. १. २२
 उद्यद्भ्यस्य विष्टपं २०. ९२. ४
 उद्यवादित्यः किमीन् २. ३२. १
 उद्यन् रस्मीना तनुये १३. २. १०
 उद्यानं ते पुरुष ८. १. ६
 उद्योधन्यभि वरुगन्ति १२. ३. ३९
 उद्यस्त्वं देव सूर्य १३. १. ३२
 उद् ऊर्मिः शम्भा १४. २. १६
 उद्ध्यं तमसस्पति ७. ५३. ७
 उद्वाज आ गन्धो १३. १. २
 उद्घेपमाना मनसा ५. २१. २
 उद्घेपय त्वमधुदे ११. ९. १८
 उद्घेपय सं विजन्तां ११. ९. १२
 उन्मादयत मास्तः ६. १३०. ४
 उन्मुञ्चन्तां विं वरुणा ८. ७. १०

उन्मुय पाशांस्त्वमम ६. ११२. २
 उपजीका उद्गरन्ति २. ३. ४
 उपजीवा स्थोप १९. ६९. २
 उप त्वा कर्मन्मन्त्रे २०. १४. २; ६२. २
 उप त्वा देवो अग्र ७. ११०. ३
 उप त्वा नमसा वयं ३. १५. ७
 उप धामुप वेतसम १८. ३. ५
 उप द्रव पयसा ७. ७३. ६
 उप नो न रमसि २०. १२७. १४
 उप नः सवना गहि २०. ५७. २; ६८. २
 उप नः सुतमा गहि २०. २४. १
 उप प्रवद मण्डूकं ४. १५. १४
 उप प्रागात् सहस्राक्षो ६. ३७. १
 उप प्रागाद्देवो अम्ना १. २८. १
 उप श्रियं पतिप्रतं ७. ३२. १
 उपच्ये पुनर्वो यन्तु २. २४. ६
 उपमितां प्रतिमितां ९. ३. १
 उप मौदुम्बरो मणिः १९. ३१. ७
 उप श्रेष्ठा न आशिषो ४. २५. ७
 उपश्वसे द्रुवये ११. १. १२
 उप श्वास्तदृष्टिषो ६. १२६. १
 उप सप मातरं १८. ३. ४९
 उप स्तृणादि बल्वजमधि १४. २. २३
 उपस्तृणीहि प्रथय १२. ३. ३७
 उपस्थास्ते अनर्मावा १२. १. ६२
 उप हरति प्रति ९. ६. ९ (४८)
 उप हरति हवीण्या ९. ६. ३ (२०)
 उपहृष्यं विपूवन्तं ११. ७. १५
 उपहृता इह गावः ७. ६०. ५
 उपहृता नः पितरः १८. ३. ४५
 उपहृता भूरिधनाः ७. ६०. ४
 उपहृतो मे गोपा १६. २. ३
 उपहृतो वाचस्पतिः १. १. ४
 उपहृतो सधुजी ६. १४०. ३
 उप ह्वये सुदुषां ७. ७३. ७; ९. १०. ४
 उपावद्यज त्मन्या ५. १२. १०
 उपास्तरौरकरो लोकम् १२. ३. ३८
 उपास्मान् प्राणो २९. ५८. २
 उपाहृतमनुवुद्धं १०. १. १९
 उपेहोऽपचर्चनास्मिन् ९. ४. ३३

उपेनं विश्वरूपाः १. ७. २६
 उपो ते वध्वे यद्वानि १३. ४. ४५
 उपोत्तमेभ्यः स्वाहा १९. २२. ११
 उपोहृथ समूह्य ३. २४. ७
 उभयोरग्रभं नामास्या १९. ३८. ३
 उभयं शुणवच न २०. ११३. १
 उभा जित्यथुर्न परा ७. ४४. १
 उभाभ्यां देव सावितः ६. १९. ३
 उभावन्तो समर्पति १३. २. १३
 उभे नभसी उभयांथ १२. ३. ६
 उभोभयाविन्नुष्येहि ८. ३. ३
 उर्व यक्षांशलोकका २०. १३०. २०
 उरगुलाया दुहिता ५. १३. ८
 उरुणसावसुनुपा १८. २. १३
 उरुव्यचसाऽग्निर्धाम्ना ५. २७. ८
 उरुव्यचा नो महिषः ५. ३. ८
 उरुं नो लोकमनु १९. १५. ४
 उरुः कीशो वसुधानः ११. २. ११
 उरुः प्रयुः सुभयुवः १३. ४. ५२
 उरुः प्रथस्व महता ११. १. १९
 उर्वथ मा चमसथ मा १६. ३. ३
 उर्वारसन् परिधयो १३. १. ४६
 उल्लक्यातुं शुशुलक्यातुं ८. ४. २२
 उल्लखले मुसले यथ १०. ९. २६
 उवे अम्बे मुलाभिके २०. १२६. ७
 उशती कन्यला इमाः १४. २. ५२
 उशन्तस्त्वेषीमशुशन्तः १८. १. ५६
 उशन्ति पा ते अमृतास १८. १. ३
 उपसे नः परि देहि १९. ५०. ७
 उपस्पतिर्वाचस्पतिना १६. ६. ६
 उषा अप स्वसुस्तमः १९. १२. १
 उषा देवी वाचा मेविदाना १६. ६. ५
 उषाः पुंश्चली मन्त्रो १५. २. १३
 उपो यस्माद् दुष्यन्त्यादभेमाप १६. ६. २
 उष्ट्रा यस्य प्रवाहणी २०. १२७. २
 ऊती शचीवस्तव २०. ३३. ३
 ऊरुभ्यां ते अग्निवद्भ्यां २. ३३. ५; २०. ९६. २१
 ऊरु पादावग्निवन्तो ११. ८. १४
 ऊर्ज एहि स्वथ एहि ८. १०. (४) ११
 ऊर्जमस्मा ऊर्जस्वती २. २९. ५

*

ऊर्जं विभ्रद् वसुवनिः ७. ६०. १
 ऊर्जस्वती पयस्वती ९. ३. १६
 ऊर्जा च वा एष रफाति ९. ६. (३) ३३
 ऊर्जे त्वा बलाय त्वा १९. ३७. ३
 ऊर्जो भागो निहितो ११. १. १५
 ऊर्जो भागो य इमं १८. ४. ५४
 ऊर्ध्व भरन्तमुदकं १०. ८. १४
 ऊर्ध्वः सुतेषु जागार ११. ४. २५
 ऊर्ध्वस्तिष्ठतु रक्षन् १९. ४६. २
 ऊर्ध्वस्तिष्ठतु न ऊतये २०. ४५. ३
 ऊर्ध्वा अस्य समिधो ५. २७. १
 ऊर्ध्वा दिग्वृहस्पतिः ३. २७. ६
 ऊर्ध्वाभी यस्यामतिर्भा ७. १४. २
 ऊर्ध्वाया दिशः शालाया ९. ३. ३०
 ऊर्ध्वायां त्वां दिशि १८. ३. ३५
 ऊर्ध्वायै त्वा दिशे १२. ३. ६०
 ऊर्ध्वां तु स्रष्टास्तिर्गु १०. २. २८
 ऊर्ध्वां विन्दुद्वन्द्व १०. १०. १९
 ऊर्ध्वां रोहितो अधि १३. ११. १
 ऊर्वोर्गो जघ्नयोर्जयः १९. ६०. २
 ऋक्साम यजुश्छिष्ट ११. ७. ५
 ऋक्सामाभ्यामभिहितौ १४. १. ११
 ऋचं साम यजामहे ७. ५४. १
 ऋचं साम यदप्राक्षं ७. ५४. २
 ऋचः पदं मात्रया ९. १०. १३
 ऋचः प्रायस्तन्तवो १५. ३. ६
 ऋचः सामानि च्छन्दांसि ११. ७. २४
 ऋचा कपोतं तुदत ६. २८. १
 ऋचा कुम्भीमध्यगौ ९. ५. ५
 ऋचा कुम्भ्यधिहिता ११. ३. १४
 ऋचां त्र वै स सामां १५. ६. ९
 ऋचो अक्षरे परमे ९. १०. १८
 ऋजीषो वज्री वृषभः २०. १२. ७
 ऋणाहणमिव संनयन १९. ४५. १
 ऋतं शंसन्त ऋजु २०. ९१. २
 ऋतं सत्यं तपो राष्ट्रं ११. ७. १७
 ऋतं हस्तावनेजनं ११. ३. १३
 ऋतवस्तमवज्जत १०. ६. १८
 ऋतवः प्रकार आर्तवाः ११. ३. १७
 ऋतस्य पन्थामनु तिस्रः ८. ९. १३

[४७६]

अथर्ववेद-संज्ञा

ऋतस्य पन्थामनु पश्य १८. ४. ३
 ऋतस्य च वै स सत्यस्य १५. ६. ६.
 ऋतस्यतेनादित्या ६. ११४. २
 ऋतावानं वैश्वानरम् ६. ३६. १
 ऋतुभिर्द्वातेर्वैरायुषे ५. २८. १३; १९. ३७. ४
 ऋतुभ्यर्द्वातेर्वैभ्यो मातृभ्यः ३. १०. १०
 ऋतुनां च वै स आतेवानां १५. ६. १८
 ऋतुं भूम ऋतुपतीन् ११. ६. १७
 ऋतुं यज ऋतुपतीन् ३. १०. ९
 ऋतेन शुभ ऋतुभिश्च १७. १. २९
 ऋतेन तष्टा मनसा ११. १. २३
 ऋतेन स्थूणामधि ३. १२. ६
 ऋधमन्त्रो वोनि य ५. १. १
 ऋमुरसि जगच्छन्दा ६. ४८. २
 ऋषिभ्यः स्वाहा १९. २२. १४
 ऋषीणां प्रस्तरोऽसि १६. २. ६
 ऋषी बोधप्रतीबोधा ५. ३०. १०
 एतं रजस एना ५. ११. ६
 एकचक्रं वर्तत ११. ८. ७
 एकपदी द्विपदी १३. १. ४२
 एकपाद् द्विपदो भूयो १३. २. २७; ३. २५
 एकं पादं मोत्खिदति ११. ४. २१
 एक्या च दशभिश्च ७. ४. १
 एक्यरात्रो द्विरात्रः ११. ७. १०
 एक्येभ्यः स्वाहा १९. २३. २०
 एकशतं ता जनता ५. १८. १२
 एकशतं लक्ष्म्यो मर्त्यस्य ७. ११५. ३
 एकशतं विष्कन्धानि ३. ९. ६
 एक्या च मे दश च मे ५. १५. १
 एकादशकेभ्यः स्वाहा १९. २३. ८
 एकादशकेभ्यः स्वाहा १९. २३. २२
 एकाष्टका तपसा ३. १०. १२
 एकैक्येया सृष्टया ३. १८. १
 एकीनविंशतिः स्वाहा १९. २३. १६
 एको बहुनामसि ४. ३१. ४
 एको वो देवोऽयतिष्ठत् ३. १३. ४
 एको गौरक ८. ९. १६
 एजदेजदजप्रभं ४. ५. ४
 एतं वो युवानं ९. ४. ४४
 एतं तथस्माः परि ६. ११३. १

एत उ त्वे पतयन्ति ८. ४. २०
 एतद् ते तत स्वधा १८. ४. ७७
 एतद् ते ततामह १८. ४. ७६
 एतद् ते प्रततामह १८. ४. ७५
 एतद् ते देवः सविता १८. ४. ३१
 एतद् त्वा वासः १८. २. ५७
 एतदा रोह वयः १८. ३. ७३
 एत देवा दक्षिणतः ११. ६. १८
 एतद् वा उ स्वादीयो ९. ६. ९ (३९)
 एतद् वै ब्रध्नस्थ ११. ३. ५०
 एतद् वै विश्वरूपं ९. ७. २५
 एतद् वो ज्योतिः पितरः ६. ५. ११
 एतद् वो ब्राह्मणा दधिः १२. ४. ४८
 एतद्दि श्रुते मे १०. १. २८
 एतमिधं समाहितं १०. ६. ३५
 एतं वृच्छ उहं वृच्छ २०. १३०. ५
 एतं भागं परिददामि ६. १२२. १
 एतस्माद् वा ओदनान् ११. ३. ५९
 एता अश्वा आ २०. १२९. १
 एता एना व्याकरं ७. ११५. ४
 एता देवसेनाः ५. २१. १२
 एतास्ते अग्ने समिधः ५. २९. १४; १९. ६४. ४
 एतास्ते अग्नी धेनवाः १८. ४. ३३
 एतास्तवाजोष यन्तु ९. ५. १५
 एतु तिष्ठः परावतः ६. ७५. ३
 एते अस्मिन् देवा १३. ४. १३
 एते त इन्द्र अन्तवो २०. ५६. ६
 एते वै प्रियाथाश्रिया ९. ६. ६ (२३)
 एते स्तोमा नरा २०. ३७. १०
 एतो न्विदं स्तवाम २०. ६५. १
 एतो प्रावाणो सयुजा ११. १. ९
 एतु मथो मदन्तरं २०. ६४. ४
 एदं बहिरसदो मेभ्योऽभुः १८. ४. ५२
 एधोऽस्थेधिषीय ७. ८९. ४
 एनधिषङ्किका हविः १०. १३०. ११
 एना व्याघ्रं परिषस्वजानाः ४. ८. ७
 एनोर्धाना हरिणीः १८. ४. ३४
 एन्द्र गो गधि प्रियः २०. ६४. १
 एन्द्रवाहो नृपति २०. १४. ३
 एन्द्र तानसि रवि २०. ७०. १७

एन्येका श्येन्येका कृष्ण ६. ८३. २
 एभिर्भुभिः सुमनाः २०. २१. ४
 एमं यज्ञमनुमतिर्जगाम ७. २०. ५
 एमं पन्थामरुक्षाम १४. २. ८
 एमं भज मामे अशेषु ४. २१. २
 एमा अशुर्वोषितः ११. १. १४
 एमां कुमारस्तारुण ३. १२. ७
 एमाशुमाशवे भर २०. ६८. ७
 एमेनं स्रजता सुते २०. ७१. ८
 एयमगन् दक्षिणा १८. ४. ५०
 एयमगजोषधीनां ४. ३७. ६
 एयमगन् पतिकामा २. ३०. ५
 एयमगन् बर्हिषा. ५. २६. ६
 एवा ते ह्यारियोजना २०. ३५. १६
 एवा त्वं देव्यप्ये १२. ५. ६५
 एवा नूनमुप २०. ६६. २
 एबलेवाव सा गरत् १६. ७. ४
 एवा पति द्रोणसाचं २०. ९४. ४
 एवा पाहि प्रजया २०. ८. १
 एवा पित्रे विश्वदेवाप २०. ८८. ६
 एवा महान् बृहदिवा ५. २. ९; २०. १०७. १२
 एवा रातिस्तुवीमथ २०. ६०. २
 एवा हि ते विभूतयः २०. ६०. ५; ७१. ५
 एवा ह्यसि वीरयुरेवा २०. ६०. १
 एवा ह्यस्य काम्या २०. ६०. ६; ७१. ६
 एवा ह्यस्य सन्नुता २०. ६०. ४
 एवेदिन्द्रं वृषणं २०. १२. ६
 एवेवापागपरे सन्तु २०. ९४. ७
 एवो प्वस्मिभिर्क्रैते ६. ८४. ३
 एष इषाय नामहे २०. १२७. ३
 एष ते यशो यज्ञपते ७. ९७. ६
 एष यज्ञानां विततो ४. ३४. ५
 एष वा अतिविषच्छ्रोत्रियः ९. ६. ७ (३७)
 एष स्य ते तन्वा २०. ६७. ६
 एषा ते कुलपा १. १४. ३
 एषा ते राजन् कन्या १. १४. २
 एषा त्वचां पुरुषे १२. ३. ५१
 एषा पशस्त्सं क्षिणाति ३. २८. २
 एषामहमायुधा ३. १९. ५
 एषामहं समासीनानां ७. १२. ३

एषा सनत्री सनमेव १०. ८. ३०
 एह वन्तु पशवो ये २. २६. १
 एह यातु वरुणः ६. ७३. १
 एहि जीवं त्रायमाणं ४. ९. १
 एह्यश्मानमा तिष्ठाश्मा २. १३. ४
 ऐतु देवत्वायमाणः १२. ३९. १
 ऐतु प्राण ऐतु मनः ५. ३०. १३
 ऐनं वशो गच्छति १५. ११. ९
 ऐनं धादा गच्छति १५. ७. ५
 ऐनं निकामो गच्छति १५. ११. १६
 ऐनमापो गच्छति १५. ७. ३
 ऐनमिन्द्रियं गच्छति १५. १०. १०
 ऐनं त्रियं गच्छति १५. ११. ७
 ऐनं ब्रह्म गच्छति १५. १०. ८
 ऐनान् यतामिन्द्राग्नी ६. १०४. ३
 ऐन्द्राग्निं पावमानं ११. ७. ६
 ऐन्द्राग्निं वर्म बहुलं ८. ५. १९
 ऐमिरभ्ये सस्थं २०. १३. ४
 एषां यज्ञमुत वर्चो १. ९. ४
 ऐषु नम्र श्वाजिनं ६. ६७. ३
 ओक्ता अन्त मूजवन्तः ५. २२. ५
 ओ वित सखायं सध्या १८. १. १
 ओजश्च तेजश्च सहश्च १२. ५. ७
 ओजस्तदस्य तिल्विपः २०. १०७. २
 ओजोऽस्योजो मे २. १७. १
 ओता आपः कर्मण्या ६. २३. २
 ओते मे थावापृथिवी ५. २३. १; ६. ९४. ३
 ओदन एवोदनं ११. ३१. ३
 ओदनेन यज्ञवचः ११. ३. १९
 ओष दर्मं सपनान् १९. २९. ७
 ओषधयो भूतभव्यम् ११. ४. २०
 ओषधीनामहं शृण १०. २१. ४
 ओषधीभिरन्नादीभिः १५. १४. २२
 ओषधीरेव रथन्तरेण ८. १०. (२) ७
 ओषधीरेवास्यै रथन्तरे ८. १०. (२) ९
 ओषन्ती समोषन्ती १२. ५. ५४.
 औदुम्बरेण मणिना १९. ३१. १
 क इदं कस्मा अदात् ३. २९. ६
 क ई वेद सुते सचा २०. ४३. १; ५७. ११.
 क एषां कर्करी निखत् २०. १३२. ८

क एषां दुन्दुभि हनत २०. १३२. ९
 कः काष्ण्याः पयः २०. १३०. ४
 कः पृथि धेनुं ७. १०४. १
 कः सस खानि वि १०. २. ६
 कम्बः कक्षीवा पुरमाढो १८. ३. १५
 कम्बा इन्द्र यदकत २०. १३८. १
 कम्बा इव भृगवः २०. १०. २; ५९. २
 कम्बेभिर्गृण्णवा २०. ५७. १६
 कतरत आ हराणि २०. १२७. ९
 कति देवाः कतमे १०. २. ४
 कति नु वशा नारद १२. ४. ४३
 कथं वातो नलयति १०. ७. ३७
 कथं गावत्री विवृतं ८. ९. २०
 कथं महे असुराय ५. ११. १
 कदा मर्तमराधसं २०. ६३. ५
 कदु छुन्ममिन्द्र २०. ७६. ४
 कदु स्तुवन्त ऋतयन्त २०. ५०. २
 कद्वन्व स्याकृतम् २०. ९७. ३
 कद्वन्वो अतर्सीना २०. ५०. १.
 कद्वन्वः कद्वन्मुद् २०. १३७. १
 कद्वु फलीकरणाः ११. ३. ६
 कदा नध्विज आ १०. १२४. १
 करम्भं कृत्या तिर्य ४. ७. ३
 करीषिणां फलवती १९. ३१. ३
 करीषिको निखातकः २०. १३२. ३
 कर्णाभ्यां ते कङ्क्षेभ्यः ९. ८. २
 कर्णा धाविन् तदववीद् ५. १३. ९
 कर्षकस्य विशाकस्य ३. ९. १
 कर्षेदेनं न चैनं १५ १३. १२
 कल्याणि सर्वविदे ६. १०. १०७
 कविर्न निष्यं २०. ७७. ३
 कश्यपस्त्वामयुजत ८. ५. १४
 कश्यपस्य चक्षुरासि ४. २०. ७
 कस्तं प्र वेद क उ ९. १. ६
 कस्ते मद इन्द्र रत्नो २०. ७६. ३
 कस्तवा सत्यो मदानां २०. १२४. २
 कस्मादज्ञाद्वीथ्यते - १०. ७. २
 कस्मान्नु गुल्फावधरी १०. २. २
 कस्मिन्नज्ञे तपो अस्याधि १०. ७. १
 कस्मिन्नज्ञे तिष्ठति १०. ७. ३

कस्ये सजाना अति १८. ३. १७
 कामस्तदमे समवर्तत १९. ५२. १
 कामस्येन्द्रस्य वरणस्य ९. २. ६
 कामेन मा काम आगत १९. ५२. ४
 कामो जज्ञे प्रथमो ९. २. १९
 कालः प्रजा असृजत १९. ५३. १०
 कालादापः समभवन् १९. ५४. १
 काले तपः काले ज्येष्ठं १९. ५३. ८
 कालेन वातः पवते १९. ५४. २
 काले मनः काले प्राणः १९. ७. ५३
 कालेऽयमहिंरा देवो १९. ५४. ५
 कालो अर्धो वहति १९. ५३. १
 काले यज्ञं समैरयद् १९. ५४. ४
 कालो ह भूतं भव्यं १९. ५४. ३
 कालो भूतिमसृजत १९. ६. ५३
 कालोऽग्निं दिवमजनयत् १९. ५३. ५
 किमङ्ग त्वा मघवन् २०. ८९. ३
 किमयं त्वां वृषाकपिः २०. १२६. ३
 किं भ्रातासयद् १८. १. १२
 किलासं च पलितं १. २३. २
 किं सुबाहो स्वर्गुरे २०. १२६. ८
 किं सिन्धो राजा १८. १. ३३
 कियता स्कम्भः प्र विवेश १०. ७. ९.
 कीर्तिं च वा एव ९. ६. (५) ३५
 कीर्तिश्च यशश्च १५. २. ८, १६, १४, ३२
 कीर्तिश्च यशश्चाम्भश्च १३. ४. १४
 कुत इन्द्रः कुतः सोमः ११. ८. ८
 कुतः केशान् कुतः लावः ११. ८. ११
 कुतस्तौ जातौ कतमः ८. ९. १
 कुम्भीका दूषीकाः १६. ६. ८
 कुलायेऽपि कुलायं ९. ३. २०
 कुलायं कृणवादि २०. १३२. ५
 कुवितस्य प्र हिं २०. ७८. ३
 कुविदज्ञं यवमन्तो २०. १२५. २
 कुदापं पकं पृच्छ २०. १३०. ६
 कुहं देवीं मुह्यत ७. ४७. १
 कुहं देवानामभृत ७. ४७. २
 कुट्यास्य सं शीर्ष्यते १२. ४. ३
 कृणुत धूमं वृषणः ११. १. ९

कृणोमि ते प्राजापत्यम् ३. २३. ५
 कृणोमि ते प्राणायानौ ८. २. ११
 कृतं न धृष्टो वि २०. १७. ५
 कृतं मे दक्षिणे हस्ते ७. ५०. ८
 कृतव्यधनि विध्य ५. १४. ९
 कृत्याकृतं वलगिनं ५. ३१. १२
 कृत्याकृतौ वलगिने १०. १. ३१
 कृत्यादृपण एव १९. ३४. ४
 कृत्यादृपिरयं मणिः २. ४. ६
 कृत्याः सन्तु कृत्या ५. १४. ५
 कृत्रिमः कण्टकः शतः १४. २. ६८
 कृतं दर्भं सपत्नान् १९. २८. ८
 कृष्णं नियानं हरयः ६. २२. १९. १०. २२; १३. ३. ९
 कृष्णायाः पुत्रो अर्जुनो १३. ३. २६
 कर्तुं कृष्णवक्त्रेते २०. २६. ६; ४७. १२; ६९. ११
 केन देवोऽनु क्षियन्ति १०. २. २२
 केन पर्जन्यमन्वेति १०. २. १९
 केन पाष्णां आनृते १०. २. १
 केन श्रोत्रियमाप्नोति १०. २. २०
 केनापो अन्वतनु १०. २. १६
 केनेमां भूमिमौर्णोत् १०. २. १८
 केनेयं भूमिर्विहिता १०. २. २४
 केवलान्द्राय दुदुहे ८. ९. २४
 कैरात पृथ उपतृण्य ५. १३. ५
 कैरातिका कुमारिका १०. ४. १४
 को अर्जुन्याः पयः २०. १३०. ३
 को अयं युद्धे धुरि १८. १. ६
 को अयं बहुलिमा २०. १३०. १
 को असिया पयः २०. १३०. २
 को अस्मिन्नापो व्यदधाद् १०. २. ११
 को अस्मिन् प्राणम् १०. २. १३
 को अस्मिन् यज्ञम् १०. २. १४
 को अस्मिन् रूपम् १०. २. १२
 को अस्मिन् रेतो १०. २. १७
 को अस्मै वासः परि १०. २. १५
 को अस्य बाहू समभरद् १०. २. ५
 को अस्य वेद प्रथमस्य १८. १. ७
 को अस्या नो दुहो ७. १०२. १
 को ददर्श प्रथमं ९. ९. ४
 को नु गौः क एकश्रविः ८. ९. २५

को वामया करते २०. १४३. ३
 को विराजो मिश्रुतत्वं ८. ९. १०
 कोशं दुहन्ति कलशं १८. ४. ३०
 कोशविले रजनि २०. १३५. २
 कन्दाय ते प्राणाय ११. २. ३
 कम्बामग्निना नाकम् ४. १४. २
 कव्यादमग्निमिपितो १२. २. ९
 कव्यादमग्निं प्र हिणोमि १२. २. ८
 कव्यादमग्निं दाशमानम् १२. २. १०
 कव्यादमग्ने स्थिरं ५. २९. १०
 कव्यादानुवर्तय ११. २०. १८
 कूर्मस्या आशसनं ५. १९. ५
 कोऽ आसीजामि ९. ४. १५
 कोऽी ते स्तां पुरोडासां १०. ९. २५
 कोऽथो वुर्का मन्युराण्डौ ९. ७. १३
 क्रीय क्रीवं त्वाकरं ६. १३८. ३
 क्रीवं कृष्यापशिनम् ६. १३८. २
 क प्रेक्षन्ती युवंती १०. ७. ६
 क प्रेक्षन्दीप्यते १०. ७. ४
 कार्धमासाः क्व वन्ति १०. ७. ५
 काहते परास्यः २०. १२९. ६
 क्षत्रेणामे स्तेन सं २. ६. ४
 क्षिप्रं वै तस्य पृच्छन्ति १२. ५. ५०
 क्षिप्रं वै तस्य वास्तुपु १२. ५. ४९
 क्षिप्रं वै तस्यादहनं १२. ५. ४८
 क्षिप्रं वै तस्याहनने १२. ५. ४७
 क्षिप्रं मा मन्ये यतमो ५. २९. ७
 क्षुन् क्षिप्रिरा वनिष्ठः ९. ७. १२
 क्षुदेभ्यः स्वाहा १९. २२. ६; २३. २१
 क्षुधामारं तृणामारम् ४. १७. ६
 क्षुरप्रविरोक्षमाण १२. ५. २०
 क्षुरपर्विर्भुत्तुर्भुत्वा १२. ५. ५५
 क्षेत्रियात् त्वा निर्ऋत्या २. १०. १
 खड्गेऽधिचङ्क्रमां ११. ९. १६
 खण्वत्वाद् खेमत्वाद् ४. १२. १५
 खलः पात्रं स्फयत्वावापौ ११. ३. २
 खे रथस्य खेजसः १४. १. ४१
 गणास्त्वोप गायन्तु ४. १५. ४
 गणेभ्यः स्वाहा १९. २२. १६
 गन्धर्वाप्सरसो भूमौ ११. ६. ४

[४८०]

अथ वेवेद-सन्धानां

गन्धर्वाप्सरसः सर्पान् ८. ८. १५
 गन्धारिभ्यो गृजवद्भ्यो ५. २२. १४
 गमजस्मे वसुन्या २०. ९४. ५
 गर्भे ते मिश्रावर्णौ ५. २५. ४
 गर्भे वेहि सिनीवालि ५. २५. ३
 गर्भे तु नो जनिता १८. १. ५
 गर्भो अस्त्योवर्धनां ५. २५. ७। ६. २५. ३
 गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् १९. २१. १
 गायत्रेण पति मिमंति ९. १०. २
 गावो भगो गाव इन्द्रो ४. २१. ५
 गावः सन्तु प्रजाः ९. ४. २०
 गिरयस्ते पर्वता १२. १. ११
 गिरा वज्रो न संभृतः २०. ४७. ३। १३७. १४
 गिरावरगराटेयु ६. ६९. १
 गिरिमेनो आ वेशय २. २५. ४
 गिरौरज्जान रेजमार्तो २०. ९४. ८
 गिर्वेणः पाहि नः २०. ६. ६
 गोभिर्हृष्यान् कर्मयित्वा १३. १. ५४
 गुदा आसग्निसनीवाल्याः ९. ४. १४
 गृहमेधी गृहपतिः ८. १०. ३
 गृहाण प्रावाणौ ११. १. १०
 गृहामि ते सौमगत्वाय १४. १. ५०
 गोमिष्टरेमामति ७. ५०. ७। २०. १७. १०। ८९. १०।
 ९४. १०
 गोमिष्ट्वा पात्वपभो १९. २७. १
 गोभ्यो अश्वेभ्यो ९. ३. १३
 गोक्षन्ति वाचसुदेवं ३. २०. १०
 गौरमीमेदमि वत्सं ९. १०. ६
 गौरिन्मिमाय सलिलानि ९. १०. २१
 गौरव ताव हन्यमाना ५. १८. ११
 ग्रामणोरसि ग्रामणीः १९. ३१. १२
 ग्राहिं पाप्मानमति १२. ३. १८
 ग्राया गृहाः सं सुज्यन्ते ११. २. ३९;
 श्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः १. ३३. २; २०. ९६. १८
 श्रीवास्ते कृत्वे पादौ १०. १. २१
 श्रीप्मस्ते भूमे वर्षाणि ११. १. ३६
 श्रीम्भो ह्रमन्तः शिशिरो ६. ५५. २
 प्रेप्माविनं मासौ १५. ४. ६
 प्रेप्मौ मासौ गोतारौ १५. ४. ५
 घर्म इवाभितपन् १९. २८. ३

घर्मः समिद्धो अग्निना ८. ८. १७
 श्रुतं ते अग्ने ७. ८२. ६
 श्रुतमप्सराभ्यो वह ७. १०९. २
 श्रुतं प्रोक्षन्ती सुभगा १०. ९. ११
 श्रुतस्य जतिः समना १९. ५८. १
 श्रुतहवा मधुकूलाः ४. ३४. ६
 श्रुतादुल्लुप्तं मधुना ५. २८. १४
 श्रुतादुल्लुप्तो मधुमान् १९. ३३. २; ४६. ६
 श्रुतेन त्वा समुक्षामि १९. २७. ५
 श्रुतेन सीता मधुना ३. १७. ९
 घोरा ऋषयो नमो २. ३५. ४
 चक्षुरसि चक्षुर्मे २. १७. ६
 चक्षुर्मुसलं काम ११. ३. ३
 चक्षुषा ते चक्षुर्हमि ५. १३. ४
 चक्षुषो हेते मनसो ५. ६. २
 चक्षुः श्रोत्रं यशो ११. ५. २५
 चतस्रश्च मे चत्वारिंशश्च ५. १५. ४
 चतस्रो दिवः प्रदिशः १. ११. २
 चतुरः कुम्भाश्चतुर्धा ४. ३४. ७
 चतुर्दशैश्चछपावदतः ११. ९. १७
 चतुर्दशैश्चभ्यः स्वाहा १९. २३. ११
 चतुर्धा रेतो अभवद् १०. १०. २९
 चतुर्नमो अष्टकृत्वो ११. २. ९
 चतुर्वारं बध्यत १९. ४५. ४
 चतुर्होतार आग्निवः ११. ७. १९
 चतुर्द्वयं युज्यते १०. १. ३
 चतुरात्रः पञ्चरात्रः ११. ७. ११
 चत्वारि वाक् परिमिता ९. १०. २७
 चन्द्रमा अप्सवन्तरा १८. ४. ८९
 चन्द्रमा नक्षत्राणाम् ५. २४. १०
 चन्द्रमा नक्षत्रैरुदकामत् १९. १९. ४
 चन्द्रमा मनसो जातः १९. ६. ७
 चन्द्र यत् ते तपस्तेन २. २२. १
 चन्द्र यत् ते तेजस्तेन २. २२. ५
 चन्द्र यत् तेऽविस्तेन २. २२. ३
 चन्द्र यत् ते शोचिस्तेन २. २२. ४
 चन्द्र यत् ते हरस्तेन २. २२. २
 चरं पञ्चविलयुषं ११. ३. १८
 चरेदेवा त्रैहायणा ११. ४. १६
 चित्तिरा उपबर्हणं १४. १. ६

चित्रं देवानामुद्गाद् १३. २. ३५; २०. १०७. १४
 चित्रं देवानां कतुः १३. २. ३४; २०. १०७. १३
 चित्राधिक्रान्महिषः १६. २. ३२
 चित्राणि साकं दिवि १२. ७. १
 चेतो हृदयं यकुन्मेधा ९. ७. ११
 च्युता चेत्यं ब्रह्मता ९. २. १५
 छन्दःपक्षे उषसा ८. ९. १२
 छन्दांसि यज्ञे महतः ५. २६. ५
 छिनत्त्यस्य पितृपन्थु १२. ५. ४३
 छिन्दि दर्मं सप्ततान् १९. २८. ६
 छिन्ध्या विछिन्धि प्र १२. ५. ५१
 जगता सिन्धुं दिव्यं २. १०. ३
 जह्निडोऽसि जह्निडो १९. ३४. १
 जह्निडो जम्भाद् २. ४. २
 जज्ञानः सोमं सहस्र २. ८७. ३
 जनाद् विश्वजनीनान् ७. ४५. १
 जनाय चिय इवत २०. ९०. २
 जनिष्यन्ति नावप्रवः १४. २. ७२
 जनिष्यन्ति प्रति १२. ३. २३
 जनं बिभ्रता बहुधा १२. १. ४५
 जरां स गच्छ परि १९. २४. ५
 जरायुजः प्रथमः १. १२. ७
 जरायै त्वा परि ३. ११. १
 जबस्ते अपेक्षिहितो ६. ९२. २
 जहि त्वं काम मम ९. २. १०
 जहि दर्मं सप्ततान् १९. २९. ९
 जाग्रदुषुष्वन्यं स्वप्ने १६. ६. ९
 जातवेदो नि वतैय ६. ७७. ३
 जातो व्यख्यन् पित्रोः २०. ३४. १६
 जानांत स्मैनं परमे ६. १२३. २
 जायमानाभि जायते १२. ४. १०
 जाया इद् वो आपसरसो ४. ३७. १२
 जालापेणाभि पिशत ६. ५७. २
 जितमस्माकमुद्रिजमस्माकमभ्यष्टां १०. ५. ३६
 जितमस्माकमु १६. ८. १
 जितम०।०।स आक्षिरसानां १६. ८. १५
 जितम०।०।स आथर्वणानां १६. ८. १७
 जितम०।०।स आर्तवानां १६. ८. २१
 जितम०।०।स आर्षेयानां १६. ८. १३
 जितम०।०।स इन्द्रान्योः १६. ८. २७
 अधर्वे ६९

जितम०।०।स ऋतूनां १६. ८. २०
 जितम०।०।स ऋषीणां १६. ८. १२
 जितम०।०।स ब्राह्मणाः १६. ८. ३
 जितम०।०।स देवजामीनां १६. ८. ९
 जितम०।०।स द्यावापृथिव्योः १६. ८. २६
 जितम०।०।स निरुक्त्याः १६. ८. ५
 जितम०।०।स निर्भूत्याः १६. ८. ७
 जितम०।०।स पराभूत्याः १६. ८. ८
 जितम०।०।स प्रजापतेः १६. ८. ११
 जितम०।०।स बृहस्पतेः १६. ८. १०
 जितम०।०।स मासानां १६. ८. २२
 जितम०।०।स मित्रावरुणयोः १६. ८. २८
 जितम०।०।स मृत्योः पञ्चशान् १६. ८. ३२
 जितम०।०।स राज्ञो वरुणस्य १६. ८. २९
 जितम०।०।स वनस्पतीनां १६. ८. १८
 जितम०।०।स वानस्पत्यानां १६. ८. १९
 जितम०।०।सोऽक्षिरसां १६. ८. १४
 जितम०।०।सोऽथर्वणां १६. ८. १६
 जितम०।०।सोऽमृत्याः १६. ८. ६
 जितम०।०।सोऽध्रमासानां १६. ८. २३
 जितम०।०।सोऽहोरात्रयोः १६. ८. २४
 जितम०।०।सोऽहोः संयतोः १६. ८. २५
 जितमस्माकमु १६. ८. ३०; ९. १
 जिह्वा ज्या भवति ५. १८. ८
 जिह्वाया अग्ने मधु १. ३४. २
 जीवतां ज्योतिः ८. २. २
 जीवता नाम ते १९. ३९. ३
 जीवला स्थ जीव्यासं १९. ६९. ४
 जीवलां नधारिषां ८. २. ६; ७. ६
 जीवानामायुः प्र १२. २. ४५
 जीवा स्थ जीव्यासं १९. ६९. १
 जीवेभ्यस्त्वा समुद्रे ८. १. १५
 जीवेभ्यः शरदः शतम् १९. ६७. २
 जीवं रुदन्ति वि १४. २. ४६
 जुष्टो दमूना आतिथिः ७. ७३. ९
 जुर्णं पुनर्बो यन्तु २. २४. ५
 जुहूदीधार याम् १८. ४. ५
 ज्याके परि णो १. २. २
 ज्यापोषा दुन्दुभयो ५. २१. ९
 ज्यायस्वन्तश्चितिनो ३. ३०. ५

उवापाक्षिमिषतोऽसि १. २. २३
 उयेष्ट्यां जातो ६. ११०. १
 उयोनिमन्तो लोकान् १. ६. (१४) ६२
 तं यथं प्राश्या ११. ६. ११
 तं यथायज्ञियं १५. २. १०
 तं वत्सा उप निष्ठन्ति १३. ४. ६
 तं नर्पयन्तो मतिभिः २०. ११. १
 तं वां रथं वयमया २०. १४३. १
 तं विराट्नु व्यचलत् १५. ६. २३
 तं वृथा अप सेधन्ति ५. ११. १
 तं वरुणं च वैराजं १५. २. १८
 तं वो दस्मयन्तोपहं २०. ९. १; ४९. ४
 तं वो यिया नव्यस्या २०. ३६. ७
 तं वो वाजानां पति० २०. ६४. ६
 तं रथं च नौपयं १५. २. २६
 तं धृदा च यज्ञश्च १५. ७. ४
 तं सभा च समितिश्च १५. ९. २
 तं समाग्रीति ज्ञानभिः १३. २. १५
 तं गुण्डल्या विवासे २०. ४४. ३
 तं हि स्वरजं वृषभं २०. ११३. २
 तस्मन् भ्रात्रा बलासेन ५. २०. १०
 तस्मन् भूजवतो ५. २२. ७
 तस्मन् व्याल वि गद ५. २२. ६
 तं जौमथा नमस्विन २०. ११. १४
 तं जहि तेन मन्दस्य १६. ७. १२
 ततं तन्तुमन्त्रके ६. १२२. २
 तन्तुधेनमन्त्रया ११. ३. ३६, ४९
 तन्तुधेनमन्त्राभ्यां ११. ३. ३३-३४, ४४-४८
 तन्तुधेनमन्त्रेण ११. ३. ३२, ३५, ३९-४३
 तन्तुधेनमन्त्रेः ११. ३. ३७-३८
 तन्तुधेनमन्त्राहारे ५. २४. १७
 तन्ता अहरे ते ५. २४. १६
 तत्त्वा यामि सुवर्णं २०. १. २; ४५. ६
 तन्मूर्त्यस्य देवत्वं २०. ११३. १
 तथा तदग्ने ऋणु ५. २१. २;
 तदग्निराह तद् ८. ५. ५; १६. १. ९
 तदग्ने चक्षुः प्रति ८. ३. २१
 तदग्ना चित् उक्थिनो २०. ६१. ३
 तदनुध्मा अग्ने १६. ६. ११
 तदस्तु मिश्रावरुणा ११. ११. ६

तदिदास युक्तेषु ५. २-१; २०. १०७. ४
 तद् यु ते महत् वृधु० ५. १. ५
 तदेकमभवत् १५. १. ३
 तद् ब्रह्म च तपश्च ८. १०. १६
 तद् भद्राः समगच्छन्त १०. १०. १७
 तद्यस्मा एवं विदुषे ८. १०. (६) १
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 बाल्य उन्वृतेषु १५. १२. १
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 बाल्य एकां १५. १३. १
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 बाल्यश्चतुर्षी १५. १३. ७
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 बाल्यस्तृतीयां १५. १३. ५
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 बाल्योऽतिथिः १५. ११. १
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 बाल्यो द्वितीयां १५. १३. ३
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 बाल्योऽपरि० १५. १३. २
 तद्यस्यैवं विद्वान्
 बाल्यो राज्ञो १५. १०. १
 तद्वा अथर्वणः शिरो १०. २. १७
 तद्वात उन्मथायति २०. १३२. ४
 तद्विषं सर्पा उप ८. १०. (५) १६
 तद्विष्णोः परमं पदं ७. २६. ७
 तद्वै राष्ट्रमा खवति ५. ११. ८
 तद्रो गाय सुते २०. ७८. १
 तन्नुतपात् पथ ऋतस्य ५. १२. २
 तन्नुष्टे वाजिनं तन्वं ६. १२. ३
 तन्नुस्तन्वा मे सहे १७. ६१. १
 तन्त्रमेके युवती १०. ७. ४१
 तं ते मदं वर्णामसि २०. ६१. १
 तं त्वा वाजिषु वाजिनं २०. ६८. १
 तं त्वा स्वप तथा १६. ५. ३; १०; १९. ५७. ४
 तं त्वीदमस्य प्रच्छामि ११. ३. २२
 तं हितिथामितिथ १५. ६. २०
 तं धाता प्रत्यमुवत् १०. ६. १६
 तन्नस्तुरीपमञ्जतं ५. २७. १०
 नञो वि वोचो यदि २०. ३६. ४

तन्मित्रस्य वरुणस्य २०. १२३. २
 तन्वं स्वर्गो बहुधा १९. ३. ५४
 तपनो अस्मि पिशाचानां ४. ३६. ६
 तपनैवास्तां कर्म ११. ८. १, ६
 तपसा ये अनाष्ट्याः १८. २. १६
 तप्तो वां वमो नक्षत्र ७. ७३. ५
 तमाहवनीयस्य १५. ६. १४
 तमितिहासस्य १५. ६. ११
 तमिदं निगतं सहः १३. ४. १२, २०
 तमिन्द्र मदमा गहि २०. २४. २
 तमिन्द्रं जोहवीमि २०. ५५. १
 तमिन्द्रं वाजयामि २०. ४७. १; १३७. १२
 तमिमं देवता मणि १०. ६. २९
 तमीमह दन्द्रमस्य २०. ३६. ३
 तमु नः पूर्वं पितरो २०. ३३. ८
 तमु धृदि यो अन्तः ६. १. २
 तमुचरन् सामानि १५. ६. ८
 तमुतं च सत्यं च १५. ६. ५
 तमुतवदचार्तवाध १५. ६. १७
 तं पुष्यं गन्धं गन्धर्वो ८. १०. ८
 तं पृच्छन्ती वज्रहस्तं २०. ३६. ५
 तं प्रजापतिश्च परमेष्ठी १५. ६. २६; ७. २
 तं बृहच्च रथन्तरं १५. २. २
 त भूमिश्चामिथ १५. ६. २
 तम्बभि प्र गायत २०. ६१. ४; ६१. ८
 तयार्तुदे प्रणुत्तानाम् ११. ९. २०
 तयार्हं शम्भुन्साध २. २७. ५
 तयोरहं परितुल्य १०. ७. ४३
 तरणिर्विश्वदर्शतो १३. २. १९; २०. ४७. १६
 तरो मन्त्रासु प्रयुज्य ५. २७. ६
 तर्हं दे पतङ्ग है ६. ५०. २
 तर्दोपते वषापते ६. ५०. ३
 तव चतस्रः प्रदिशः ११. २. १०
 तव च्यौत्मानि वज्रहस्त २०. ३७. ५
 तव त्वदिन्द्रियं २०. १०६. १
 तव गौरिन्द्र पौस्वं २०. १०६. २
 तव वृते विशन्ते ४. २५. ३
 तवेदं विश्वमभितः २०. ८७. ६
 तस्तुवं न तस्तुवं ५. १३. ११
 तस्मा अत्रो भवन् ९. ६. (५) ६

तस्मा अरं गमाम् १. ५. ३
 तस्मा उदीच्या दिशः १५. ४. १०; ५. १०
 तस्मा उद्यन्सूयो ९. ६. (५) ४
 तस्मा उषा दिङ्मृणोति ९. ६. (५) १
 तस्मा ऊर्वाया दिशः १५. ४. १६; ५. १६
 तस्मात् पितृभ्यो ८. १०. (३) ४
 तस्मादमुं निर्भोजां १६. ८. २, ३२
 तस्मादस्य अजायन्त १९. ६. १०
 तस्माद् देवेभ्योऽर्धमासे ८. १०. (३) ६
 तस्माद् यज्ञात् सवं १९. ६. १३-१४
 तस्माद् वनस्पतीनां ८. १०. (३) २
 तस्माद् वै ब्राह्मणानां १२. ५. १७
 तस्माद् वै विद्वान् पुरुष ११. ८. ३२
 तस्मान्मनुष्येभ्यः ८. १०. (३) ८
 तस्मिन् हिरण्यये १०. २. ३२
 तस्मै श्रुतं सुरां १०. ६. ५
 तस्मै दक्षिणाया दिशः १५. ४. ४; ५. ४
 तस्मै धर्याया दिशः १५. ४. १३; ५. १३
 तस्मै प्रतीच्या दिशः १५. ४. ७; ५. ७
 तस्मै प्राच्या दिशः १५. ४. १; ५. १
 तस्मै ब्राह्मणान्दो १५. ३. ३
 तस्मै सर्वेभ्यो अन्तः १५. ५. १९
 तस्य अनु निभञ्जनम् २०. १३१. २
 तस्य देवजनाः १५. ३. १०
 तस्य प्राशं त्वं जहि २. २७. ७
 तस्य ग्राह्यस्य १५. १५. १; १८. १
 तस्य । एकं तेषां १५. १७. १०
 तस्य । यदादित्यम् १५. १७. ९
 तस्य । योऽस्य चतुर्थः प्राणः १५. १५. ६
 तस्य । योऽस्य चतुर्थोऽपानः १५. १६. ४
 तस्य । योऽस्य चतुर्थो व्यानः १५. १७. ४
 तस्य । योऽस्य तृतीयः प्राणः १५. १५. ५
 तस्य । योऽस्य तृतीयोऽपानः १५. १६. ३
 तस्य । योऽस्य तृतीयो व्यानः १५. १७. ३
 तस्य । योऽस्य द्वितीयः प्राणः १५. १५. ४
 तस्य । योऽस्य द्वितीयोऽपानः १५. १६. २
 तस्य । योऽस्य द्वितीयो व्यानः १५. १७. २
 तस्य । योऽस्य पञ्चमः प्राणः १५. १५. ७
 तस्य । योऽस्य पञ्चमोऽपानः १५. १६. ५
 तस्य । योऽस्य पञ्चमो व्यानः १५. १७. ५

तस्य० । योऽस्य प्रथमः प्राणः १५. १५. ३
 तस्य० । योऽस्य प्रथमोऽयानः १५. १६. १
 तस्य० । योऽस्य प्रथमो व्यानः १५. १७. १
 तस्य० । योऽस्य षष्ठः प्राणः १५. १५. ८
 तस्य० । योऽस्य षष्ठोऽयानः १५. १६. ६
 तस्य० । योऽस्य षष्ठो व्यानः १५. १७. ६
 तस्य० । योऽस्य सप्तमः प्राणः १५. १५. ९
 तस्य० । योऽस्य सप्तमोऽयानः १५. १६. ७
 तस्य० । योऽस्य सप्तमो व्यानः १५. १७. ७
 तस्य० । समानमर्थं १५. १७. ८
 तस्या आहननं १२. ५. ३९
 तस्या इन्द्रो वत्स ८. १०. (२) ५, १०. (५) २
 तस्याः कुबेरो ८. १०. (५) १०
 तस्या प्रोमथ वसन्तथ १५. ३. ४
 तस्या मनुर्वन्धतो ८. १०. (४) १०
 तस्याम् सर्वा नक्षत्रा १२. ४. २८
 तस्यामृतस्येयं बलं ८. ७. २२
 तस्यामेवास्य तद् १५. १३. १४
 तस्या यमो राजा ८. १०. (४) ६
 तस्याश्चित्ररथः ८. १०. (५) ६
 तस्यास्तक्षको ८. १०. (५) १४
 तस्याः सोमो राजा ८. १०. (४) १६
 तस्येदं वर्चस्तेजः १६. ८. ४, ३३
 तस्येमे नव कोशा १३. ४. १०
 तस्येमे सर्वे यातव १३. ४. २७
 तस्यैव मास्तो गणः १३. ४. ८
 तस्यौदनस्य बृहस्पतिः ११. ३. १
 ता अथरादुदीचीः १२. २. ४१
 ता अपः शिवा अगो १९. २. ५
 ता अर्षन्ति शुश्रियः २०. ४८. २
 ता अस्य नमसा २०. १०९. ३
 ता अस्य पृतना २०. १०९. २
 तां रजतनाभिः ८. १०. (५) ११
 तां वसुहविः ८. १०. (५) ७
 तां रावितः तान्यथा ७. १५. १
 तांस्त्वं प्र विष्णुन्दि १०. ३. १६
 तां स्वधां पितरः ८. १०. (४) ८
 तां ह जरितर्नः २०. १३५. ७
 ता नः प्रजाः सं १२. १. १६
 तानश्चत्वा निः शूर्णद्दि ३. ६. २

तानि कल्पद्रुमचारी ११. ५. २६
 तानि सर्वाण्यप्य १२. ५. ११
 तान्सत्त्वौजाः प्र दहतु ४. ३६. १
 तां तिरोधामितं ८. १०. (५) १२
 तां देवमनुष्या ८. १०. (२) २
 तां देवः सविता ८. १०. (५) ३
 तां देवा अमीमां १२. ४. ४२
 तां द्विमूर्धाव्यो ८. १०. (४) ३
 तां शूरापद् ऐरावतो ८. १०. (५) १५
 ताशुवं न ताशुवं ५. १३. १०
 तामन्तश्चो मार्यवो ८. १०. (४) ७
 तामाददानस्य १२. ५. ५
 तामासन्दी प्रात्य १५. ३. २
 तामुपाह्वयन्त ८. १०. (२) ३
 तामूर्जा देवा सप ८. १०. (५) ४
 तां पूर्वांश्चतमा १४. २. ३८
 तां पृथी वैन्वो ८. १०. (४) ११
 तां बृहस्पतिः ८. १०. (४) १५
 तां मायामसुरा ८. १०. (४) ४
 तां मे सहस्राक्षो देवा ४. २०. ४
 ताशीघ्रीमे समिधः ५. २९. १५
 ता वज्रिणं मन्दिनं २०. ३१. १
 तावद्वा चक्षुस्तति १२. ३. २
 तावन्तो अस्य महिगणः १९. ६. ३
 तायांस्ते मघवन् १३. ४. ४४
 तासामेका हरिर्ल्लिङ्गा २०. १२९. ३
 तामु त्वान्तर्जरस्य २. १०. ५
 तास्ते रक्षन्तु तव ९. ५. ३८
 तिरुमनीकं विदितं ४. २७. ७
 तिरुमो बिभ्राजन् १३. २. ३३
 तिरदिचराजेरसितात् ७. ५६. १
 तिर्यग्विलदचमसः २०. ८. ९
 तिष्ठावरे तिष्ठ १. १७. २
 तिष्ठश्च मे शिशव ५. १५. ३
 तिष्ठो जिह्वा वरुण १०. १०. २८
 तिष्ठो दिवास्विधः ४. २०. २; १९. २७. ३
 तिष्ठो दिवो अल १०. ३२. ४
 तिष्ठो देवीर्महि नः ५. ३. ७
 तिष्ठो मानुषीन् ९. ९. १०
 तिष्ठो माना गन्धर्वाणां ३. २४. ६

तिमो ह प्रजा १०. ८. ३
 तीक्ष्णोऽसः परशो ३. १९. ४
 तीक्ष्णनाम्ने चक्षुषा ८. ३. ९
 तीक्ष्णेष्वो ब्राह्मणा ५. १८. ९
 तीक्ष्णो राजा विषासदिः १९. ३३. ४
 तीर्थैस्तरन्ति प्रवतो १८. ४. ७
 तीव्रस्याभिव्यसो २०. ९६. १ /
 तुजेतु जे य उत्तरे २०. ७०. १३
 तुभ्यमेव पर्यवहन् १४. २. १
 तुभ्यमारण्याः पशवो ११. २. २४.
 तुभ्यमेव जरिमन् २. २८. १
 तुभ्येदिन्द्र स्व २०. २४. ८
 तुभ्येदिमा सवना २०. ७३. १
 तुभ्यं वातः पवतां ८. १. ५
 तुभ्यं सुतास्तुभ्यं २०. ९६. २
 तुभ्यवो मधुमन्तं २०. ११९. २
 तुराण्यमनुराणां ७. ५०. २
 तुविर्भावो वपोदरः २०. ५. २
 त्वचेभ्यः स्वादा १९. २३. १९
 तृणानि प्राप्तः ९. ७. २२
 तृणैरावृता पलदान् ९. ३. १७
 तृतीयकं वितृतीयं ५. २२. १३
 तृतीयैभ्यः शङ्खैभ्यः १९. २२. १०
 तृन्दि दर्भं सपत्नान् १९. २९. २
 तृष्टमेतत् कटुकं १४. १. २९
 तृष्टासि तृष्टिका ७. ११३. २
 तृष्टिके तृष्टिवन्दन ७. ११३. १
 तृष्णामारं क्षुधां ४. १७. ७
 तेष्वरायः प्र ३. ६. ७; ९. २. १२
 तेष्वदनं प्रथमा ५. १७. १
 ते कुष्ठिकाः परमायै ९. ४. १६
 ते कृषि च सस्यं च ८. १०. (४) १२
 ते त्वा मदा अमन् २०. २१. ६
 ते त्वा मदा दन्द्र २०. १२. ५
 ते त्वा रक्षन्तु ते ८. १. १४
 ते देवेभ्य आ १२. २. ५०
 तेन तमभ्यतिष्ठजामो १६. १. (१) ५
 तेन भूतेन हविषा ६. ७८. १
 तेनैव तेन जातं १९. ५३. ९
 तेनैव विद्याभि १६. ७. १

तेऽमुष्मे परा वह १६. ६. ७
 ते वृक्षाः सह तिष्ठति २०. १३१. ११
 तेषामासन्नानाम् ९. ६. (४) २१
 तेषां न कश्चनां ९. ६. (४) ५२
 तेषां प्रज्ञानाय ११. ३. ५३
 तेषां सर्वेषामीशां ११. ९. २६
 ते सत्येन मनसा २०. ९१. ८
 तैस्त्वा सर्वैराभि ४. १६. ९
 तीक्ष्णो नामासि १०. ४. २४
 तीक्ष्णैकैकैव ६. १६. ३
 त्वमू पु वाजिनं ७. ८५. १
 त्रपु भस्म हरितं ११. ३. ८
 त्रयः केशिन ऋतुधा ९. १०. २६
 त्रयः पोषाक्षिणं ५. २८. ३
 त्रयः सुपर्णा उपरस्य १८. ६. ४
 त्रयः सुपर्णाक्षिणं ५. २८. ८
 त्रयस्त्रिंशद् देवताः १९. २७. १०
 त्रयोदशैर्भ्यः १९. २३. १०
 त्रयो दासा आजनस्य ९. ९. ८
 त्रयो लोकाः संमिता १२. ३. २०
 त्रातारामिन्द्रमवितां ७. ८६. १
 त्रायन्तामिमं देवाः ४. १३. ४
 त्रायन्तामिमं पुरुषं ८. ७. ९
 त्रायन् नो अघं ६. ९३. ३
 त्रायमाणे विश्वजिते ६. १०७. २
 त्रिशङ्खामा वि ६. ३१. ३; २०. ४८. ६
 त्रिः श्वायुभ्यो १९. ३९. ५
 त्रिकटुकैः पवते १८. २. ६
 त्रिकटुकैः चेतनं २०. ११०. ३
 त्रिकटुकैः महियो २०. ९५. १
 त्रिते देवा असृजत ६. ११३. १
 त्रिभिः पद्भिर्धाम् १९. ६. २
 त्रिषां तुषानः प्रसिति ८. ३. ११
 त्रिषां त्रिषां त्रिकटुकं ५. २३. ९
 त्रिषां त्रिषां ११. १०. १९
 त्रिषु पात्रेषु तं १०. १०. १२
 त्रिषु देवा अजनयन् १९. ३४. ६
 त्रिषु च्छन्दांसि १८. १. १७
 त्रिषु ते उग्र नामानि १९. ३९. २
 त्रिषु पदानि ह्यो १८. ३. ४०

त्राणि पद्मा वि ७. २६. ५
 त्राणि वै वराजागामि १२. ४. ४७
 शोभ्युष्टस्य नामानि २०. १३१. १३
 शोलाकास्वीन १९. २७. ४
 त्रेधा जानं जन्मना ५. २८. ६
 त्रेधा भागो निहितो ११. १. ५
 त्र्यायुषं जमदग्नेः ५. १८. ७
 त्वज्जातास्त्वयि १२. १. १५
 त्वं रक्षसे प्रदिशः १७. १. १६
 त्वं वर्मासि सप्रथः २०. १८. ६
 त्वं वीरुधां श्रेष्ठतमा ६. १३८. १
 त्वं वृषाक्षुं मघवन् २०. १२८. १३
 त्वं सिधूर्वाद्यजो २०. ९५. ३
 त्वं सुतस्य पीतये २०. ६९. ४
 त्वं स्त्री त्वं पुमानसि १०. ८. २७
 त्वं ह त्यस्तसभ्यो २०. १३७. १०
 त्वं ह त्यदप्रतिमां २०. १३७. ११
 त्वं ह त्यदिन्द्र कुतस् २०. ३७. १
 त्वं हि नः पिता वसो २०. १०८. १
 त्वं हि मन्यो अभिभूः ४. ३५. ४
 त्वं हि विश्वतोमुख ४. ३६. ६
 त्वं हि शश्वतीनां २०. ६४. ३
 त्वं हि स्तोमवर्धनः २०. २९. १
 त्वं शूद्र वरुण ५. ११. ५, ७
 त्वं करजमुत २०. ११. ८
 त्वं काम सहसासि १९. ५२. १
 त्वं तमिन्द्र पर्वतं २०. १५. ६
 त्वं तृप्तं त्वं पयंपु १७. १. १५
 त्वं त्वमहर्षया उप० २०. ३०. ५
 त्वं दाता प्रथमो २०. १०४. ४
 त्वं शृणो शृपता २०. ३७. ३
 त्वं न इन्द्र महते १७. १. ९
 त्वं न इन्द्रा भरै २०. १०८. १
 त्वं न इन्द्रोत्तिभिः १७. १. १०
 त्वं त्वमिर्दमणो २०. ३७. ४
 त्वं नो अग्ने अग्रिमिः ३. २०. ५
 त्वं नो अग्ने अधराद् ८. ३. १९
 त्वं नो नमसस्पत ६. ७९. १
 त्वं नो मेघे प्रथमा ६. १०८. ६
 त्वमम ईदितो १८. ३. ४४

त्वमग्ने कतुभिः १३. ३. २३
 त्वमग्ने यातुधानां १. ७. ७
 त्वमग्ने वतपा असि १९. ५९. १
 त्वमसि सहमानो १९. ३१. ५
 त्वमस्थावपनी जनानां १२. १. ६१
 त्वमानिथ सुश्रवसं २०. ११. १०
 त्वमिन्द्र कपोताय २०. १३५. १२
 त्वमिन्द्र प्रतृतिपु २०. १०५. १
 त्वमिन्द्र बलादधि २०. ९३. ५
 त्वमिन्द्र शर्मरिणा २०. १३५. ११
 त्वमिन्द्र सजोपसं २०. ९३. ७
 त्वमिन्द्रस्त्वं महेंद्रः १७. १. १८
 त्वमिन्द्राभिराजः ६. ९८. १
 त्वमिन्द्रा पुरुहूत १९. ५५. ६
 त्वमिन्द्राभिभूरसि २०. ६१. ६; ९३. ८
 त्वमिन्द्रासि विश्वजित् १७. १. ११
 त्वमिन्द्रासि वृत्रहा २०. ९३. ६
 त्वमोशिषे पशूनां २. २८. ३
 त्वमोशिषे सुतानां २०. ९३. ३
 त्वमेतां जनराशो २०. २१. ९
 त्वमोदनं प्राशीः ११. ३. २७
 त्वं भूमिगव्येषु १९. ३३. ३
 त्वं मणीनामधिपा १९. ३१. ११
 त्वया पूर्वमथर्वणो ४. ३७. १
 त्वया प्रपूर्णं मृदितं ११. ५. ६१
 त्वया मन्यो सरथः ४. ३१. १
 त्वया वयमप्सरसो ४. ३७. १
 त्वया वयं शाश्वदहे ५. १. ५; २०. १०७. ८
 त्वयि रात्रि वसामासि १९. ४७. ९
 त्वष्टः श्रेष्ठेन रूपेण ५. २५. ११
 त्वष्टा जायामजनयत् ६. ७८. ३
 त्वष्टा दुहिते बहत्तुं ३. ३१. ५; १८. १. ५३
 त्वष्टा मे देव्यं ६. ४. १
 त्वष्टा युनक्तु बहुधा ५. २६. ८
 त्वष्टा वासो व्यदधात् १४. १. ५३
 त्वां शिशो वृणतां ३. ४. १
 त्वां विष्णुवैहन् क्षत्रो २०. १०६. ३
 त्वां द्युध्मिन् पुरुहूत २०. १०८. ३
 त्वां सुतस्य पीतये २०. २४. ९
 त्वां स्तोमा अवीवृधन् २०. ६९. ६

त्वां जना ममसत्ये २०. ८९. ४
 त्वामग्ने कृणते २. ६. ३
 त्वामाहुर्देववर्म १९. ३०. ३
 त्वामिदं हवामहे २०. ९८. १
 त्वामिन्द्र व्रमणा १७. १. १४
 त्वामुग्रमवसे चर्षणी २०. ८०. १
 त्वाष्ट्रेणाहं वचसा ७. ७४. ३
 त्वे क्रतुमपि प्रमन्ति ५. २. ३; २०. १०७. ६
 त्वेषस्ते धूम ऊर्णानु १८. ४. ५९
 वृक्षिणा दिगिन्द्रो ३. २७. २
 दक्षिणां दिशमाभि १२. ३. ८
 दक्षिणायां त्वा दिशि १८. ३. ३१
 दक्षिणाया दिशः २. ३. २६
 दक्षिणाय त्वा दिशः १२. ३. ५६
 दध्दं हस्तादाददानो १८. २. ५९
 दशमीत्येव म्याद् १२. ४. १
 दशम्यस्मा अवसानं १८. २. २७
 ददिहिं मयां वरणो ५. १३. १
 दधिक्काव्णा अकारिणं २०. १३७. ३
 दधिष्वा जठरे सुतं २०. ६. ५
 दमृता देवः सविता ७. १४. ४
 दभेण त्वं कृणवद् १०. ३३. ५
 दभेण देवजदिन १९. ३२. ७
 दर्भः शोचिस्तरुणकं १०. ४. २
 दशेय मा यातुधानान् ४. २०. ६
 दशोऽसि दशतोऽसि ७. ८१. ४
 दश च मे शतं च मे ५. १५. १०
 दशर्चभ्यः स्वाहा १९. २३. ७
 दशवृक्ष मुचेमं २. ९. १
 दश साकमजायन्त ११. ८. ३.
 दह दर्भं सप्तलान् १९. २९. ८
 दाना मृगो न वारणः २०. ५३. २; ५७. १२
 दिक्षु चन्द्राय ४. ३९. ७
 दितिः शर्षमदितिः ११. ३. ४
 दितेश्व वै सोऽदितेः १५. ६. २१
 दितेः पुत्राणमदितेः ७. ७. १
 दिवस्त्वा पातु हरितं ५. २८. ९
 दिवस्पृथिव्याः ६. १२५. २; ९. १. १; १९. ३. १
 दिवस्पृष्टे धावमानं १३. २. ३७
 दिवा मा नक्तं यतमो ५. २९. ९

दिवि जातः समुद्रजः ४. १०. ४
 दिवि ते तूलमोपधे १०. ३०. ३
 दिवि त्वाग्ररधारयन् १३. २. १२
 दिवि न क्रतुगधि २०. ३०. ४
 दिवि स्पृष्टो यजनतः २. २. २
 दिवे चक्षुषे नक्षत्रेभ्यः ६. १०. ३
 दिवे स्वाहा ५. ९. १, ५
 दिवो नु मां वृहतो ६. १२४. १
 दिवो मादित्या रक्षन्तु १९. १६. २; २७. १५
 दिवो मूलमवततं २. ७. ३
 दिवो विष्ण उत वा ७. २६. ८
 दिवं च रोहृ पृथिवीं १३. १. ३४
 दिवं पृथिवीमनु ३. २१. ७
 दिवं ब्रह्मो नक्षत्राणि ११. ६. १०
 दिव्यस्य सुपर्णस्य ४. २०. ३
 दिव्यादित्याय ४. ३९. ५
 दिव्यो गन्धर्वो २. २. १
 दिव्यं सुपर्णं पयसं ७. ३९. १
 दिशश्चतस्रोऽश्वतथो ८. ८. २२
 दिशा पज्ञानां १३. २. २
 दिशो ज्योतिष्मताः १०. ५. ३८
 दिशोदिशः शालाया ३. ३. ३१
 दिशो धेनवस्तासां ४. ३९. ८
 दीर्घस्ते अस्वर्कुशो २०. ५. ४
 दीर्घायुलाय बृहते २. ४. १
 दुन्दुभेर्वाचं प्रयतां ५. २०. ५
 दुरदभ्येनमा शये १२. ४. १९
 दुरो अश्वस्य दुरः २०. २१. २
 दुर्णे मा च सुनामा ८. ६. ४
 दुर्मन्त्राश्मृतस्य १८. १. ३४
 दुर्हर्दिः संघोरं १९. ३५. ३
 दुष्टये हि त्वा भन्त्यामि ३. ९. ५
 दुष्पण्यं कामं दुरितं ९. २. ३
 दुहे सायं दुहे प्रातः ४. ११. १२
 दुह्नां मे पयः प्रदिशो ३. २०. ९
 दूरावकमानाय १९. ५२. ३
 दूरे चिन्तन्मनुरासाः ३. ३. २
 दूरे पूर्णेन वयसि १०. ८. १५
 दूश्वा दृषिरसि २. ११. ८
 दूढो दंष्ट्रिभ्यो ११. ७. ४

दृष्टमष्टममृहम् १. ३१. २
 दंष्ट्र प्रत्नान् जनयां ६. १३६. २
 दंष्ट्र मूलमाधं यच्छ ६. १३७. ३
 देवजना गुदा ९. ७. १६
 देव त्वप्रतिसृज्य २०. १३०. १०
 देवर्गयुधरति ५. १८. १३
 देवयन्तो यथा २०. ७०. २
 देव संस्त्रान ६. ७९. ३
 देवस्ते साविता १४. १. ४९
 देवस्य त्वा सवितुः १९. ५१. २
 देवस्य सवितुः ६. २३. ३; १०. ५. १४.
 देवहेतिर्निर्जयमाणा १२. ५. २९
 देवा अये न्यपयन्त १४. २. ३२
 देवा अयुः सृज्यो ६. १००. १
 देवा अमृतेन १९. १९. १०
 देवा इमं मनुजा ६. ३०. १
 देवाऽन्यत्रैकमुद्रं १९. ४४. ६
 देवा ददन्तामुरं २०. १३५. १०
 देवानां निहितं १९. २७. ९
 देवानामस्थि कृशन् ४. १०. ७
 देवानामेतन् परिपू. ११. ५. २३
 देवानामेनं घोरैः १६. ७. २
 देवानां पत्नीनां १९. ५७. ३
 देवानां पत्नीरुहातीः ७. ४९. १
 देवानां पत्नीः पृष्टय ९. ७. ६
 देवानां भग्य उपनाह ९. ४. ५
 देवानां हेतिः परि ८. २. ९
 देवान् यज्ञाधितो ७. १०९. ७
 देवा यज्ञस्तवः १८. ४. २
 देवा वशामयाचन् १२. ४. २०, २४
 देवा वशां पश्वदन् १२. ४. ४९
 देवा वा एतस्यां ५. १७. ६
 देवाः कपेत उपितो ६. २७. १
 देवाः पितरः ६. १२३. ३
 देवाः पितरो १०. ९. ९; ११. ७. २७
 देवास्ते श्रुतिमविदन् २. ९. ४
 देवां दृश्यामधि ६. १३६. ६
 देवां हनत कुहनम् २०. १३२. ११
 देवैभ्यः कमृणात १८. ३. ४१
 देवेभ्यो अधि जातो ५. ४. ७

देवेनमान विभ्यां १०. १. १२
 देवेनसाहुमदि ६. १११. ३
 देवेदंते मनुजा १४. २. ४१
 देवेदंतेन मणिना २. ४. ४
 देवो अग्निः संकसुको १२. २. १२
 देवो देवान् परिभुः १८. १. ३०
 देवो देवान् मर्चय १३. १. ४०
 देवो देवाय गृणते ५. ११. ११
 देवो देवेषु देवः ५. २७. २
 देवो द्रविणोदाः २०. २. ४
 देवो मणिः सपत्नहा १९. ३१. ८
 देवा होतार ऊर्ध्वम् ५. २७. ९
 देवाविंशः पयस्याना ९. ४. ९
 देवाः णुर्वीरु नः ५. ३. ६
 देव्या होतारा ५. १२. ७
 दोषो गाय बृहद् गाय ६. १. १
 दोहेन गामुप २०. ८९. २
 दौव हस्तिनो २०. १३१. २०
 दौण्यम् दौर्जाविज्यं ४. १७. ५; ७. २३. १
 यावा चिदसौ पृथिवी २०. ३४. १४
 यावापृथिवी अनु २. १२. ५
 यावापृथिवी उप २. १६. २
 यावापृथिवी उर्व २. १२. १
 यावापृथिवी दानृणां ५. २४. ३
 यावापृथिवी श्रोत्रे ११. ३. २
 यावा ह धामा १८. १. २९
 युक्षं सुदानुं २०. ९. २; ४९. ५
 युमन्तस्वेधोमदि १८. १. ५७
 युम्नेषु वृत्तनाज्यं २०. १९. ७
 योयिनुस्त्वा आदिन्यो ४. ३९. ६
 योनिः पिता जनिता ९. १०. १२
 योश्च म इदं पृथिवी ६. ५३. १; १२. १. ५३
 योश्च पिता पृथिवी २. २८. ४
 द्रक्षमपर्यं विपुणे २०. १३७. ८
 द्रक्षमचक्रन्द पृथिवी १८. ४. २८
 द्रुपदादिव मुमुक्षानः ६. ११५. ३
 द्वादशधा निहितं ६. ११३. ३
 द्वादश प्रथयथाकं १०. ८. ४
 द्वादशचैभ्यः स्वाहा १९. ७३. ९
 द्वादश वा एता ४. ११. ११

द्वादशारं नदि १. १. १३
 द्वाते देवार्त्स्वस्य ५. २७. ७
 द्वादिमां वातो वानः ४. १३. २
 द्वा सुपर्णा समुद्रा १. १. २०
 द्वितियेभ्यः शङ्खेभ्यः १९. २२. ९
 द्विभागधनमादाय १२. २. ३५
 द्विपतस्तापयन् १९. २८. २
 द्विपते तत् परा वह १६. ६. ३
 द्विषो नो विद्वतो ४. ३३. ७
 द्वे च मे विशतिश्च ५. १५. २
 द्वे ते चक्रे गृध्रे १४. १. १६
 द्वौ च ते विशतिश्च १९. ४७. ५.
 द्वौ वा ये विशावः २०. १३२. १५
 द्वास्त्राचतुरक्षात् ८. ६. २२
 धनं न स्पन्दं बहुलं २०. ८९. ५
 धनुर्धर्मि हरितं ११. २. १२
 धनुर्हस्तादाददानो १८. २. ६०
 धन्व च यत् क्रन्तत्रं २०. १२६. २०
 धरुणसि शलि ३. १२. ३
 धर्ता धियस्व धरुण १२. ३. ३५
 धर्तासि धरुणांसि १८. ३. ३६
 धर्ता ह त्वा धरुणा १८. ३. २९
 धातः ध्रेष्टेन रूपेण ५. २५. १०
 धाता च सविता च १. ७. १०
 धाता दधातु दागुणे ७. १७. २
 धाता दधातु नो ७. १७. १
 धाता दाधार पृथिवी ६. ६०. ३
 धाता मा निकृष्या १८. ३. २६
 धाता रातिः सखितेदं ३. ८. १; ७. १७. ४
 धाता विधाता ५. ३. ९
 धाता विश्वा वार्या ७. १७. ३
 धाना धेनुर्भवद् १८. ४. ३२
 धाम्नो धाम्नो राजजितो ७. ८३. २
 धिये समधिना ६. ४. ३
 धीना वा ये अनद्य ७. १. १
 धीमिः कृतः प्र वदति ५. २०. ८
 धुनेतयः युपकेतं २०. ८८. २
 धृमाक्षी सं पततु ११. १०. ७
 ध्रुव आ रोह पृथिवी १८. ४. ६
 ध्रुवं ते राजा वरुणा ६. ८८. २
 ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ७. १४. १
 ध्रुवर्ष ६०

ध्रुवा दिग् विष्णुरधिपतिः ३. २७. ५
 ध्रुवा योध्रुवा पृथिवी ६. ८८. १
 ध्रुवाया दिशः १. ३. २९
 ध्रुवायां त्वा दिशि १८. ३. ३४
 ध्रुवाये त्वा दिशि १२. ३. ५९
 ध्रुवयं विराणमो १२. ३. ११
 ध्रुवोऽन्युतः प्र मृणाहि ६. ८८. ३
 ध्रुवत् पित्र कलशे ७. ७६. ६
 धनुष्ट इन्द्र सृजता २०. २७. ३
 न कामेन पुनर्मघो ५. ११. २
 न कित्विपमत्र १२. ३. ४८
 नाकिष्टं कर्मणा २०. ९२. १८
 नर्का रेनन्तं वरुणाय २०. ११४. २
 नर्काजतास्थोपधे १. २३. १
 नक्षत्रमुल्काभिहतं १९. ९. ९
 न या त्वदिताप केति २०. १७. २
 न या वसुनि यमते २०. ७८. २
 न धेमन्यदा पपन २०. १८. २
 न प्रेस्तताप न हिमो ७. १८. २
 न च प्रत्वाह्न्या ८. १०. (६) २
 न च प्राणं रुणादि ११. ३. ५५
 न च सर्वज्यानि ११. ३. ५६
 नज्ज्मा रोह न ते १२. २. १
 न तं यक्ष्मा अरुण्यते १९. ३८. १
 न ता अघो रेणु ४. २१. ४
 न ता नशन्ति न ४. २१. ३
 न तिष्ठन्ति न नि १८. १. ९
 न ते नार्थं यम्यत्रा १८. १. १३
 न ते वाहोर्विलमसि ७. ५६. ६
 न ते वर्तास्ति राधसः २०. २७. ४
 न ते सखा सख्यं १८. १. २
 न त्वदम्यः कृति ५. ११. ४
 न त्वा पूर्वा ओप १९. ३४. ७
 न त्वावो अन्यो २०. १२१. २
 नदी यन्त्वप्सरसो ४. ३७. ३
 नदी सूत्री वर्णस्य १. ७. १४
 न देवेष्वा युधते १५. १२. ६
 न द्वितीयो न तृतीयः १३. ४. १६
 न पथमो न पथः १३. ४. १७
 न पितृणां पन्थां १५. १२. ९
 न पिशार्थः सं शक्नोति ४. ३६. ७

न वद्वः समशक० १. २७. ३
 न प्राज्ञाणां हिमिनव्यो ५. १८. ६
 न भूमि वातो अति ४. ५. २
 नमः शीताय तन्मने १. २५. ४
 नमः सन्निवृत्ताक्षे २. ८. ५
 नमः तापं नमः ११. २. १६
 न मर्त्यां गुभरातरा २०. १२६. ६
 नमस्तस्य दावा ७. १७२. १
 नमस्तस्मै नमो ९. ३. १२
 नमस्ते अधिवाकाय ६. १३. २
 नमस्ते अस्तु नार० १२. ४. ४५
 नमस्ते अस्तु विष्णुने १. १३. १
 नमस्ते अस्तु प्रश्यत १३. ४. ४८, ५५
 नमस्ते अस्तुवाये ११. २. १५; ४. ७
 नमस्ते जायमानाये १०. १०. १
 नमस्ते घोषिणीभ्यो ११. ९. ३१
 नमस्ते प्रवतो नपाद् १. १३. २
 नमस्ते प्राण क्रन्दाय ११. ४. २
 नमस्ते प्राण प्राणते ११. ४. ८
 नमस्ते यातुभावेभ्यो ६. १३. ३
 नमस्ते राजन् वरुण १. १०. २
 नमस्ते रुद्रास्त्यते ६. ९०. ३
 नमस्ते व्याहृतेभ्यो २. ८. ४
 नमो गन्धर्वस्य १४. २. ३५
 नमो देववधेभ्यो ६. १३. १
 नमो यमाय नमो ५. ३०. १२
 नमो रुद्राय नमो ६. ३०. १
 नमो रुद्राय न्यवनाय ७. ११६. १
 नमो वः पितर ऊजं १८. ४. ८१
 नमो वः पितरः स्वधा १८. ४. ८५
 नमो वः पितरो भामाय १८. ४. ८२
 नमो वः पितरो यद्वारं १८. ४. ८३
 नमो वः पितरो यच्छिवं १८. ४. ८४
 नमोऽस्तु ते निश्रंते ५. ६१. २
 नमोऽस्त्वसिताय ६. ५६. १
 नयतामस्तु यस्तुदता ८. ८. ११
 न वर पुरा चक्रमा १६. १. ४
 न यस्याः पारं १९. ४७. २
 नव च मे नवतिथ ५. १५. ९
 नव च या नवतिथ ६. २५. ३

न वनिषदनास्तम् २०. १३२. ७
 नव प्राणानवभिः ५. २८. १
 नव भूमीः समुद्रा ११. ७. १४
 नवं बहिरौदनाय १२. ३. ३२
 नव यो नवति २०. ७. २
 नवं वसानः सुरभिः १४. २. ४४
 नवचैभ्यः स्वाहा १९. २३. ६
 न वर्ष मैत्रावरुणं ५. १९. १५
 न वा उ ते तनुं १८. १. १४
 न वा उ सोमो ८. ४. १३
 न विकर्णः पृथुः ५. १७. १३
 न वि जानामि ९. १०. १५
 न वै तं चभृजहाति १०. २. ३०
 नवैव ता नवतयो ५. १९. ११
 न वै वातधन ९. २. २४
 नवोनवो भवमि ७. ८१. २; १४. १. १
 नष्टासवो नष्टविषा १०. ४. १२
 न सेशे यस्य रम्बते २०. १२६. १६
 न सेशे यस्य रोमशं २०. १२६. १७
 नहि ते अग्ने तन्वः ६. ४९. १
 नहि ते नाम जप्राह ३. १८. ३
 नहि स्थूर्युतथा २०. १२५. ३
 नाके राजन् प्रति ६. १२३. ५
 नाके गुण्यमुप १८. ३. ६६
 नाष्टम आ दृष्टते ६. ३३. २
 नाभिरहं रयीणां १६. ४. १
 नाभ्या आसाद० १९. ६. ८
 नाम नाम्ना जोहवीति १०. ७. ३१
 नामानि ते शतक्रतो २०. १९. ३
 नात्य इति द्या० ११. ३. २४
 नाष्टमो न नवमो १३. ४. १८
 नास्मै वृद्धिं वि दुहन्ति ५. १७. १७
 नास्य केशान् प्र १४. ३२. २
 नास्य क्षता निष्कप्रीवः ५. १७. १४
 नास्य क्षेत्रे पुष्करिणी ५. १७. १६
 नास्य जाया शतवाहो ५. १७. १२
 नास्य धेनुः कल्याणी ५. १७. १८
 नास्य पशून् न समानान् १५. ५. ३, ६, ९, ११, १५.
 १८, १९
 नास्य भेतः कृष्ण० ५. १७. १५

नास्यास्त्रीनि १. ५. २३
 नास्यास्मिन्नेक १५. १२. ११
 नाहमिन्द्राणि रारण २०. १२६. १२
 निक्ष दर्म सपत्नान् ११. २९. १
 नि गावो गोष्ठे ६. ५२. २
 निगृह्य कर्णको दौ २०. १३३. ३
 नि तद् दधिपेडवरे ५. १९. ६; २०. १०७. ९
 निघनं भूत्याः प्रजायाः ६. ६. (५) ३, १०
 निधि निधिपा अभि १२. ३. ४२
 निधि विभ्रतो बहुधा १२. १. ४४
 निन्दाश्च वा अनिन्दाश्च ११. ८. २२
 निष्पुचस्तिष्ठो व्युबो १३. ३. २१
 नि येन मुष्टिहृलया २०. ७०. १८
 निरमुं नुद ओक्तः ६. ७५. १
 निररणि सविता १. १८. २
 निरितो मृत्युं १२. २. ३
 निरिमां गात्रां १८. २. ४२
 निर्दुरमेष्य ऊर्जा १६. २. १
 निर्दिषन्तं दिवो १६. ७. ६
 निर्बलासं बलासिनः ६. १४. २
 निर्बलासेतः प्र ६. १४. ३
 निर्लेभ्यं ललाभ्यं १. १८. १
 निर्वै क्षत्रं नयति ५. १८. ४
 निर्वो गोष्ठादजा २. १४. २
 निर्हस्तः शत्रुरभि ६. ६६. १
 निर्हस्ताः सन्तु शत्रवो ६. ६६. ३
 निर्हस्तेभ्यो नैर्हस्तं ६. ६५. २
 निवेशनः संगमनो १०. ८. ४२
 नि शीर्षतो नि पतत ६. १३१. १
 नि व्यापया मिष्टृश २०. ७४. ३
 निःसालां धृष्णं २. १४. १
 नीचैः खनन्त्यसुरा २. ३. ३
 नीचैः पयन्तां ३. १९. ३
 नीलनलेभ्यः स्वाहा १९. २२. ४
 नीलमस्योदरं १५. १. ७
 नीललोहितं भवति १४. १. २६
 नीलशिखण्डवादनः २०. १३२. १६
 नीलेनैवाप्रियं भ्रातृव्यं १५. १. ८
 नुदस्व काम प्र ९. २. ४
 नृ इन्द्र शर स्तवमान २०. ३७. ११

नृ चिन्तु ते मन्य २०. ७३. २
 नृ नो रथि पुरुर्वारं २०. १४३. ६
 नूनं तदस्य काव्यो ४. १. ६
 नृचक्षा रक्षः परि ८. ३. १०
 नेच्छन्तुः प्राशं जयाति २. २७. १
 नेमा इन्द्र गावो २०. १२७. १३
 नेमि नमन्ति चक्षुसा २०. ५४. ३
 नेव मांसं न पविस्ते १. ११. ४
 नेतां ते देवा अददुः ५. १८. १
 नेतां विदुः पितरो १९. ५६. ४
 नेनं प्नन्ति पर्यायिणो ६. ७६. ४
 नेनं प्नन्त्यप्सरसो ८. ५. १३
 नेनं प्राप्नोति शपथो ४. ९. ५
 नेनं रक्षांसि न पिशाचाः १. ३५. २
 नेवाहमोदनं न मां ११. ३. ३०
 न्ययवातो वाति न्यक् ६. ९१. २
 न्यस्तिका हरोहिष ६. १३३. १
 न्यूप वाचं प्र भदे २०. २१. १
 न्वेतनारात्मीरसौ ५. ६. ५
 पक्षी जायान्यः पतति ७. ७६. ४
 पक्ष च मे पक्षाश्च ५. १५. ५
 पक्ष च याः पक्षाश्च ६. २५. १
 पक्षदशचैभ्यः स्वाहा १९. २३. १२
 पक्षपादं पितरं ९. ९. १२
 पक्षभिः पराङ् तपसि १७. १. १७
 पक्ष राज्यानि वीरुषां ११. ६. १५
 पक्ष हक्मा ज्योतिः ९. ५. २६
 पक्ष हक्मा पक्ष ९. ५. २५
 पक्षचैभ्यः स्वाहा १९. २३. २
 पञ्चवाही बहति १०. ८. ८
 पञ्च व्युष्टीरनु पञ्च ८. ३. १५
 पञ्चापुषं शितिपादं ६. २९. ४-५
 पञ्चारे चक्रः परि ९. ९. ११
 पञ्चौदनं पञ्चभिः ४. १४. ७.
 पञ्चौदनः पञ्चधा ९. ५. ८
 पताति कुण्डूणाख्या २०. ७४. ६
 पत्नी यदयते २०. १३५. ५
 पथ्या रेवतार्विद्धा ३. ४. ७
 पदज्ञा स्य रमतयः ७. ७५. २
 पदा पणोरैराभसो २०. ९३. २

पदोरस्या अघि० १२. ४. ५
 पङ्क्तिः संदिमवन्ना० ४. ११. १०
 पनाल्यं तद्वदिवना २०. १४३. ९
 पयश्च रसद्वानां १२. ५. १०
 पयश्च वा एष रसं ९. ६. (२) ३२
 पयस्वतीरोषभयः ३. २४ १: १८. ३. ५६
 पयस्वतीः कृणुध ६. २२. २
 पयो धेनुनां रसं ४. २७. ३
 परं येनिरवरं ते ७. ३५. ३
 परः सो अस्तु तन्वा ८. ४. ११
 परनां तं परावतं ६. ७५. २
 परं शूलो अनु परंदि १२. २. २१
 पराक्ते ज्योतिरपथं १०. १. १६
 पराच एनान् प्र २. २५. ५
 पराजिताः प्र व्रसता० ८. ८. १९
 पराञ्चं चैनं प्राश्याः ११. ३. २८
 परा देहि शामुल्यं १४. १. २५
 पराथ देवा वृजिनं ८. ३. १४
 परामित्रान् दुन्दुभिना ५. २१. ७
 परा यात पितरः १८. ३. १४; ४. ६३
 परा भूर्णीहि तपसा ८. ३. १३; १०. ५. ४९
 परा हीन्द्र धावसि २०. १२६. २
 परि ग्राममिवाचितं ४. ७. ५
 परिच्छिन्नः क्षेमं २०. १३७. ८
 परि व्रयः २०. १२९. ८
 परि णो वृद्धिभ्य ६. ३७. २
 परि त्वाम्ने पुरं वयं ७. ७१. १; ८. ३. २२
 परि त्वा घात्ताविता १३. १. २०
 परि त्वा परितन्नुने० १. ३४. ५
 परि त्वा पातु समानेभ्यः ८. २. २६
 परि त्वा रोहितैः १. २२. २
 परि दध्ना दन्द्रस्थ ६. ९९. ३
 परि यामिव सुयौ ६. १२. १
 परि वावापृथिवी २. १. ४
 परि धत्ता धन नो २. १३. २; १९. २४. ४
 परि यामान्यामां २. १४. ६
 परिषाणमसि २. १७. ७
 परिषाणं पुरुषाणां ४. ९. २
 परि पृषा पुरस्ताद ७. ९. ४
 परि सा दिवः परि १९. १५. ४

परि मां परि मे २. ७. ४
 परि वर्तमानि. सर्वतः ६. ६७. १
 परि विदवा भुक्त्वा० २. १. ५
 परिरुक्ता च महिषी २०. १२८. १०
 परि वः सिकतावती १. १७. ४
 परिसृष्टं धारयतु ८. ६. २०
 परि स्तृणीहि ७. ९९. १
 परि हस्त वि धारय ६. ८१. २
 परादं वासो अधिधा २. १३. ३; १९. २४. ६
 परादं सोममायुषे १९. २४. ३
 पराभिमिन्द्रमायुषे १९. २४. २
 पराभिमिन्द्रमययत ६. २८. २
 परावृत्तो ब्रह्मणा १७. १. २८
 पराधानमून् परधा ८. ८. ४
 परेणेतु पथा वृकः ४. ३. २
 परेविवांसं प्रवतो १८. १. ४९
 परेहि हृत्वे मा तिष्ठो १०. १. २६
 परेहि नारि पुनः ११. १. १३
 परेहि विप्रमस्तुतं २०. ६८. ४
 परोऽपेहि मनस्याप ६. ४५. १
 परोऽपेक्षसमूदे ५. ७. ७
 पर्णो राजापिधानं १८. ४. ५३
 पर्णोऽसि तनूपानः ३. ५. ८
 पर्यस्ताक्षा अप्रच ८. ६. १६
 पर्यस्य महिमा १३. २. ४५
 पर्यस्यास्मिहो १५. १२. ७
 पर्यागारं पुनःपुनः २०. १३२. १२
 पर्यायिकेभ्यः स्वाहा १९. २२. ७
 पर्यावते दु. ध्वन्यात् ७. १००. १
 पर्यु पु प्र धन्वा ५. ६. ४
 पवेताद् दिवो वीनेः ५. २५. १
 पथुर्हि नाम मानवी २०. १२६. २३
 पत्न्यानुपलालो ८. ६. २
 पत्न्य बद्ध वयो इति २०. १०९. १५
 पवमानः पुनानु मा ६. १९. ७
 पवस्तेस्त्वा पथकीण ४. ७. ६
 पवीनसात्तत्त्वा० ८. ६. २१
 पशुपतिरेगमिष्यामः १५. ५. ८
 पदचान् पुरस्ताद ८. ३. २०
 पदचान् प्राच्य आ १३. ४. ७

पर्यन्त्यस्यादचरितं १. १. ३
 पर्याप्तं ते वीर्यं १. ७. ५
 पर्येयं शरदः १९. ६७. १
 पाकः बलिः २०. १३१. १२
 पाकः पृच्छामि ९. ९. ६
 पाटमिन्द्रो व्याघ्राद् २. १७. ४
 पातं न इन्द्राग्र्यणा ६. ३. १
 पातां नो देवारिवना ६. ३. ३
 पातां नो यावापृथिवी ६. ३. २
 पादाभ्यां ते जानुभ्यां ९. ८. २१
 पापाय वा भद्राय १३. ४. ४२
 पाप्माधिधीयमाना १२. ५. ३०
 पार्थिवस्य रणे देवा २. २९. १
 पार्थिवा दिव्याः ११. ५. २१; ६. ८
 पार्वे आस्तामनु० ९. ४. १२
 पित्र दर्मं सपरान्न १९. २८. ९
 पित्र रक्ष जायमानं ८. ६. २५
 पिण्डि दर्मं सपरान्न १२. २९. ६
 पितरः परे ते ५. २४. १५
 पिता जनिगृहच्छिद्यो ११. ७. १६
 पिता वत्सानां पतिः ९. ४. ४
 पितृभ्यः सोमवज्रः १८. ४. ७३
 पितृणां भाग स्या १०. ५. १३
 पितेव पुत्रानभि १२. ३. १२
 पिप्पली क्षिप्तमेपजी ६. १०९. १
 पिप्पल्यः समव० ६. १०९. २
 पिबा सोममिन्द्र २०. ११७. १
 पिशाद्वरूपो नभसो ९. ४. २२
 पिशात्रे सृजे सृगलं ३. ९. ३
 पिशाचक्षयणमसि २. १८. ४
 पुंस्ति वै रेतो भवति ६. ११. २
 पुण्डरीकं नवद्वारं १०. ८. ४३
 पुण्यं पूर्वां काल्युन्यौ १९. ७. ३
 पुत्र इव पितरं गच्छ ५. १४. १०
 पुत्रमनु यातुधानीः १. २८. ४
 पुत्रमिव पितरौ २०. १२५. ५
 पुत्रं पौत्रमधितर्प० १८. ४. ३९
 पुनः कृत्यां कृत्याकृते ५. १४. ४
 पुनः पत्नीमनिनः १४. २. २
 पुनः प्राणः पुनरात्मा ६. ५३. २

पुनस्तु मा देवअनाः ६. १२. १
 पुनरोहि वाचस्पते १. १. २
 पुनरोहि वृषाकपे २०. १२६. २१
 पुनर्दाय ब्रह्मजायां ५. १७. ११
 पुनरोहि वनस्यते १८. ३. ७०
 पुनर्मैत्रिन्द्रियं ७. ६७. १
 पुनर्वं देवा अद्भुः ५. १७. १०
 पुनस्त्वादित्या रक्षा १२. २. ६
 पुनस्त्वा दुरास्रसः ६. १११. ४
 पुमं पुत्र जनय ३. २३. ३
 पुमां कृते निमि० २०. १२९. १४
 पुमान् पुंसः परिजातो ३. ६. १
 पुमान् पुंसोऽधि तिष्ठ १२. ३. १
 पुमानन्तर्वांन्स्थवि० ९. ४. ३
 पुरं देवानाममृतं ५. २८. ११
 पुरस्तात् ते नमः ११. २. ४
 पुरस्ताच्छुको वह ५. २९. १
 पुरुष एवेदं सर्वं १९. ६. ४
 पुरुष्टुतस्य धामभिः २०. १९. ४
 पुरुतमं पुरुणां २०. ६८. १२
 पुरोडाशवत्सा १२. ४. ३५
 पुष्टिं पशूनां परि १९. ३१. ५
 पुष्टिरसि पुष्टया मा १९. ३१. १३
 पुष्पवतीः प्रसूमतीः ८. ७. २७
 पूताः पवित्रैः पवन्ते १२. ३. २५
 प्रतिरज्जुस्रग्धामां ८. ८. २
 पूर्णः कुम्भोऽधि १९. ५३. ३
 पूर्णं नारि प्रभर ३. १२. ८
 पूर्णात् पूर्णमुदचति १०. ८. २९
 पूर्णा पश्चादुत ७. ८०. १
 पूर्वापरं चरतो मावया ७. ८१. १; १३. २. ११;
 १४. १. २३
 पूर्वो अमिष्ट्या तपतु १८. ४. ९
 पूर्वो जातो ब्रह्मणे ११. ५. ५
 पूर्वो दुनुमे प्र वदाभि ५. २०. ६
 पूर्वन्तव व्रते वयं ७. ९. ३
 पूर्वा त्वेदध्यावयतु १८. २. ५४
 पूर्वम शरदः शतम् १९. ६७. ५
 पूर्वमा आशा अनु ७. ९. २
 पृच्छामि त्वा परमन्तं ९. १०. १३

[४९४]

अथर्ववेद-सन्त्राणां

प्रतनाजितं सहमानं ७. ६३. १
 प्रथक् प्रायश्च प्रथमा २०. ९४. ६
 प्रथक् स्वे प्राजापत्या ११. ५. २२
 प्रथक् सदृसाभ्यां १२. २२. १९
 प्रथग्नं स्थापि बहुधा १२. ३. २१
 प्रथिवी दण्डोऽन्तरिक्षं ९. १. २१
 प्रथिवी धेनुस्तस्याः ४. ३९. २
 प्रथिवी त्वा प्रथिव्यामा १२. ३. २२; १८. ४. ४८
 प्रथिवीशो महिषो १३. २. ४४
 प्रथिवी शान्तिः १९. ९. १४
 प्रथिव्यामग्नये ४. ३९. १
 प्रथिव्यै श्रोत्राय ६. १०. १
 प्रथिव्यै स्वाहा ५. ९. २, ६
 प्रदाकवः २०. १२९. ९
 प्रष्टुं भान्तं द्रव्यो २०. १२८. १५
 प्रष्टान् प्रथिव्या अहम् ४. १४. ३
 प्रेक्ष प्रेक्षि प्रथमो १०. ४. ६
 प्रेक्ष्य मन्मदे वयं १०. ४. ११
 प्रेक्षो हन्ति कसण्णं १०. ४. ५
 प्रेक्षो अश्वस्य पुष्ट २०. ११८. २
 प्रार्णमासी प्रथमा ७. ८०. ४
 प्र भेतुना बृहता १८. ३. ६५
 प्र न्यवस्य तनवं १८. ३. ९
 प्रजया स वि धीर्णति १२. ४. २
 प्रजां च वा गाय ९. ६. (३) ४
 प्रजानन्तः प्रति २. ३४. ५
 प्रजानत्यध्वे जीव १८. ३. ४
 प्रजानां प्रजननाय ९. ६. (४) १०
 प्रजापतिं ते प्रजन १९. १८. ९
 प्रजापतिः प्रजाभिः १९. १९. ११
 प्रजापतिः सलिलादा ४. १५. ११
 प्रजापतिरनुमतिः ६. ११. ३
 प्रजापतिर्जनयति ७. १९. १
 प्रजापतिर्मा प्रजनन १९. १७. ९
 प्रजापतिश्च परमेष्ठी ९. ७. १
 प्रजापतिश्चरति १०. ८. १४
 प्रजापतिर्द्वा बभ्रात् १९. ४६. १
 प्रजापते न त्वदेता ७. ८०. ३
 प्रजापतेराशुतो १७. १. ७७
 प्रजापतेर्वा एव ६. ६. (२) १२

प्रजापतेश्च वै स १५. ६. २७
 प्रजापते श्रेष्ठेन रूपेण ५. २५. १३
 प्रजाभूतस्य विप्रदः २०. १३८. २
 प्रजावतीः सूर्यवसे ४. २१. ७; ७. ७५. १
 प्रणेतारं वस्योः २०. ४६. १
 प्र णो यच्छत्वयमा ३. २०. ३
 प्र णो वनिर्देवकृता ५. ७. ३
 प्र तद्विष्णु स्तवते ७. २६. २
 प्र तद्वोचेदमृतस्य २. १. २
 प्रतिष्णानाधुमुखी ११. ९. ७
 प्रतिष्णानाः सं ११. ९. १४
 प्रति चक्ष्व वि चक्ष्व ८. ४. २५
 प्रति तममि चर २. ११. ३
 प्रति तिष्ठ विराटसि १४. २. १५
 प्रति दह यातुधानान् १. २८. २
 प्रतिष्ठ दामवतं ४. २६. २
 प्रति स्मरेयां तुजयद्भिः ८. ४. ७
 प्रतीची दिग्बहो ३. २७. ३
 प्रतीची दिशामि १२. ३. ९
 प्रतीचीन आहिरसो १०. १. ६
 प्रतीचीन कलौ हि ७. ६५. १
 प्रतीचीं त्वा प्रतीचीनः ९. ३. २२
 प्रतीची सोममसि ७. ३८. ३
 प्रतीच्यां दिशः ९. ३. २७
 प्रतीच्यां त्वा दिशि १८. ३. ३२
 प्रतीच्यां दिशि ४. १४. ८
 प्रतीच्यां त्वा दिशे १२. ३. ५७
 प्रतीपं प्राति सुत्वनम् २०. १२९. २
 प्रतीहारो निषनं ११. ७. १२
 प्र ते अस्या उषसः २०. ७६. २
 प्र ते भिनशि मेहनं १. ३. ७
 प्र ते भहे विदधे २०. ३०. १
 प्र ते दृणामि श्वे २. ३२. ६
 प्रतो हि कमीञ्जो ६. ११०. १
 प्रत्यग्निह्यसा ७. ८९. ५; १८. १. २८
 प्रत्यक् तिष्ठन् धाता ९. ७. २१
 प्रत्यङ् देवानां विशः १३. २. २०; २०. ४७. १७
 प्रत्यङ् हि संवभृथि ४. १९. ७
 प्रत्यङ् च नैनं प्राशोः ११. ३. २९
 प्रत्यङ्ममकैमनयं २०. ६३. ३; १२४. ६

प्रत्यञ्चमर्क प्रति १२. २. ५५
 प्र त्वा मुञ्चामि १४. १. १९, ५८
 प्रथमा ह व्युत्पत्ति ३. १०. १
 प्रथमेन प्रमारेण ११. ८. ३३
 प्रथमेभ्यः शब्दलेभ्यः १९. २०. ८
 प्रथो वरो व्ययो १३. ४. ५३
 प्रदुदो मयाप्रति २०. १३०. १२
 प्र युम्नाय प्र शक्ते २०. १४२. ५
 प्र नभस्व पृथिवि ७. १८. १
 प्र पतेतः पापि ७. ११५. १
 प्रपथे पथामजनिष्ठ ७. ९. १
 प्र पदेऽव नेनिमिष्ठ ९. ५. ३
 प्र पादौ न यथायनि १९. ४९. १०
 प्र पितृयाणं पन्थां १५. १२. ५
 प्र बुध्यस्व सुबुधा १४. २. ७५
 प्र बोधनोयो २०. १४२. २
 प्रवर्त्तनो नृदितः ११. ९. १२
 प्रप्राजमानां हरिणां १०. २. ३३
 प्र मंहिष्ठाव २०. १५. १
 प्रमुञ्चन्तो भुवनस्य २. ३४. २
 प्र यच्छ पशुं त्वरया १२. ३. ३१
 प्र यत् ते अग्ने सूर्यो ४. ३३. ४
 प्र यदमे सहस्वतो ४. ३२. ५
 प्र यदेते प्रतरं ५. १. ४
 प्र यज्ञन्दिष्ठ एषां ४. ३३. ३
 प्र यमन्तर्गुप्तसवासो २०. ८९. ८
 प्र या जिगाति सगलेव ८. ४. १७
 प्र यो जज्ञे विद्वानस्य ४. १. ३
 प्र रेभ धौ भरस्व २०. १२७. १
 प्र रेभानो मनीया २०. १२७. ५
 प्रवतो नपाजमः १. १३. ३
 प्र वर्तय दिवो ८. १९
 प्र वा एतीन्दुः १८. ४. ६०
 प्र विशतं प्राणापानौ ३. ११. ५; ७. ५३. ५
 प्रवायमाना चरति १२. ४. ३७
 प्र यो महे महिष्ठे २०. ७३. ३
 प्र सप्ताजं चर्षणीनां २०. ४४. १
 प्र सुमतिं सवितर्वाय ४. २५. ६
 प्र सु धृतं सुराधसं २०. ५१. ३
 प्रसूत इन्द्र प्रवता ३. १. ४

प्रस्कन्धान् प्र शिरो १२. ५. ६७
 प्रस्तुणती स्तम्बिनीः ८. ७. ४
 प्राग्नेये वाचमोरय ६. ३४. १
 प्राचीं दिग्गिरिधि ३. २७. १
 प्राचीनं बहिः प्रदिशा ५. १२. ४
 प्राचींशचीं प्रदिशमा १२. ३. ७
 प्राच्या दिशः शालाया ९. ३. २५
 प्राच्या दिशस्त्व ६. ९८. ३
 प्राच्यां त्वा दिशि १८. ३. ३०
 प्राच्यै त्वा दिशोऽग्नये १२. ३. ५५
 प्राजापत्याभ्यां स्वाहा १९. २३. २६
 प्राजापत्यो वा एतस्य ९. ६. (२) ११
 प्राणः प्रजा अनु ११. ४. १०
 प्राण प्राणं प्रायस्व १९. ४४. ४
 प्राण मा मत्परायतो ११. ४. २६
 प्राणमाहुर्मातरिधानं ११. ४. १५
 प्राणापानौ चक्षुः ११. ७. २५; ८. ४. २६
 प्राणापानौ मा मा १६. ४. ५
 प्राणापानौ मृत्याः २. १६. १
 प्राणापानौ ब्राह्मि ११. ४. १३
 प्राणाय नमो यस्य ११. ४. १
 प्राणाग्रान्तरिक्षाय ६. १०. २
 प्राणे त्वा द्विपदां ८. २. ४
 प्राणेन प्राणतां ३. ३१. ९
 प्राणेन विश्वतो ३. ३१. ७
 प्राणेनाग्निं सं १९. २७. ७
 प्राणेनाग्निं चक्षुषा ५. ३०. १४
 प्राणेनाज्ञादिना १५. १४. २२
 प्राणो अपानो व्यानः १८. २. ४६
 प्राणो मृत्युः प्राणस्तक्मा ११. ४. ११
 प्राणो विराट् प्राणो ११. ४. १२
 प्रातःप्रातर्यहपतिः १९. ५५. ४
 प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं ३. १६. १
 प्रातर्जितं भगमुग्रं ३. १६. २
 प्रान्यान्सपत्नान् ७. ३५. १
 प्राम् जयाभिमं ६. १२६. ३
 प्रास्वत् पाशान् वरुण ७. ८३. ४; १८. ४ ७०
 प्रास्मदेनो वहन्तु १६. १. ११
 प्रियं पशूनां भवति १२. ४. ४०
 प्रियं प्रियाणां कृण्वाम १२. ३. ४९

[४९६]

अथर्ववेद-मन्त्राणां.

प्रियं मा कृणु देवेषु १९. ६२. १
 प्रियं मा दमं कृणु १९. ३२. ८
 प्रिया तपानि मे २०. १२६. ५
 प्रियाप्रियाणि बहुला १०. २. ९
 प्रियास इव ते मघव० २०. ३७. ८
 प्रेतं पादौ प्र स्फुरतं १. २७. ४
 प्रेता जयता नर ३. १९. ७
 प्रेतो मुनामि नामुतः १४. १. १८
 प्रेतो यन्तु व्याधयः ७. ११४. २
 प्रेन्द्रग वीर्यां प्रथमा २०. ८७. ५
 प्रमां मात्रां मिमीमहे १८. २. ३९
 प्रम्य गुरो अथं २०. ७६. ५
 प्रेव पिपतिषति १२. २. ५२
 प्रेह प्रेहि पथिभिः १८. १. ५४
 प्रेणान्मूर्ध्नाः प्र १०. ३. २
 प्रेणान्मुद मनसा ३. ६. ८
 प्रेषा यज्ञे निविदः ५. २६. ४
 प्रोप्रां पाति कृष्णः २०. २५. ७; ३३. २
 प्रोष्ठिशार्स्तन्येशया ४. ५. ३
 प्रो ध्वस्मै गुरोरथं २०. ९५. २
 वद सूर्यं श्रवसा २०. ५८. ४
 वमहा असि सूर्य १३. २. २९; २०. ५८. ३
 वनो वतासि यम १८. १. १५
 वद वो अपा इति २०. १२९. १६
 बन्धस्त्वाये विश्वचया १९. ५६. २
 बभ्ररक्षः समदमा ११. १. ३२
 बभ्ररध्वयौ सुखम् ११. १. ३१
 बभ्रोरञ्जनकाण्डस्य २. ८. ३
 बहिर्वा यत् स्वपत्याय २०. २५. ६
 बहिर्पदः पितरः १८. १. ५१
 बलमसि बले मे २. १७. ३
 बलविज्ञायः स्थाविरः १९. १३. ५
 बलेनाज्ञादेनाज्ञमणि १५. १४. ४
 बहिर्बलं निर्द्वज्जु ९. ८. ११
 बर्हद् राजन् वरुणा० १९. ४४. ८
 बालादिकमणीय० १०. ८. २५
 बालास्ते प्रोक्षणीः १०. ९. ३
 बुध्नेम शरदः शतम् १९. ६७. ३
 बृहच रथेतरं च ८. १०. (१) ६; १५. ३. ५
 बृहत् परि सामाति ८. ९. ४

बृहत्तदच वै स १५. २. ४
 बृहता मन उप ह्वये ५. १०. ८
 बृहती परि मात्राणा ८. ९. ५
 बृहते च वै स १५. २. ३
 बृहते जालं बृहत्तः ८. ८. ७
 बृहत्पलाशे सुभगे ६. ३०. ३
 बृहदन्यतः पक्ष १३. ३. १२
 बृहदायवने ११. ३. १६
 बृहदेनमनु वस्ते १३. ३. ११
 बृहद्वावागुरेभ्यो १९. ५६. ३
 बृहद्दि जालं बृहत्तः ८. ८. ६
 बृहन्तो नाम ते देवा १०. ७. २५
 बृहन्नेषामधिष्ठाता ४. १६. १
 बृहस्पतिः प्रथमं जाय० २०. ८८. ४
 बृहस्पतिः प्रथमः सूर्यायाः १४. १. ५५
 बृहस्पतिः सनज० २०. ९०. ३
 बृहस्पतिः सविता २. ४. १०
 बृहस्पतिना० तेजो १४. २. ५४
 बृहस्पतिना० पयो १४. २. ५७
 बृहस्पतिना० भगो १४. २. ५५
 बृहस्पतिना० यज्ञो १४. २. ५६
 बृहस्पतिना० रसो १४. २. ५८
 बृहस्पतिना० वचो १४. २. ५३
 बृहस्पतिं ते विश्व० १९. १८. १०
 बृहस्पतिरमत हि २०. १६. ७
 बृहस्पतिरादिरसः ११. १०. १०, १३
 बृहस्पतिरूर्जयो० ९. ६. (५) २
 बृहस्पतिर्नः परि ७. ५१. १; २०. १७. ११;
 ८९. ११; ९४. ११
 बृहस्पतिर्मे आकृति १९. ४. ४
 बृहस्पतिर्मे आत्मा १६. ३. ५
 बृहस्पतिर्मा विश्वैः १९. १७. १०
 बृहस्पते परि दीया १९. १३. ८
 बृहस्पते या परमा २०. ८८. ३
 बृहस्पते युवमिन्द्र २०. १७. ११; ८७. ७
 बृहस्पते सवितः ७. १६. १
 बोधथ त्वा प्रतीबोधथ ८. १. १३
 बोधा सु मे मघवन् २०. ११७. ३
 ब्रजलोको भवति ११. ३. ५१
 ब्रजः समोचीरपसः ७. २२. २

ब्रह्मगवी पच्यमाना ५. १९. ४
 ब्रह्म च क्षत्रं च ५. ७. ९, १२. ५. ८
 ब्रह्म च तपस्य १३. ४. २२
 ब्रह्मचर्येण कन्या ११. ५. १८
 ब्रह्मचर्येण तपसा ११. ५. १७, १९
 ब्रह्मचारिणं पितरो ११. ५. २
 ब्रह्मचारी चरति ५. १७. ५
 ब्रह्मचारी जनयन् ११. ५. ७
 ब्रह्मचारी ब्रह्म ११. ५. १४
 ब्रह्मचारीष्णंश्चरति ११. ५. १
 ब्रह्मचर्येति समिधा ११. ५. ६
 ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं ४. १. १; ५. ६. १
 ब्रह्मज्येष्ठा संभृता १९. २२. २१; २३. ३०
 ब्रह्मज्यं देव्यज्य आ १२. ५. ६३
 ब्रह्मणाग्निः संविदानो २०. २६. ११
 ब्रह्मणाग्नी वाष्ट्रधानौ १३. १. ४९
 ब्रह्मणा तेजसा १०. ६. ३०
 ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा २०. ८६. १
 ब्रह्मणाघादेना० १५. १४. २४
 ब्रह्मणा परिगृहीता ११. ३. १५
 ब्रह्मणा भूमिर्निहिता १०. २. २५
 ब्रह्मणा शालां निमित्तां ९. ३. १९
 ब्रह्मणा शुद्धा उत ११. १. १८
 ब्रह्मणे स्वाहा १२. २२. २०; २३. २०
 ब्रह्म देवोऽनु १०. २. ३३
 ब्रह्म पदनामं १२. ५. ४
 ब्रह्म प्रजापतिः १९. ९. १२
 ब्रह्म ब्रह्मचारिभिः १९. १९. ८
 ब्रह्मवादिनो वदन्ति ११. ३. २६
 ब्रह्म श्रोत्रियमाप्नोति १०. १. २१
 ब्रह्म कुत्रो वृत्तवतीः १९. ४१. ३
 ब्रह्म होता ब्रह्म १९. ४२. १
 ब्रह्माणस्तत्त्वा वचं २०. ३. ३; ३८. ३; ४७. ९
 ब्रह्माणं पुज्यतां १४. १. ६४
 ब्रह्माभ्यावर्तं १०. ५. ४०
 ब्रह्मास्य शीवं ४. ३४. १
 ब्रह्मण एव पतिर्न ५. १७. ९
 ब्रह्मणां अभ्यावर्तं १०. ५. ४१
 ब्रह्मणेन पशुपाक्षि ४. १९. २
 ब्रह्मणेभ्य ऋषभं ९. ४. १९
 अथर्व० ६३

ब्रह्मणेभ्यो वशां १०. १०. ३३
 ब्रह्मणो जज्ञे प्रथमो ४. ६. १
 ब्रह्मणोऽस्य सुखम् १९. ६. ६
 ब्रह्मो देवं सवितारं ११. ६. ३
 ब्रह्मो राजानं वरुणं ११. ६. २
 भग एव भगवो ३. १६. ५
 भग प्रणेतर्भग ३. १६. ३
 भगमस्या वचः १. १४. १
 भगस्ततस्तु चतुरः १४. १. ६०
 भगस्ते हस्तमग्रहीत् १४. १. ५१
 भगस्त्वेतो नयतु १४. १. २०
 भगस्य नावमा २. ३६. ५
 भगेव मा शांशेन ६. १२९. १
 भगो मा भगेन १२. ४५. ९
 भगो युनक्त्वाशिषो ५. २६. ९
 भद्रमिच्छन्त ऋषयः १९. ४१. १
 भद्रादाक्षि श्रेयः प्रेहि ७. ८. १
 भद्रात् प्रक्षाणि० ५. ५. ५
 भद्रासि रात्रि चमसो १९. ४९. ८
 भद्राहं नो मय्य० ६. १२८. १
 भस्वि पुत्रां यन्तु २. २२. ८
 भव एनमिच्छासः १५. ५. २
 भवद्विजुरिद्विजुः १३. ४. ५४
 भव राजन् यजमानाव ११. १. २८
 भवाद्यौ सयुजा ११. १. १४
 भवाशर्वावत्यतां १०. १. २३
 भवाशर्वाविदं ११. ६. ९
 भवाश्वौ मन्वे वा ४. २८. १
 भवाश्वौ मृदतं ११. १. १
 भवेम ऋतुः सतम् १९. ६७. ६
 भवो दिवो भव ११. २. २७
 भसदासीदित्यानां ९. ४. १३
 भिन्धि दर्भं सप्तान् १९. २८. ५
 भिन्धि दर्भं सप्तानां १९. २८. ४
 भिन्धि विद्या अप द्विषः २०. ४३. १
 भीमा इन्द्रस्य हेतवः ४. ३७. ८-९
 सुगित्वाभिगतः २०. १३५. १
 सुवो जनस्य दिव्यस्य २०. ३६. ९
 भूतं च भविष्यत् १५. २. ६
 भूतं च भव्यं च १३. ४. २३

भूतं भूमौ भूतपति ११. ६. २१
 भूतपतिर्मिरजतु २. १४. ४
 भूतिथ वा अभूतिथ ११. ८. २१
 भूते हविष्मती भव ६. ८४. २
 भूतो भूतेषु पयः ४. ८. १
 भूमिमातादितिनो ६. १२०. २
 भूमिद्वा पातु हरितेन ५. २८. ५
 भूमिपद्वा प्रति युक्तातु ३. २९. ८
 भूमे मातर्न घेहि १२. १. ६३
 भूमेथ वै सोऽमः १५. ६. ३
 भूम्यां देवेभ्यो ददति १२. १. २२
 भूयसाः शरदः शतम् १९. ६७. ८
 भूयानरात्याः शच्याः १३. ४. ४७
 भूयानिन्द्रो नमु १३. ४. ४६
 भूयैम शरदः शतम् १९. ६७. ७
 भूरि त इन्द्र वीर्यं २०. १५. ५
 भोयसो भवदयो १०. ८. २२
 भ्रातृव्यक्षयणमसि २. १८. १
 भ्रूलस्य ते तविषस्य २०. ११. २
 भ्रूलिकेभ्यः स्वाहा १९. २३. २८
 भ्रूवा मग्ना सं वीयतां ४. १२. ४
 भनयः शोमामुनं २०. २३. ५
 भस्वा सुधिय २०. ७१. ९
 भदमंद हि नो दादिः २०. ५६. ४
 भधु जमिषीय ९. १. १४
 भधुमतीरोषधीः २०. १४३. ८
 भधुमती रथ भधुमती १६. १. २
 भधुमन्मूलं भधुमद ८. ७. ११
 भधुमन्मे निकमणं १. ३४. ३
 भधुमान् भवति ९. १. २३
 भयोः दशामजनयत ९. १. ५
 भयोर्रिम भयुतरो १. ३४. ४
 भयन्दिन उद्रायति ९. ६. (५) ५
 भयमेतदनडुहो ४. ११. ८
 भया धृन्वे नदा ६. १२. ३
 भवा यज्ञं नक्षति ५. २७. ३
 भनसस्यत इमं नो ७. ७७. ८
 भनसाप्तादेनाक्रमि १५. १४. २
 भनसा सं कल्पयति १२. ४. ३१
 भनसा होमैर्हरसा ६. ९३. २

भनसे चेतसे धियः ६. ४१. १
 भनो अस्या भन १४. १. १०
 भन्त्रमखर्व सुधितं २०. ५९. ४
 भन्थ दमं सप्तान् १९. २९. ५
 भन्थुनासादेनाक्रमि १५. १४. २०
 भन्थुरिन्द्रो भन्थुः ४. ३२. २
 भन्वे वां यावापृथिवां ४. २६. १
 भन्वे वां मित्रावरुणौ ४. २९. १
 भम त्वा दोषणिध्रिषं ६. ९. २
 भम देवा विहवे ५. ३. ३
 भमाने वचो विहवेपु ५. ३. १
 भमेयमस्तु पोष्या १४. १. ५२
 भया गावो गोपातिना ३. १४. ६
 भया सोऽक्षमाति ४. ३०. ४
 भयि क्षत्रं पर्णमणे ३. ५. २
 भयि देवा द्रविणमा ५. ३. ५
 भयि वज्रो अयो यशो ६. ६९. ३
 भय्यध्रे आग्निं युक्तामि ७. ८२. २
 भरीचीर्भुमान् म ६. ११३. २
 भस्तः पर्वतानाम् ५. २४. ६
 भस्ताः पातात् सुष्टुभः २०. २. १
 भस्तां पिता पशुनाम् ५. २४. १२
 भस्तां भन्वे अधि ४. २७. १
 भस्ता मा गणैरवन्तु १९. ४५. १०
 भस्तो यस्य हि क्षये २०. १. २
 भर्माणि ते वर्भगा ७. ११८. १
 भर्माविधं रोखतं ११. १०. २६
 भर्त्स्वं विभ्रती गुरुभृद् १२. १. ४८
 भस्तिष्कमस्य यतमो १०. २. ८
 भस्तिष्कमस्य स्वाहा १९. २३. १८
 भद्वपयो विश्वरूपं ९. १. २
 भद्वत्सधर्षं महती १२. १. १८
 भद्वदेवाय तपति १२. ४. ३९
 भद्वर्धं भुवनस्य १०. ७. ३८
 भहो इन्द्रः परश २०. ७१. १
 भहो इन्द्रो य ओजसा २०. १३८. १
 भहागिभ्यः स्वाहा १९. २२. १७
 भहादेव एनभिधासाः १५. ५. १७
 भहानग्नी कृकवाकं २०. १३६. १०
 भहानग्नी महानमं २०. १३६. ११

महानग्न्युत्पत्ति २०. १३६. ५
 महानग्न्युत्पत्ति २०. १३६. ७-९
 महानग्न्युत्पत्ति २०. १३६. ६
 महान्तं कौशमुदचाभि ४. १५. १६
 महान् वै भद्रो बिल्वो २०. १३६. १५
 मश्रात्रयान् सूत्रवतो ५. २२. ८
 महीगू पु मातरं ७. ६. २
 महो महानि पतयन्ति २०. ११. ६
 मखं यजन्तां मम ५. ३. ४
 मथां त्वा मित्रावरुणी ६. ८९. ३
 मत्स्यमापो मधुमं ६. ६१. १
 मांसान्यस्य शातय १२. ५. ६२
 मा गतानामा ८. १. ८
 मा चिदन्वादि २०. ८५. १
 मा ज्येष्ठं वर्षादयम् ६. ११२. १
 मातरिक्षा च पवमानश्च १५. २. ७, १५, २३, ३१
 मातली कव्यैर्यमो १८. १. ४७
 मातादित्यानां ९. १. ४
 माता पितरमृत आ ९. ९. ८
 मातुष्टे किरणौ द्वौ २०. १३३. २
 मा ते अस्यां सहावन् २०. ३७. ७
 मा ते प्राण उप ५. ३०. १५
 मा ते मनस्तत्र गान्मा ८. १. ७
 मा ते मनो मासे १८. २. २४
 मात्रे तु ये सुमि २०. ७६. ६
 मा त्वा क्रव्यादभि ८. १. १२
 मा त्वा जम्भः सहनुः ८. १. १६
 मा त्वा दभन्तसिले १७. १. ८
 मा त्वा दभन परि १३. २. ५
 मा त्वाभि सखा नो २०. १३०. १४
 मा त्वा मूरा आविष्यो २०. २१. २
 मा त्वा वृक्षः सं १८. २. २५
 मादयस्व सुते सनः २०. ५६. ५
 मा न आपो मेधां १९. ४०. २
 मा नः पश्चान्मा १२. १. ३३
 मा नः पाशं प्रति ९. ३. २४
 मानस्य पत्नि धरणा ३. १२. ५
 मा नो अन्नात्ता वृजना २०. ७९. २
 मा नो गोपु पुष्येषु ११. २. २१
 मा नो देवा अहिः ६. ५३. १

मा नो निदे च वक्त्रे २०. १८. ५
 मा नोऽभि त्वा मत्स्यं ११. २. १९
 मा नो मर्ता अभि २०. ६९. ८
 मा नो महान्तमुत ११. २. २९
 मा नो मेधां मा नो १९. ४०. ३
 मा नो रक्षो अभि ८. ४. २३
 मा नो रुद्र तक्मना ११. २. २६
 मा नो विदन् विव्याधिने १. १९. १
 मा नो हासिपुङ्गवो ६. ४१. ३
 मा नो हिंसां परि ११. २. २०
 मा प्र गाम पथो १३. १. ५९
 मा बिभेर्न मरिष्यसि ५. ३०. ८
 मा भूम निष्ठया इव २०. ११६. १
 मा भ्राता भ्रातरं ३. ३०. ३
 मा मा बोचनराधसं ५. ११. ८
 मा मां प्राणो हारीन्मो १६. ४. ३
 मायाभिदसिमुत्सत २०. २९. ४
 मारे अस्मदि मुमुक्षो २०. २३. ८
 मा बनि मा वानं ५. ७. ६
 मा वः प्राणं मा वो १९. २७. ६
 मा विदन् परिपन्थिनो १४. २. ११
 माश्चानां भद्रे १९. ४७. ७
 मा सं वृत्तो मोप ८. ६. २
 मा स्मेतान्सखीन् ५. २१. ११
 मा हिंसिष्टं कुमार्य १४. १. ६३
 मित्र ईक्षमाणः ९. ७. २३
 मित्र एनं वरुणो २. १८. २
 मित्रः पृथिव्योदकामत् १९. १९. १
 मित्रश्च त्वा वरुणश्च १९. ४४. १०
 मित्रश्च वरुणश्च ३. २२. १; ९. ७. ७
 मित्रावरुणयोः १०. ५. १२
 मित्रावरुणा परि १८. ३. १२
 मित्रावरुणी वृष्टया ५. २४. ५
 मुखाय ते पशुपते ११. १. ५
 मुग्धा देवा उत ७. ५. ५
 मुबन्तु मा शपथ्या ६. २६. २; ७. ११२. २
 मुबन्तु मा शपथ्यादहोरात्रे ११. ६. ७
 मुब शीर्षत्तश उत १. १२. ३
 मुषाभि त्वा वैदवानां १. २०. ४
 मुषाभि त्वा हविषा ३. ११. १; २०. ९६. ६

सुमुकुमस्मान् दुरिताद् ५. ६. ८
 सुमुचाना ओषधयो ८. ७. १६
 मुहुर्लघैः प्र वदति १२. २. ३८
 मुह्यन्त्वेषां बाहवः ११. ९. १३
 मुढा अमित्रा न्यर्वुदे ११. १०. २१
 मुढा अमित्राश्रता ६. ६७. २
 मूर्णा मृगस्य दन्ता ४. ३. ६
 मूर्धानमस्य संसीव्या १०. २. २६
 मूर्धाहं रयीणाम् १६. ३. १
 मूर्ध्ना देवस्य बृहतो १९. ६. १६
 मूलमहंणी पर्या १२. ५. ३३
 मृगो न भीमः कुचरो ७. ८४. ३
 मृग दर्भ सपत्न्या १९. २९. ४
 मृत्युवेऽमृत् प्र ८. ८. १०
 मृत्युः प्रजानामधि ५. २४. १३
 मृत्युरीशो द्विपदा ८. २. २३
 मृत्युर्हिंरुक्पति १२. ५. २१
 मृत्योरहं ब्रह्मचारी ६. १३३. ३
 मृत्योराधमा पचन्ता ८. ८. १८
 मृत्योः पदं योपयन्त १२. २. ३०
 मेदस्वता यजमानाः ६. ११४. ३
 मेधामहं प्रथमा ६. १०८. २
 मेधां सार्यं मेधां ६. १०८. ५
 मेनिः शतवधा १२. ५. १६
 मेनिः शरव्या १२. ५. ५९
 मेनिर्दुग्धमाना १२. ५. २३
 मेमं प्राणो हासीन्मो ७. ५३. ४
 मेघ इव वै सं च वि ६. ४६. २
 मैतं पन्थामनु गा ८. १. १०
 मेनमग्ने वि दहो १८. २. ४
 मो पु भ्रष्टोऽय तन्त्रयुः २०. ६०. ३
 मो पु वो अस्मदभि २०. ६७. २
 भोकातुभोक्त पुनर्वो २. २४. ३
 भोको मनोहा खनो १६. १. ३
 य आकाशः सुभ्यक्तः २०. १२८. ७
 य आगरे मृगयन्ते ४. ३६. ३
 य आत्मदा बलदा ४. १. १; १३. ३. २४
 य आत्मानमति ८. ६. १३
 य आदित्यं क्षत्रं १५. १०. ११
 य आमं मांसमदन्ति ८. ६. २३

य आयेंयेभ्यो याचद्भयो १२. ४. १२
 य आशानामाशा १. ३१. २
 य आस्ते यश्चरति ४. ५. ५
 य इन्द्र इव देवेषु ९. ४. ११
 य इन्द्र सोमपातमो २०. ६३. ७
 य इन्द्रेण सरथं ३. २१. ३
 य इमां देवो मेखलाम् ६. १३३. १
 य इमे यावापृथिवी ५. १२. ९; १३. ३. १
 य इह पितरो जीवा १८. ४. ८७
 य ईशो पशुपतिः २. ३४. १
 य ई चकार न सो ९. १०. १०
 य उग्रः सन्ननिष्ठ २०. ५३. ३; ५७. १३
 य उग्रीणामुग्रबाहुः ४. २४. २
 य उत्तरतो जुहति ४. ४०. ४
 य उदानद् परायणं ६. ७७. २
 य उदचीन्द्र देवगोपाः २०. २१. ११
 य उपरिष्ठाज्जुहति ४. ४०. ७
 य उभाभ्यां प्रहरसि ७. ५६. ८
 य उशता मनसा २०. ९६. ३
 य ऊरू अनुसर्षति ९. ८. ७
 य ऋते चिदभि १४. २. ४७
 य ऋण्वो देव १९. ३५. ५
 य एक इन्द्रव्यः २०. ३६. १
 य एक इन्द्रिदयते २०. ६३. ४
 य एकधर्षणीनां २०. ७०. १५
 य एतं देवमेकशतं १३. ४. १५, २४
 य एनामवशामाह १२. ४. १७
 य एनं परिषीदन्ति ६. ७६. १
 य एनं हन्ति मृदु ५. १८. ५
 य एनां वनिमायन्ति १२. ४. ११
 य एनापरिमिताः १५. १३. १०
 य एवं विदुषे १२. ४. २३
 य एवं विदुषो १२. ५. ४६
 य एवं विद्यात् स १०. १०. २७
 यं याचाम्यहं ५. ७. ५
 यं वयं मृगयामहे १०. ५. ४२
 यं वातः परि शुम्भति १३. १. ५१
 यं वां पिता पचति १२. ३. ५
 यं विधे देवाः स्मर ६. १३२. २
 यं स्मा पृच्छन्ति २०. ३४. ५

यः कीकसाः प्रशृणाति ७. ७६. ३
 यः कुक्षिः सोमपातमः २०. ७१. ३
 यः कुमारी पिङ्गलिका २०. १३६. १६
 यः कृष्णोति प्रमोत ९. ८. ४
 यः कृष्णोति मृतवत्सा ८. ६. ९
 यः कृत्याकृन्मूल ४. २८. ६
 यः कृष्णः केदयसुर ८. ६. ५
 यः परस्याः परावतः ६. ३४. ३
 यः परुषः पारुषेयो ५. २२. ३
 यः पर्वतान् व्यदधाद् २०. १२८. १४
 यः पृथिवीं बृहस्पतिं १५. १०. ९
 यः पृथिवीं व्यथमानां २०. ३४. २
 यः पौरुषेयेण ८. ३. १५
 यः प्रथमः कर्म ४. २४. ६
 यः प्रथमः प्रवत ६. २८. ३
 यः प्राणतो निमिषतो ४. २. २
 यः प्राणदः प्राण ४. ३५. ५
 यः प्राणेन धावापृथिवी १३. ३. ४
 यः शतौदनां पचति १०. ९. ४
 यः शम्बरं पर्वत २०. ३४. १२
 यः शम्बरं पर्वतेषु २०. ३४. ११
 यः शश्वतो महेनो २०. ३४. १०
 यः श्रमात् तपसो १०. ७. ३६
 यः संप्रामाजयति ४. २४. ७
 यः सपत्नो योऽसपत्नो १. १९. ४
 यः सप्तरदिमर्त्यमः २०. ३४. १३
 यः समेयो विदथ्यः २०. १२८. १
 यः समाम्यो वरुणो ४. १६. ८
 यः सहमानश्वरसि ३. ६. ४
 यः मुन्वते पचते २०. ३४. १८
 यः मुन्वन्तमवति २०. ३४. १५
 यः सोमकामो हर्षधः २०. ३४. १७
 यः सोमे अन्तर्यो ३. २१. २
 यं क्रन्दसी अवत ४. २. ३
 यं क्रन्दसी संयती २०. ३४. ८
 यं ग्राममाविशत ४. ३६. ८
 यच्चक्षुषा मनसा ६. ९६. ३
 यच्च प्राणति प्राणेन ११. ७. २३
 यच्च वक्षो अक्षेषु १४. १. ३५
 यच्चिदि त्वा जना २०. ८५. ३

यच्चिदि सत्य सोमपा २०. ७४. १
 यच्छक्का वाचमा २०. ४९. १
 यच्छयानिः पर्या १२. १. ३४
 यजमानब्राह्मणं ९. ६. (२) १८
 यजूर्पि यज्ञे समिधः ५. २६. १
 यज्जाप्रयात् सुतो १६. ७. १०
 यज्जामयो यद्यु १४. २. ६१
 यज्ञ इन्द्रमवर्धयद् २०. २७. ५
 यज्ञ एति विततः १८. ४. १३
 यज्ञं यन्तं मनसा ६. १२२. ४
 यज्ञं दुहानं सद ११. १. ३४
 यज्ञपतिमृषयः २. ३५. २
 यज्ञपदीराक्षीरा १०. १०. ६
 यज्ञं ब्रह्मो यजमानं ११. ६. १४
 यज्ञ यज्ञं गच्छ ७. ९७. ५
 यज्ञतो दक्षिणीयो ८. १०. (१) ७
 यज्ञस्य चक्षुः प्रभृतिः २. ३५. ५; १९. ५८. ५
 यज्ञायज्ञियस्य १५. २. १२
 यज्ञायज्ञियाय १५. २. ११
 यज्ञेन यज्ञमयजन्त ७. ५. १
 यज्ञैरथर्वा प्रथमः २०. २५. ५
 यज्ञैरिष्टुः संनमामनो ८. ३. ६
 यज्ञैः संमिष्टाः पृषतीभिः २०. ६७. ४
 यज्ञो दक्षिणाभिः १९. १९. ६
 यज्ञो बभूव स आ ७. ५. २
 यत् इन्द्र भयामहे १९. १५. १
 यतः सूर्य उदेसि १०. ८. १६
 यतो दष्टं यतो धीतं ७. ५६. ३
 यत् कशिपुपर्वहणं ९. ६. १०
 यत् काम कामय १९. ५२. ५
 यत् किं चासौ मनसा ७. ७०. १
 यत् किं चेदं पतयति १९. ४८. १
 यत् किं चेदं वरुण ६. ५१. ३
 यत् कृषते यद्वसुते १२. २. १६
 यत् क्षतारं कृषत्या २. ६. ४९
 यत् क्षुरेण मर्चयता ८. २. १७
 यत् त आत्मनि तन्वा १. १८. १
 यत् तच्छरीरमश ११. ८. १६
 यत् तर्पणमाहरन्ति ९. ६. ६
 यत् ते अन्नमतिहितं १८. २. २६

यत् ते अन्नं भुवस्वत् १०. ५. ४५
 यत् ते अपोदकं विषं ५. १३. २
 यत् ते कामं शर्म ९. १. १६
 यत् ते कृष्णः शकुन १८. ३. ५५
 यत् ते कुन्दो धनपतिः १०. १०. ११
 यत् ते क्रोमा यद् १०. ९. १५
 यत् ते नन्दं कश्यप १३. ३. १०
 यत् ते चर्म शतौदने १०. ९. २४
 यत् ते तनुष्वनशन्त १९. १०. ३
 यत् ते दर्मं जरामृत्युः १९. ३०. १
 यत् ते देवा अकृष्णन् ७. ७९. १
 यत् ते देवी निर्ऋतिः ६. ६३. १
 यत् ते नदं विश्ववारे ९. ३. २
 यत् ते नाम सुहवं ७. १०. ४
 यत् ते नितानं रजसं ८. २. १०
 यत् ते पितृभ्यो ददतो १०. १. ११
 यत् ते पुच्छं ये ते बाला १०. ९. २२
 यत् ते प्रजायां पशुषु १४. १. ६२
 यत् ते भूमे विश्वनामि ११. १. ३५
 यत् ते मज्जा यदस्थि १०. ९. १८
 यत् ते मर्ष्यं पृथिवि ११. १. १२
 यत् ते माता यत् ते पिता ५. ३०. ५
 यत् ते यष्टये मतरणे १०. ९. १६
 यत् ते रिष्टं यत् ते ४. ११. २
 यत् ते वचो जातवेदो ३. २२. ४
 यत् ते नासः परिधानं ८. २. १६
 यत् ते शिरो यत् ते १०. ९. १३
 यत् परममवमं १०. ७. ८
 यत् परिवेष्टारः ९. ६. ५१
 यत् पिबामि सं. पिबामि ६. १३५. २
 यत् पुरा परिवेष्टात् ९. ६. १२
 यत् पुरुषेण हविषा ७. ५. ४. १९. ३. १०
 यत् पुरुषं व्यदधुः १९. ६. ५
 यत् प्रतिशृणोति ९. ६. ५०
 यत् प्रत्याहन्ति ८. १०. (६) ३
 यत् प्राक् प्रत्यक् ११. १. ३
 यत् प्राणं ऋतायां ११. ४. ४
 यत् प्राणं स्तनयितुः ११. ४. ३
 यत् प्रेषिता वरुणे ३. १३. २
 यत्र ऋषयः प्रथमजा १०. ७. १४

यत्र तपः पराक्रम्य १०. ७. ११
 यत्र देवा ब्रह्मविदो १०. ७. २४
 यत्र देवाश्च मरुष्याः १०. ८. ३४
 यत्र नावमंत्रशानं १९. ३९. ८
 यत्र ब्रह्मविदो १९. ४३. १
 यत्र ब्रह्म० । आपो १९. ४३. ७
 यत्र ब्रह्म० । इन्द्रो १९. ४३. ६
 यत्र ब्रह्म० । चन्द्रो १९. ४३. ४
 यत्र ब्रह्म० । ब्रह्मा १९. ४३. ८
 यत्र ब्रह्म० । वायुः १९. ४३. २
 यत्र ब्रह्म० । सूर्यो १९. ४३. ३
 यत्र ब्रह्म० । सोमो १९. ४३. ५
 यत्र प्रेङ्गत् हरिता ४. ३७. ५
 यत्र लोकांश्च कोशांश्च १०. ७. १०
 यत्र स्कम्भः प्रजनयन् १०. ७. २६
 यत्रादित्याश्च रुद्राश्च १०. ७. २२
 यत्रामृस्तिष्ठः शिशपाः २०. १२९. ७
 यत्राश्रुतं च मृत्युश्च १०. ७. १५
 यत्राववत्या न्यमोषा ४. ३७. ४
 यत्रा सुपर्णा अमृतस्य ९. ९. २२
 यत्रा सुहार्दः सुकृतो ३. २८. ५; ६. १२०. ३
 यत्रा सुहार्दो सुकृतो ३. २८. ६
 यत्रेदानीं पश्यसि ८. ३. ५
 यत्रैषाममे जनिमानि १. ८. ४
 व त्वं शीतोऽधो ५. २२. १०
 यत् त्वा कुदाः प्रचक्रुः ११. १. ५
 यत् त्वाभिचेष्टः पुरुरः ५. ३०. २
 यत् त्वा शिकवः परावधीत् १०. ६. ३
 यत् त्वा सोमं प्रपिबन्ति १४. १. ४
 यत् संयमो न वि ४. ३. ७
 यत् समुद्रो अभि १९. ३०. ५
 यत् सभागयति ९. ६. ५४
 यत् समुद्रमनु श्रितं १३. २. १४
 यत् सुपर्णा विश्ववो २. ३०. ३
 यत् सोममिन्द्रं विष्णुवि २०. १११. १
 यत् स्वप्ने अन्नम् ७. १०१. १
 यथा कलां यथा शर्कं ६. ४६. ३; १९. ५७. १
 यथाखरो मधवं २. ३६. ४
 यथामे त्वं वनस्पते १९. ३१. ९
 यथा चक्रुर्देवा सुरा ६. १४१. ३

यथाजयं प्रगृहीत० १२. ४. ३४
 यथा त्वमुत्तरोऽसौ १९. ४६. ७
 यथादित्या वसुभिः ६. ७४. ३
 यथा देवा असुरान् ९. २. १८
 यथा देवेष्वधृतं १०. ३. २५
 यथा यां च पृथिवीं १. २. ४
 यथा यौदच पृथिवी २. १५. ६
 यथा नकुलो विच्छिद्य ६. १३९. ५
 यथा नडं कशिपुने ६. १३८. ५
 यथा पसस्तायादरं ६. ७२. २
 यथा प्रथिर्यथो ६. ७०. ३
 यथा प्राण बलि ११. ४. १९
 यथा बाणः सुसंशितः ६. १०५. २
 यथा बोजमुर्वरायां १०. ६. ३३
 यथा ब्रह्म च क्षत्रं २. १५. ४
 यथा भूतं च भव्यं २. १५. ६
 यथा भूमिर्धृतमना ६. १८. २
 यथा मक्षा इदं मधु १०. १. १७
 यथा मधु मधुकृतः ९. १. १६
 यथा मनो मनस्केतः ६. १०५. १
 यथा मम स्मरादसौ ६. १३०. ३
 यथा मांसं यथा ६. ७०. १
 यथा मृगाः संविजन्त ५. २१. ४
 यथा यमाग हर्म्य १८. ४. ५५
 यथा यशः कन्यायां १०. ३. २०
 यथा यशः पृथिव्यां १०. ३. १९
 यथा यशः प्रजापतौ १०. ३. २४
 यथा यशश्चन्द्रमसि १०. ३. १८
 यथा यशः सोमपथि १०. ३. २
 यथा यशो अमिहोत्रे १०. ३. २२
 यथा यशो यजमाने १०. ३. २३
 यथा यायमसाद० १२. ५. ६४
 यथायं बाहो अश्विना ६. १०२. १
 यथा वातश्चाग्निश्च १०. ३. १४
 यथा वातेन प्रक्षीणा १०. ३. १५
 यथा वातो यथा १. ११. ६
 यथा वातो वनस्पतीन् १०. ३. १३
 यथा वातश्चावयति १०. १. १३
 यथा वृक्षादजावयो ५. २१. ५
 यथा वृक्षमश्विनिः ७. ५०. १

यथा वृक्षं लिङ्गजा ६. ८. १
 यथा वृत्र इमा आप० ६. ८५. ३
 यथा ह्येषो अपायार्तं ७. ९०. ३
 यथा शेवधिर्मितिता १२. ४. १४
 यथा शान्वाकः १९. ५०. ४
 यथा श्येनात् पतत्रिणः ५. २१. ६
 यथादक्ष्य निरभनो ३. ६. ३
 यथाश्वत्थ वानस्पत्यान् ३. ६. ६
 यथा सत्यं चावृतं २. १५. ५
 यथा सिन्धुनेदीनां १४. १. ४३
 यथासितः प्रथयते ६. ७२. १
 यथा सुपर्णः प्रपतन् ६. ८. २
 यथा सूर्यश्च चन्द्रश्च २. १५. ३
 यथा सूर्यस्य रश्मयः ६. १०५. ३
 यथा सूर्यो नक्षत्राणां ७. १३. १
 यथा सूर्यो मुच्यते १०. १. ३२
 यथा सूर्यो यातिभाति १०. ३. १७
 यथा सो अस्म परिधिः ५. २९. ३
 यथा सोम ओषधीनां ६. १५. ३
 यथा सोमः प्रातश्भवेन ९. १. ११
 यथा सोमस्तृतीये ९. १. १३
 यथा सोमो द्वितीये ९. १. १२
 यथा स्म ते विरोहते ४. ४. ३
 यथा हव्यं वहसि ४. २३. २
 यथाह्व्य रात्री २. १५. २
 यथा हस्ती हस्ति याः ६. ७०. २
 यथाहान्यनुपूर्वं १२. २. २५
 यथेदं भूम्या अधि २. ३०. १
 यथेन्द्र उद्वाचनं ५. ८. ८
 यथेन्द्रो यावापृथिव्योः ६. ५८. २
 यथेमे यावापृथिवी ६. ८. ३
 यथेयं पृथिवी मही ६. १७. १-४; ५. २५. २
 यथेषुका परापतदव० १. ३. ९
 यथोदकमपुषो ६. १३९. ४
 यदक्षेषु वदा १२. ३. ५९
 यदम् एषा समितिः १८. २६. १
 यदमिरापो अदहत १. १५. १
 यदमे अय मिथुना ८. ३. १९; १०. ५. ४८
 यदग्ने तपसा तपः ७. ६१. १
 यदग्ने यानि कानि १९. ६४. ३

यदग्नौ सूर्ये विषं १०. ४. २२
 यददः संभवतो ३. १३. १
 यददीव्यवृणमहं ६. ११९. १
 यददोभदो अभि १६. ७. ९
 यददो देवा अमुरान् ४. १९. ४
 यदथ कच वृत्रहन् २०. १११. १
 यदथ त्वा प्रयति ७. ९७. १
 यदथ वां वासत्या २०. १४०. ४
 यदथा रात्रि सुभगे १९. ५०. ६
 यदथाश्विनावहं २०. १४१. ३
 यदनुचीन्द्रमैरा १०. १०. १०
 यदन्तरं तदवाशं २. ३०. ४
 यदन्तरा यावापृथिवी १०. ८. ३२
 यदन्तरा परावत २०. ६. ९
 यदन्तरिक्षे यहिवि २०. १३९. २
 यदन्तरिक्षं पृथिवी ६. १२०. १
 यदन्नमपि बहुधा ६. ७१. १
 यदन्नमन् यदृतेन ६. ७१. ३
 यदन्ये शतं याचेयुः १२. ४. २२
 यदप्सु यद्वनस्पतो २०. १३९. ५
 यदभिवदति वीक्षां ९. ६. ४
 यदयातं शुभस्पती १४. १. १५
 यदर्नीचीनं त्रैहायणाद् १०. ५. २२
 यदल्पिका स्तल्पिका २०. १३६. ३
 यदशनकृतं हयन्ति ९. ६. १३
 यदध्रामि बलं कुर्वे ६. १३५. १
 यदध्रासि यत् पिबसि ८. २. १९
 यदश्विना पृच्छमानौ १४. १. १४
 यदस्त्यतो देवाः ५. ८. ३
 यदस्त्यन्तुः श्वयन्त्यं १९. ४५. २
 यदस्थति चक्रम् ७. १०६. १
 यदस्य दक्षिणम् १५. १८. २
 यदस्य हतं जेहृतं ५. २९. ५
 यदस्या अंहुमेधाः २०. १३६. १
 यदस्या गोपतौ १२. ४. ८
 यदस्याः कस्मै चिद् १२. ४. ७
 यदस्याः पल्पुलनं १२. ४. ९
 यदहरहरभि १६. ७. ११
 यदा शानस्य ११. ८. ११
 यदा गार्हपत्यं १४. २. २०

यदाञ्जनं त्रैकुटुदं ४. ९. ९
 यदाञ्जनाभ्यञ्ज ९. ६. ११
 यदा त्वष्टा श्वयुणत् ११. ८. १८
 यदादित्यैर्हयमाना १०. १०. ९
 यदान्त्रेषु गवीन्योः १. ३. ६
 यदापीतासो अंशवो २०. १४२. ४
 यदापो आभ्या इति १९. ४४. ९
 यदा प्राणो अभ्य ११. ४. ५, १७
 यदाचभन् दाक्षायणा १. ३५. १
 यदा वज्रं हिरण्यं २०. ७३. ४
 यदा वलस्य पीयतो २०. १६. ६
 यदावसथान् कल्प ९. ६. ७
 यदा वाजमसनद् २०. ९१. १०
 यदाशसा वदतो मे ७. ५७. १
 यदा शतं कृणवो १८. २. ५
 यदासन्नामुपधाने १४. २. ६५
 यदासुतेः क्रियमाणायाः ३. ९. ६
 यदा स्थलेन पससाणौ २०. १३६. २
 यदाह भूय उद्धरेति १. ६. १९
 यदि कर्तं पतित्वा ४. १२. ७
 यदि कामादप ९. ८. ८
 यदि क्षितायुर्यदि ३. ११. २; २०. ९६. ७
 यदि चतुर्दशो ५. १६. ४
 यदि चिन्तु त्वा धना ५. २. ४; २०. १०७. ७
 यदि जाप्रयादि ६. ११५. २
 यदि त्रिवृषोऽसि ५. १६. ३
 यदि दशवृषोऽसि ५. १६. १०
 यदि द्विवृषोऽसि ५. १६. २
 यदि नववृषोऽसि ५. १६. ९
 यदि नो गां हंसि १. १६. ४
 यदिन्द्र प्रागपायुद २०. १२०. १
 यदिन्द्र ब्रह्मणस्पते ६. ४५. ३
 यदिन्द्र यावतस्त्वं २०. ८२. १
 यदिन्द्रादो दाशराज्ञे २०. १२८. १२
 यदिन्द्राहं यथा २०. २७. १
 यदिन्द्रेण सरथं २०. १४१. २
 यदि पञ्चवृषोऽसि ५. १६. ५
 यदि त्रैयुर्वैपुरा ५. ८. ६; ११. १०. १७
 यदि वासि तिरोजनं ७. ३८. ५
 यदि वासि त्रैकुटुदं ४. ९. १०

यदि वासि दवृत्ता ५. १४. ७
 यदि वाहमनुन्देवा ८. ४. १४
 यदि वृक्षादभ्यपसन् ६. १२४. २
 यदि शोकां यदि १. २५. ३
 यदि षड्वृषोऽसि ५. १६. ६
 यदि सप्तवृषोऽसि ५. १६. ७
 यदि स्त्री यदि वा ५. १४. ६
 यदि स्थ क्षेत्रियाणां २. १४. ५
 यदि स्थ तमसावृता १०. १. ३०
 यदि हुतां यदि १२. ४. ५३
 यदीदं मातुर्यदि ६. ११६. ३
 यदीदिदं मरुतो ४. १७. ६
 यदीमे कैशिनो जना १४. २. ५९
 यदीयं बुहिता तव १४. २. ६०
 यदीयं हनत कथं २०. १३१. १०
 यदुदसो वृषाकपे २०. १२६. २२
 यदुदरं वरुणस्य १०. १०. २२
 यदुदीरत आजयो २०. ५६. ३
 यदुपरिषायनमाह्रन्ति ९. ६. ९
 यदुपस्तृणन्ति बर्हिः ९. ६. ८
 यदुवक्थानृतं १. १०. ३
 यदुयो यासि मानुना २०. १४२. ३
 यदुलियास्बाहुतं ७. ७३. ४
 यदेजति पतति १०. ८. ११
 यदेनमाहमाल १५. ११. ३-६, ८, १०
 यदेनसो मानृकृता ५. ३०. ४
 यद् गायत्रे अधि ९. १०. १
 यद् गिरामि सं गिरामि ६. १३५. ३
 यद् गिरिषु पर्वतेषु ९. १. १८
 यद् दण्डेन यदिष्वा ५. ५. ४
 यद् दधिषे प्रदिनि २०. ८७. २
 यद् दारुणि बध्यसे ६. १२१. २
 यद् दुद्रोहिष शेषिषे ५. ३०. ३
 यद् दुर्भगां प्रस्नपितां १०. १. १०
 यद् दुष्कृतं यच्छमलं ७. ६५. १; १४. २. ६६
 यद् देवा देवहेडनं ६. ११४. १
 यद् देवा देवान् हविषा ७. ५. ३
 यद् देवासो ललामयुं २०. १३६. ४
 यद् प्राचीरजगं २०. १३७. १
 यद्स्ताभ्यां चक्रम ६. ११८. १
 अथर्व ६४

यद् धावसि त्रियोजनं ६. १३१. ३
 यद्विरण्यं मृग्येण १९. २६. २
 यद् ब्रह्ममिथ्याविभिः ६. १२. २
 यद् भद्रस्य पुरुषस्य २०. १२८. ३
 यद्यग्निः क्रव्याद् १२. २. ४
 यद्यज्जाया पचाति १२. ३. ३९
 यद्यत् कृष्णः शकुन १२. ३. १३
 यद्यन्तरिक्षे यदि ७. ६६. १
 यद्यर्चिर्ददि वासि १. २५. २
 यद्यष्टवृषोऽसि ५. १६. ८
 यद्यगं चक्रुर्न ६. ११६. १
 यद् षाव इन्द्र ते २०. ८१. १; ९१. २०
 यद्येकवृषोऽसि ५. १६. १
 यद्येकादशोऽसि ५. १६. ११
 यद्येष्य द्विपदां १०. १. २४
 यद्योधया महतो २०. ८७. ४
 यद् राजानो विभजन्त ३. २९. १
 यद् रिप्रं शमलं १२. २. ४०
 यद् रोदसी रेजमाने १. ३२. ३
 यद् यः सहः सहमाना ८. ७. ५
 यद् वदामि मधु १२. १. ५८
 यद् वा अतिथिपतिः ९. ६. ३, ५३
 यद् वां कक्षीर्वा उत २०. १४०. ५
 यद् वा कृणोष्योषधीः १३. ४. ४३
 यद् वा प्रवृद्ध सत्पते २०. ११२. २
 यद् वा स्मे रुशमे २०. १२०. २
 यद् वा शक्र परावति २०. १११. २
 यद् वासि सुन्वतो २०. १११. ३
 यद् विद्वांसो यद ६. ११५. १
 यद् द्विषाश्चतुष्याश्च १९. ३१. ४
 यद् वीध्रे स्तनयति ९. १. २४
 यद् वीलाविन्द्र यत् २०. ४३. २
 यद् वेद राजा वरुणो ५. २५. ६; १९. २६. ४
 यद् वो अमिरज १८. ४. ६४
 यद् वो देवा उपजीका ६. १००. २
 यद् वो मनः परागतं ७. १२. ४
 यद् वो मुदं पितरः १८. ३. १९
 यद् वो वयं प्रमिनाम १९. ५९. २
 यन्तासि यच्छसे ६. ८१. १
 यं ते मन्यं यमोदनं १८. ४. ४२

यन्त्यस्य देवा देव० ८. १०. ५
 यन्त्यस्य सभां स० ८. १०. ९
 यन्त्यस्य समितिं ८. १०. ११
 यन्त्यस्यामन्त्रणमा० ८. १०. १३
 यं त्वममे समदह० १८. ३. ६
 यं त्वा वृषती रथे १३. १. २१
 यं त्वा वेद पूर्व १९. ३९. ९
 यं त्वा होतारं ३. ११. ५
 यं देवा अंशुमा० ७. ८१. ६
 यं देवाः पितरो १०. ६. ३२
 यं देवाः स्मरम० ६. १३२. १
 यं द्विष्मो यच्च नो १६. ६. ४
 यश इन्द्रो अखनन् ७. २४. १
 यज्ञासत्या पराके २०. १४१. ५
 यज्ञासत्या भुरण्यथो २०. १४०. १
 यं निदधुर्वनस्पतो ३. ५. ३
 यन्नूनं धोभिरश्विना २०. १४२. ६
 यन्मन्युर्जाया० ११. ८. १
 यन्मातली रय० ११. ६. २३
 यन्मा हुतमहुतमा० ६. ७१. २
 यन्मे अक्षोरादि० ६. २४. २
 यन्मे छिद्रं मनसो १९. ४०. १
 यन्मेदमभिषोचति ४. २६. ७
 यन्मे मनसो न त्रियं ९. २. २
 यन्मे माता यन्मे १०. ३. ८
 यमः परोऽवरो १८. २. ३२
 यमः पितृणाम् ५. २४. १४
 यमब० । तं राजा १०. ६. १५
 यमब० । तं सूर्यः १०. ६. ९
 यमब० । तं सोमः १०. ६. ८
 यमब० । तं देवा १०. ६. १६
 यमब० । तमग्निः १०. ६. ६
 यमब० । तमापो १०. ६. १४
 यमब० । तमिन्द्रः १०. ६. ७
 यमब० । तमिमं १०. ६. १७
 यमब० । तं बिभ्रत् १०. ६. १०, १३
 यमब० । तेनेमां १०. ६. १२
 यमब० । सो अस्ते १०. ६. १९
 यमब० । स मायं मणिरागमत् तेजसा १०. ६. २७
 यमब० । स मायं मणिरागमत् सर्वाभिः १०. ६. २८

यमब० । स मायं मणिरागमत् सह १०. ६. २३-२४
 यमब० । स मायं मणिरागमदूर्जया १०. ६. २६
 यमब० । स मायं मणिरागमद् रसेन १०. ६. २९
 यमब० । स मायं मणिरागमन्मधोः १०. ६. २५
 यममी पुरोदधिरे ५. ८. ५
 यमराते पुरोधस्ते ५. ७. २
 यमस्य भाग स्य १०. ५. १२
 यमस्य मा यम्यं १८. १. ८
 यमस्य लोकादस्या १९. ५६. १
 यमाय धृतवत् पयो १८. १. ६
 यमाय पितृमते १८. ४. ७४
 यमाय मधुमत्तमं १८. २. २
 यमाय सोमः पवते १८. २. १
 यमिन्द्र दधिरे २०. ५५. ३
 यमिन्द्राग्नी स्मर० ६. १३२. ४
 यमिन्द्राग्नी स्मर० ६. १३२. ३
 यमिमं त्वं वृषाकपिं २०. १२६. ४
 यमु पूर्वमहुवे तमिदं २०. ६७. ७
 यमोदनं प्रथमजा ४. ३५. १
 यमो नो गातुं प्रथमो १८. १. ५०
 यमो मृत्युरथमारो ६. ९३. १
 यं परिहृस्मभिः ६. ८१. ३
 यं बल्यञ्च न्यस्य १४. २. २२
 यं ब्राह्मणे निदधे ९. ५. १९
 यं मित्रावरुणो ६. १३२. ५
 यं मे दत्तो ब्रह्म० १४. २. ४२
 यया यौर्यया पृथिवी १०. १०. ४
 यशो रथः सत्य० ४. २९. ७
 यशोरभ्यव उत ४. २८. २
 ययोरोजसा स्कभिता ७. २५. १
 ययौर्वाधापापयते ४. २८. ५
 यथोः संख्याता ४. २५. २
 यवानो यतिस्तुभिः २०. १३०. ७
 यशसं मेन्द्रो मघवान् ६. ५८. १
 यशा इन्द्रो यशा ६. ३९. ३; ५८. ३
 यशा वासि प्रदिशो १३. १. ३८
 यशो हविर्वधेताम् ६. ३९. १
 यश कवची यश ११. १०. २२
 यशस्कार न शशाक ४. १८. ६; ५. ३१. ११
 यशस्कार स निष्क० १. ९. ५

यद्वच गां पदा १३. १. ५६
 यद्वच पणि रपुत्रिष्ठपो २०. १२८. ४
 यद्वचर्षणिप्रो वृषमः ४. २४. ३
 यद्वच सापलः सपयो २. ७. २
 यद्विच्छिन्ना त्वा बहुभ्यः २०. ६३. ६
 यस्त आस्वत् पथः ४. ६. ४
 यस्त ऊरु विहरति २०. १६. १४
 यस्तन्तम्म सहसा २०. ८८. १
 यस्तिमाश्वो वृषभो २०. ३७. १
 यस्तिष्ठति चरति ४. १६. २
 यस्ते अग्ने मुमति १८. १. २४
 यस्ते अंशु महिमा १९. ३. २
 यस्ते केयोऽवपयते ६. १३६. ३
 यस्ते गन्धः पुष्करं १२. १. २४
 यस्ते गन्धः पुष्पे १२. १. २५
 यस्ते गन्धः पृथिवि १२. १. २३
 यस्ते गर्भममीवा २०. ९६. १२
 यस्ते गर्भं प्रति ८. ६. १८
 यस्तेऽङ्गुष्ठो बहुदानो ६. ८२. ३
 यस्ते देवेभ्य महिमा १९. ३. ३
 यस्ते फलेषु संदधौ १०. १. ८
 यस्ते वृष स्तनविलुः ७. ११. १
 यस्ते प्राणैर्द वेद ११. ४. १८
 यस्ते आशिर्यो १०. २. १७
 यस्ते मयोऽवेकेशो ६. ३०. २
 यस्ते मयो युज्यन्धारः २०. ११७. २
 यस्ते मन्योऽविषद् ४. ३२. १
 यस्ते शृङ्गवो नपात् २०. ५. ७
 यस्ते शोकाय तन्वं ५. १. ३
 यस्ते धर्मो वृषिकः १२. १. ४६
 यस्ते स्तनः स्यायुः ७. १०. १
 यस्ते हन्ति पतयन्तं २०. ६. १३
 यस्ते हवन् विषदत् ३. ५. ६
 यस्त्वा ह्रस्वाभिः ८. ५. १५
 यस्त्वा पिबति जीवति ५. ५. २
 यस्त्वा भ्राता पतिः २०. १६. १५
 यस्त्वा शाले प्रतियुक्ताति ९. ३. ९
 यस्त्वा शाले निमिमाय ९. ३. ११
 यस्त्वा स्वपत्नी त्सरति ८. ६. ८

*

यस्त्वा स्वप्नेन तमसा २०. १६. १६
 यस्त्वा स्वप्ने निषयते ८. ६. ७
 यस्त्वोवाच परेहि १०. १. ७
 यस्मा ऋणं यस्य ६. ११८. ३
 यस्मात् कोषादुद १९. ७२. १
 यस्मात् पक्षादमृतं ४. ३५. ६
 यस्माद्वचो अपात १०. ७. २७
 यस्माद् वाता ऋतुया १३. ३. २
 यस्मान् ऋते विजयन्ते २०. ३४. ९
 यस्मान्मासा निर्मिताः ४. ३५. ४
 यस्मिन्समुद्रो ११. ३. २०
 यस्मिन्स्तन्वा १०. ७. ७
 यस्मिन् देवा अमृजत १२. २. १७
 यस्मिन् देवा मम्मनि १८. १. ३६
 यस्मिन् देवा विदये १८. १. ३५
 यस्मिन्नुक्त्यानि रम्यन्ति २०. ४४. २
 यस्मिन् भूमिरन्तरीक्षं १०. ७. १२
 यस्मिन् वयं दधिमा २०. ८९. ६
 यस्मिन् विराट् परमेष्ठा १३. ३. ५
 यस्मिन् विश्वा अहि २०. ११०. २
 यस्मिन् वृक्षे मज्जदः ९. ९. २१
 यस्मिन् बहुवीः पथ १३. ३. ६
 यस्मै त्वा यज्ञवर्धन १०. ६. ३४
 यस्मै हस्ताभ्यां १०. ७. ३९
 यस्य कृष्णो हविर्देहे ६. ५. ३
 यस्य कूरममृजन्त १९. ५६. ५
 यस्य चतस्रः प्रदिशो १०. ७. १६
 यस्य जुष्टि सोमिनः ४. २४. ५
 यस्य तक्मा कासिका ११. २. २२
 यस्य ते वासः प्रथमः २. १३. ५
 यस्य ते विष्णुमातुषो २०. ४३. ३
 यस्य त्रयस्त्रिंशद् देवाः १०. ७. १३, २३, २७
 यस् देवा अकल्पन्त ११. ३. २१
 यस्य वीरर्षी वृषिवी ४. २. ४
 यस्य द्विर्हंसो २०. ६१. ५; ६२. ९
 यस्य नेत्रो यज्ञपतिः ४. ११. ५
 यस्य ब्रह्म मुखमाहुः १०. ७. १९
 यस्य भीमः प्रतीकाशः ९. ८. ६
 यस्य भूमिः प्रमा १०. ७. १२
 यस्य वक्षसः ऋषभासः ४. २४. ४

यस्य वातः प्राणपानौ १०. ७. ३४
 यस्य विद्धे हिमवन्तो ४. २. ५
 यस्य व्रतं पशवो ७. ४०. १
 यस्य शिरो वैश्वानरः १०. ७. १८
 यस्य सूर्यश्चक्षुः १०. ७. ३३
 यस्य संस्थे न वृष्वते २०. ६९. १
 यस्य हेतोः प्रच्यवते ९. ८. ३
 यस्यां वृक्षा वानस्पत्या १२. १. २७
 यस्यां वेदि परि० १२. १. १३
 यस्यां सदोहविर्धाने १२. १. ३८
 यस्यां समुद्र उत १२. १. ३
 यस्यां कृष्णमरुणं १२. १. ५२
 यस्यां गायन्ति नृत्नान्ति १२. १. ४१
 यस्याज्जन प्रसर्पसि ४. ९. ४
 यस्यामर्चं ग्रीहियवौ १२. १. ४२
 यस्यामापः परिचराः १२. १. ९
 यस्यामितानि वीर्या २०. ६५. ३
 यस्यां पूर्वं पूर्वजना १२. १. ५
 यस्यां पूर्वं भूतकृतः १२. १. ३९
 यस्याः पुरो देवकृताः १२. १. ४३
 यस्याश्चतस्रः प्रदिशः १२. १. ४
 यस्याश्वासः प्रदिशि २०. ३४. ७
 यस्यास्त आसनि घेरे ६. ८४. १
 यस्वेदमा रजो ६. ३३. १
 यस्वेदं प्रदिशि यद् ४. २३. ७; ७. २५. २
 यस्वोरुषु विषु ७. २६. ३
 या अकृन्तन्नव० १४. १. ४५
 या अक्षेषु प्रमोदन्ते ४. ३८. ४
 या आपो दिव्याः ४. ८. ५
 या आपो वाय्व ११. ८. ३०
 या इन्द्र भुज आभरः २०. ५५. २
 या एव यज्ञ आपः ९. ६. ५
 या ओषधयः सोम० ६. ९६. १
 या ओषधयो या १४. १. ७
 यां रक्षन्त्यस्वप्ना १२. १. ७
 यां कल्पयन्ति बहवो १०. १. १
 याः कृत्या आत्रिरीसीः ८. ५. ९
 याः कृन्दास्तमिषी० २. २. ५
 या शुदा अनुसर्पन्ति ९. ८. १७
 या गृह्यस्त्रिपञ्चाशः १९. ३४. २

या ग्रैव्या अपचितो ७. ७६. २
 यां जमदग्निरखनद् ६. १३७. १
 यात इन्द्र तनूरप्सु १७. १. १३
 यातं छर्दिष्णा उत २०. १४१. १
 यातुधानस्य सोमपः १. ८. ३
 यातुधाना निर्ऋतिः ७. ७०. २
 या ते प्राण प्रिया ११. ४. ९
 या ते वसोर्वात इषुः १९. ५५. २
 या दुर्हादो युवतयो १४. २. १९
 या देवीः पञ्च प्रदिशो ११. ६. २२
 या द्विपक्षा चतुष्पक्षा ९. ३. ११
 या नः पीपरदधिना १९. ४०. ४
 यानसावतिसरां० ५. ८. ७
 यानावह उशतो ७. ९७. ३
 यानि कानि विच्छान्तानि १९. ९. १३
 यानि चकार भुवनस्य १९. २०. २
 यानि तेऽन्तः शिक्त्यानि ९. ३. ६
 यानि त्रीणि बृहन्ति ८. ९. ३
 यानि नक्षत्राणि १९. ४. १
 यानि मद्राणि बीजानि ३. २३. ४
 यान्युद्धल्लमुसलानि ९. ६. १५
 यां ते कृत्यां कृपे ५. ३१. ८
 यां ते चक्रुः कृक० ५. ३१. २
 यां ते चक्रुः पुरुषास्थे ५. ३१. ९
 यां ते चक्रुः सभायां ५. ३१. ६
 यां ते चक्रुः सेनायां ५. ३१. ७
 यां ते चक्रुरमूलायां ५. ३१. ४
 यां ते चक्रुराग्रे पात्रे ४. १७. ४; ५. ३१. १
 यां ते चक्रुरेकशफे ५. ३१. ३
 यां ते चक्रुराहिपत्ये ५. ३१. ५
 यां ते धेनुं निवृणामि १८. २. ३०
 यां ते बर्हिषि यां १०. १. १८
 यां ते रुद्र इषुं ६. ९०. १
 यां त्वा गन्धर्वो ४. ४. १
 यां त्वा देवा असृजन्त १. १३. ६
 यां त्वा पूर्वं भूतकृतः ६. १३३. ५
 यां देवा अनुतिष्ठन्ति ११. १०. २७
 यां देवाः प्रतिनन्दन्ति ३. १०. २
 यां द्विपादः पक्षिणः १२. १. ५१
 दाप सर्वं विनमाना १२. १. ३७

याः पार्श्वे उपपिबन्ति ९. ८. १५
 या पुरस्ताद् युज्यते १०. ८. १०
 या पूर्वे पति विष्वा ९. ५. २७
 या प्लीहानं शोषयति ३. २५. ३
 या बभ्रवो याश्च ८. ७. १
 याम्यामजयन् ७. ११०. २
 या मञ्जो निर्धयन्ति ९. ८. १८
 यामन्यामन्तुपयुक्तं ४. २३. ३
 यामन्यैच्छदविषा ११. १. ६०
 यामश्विनावमितां ११. १. १०
 या महती महोन्माना ५. ७. ९
 यामार्पानामुपसीदन्ति ९. १. ९
 या मा लक्ष्मीः पदया ७. ११५. २
 यामाहुतिं प्रथमां १९. ४. १
 यामाहुस्तारकैषा ५. १७. ४
 यामिन्द्रेण संधां ११. १०. ९
 यामृषयो भूतकृता ६. १०८. ४
 या मे प्रियतमा १४. २. ५०
 यां प्रच्युतामनु ८. ९. ८
 यां मृतायानु ५. १९. १२
 या मेधामुभवो ६. १०८. ३
 यायैः परिच्यत्यति ४. ३८. ३
 या रोहन्त्याश्विरसीः ८. ७. १७
 या रोहिणीर्देवत्या १. २२. ३
 यार्णवेऽधि सलिलं ११. १. ८
 यावत्शिरसमवधौ ४. २९. ३
 यावच्चतस्रः प्रदिशः ३. २२. ५
 यावतीः कियतीः ८. ७. १३
 यावतीः कृत्वा उप १४. ४९. २
 यावती यावापृथिवी ४. २. १; ९. २. २०
 यावतीनामोषधीनां ८. ७. २५
 यावतीषु मनुष्या ८. ७. २६
 यावतीर्दिशः प्रदिशो ९. २. २१
 यावतीर्धृक्षा जत्वः ९. २. २२
 यावत् तेऽभि विपश्यामि १२. १. ३३
 यावत् सत्त्रसयेन ९. ६. ४२ (६)
 यावदग्निहोमेन ९. ६. ४० (२)
 यावदग्निं वारस्वतं ६. ७१. ३
 यावदतिरात्रेण ९. ६. ४१ (४)
 यावदस्या गोपतिः १२. ४. २७

यावद् दातामिमन् ११. ३. २५
 यावद् द्वादशाहेन ९. ६. ४३ (८)
 यावन्तो अस्याः पृथिवी १२. ३. ४०
 यावन्तो मा सपत्नानां ७. १३. २
 या वशा उदकृत्ययन् १२. ४. ४१
 यावारेभाषे बहु ४. २८. ४
 या विश्वलीन्द्रमसि ७. ४६. ३
 या शशाप शपनेन १. २८. ३; ४. १७. ३
 याथाहं वेद वीरधो ८. ७. १८
 यासां देवा दिवि १. ३३. ३
 यासां योः पिता पृथिवी ३. २३. ६
 यासां नाभिररेहणं ६. ९. ३
 यासां राजा वरुणो १. ३३. २
 याः सीमानं विरुजन्ति ९. ८. १३
 याः सुपणो आश्विरसीः ८. ७. २४
 या सुबाहुः स्वहृगुरेः ७. ४६. १
 यास्तिरस्त्रीरुपर्षन्ति ९. ८. १६
 यास्ते ग्रीवा ये स्कन्धा १०. ९. २०
 यास्ते जङ्घा याः कुष्ठिकाः १०. ९. २१
 यास्ते घाना अनुकिरामि १८. ३. ६९; ४. २६, ४३
 यास्ते प्राचीः प्रदिशो ११. १. ३१
 यास्ते राके सुमतयः ७. ४८. २
 यास्ते रुहः प्रहो १३. १. ९
 यास्ते विशस्तपसः १३. १. १०
 यास्ते शतं धमनयो ६. ९०. २
 यास्ते शिवास्तन्वाः ९. २. २५
 यास्ते शोचयो रंहयो १८. २. ९
 या हस्तिनि दीपिनि ६. ३८. २
 या हृदयमुपपिबन्ति ९. ८. १४
 युक्ता मातासीद्गुरे ९. ९. ९
 युजे रथं गवेषणं २०. १२. ३
 युज्यमानो वैधदेवो ९. ७. २४
 युञ्जन्ति व्रजमरुतं २०. २६. ४; ४७. १०; ६९. १०
 युञ्जन्ति हरी श्विरस्थ १०. १००. ३
 युञ्जन्त्यस्य काम्या २०. २६. ५; ४७. ११; ६९. १०
 युध एकः सं सृजति १०. १०. २४
 युधा युधमुप वेदेषि २०. २१. ७
 युधेन्द्रो महा वरिवः २०. ११. ७
 युनक्त सौरा वि युगा ३. १७. १
 युनक्तु देवः सविता ५. २६. २

[५१०]

अथर्ववेद-मन्त्राणां

युनजिम त उत्तरा ४. २२. ५
 युवं मगं सं भरतं १४. १. ३१
 युवं प्रियमग्निना २०. १४३. २
 युवं सुरामग्निना २०. १२५. ४
 युवं गावो मेदयथा ४. २१. ६
 युवं नः प्रवतो १. २६. ३
 यूयमग्ने शंतमाभिः १८. ४. १०
 यूयमुभा मरुतः ३. १. २; ५. २१. ११; १३. १. ३
 ये अमनयो अप्सव ३. २१. १
 ये अग्निजा ओषधिजा १०. ४. २३
 ये अग्निदग्धा ये १८. १. ३५
 ये अप्रवः शशमानाः १८. १. ४७
 ये अह्नानि मदयन्ति ९. ८. १९
 ये अत्रयो अत्रिरसो १८. ३. २०
 ये अन्ता यावतीः १४. २. ५१
 ये अपीषन्त्ये अदि ४. ६. ७
 ये अमृतं विभूयो ४. २६. ४
 ये अमनो जातान् ८. ६. १९
 ये अर्वाङ् मय्य १०. ८. १७
 ये अर्वाङ्मस्तौ उ ९. ९. १९
 ये उस्मिया विभूयो ४. २६. ५
 ये कीलानेन तपय ४. २६. ६; २७. ५
 ये कुकुन्धाः कुकुरमाः ८. ६. ११
 ये क्रिमयः पर्वतेषु २. ३१. ५
 ये क्रिमयः शितिकक्षा ५. २३. ५
 ये गन्धर्वा अप्सरसो १२. १. ५०
 ये गर्भा अवपयन्ते ५. १७. ७
 ये गव्यता मनसा २०. ८३. २
 ये गोपति पराणां १२. ४. ५२
 ये ग्रामा यदरघ्यं १२. १. ५६
 ये ग्राम्याः पशवो १. ३४. ४
 ये च जीवा ये च १८. ४. ५७
 ये च देवा अवजन्त २०. १२८. ५
 ये च धीराः ये चाधीराः ११. ९. २२
 ये चित् पूर्वं ऋतसाता १८. २. १५
 ये त आरभ्याः पशवो १२. १. ४९
 ये त आसन् दश ११. ८. १०
 ये त आसीज्जमिः ११. ८. ७
 ये तातृपुदैवत्रा १८. ३. ४७
 ये ते देवि शमितारः १०. ९. ७

ये ते नाभ्यौ देवकृते ६. १३८. ४
 ये ते पन्यानो ७. ५५. १; १२. १. ४७
 ये ते पाशा वरुण ४. १६. ६
 ये ते पूर्व परागता १८. ३. ७२
 ये ते रात्रि वृक्षसो १९. ४७. ३
 ये ते रश्मिनद्वाहः १९. ५०. २
 ये ते शृङ्गे अजरे ८. ३. २५
 येऽत्र पितरः पितरो १८. ४. ८६
 ये त्रयः कालकाजा ६. ८०. २
 ये त्रिषताः परिवन्ति १. १. १
 ये त्वा कृत्वालेभिरे १०. १. ९
 ये त्वामिन्द्र न २०. ११५. ३
 ये त्वा श्वेता अजैः २०. १२८. १६
 ये दक्षिणतो जुहति ४. ४०. २
 येदं पूर्वाग्नं रशनां १४. २. ७४
 ये दस्यवः पितृषु १८. २. १८
 ये दिवि पुष्या लोकाः १५. १२. ६
 ये दिशामन्तर्देशेभ्यो ४. ४०. ८
 ये देवा अन्तरिक्ष १९. २७. १२
 ये देवा दिविपदो १०. ९. १२; ११. ६. १२
 ये देवा दिवि ष ये १. ३०. ३
 ये देवा दिव्येकादश १९. २७. ११
 ये देवानामृत्विजो १९. ११. ५; ५८. ६
 ये देवाः पृथिव्यां १९. २७. १३
 ये देवा राष्ट्रस्यतो १२. १. ३५
 ये देवास्तेन हासन्ते ४. ३६. ५
 येऽधस्ताज्जुहति ४. ४०. ५
 ये धीवानो रथकाराः ३. ५. ६
 येन ऋषयो नम्रम् ४. २३. ५
 ये नः पितुः पितरो १८. २. ४९; ३. ४६; ५९
 ये नः सपत्नः अप ते ५. ३. १०
 येन ज्योतीभ्यायवे २०. ६१. २
 येन कृशं वाजयन्ति ६. १०१. २
 ये नदीनां संस्रवन्ति १. १५. ३
 येन देवं सवितारं १९. २४. १
 येन देवा अमृतम ४. २३. ६
 येन देवा अमुराणां ६. ७. ३
 येन देवा अमुरात् ९. १. १७
 येन देवा ज्योतिषा ११. १. ३७
 येन देवा न विवन्ति ३. ३०. ४

येन देवाः स्वराः	४. ११. ६
येन धनेन प्रपणं	३. १५. ५-६
येन महानप्या	१४. १. ३६
येन मृतं रूपयन्ति	५. १९. १४
येन वृक्षं अभ्यमवो	६. ११९. २
येन वेहद् बभूविष्य	३. १३. १
येन सिन्धुं मही	२०. ६३. ९
येन सूर्या सावित्रां	६. ८१. २
येन सोम साहन्त्या	६. ७. २
येन सोमादितिः	६. ७. १
येन हस्तीं वर्चसा	३. १२. ३
येनामिरस्या भूम्या	१४. १. ४८
येनातरन् भूतकृतो	४. १५. २
येना दशमवमश्रियुं	२०. ६३. ८
येनादित्यान् हरि	१३. ३. १७
येना निचक्र आसु	७. ३८. २
येना पावक चक्षसा	१३. २. २१; २०. ४७. १८
येनावपत् सविता	६. ६८. ३
येना श्रवस्ववधरथ	३. ९. ४
येना समुद्रमलजो	२०. ९. ४; ४९. ७
येना सहस्रं वहसि	९. ५. १७
येनासी शुभ आदित्यः	११. १०. ११
ये निष्ठाता ये	१८. २. ३४
येनेन्द्राय समभरः	१. ९. ३
येनेमा विश्वा च्यवना	२०. ३४. ४
येऽन्तरिक्षाज्जुहति	४. ४७. ६
येऽन्तरिक्षे पुण्या	१५. १३. ४
ये पन्थानो बहवो	३. १५. १; ६. ५५. १
ये पर्वताः सोमशृष्टा	३. ११. १०
ये पश्चाज्जुहति	४. ४०. ३
ये पाकसंसं	८. ४. ९
ये पितरो बधूदरां	१४. २. ७३
ये पुण्यानां पुण्या	१५. १३. ८
ये पुस्त्याज्जुहति	४. ४०. १
ये पुरुषे ब्रह्म विदुः	१०. ७. १७
ये पूर्वं वचो गन्ति	८. ६. १४
ये पृथिव्यां पुण्या	१५. १३. २
ये बध्यमानगनु	२. ३४. ३
ये बाहवो या इषवो	११. ९. १
ये बृहत्सामानमा	५. १९. २

ये ब्राह्मणं प्रत्यष्टी	५. १९. ३
ये भक्षयन्तो न	२. ३५. १
येभिः पार्श्वः परि	६. ११२. ३
येभिर्वात इषितः	१०. ८. ३५
ये मा क्रोधयन्ति	४. ३६. ९
येऽमावास्यां रात्रि	१. १६. १
ये मृत्यव एकदातं	८. २. २७
ये यक्ष्मासो अर्भका	१९. ३६. ३
ये युष्यन्ते प्रधनेषु	१८. १. १७
ये रथिनो ये अरथा	११. १०. २४
ये राजानो राजकृतः	३. ५. ७
ये रात्रिमनुतिष्ठ	१९. ४८. ५
ये व आपोऽपामग्नयो	१०. ५. १३
ये बभ्रश्चन्द्रं वहतुं	१४. १. १०
ये वर्मिणो येऽवर्मणो	११. ६०. १३
ये वसाया अदानाय	११. ४. ५१
येवापासः कम्पपासः	५. २३. ७
ये वा दंष्ट्रास्त्वस्विना	२०. ६३९. ३
ये वो देवाः पितरो	१. ३०. १
ये मीहयो यवा	९. ६. १४
ये शालाः परि	८. ६. १०
ये भद्रा धनकाम्या	११. २. ५१
येषामध्येति प्रवसन्	७. ६०. ३
येषां पदचात् प्रपदानि	८. ६. १५
येषां प्रवाजा उत	१. ३०. ४
ये सत्यासो हविः	१८. ३. ४८
ये सर्पिः संखवन्ति	१. १५. ४
ये सहस्रमराजन्ता	५. १८. १०
ये सूर्यान् परिसर्पन्ति	८. ६. २४
ये सूर्यं न तितिसन्द	८. ६. १२
ये सोमासः परावति	२०. १११. ३
येऽस्माकं पितरः	१८. ४. ६८
येऽस्यां स्थ दक्षिणयां	३. २६. २
येऽस्यां स्थ क्षुवावां	३. २६. ५
येऽस्यां स्थ प्रतीच्यां	३. २६. ३
येऽस्यां स्थ प्राच्यां	३. २६. १
येऽस्यां स्थोदीच्यां	३. २६. ६
येऽस्यां स्थोर्ध्वायां	३. २६. ६
ये साक्यं मणि जना	८. ५. ७
येरिन्द्रः प्रकीडते	५. ११. ८

यो अकन्दयत् ८. २. २
 यो अश्वोः परिसर्पति ५. २३. ३
 यो अग्निः क्रव्यात् १२. २. ७
 यो अग्नौ रदो यो ७. ८७. १
 यो अग्रतो रोचनानां ४. १०. २
 यो अन्नयो यः कथ्यो ६. १२७. ३
 यो अद्य देव सूर्य १३. १. ५८
 यो अद्य सेन्यो वधो १. २०. २; ६. ९९. २
 यो अद्य स्तेन आयति ४. ३. ५; १९. ४९. ९
 यो अद्रेभिर् प्रथ० २०. ९०. १
 यो अनिधो दादयद् १४. १. ३७
 यो अन्तरिक्षेण ४. २०. ९
 यो अन्धो यः पुनःसरो ३. १२९. ३
 यो अन्नानो अन्नपातिः १३. ३. ७
 यो अन्धेषु रुभययु० ७. ११६. २
 यो अस्य पारे रजसः ६. ३४. ५
 यो अस्य विश्वजन्मनः ११. ४. २३
 यो अस्य समिधे ६. ७६. ३
 यो अस्य सर्वजन्मनः ११. ४. २४
 यो अस्य स्याद् १२. ४. १३
 यो अस्या ऊधो १२. ४. १८
 यो अस्या ऋचः १२. ४. २८
 यो अस्याः कर्णा० १२. ४. ६
 यो गिरिष्वजायथा ५. ४. १
 योगेयोगे तवसारं १९. २४. ७; २०. २६. १
 यो जात एव प्रथमो २०. ३४. १
 यो जाम्या अप्रथयः २०. १२८. २
 जायमानः पृथिवीं १२. ३२. ९
 यो जिनाति तमन्विच्छ ६. १३४. ३
 योऽतिथीनां स ९. ६. ३०
 योऽथर्वाणं पितरं ४. १. ७
 यो ददाति शिति० ३. १९. ३
 यो दध्रे अन्तरिक्षे १८. ३. ६३
 यो दाधार पृथिवीं ४. ३५. ३
 यो देवाः कृत्यां कृत्वा ४. १८. २
 यो देवो विश्वायसु ३. ११. ४
 यो न इदमिदं २०. १४. ३; ६२. ३
 यो न जीवोऽसि न मृतो ६. ४६. १
 यो नः पाप्मन्न जहासि ६. २६. २
 यो नः शपादश्रपताः ६. ३७. ३; ७. ५९. १

यो नः सुमान् नाम्नो ७. १०८. २
 यो नः क्षीम सुशंसिनो ६. ६. २
 यो नः सोमाभिदासति ६. ६. ३
 यो नस्तायद् दिव्यति ७. १०८. १
 यो नः स्त्रो यो अरणाः १. १९. ३
 योऽनाक्षाक्षो अनभ्यक्षो २०. १२८. ६
 यो नो आग्निर्गाह्यत्यः १९. ३१. २
 यो नो अभिनः पितरो १२. २. ३३
 यो नो अश्वेषु वीरेषु १२. २. १५
 यो नो दिव्यददित्यसतो ४. ३६. २
 यो नो ध्रुवे धनमिदं ३. १०९. ५
 यो नो द्वेयत् पृथिवि १२. १. १४
 यो नो भद्राहमकरः ६. १२८. ४
 यो नो मर्तो मरुतो ७. ७७. २
 यो नो रसं दिव्यति ८. ४. १०
 योऽन्तरिक्षे तिष्ठति ११. २. २३
 योऽप्स्वमिरति १६. १. ७
 योऽभियातो निलयते ११. २. १३
 यो भूतं च भव्यं च १०. ८. १
 यो ममार प्रथमो १८. ३. ३३
 यो मा पाकेन मनसा ८. ४. ८
 यो माभिच्छायमत्येधि ११. १. ५७
 यो मायातुं यातुधाना ८. ४. १६
 यो मारयति प्राणयति १३. ३. ३
 यो यज्ञस्य प्रसा० १३. १. ६०
 यो रक्षांसि निज्वरति ६. ३४. २
 यो रधस्य चोदिता २०. ३४. ६
 यो राजा चर्षणानां २०. ९२. १६; १०५. ४
 यो रायोऽर्वात्ममहा० २०. ६८. १०
 यो रोहितः श्वभः १३. १. २५
 यो व आपोऽग्निराविवेश १६. १. ८
 यो व आपोऽपामम्मा १०. ५. २०
 यो व आपोऽपान्मिः १०. ५. १६
 यो व आपोऽपां भागो १०. ५. १५
 यो व आपोऽपां वत्सो १०. ५. १७
 यो व आपोऽपां वृषभो १९. ५. १८
 यो व आपोऽपा हिरण्य० १०. ५. १९
 यो वा अभिमुवं ९. ५. ३६
 यो वा उद्यन्तं नामतुं ९. ५. ३५
 यो वाचा विवाचो २०. ७३. ६

यो वः शिवतमो १. ५. २
 यो वः शुष्मो हृदयेषु ६. ७३. २
 यो विद्यात् सत १०. १०. २
 यो विद्यात् सूत्रे विततं १०. ८. ३७
 यो विद्यात् ब्रह्म प्रत्यक्षं ९. ६. १
 यो विद्याचपेणि १३. २. २६
 यो विद्याभि विपश्यति ६. ३४. ४
 यो वेतसं हिरण्यं १०. ७. ४१
 यो वेदानुहो ४. ११. ९
 यो वेहतं मन्यमानो १२. ४. ३८
 यो वै कथायाः सत ९. १. २२
 यो वै कुर्नन्तं नामतु ९. ५. ३७
 यो वै तां ब्रह्मणा १०. २. २९
 यो वै ते विद्यादरणा १०. ८. २०
 यो वै नैदाघं नामतु ९. ५. ३१
 यो वै पिग्यन्तं नामतु ९. ५. ३४
 यो वै संयन्तं नामतु ९. ५. ३३
 यो व्यतीरकाण्यत् २०. ९२. १०
 योऽस्मान् द्वेष्टि तं १६. ७. ५
 योऽस्मान् द्वेष्टि यं ७. ८१. ५
 योऽस्मान् ब्रह्मणस्पते ६. ६. १
 योऽस्मांश्चक्षुषा ५. ६. १०
 योऽस्य दक्षिणः कर्णाड्यं १५. १८. ३
 यो हवाहिमरिणात् २०. ३४. ३
 यो हारमा जाशान्यः १९. ४४. २
 यो त ऊरु अष्टौवन्तौ १०. ९. ११
 यो त ओष्ठा ये नासिके १०. ९. १४
 यो ते दत्ता निष्कृते ६. २९. २
 यो मे बलारा निष्ठतः ६. १२७. २
 यो ते बाहू ये दोषणा १०. ९. १९
 यो ते मानौग्ममाजं ८. ६. १
 यो ते श्वानौ यम १८. १. १२
 यो भरद्वाजमवयो ४. २९. ५
 यो सधातिधिमवतो ४. २९. ६
 यो व्याघ्राववस्त्रौ ६. १४०. १
 यो श्यावाश्वमवयो ४. २९. ४
 यश्चान्तु स्वाग्नयो ये ८. १. ११
 यदा मर्कितो अघं १९. ४७. ६
 यक्षांसि लोहितम् ९. ७. १७
 यक्षोहर्णं वाजिनमा ८. ३. १
 अथर्वं ६५

यथानितां रायजिते ६. १३०. १
 यथे अक्षेष्पुपमस्य ६. ३८. ३
 यथद्रव्यभर्तारण्या १८. १. १९
 यथि मे गोपं सविता ४. २५. ५
 यथिमभिर्नभ १३. ४. २, ९
 यथामहं सुहवा ७. ४८. १
 यथन्ये दुन्दुभावा ६. ३८. ४
 यथस्यं वाजपेयं ११. ७. ७
 यथो वरुणस्य १०. ५. ४४
 यथो विश्वजनीनस्य २०. १२७. ७
 यथि मातरुषसे नः १९. ४८. २
 यथिरात्रिमप्रयत्नं १९. ५५. १
 यथिरात्रिमरिप्यन्तः १९. ५०. ३
 यथिभिरस्मा अहभिः १८. १. १०
 यथो माता नभः ५. ५. १
 यथिः प्राप्तिः समाप्तिः ११. ७. २२
 यथा वयं सुमनसः १४. २. ३६
 यारग्धि सवनेषु २०. २३. ४
 यिर्यपदी वृषदती १. १८. ४
 यिर्यस्येव परोशासं ५. १४. ३
 यस्मप्रस्तरणं वषां १४. २. ३०
 यथिरसि रोचोऽसि १७. १. २१
 यजन् परेरुजन् १६. १. २
 यजथ मा वेनश्च मा १६. ३. २
 यत्र एनमिष्वासो १५. ५. १४
 यत्र जलापमेवज २. २७. ६
 यद्रस्य मूत्रमस्य ६. ४४. ३
 यद्रस्यैलचकारिभ्यो ११. २. ३०
 यद्रो वो ग्रीवा अश्वरेत् ६. ३२. २
 यन्दि दर्भ सपत्नान् १९. २९. ३
 यद्वा स्तोह रोहित १३. १. ४
 यत्परं वयोवयः १९. १. ३
 यत्तोरनापूषः ६. २१. ३
 यत्तर्नः सधमाद २०. १२२. १
 यन्भासीदनुदर्थी १४. १. ७
 योचसे दिवि रोचसे १३. २. ३०
 रोहण्यसि रोहणी ४. १२. १
 रोहितः कालो अभवद् १३. २. ३९
 रोहिते यावाद्युधिवा १३. १. ३७
 रोहितेभ्यः स्वाहा १९. २३. २३

रोहितो दिवमारुहन् १३. १. २६; २. २५
 रोहितो यावापृथिवी अर्हन् १३. १. ७
 रोहितो यावापृथिवी जजान १३. १. ६
 रोहितो यज्ञस्य जनिता १३. १. १३
 रोहितो यज्ञं व्यदधाद् १३. १. १४
 रोहितो लोको अभवद् १३. २. ४०
 रोहिम शरदः शतम् १९. ६७. ४
 लाद्रलं पवीरव० ३. १७. ३
 लोम लोम्ना सं कल्पया ४. १२. ५
 लोमान्यस्य सं छिन्धि १२. ५. ६८
 लोहितेन स्वधितिना ६. १४१. २
 वच्यस्व रेभ वच्यस्व २०. ११७. ४
 वज्रापवसायः २०. ४८. ३
 वज्रेण शतपर्वणा १२. ५. ६६
 वज्रो धावन्ती-वैश्वानर १२. ५. १८
 वःसो विराजो वृषभो १३. १. ३३
 यध्रयस्ते खानितारो ४. ६. ८
 वनस्पतिः सह देवैः १२. ३. १५
 वनस्पतीन् वानस्पत्यान् ८. ८. १४; ११. ९. २४
 वनस्पतेऽव सृजा ५. २७. ११
 वनस्पते वीड्वज्रो हि ६. १२५. १
 वनस्पते स्तीर्णेमा १२. ३. ३३
 वनिष्ठा नाव गृह्णन्ति २०. १३१. ९
 वने न वा यो न्यपायि २०. ७६. १
 वनोति हि सुन्वन् २०. ६७. १
 वयं शूरेभिरस्तुभिः १०. ७०. २०
 वयं घ त्वा सुतावन्त २०. ५२. १; ५७. १४
 वयं जयेम त्वया ७. ५०. ४
 वयं तदस्य संभृतं ७. ९०. २
 वयमिन्द्र त्वायवो २०. १८. ४; २३. ७
 वयसु त्वा तदिदर्या २०. १८. १
 वयसु त्वामपूर्व्य २०. १४. १; ६२. १
 वयमेनमिदा २०. ९७. १
 वयो न वृक्षं सुपला० २०. १७. ४
 वरणेन प्रव्यथिता १०. ३. ९
 वरुणो वारयाता ६. ८५. १; १०. ३. ५
 वराहो वेद वीरुधं ८. ७. २३
 वरुणं त आदित्य० १९. १८. ४
 वरुणस्य भाग स्य १०. ५. १०

वरुणोऽपामधिपतिः ५. २४. ४
 वरुणो मादित्यैः १९. १७. ४
 वरुणो याति वस्वभिः २०. १३१. ३
 वचं आ धेहि मे १९. ३७. २
 वर्चसा मां पितरः १८. ३. १०
 वर्चसा मां समनक्तु १८. ३. ११
 वर्चसो यावापृथिवी १९. ५८. ३
 वर्म महामयं मणिः १०. ६. २
 वर्म मे यावापृथिवी ८. ५. १८; १९. २०. ४
 वयं वन्दे सुभगे १९. ४९. ३
 वयमाज्यं ग्रंथो १३. १. ५३
 वर्ष वनुष्यापि १२. ३. ५३
 ववक्ष इन्द्रो अमि० २०. ७७. ५
 वंशानां ते नहानां ९. ३. ४
 वशा चरन्तां बहुधा १२. ४. २९
 वशा दधामिमा० २०. १३६. १३
 वशा द्यौर्वशा पृथिवी १०. १०. ३०
 वशां देवा उप जीवन्ति १०. १०. ३४
 वशा माता राजन्यस्य १०. १०. १८; १२. ४. ३३
 वशमिवायुतम् १०. १०. २६
 वशा यज्ञं प्रत्य० १०. १०. २५
 वशाया दुग्धं पीत्वा १०. १०. ३१
 वशायाः पुत्रमा २०. १३०. १५
 वषट्कारेणास्त्रा० १५. १४. १८
 वषट् ते पूषन्नस्मि० १. ११. १
 वषड्बुतेभ्यो वष० ७. ९७. ७
 वसवस्त्वा दक्षिणतः १०. ९. ८
 वसोरिन्द्रं वसुपतिं २०. ७१. १५
 वसोर्या धारा मधुना १२. ३. ४१
 वस्योभूयाय वसुमान् १६. ९. ४
 वाहस आसन् नसोः १९. ६०. १
 वाचमष्टापदीमहं २०. ४४. १
 वाचस्पत ऋतवः १३. १. १८
 वाचस्पते पृथिवी १३. १. १७
 वाचस्पते सौमनसं १३. १. १९
 वाजस्य नु प्रसवे ३. २०. ८; ७. ६. २
 वाजेषु सासहिमेव २०. १९. ६
 वाञ्छ मे तन्वं पादौ ६. ९. १
 वात इव वृक्षाभि० १०. १. १७
 वातरहा भव वाजिन् ६. २२. १

वर्णानुक्रमसूची ।

[५१५]

वार्त ब्रूमः पर्जन्यं ११. ६. ६
 वाताज्जातो अन्तरिक्षाद् ४. १०. १
 वातात् ते प्राणमविदं ८. २. ३
 वानस्पत्यः संश्रुतः ५. २१. ३
 वानस्पत्या प्रावाणो ३. १०. ५
 वायुं तेऽन्तरिक्षं १९. १८. २
 वायुरन्तरिक्षस्य ५. २४. ८
 वायुरन्तरिक्षेण १९. १९. २
 वायुरभिन्नाणां ११. १०. १६
 वायुरेनाः समाकरत् ६. १४१. १
 वायुर्मान्तरिक्षेण १९. १७. २
 वायोः पृतः पवित्रेण ६. ५१. १
 वायोः सवितुर्विदधानि ४. २५. १
 वायो यत् ते तपस्तेन २. २०. १
 वायो यत् ते तेजस्तेन २. २०. ५
 वायो यत् तेऽर्चिस्तेन २. २०. ३
 वायो यत् ते शोचिस्तेन २. २०. ४
 वायो यत् ते हरस्तेन २. २०. २
 वारिदं वारयातै वरणां ४. ७. १
 वार्णं त्वा यव्याभिः २०. १००. २
 वार्जहत्याय शनसे २०. १९. १
 वार्षिकावेनं मासौ १५. ४. ९
 वार्षिकौ मासौ गोप्तारौ १५. ४. ८
 वावाता च महिषी २०. १२८. ११
 वावृधानस्य ते वेयं २०. २७. ६
 वावृधानः दावसा ५. २. २; २०. १०७. ५
 वासन्तावेनं मासौ १५. ४. ३
 वासन्तौ मासौ गोप्तारौ १५. ४. २
 वि आस्थ्याः पशवः ३. ३१. ३
 पि चिद् वृत्रस्य दौघतो २०. १०७. ३
 विचिन्वतीमाकि. ४. ३८. २
 वि जिहृष्व बार्ह. ५. २५. ९
 वि जिहृष्व लोकं. ६. १२१. ४
 विजेषकृदिन्द्र ४. ३१. ५
 वि ज्योतिषा बृहता ८. ३. २४
 वि तर्तुर्यन्ते मघवन २०. ८५. ४
 विततौ किरणौ द्वौ २०. १३३. १
 वि तिष्ठन्चं मरुतो ८. ४. १८
 वि तिष्ठन्तां मातुः १४. २. २५
 वि ते भिनाधि मेहनं १. ११. ५

*

वि ते मदं मदावति ४. ७. ४
 वि ते मुन्नामि रशनां ७. ७८. १
 वि ते हनव्यां शरणिं ६. ४३. ३
 वि त्वा ततस्ते मिथुना २०. ७६. २; ७५. १
 विदुष्टे अस्य वीर्यस्य २०. ७५. २
 विदेवस्त्वा महानं २०. १३६. १४
 वि देवा जरसा ३. ३१. १
 विद्य ते समे नाम ७. १२. २
 विद्य ते सर्वाः परिजाः १९. ५६. ६
 विद्य ते स्वप्न जनित्रमभूत्याः १६. ५. ५
 विद्य ते स्वप्न जनित्रं प्राणाः १६. ५. १
 विद्य ते स्वप्न जनित्रं देवं ६. ४६. २; १६. ५. ८
 विद्य ते स्वप्न जनित्रं निर्ऋत्याः १६. ५. ४
 विद्य ते स्वप्न जनित्रं निर्ऋत्या १६. ५. ६
 विद्य ते स्वप्न जनित्रं पराभूत्याः १६. ५. ७
 विद्य वै ते जायान्य ७. ७६. ५
 विद्या शरस्य पितरं चन्द्रं १. ३. ४
 विद्या शरस्य पितरं पर्जन्यं १. २. १; ३. १
 विद्या शरस्य पितरं मित्रं १. ३. २
 विद्या शरस्य पितरं वरुणं १. ३. ३
 विद्या शरस्य पितरं सूर्यं १. ३. ५
 विद्या हि त्वा धनंजयं २०. २४. ६
 वि शामेपि रजः १३. २. २२; २०. ४७. २९
 विद्यापच वा अरिष्याथ ११. ८. २३
 विष्णुजिह्वा महतो २. ७. ३
 विष्णुत् पुंसली स्तनविलुः १५. २. २९
 विद्योतमानः प्रति ९. ६. (५) ७
 विद्रधस्य बलासस्य ६. १२७. १
 विधुं ददाणं सलिलस्य ९. १०. ९
 विध्य दर्भं सपत्नान् १९. २८. १०
 विध्याम्यासां प्रथमां ७. ७४. २
 वि न इन्द्र मृधो जहि १. २१. २
 विपदिचतं तरणि १३. २. ४
 विभिन्ना पुरं शयं २०. ९१. ५
 विभिन्दुती शतशाखा ४. १९. ५
 विभ्राजं ज्योतिषा २०. ६२. ७
 वि मिमीष्व पयस्वतीं ३३. १. २७
 विमृगवरां वृषिवां १२. १. २९
 विमोकथ्य मार्गपविथ १६. ३. ४
 वि य ओर्णात् पृथिवां १३. ३. २२

वि रक्षो वि मृषो १. २१. ३
 विराजश्च वै स १५. ६. २४
 विराजान्वाचाजमति १५. १४. १०
 विराडग्रे समभवद् १९. ६. ९
 विराद् वा इदमप ८. १०. १
 विराद् वाविराद् ९. १०. २४
 वि रोहितो अमृषद् १३. १. ८
 वि लपन्तु यातुधाना १. ७. ३
 विलिप्ति या बृहस्पते १२. ४. ४६
 विलिप्या बृहस्पते १२. ४. ४४
 विलोहितो अपि० १२. ४. ४
 विवस्वानो अभयं १८. ३. ६१
 विवस्वानो अमृतले १८. ३. ६२
 विवाहो ज्ञातीन्तर्वाज १२. ५. ४४
 विशतिः स्वाहा १९. २३. १७
 विशांविशं मपवा २०. १७. ६
 विशां च वै स १५. ८. ३
 विश्वकर्माणं ते १९. १८. ७
 विश्वकर्मा मा सत० १९. १७. ७
 विश्वजित् कल्याण्ये ६. १०७. ३
 विश्वजित् प्रायमाण्ये ६. १०७. १
 विश्वबलस्तस्यायस्य १९. ३८. ०
 विश्वमन्यामभीवार १. २२. ८
 विश्वंभर-विर्धिन २. १६. ५
 विश्वंभरा वसुधानो १२. १. ६
 विश्वं वायुः स्वर्गो ९. ७. ४
 विश्वरूपं चतुरक्षं २. ३२. २
 विश्वरूपां सुभगां ६. ५९. ३
 विश्वव्यचा घृतपृष्ठो १२. ३. १९
 विश्वव्यचाधर्मो ९. ७. १५
 विश्वसं मातरं १२. १. १७
 विश्वाः वृत्तना अभिभू० २०. ५४. १
 विश्वानि शक्नो नयाणि २०. ७७. ६
 विश्वान् देवानिदं ११. ६. १९
 विश्वान्येवास्य १५. ३. ११
 विश्वामित्र जमदग्ने १८. ३. १६
 विश्वाहा ते सदमिद् ३. १५. ८
 विश्वे देवा उपरिष्टाद् ८. ८. १३
 विश्वे देवा मक्षतः ६. ४७. १
 विश्वे देवा वसवो १. ३०. १

विश्वेषु हि त्वा सवनेषु २०. ७२. १
 विषं गवां यातुधाना ८. ३. १६
 विषं प्रयस्यन्ती १२. ५. ३१
 विषमेतद् देवशतं ५. १९. १०
 विषमेवास्याप्रियं ८. १०. (६) ४
 विषाणा पाशान् वि ६. १२१. १
 विषासहिं सहमानं १७. १. १-५
 विषासह्यै स्वाहा १९. २३. २७
 विषितं ते वस्तिविलं १. ३. ८
 विष्णु विश्वा अरातयो २०. ९५. ४
 विष्णुच्येतु क्रुन्तती १. २७. २
 विष्णुष्टदिन्द्रो अमते० २०. १७. ३
 विषेण भृगुरावतः ८. ३. २३
 विष्टारिणमोदनं ४. ३४. ३-४
 विष्णुर्गुनकतु बहुधा ५. २६. ७
 विष्णुर्गोनिं कल्पयतु ५. २५. ५
 विष्णोः कर्माणि ७. २६. ६
 विष्णोः क्रमोऽसि १०. ५. २५-३५
 विष्णोर्गुं कं प्रा वोचं ७. २६. १
 विष्वस्यो अस्मच्छरवः १. १९. २
 विसर्पस्यं विदधस्य ९. ८. २०
 विदहो नाम ते पिता ६. १६. २
 वि हि सोतोर्गच्छत २०. १२६. १
 विददथं वेमनस्यं ५. २१. १
 वीदं मध्यमवा० १९. ४४. ७
 वीमां मात्रां मिमीमहे १८. २. ४१
 वीमे देवा अकंसत २०. १३५. ४
 वीमे यावापृथिवी ३. ३१. ४
 वीळु चिदारजलुभिः २०. ७०. १
 वीहि स्वमाहुति ६. ८३. ४
 वृकश्चिदस्य वारणः २०. ९७. २
 वृक्षं यद्रावः परि० १. २. ३
 वृक्षं वृक्षमा रोहसि ५. ५. ३
 वृथ प्र वृथ सं १२. ५. ६२
 वृथ दर्भं सपत्नान् १९. २८. ७
 वृषणं त्वा वयं २०. १०२. ३
 वृषभं वाजिनं वयं ७. ८०. २
 वृषभो न तिग्मशूरो २०. १२६. १५
 वृषभोऽसि स्वर्ग ११. १. ३५
 वृषाक्षपायि देवति २०. १२६. १३

नृषा न कुम्हः पतयद् २०. १७. ८
 नृषा मतीनां पवते १८. ४. ५८
 नृषा मे रवो नभसा ५. १३. ३
 नृषायमाणो अवृणोत २. ५. ७
 नृषा यूथेव वंसगः २०. ७०. १४
 नृषा वृष्णे दुहुहे १८. १. १८
 नृषासि त्रिष्टुप् छन्दा ६. ४८. ३
 शृषेन्द्रस्य शृषा ६. ८६. १
 नृषेव यूथे सहसा ५. १०. ३
 नृषो अग्निः समिधयते २०. १०२. २
 वेत्था हि निर्मतीनां २०. ६६. ३
 वेद आस्तरणं ब्रह्म १५. ३. ७
 वेद तत् ते अमर्य १३. १. ४४
 वेद वै रात्रि ते नाम १९. ४८. ६
 वेदः स्वस्तिर्हृषणः ७. २८. १
 वेदाहं पयस्वन्तं ३. २४. २
 वेदाहं सप्त प्रवतः १०. १०. ३
 वेदाहं सप्त विततः १०. ८. ३८
 वेदिष्टे चर्म भवतु १०. ९. २
 वेदि भूमिं कल्पयित्वा १३. १. ५२
 वेनस्तत् पश्यत् परमं २. १. १
 वैकृतेनेभ्येन ५. ८. १
 वैद्याग्नौ माणिर्वाहयो ८. ७. १४
 वैरं विकृत्यमाना २०. ५. २८
 वैरपस्य च वै स १५. २. २०
 वैरुपाय च वै स १५. २. १९
 वैरस्यतः कृणवद् ६. ११६. २
 वैश्वदेवीं ह्युच्यसे १२. ५. ५३
 वैश्वदेवीं वर्चस आ १२. २. ७८
 वैश्वानरः पविता ६. ११९. ३
 वैश्वानरस्य दंष्ट्राभ्यां १०. ५. ६३
 वैश्वानरस्य प्रतिमा ८. ९. ६
 वैश्वानरस्यैर्न दंष्ट्रयोः १६. ७. ३
 वैश्वानराय प्रति ६. ११९. २
 वैश्वानरीं वर्चस आ ६. ६२. ३
 वैश्वानरीं सूनुतामा ६. ६२. २
 वैश्वानरो हविरिदं १८. ४. ३५
 वैश्वानरो न आगम ६. ३५. २
 वैश्वानरो न ऊतये ६. ३५. १
 वैश्वानरोऽतिरसां ६. ३५. ३

वैश्वानरो रश्मिभिः ६. ६२. १
 व्यचस्वतीर्हविया ५. १२. ५
 व्यन्तरिक्षमति २०. २८. १: १२. २
 व्यधात् ते ज्योतिः ८. १. २१
 व्यस्यं मित्रावरुणां ३. २५. ६
 व्याकरोमि हविया १२. २. ३२
 व्याकृतय एषाम् ३. २. ४
 व्याघ्रं दत्ततां वयं ४. ३. ४
 व्याघ्रेऽह्यजनिष्ट वीरो ६. ११०. ३
 व्याघ्रो अपि वैयाघ्रे ४. ८. ४
 व्यानलिन्द्रः पृतनाः २०. ७६. ८
 व्याप पुरुषः २०. १३१. १७
 व्यात्यो पवमानो ३. ३१. २
 व्रजं कृणुवं स हि १९. ५८. ४
 व्रतेन त्वं व्रतपते ७. ७४. ४
 व्रात्य आसीदोय १५. १. १
 व्रात्याभ्यां स्वाहा १९. २३. २५
 व्रीहिमतं यवमत्तं ६. १४०. २
 वां रुदाः शं वसवः १९. ९. ११
 वाकृधुसं नक्षत्राणि ६. १२८. १
 वाक बलिः २०. १३१. १३
 वाकमयं धूममाराद् ९. १०. २५
 वाक्करी रथ पशवो १६. ४. ७
 वाक्को वाचमशृष्टा २०. ४९. २
 वाक्को वाचमशृणुहि २०. ४९. ३
 वाग्युषु शचीपत २०. ११८. १
 वाङ्मनामोवागमति ४. १०. ३
 वाचीप इन्द्र पुरुकुद २०. २१. ३
 वां च नो मयश्च नो ६. ५७. ३
 वाणश्च मा जज्ञिदश्च १. ४. ५
 वातं या भेषजानि ६. ४४. २
 वातं वा भारती शवः २०. १३१. ४
 वातं वीरानजनयः १९. ३६. ४
 वातं सहस्रमयुतं १०. ८. २४
 वास्तकाण्डे दुःश्चवनः १९. ३२. १
 वातं कंसा वातं दोगधारः १०. १०. ५
 वातं च न प्रहरन्तो १९. ४६. ३
 वातं च मे सहस्रं च ५. १५. ११
 वातं जीव शरदो ३. ११. ४: २०. १६. ९
 वातधारं वायुमर्क १८. ४. २९

शतं ते दर्भं वर्माणि १९. ३०. २
 शते तेऽयुतं हायनान् ८. २. ११
 शतमहं दुर्णमर्नानां १९. ३६. ६
 शतमाश्वा हिरण्ययाः २०. १३१. ५
 शतयार्जं स यजते ९. ४. १८
 शतवारो अर्नानिशद् १९. ३६. १
 शतस्य धमनीनां १. १७. ३
 शतहस्त समाहार ३. २४. ५
 शतानीका हेतयो २०. ५१. ४
 शतार्नके प्र जिगाति २०. ५१. २
 शतापाष्टां नि गिरति ५. १८. ७
 शतेन पादौरमि ४. १६. ७
 शतेन मा पारं पाहि ४. १९. ८
 शत्रूपाध्नीपाडमि० ५. २०. ११
 शं त आपो धन्वन्त्याः १९. २. २
 शं त आपो हैमवतीः १९. २. १
 शं तप माति तपो १८. २. ३६
 शन्तिवा सुरभिः स्योना ११. १. ५९
 शं ते अमिः सहाङ्गिः २. १०. २
 शं ते नोहारो भवतु १८. ३. ६०
 शं ते वातो अन्तरिक्षे २. १०. ३
 शं ते हिरण्यं शमु १४. १. ४०
 शं न आपो धन्वन्त्याः १. ६. ४
 शं न इन्द्राग्नी भवतां १९. १०. १
 शं न इन्द्रो वसुभिः १९. १०. ६
 शं नः सत्यस्य पतयो १९. ११. १
 शं नः सूर्य उरुचक्षा १९. १०. ८
 शं नः सोमो भवतु १९. १०. ७
 शं नो अमिज्योतिः १९. १०. ४
 शं नो अज एकपाद् १९. ११. ३
 शं नो अदितिर्भवतु १९. १०. ९
 शं नो प्रहाथाभ्रमसाः १९. ९. १०
 शं नो देवः सविता १९. १०. १०
 शं नो देवा विष्टदेता १९. ११. २
 शं नो देवां प्रश्निर्गर्भं २. २५. १
 शं नो देवांरमिष्टय १. ६. १
 शं नो यावाग्रुषिवां १९. १०. ५
 शं नो धाता शमु १९. १०. ३
 शं नो भगः शमु नः १९. १०. २

शं नो भयन्त्वपः २. ३. ६
 शं नो भूमिर्वेद्यमाना १९. ९. ८
 शं नो मित्रः शं वरुणः १९. ९. ६-७
 शं नो वातो वातु शं ७. ६९. १
 शसारभितु शपथो० २. ५. ७
 शफेन इव ओहते २०. १३१. ७
 शममयः समिद्धा १८. ४. १२
 शममे पश्चात् तप शं १८. ४. ११
 शमीमाश्वत्थ आरुढः ६. ११. १
 शं मे परस्मै गात्राय १. १२. ४
 शम्या ह नाम दधिषे १९. ४९. ७
 शयो हत इव २०. १३१. १७
 शरदे त्वा हेमन्ताय ८. २. २२
 शरव्या मुखेऽपि० १२. ५. २५
 शर्कराः सिकता अश्मानः ११. ७. २१
 शर्म यच्छत्वोषधिः ६. ५९. २
 शर्म वमंतदा हरास्यै १४. २. ११
 शर्व एनमिष्वास १५. ५. ५
 शर्वः कुडः पिश्यमाना १२. ५. ३६
 शल्याद्विषं निरवोचं ४. ६. ५
 शवसा ह्यसि श्रुतो १८. १. ३८
 शाचिगी शाचिपूजनाय २०. ५. ६
 शान्ता यौः शान्ता वृषिबी १९. ९. १
 शान्तानि पूर्वरूपाणि १९. ९. २
 शान्तो अमिः क्रम्यात् ३. २१. ९
 शारदावेनं मासौ १५. ४. १२
 शारदौ मासौ गोमारौ १५. ४. ११
 शास इत्या महां असि १. २०. ४
 शिशुमारा अजगराः ११. १. २५
 शिक्षेयमस्मै दित्स्यं २०. १७. २
 शिक्षेयमिन्मह्यते २०. ८९. २
 शिखिभ्यः स्वाहा १९. २२. १५
 श्रित्तिपदी सं यतु ११. १०. ६
 श्रित्तिपदी सं पततु ११. १०. २०
 शिप्रिन् वाजानां पते २०. ७४. १
 शिरो हस्तावयो ११. ८. १५
 शिला भूमिर्दमा १२. १. २६
 शिवः कपोत इवितो ६. २७. २
 शिवां रात्रिमनुसृत्य १९. ४९. ५
 शिवानमीनप्लुषदो १६. १. १३

शिवान्तर्यामस्त० १४. २. १३
 शिवा नः शंतमा भव ७. ६८. ३
 शिवा भव पुरोभ्यां ३. २८. ३
 शिवाभिष्टे हृदय ३. २९. ६
 शिवास्त एका अशिवास्त ७. ४३. १
 शिवास्ते सन्दीपयः ८. २. १५
 शिवे ते स्तां यावावृथिवा ८. २. १४
 शिवेन मा चक्षुषा १. ३३. ४; १६. १. १२
 शिवो वो गोष्ठो भवतु ३. १४. ५
 शिवौ ते स्तां ग्रीहि ८. २. १८
 शीर्षेयि शीर्षामयं ९. ८. १
 शीर्षपर्वतं नस्वतो १०. १. २
 शीर्षलोकं तृतीयकं १२. ३२. १०
 शीर्षामयमुपहृत्या ५. ४. १०
 शुकेषु (सुकेषु) ते हरिमाणं १. २२. ४
 शुक्ं वहन्ति हरयो १३. ३. १६
 शुक्रोऽसि आजोऽसि २. ११. ५; १७. १. २०
 श्वा विद्धा व्योषया ३. २५. ४
 शुचौ ते चक्रे याला १४. १. १२
 शुद्धा न आपस्तन्वे १२. १. ३०
 शुद्धाः पूता योपितो ६. १२२. ५; ११. १. १७, २७
 शुनं बाहाः शुनं नरः ३. १७. ६
 शुनं सुकाला वि तुदन्तु ३. १७. ५
 शुनं हुवेम मषवान् २०. ११. ११
 शुनासीरिह स्म मे ३. १७. ७
 शुने कोट्रे मा शरीराणि ११. २. २
 शुम्भनी यावावृथिवा ७. ११२. १; १४. २. ४५
 शुम्भन्तां लोकाः १८. ४. ६७
 शुम्भित्तमं न ऊतये २०. २०. १; ५७. ४
 शुष्यतु मयि ते हृदयं ६. १३९. १
 शूद्रकृता राजकृता १०. १. ३
 शूर्पं पवित्रं तुषा ९. ६. १६
 शृङ्ग उत्पन्न २०. १३०. १३
 शृङ्गं धमन्त आसते २०. १२९. १०
 शृङ्गाभ्यां रक्ष ऋपति ९. ४. १७
 शृङ्गाभ्यां रक्षो नृदते १९. ३६. २
 शृतमजं शृतया ४. १४. ९
 शृतं त्वा हव्यमुप ११. १. २५
 शेरभक शेरभ २. २४. १
 शेवृधक शेवृध २. २४. २

शैशिरावेनं मासौ १५. ४. १८
 शैशिरौ मासौ गोमरौ १५. ४. १७
 शोचयामसि ते हार्दि ६. ८९. २
 श्याममयोऽस्य ११. ३. ७
 श्यामथ त्वा मा श्वलः ८. १. ९
 श्यामा सरूपं करणां १. २४. ४
 श्यावदत्ता कुनखिना ७. ६५. ३
 श्यावादवं कृष्णमासितं ११. २. १८
 श्येनः क्रोडोऽन्तरिक्षं ९. ७. ५
 श्येनोपती सा २०. १२९. १९
 श्येनो नृचक्षा दिव्यः ७. ४१. २
 श्येनोऽसि गायत्रच्छन्दा ६. ४८. १
 श्येनो हव्यं नयत्वा ३. ३. ४
 श्येतस्य च वै स १५. २. २८
 श्येताय च वै स १५. २. २७
 श्रद्धा पुंथली मित्रो १५. २. ५
 श्रद्धाया दृढिता तपसो ६. १३३. ४
 श्रेमेण तपसा सृष्टा १२. ५. १
 श्रातं मय्य ऊचिनि ७. ७२. ३
 श्रातं हविरां श्विन्द्र ७. ७२. २
 श्राम्यतः पचतो विद्धि ११. १. ३०
 श्रायन्त इव सूर्यं २०. ५८. १
 श्रियं च वा एष ९. ६. ३६
 श्रुतं च विश्रुतं च १५. २. ३०
 श्रुत्कर्णाय कवये १९. ३. ४
 शुधी नो श्यने सदने १८. १. २५
 श्रेवांसमेनमात्मनो १५. १०. २
 श्रेयःकेतो बहुजित् ५. २०. १०
 श्रेष्ठमसि भेषजानां ६. २१. २
 श्रोत्रमसि श्रोत्रं मे दाः २. १७. ५
 श्रद्धायां श्लक्ष्णिकायां २०. १३३. ५
 श्वन्वतीरप्सरसो ११. ९. १५
 श्वेनैकः कपिरिवैकः ४. ३७. ११
 पद् त्वा पुच्छाम ऋषयः ८. ९. ७
 पद् च मे पष्टिद्व मे ५. १५. ६
 पडाहुः शीतान् पड ८. ९. १७
 पड जाता भूता ८. ९. १६
 पट्टचेभ्यः स्वाहा १९. २३. ३
 पष्टिद्व पद् च रेवति १९. ४७. ४
 पथ्यां शारसु १२. ३. ३४

पछाय स्वाहा १९. २२. २
 षोडशैर्भ्यः स्वाहा १९. २३. १३
 स् इच्छकं सघाषते २०. ११९. १२
 स इत् तत् स्तोत्रं हरति १४. १. ३०
 स इद् व्याघ्रो भवति १८. ५. १२
 स इषुहस्तैः ऋ निय० १९. १३. ४
 स ई सत्येभिः सखिभिः २०. ९१. ७
 स उत्तमां दिशमनु १५. ६. ७
 स उत्तिष्ठ प्रेहि ४. १२. ६
 स उदतिष्ठत् स १५. २. १, ९, १७, २५
 स उपहृत उपहृतः ९. ६. ६०
 स उपहृतः पृथिव्यां ९. ६. ५५
 स उपहृतो दिवि ९. ६. ५७
 स उपहृतो देवेयु ९. ६. ५८
 स उपहृतोऽन्तरिक्षे ९. ६. ५६
 स उपहृतो लोकेषु ९. ६. ५९
 स ऊर्ध्वा दिशमनु १५. ६. ४
 स एकप्रात्योऽभवत् १५. १. ६
 स एतं सविता १३. ४. १
 स एव मृत्युः सोऽमृतं १३. ४. २५
 स एव सं भुवनानि १९. ५३. ४
 संयतं न वि ष्यद् १०. ४. ८
 सं राजानो अगुः १९. ५७. २
 सं वः पृथ्व्यन्ता ६. ७४. १
 सं वः सुजल्वर्यमा ३. १४. २
 संवत्सरं शशयाना ४. १५. १३
 संवत्सरस्य प्रतिमा ३. १०. ३
 संवत्सरीणं पर्यः ८. ३. १७
 संवत्सरीणां मरुतः ७. ७७. ३
 संवत्सरो रथः परि० ८. ८. २३
 संवननी समुप्यला ६. १३९. ३
 सं वर्चसा पयसा ६. ५३. ३
 संवसव इति वो ७. १०९. ६
 सं विशन्तिवह पितरः १८. २. २९
 सं वो गेष्टेन सुषदा ३. १४. १
 सं वो मर्नासि सं ३. ८. ५; ६. ९४. १
 सं वोऽवन्तु सुदानवः ४. १५. ७
 संशितं म इदं ब्रह्म ३. १२. १
 सं सं स्रवन्तु नद्यः १९. १. १
 सं सं स्रवन्तु पशवः २. २६. ३

सं सं स्रवन्तु सिन्धवः १. १५. १
 संसमिश्रुवसे वृष० ६. ६३. ४
 संसिचो नाम ते देवा ११. ८. १३
 सं सिन्धामि गवां २. २६. ४
 संसृष्टं धनमुभयं ४. ३१. ७
 सं हि वातेनागत १०. १०. १४
 सं हि शार्पाण्यग्रं १०. ४. १९
 सं हि सूर्येणागत १०. १०. १५
 सं हि सोमिनागत १०. १०. १३
 संहोत्रं स्म पुरा नारी २०. १२६. १०
 सखाय आ शिषामहे १८. १. ३७
 सखायाविव सचा० ६. ४२. २
 सखासावस्मभ्यं १. २६. २
 स प्राक्षाः पाराय्मा १६. ८. ३
 सघाषते गोर्माया २०. १२९. १३
 स घा नो देवः सविता ६. १. ३
 स घा नो योग आ २०. ६९. १
 संकर्षन्तो करुकरं ११. ९. ८
 संकशुको विकशुको १२. २. १४
 सं काशयामि वहतुं १४. २. १९
 संकन्दनः प्रवदो ५. २०. ९
 संकन्दनेनानिसिषेण १९. १३. ३
 सं क्रामतं मा जहीतं ७. ५३. २
 सं क्रोशतामेनान् ८. ८. २१
 संख्याता स्तोकाः पृथिवीं १२. ३. २८
 सं गच्छस्व पितृभिः १८. ३. ५८
 सं गोभिराश्रितो २०. १६. २
 सं गोमदिन्द्र वाजवद् २०. ७१. १३
 स चातिष्ठजेज्जहुयात् १५. १२. ३
 सचेतसो द्रुहणो ४. २९. २
 स जत्रिडस्य महिमा १९. ३४. ५
 सं चेष्यस्वामे प्र च २. ६. २
 सं चेष्ययाथो अश्विना २. ३०. २
 सं चोदय चित्रमर्वाग् २०. ७१. ११
 संजग्माना अभिभूयोः ३. १४. ३
 संजयन् प्रतना ऊर्ध्वम् ५. २०. ४
 सं जानीध्वं सं पृथ्यध्वं ६. ६४. १
 सं जानामहे मनसा ७. ५२. २
 संजीवा स्थ सं जीव्यासं १२. ६९. ३
 संरूपनं वो मनसो ६. ७४. २

संज्ञानं नः स्वेभिः ७. ५२. १
 स ताम्रिकान्तसं १०. १. ६
 स तौ प्र वेद स उ तौ १९. १. ७
 सतो ह्योता न श्रुत्वियः २०. २३. २
 स दिशोऽनु व्यचलत् १५. ६. २२
 सदासि रण्वो यवसेव १८. १. २२
 सत्यजितं शपथं ४. १७. २
 सत्यं चर्तं च चक्षुषी ९. ५. २१
 सत्यमहं गभीरः ५. ११. ३
 सत्यं बृहद्वत्सुपं ११. १. १
 सत्याय च तपसे १२. ३. ४६
 सत्यामाशिषं कृणुता २०. ९१. ११
 सत्ये अन्यः समाहितो १३. १. ५०
 सत्येनावृता धिया १२. ५. २
 सत्येनोत्तमिता भूमिः १४. १. १
 सत्येनोर्ध्वस्तपति १०. ८. १९
 सत्रासाहं वरेण्यं २०. ११. ८
 स त्वं न इन्द्र वाजेभिः २०. ४६. ३
 स त्वं नक्षिप्र वज्रं २०. ९८. २
 सदान्वाक्षयणमसि २. १८. ५
 स देवानामीशां १५. १. ५
 सणश्चिन्तु ते मघवन् २०. ३७. ९
 सद्यो जातो व्यमिमां ५. १२. ११
 स धाता स विधर्ता १३. ४. ३
 सघ्नीचीनान् वः ३. ३०. ७
 स ध्रुवां दिशमनु १५. ६. १
 स न इन्द्र शिवः २०. ७. ३
 स नः पभिः पारयाति २०. ४६. २
 स नः पिता जनिता २. १. ३
 स नः सिन्धुमिव ४. ३३. ८
 सनातनमेनमाहुः १०. ८. २३
 सना ता त इन्द्र २०. ३७. ६
 सनादग्रे मृणसि ५. २९. ११; ८. ३. १८
 सन्नुच्छिष्टे असंशोभौ ११. ७. ३
 सनेमि चक्रमजरं ९. ९. १४
 स नो ददातु तां ६. ३३. ३
 स नो निधुभिः पुरुषत २०. ३६. ११
 स नो भयः परि वृणक्तु ११. २. ८
 स नो रक्षतु जग्निञ्चो १९. ३५. २
 स नो वृषक्षमुं चरं २०. ७०. १२
 अथर्वं ६६

सं ते मज्जा मज्जा ४. १२. ३
 सं ते शार्ङ्गः कपालानि ९. ८. २२
 सं ते हन्मि दत्ता दतः ६. ५६. ३
 सं त्वा नष्टामि पयसा १४. २. ७०
 संदानं वो बृहस्पतिः ६. १०३. १
 संदेशानां पलदानां ९. ३. ५
 स पचामि स ददामि ६. १२३. ४
 सपलक्षयणं दध्ने १९. ३०. ४
 सपलक्षयणमधि २. १८. २
 सपलक्षयणो वृषाभिः १. २९. ६
 सपलहन्मृषभं ९. १. १
 सपलहा शतकाण्डः १९. ३२. १०
 स परमां दिशमनु १५. ६. १३
 सप्तशृणो नभ्यावर्ते १०. ५. ३९
 सप्त क्षरन्ति शिशवे ७. ५७. २
 सप्त चक्रन् वहति १९. ५३. २
 सप्त च मे सप्ततिथि ५. १९. ७
 सप्त च वाः सप्ततिथि ६. २५. २
 सप्त च्छन्दांसि चतुः ८. ९. १९
 सप्त जालान् न्यबुध ११. ९. ६
 सप्त त्वा हरितो रथे १३. २. २३; २०. ४७. २०
 सप्तदशार्चभ्यः स्वाहा १९. २३. १४
 सप्त प्राणानष्टौ २. १२. ७
 सप्त प्राणाः सप्तापानाः १५. १५. २
 सप्त मर्यादाः कवयः ५. १. ६
 सप्तमाष्टमाभ्यां स्वाहा १९. २२. ३
 सप्त मेधाश्च पशवः १२. ३. १६
 सप्त युजन्ति रयम् ९. ९. २३; १३. ३. १८
 सप्तर्चभ्यः स्वाहा १९. २३. ४
 सप्तर्षान् वा इदं हूयो ११. ६. ११
 सप्त सूर्यां हरितो १३. २. ८
 सप्त होमाः समिधो ८. ९. १८
 सप्तार्धगर्भो भुवनस्य २. १०. १७
 सप्तास्यासन् परिधयः १९. ६. १५
 स प्रजापतिः सुवर्णं १५. १. २
 स प्रजाभ्यो वि पश्यति १३. ४. ११
 सवन्धुश्चासवन्धुः ६. १५. २; ५४. ३
 स बुध्यादाष्ट्रं जनुषो ४. १. ५
 स बृहतीं दिशमनु १५. ६. १०
 सभा च मा समितिः ७. १२. १

मभायाश्च वै स समितिः १५. १. ३
 समग्नयो विदुरग्नो १२. ३. ५०
 सम्भ्वरायोपतो ३. १६. ६
 स मन्दस्वा ह्यन्धसो २०. २३. ६
 समस्मिन्नोके समु १२. ३. ३.
 समस्य मन्यवे विशो २०. १०७. १
 समहमेवां राष्ट्रं ३. १९. २
 स माहिमा सदुभूत्वान्तं १५. ७. १
 समाचिनुस्वातु ११. १. ३६
 स मा जीवीर्न प्राणो १६. ७. १३
 समानलोको भवति २. ५. २८
 समानां मासाष्टतु १. ३५. ४
 समानी प्रपा सह ३. ३०. ६
 समानी व आकूतिः ६. ६४. ३
 समानो मन्त्रः समितिः ६. ६४. २
 समा नो बन्धुर्वह्ण ५. ११. १०
 समास्तवाग्न ऋतवो २. ६. १
 समाहर जातवेदो ५. २९. १२
 समिदो अग्न आहुत १२. २. १८
 समिदो अग्निरधिना ७. ७३. २
 समिदो अग्निर्यथा ७. ७३. १
 समिदो अग्निः समिधानो १३. १. २८
 समिदो अग्ने समिधा ११. १. ४
 समिदो अय मनुषो ५. १२. १
 समिन्द्र गर्दभं नृण २०. ७४. ५
 समिन्द्र नो मनसा ७. ९७. २
 समिन्द्र राया समिधा २०. २१. ५
 समिन्धते अमर्त्य १८. ४. ४१
 समिन्धते संक्रमुकं १२. २. ११
 समिमां मात्रां मिमांसे १८. २. ४४
 समी रेभासो अस्वरन् २०. ५४. २
 समीक्षयन्तु तविषाः ४. १५. ३
 समीक्षयस्व गावतो ४. १५. ३
 समुत्पतन्तु प्रदिशो ४. १५. १
 समुद्र ईशे खवतामग्निः ६. ८६. २
 समुद्रं वः प्र हिणोमि १०. ५. २३
 समुद्राज्जातो मणिः ४. १०. ५
 समुद्रो नदीभिः १२. १९. ७
 स मृत्योः पड्वीशात् १६. ८. ३२
 समृद्धिरोज आकूतिः ११. ७. १८

समेत विश्वे वचसा ७. २१. १
 समोहे वा य आशत २०. ७१. २
 समं ज्योतिः सूर्येण ४. १८. १
 सं परमान्त्समवमानयो ६. १०३. २
 सं पितरावृत्विधे १४. १. ३७
 सं बहिरकतं हविषा ७. ९८. १
 संभले मलं सादयित्वा १४. २. ६७
 सं माने वचसा सृज ७. ८९. २; ९. १. १५; १०. ५. ४७
 सं मा सिञ्चन्तु मरुतः ७. ३३. १
 सम्ययं तन्तुं प्रदिशो १३. ३. २०
 सम्राज्येधि शशुरेषु १४. १. ४४
 सम्राडस्यसुराणां ६. ८६. ३
 स य एवं विदुष ११. ३. ५४
 स य एवं विदुषा १५. १२. ४
 स य एवं विद्वानुद ९. ६. ४४ (९)
 स य एवं विद्वान् न ९. ६. २४
 स य एवं विद्वान् क्षीरं ९. ६. ४० (१)
 स य एवं विद्वान्स ९. ६. ४१ (३)
 स य एवं विद्वान् मधु ९. ६. ४२ (५)
 स य एवं विद्वान् मांस ९. ६. ४३ (७)
 स य ओदनस्य ११. ३. २३
 स यज्ञः प्रथमो भूतो १३. १. ५५
 स यज्ञस्तस्य यज्ञः १३. ४. ४०
 स यत् पश्यन्तु १५. १४. ११
 स यत् पितृन्तु १५. १४. १३
 स यत् प्रजा अन्तु १५. १४. २१
 स यत् प्रतीचां दिशः १५. १४. ५
 स यत् प्राचीं दिशमन्तु १५. १४. १
 स यत् सर्वान्तर्देशान् १५. १४. २३
 स यदुदीचीं दिशमन्तु १५. १४. ७
 स यदूर्वा दिशमन्तु १५. १४. १७
 स यद् दक्षिणां दिशमन्तु १५. १४. ३
 स यद् देवानन्तु व्यचलद् १५. १४. १९
 स यद् ध्रुवां दिशमन्तु १५. १४. ९
 स यन्मनुष्यान्तु १५. १४. १५
 सरस्वति या सरथं १८. १. ४३; ४. ४७
 सरस्वति व्रतेषु ते ७. ६८. १
 सरस्वतीं देवयन्तो १८. १. ४१; ४. ४५
 सरस्वतीं पितरो १८. १. ४२; ४. ४६
 सरस्वतीमनुमति ५. ७. ४

स राजसि पुरम्भुते १०. ६१. ६; ६२. १०
 स रदो वसुभिः १३. ४. २६
 सख्या नाम ते माता १. २४. ३
 सख्यौ द्वौ विरूपा ५. २३. ४
 सपानुसपे पुनर्वो २. २४. ४
 सर्वज्यानिः कर्णौ १२. ५. २२
 सर्वदा वा एष युक्तः ९. ६. २७ (१०)
 सर्व तद्राजा वृहणो ४. १६. ५
 सर्व परिक्रियां जहि २०. ७४. ७
 सर्वाभ्यस्थां कूराणि १२. ५. १४
 सर्वाभ्यस्थां पौराणि १२. ५. १३
 सर्वानग्ने सहमानः १२. २. ४६
 सर्वान् कामान् पूरय ३. २९. २
 सर्वान् कामान् यमः १२. ४. ३६
 सर्वान् देवानिदं ११. ६. २०
 सर्वान्त्समागा अभिः १२. ३. ३६
 सर्वा दिशः समचरद् १३. २. ४१
 सर्वाभ्योक्तान्त्सः ११. १०. ११
 सर्वाभ्योक्तान्त्सः १२. ५. ४२
 सर्वाभ्योक्तान्त्सः १२. ५. ७१
 सर्वाः समग्रा ओषधीः ८. ७. १९
 सर्वे अस्मिन् देवाः १३. ४. २१
 सर्वे गर्मादवेपन्त १०. १०. १३
 सर्वे देवा अत्यायः ११. १०. १४-१५
 सर्वे देवा उपाशिक्षः ११. ८. १७
 सर्वेभ्योऽङ्गिरोभ्यो ११. २२. १८
 सर्वेषां च क्रिमीणां ५. २३. १३
 सर्वो वा एष जग्धः ९. ६. २५ (८)
 सर्वो वा एषो जग्धः ९. ६. २६ (९)
 सर्वो वै तत्र जीवति ८. २. २५
 स चरणः सायमभिः १३. ३. १३
 स वा अभिरजायत १३. ४. ३६
 स वा अङ्गरोऽजायत १३. ४. ३७
 र्ध वा अन्तरिक्षाः १३. ४. ३१
 स वा अङ्गोऽजायत १३. ४. २९
 स वा ऋग्भ्योऽजायत १३. ४. ३८
 सवितः श्रेष्ठेन रूपेण ५. २५. १२
 सविता प्रसवानाः ५. २४. १
 स विशाः सन्धून्जमः १५. ८. २
 स विवोऽनु व्यवचलत् १५. ९. १

स विश्वा प्रति चाकल्प ६. ३६. २
 स वेद पुत्रः पितरं ७. १. २
 स वै दिग्भ्योऽजायत १३. ४. ३४
 स वै दिवोऽजायत १३. ४. ३३
 स वै भूमेरजायत १३. ४. ३५
 स वै यज्ञादजायत १३. ४. ३९
 स वै राज्या अजायत १३. ४. ३०
 स वै वायोरजायत १३. ४. ३२
 स संवत्सरमूर्ध्वः १५. ३. १
 ससन्तु त्या अरातयो २०. ७४. ४
 स सर्वस्यै वि पश्यति १३. ४. १९
 स सर्वानन्तर्देशाननु १५. ६. २५
 ससानात्सोऽत सूर्य २०. ११. ९
 स सुष्टुभा स ऋक्वता २०. ८८. ५
 स सुत्रामा स्वर्वा ७. ९२. १; २०. १२५. ७
 स स्तनयति स वि १३. ४. ४१
 ससुषीस्तदपयो ६. २३. १
 स स्वर्गमा रोहति १०. ९. ५
 सहमानैर्ग्रथमा २. २५. २
 सहस्रकुण्ठा शेताः ११. १०. २५
 सहस्रणीधाः कवयो १८. २. १८
 सहस्रधामन विशिखान् ४. १८. ४
 सहस्रचार एव ते ५. ६. ३
 सहस्रधारं शतधारं १८. ४. ३६
 सहस्रधारः पवते २०. १३७. ६
 सहस्रशृङ्गः शतधारो ११. १. २०
 सहस्रबाहुः पुरुषः ११. ६. १
 सहस्रशृङ्गो वृषभो ४. ५. १३. १. १२
 सहस्रसप्तमतिपर्यं ११. २. १७
 सहस्राक्षेण शतः ३. ११. ३; २०. ९६. ८
 सहस्राक्षो वृत्रहणा ४. २८. ३
 सहस्राक्षः शतकाण्डः ११. ३३. १
 सहस्राक्षं विपता १०. ८. १८; १३. २. ३८; ३. १४
 सहस्र नो अभिमाति ११. ३२. ६
 सहस्र मन्यो अभिः ४. ३१. ३
 स हि दिवः स पृथिव्याः ४. १. ४
 सहस्रं सोमनस्यं ३. ३०. १
 सहस्रं विशाचान्धर्धः ४. ३६. ४
 सद्योऽति सहो मे २. १७. २
 साकंजानां सप्तमः ९. ९. १६

[५२४]

अथर्ववेद-मन्त्राणां

साकं सजातेः पयसा ११. १. ७
 सा ते काम बुहिता ९. २. ५
 सार्धं पुत्रं हिरण्ययम् २०. १२९. ५
 साध्या एकं जालदण्डं ८. ८. १२
 साध्वर्या अतिथिः २०. १६. ३
 सा नो भूमिरा दिशतु १२. १. ४०
 सतिपना इदं हविः ७. ७७. १
 सा पश्चात् पाहि सा १९. ४८. ४
 सा व्रज्यं देवपीथुं १२. ५. १५
 सा मन्दसाना मनसा १४. २. ६
 सामानि यस्य लोमानि ९. ६. २
 सामासाद उद्गीथो १५. ३. ८
 सार्यसार्यं गृहपतिः १९. ५५. ३
 सार्वार्द्धिं देव प्रथमाय ७. १४. ३
 साहस्रस्त्वैव ऋषभः ९. ४. १
 सिंह इयास्तानीद् ५. २०. २
 सिद्धप्रतीको विशो ४. २२. ७
 सिंहस्य रात्र्युयाती १९. ४९. ४
 सिंहस्यैव स्तनयोः ८. ७. १५
 सिंह व्याघ्र उत या ६. ३८. १
 सिनात्वेनाभिर्ऋतिः ३. ६. ५
 सिनीवालि वृषष्टके ७. ४६. १
 सिन्धुपत्नीः सिन्धुराज्ञीः ६. २४. ३
 सिन्धोर्गर्भोऽसि विद्युतां १९. ४४. ५
 शिलाची नाम कानी ५. ५. ८
 शीताः पर्शवः शिकता ११. ३. १६
 शीते वन्दामहे त्वा ३. १७. ८
 शीरा युजन्ति कवयो ३. १७. १
 शीसायाः वाह वरुणः १. १६. २
 शंसि मलं सादयित्वा १२. २. २०
 शंसि सृष्ट्वं नटे १२. २. १९
 शुक्रमर्गः सुरवो १८. ३. २२
 शुक्रिष्टकं बहतुं १४. १. ६१
 शुक्रेषु (शुक्रेषु) ते हरिमाणं १. २२. ४
 शुक्लत्रिया सुगंतुया ४. ३३. २
 सुखं सूर्य रथमशुः १३. २. ७
 सुगा यो देवाः सदाना ७. ९७. ४
 सुजातं जातवेदसं ४. २३. ४
 सुतपात्रे सुता इमे २०. ६९. ३
 सुतायो मधुमत्तमाः २०. १३७. ४

सुतेसुते न्योकसे २०. ७१. १६
 सुतामाणं सुधिवी ७. ६. ३
 सुदेवस्त्वा महानगनी २०. १३६. १२
 सुदेवो असि वरुण २०. ९२. ९
 सुनोता सोमपात्रे ६. २. ३
 सुपर्णसुवने गिरौ ५. ४. २
 सुपर्णस्त्वा गरुमान् ४. ६. ३
 सुपर्णस्त्वान्वविन्दत् २. २७. २; ५. १४. १
 सुपर्णा वाचमकतोप ६. ४९. ३
 सुपर्णो जातः प्रथमः १. २४. १
 सुप्रमाणा च वेशन्ता २०. १२८. ९
 सुमङ्गली प्रतरणी १४. २. २६
 सुमङ्गलीरियं वधूः १४. २. २८
 सुयामंश्चाक्षुष १६. ७. ७
 सुरूपष्टस्तुमृतये २०. ५७. १; ६८. १
 सुविज्ञानं चिक्त्वेषु ८. ४. १२
 सुश्रुतिश्च मोपश्रुतिश्च १६. २. ५
 सुश्रुतौ कर्णौ भद्रश्रुतौ १६. २. ४
 सुपूत मृदत १. २६. ४
 सुष्ठामा रथः सुयमा २०. ९४. २
 सुहवमग्ने कृतिका १९. ७. २
 सुत्रतावन्तः सुभगा ७. ६०. ६
 सवृता सनतिः क्षेमः ११. ७. १३
 सवासद् भगवती ७. ७३. ११; ९. १०. २०
 सरिरसि वचोधा २. ११. ४
 सूर्य एनं दिवः प्र १२. ५. ७३
 सूर्यश्चक्षुवातः प्राणं ११. ८. ३१
 सूर्यं चक्षुषा मा पाहि २. १६. ३
 सूर्यं चक्षुषा गच्छ १८. २. ७
 सूर्यं नावमारुहः १७. १. २६
 सूर्यं ते यावाशुधिवी १९. १८. ५
 सूर्यमृतं तमसो २. १०. ८
 सूर्यं यत् ते तपस्तेन २. २१. १
 सूर्यं यत् ते तेजस्तेन २. २१. ५
 सूर्यं यत् तेऽग्निस्तेन २. २१. ३
 सूर्यं यत् ते शोचिस्तेन २. २१. ४
 सूर्यं यत् ते हरस्तेन २. २१. २
 सूर्यंश्चक्षुषामधिपतिः ५. २४. ९
 सूर्यस्य रस्मीननु ४. ३८. ५
 सूर्यस्यावृतमन्त्रावर्ते १०. ५. ३७

सूर्यस्थात्वा हरयः १३. १. २४
 सूर्याभ्यां स्वाहा १९. २३. २४
 सूर्याया वहतुः प्रागात् १४. १. १३
 सूर्याये देवेभ्यो मित्राय १४. २. ४६
 सूर्यो दिवोदकामत् १९. १९. ३
 सूर्यो देवीमुखं २०. १०७. १५
 सूर्यो यां सूर्यः १३. १. ४५
 सूर्यो मा यावावृथिवीभ्यां १९. १७. ५
 सूर्यो माहः पात्वग्निः १६. ४. ४
 सूर्यो मे चक्षुर्वीतः ५. ९. ७
 सूर्या व्यूषांतु वि १. ११. ३
 सेदिह्या व्युद्धिरतिः ८. ८. ९
 सेदिरुपतिष्ठन्ती १२. ५. २४
 सेया भीमा ब्रह्मगवी १२. ५. १२
 सो अग्निः स उ १३. ४. ५
 सो अस्य वज्रो हरितो २०. ३०. ३
 सो चिन्तु भद्रा क्षमती १८. १. २०
 सो चिन्तु वृष्टिर्यथा २०. ७३. ५
 सोदकामत् सा गन्धः ८. १०. (५) ५
 सोदकामत् सा गार्हः ८. १०. १
 सोदकामत् सा दक्षिः ८. १०. ६
 सोदकामत् सा देवाः ८. १०. (३) ५; (५) १
 सोदकामत् सान्तरिः ८. १०. (२) १
 सोदकामत् सा पितृः ८. १०. (३) ३; (४) ५
 सोदकामत् सा मनुः ८. १०. (३) ७; (४) ९
 सोदकामत् सा मन्त्रः ८. १०. १२
 सोदकामत् सा वनः ८. १०. (३) १
 सोदकामत् सा सप्तः ८. १०. (४) १३
 सोदकामत् सा सभायां ८. १०. ८
 सोदकामत् सा समितौ ८. १०. १०
 सोदकामत् सा सर्पाः ८. १०. (५) १३
 सोदकामत् यामुराः ८. १०. (४) १
 सोदकामत् सा हयः ८. १०. ४
 सोदकामत् सेतरः ८. १०. (५) ९
 सोडनादिष्टां दिशमनु १५. ६. १६
 सोडनावृतां दिशमनुः १५. ६. १९
 सोडनवीदासन्दी १५. ३. २
 सोम एकेभ्यः पवते १८. २. १४

सोम ओषधीभिः १९. १९. ५
 सोमं राजानमवसे ३. २०. ४
 सोमजुष्टं ब्रह्मजुष्टं २. ३६. १
 सोमं ते ह्यवन्तः १९. १८. ३
 सोममेनामेके दुहे १०. १०. ३२
 सोमं मन्यते पपिः १४. १. ३
 सोम राजन्संज्ञानमा ११. १. २६
 सोमस्त्वा पात्वोषधीभिः १९. २७. १
 सोमस्य जाया प्रथमं १४. २. ३
 सोमस्य पर्णः सह ३. ५. ४
 सोमस्य भाग स्य १०. ५. ९
 सोमस्यांशो युधां ७. ८१. ३
 सोमस्येव जातवेदेः ५. २९. १३
 सोमाय पितृमते १८. ४. ७२
 सोमाह्वा युवमेताः ७. ४२. २
 सोमाह्वा वि ग्रहतं ७. ४२. १
 सोमेन पूर्णं कलशं ९. ४. ६
 सोमेनादित्या अग्निः १४. १. २
 सोमो ददद् गन्धर्वाय १४. २. ४
 सोमो मा स्वेर्दक्षिणाया १९. १७. ३
 सोमो मा सोम्येन १३. ४५. ८
 सोमो युनक्तु बहुधा ५. २६. १०
 सोमो राजाधिपा १०. १. २२
 सोमो राजा प्रथमो ५. १७. २
 सोमो राजा मस्तिष्को ९. ७. २
 सोमो वधूयुरभवद् १४. १. ९
 सोमो मा विश्वेदेवैः १८. ३. २८
 सोमो वीरुधामधिपतिः ५. १४. ७
 सोडरज्यत ततो १५. ८. १
 सोडरिण न मरिस्थसि ८. २. २४
 सोड्यथा स वदणः १३. ४. ४
 सोड्वर्द्धत स महानः १५. १. ४
 सोयामविन्दत् स २०. १६. ९
 सोममेनेमं विष्टमिमे १०. ८. ९
 स्कम्भो लोकाः स्कम्भे १०. ७. २०
 स्कम्भो दाधार थापा १०. ७. ३५
 लनाथितुस्ते नाक् ९. १. १०, १०

स्तुता मया वरदा १९. ७१. १
 स्तुवानमग्न आ वह १. ७. १
 स्तुत्व वर्मान् पुनः ५. १. ७; २०. १०७. १०
 स्तुहि धृतं गतंसदं १८. १. ४०
 स्तुहीन्द्रं व्यश्ववदं २०. ६६. १
 स्तेगो न क्षामलेषि १८. १. ३९
 स्तेयं दुष्कृतं वृजिनं ११. ८. २०
 स्तोत्रं राधानां पते २०. ४५. २
 स्तोमस्य नो विमावारे १९. ४९. ६
 स्तोमा आसन् प्रतिधयः १४. १. ८
 श्रियः सतीस्तां उ मे ९. ९. १५
 स्योनाद्योनेरधि १४. २. ४३
 स्योना भव श्वश्वरेभ्यः १४. १. २७
 स्योनास्मै भव पृथिवि १८. २. १९
 स्योनं ध्रुवं प्रजायै १४. १. ४७
 स्रक्त्योऽसि प्रतिसरोऽसि २. ११. २
 स्राक्त्येन मणिन ८. ५. ८
 स्रग्दर्विर्नक्षत्रमा ९. ६. १७
 सुचा हस्तेन प्राणे ९. ६. २२
 सुवेव यस्य हरिणी २०. ३१. ४
 स्वधया परिहिता १२. ५. ३
 स्वधाकारेण पितृभ्यो १२. ४. ३२
 स्वधाकारेणानां १५. १४. १४
 स्वधा पितृभ्यो अन्तः १८. ४. ७९
 स्वधा पितृभ्यो दिवि १८. ४. ८०
 स्वधा पितृभ्यः पृथिवि १८. ४. ७८
 स्वधास्तु मित्रावरुणा ६. ९७. २
 स्वप्नु माता स्वप्नु पिता ४. ५. ३
 स्वप्नं सुप्त्वा यदि १०. ३. ६
 स्वप्न स्वप्नाभिकरणेन ४. ५. ७
 स्वप्नो वै तन्मूर्तिर्निर्कृतिः ११. ८. १९
 स्वमेतदच्छाद्यन्ति १२. ४. १५
 स्वयमेनमभ्युदेत्य १५. ११. २; १२. २
 खरन्ति त्वा सुते २०. ५२. २; ५७. १५
 स्वर्गं लोकमभि नो १२. ३. १७
 स्वर्गद्विदि सुदशीकं २०. ७७. ४
 स्वर्ग्यन्तो नापेक्षन्त ४. १४. ४

सर्वविदो रोहितस्य १३. १. ४८
 खस्ति ते सूर्यं चरते ३३. २. ६
 खस्तिरतं मे सुश्रतः १९. ८. ३
 खस्तिदा विशां पतिः १. २१. १; ८. ५. २२
 खस्ति नो अस्त्वभयं १९. ८. ७
 खस्ति मात्र उत पित्रे १. ३१. ४
 खस्त्ययोपसो दोषसः १६. ४. ६
 स्वाकं मे यावापृथिवी ७. ३०. १
 स्वादुष्टे अस्तु संसुदे २०. ४. ३
 स्वादुष्किलायं मधुमां १८. १. ४८
 स्वादोरित्या विप्रवृत्तो २०. १०९. १
 स्वायसा असयः सन्ति १०. १. २०
 स्वायुग्देवस्यायुतं १८. १. ३२
 स्वासदधि सृषा १६. ४. २
 स्वासस्थे भवतमिन्दवे १८. ३. ३९
 स्वादाकृतः शुचिः ७. ७३. ३
 स्वाहाकारेणानां १५. १४. १६
 हंसैरिव सक्षिप्तिः २०. ९१. ३
 हतं तर्दं समझमा ६. ५०. १
 हतासो अस्य वेदासो २. ३२. ५; ५. २३. १२
 हतास्तिरश्चिराजयो १०. ४. १३
 हतो येवायः किमीणां ५. २३. ८
 हतो राजा किमीणां २. ३२. ४; ५. २३. ११
 हन्त्वेनान् प्र दहतु १३. १. २९
 हन्वोहि जिह्वामदधात् १०. २. ७
 हरिं हि योनिमभि २०. ३०. २
 हरिः सुपर्णो दिवं १९. ६५. १
 हरिणस्य रघुप्यदो ३. ७. १
 हरिक्रिके किमिच्छसि २०. १२९. ४
 हरितेभ्यः स्वाहा १९. २२. ५
 हरिमाणं ते अग्नेभ्यो ९. ८. ९
 हरिदमशारुहरिकेशः २०. ३१. ३
 हर्यद्वं सस्यति चर्षणी २०. १४. ४; ६२. ४
 हविधानमिश्रातं ९. ३. ७
 हस्त्राभ्यां दशशास्त्राभ्यां ४. १३. ७
 हस्तिवर्चसं प्रथतां ३. ३२. १
 हस्ती मृगाणां सुषदा ३. १२. ६
 हस्तेनैव ग्राह्यः ५. १७. ३
 हिक्किरिक्ती वृक्ती ९. १. ८

हिरण्यवती वसुपत्नी ७. ७३. ८; ९. १०. ५
 हिमं प्रसं चाधाय १३. १. ४७
 हिमवतः प्र स्रवन्ति ६. ४४. १
 हिमस्य त्वा जरायुणा ६. १०६. ३
 हिमेव पर्वा मुषिता २०. १६. १०
 हिरण्यं इत्येके अत्रवीति १०. १३३. १४
 हिरण्यगर्भं पर० १०. ७. २८
 हिरण्यगर्भः सम० ४. २. ७
 हिरण्यपाणिं सविता० ३. २१. ८
 हिरण्यबाः पन्थानः ५. ४. ५
 हिरण्ययी नौरचरद् ५. ४. ४; ६. ९५. २; १९. ३९. ७
 हिरण्ययेन पुरुम् २०. १४३. ४
 हिरण्यवर्णाः शुचयः १. ३३. १
 हिरण्यवर्णा सुभगा ५. ७. १०
 हिरण्यवर्णे सुभगे ५. ५. ६-७
 हिरण्यवर्णे अजरः १९ १४. ८

हिरण्यश्रुतः ऋषभः १९. ३६. ५
 हिरण्यस्य गयं मणिः १०. ६. ४
 हिरण्यानामेकोऽसि ४. १०. ६
 हुवे सोमं सवितारं ३. ८. ३
 हृदयात् ते परि क्लोमः २. ३३. ६; २०. ९६. १९
 हृदा पूर्तं मनसा ४. ३९. १०
 हृदं पशूनां न्येति १२. ४. २१
 हेतिः पक्षिणी न ६. २७. ३
 हेतिः शक्रानुस्विदन्तां १२. ५. १९
 हेमनावेनं मासौ १५. ४. १५
 हेमनौ मासौ गोपारौ १५. ४. १४
 ह्वयन्तु त्वा प्रतिजनाः ३. ३. ५
 ह्वयामि ते मनसा १८. २. २१

० तस्या विरोचनः १०. १०. (४) २

